TERRORYZM

studia
analizy
prewencja

TERRORISM
PREVENTION
Centre of Excellence

CENTRALNY OŚRODEK
SZKOLENIA I EDUKACJI ABW

Zespół redakcyjny dr Damian Szlachter (redaktor naczelny)
Agnieszka Dębska (sekretarz redakcji, skład)
Aleksandra Dąbała, Aneta Olkowska, Izabela Paczesna,
Monika Sikora (redakcja językowa, korekta)

Projekt okładki Aleksandra Bednarczyk

© Copyright by Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego 2024

ISSN 2720-4383
e-ISSN 2720-6351

Recenzji są poddawane materiały zamieszczone w dziale
Artykuły oraz artykuły recenzyjne zamieszczone w dziale
Artykuły recenzyjne/recenzje

Artykuły wyrażają poglądy autorów

Deklaracja o wersji pierwotnej:
Wersja drukowana czasopisma jest jego wersją pierwotną
Wersja online czasopisma jest dostępna na stronie www.abw.gov.pl/wyd/

Czasopismo jest dostępne w Portalu Czasopism Naukowych Uniwersytetu Jagiellońskiego pod adresem: https://www.ejournals.eu/Terroryzm/

Materiały do czasopisma należy składać przez panel redakcyjny dostępny pod adresem: https://ojs.ejournals.eu/Terroryzm/about/submissions

Wydawnictwo Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego
Centralny Ośrodek Szkolenia i Edukacji
im. gen. dyw. Stefana Roweckiego „Grota”
ul. Nadwiślańczyków 2, 05-462 Wiązowna

Kontakt
tel. (+48) 22 58 58 671
e-mail: wydawnictwo@abw.gov.pl
www.abw.gov.pl/wyd/

Numer zamknięto i oddano do druku w październiku 2024 r.

Rada naukowa

prof. dr hab. Sebastian Wojciechowski
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu,
Instytut Zachodni w Poznaniu

prof. dr hab. Waldemar Zubrzycki
Akademia Policji w Szczytnie

dr hab. Aleksandra Gasztold, prof. UW
Uniwersytet Warszawski

dr hab. Ryszard Machnikowski, prof. UŁ
Uniwersytet Łódzki

dr hab. Agata Tyburska
Akademia Policji w Szczytnie

dr hab. Barbara Wiśniewska-Paź, prof. UWr
Uniwersytet Wrocławski

dr Piotr Burczaniuk
Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego

dr Jarosław Jabłoński
Siły Zbrojne RP

dr Anna Matczak
Uniwersytet Nauk Stosowanych w Hadze

dr Paulina Piasecka
Collegium Civitas w Warszawie

Recenzenci numeru 6

dr Magdalena Adamczuk
dr Tomasz Białek
dr Jarosław Cymerski
dr Krzysztof Domeracki
dr Adam Krawczyk
dr Katarzyna Maniszewska
dr Aleksander Olech
dr Daria Olender
dr Karolina Wojtasik

SPIS TREŚCI

7 **Wstęp redaktora naczelnego**

ARTYKUŁY

13 **Konflikt żydowsko–palestyński. Historia i współczesność**
Krzysztof Izak

127 **Prognozowanie zagrożeń terrorystycznych jako element systemu antyterrorystycznego**
Tomasz Aleksandrowicz

151 **Zabezpieczenie placówek oświatowych przed aktywnym zabójcą na przykładzie Stanów Zjednoczonych Ameryki. Dobre praktyki i rekomendacje**
Katarzyna Amrozy

ARTYKUŁY RECENZYJNE / RECENZJE

183 **Jarosław Cymerski,**
Współczesna formacja ochronna wobec zagrożeń terrorystycznych
Marek Cupryjak

189 **Katarzyna Maniszewska,**
Towards a New Definition of Terrorism: Challenges and Perspectives in a Shifting Paradigm
Paulina Piasecka

195 **Bruce Hoffman, Jacob Ware,**
God, Guns, and Sedition. Far-Right Terrorism in America
Katarzyna Maniszewska

PRACE KONKURSOWE

203 **Kształtowanie społecznego odbioru inwigilacji – propozycje rozwiązań**
Bartosz Bochyński

VARIA

225 **Zarządzanie bezpieczeństwem najważniejszych osób w państwie. Esej wyjaśniający**
Marcin Lipka

255 **Jak skutecznie dzielić się wiedzą na temat zwalczania terroryzmu? Wnioski, dobre praktyki i zalecenia NATO DEEP eAcademy**
Wywiad z dr. hab. Piotrem Gawliczkiem, dyrektorem NATO DEEP eAcademy

265 **Ataki terrorystyczne, poważne incydenty i infrastruktura krytyczna. Spostrzeżenia z Berlina**
Wywiad z Paulem Fröhlichem z Wydziału Operacyjnego berlińskiej policji

277 English language version

Szanowni Czytelnicy!

Szósty numer czasopisma „Terroryzm – studia, analizy, prewencja" (T-SAP) ukazuje się w czasie kolejnej eskalacji konfliktu żydowsko-palestyńskiego, toczącego się w regionie, w którym przemoc – polityczna, militarna i inna – jest stałym elementem codzienności kolejnych pokoleń tamtejszych społeczności. To region, w którym zrodziły się trzy wielkie religie i od wieków ścierają się interesy różnych potęg militarnych. Terroryzm będący jednym ze skutków tego konfliktu, podsycanego przez skrajne ugrupowania po obu stronach barykady, nie wygaśnie. Jest nieodwracalnie wpisany w kod kulturowy Bliskiego Wschodu. Fanatyzm decydentów uniemożliwia bowiem wypracowanie trwałych rozwiązań pokojowych. Czas względnego spokoju jest przez nich wykorzystywany do planowania i przygotowywania działań prowokacyjnych czy kolejnych ataków, które z kolei prowadzą do odwetu. Dla badaczy terroryzmu, analityków zagrożeń bezpieczeństwa państw czy wspólnot politycznych historia walk między Żydami a Palestyńczykami to obowiązkowe studium przemocy motywowanej pobudkami religijnymi.

Chciałbym, aby na łamach T-SAP wybrzmiały różne punkty widzenia tego zatargu, przy zachowaniu naukowego charakteru prezentowanych treści. Jego ocena nie jest bowiem ani jednogłośna, ani jednoznaczna. Mogę to stwierdzić również na podstawie własnych doświadczeń. Przez ponad 20 lat pracy poprowadziłem wiele zajęć dydaktycznych i szkoleń z udziałem osób z krajów Europy, Azji, Ameryki Północnej i Południowej, Afryki oraz Bliskiego Wschodu. Za każdym razem omawianie problematyki konfliktu żydowsko-palestyńskiego wywoływało

ogromne emocje i skrajne opinie dotyczące obu stron sporu. Żaden inny temat nie podnosił tak szybko temperatury zajęć.

Ten numer rozpoczynamy od przypomnienia historii tego konfliktu. Autorem kompleksowego opracowania jest Krzysztof Izak, krajowy autorytet w obszarze terroryzmu bliskowschodniego, autor między innymi *Leksykonu organizacji i ruchów islamistycznych* wydanego przez Agencję Bezpieczeństwa Wewnętrznego. Ufam, że zarówno ten, jak i kolejne artykuły o tej tematyce spotkają się z Państwa zainteresowaniem.

Skuteczność systemu antyterrorystycznego danego państwa zależy między innymi od tego, czy dostępne zasoby będą właściwie dobrane i wykorzystane, a to z kolei jest warunkowane wcześniejszymi analizami i płynącymi z nich wnioskami. Prognozowanie rozwoju zagrożeń terrorystycznych to pierwszy etap działań antyterrorystycznych – i tych na poziomie krajowym, i tych międzynarodowych. Bez trafnych prognoz nie można budować adekwatnych procedur antyterrorystycznych oraz odpowiednio szkolić i wyposażać jednostek kontrterrorystycznych. Dlatego polecam uwadze artykuł prof. Tomasza Aleksandrowicza, jednego z nestorów polskich badań nad terroryzmem, na temat prognozowania zagrożeń terrorystycznych jako elementu państwowego systemu antyterrorystycznego. Omówił on w nim metody analizy tego typu zagrożeń oraz konkretne przykłady wykorzystania tych technik.

W Polsce nadal mamy ten komfort, że możemy budować prewencję terrorystyczną na podstawie doświadczeń krajów partnerskich, a nie własnych. W tym numerze T-SAP publikujemy tekst poświęcony dobrym praktykom stosowanym w amerykańskich placówkach oświatowych w celu ochrony przed tzw. aktywnym zabójcą. Korzystając z tych rekomendacji, łatwiej będzie stworzyć w naszym kraju powszechnie stosowane procedury reagowania na incydenty o charakterze terrorystycznym zagrażające bezpieczeństwu uczniów i studentów podczas ich pobytu w obiektach edukacyjnych.

Zawsze cieszy mnie, kiedy polscy badacze zjawiska terroryzmu o uznanym dorobku naukowym w kraju publikują swoje książki w języku angielskim. To umiędzynarodowienie pozwala im między innymi uczestniczyć w globalnym forum walki z terroryzmem i prezentować na nim polską perspektywę.

Mocno zachęcam do lektury książki *Towards a New Definition of Terrorism: Challenges and Perspectives in a Shifting Paradigm* napisanej przez dr Katarzynę Maniszewską, która prowadzeniu badań nad terroryzmem na całym świecie poświęciła już prawie dwie dekady. W tym numerze znajdą Państwo również recenzję poradnika dla osób zajmujących się profesjonalną ochroną VIP-ów przed incydentami o charakterze terrorystycznym, napisanego przez płk. dr. Jarosława Cymerskiego, praktyka z blisko 30-letnim stażem.

Dążymy do tego, by T-SAP stał się przestrzenią wymiany doświadczeń z ekspertami zagranicznymi reprezentującymi formacje mundurowe czy inicjatywy międzynarodowe realizowane pod egidą UE i NATO. W ostatniej części czasopisma publikujemy dwa interesujące wywiady. Pierwszy, z prof. Piotrem Gawliczkiem, odsłania kulisy powstania NATO DEEP eAcademy oraz przedstawia jej możliwości edukacyjne i szkoleniowe. Warto podkreślić, że znaczący wkład w rozwój tego projektu mają Polacy. Drugi został przeprowadzony z Paulem Fröhlichem, funkcjonariuszem berlińskiej policji i ekspertem ds. zarządzania kryzysowego. Dzieli się on swoim ponaddwudziestoletnim doświadczeniem zawodowym w budowaniu odporności na ataki terrorystyczne w stolicy Niemiec.

Zapraszając do lektury szóstego numeru T-SAP, wierzę, że każdy znajdzie w tym wydaniu materiały, które go zainteresują i zainspirują do doskonalenia swoich umiejętności. Chcemy, by nasze czasopismo było tworzone i czytane przez „wspólnotę antyterrorystyczną" ludzi, których celem jest zapewnianie bezpieczeństwa i współpraca ponad podziałami.

Na zakończenie pragnę przypomnieć, że T-SAP jest czasopismem naukowym, a teksty w nim publikowane nie reprezentują stanowiska Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego.

Redaktor naczelny
dr Damian Szlachter

ARTYKUŁY

Terroryzm – studia, analizy, prewencja, 2024, nr 6: 13–126
CC BY-NC-SA 4.0
https://doi.org/10.4467/27204383TER.24.017.19405

Artykuł

Konflikt żydowsko-palestyński. Historia i współczesność

The Jewish-Palestinian conflict. History and the Present

KRZYSZTOF IZAK

https://orcid.org/0000-0001-9815-6035

Autor niezależny

Abstrakt

W artykule autor przedstawia przyczyny i przebieg konfliktu żydowsko-palestyńskiego od drugiej połowy XIX w. do wydarzeń z 2024 r. Główny problem badawczy dotyczy wyjaśnienia istoty tego konfliktu i wskazania powodów, dla których w opinii autora rozwiązanie dwupaństwowe i życie obok siebie dwóch narodów – żydowskiego i palestyńskiego – jest niemożliwe. Autor posłużył się przede wszystkim metodą historyczną, pozwalającą ukazać chronologię konfliktu z jego momentami przełomowymi. Jego zdaniem obecnie trwały pokój jest nieosiągalny, gdyż nie chcą go sfanatyzowane ugrupowania po obu stronach konfliktu, który przyjmuje religijną motywację stron i staje się coraz bardziej brutalny i nieprzewidywalny. We wnioskach autor zwraca uwagę m.in. na pogłębiającą się wzajemną nienawiść Żydów i Palestyńczyków, która nakręciła spiralę przemocy i spowodowała, że polityczne zakończenie konfliktu jest i będzie niemożliwe. Potwierdzają to również dotychczasowe próby jego rozwiązania przy udziale stron trzecich. Wojna toczona od 7 października 2023 r. w Strefie Gazy wygaśnie, ale konflikt będzie trwał i wzmacniał frakcje radykalne po obu stronach, czyli wojującego islamu (Hamas i Hezbollah) oraz żydowskiej nacjonalistycznej

i ultraortodoksyjnej prawicy. Zaangażowanie innych podmiotów w tę wojnę, przede wszystkim Iranu, Hezbollahu i jemeńskiego ruchu Huti (Ansar Allah), stwarza niebezpieczeństwo jego eskalacji i przeniesienia aktów terroryzmu do Europy.

Słowa kluczowe

konflikt Izrael–Palestyna, Al-Fatah, Hamas, Organizacja Wyzwolenia Palestyny, Strefa Gazy, Palestyńskie Terytoria Okupowane, Zachodni Brzeg Jordanu, intifada, radykalizacja, terroryzm, ultraortodoksi

Abstract

In this article, the author presents the causes and course of the Jewish-Palestinian conflict from the second half of the 19th century to the events of 2024. The main research problem concerns explaining the essence of this conflict and indicating the reasons why, in the author's opinion, a two-state solution and life side by side for the two Jewish and Palestinian nations is impossible. The author has primarily used the historical method to show the chronology of the conflict with its pivotal moments. He considers that a lasting peace is currently unattainable because it is not wanted by the fanatical groups on both sides of the conflict, which adopts the religious motivation of the parties and thus becomes increasingly cruel and unpredictable. In his conclusions, the author points out, among other things, the deepening mutual hatred between Jews and Palestinians, which has fuelled the spiral of violence and made a political end to the conflict impossible and will continue to be so. This is also confirmed by the attempts made so far to resolve it with the involvement of third parties. The war currently being fought in Gaza will fade, but the conflict will continue and strengthen the radical factions on both sides, namely militant Islam (Hamas and Hezbollah) and the Jewish nationalist and ultra-orthodox right. The involvement of other actors in this war, notably Iran, Hezbollah and the Yemeni Houthi (Ansar Allah) movement, poses the danger of its escalation and the transfer of terrorist acts to Europe.

Keywords

Israel-Palestine conflict, Al-Fatah, Hamas, Palestine Liberation Organisation, Gaza Strip, Occupied Palestinian Territories, West Bank, intifada, radicalisation, terrorism, ultra-orthodox

Wprowadzenie

Konflikt żydowsko-palestyński (od 1948 r. izraelsko-palestyński) trwa ponad 100 lat i jest najdłuższy w najnowszych dziejach świata, a co najważniejsze – daleki od zakończenia[1]. Zalicza się go do konfliktów nierozwiązywalnych[2]. Jego przyczyną jest walka dwóch narodów – Palestyńczyków i Żydów – o to samo terytorium. W literaturze można znaleźć informacje odmawiające uznania Żydów za naród zgodnie z prawem międzynarodowym. Znane są również opinie, które określają Palestyńczyków jako potomków starożytnych chrześcijan i żydów, którzy ulegli islamizacji po najeździe arabskim[3]. W toczącym się przez dziesięciolecia konflikcie po obu stronach brały udział różne ugrupowania, którym przyświecały podstawowe cele: Żydom – zdobycie i utrzymanie jak największego terytorium, Palestyńczykom – wypędzenie Żydów. Po utworzeniu państwa Izrael przegraną stroną okazali się Palestyńczycy. Większą część Palestyny przyznano mniejszości żydowskiej, a mniejszą – większości arabskiej. Palestyńczycy nigdy nie zrezygnowali z walki zbrojnej, a jej podstawową metodą był terroryzm, który wykorzystywały organizacje zarówno świeckie, jak i religijne. Od ponad trzech dekad głównym przeciwnikiem Izraela jest Hamas.

Celem artykułu jest przedstawienie tego konfliktu, jego przyczyn oraz kolejnych faz przebiegu. Historyczne ujęcie, z uwzględnieniem zmieniających się podmiotów zaangażowanych w działania zbrojne i pokojowe,

---

1 Artykuł został zamknięty w sierpniu 2024 r. i nie uwzględnia wydarzeń późniejszych (przyp. red.).

2 Społeczeństwa zaangażowane w konflikt nierozwiązywalny starają się przystosować do sytuacji konfliktu lub w pewien sposób go rozwiązać, ale podejmowane w tym celu działania prowadzą do zmian, które umacniają i utrwalają konflikt, czyniąc go coraz trudniejszym do rozwiązania i coraz bardziej destruktywnym. Zob. D. Bar-Tal, *Złudzenia niszczące życie. O konflikcie państwa izraelskiego z Palestyńczykami*, Warszawa 2023, s. 10.

3 Tę problematykę dokładnie analizuje Shlomo Sand w trzech książkach: *Kiedy i jak wynaleziono naród żydowski*, Warszawa 2011; *Dlaczego przestałem być Żydem. Spojrzenie Izraelczyka*, Warszawa 2014 oraz *Kiedy i jak wynaleziono Ziemię Izraela. Od Ziemi Świętej do ojczyzny*, Warszawa 2015. Autor, profesor historii Uniwersytetu Telawiwskiego, zdekonstruował w nich mit wiecznego istnienia narodu żydowskiego. Poddał też rzeczowej krytyce źródła i legendy, na których opiera się rzekome niezbywalne prawo Izraela do Palestyny jako Ziemi Obiecanej. Kwestie te, poruszone w Starym Testamencie, a przede wszystkim w Torze, dla większości rabinów oraz ultraortodoksyjnych i nacjonalistycznych ugrupowań w Izraelu stanowią religijne i polityczne uzasadnienie istnienia tego kraju, jak również odmawiania Palestyńczykom prawa do własnego państwa. Publikacje Sanda spotkały się w Izraelu z szerokim oddźwiękiem w mediach, krytyką historyków oraz agresywną reakcją środowisk syjonistycznych, które nazwały autora wrogiem narodu.

Terroryzm – studia, analizy, prewencja
2024, nr 6: 13–126

pozwala na zrozumienie jego zawiłości, mimo że od dekad toczy się on według stałego scenariusza: atak, odpowiedź na atak, odwet za odpowiedź, zemsta za odwet itd. Ten ciąg wydarzeń był przerywany rozmowami pokojowymi, zawsze zakłócanymi i zrywanymi z różnych powodów. W XXI w. na te rozmowy miała wpływ również izraelska koncepcja pokoju. Zgodnie z nią podstawowym celem Izraela nie jest zakończenie kolonizacji, lecz usunięcie jej skutków, czyli wyparcie Palestyńczyków z kolejnych terytoriów, a nie zaakceptowanie ich praw. Główny problem badawczy dotyczy wyjaśnienia istoty toczącego się konfliktu i wskazania powodów, dla których w opinii autora rozwiązanie dwupaństwowe i życie obok siebie dwóch narodów jest niemożliwe. Przy pisaniu artykułu autor posłużył się przede wszystkim metodą historyczną, pozwalającą ukazać chronologię konfliktu z jego momentami przełomowymi i eskalacją nienawiści, która doprowadziła do wojny w Strefie Gazy toczonej od 7 października 2023 r. Wykorzystał także analizę porównawczą w celu przedstawienia źródeł tego zatargu, motywacji walczących stron oraz wykazania różnic między Palestyńczykami i Żydami w podejściu do konfliktu. Autor podzielił artykuł na kilka części, odbiegając od sposobu, w jaki tego dokonywano w publikacjach, z których korzystał. Dominuje w nich podział na okresy wyznaczane przez ważne wydarzenia międzynarodowe i wewnętrzne, czyli na czas do I wojny światowej, międzywojenny, powstanie Izraela czy też okresy pomiędzy kolejnymi wojnami izraelsko-arabskimi. Intencją autora było zwrócenie uwagi na intensyfikację i brutalizację tego konfliktu w miarę odgrywania w nim coraz większej roli przez czynnik religijny. Wpływał on na eskalację wzajemnej nienawiści, na dehumanizację i demonizację wroga. Wśród innych publikacji na ten sam temat artykuł wyróżnia się szczególnym uwzględnieniem w opisie zmieniających się uwarunkowań konfliktu, zwróceniem uwagi na jego religijne umotywowanie i zakończeniem narracji na wydarzeniach z sierpnia 2024 r.

Żydowskie osadnictwo w Palestynie

Sytuacja społeczna w Palestynie zaostrzała się w miarę zorganizowanego napływu wyznawców judaizmu na Bliski Wschód. Początki tej migracji sięgają drugiej połowy XIX w. Dzieli się ona na okresy odpowiadające kolejnym falom imigracji zwanym później alijami, od hebrajskiego słowa *alijah* (l. mn. *alijot*) oznaczającego ‘wstępowanie’ lub ‘wznoszenie się’. Ruch syjonistyczny uznawał bowiem, że żydowscy osadnicy przybywający

z Europy wzniosą się ponad życie w diasporze i odrodzą w Palestynie. Ruchowi osadniczemu sprzeciwiali się m.in. Żydzi mieszkający w Palestynie od pokoleń[4]. Bezpośrednim powodem pierwszej alii w latach 1882–1903 były antyżydowskie rozruchy i pogromy, do których doszło w Rosji po zabójstwie cara Aleksandra II w marcu 1881 r. Do Palestyny wyjechało wówczas od 20 000 do 30 000 rosyjskich Żydów[5]. W okresie pomiędzy 1882 r. a 1939 r. do Palestyny dotarło pięć fal żydowskich imigrantów[6]. Rosła również arabska imigracja do Palestyny[7]. W pierwszym okresie żydowskiego osadnictwa dość powszechny był pogląd, że imigracja Żydów przyczyniła się do rozwoju Palestyny, na którym skorzystali także Arabowie. Jednym z argumentów przemawiających za tą tezą było uruchomienie w 1892 r. linii kolejowej łączącej Jerozolimę z Hajfą, sfinansowanej z żydowskich środków. W wyniku drugiej (1904–1914) i trzeciej (1919–1923) alii do Palestyny przybyło ponad 75 000 nowych osadników. Podobnie jak w przypadku pierwszej alii zdecydowana większość z nich pochodziła z Rosji[8]. Byli oni podstawą trwałych struktur społecznych oraz ekonomicznych, stanowiących fundament dla dalszej żydowskiej kolonizacji Palestyny. Nie byłaby ona jednak możliwa bez ideologicznego i finansowego wsparcia Światowej Organizacji Syjonistycznej powstałej w 1897 r. podczas

[4] Po upadku powstania Szymona Bar-Kochby (132–135 r.) Rzymianie ustanowili w Jerozolimie pogańskie miejsca kultu religijnego i zabronili Żydom wejścia do miasta pod groźbą śmierci. Nazwę Jerozolima zmieniono na Colonia Aelia Capitolina. Zmieniono także nazwę tego regionu z Judei (kraj Żydów) na Palestynę, w którym to określeniu użyto nazwy największego starożytnego wroga Izraela – Filistynów. Ci ostatni są utożsamiani z ludem Peleset, którego nazwa jest bardziej zbliżona do określenia Palestyna. Zob. K. Izak, *Brązowe zabytki w typie środkowoeuropejskim na terenie Grecji i wschodniej części wybrzeża Morza Śródziemnego a problem wędrówek Dorów i „ludów morskich"*, „Materiały Zachodniopomorskie" 1986, t. 32, s. 88; T. Jelonek, *Historia Izraela. Od niewoli babilońskiej do upadku powstania Bar-Kochby*, Kraków 2019, s. 141.

[5] D. Bensimon, E. Errera, *Żydzi i Arabowie. Historia współczesnego Izraela*, Warszawa 2000, s. 33.

[6] Najstarsze żydowskie nowożytne osiedle w Palestynie, Petach Tikwa, zostało założone w 1878 r. Żydzi jednak osiedlali się w Palestynie już przed XIX w. Przybywali tam m.in. po zakończeniu rekonkwisty w Hiszpanii w 1492 r., gdy chrześcijańscy władcy wydali edykty nakazujące Żydom opuszczenie Hiszpanii. Osiedlali się m.in. w Safed na terenie Galilei. Zob. K. Armstrong, *W imię Boga. Fundamentalizm w judaizmie, chrześcijaństwie i islamie*, Warszawa 2005, s. 21–22, 29–30. Szacuje się, że w połowie XIX stulecia żyło w Palestynie ok. 10 000 Żydów, z czego połowa w Jerozolimie. Zob. K. Kubiak, *Wojna o niepodległość Izraela 1947–1949*, Zabrze–Tarnowskie Góry 2013, s. 16.

[7] A. Chojnowski, J. Tomaszewski, *Izrael*, Warszawa 2001, s. 10.

[8] J. Gelvin, *Konflikt izraelsko-palestyński*, Kraków 2009, s. 75.

I Kongresu Syjonistycznego w Bazylei[9]. Odbył się on z inicjatywy Teodora Herzla (1860–1904), autora książki *Der Judenstaat* (pol. *Państwo żydowskie*), opublikowanej w 1896 r.[10] Herzl stwierdził w niej m.in., że jedynym sposobem uniknięcia przez Żydów prześladowań jest zbudowanie własnego państwa i przesiedlenie się do niego[11]. Działania tej organizacji wspierał Żydowski Fundusz Narodowy, powołany w 1901 r., mający koordynować zakup ziemi w Palestynie. Upowszechniło się wówczas hasło autorstwa Israela Zangwilla, który nazwał Palestynę „ziemią bez narodu dla narodu bez kraju"[12]. Syjoniści często używali także nieco zmienionej formy: „Palestyna jest ziemią bez ludu dla ludu bez ziemi"[13]. Dawali w ten sposób do zrozumienia, że ten region jest niezamieszkany, podczas gdy żyło tam kilkaset tysięcy ludzi. Znane są też poglądy brytyjskich teologów protestanckich, którzy głosili ideę powrotu Żydów do Ziemi Świętej w celu przyspieszenia powtórnego przyjścia Jezusa i w konsekwencji nawrócenia Żydów

[9] Syjonizm jest definiowany jako ruch polityczny głoszący ideę powrotu Żydów do ich historycznej ojczyzny. Określenie to wymyślił w 1892 r. wiedeński działacz żydowski Natan Birnbaum. Nazwa pochodzi od wzgórza Syjon w Jerozolimie. Z czasem słowem Syjon nazywano Ziemię Świętą. Syjonizm powstał na bazie żydowskiego nacjonalizmu, kształtującego się w XIX w. w Niemczech w ramach tzw. haskali, czyli żydowskiego oświecenia, w którym rozwijano idee nacjonalizmu i socjalizmu, powszechne wówczas w Europie. Ruch syjonistyczny miał wielu przeciwników wśród samych Żydów. Ci, którzy mieszkali w Niemczech i Francji, zwalczali syjonizm jako zagrożenie dla ich marzeń o uznaniu ich za Niemców czy Francuzów. Nie mogli się bowiem tak określać, jeśli syjoniści twierdzili, że Żydzi są odrębnym narodem i dążą do zbudowania samodzielnego państwa. W Europie Wschodniej, głównie w Rosji, żydowska ortodoksja zwalczała syjonizm jako herezję. Przywrócenie Izraela mogło bowiem nastąpić dopiero po przyjściu Mesjasza. Z kolei Żydzi aktywnie działający w partiach socjalistycznych wiązali swoje nadzieje z socjalizmem, a nie z ruchem narodowym, w związku z tym uznawali syjonizm za wrogi ideologicznie. Zob. K. Gebert, *Pokój z widokiem na wojnę. Historia Izraela*, Warszawa 2023, s. 20.

[10] Pierwsze polskie wydanie *Państwa żydowskiego* ukazało się w 1917 r. nakładem Wydawnictwa Akademickiej Młodzieży Syjonistycznej „Jardenja".

[11] Początkowo Herzl, zanim opowiedział się za Palestyną, brał pod uwagę inne lokalizacje państwa żydowskiego, w tym Argentynę, zachodnie regiony USA, Cypr oraz Ugandę. Zob. P. Johnson, *Historia Żydów*, Warszawa 2020, s. 559–560.

[12] W 1840 r. brytyjski polityk Anthony Asley Cooper, lord Shaftesbury, przedstawił projekt kolonizacji Palestyny przez Żydów, popierając go hasłem: „Ziemia bez narodu dla narodu bez ziemi". Zob. D. Pipes, *[Christian Zionism]: Israel's Best Weapon?*, „New York Post", 15 VII 2003 r., za: https://pl.danielpipes.org/1149/chrzescijanski-syjonizm-najlepsza-bron-izraela [dostęp: 15 VII 2003].

[13] P. Bożejewicz, *XX wiek: Ziemia obiecana terrorystów*, „Rzecz o Historii", dodatek do „Rzeczpospolitej", 2 IX 2016 r.

na chrześcijaństwo. Te opinie przetrwały w Wielkiej Brytanii i upowszechniły się w USA jako syjonizm chrześcijański[14].

Kontrolę nad syjonistycznymi osiedlami przejęło Żydowskie Towarzystwo Kolonizacyjne, którego założycielem był niemiecki finansista Maurice de Hirsch, entuzjasta tworzenia żydowskich osad rolniczych, nazywanych potem kibucami[15] lub moszawami[16]. Z ogółu żydowskiej ludności Palestyny, która po trzeciej alii liczyła ok. 85 000 ludzi, zaledwie ok. 12 000 (14%) mieszkało w kibucach i moszawach[17]. Przyczyniły się one do separacji żydowskiego rolnictwa od pracowników pochodzenia arabskiego, a tym samym do pogorszenia ich warunków bytowych. To właśnie w wyniku drugiej i trzeciej fali migracyjnej stało się widoczne, że przyszły Izrael powoli przekształca się w socjaldemokratyczne, hebrajskojęzyczne państwo, którego rozwój ekonomiczny przeszedł taką, a nie inną drogę. I chociaż szacuje się, że 90% imigrantów z drugiej i trzeciej alii po krótkim pobycie opuściło Palestynę i udało się do Europy Zachodniej i USA, populacja żydowska w tym

[14] Według niektórych autorów źródłem ruchu syjonistycznego był żydowski mesjanizm. Zgodnie z jego ideą nie należy odwlekać przyjścia Mesjasza, lecz przyspieszyć je przez podejmowanie konkretnych działań politycznych. Najważniejszym z nich jest powrót Żydów do Palestyny, a jeśli to będzie konieczne, nawet przez doprowadzenie do Armagedonu – apokaliptycznej wojny. Zob. J.M. Gleize, *Prawdziwy Izrael i fałszywy judaizm*, Warszawa 2022, s. 188–189.

[15] Kibuce, czyli komuny, były gospodarstwami komunalnymi. Nie istniała w nich własność prywatna. Mieszkańcy łączyli uprawę warzyw i owoców z hodowlą zwierząt i mleczarstwem. Kibucnicy, których prywatność była bardzo ograniczona, spożywali posiłki we wspólnych jadalniach, a wychowanie dzieci stanowiło zadanie całej społeczności i odbywało się w miejscowych przedszkolach. Decyzje podejmowano zazwyczaj kolektywnie. Pierwszy kibuc został założony w 1909 r. w Deganii na południowym brzegu Jeziora Tyberiadzkiego (Genezaret). Zob. J. Gelvin, *Konflikt izraelsko-palestyński…*, s. 81–82.

[16] Moszawy wyewoluowały z kibuców w latach 20. XX w. Były gospodarstwami spółdzielczymi, w których pozwalano na posiadanie ziemi na własność i samodzielną sprzedaż płodów rolnych. W źródłach pojawia się też pogląd, że moszawy powstawały wcześniej niż kibuce. Były zakładane w okresie pierwszej alii, kibuce natomiast tworzyli uczestnicy drugiej alii. Żydzi okazali się jednak nieprzygotowani do ciężkiej pracy fizycznej, więc pracowali w nich głównie arabscy robotnicy rolni. O ekonomicznym przetrwaniu osiedla decydowała pomoc żydowskich filantropów z rodzin Montefiore czy Rothschildów. W związku z tym z hasła syjonistów „podbój pracą żydowską" uczyniono ideologię. Stała się ona, obok wykupu arabskiej ziemi od arabskich właścicieli obojętnych na los dzierżawców, jedną z przyczyn wczesnego konfliktu między Żydami i Arabami. Dla palestyńskich Arabów taki „podbój" oznaczał z reguły utratę źródeł utrzymania, ponieważ rezygnowano z nich jako pracowników i zastępowano Żydami. Zob. K. Gebert, *Pokój z widokiem…*, s. 44.

[17] J. Gelvin, *Konflikt izraelsko-palestyński…*, s. 81.

regionie wzrosła na tyle, że jej struktury i instytucje mogły funkcjonować i przetrwały przez długi okres, aż zostały zasilone nową falą osadników[18].

Podczas I wojny światowej doszło do dwóch wydarzeń, które miały długofalowe skutki dla regionu i stały się źródłem konfliktu palestyńsko-żydowskiego i szerzej – arabsko-izraelskiego. Francuzi i Anglicy, aktywni tu od XIX w., dokonali podziału tego terytorium na strefy wpływów, mające obowiązywać po zakończeniu wojny. W maju 1916 r. podpisali tajne porozumienie, które przeszło do historii jako układ Sykes–Picot[19]. Zgodnie z nim terytorium położone na zachód od rzeki Jordan (tzw. Cisjordania) miało pozostać pod kontrolą międzynarodową, Transjordania (obecnie Jordania) natomiast miała stać się częścią niezależnego państwa arabskiego. Drugim niezwykle ważnym wydarzeniem było złożenie deklaracji Balfoura, czyli brytyjskiej obietnicy utworzenia żydowskiej siedziby narodowej w Palestynie[20]. Dwadzieścia lat po I Kongresie Syjonistycznym został spełniony najważniejszy cel Herzla, czyli uzyskanie międzynarodowych gwarancji dla żydowskiego osadnictwa w Palestynie. Udzieliła ich Wielka Brytania. Tę sytuację trafnie obrazowało hasło, że była to „obietnica jednego narodu, by dać drugiemu terytorium trzeciego".

Deklaracja Balfoura pozostawała w sprzeczności z układem Sykes–Picot. Po zakończeniu wojny, na konferencji w San Remo w kwietniu 1920 r., przyjęto oficjalnie, że Palestyna i Transjordania będą stanowić mandat brytyjski. Rok później, na konferencji w Kairze, Wielka Brytania utworzyła z Transjordanii oddzielny obszar mandatowy – Emirat Transjordanii, na którego czele stanął emir Abd Allah, syn Al-Husajna, szarifa Mekki i władcy Al-Hidżazu. Temu ostatniemu, za udział w walkach przeciwko Turkom, Brytyjczycy obiecali utworzenie Królestwa Arabii, które swym zasięgiem miało obejmować także Palestynę. Wielka Brytania tę samą ziemię zamierzała zatem oddać i Arabom, i Żydom, podczas gdy sama przejęła nad

[18] Tamże, s. 81–82.

[19] Nazwa pochodzi od nazwisk dwóch negocjatorów i sygnatariuszy tego paktu – Marka Sykesa, reprezentującego Wielką Brytanię, i François Georges-Picota, reprezentanta Francji.

[20] Był to list wysłany 2 listopada 1917 r. przez brytyjskiego ministra spraw zagranicznych lorda Arthura Balfoura do barona Waltera Rothschilda. List stanowił deklarację brytyjskiego rządu wyrażającą pragnienie utworzenia w Palestynie żydowskiej siedziby narodowej, co było odpowiedzią na oczekiwania i starania ruchu syjonistycznego, którego Rothschild był przedstawicielem. Zob. D. Bensimon, E. Errera, *Żydzi i Arabowie*..., s. 38–39.

nią kontrolę. Także nad Transjordanią rzeczywistą władzę sprawował brytyjski wysoki komisarz z siedzibą w Jerozolimie[21].

Jednym z elementów sprawowania przez Brytyjczyków mandatu w Palestynie była realizacja deklaracji Balfoura, czyli zgody na przybywanie coraz większej liczby żydowskich imigrantów. Na początku brytyjskiego mandatu w Palestynie żyło ok. 70 000 Żydów wśród 700 000 mieszkańców, przy czym większość z nich przybyła tam w ciągu 40 lat, począwszy od 1882 r.[22] W związku z zaledwie 10-procentowym udziałem społeczności żydowskiej w całej populacji Palestyny syjoniści uznali imigrację Żydów na dużą skalę za kwestię kluczową. W wyniku czwartej alii w latach 1924–1928 do Palestyny przyjechało ok. 82 000 nowych imigrantów, czyli prawie tyle samo co w trzech poprzednich łącznie[23]. Połowę przyjezdnych stanowili Żydzi z Polski. Zdecydowana większość przybyszów osiedliła się w miastach, zwłaszcza w Tel Awiwie i Hajfie, rezygnując z socjalistycznych ideałów i kibucowych doświadczeń poprzedników[24]. Do końca lat 20. XX w. do Palestyny dotarło 100 000 Żydów, ale w latach 1927–1928 żydowska emigracja z Palestyny była większa niż imigracja, ponieważ wiele osób nie potrafiło odnaleźć się w nowym miejscu zamieszkania. W latach 1929–1939 doszło do piątej alii, w ramach której przybyło ok. 200 000 Żydów[25]. Większość żydowskich imigrantów uciekła wówczas przed antysemickimi prześladowaniami w Niemczech i Polsce. Liczebność jiszuwu, jak określano społeczność żydowskich mieszkańców Palestyny przed powstaniem Izraela, się podwoiła. Żydzi stanowili 30% populacji, trzykrotnie więcej niż 15 lat wcześniej. Pozwoliłoby to na spełnienie się wizji syjonistycznej. Przyjechało w tym czasie także więcej specjalistów z różnych dziedzin niż podczas poprzednich fal imigracji. Przybysze osiedlali się w miastach nad Morzem Śródziemnym, a nie na rolniczych obszarach w środkowej części Palestyny, na których powstawały kibuce i moszawy[26]. Tworzono je na terenach wykupywanych od arabskich feudałów, dotąd dzierżawiącym je palestyńskim chłopom (fellachom), których w ten sposób rugowano z ziemi. W 1930 r. w Palestynie było prawie

[21] A. Citlak, *Na wschód od Jordanu. W kraju braci Semitów*, Warszawa 2015, s. 138.

[22] M. Bunton, *Konflikt palestyńsko-izraelski*, Łódź 2017, s. 42.

[23] J. Gelvin, *Konflikt izraelsko-palestyński*..., s. 83.

[24] Tamże.

[25] M. Bunton, *Konflikt palestyńsko-izraelski*..., s. 43; J. Gelvin, *Konflikt izraelsko-palestyński*..., s. 140.

[26] M. Bunton, *Konflikt palestyńsko-izraelski*..., s. 43.

30% bezrobotnych arabskich rolników. Do 1933 r. brytyjska administracja zarejestrowała 3271 zażaleń od arabskich chłopów eksmitowanych z ziemi przez żydowskich właścicieli. Nie wiadomo jednak, ile takich rodzin było w rzeczywistości, ponieważ nie wszyscy składali zażalenia[27].

Żydzi przybyli z Europy mieli większą wiedzę i doświadczenie w tworzeniu instytucji państwowych i biurokratycznych niż rdzenni mieszkańcy. W czerwcu 1920 r. utworzono podziemną organizację o nazwie Hagana (Obrona)[28] w celu obrony żydowskich osadników przed arabskimi mieszkańcami. W 1921 r. założono Powszechną Federację Pracowników w Ziemi Izraela (Ha-Histadrut ha-Klalit shel ha-Owdim b'Erec Jisrael, w skrócie Histadrut). Reprezentowała ona interesy społeczne i ekonomiczne swych członków i zapewniała im kredyty, opiekę zdrowotną oraz edukację. Regulowała również wielkość rynku pracy przez wywieranie presji na żydowskich pracodawców, i co ważne, w nazwie odwoływała się już do Izraela. W 1929 r. utworzono Agencję Żydowską, która budowała własne struktury parapaństwowe. Rok później powstała lewicowa Partia Robotników Ziemi Izraela (Mifleget ha-Poalim b'Erec Jisrael, Mapai), która przejęła kontrolę nad Histadrutem. Na jej czele stał Dawid Ben Gurion, polski Żyd z Płońska, który do Palestyny przybył w 1906 r. w ramach drugiej alii[29]. W przeciwieństwie do dobrze zorganizowanego i mającego ważne kontakty polityczne żydowskiego przywództwa palestyńscy Arabowie byli podzieleni, co paraliżowało ich działania. Jednak i wśród nich od lat 20. rozwijał się palestyński nacjonalizm. W 1921 r. Al-Hadżdż Muhammad Amin al-Husajni został wybrany na wielkiego muftiego Jerozolimy, czyli zwierzchnika religijnego palestyńskich muzułmanów, a w następnym roku na przewodniczącego nowo powstałej Najwyższej Rady Muzułmańskiej (Al-Madżlis al-Islami al-Ala). Al-Hadżdż Muhammad Amin al-Husajni zaczął wykorzystywać islam do promowania swojego przywództwa nad rozwijającym się palestyńskim ruchem narodowym, coraz bardziej wrogo nastawionym do Żydów i Brytyjczyków. Wynikało to przede wszystkim z postępującego przejmowania terytorium Palestyny przez żydowskie osadnictwo[30]. Rywalizację między Żydami i Arabami Brytyjczycy rozgrywali

[27] Wielu bogatych syjonistów działających na rzecz osiedlania się Żydów w Palestynie wykupywało w niej ziemię, nie mając zamiaru tam wyemigrować. Posiadaczami wielkich obszarów palestyńskiej ziemi stali się np. Rothschildowie. Zob. E. Wójcik, *Konflikt bliskowschodni. Aspekty militarne*, Warszawa 1975, s. 49.

[28] Hagana powstała w wyniku zreformowania organizacji Ha-Szomer utworzonej w 1908 r.

[29] E. Wójcik, *Konflikt bliskowschodni…*, s. 42–45.

[30] Tamże, s. 47.

na swoją korzyść. Takie działania musiały spotkać się z protestami rdzennych mieszkańców tych terenów. Palestyńscy Arabowie uważali całe terytorium brytyjskiego mandatu Palestyny za swoją ojczyznę. Nikt z nimi nie konsultował żydowskiego osadnictwa, gdyż ich terytorium najpierw było częścią imperium osmańskiego, a od 1917 r. znalazło się pod brytyjskim protektoratem. Brytyjskie zaangażowanie w ruch syjonistyczny postrzegano jako poważne zagrożenie dla tożsamości narodowej Arabów, którzy nie tylko nie otrzymali swojego państwa, jak podczas I wojny światowej obiecywali Brytyjczycy, lecz także znaleźli się całkowicie pod ich kontrolą.

Podsumowanie

Migracja Żydów do Palestyny, wspierana przez organizacje syjonistyczne, naruszyła panujące stosunki społeczne i stała się źródłem napięć między ludnością arabską i przybyszami. Sytuację zaostrzyła polityka Wielkiej Brytanii, która podczas I wojny światowej obiecała szarifowi Mekki utworzenie Królestwa Arabii, a syjonistom – powstanie żydowskiej siedziby narodowej w Palestynie. Realizacja deklaracji Balfoura, która została odebrana jako sojusz brytyjskich władz z Żydami, sprawiła, że palestyńscy Arabowie uważali migrację Żydów za kolonizujący ruch osiedleńczy. Przybysze z Europy górowali nad miejscową ludnością ekonomicznie i cywilizacyjnie. Budowali struktury polityczne i obronne. Po arabskiej stronie rozwijał się natomiast palestyński ruch nacjonalistyczny, na którego czele stanął Al-Hadżdż Muhammad Amin al-Husajni, wielki mufti Jerozolimy. Miejscowi Arabowie za wrogów uważali zarówno Żydów, jak i Brytyjczyków sprawujących mandat w Palestynie.

Walki Palestyńczyków z Żydami przed powstaniem Izraela

Do pierwszego starcia rdzennych mieszkańców Palestyny z żydowskimi osadnikami doszło 29 marca 1886 r. Arabscy chłopi zaatakowali Petach Tikwę, najstarsze żydowskie osiedle, założone w 1878 r. Było to jednak zdarzenie, które nie miało żadnego wpływu na późniejsze, coraz bardziej napięte relacje arabsko-żydowskie. Napady na żydowskie osiedla zaczęły się nasilać przed I wojną światową. W odpowiedzi w 1908 r. powstała organizacja Ha-Szomer (Strażnik), której członkowie za opłatą chronili żydowskie mienie. Napastnicy kierowali się głównie motywami kryminalnymi, rabując Żydom dobytek, szomrowie zaś byli przekonani, że stoją na straży żydowskiego interesu narodowego i często zachowywali się prowokacyjnie wobec Arabów[31].

[31] K. Gebert, *Pokój z widokiem*..., s. 47.

W 1920 r. wielokrotnie dochodziło do brutalnych antyżydowskich zamieszek, m.in. w Jerozolimie w lutym, marcu i kwietniu. Po obu stronach były ofiary śmiertelne. W dniu 1 marca kilkuset libańskich Arabów zaatakowało niewielką żydowską osadę Tel Chaj, założoną w 1905 r., obecnie położoną w Izraelu przy granicy z Libanem. Podczas jej obrony zginęło pięciu Arabów i siedmiu Żydów, w tym Josef Trumpeldor, uczestnik wojny rosyjsko-japońskiej, oficer armii carskiej i twórca Legionu Żydowskiego wspierającego brytyjskie siły na Bliskim Wschodzie podczas I wojny światowej. Atak na Tel Chaj urósł do rangi symbolu jako pierwsza bitwa w niekończącej się wojnie, a Trumpeldor został bohaterem narodowym. Od jego nazwiska nazwano organizację młodzieżową Betar (od Brit Trumpeldor – ród Trumpeldora) lub Bejtar (od Brit Josef Trumpeldor), założoną w końcu 1923 r. przez frakcję rewizjonistów w ruchu syjonistycznym[32].

Na początku kwietnia 1920 r. muzułmańskie święto ku czci proroka Mojżesza (Id Nabi Musa)[33], podczas którego Arabowie propagowali niepodległościowe hasła, przekształciło się w antyżydowskie zamieszki. Po obu stronach byli zabici i ranni. Walki wynikały ze wzrostu napięcia w stosunkach arabsko-żydowskich stanowiącego konsekwencję rozwoju żydowskiego osadnictwa w Palestynie, a także proklamowania Królestwa Wielkiej Syrii, obejmującego terytoria współczesnej Syrii, Libanu i Palestyny, które przetrwało zaledwie cztery miesiące (8 marca – 24 lipca 1920 r.). Poparcie dla tego królestwa i jego monarchy, Fajsala, drugiego syna Al-Husajna, manifestowano m.in. w Jerozolimie. Nie uznały go Francja i Wielka Brytania. Jego istnienie zostało zakończone wkroczeniem francuskich wojsk do Damaszku[34]. W wyniku antyżydowskich zamieszek pojawiły się spory w ruchu syjonistycznym. Jego przywódca Chaim Weizman oraz wspomniany Dawid Ben Gurion mieli nadzieję na *modus vivendi* z Arabami i utworzenie państwa żydowskiego. Ten pierwszy już wcześniej prowadził rozmowy na ten temat z Fajsalem. Ben Gurion początkowo nie brał pod uwagę zagrożenia ze strony arabskiego nacjonalizmu. Pragnął, aby żydowscy i arabscy robotnicy żyli w zgodzie i przyjaźni. Później twierdził również, że prawa palestyńskich

[32] Tamże, s. 74. Organizacja Betar była bardzo aktywna w Polsce. Zob. przyp. 44.

[33] Mojżesz (Musa) jest uznawany przez muzułmanów za proroka, podobnie jak Jezus (Isa). Do zakończenia I wojny światowej mieszkańcy Jerozolimy będący wyznawcami judaizmu, chrześcijaństwa lub islamu obchodzili tam święta upamiętniające postaci ze Starego Testamentu, Biblii i Koranu.

[34] J. Żebrowski, *Dzieje Syrii. Od czasów najdawniejszych do współczesności*, Warszawa 2006, s. 166–168.

Arabów zagwarantuje nie tylko umowa z Żydami, lecz także to, że są otoczeni przez sąsiadujące z Palestyną państwa arabskie i ściśle z nimi związani. Jednak każdy akt przemocy ze strony Arabów wzmacniał pozycję rewizjonistów, na czele z Władimirem Żabotyńskim, który uważał, że arabski nacjonalizm jest siłą nie mniejszą niż syjonizm. Twierdził, że państwo żydowskie, które w jego planach miało leżeć po obu brzegach Jordanu, będzie gwałtownie atakowane i może zostać obronione tylko za pomocą zbudowania muru nie do przebrnięcia[35]. Jako jeden z pierwszych wstąpił do Hagany[36].

Na początku maja 1921 r. doszło do zamieszek w Jafie. Arabowie zaatakowali hotel dla żydowskich imigrantów, których oskarżono o szerzenie niemoralności, ponieważ widok dziewcząt z hotelu idących w szortach na plażę w męskim towarzystwie był dla konserwatywnej społeczności arabskiej prowokacją obyczajową. Zamieszki przekształciły się w akty przemocy, która opanowała okolice Jafy i eskalowała podczas arabskich ataków na Petach Tikwę i Haderę. Był to pierwszy gwałtowny arabski bunt przeciwko deklaracji Balfoura. Zginęło wówczas 47 Żydów i 48 Arabów, a 146 Żydów i 73 Arabów zostało rannych[37].

Kolejny trudny okres przypadł na 1922 r. W czerwcu, aby uspokoić nastroje w Palestynie, brytyjski parlament przyjął białą księgę opracowaną przez Winstona Churchilla, ówczesnego ministra ds. kolonii, który prezentował prosyjonistyczne poglądy. Potwierdzała ona ważność obietnic złożonych w deklaracji Balfoura. Zgodnie z przedstawioną w dokumencie interpretacją deklaracji ustanowienie żydowskiej siedziby narodowej nie powinno być rozumiane jako judaizacja całej Palestyny i naruszanie praw społeczności arabskiej. Ponadto zapowiedziano wprowadzenie ograniczeń ilościowych w żydowskiej imigracji. Wizy osadnicze mogli uzyskać tylko ci Żydzi, którzy posiadali powyżej 2500 dolarów[38]. W dużym stopniu ograniczyło to liczebność nowych żydowskich imigrantów napływających do Palestyny i zmniejszyło aspiracje polityczne syjonistów. Arabowie dzięki przyznaniu im środków rządowych zyskali znaczną samodzielność i przekonanie o poparciu Wielkiej Brytanii. Pomimo to w 1925 r. w Palestynie doszło do kolejnych antyżydowskich wystąpień. Społeczność żydowska zareagowała rozbudową Hagany, obejmującą zakup uzbrojenia, powstanie magazynów

[35] S.S. Montefiore, *Jerozolima. Biografia*, Warszawa 2011, s. 463.

[36] Tamże.

[37] K. Gebert, *Pokój z widokiem*..., s. 82–83, 85.

[38] P. Johnson, *Historia Żydów*..., s. 618–619, 623.

amunicji i organizowanie szkoleń wojskowych. Miało to służyć utworzeniu grup samoobrony, zdolnych do przeciwdziałania takim wystąpieniom. Inicjatorem powstania tych grup był Żabotyński. Militaryzm stał się podstawą jego ideologii rewizjonistycznej. W połowie lat 20. założył Związek Syjonistów Rewizjonistów[39]. Jego młodzieżówką był wspomniany wcześniej Betar. Członkowie tej organizacji nosili mundury i urządzali defilady. Żabotyński chciał, aby Żydzi sami zajęli się swoimi sprawami, zamiast zdawać się na zabiegi dyplomatyczne Chaima Weizmana prowadzone z brytyjskimi władzami. Uważał bowiem, że konflikt z Arabami ma charakter egzystencjalny.

W 1928 r. zaczęło dochodzić do starć przy Ścianie Płaczu w Jerozolimie. Brytyjczycy skierowali policję do tłumienia zamieszek, a w tym czasie wielki mufti Jerozolimy Al-Hadżdż Muhammad Amin al-Husajni szerzył plotkę, że Żydzi zamierzają zająć meczet Al-Aksa na Wzgórzu Świątynnym (Al-Haram asz-Szarif). Jednocześnie Żabotyński proklamował pod Ścianą Płaczu żydowską suwerenność, co wywołało jeszcze większy gniew Arabów, którzy napadali na Żydów. Z ich strony z kolei doszło do odwetów, w tym na kobietach i dzieciach. Większość strat zadały jednak Arabom brytyjskie siły porządkowe usiłujące powstrzymać rzezie. Do 28 sierpnia 1929 r., kiedy Brytyjczykom udało się zapanować nad sytuacją, zginęło 133 Żydów i 116 Arabów, a 339 Żydów i 232 Arabów odniosło rany[40]. W następnym roku komisja śledcza powołana do zbadania tych wydarzeń opublikowała raport, w którym obie strony obarczono winą za zajścia, przy czym po stronie arabskiej główna odpowiedzialność spadła na wielkiego muftiego Jerozolimy[41]. Wydarzenia z 1929 r. utwierdziły rewizjonistów skupionych wokół Żabotyńskiego w tym, że jedynie militaryzacja społeczności żydowskiej pozwoli jej przetrwać w Palestynie. W tym czasie także Dawid Ben Gurion coraz więcej uwagi poświęcał rozwojowi Hagany. Z luźnej sieci wiejskich grup samoobrony przekształcała się ona w podziemną armię, w której służyli niemal wszyscy młodzi mężczyźni, a dowodziła nimi zdyscyplinowana kadra. Hagana zbroiła się za sprawą przemytu broni oraz jej chałupniczej produkcji w kibucach[42].

Wzrost niepokojów w 1929 r. skutkował opublikowaniem w październiku 1930 r. kolejnej białej księgi. Jej głównym autorem był brytyjski minister

[39] Nazwa pochodzi od głównego postulatu Żabotyńskiego, by Liga Narodów dokonała rewizji mandatu i przywróciła Palestynie odłączoną Transjordanię, którą rewizjoniści też zamierzali zasiedlić.

[40] K. Gebert, *Pokój z widokiem*..., s. 99–100.

[41] Tamże.

[42] Tamże, s. 103.

ds. kolonii Sidney Webb, lord Passfield. Dokument zapowiadał zmniejszenie liczby żydowskich imigrantów i ograniczał prawa do nabywania przez nich ziemi w Palestynie. Zapoczątkowało to nielegalną żydowską imigrację[43].

Rewizjoniści, którzy stracili zaufanie do syjonistycznego kierownictwa, w 1931 r. założyli własną tajną organizację zbrojną – Narodową Organizację Wojskową (Irgun Cwai Leumi), zwaną w skrócie Irgun. Bazę rekrutacyjną nowej grupy zbrojnej stanowił Betar, a Żabotyński w 1936 r. został jej naczelnym dowódcą[44]. Społeczność arabska, chociaż rozbita na klany i strefy wpływów, także budowała uzbrojone formacje, których gorącymi orędownikami byli Al-Hadżdż Muhammad Amin al-Husajni oraz Izz ad-Din al-Kassam, uczestnik antyfrancuskiego powstania w Syrii, który po jego upadku w 1921 r. przybył do Palestyny. Dzięki Aminowi al-Husajniemu został imamem meczetu w Hajfie. Zaangażował się też w pobudzanie świadomości narodowej palestyńskich Arabów. Po zamieszkach w 1929 r. nasilił agitację, wzywając chłopów do organizowania się i stawiania oporu Żydom i Brytyjczykom. W 1930 r. założył organizację Czarna Ręka (Al-Kaff al-Aswad), do której werbował fellachów i prowadził szkolenie wojskowe. W utworzonej podziemnej siatce oddziałów zbrojnych znalazło się ok. 800 osób. Izz ad-Din al-Kassam zdecydował się na samodzielną walkę z Brytyjczykami i Żydami, a konieczność użycia przemocy uzasadniał argumentami religijnymi. Akcje Czarnej Ręki zaczęto nazywać powstaniem szejka Al-Kassama. Polegały głównie na organizowaniu napadów na kibuce i wysadzaniu linii kolejowych. Izz ad-Din al-Kassam zginął w listopadzie 1935 r. podczas wymiany ognia z brytyjską policją. Jego śmierć wzmogła opór wobec Brytyjczyków i Żydów, a pogrzeb zgromadził największe tłumy w ówczesnych dziejach Palestyny[45].

Wiosną 1936 r. najważniejsi arabscy przywódcy zjednoczyli się i utworzyli Wysoki Komitet Arabski (Al-Ladżna al-Arabijja al-Ulja)

[43] Tamże, s. 101–102.

[44] Tamże, s. 103. W latach 30. XX w. ruch Żabotyńskiego miał duże poparcie w Polsce, gdzie liczba członków Betaru wynosiła ok. 60 000. Podczas pobytu w Polsce w 1936 r. Żabotyński został przyjęty przez premiera Felicjana Sławoja Składkowskiego i ministra spraw zagranicznych Józefa Becka. Polski rząd postanowił udzielić wsparcia organizacji Irgun. Polegało ono na przyznaniu jednorazowej subwencji w wysokości 250 000 zł na zakup broni, a także organizacji tajnych kursów wojskowych dla bojowników Irgunu. Ostatni taki kurs odbył się w Andrychowie wiosną 1939 r. Polskie władze wspierały też nielegalną emigrację do Palestyny, na co przeznaczyły 100 000 zł. Dzięki tej akcji do Palestyny wyjechało ok. 10 000 młodych Żydów z Betaru. Zob. K. Kubiak, *Wojna o niepodległość Izraela*…, s. 66–68.

[45] J. Gelvin, *Konflikt izraelsko-palestyński*…, s. 123–124.

z Al-Hadżdż Muhammadem Aminem al-Husajnim na czele. Komitet reprezentował również ludność arabską w Palestynie. Ogłosił on strajk powszechny i stanął na czele powstania, jednak w praktyce działaniami powstańców dowodziły lokalne komitety narodowe. Powstały one jednocześnie w Jerozolimie, Nablusie, Jafie i innych miastach. Brytyjczycy szybko stłumili tam rebelię. Wysoki Komitet Arabski przestał w nich właściwie funkcjonować. Amin al-Husajni musiał się ukrywać przed aresztowaniem. Gdy w miastach został przywrócony spokój, powstanie objęło palestyńskie wsie. W walkach wzięło udział wielu członków organizacji Czarna Ręka. Grupami zbrojnymi w Galilei dowodził Fawzi al-Kuwakdżi, który podobnie jak nieżyjący już Al-Kassam przybył z Syrii, a w okolicach Jerozolimy i Hebronu – Palestyńczyk Abdel Kader al-Husajni alias Mansur. Obaj odegrali później ważną rolę w wojnie o niepodległość Izraela[46]. Na prowincji przemoc przybierała na sile. Brytyjczycy i Żydzi walczyli przeciwko Arabom. Dawid Ben Gurion z dowódcami Hagany układał plany obrony jiszuwu, narzucając jednocześnie politykę powściągliwości (z hebr. hawlagę), która wykluczała masowy odwet, nawet w wypadku aktów terroryzmu wymierzonych w Żydów. Działania terrorystyczne skierowane przeciwko Arabom nieprzerwanie prowadził jednak Irgun. Arabskie bojówki odpowiadały z nie mniejszym okrucieństwem[47]. Podczas powstania została powołana Palestyńska Komisja Królewska, od nazwiska przewodniczącego zwana też komisją Roberta Peela. Jej celem było znalezienie sposobu na współistnienie Arabów i Żydów na terytorium Palestyny. W lipcu 1937 r. komisja opublikowała raport z propozycją podziału Palestyny na część żydowską na obszarze Galilei, Doliny Jezreel i równinie nadbrzeżnej, część arabską oraz terytorium pod brytyjskim protektoratem. Palestyńczykom i Żydom zaproponowano przyznanie terytoriów równych pod względem powierzchni, mimo tego, że Żydzi stanowili 1/3 mieszkańców Palestyny. Na tę propozycję Palestyńczycy odpowiedzieli zwiększeniem aktywności powstańczej[48].

W dniu 26 września 1937 r. w Nazarecie arabska bojówka zamordowała Lewisa Andrewsa, brytyjskiego gubernatora Galilei, co było pierwszym zabójstwem wysokiego urzędnika administracji mandatowej w Palestynie. Dnia 1 października brytyjskie władze rozwiązały Wysoki Komitet Arabski oraz wydały nakazy aresztowania wszystkich jego członków. Mufti został usunięty ze stanowiska. W obawie przed aresztowaniem w przebraniu

[46] K. Gebert, *Pokój z widokiem*..., s. 118–119.

[47] Tamże, s. 120.

[48] Tamże, s. 117.

kobiety uciekł z Jerozolimy na wybrzeże, skąd łodzią odpłynął do Bejrutu, a następnie schronił się w Iraku. Palestyńscy powstańcy nadal jednak atakowali Brytyjczyków i Żydów[49]. To właśnie w tym czasie noszona na głowie przez chłopów kefia (arab. *kufija*, zwana również arafatką), popularna chusta w kratę podtrzymywana za pomocą opaski (arab. *agal*), stała się symbolem palestyńskiej tożsamości i patriotyzmu. Aby opanować sytuację, Wielka Brytania wysłała do Palestyny dodatkowo 10 000 żołnierzy. Łącznie spokój usiłowało zaprowadzić 30 000 brytyjskich wojskowych[50]. Zagrożona społeczność żydowska stała się bardziej zdeterminowana. W siłę urósł Irgun, który na arabski terror odpowiedział jeszcze większym terrorem. Organizacja ta zapoczątkowała na Bliskim Wschodzie terroryzm masowy w postaci ataków przeprowadzanych z użyciem materiałów wybuchowych. Terroryści z Irgunu podkładali bomby na arabskich bazarach, gdzie ginęły dziesiątki ludzi. Organizacje żydowskie potępiały te zamachy i nie przyjmowały do wiadomości, że ich inicjatorami byli Żydzi[51]. Brak reakcji spowodował, że Irgun, wcześniej niewielkie ugrupowanie, w latach 40. zwiększył liczebność do rozmiarów niemal dywizji. Najskuteczniejsze w walce z palestyńskim powstaniem były jednak Nocne Oddziały Specjalne (Special Night Squads, SNS) pod dowództwem Orde'a Charlesa Wingate'a, mistyka i syjonisty chrześcijańskiego, skierowanego przez Brytyjczyków do Palestyny w 1936 r. Był on przekonany, że powstanie państwa żydowskiego umożliwi spełnienie chrześcijańskich przepowiedni. Arabowie toczący walkę z syjonistami byli więc wrogami nie tylko Żydów i władz mandatowych, lecz po prostu Boga, a z wrogami Boga należało walczyć bezwzględnie. W SNS służyło 50 brytyjskich żołnierzy i ok. 150 żydowskich ochotników. Ich zadaniem była ochrona rurociągu naftowego prowadzącego z Iraku do Hajfy. Gdy dochodziło do aktów sabotażu, SNS karały mieszkańców pobliskich wiosek[52].

Walki trwały do maja 1939 r. W ciągu trzech lat powstania zginęło 400 Żydów, 200 Brytyjczyków i ok. 5000 Arabów, w tym ponad 3000 powstańców[53]. Znaczna część palestyńskich przywódców została uwięziona lub wygnana. Oblicza się, że w wyniku powstania straty wśród palestyńskich

[49] Tamże.

[50] K. Kubiak, *Wojna o niepodległość Izraela…*, s. 50.

[51] Dopiero od końca XX w. niektórzy żydowscy historycy zaczęli ujawniać ciemne strony historii Izraela i ruchu syjonistycznego, za co są często oskarżani o zdradę. Zob. K. Gebert, *Pokój z widokiem…*, s. 119–120.

[52] Tamże, s. 120–122.

[53] Tamże, s. 121.

Arabów wyniosły 10% ogółu populacji mężczyzn[54]. Tysiące domów zniszczono, a gospodarka znalazła się w ruinie. Brytyjczycy zdali sobie sprawę z potrzeby zmian w sprawowaniu mandatu i ponownego rozważenia poparcia utworzenia siedziby narodowej Żydów w Palestynie. Powstanie stanowiło pierwszy tak ważny punkt w najnowszej historii Palestyńczyków[55]. Należy zwrócić uwagę, że wybuchło ono w okresie piątej alii, podczas której nastąpił gwałtowny wzrost liczby ludności żydowskiej, spowodowany przede wszystkim opuszczeniem przez nią Niemiec po dojściu Adolfa Hitlera do władzy. W sierpniu 1933 r. przedstawiciele władz niemieckich oraz instytucji żydowskich podpisali porozumienie Haavara (Heskem ha-Awara – umowa o transferze lub umowa o przeniesieniu). Syjonistów reprezentował Chaim Arlosoroff. W ramach tej umowy od 1933 r. do wybuchu II wojny światowej wyjechało do Palestyny ok. 60 000 niemieckich Żydów. Byli wśród nich ludzie dobrze sytuowani i wykształceni, którzy po powstaniu Izraela w 1948 r. stworzyli elitę tego państwa[56]. W 1939 r. władze Wielkiej Brytanii opublikowały kolejną białą księgę. Brytyjski rząd oświadczył w niej, że w Palestynie żyje ponad 450 000 Żydów, co dowodzi, że deklaracja Balfoura o utworzeniu państwa żydowskiego została spełniona. Ponadto określono limit imigracji Żydów do Palestyny na poziomie 75 000 osób w ciągu pięciu lat, potem imigracja miała być uzależniona od zgody Arabów. Ograniczono możliwość zakupu ziemi przez syjonistów do wyznaczonych obszarów. Wezwano również do ustanowienia jednolitego państwa palestyńskiego, w którym Arabowie i Żydzi mieli wspólnie sprawować władzę. Zakładano, że na jego utworzenie potrzeba dziesięciu lat[57]. Pomimo różnych obostrzeń nielegalna emigracja Żydów z Europy do Palestyny trwała nadal, nasiliła się na przełomie lat 30. i 40., a potem po zakończeniu II wojny światowej. Zajmował się nią Instytut Nielegalnej Imigracji (Mossad le Alija Bet). Nielegalną emigrację z Europy Żydzi nazywali po hebrajsku *bricha* (pol. ucieczka)[58].

[54] M. Bunton, *Konflikt palestyńsko-izraelski…*, s. 59.

[55] Powstanie palestyńskie z lat 1936–1939 jest uważane za najważniejszy – obok *al-nakby* z 1948 r. – punkt zwrotny we współczesnej historii Palestyńczyków. Zob. J. Gelvin, *Konflikt izraelsko-palestyński…*, s. 131.

[56] H. Kozieł, *Jak sabotowano próby ratowania Żydów*, „Rzecz o Historii", dodatek „Rzeczpospolitej", 4 II 2021 r.; T. Łupina, *Za wszelką cenę, czyli ukryta historia powstania Izraela*, „Zakazana Historia" 2019, nr 11, s. 57.

[57] M. Bunton, *Konflikt palestyńsko-izraelski…*, s. 60.

[58] K. Gebert, *Pokój z widokiem…*, s. 128; J. Jeremicz, *Bricha – nielegalna emigracja Żydów z Polski do Palestyny w latach 1944–1947*, Ośrodek Brama Grodzka – Teatr NN, https://teatrnn.

Druga wojna światowa skomplikowała sytuację nie tylko w Palestynie, lecz także na całym Bliskim Wschodzie. Należy podkreślić, że w latach 30. antybrytyjskie i antyżydowskie nastawienie ludności arabskiej było obiektem zainteresowania Berlina. Władze hitlerowskie starały się wykorzystać powstanie w Palestynie do zawierania sojuszy z lokalnymi przywódcami. Zapraszano m.in. młodych arabskich nacjonalistów na zjazdy NSDAP. Społeczności arabskiej było bliżej do hitlerowskich Niemiec niż innych państw europejskich czy USA, ze względu na to, że bezpośrednią kontrolę sprawowały nad nią Wielka Brytania i Francja. Jesienią 1941 r. Al-Hadżdż Muhammad Amin al-Husajni przedostał się z Iraku, w którym przebywał po ucieczce z Palestyny, do Niemiec, gdzie w listopadzie spotkał się z Hitlerem. Odtąd aż do końca wojny pozostawał w Berlinie i tam świadczył III Rzeszy usługi polityczne i propagandowe. Był współpracownikiem Heinricha Himmlera i Adolfa Eichmanna. Brał czynny udział w tworzeniu muzułmańskich legionów i poparł masową eksterminację Żydów, a zgodnie z niektórymi opiniami był współautorem jej planu. Po II wojnie światowej zamieszkał w Libanie i do Palestyny nigdy nie wrócił[59].

Po wybuchu II wojny światowej Dawid Ben Gurion rozkazał Haganie odwołać wszystkie operacje zbrojne przeciwko siłom brytyjskim i rozwiązać oddziały do zadań specjalnych. Ukuł wtedy hasło, które na stałe zapisało się w żydowskiej historii: *Musimy pomagać Brytyjczykom, jak gdyby nie było „Białej Księgi", i sprzeciwiać się „Białej Księdze", jak gdyby nie było wojny*[60]. Najbardziej zradykalizowana grupa bojowników Irgunu, na czele z Abrahamem Sternem, odrzuciła jednak zawieszenie broni. W 1939 r. opuścili oni organizację i założyli ugrupowanie o nazwie Bojownicy o Wolność Izraela (Lohamei Herut Izrael, Lehi), zwane też bandą Sterna. Była to organizacja terrorystyczna, która zabijała Brytyjczyków na terenie Palestyny i Egiptu. Stern, zafascynowany faszyzmem, szukał możliwości nawiązania współpracy z Niemcami, która byłaby wymierzona w Wielką Brytanię, w zamian za zgodę na utworzenie państwa żydowskiego w Palestynie i przetransportowanie do niej europejskich Żydów. Napisał

pl/leksykon/artykuly/bricha-nielegalna-emigracja-zydow-z-polski-do-palestyny-w-latach-19441947/ [dostęp: 12 I 2024].

[59] Ta problematyka została obszernie przedstawiona w publikacjach: K.M. Mallmann, M. Cüppers, *Półksiężyc i swastyka. III Rzesza a świat arabski*, Warszawa 2009; B. Rubin, W.G. Schwanitz, *Hitlerowcy, islamiści i narodziny nowożytnego Bliskiego Wschodu*, Kraków 2014.

[60] S. Peres, D. Landau, *Ben Gurion. Żywot polityczny*, Wołowiec 2013, s. 82.

nawet memorandum do Hitlera, pozostało ono jednak bez odpowiedzi[61]. W 1942 r. żydowskie grupy zbrojne zostały zasilone kilkuset polskimi żołnierzami wyznania mojżeszowego, którzy w liczbie ok. 2500 dotarli na Bliski Wschód z armią gen. Władysława Andersa. Żołnierze ci dezerterowali za cichym przyzwoleniem polskiego dowództwa lub też byli zwalniani z przysięgi wojskowej, jak np. Menachem Begin, były przywódca ruchu Betar w Polsce, który po opuszczeniu polskiej armii wstąpił do Irgunu[62]. W grudniu 1943 r. stanął na czele tej organizacji, pozbawionej przywódcy po śmierci Żabotyńskiego w 1940 r. Begin uczynił z terroryzmu podstawową metodę walki. Inny polski żołnierz, Icchak Jeziernicki, który w późniejszym czasie jako Icchak Szamir został premierem Izraela, przystąpił do Lehi. W 1944 r. Irgun oficjalnie wypowiedział Brytyjczykom wojnę[63]. Razem z Lehi zaczął organizować zamachy terrorystyczne. Grupy często ze sobą współpracowały. Wysadzano w powietrze brytyjskie obiekty wojskowe, atakowano posterunki policji, stacje kolejowe, zabijano brytyjskich urzędników. Akcje te budziły podziw znacznej części jiszuwu. Mniej popularne, gdyż nieaprobowane przez jiszuw, były dokonywane przez Irgun napady na banki i likwidacje żydowskich kolaborantów. Najpoważniejszym aktem przemocy tych ugrupowań ekstremistycznych było zamordowanie w listopadzie 1944 r. w Kairze brytyjskiego ministra Waltera Guinnessa, lorda Moyne'a, znanego polityka, a prywatnie przyjaciela Churchilla. Lord Moyne odpowiadał za realizację brytyjskiej polityki antyimigracyjnej w Palestynie. Dawid Ben Gurion osobiście pokierował akcją Hagany wymierzoną w Lehi i Irgun, mającą na celu schwytanie i przekazanie Brytyjczykom bojowników obu ugrupowań. Akcja trwała cztery miesiące. Deportowano wielu członków Irgunu i Lehi, ale samego Begina nie udało się aresztować. W 1946 r. ataki Żydów osiągnęły skalę porównywalną z powstaniem arabskim, a pod względem liczby ofiar znacznie je przewyższyły. Najbardziej brutalny zamach, w którego

[61] J. Tomasiewicz, *Terroryzm. Na tle przemocy politycznej. Zarys encyklopedyczny*, Katowice 2000, s. 92.

[62] Po powstaniu państwa Izrael Menachem Begin rozpoczął karierę polityczną. Założył partię Wolność (Herut). Później, w wyniku połączenia z innymi ugrupowaniami prawicowymi, Herut przekształcił się w prawicowy blok Jedność (Likud), z którego ramienia w czerwcu 1977 r. Begin objął urząd premiera. Wspierał żydowskie osadnictwo na Palestyńskich Terytoriach Okupowanych. Prowadził działania na rzecz sprowadzenia do Izraela rosyjskich i etiopskich Żydów. W 1983 r. ustąpił z urzędu premiera. Zmarł w 1992 r. w Tel Awiwie.

[63] K. Gebert, *Pokój z widokiem…*, s. 141–143.

przygotowaniu brał udział Begin, zorganizowano 22 lipca 1946 r. Potężna eksplozja ładunku wybuchowego spowodowała zawalenie się skrzydła hotelu Króla Dawida w Jerozolimie, w którym znajdowała się siedziba władz mandatowych. Zginęło 91 osób, a 45 zostało rannych[64].

Kampania terrorystyczna na terenie Palestyny była połączona z doskonale zorganizowaną akcją propagandową ruchu syjonistycznego prowadzoną na całym świecie, szczególnie w Stanach Zjednoczonych. Waszyngton zaczął jednoznacznie udzielać poparcia stronie żydowskiej, wywołując wrogość wobec USA w świecie arabskim i sprzeciw Londynu, który coraz bardziej zdawał sobie sprawę z tego, że utrzymanie kontroli nad Palestyną staje się dla Brytyjczyków nieopłacalne. Jednym z głównych postulatów, które wysuwali działacze syjonistyczni, było bezwarunkowe i natychmiastowe wpuszczenie do Palestyny 100 000 Żydów przebywających w obozach przejściowych, często ludzi ocalonych z Holocaustu. To żądanie poparli Amerykanie i na ogół europejska opinia publiczna[65]. Zgoda na wpuszczenie tylu żydowskich emigrantów była złamaniem brytyjskich zobowiązań określonych w białej księdze z 1939 r., ograniczającej żydowską emigrację do Palestyny na poziomie 75 000 osób w ciągu pięciu lat. Do negocjacji w tej kwestii włączył się emir Abd Allah, który w maju 1946 r. ogłosił niepodległość Transjordanii i jednocześnie został proklamowany królem. W ten sposób powstało Haszymidzkie Królestwo Transjordanii (w 1949 r. zmieniło nazwę na Haszymidzkie Królestwo Jordanii, popularnie zwane Jordanią). Brytyjskie władze znalazły się w bardzo trudnej sytuacji. Mogły nasilić represje przeciw Żydom lub przeprowadzić podział Palestyny, czego domagali się syjoniści. W 1947 r. rząd Clementa Attlee'ego znalazł jednak inne rozwiązanie. Przekazał problem Palestyny ONZ, która powołała 11-osobowy Specjalny Komitet Narodów Zjednoczonych ds. Palestyny (United Nations Special Committee on Palestine). Jego działalność została zbojkotowana przez stronę arabską, współpracowali z nim natomiast Żydzi. Większość państw reprezentowanych w Komitecie opowiedziała się za podziałem, a plan jego przeprowadzenia faworyzował stronę żydowską. Większa część terytorium Palestyny (14 000 km^2) miała należeć do stanowiących mniejszość Żydów, a liczniejszej społeczności arabskiej przypadłoby 11 000 km^2 obszaru. Jerozolima i jej okręg administracyjny zostały uznane za strefę międzynarodową[66]. Ten podział potwierdzał, że wraz

[64] S. Peres, D. Landau, *Ben Gurion…*, s. 102, 108.

[65] J. Gelvin, *Konflikt izraelsko-palestyński…*, s. 144–145.

[66] B. Wróblewski, *Jordania*, Warszawa 2011, s. 92–94.

z kolejnymi aktami przemocy i rundami negocjacji palestyńscy Arabowie doświadczali stopniowego zmniejszania się zamieszkiwanego przez nich obszaru, co jeszcze bardziej uwidoczniło się w następnych latach.

Podsumowanie

Okres po I wojnie światowej upłynął pod znakiem starć między palestyńskimi Arabami a Żydami. Palestyńczycy nie zgadzali się na postępujące zagarnianie ziemi przez wciąż rosnącą liczbę Żydów, a syjoniści bronili swojego stanu posiadania i przejmowali kontrolę nad następnymi terenami. Jednocześnie umacniali i dozbrajali swoje grupy militarne. Kolejne białe księgi ogłaszane przez Brytyjczyków były odrzucane przez obie strony konfliktu. Od połowy lat 20. XX w. coraz większego znaczenia nabierał żydowski ruch rewizjonistyczny, na którego czele stanął Władimir Żabotyński. Uważał on, że tylko zwycięska walka z Arabami stworzy warunki do powstania państwa żydowskiego, które powinno obejmować również Transjordanię. Rewizjoniści założyli własną organizację zbrojną o nazwie Irgun, prowadzącą działania terrorystyczne wymierzone w Arabów. W 1936 r. doszło do wybuchu powstania palestyńskiego, które trwało trzy lata. Palestyńczycy ponieśli w nim klęskę. Zginęło wielu arabskich przywódców, a inni musieli uciekać za granicę. Wśród nich znajdował się wieloletni mufti Jerozolimy i przywódca palestyńskiego ruchu nacjonalistycznego Al-Hadżdż Muhammad Amin al-Husajni, który znalazł schronienie w Iraku, a później w hitlerowskich Niemczech, gdzie m.in. wspierał zagładę Żydów. Po wybuchu II wojny światowej w żydowskim ruchu zbrojnym na terenie Palestyny doszło do rozłamu. Większość żydowskich bojowników, przede wszystkim z Hagany, opowiedziała się za zawieszeniem broni z Brytyjczykami, Irgun natomiast kontynuował wymierzone w nich działania. Po zakończeniu wojny organizacja nie przerwała działalności terrorystycznej. Żydowskie organizacje zbrojne były doskonale zorganizowane i dobrze dowodzone, wspierali je ochotnicy z Polski, w tym żydowscy żołnierze z armii gen. Władysława Andersa.

Powstanie Izraela

W dniu 29 listopada 1947 r. większość państw członkowskich ONZ opowiedziała się za podziałem Palestyny. Uchwalono w ten sposób rezolucję Zgromadzenia Ogólnego ONZ nr 181 przewidującą utworzenie dwóch państw – żydowskiego i arabskiego[67]. Nie zgodzili się na to palestyńscy liderzy. Dzień po głosowaniu w ONZ był dla Żydów wielkim świętem, a dla Arabów dniem zdecydowanego protestu, który przerodził się w długotrwałe walki. Żydzi mieli w nich wyraźną przewagę. Do historii przeszło zamordowanie 9 kwietnia 1948 r. przez Irgun i bandę Sterna mieszkańców wsi Deir Jasin.

[67] Tamże, s. 94.

Ci, którzy przeżyli, zostali wywiezieni do Jerozolimy. W tym samym miesiącu Hagana rozpoczęła operację znaną jako „Plan Dalet" (Plan D) i dała swoim oficerom rozkaz niszczenia, wysiedlania lub okupowania arabskich wiosek. Akty okrucieństwa, do których dochodziło podczas tej akcji, wywołały falę panicznych ucieczek arabskich mieszkańców z kolejnych miejscowości. Inni byli zmuszani do opuszczenia swych domów znajdujących się na terytoriach kontrolowanych przez Żydów[68]. W 1948 r. ochotnicy Hagany byli szkoleni w Polsce – w Bolkowie na Dolnym Śląsku. Ćwiczenia prowadzili polscy i radzieccy oficerowie oraz aktywiści Hagany, którzy przybyli z Niemiec. Po ich ukończeniu ochotników wysyłano przez Pragę do Paryża, a następnie z francuskich portów do Palestyny. Łącznie dotarło tam z Polski ok. 3000 nowych żydowskich bojowników[69].

W dniu 14 maja 1948 r. Dawid Ben Gurion ogłosił *Deklarację niepodległości państwa Izrael*. Państwa arabskie odrzuciły plan podziału i ogłosiły, że będą walczyć o jedną niepodzielną Palestynę. Następnego dnia, po ostatecznym wycofaniu brytyjskich sił, rozpoczęły wojnę, nazwaną później pierwszą wojną izraelsko-arabską[70]. Wzięły w niej udział Transjordania, Egipt, Syria, Liban i Irak. Wysłały one do Palestyny oddziały ekspedycyjne. Arabskie wojska liczyły łącznie ok. 25 000 żołnierzy, podczas gdy Siły Obronne Izraela (Cewa ha-Hagana le-Jisra'el, Cahal) – 35 000[71]. Walki zakończyły się w lipcu 1949 r. Wskutek tej wojny, w której Żydzi odnieśli zdecydowane zwycięstwo, Izrael uzyskał o 50% więcej terytorium, niż przyznano mu w planie podziału ONZ. W ciągu roku Izrael przejął kontrolę nad 78% dawnego brytyjskiego mandatu Palestyny, w tym Jerozolimą

[68] M. Bunton, *Konflikt palestyńsko-izraelski…*, s. 76–77.

[69] K. Kubiak, *Wojna o niepodległość Izraela…*, s. 83–84.

[70] Łącznie było pięć wojen izraelsko-arabskich: pierwsza w latach 1948–1949 (wojna o niepodległość), druga – w roku 1956 (kryzys sueski), trzecia – w roku 1967 (wojna sześciodniowa), czwarta – w roku 1973 (wojna Jom Kipur) i piąta – w latach 1982–1985 (wojna libańska).

[71] Oficjalna nazwa armii Izraela to Siły Obronne Izraela (znane również pod angielskim akronimem IDF – Israel Defense Forces). Powołano je 26 V 1948 r. na mocy rozporządzenia Rządu Tymczasowego Izraela. Zakazywało ono jednocześnie tworzenia lub utrzymywania innych grup zbrojnych. Trzon nowej armii izraelskiej stanowili bojownicy Hagany wraz z utworzonymi w 1941 r. Siłami Uderzeniowymi (Pelugot ha-Machac, w skrócie Palmach). W dniu 1 VI 1948 r. Menachem Begin, przywódca Irgunu, podpisał z rządem porozumienie przewidujące wstąpienie bojowników Irgunu do Cahalu. Poza armią znaleźli się bojownicy Lehi. Organizacja ta rzekomo się rozwiązała, ale trzon aktywistów wciąż działał. Dnia 17 IX 1948 r. został zastrzelony przez nich w Jerozolimie mediator ONZ, szwedzki dyplomata Folke Bernadotte. Po tym morderstwie Dawid Ben Gurion rozkazał aresztować wielu członków Lehi i Irgunu. Zob. S. Peres, D. Landau, *Ben Gurion…*, s. 144.

Zachodnią. Podczas walk ok. 750 000 Palestyńczyków uciekło lub zostało wyrzuconych ze swoich domów. Największa ich liczba (400 000) znalazła schronienie w Jordanii. Około 200 000 Palestyńczyków zamknięto na niewielkim pasie lądu o długości 41 km i szerokości od 6 do 12 km (łącznie 360 km^2), w Strefie Gazy, którą zamieszkiwało już 88 000 osób[72]. Znalazła się ona pod kontrolą Egiptu. Pomocy uchodźcom zaczęła udzielać Organizacja Narodów Zjednoczonych ds. Pomocy Uchodźcom Palestyńskim na Bliskim Wschodzie (United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees in the Near East), która czyni to do dziś[73]. Dla arabskich mieszkańców Palestyny ta wojna była historyczną katastrofą, w języku arabskim określaną *al-nakba*. Co roku organizują oni z tego tytułu antyizraelskie protesty. Oprócz Izraela wojna największe korzyści przyniosła Jordanii, która zaanektowała tereny na Zachodnim Brzegu Jordanu i zapewniła sobie kontrolę nad Jerozolimą Wschodnią, razem ze Wzgórzem Świątynnym, podczas gdy Izrael podporządkował sobie dzielnice w zachodniej części miasta, wraz z jedyną drogą łączącą je z nowym państwem Izrael[74].

W porozumieniach o zawieszeniu broni z lipca 1949 r. nie zostały rozwiązane dwie sprawy, które stały się przedmiotem sporów toczących się latami – określenie granic Izraela i przyszłość palestyńskich uchodźców przebywających w obozach, mimo że zgodnie z rezolucją Zgromadzenia Ogólnego ONZ nr 194 z grudnia 1948 r. mogli oni powrócić do domów. W ten sposób zrodził się, wciąż aktualny, problem „prawa do powrotu". Izraelskie prawo z 1950 r. stanowi, że każdy Żyd może osiedlić się w Izraelu i natychmiast po przybyciu otrzymać obywatelstwo tego kraju[75]. Swój brak zgody na powrót Palestyńczyków Izrael uzasadniał tym, że główny nurt syjonizmu zaprzeczał istnieniu narodu palestyńskiego. Syjoniści utrzymywali, że Palestyńczycy to po prostu Arabowie, więc powinni zamieszkać w którymkolwiek z państw arabskich, począwszy od Mauretanii, a na Iraku skończywszy[76]. Wielu uchodźców próbowało przedostać się na terytorium kontrolowane przez Izrael, by połączyć się z rodzinami, odzyskać własność lub sabotować działania żydowskich osadników zajmujących ich mienie.

[72] M. Bunton, *Konflikt palestyńsko-izraelski*..., s. 74, 77.

[73] W odniesieniu do Palestyńczyków ONZ przyjęła zasadę dziedziczenia statusu uchodźcy, która nie obowiązuje żadnej innej grupy uchodźczej.

[74] M. Bunton, *Konflikt palestyńsko-izraelski*..., s. 77, 80–81.

[75] A. Dudzińska, *Tożsamość żydowska a polityka imigracyjna Izraela*, Warszawa 2014, s. 103.

[76] M. Bunton, *Konflikt palestyńsko-izraelski*..., s. 155–156.

Izraelskie działania odwetowe były bezwzględne zarówno w stosunku do palestyńskich uchodźców, jak i państw, z których przedostawali się do Izraela, przede wszystkim Jordanii i Egiptu.

O ile liczebność arabskiej ludności Palestyny znacznie się zmniejszyła, o tyle liczebność Żydów szybko się powiększała. Po zakończeniu wojny o niepodległość w 1949 r. populacja Izraela wynosiła 800 000 ludzi, wśród których 160 000 (20%) było palestyńskimi Arabami, pozostałymi w swoich domach lub zamieszkałymi w ich pobliżu[77]. Do 1951 r. populacja Izraela wzrosła do 1,3 mln osób, a w ciągu pierwszych dziesięciu lat istnienia tego państwa przekroczyła 2 mln. Oprócz Żydów z Europy, zwanych aszkenazyjskimi, coraz częściej do Izraela migrowali Żydzi z państw arabskich Afryki Północnej, zwani Sefardyjczykami, i Żydzi orientalni – Mizrachijczycy. Przybywali oni dobrowolnie za sprawą akcji agitacyjno-propagandowych lub byli zmuszani do emigracji przez władze państw, w których zamieszkiwali.

Podsumowując, okres po powstaniu Izraela zdominowały konflikty między państwem żydowskim i jego arabskimi sąsiadami. Napięta sytuacja skomplikowała się jeszcze bardziej na skutek rywalizacji pomiędzy samymi państwami arabskimi, w której istotną rolę odegrał Gamal Abdel Naser. Prezydent Egiptu był największym orędownikiem ideologii arabskiego nacjonalizmu i panarabizmu, realizowanych w celu rozwoju regionu i pozbycia się kolonialnych zależności. Szczególnie Palestyńczycy widzieli w nim lidera zdolnego do zjednoczenia państw arabskich przeciw Izraelowi. Jednak zarówno Naser, jak i inni arabscy przywódcy wykorzystywali kwestię palestyńską do realizacji własnych ambicji politycznych. Warto dodać, że nałożyła się na to rywalizacja ZSRR i USA w świecie arabskim[78]. W polityce Egiptu wobec Izraela już od wczesnych lat 50. szczególną rolę zaczęła odgrywać Strefa Gazy, która służyła jako baza wypadowa na terytorium Izraela. Agenci Egipskiego Generalnego Dyrektoriatu Wywiadu (Dżihaz al-Muchabarat al-Amma) zaczęli tam szkolić i wspomagać palestyńskich bojowników, wśród których byli głównie młodzi Palestyńczycy zmuszeni do opuszczenia swych domów podczas walk w latach 1947–1949. W 1952 r. Chalil al-Wazir, później lepiej znany jako Abu Dżihad, i Salah Chalaf, który przyjął następnie przydomek Abu Ijad, utworzyli Batalion Prawdy

[77] A. Dudzińska, *Tożsamość żydowska a polityka imigracyjna*..., s. 103.

[78] Ta rywalizacja została zapoczątkowana w 1956 r. w wyniku decyzji władz Egiptu dotyczącej nacjonalizacji Kanału Sueskiego. ZSRR udzielił wówczas pomocy temu krajowi w budowie Wysokiej Tamy Asuańskiej, a następnie popierał ruchy narodowowyzwoleńcze w krajach Azji i Afryki w ramach procesu dekolonizacji.

(Katibat al-Hakk), działające początkowo pod przykrywką Stowarzyszenia Braci Muzułmanów (Dżamijjat Al-Ichwan al-Muslimin). Członków tej organizacji nazywano fedainami[79]. Fedaini często przenikali do Izraela w wyniku indywidualnych inicjatyw lub też z inspiracji rad klanowych. Generał Mosze Dajan, szef operacji wojskowych w Sztabie Generalnym izraelskich wojsk, powierzył mjr. Arielowi Szaronowi tajną misję likwidacji baz palestyńskich bojowników w Strefie Gazy. Pierwsza akcja oddziału, który dał początek osławionej Jednostce 101, była skierowana przeciwko obozowi dla uchodźców Al-Burajdż, gdzie zginęło co najmniej 20 cywilów. Brutalność tej i innych izraelskich operacji miała działać odstraszająco i podnosić morale izraelskiego wojska. O ile ten drugi cel został zrealizowany, o tyle operacje Cahalu nie zastraszyły palestyńskich bojowników. W wyniku powtarzających się ataków fedainów na terytorium Izraela i akcji odwetowych izraelskiego wojska, w których ginęło coraz więcej egipskich żołnierzy i policjantów, władze Egiptu postanowiły spacyfikować Palestyńczyków w Gazie. We wrześniu 1954 r. aresztowano ok. 200 palestyńskich bojowników, wśród nich Chalila al-Wazira, a w październiku tego samego roku po nieudanej próbie zamachu na prezydenta Egiptu represje dotknęły członków Braci Muzułmanów. W 1955 r. Chalil al-Wazir i Salah Chalaf zadeklarowali zerwanie z nimi związku, co było warunkiem koniecznym do uzyskania dyskretnego wsparcia egipskiego wywiadu. Jednocześnie z egipskich więzień uwolniono dużą liczbę palestyńskich aktywistów, którzy po wyjściu przyjmowali ideologię lewicową, a wielu z nich komunistyczną[80].

Premier Izraela Dawid Ben Gurion w 1956 r. przyznał, że syjoniści dopuścili się historycznego zaboru ziemi palestyńskiej:

> Dlaczego Arabowie mieliby zawierać pokój? Gdybym był przywódcą arabskim, nigdy nie poszedłbym na żaden układ z Izraelem. To normalne: my zajęliśmy ich kraj. (...) Był antysemityzm, naziści, Hitler, Auschwitz – ale czy to ich wina? Oni widzą tylko jedno: my tu przyszliśmy i odebraliśmy im kraj. Dlaczego mieliby się z tym faktem pogodzić? Może przyszłe pokolenia zapomną o tym, lecz w tej chwili nie ma

[79] Wcześniej określenia „fedain" używano w stosunku do Palestyńczyków walczących przeciwko Żydom w latach 1947–1949, później rozszerzono je na wszystkich innych palestyńskich bojowników. Fedain to osoba poświęcająca swe życie dla Boga lub innych osób. Słowo to jest świeckim odpowiednikiem mudżahida, który ma religijne konotacje. Na Bliskim Wschodzie nazwą fedain określa się bojowników palestyńskich, z wyjątkiem muzułmańskich, w odniesieniu do których używa się słowa mudżahid.

[80] J.P. Filiu, *Historia Gazy*, Warszawa 2017, s. 98–103.

na to szans. Zatem sprawa jest prosta: musimy być silni i utrzymywać potężną armię[81].

Ten pogląd upowszechnił się po drugiej wojnie izraelsko-arabskiej (trwającej od października do listopada 1956 r.), która wybuchła po ogłoszeniu przez prezydenta Gamala Abdela Nasera nacjonalizacji Kanału Sueskiego. Cahal oraz brytyjskie i francuskie siły wzięły udział w inwazji na Egipt. Izrael przez cztery miesiące okupował wówczas Strefę Gazy, gdzie zginęło od 900 do 1200 ludzi, a setki zostało rannych i aresztowanych[82]. Aktywiści Braci Muzułmanów, którzy zeszli do podziemia, zaczęli działać jako Stowarzyszenie Jedności (Dżama'at at-Tawhid). Zaangażowało się ono w długofalowy pokojowy proces islamizacji społeczeństwa Strefy Gazy[83].

Podsumowanie

Po zakończeniu II wojny światowej Brytyjczycy nie byli w stanie stłumić syjonistycznej kampanii militarnej w Palestynie. Jednocześnie tragedia Żydów podczas wojny wywołała wśród społeczności międzynarodowej zdecydowane poparcie dla idei powstania państwa żydowskiego. Na ogłoszenie przez ONZ w listopadzie 1947 r. podziału Palestyny na część arabską i żydowską Palestyńczycy odpowiedzieli zdecydowanym protestem, który przerodził się w brutalne walki. Po proklamowaniu w połowie maja 1948 r. niepodległości Izraela sąsiednie kraje arabskie wysłały do niego siły wojskowe. Wojna okazała się zwycięska dla Izraela, który o 50% powiększył terytorium przyznane mu w planie podziału ONZ. Dla Palestyńczyków wojna ta była historyczną katastrofą. Setki tysięcy Arabów zostało zmuszonych do opuszczenia domów i zamieszkania w obozach na terenie Palestyny i w krajach sąsiednich. Do Izraela natomiast przybywało tysiące Żydów z Europy, Azji i Afryki. Tymczasem w Strefie Gazy z inicjatywy Egiptu, który sprawował kontrolę nad tym terytorium, zaczęły powstawać antyżydowskie grupy zbrojne. Młodzi palestyńscy bojownicy, głównie z obozów dla uchodźców, atakowali terytorium Izraela, a ten odpowiadał operacjami wojskowymi. W Strefie Gazy umacniał się również ruch religijny, na którego czele stali Bracia Muzułmanie.

[81] Za: E. Jasiewicz, *Podpalić Gazę*, Warszawa 2011, s. 18. Opinię tę Ben Gurion miał przedstawić w 1956 r. Nahumowi Goldmannowi, swojemu bliskiemu współpracownikowi, który później krytykował rząd Izraela m.in. za nadmierne przywiązywanie wagi do potęgi militarnej oraz konfrontacyjną politykę rządu wobec Arabów. Propagował stanowisko, że jedyną szansą na długoterminowe przetrwanie państwa żydowskiego jest zaakceptowanie wszystkich praw Palestyńczyków. Zob. N. Goldmann, *The Future of Israel*, „Foreign Affairs" 1970, nr 3, https://www.foreignaffairs.com/articles/egypt/1970-04-01/future-israel [dostęp: 15 IX 2012]; tenże, *The Jewish Paradox*, London 1978, s. 98.

[82] J.P. Filiu, *Historia Gazy*…, s. 118.

[83] Tamże, s. 121.

Al-Fatah i Organizacja Wyzwolenia Palestyny na czele walki z Izraelem

W 1957 r. większość zwolenników zbrojnej walki o wyzwolenie Palestyny opuściła Strefę Gazy i osiedliła się w krajach nad Zatoką Perską, a kontrolę nad tą strefą ponownie przejął Egipt. Abu Dżihad i Abu Ijad oraz inni fedaini wyjechali do Kuwejtu, gdzie w 1958 r. założyli organizację Ruch Wyzwolenia Palestyny, bardziej znaną jako Al-Fatah (od czytanych od końca inicjałów arabskiej nazwy: Harakat at-Tahrir al-Filastinijja), co można przetłumaczyć jako 'zwycięstwo' lub 'podbój'. Na jej przywódcę wybrano Muhammada Abdela Raufa Arafata, znanego powszechnie jako Jaser Arafat. Podczas podróży po krajach Bliskiego Wschodu i Europy aktywiści Al-Fatah zdobywali fundusze dla niepodległego państwa palestyńskiego i pozyskiwali sojuszników. Szczególnie cenne dla aktywistów okazały się kontakty z palestyńskimi studentami w Republice Federalnej Niemiec, gdzie zaczęto wydawać czasopismo „Al-Awda" (Powrót). Kontakty między działaczami w Kuwejcie i Niemczech były istotnym źródłem wsparcia, gdyż dzięki nim pozyskiwano fundusze na pierwsze działania partyzanckie Al-Fatah oraz umożliwiały one rekrutację wielu bojowników. W szczytowym okresie europejska struktura organizacji miała filie w 26 zachodnioniemieckich i 3 austriackich miastach, a także werbowała palestyńskich bojowników we Francji, Włoszech, Hiszpanii i Szwecji. Kontakty nawiązane w Europie, zwłaszcza wśród niemieckich rewolucyjnych socjalistów, nabrały dużego znaczenia, gdy w latach 70. Al-Fatah wszedł na drogę terroryzmu międzynarodowego. Przełomem w działalności tej organizacji, dotąd pozbawionej wsparcia arabskich rządów, było otwarcie w 1962 r. biura w Algierze[84]. Szefem Bureau de la Palestine w stolicy Algierii został Abu Dżihad. Dwa lata później w Algierii powstał pierwszy obóz szkoleniowy Al-Fatah dla ok. 100 bojowników, w którym uczyli się podstawowych zasad wojny partyzanckiej. Dwudziestu innych szkoliło się w nowo otwartej akademii

[84] Palestyńczycy byli pod wrażeniem algierskiego ruchu niepodległościowego. Niektórzy szukali nawet sposobów przyłączenia się do walki algierskiego Frontu Wyzwolenia Narodowego. Związek między Al-Fatah i algierskimi działaczami niepodległościowymi umocnił się w Kairze. Starszy brat Jasera Arafata, Dżamal, udzielił gościny wygnanemu algierskiemu bojownikowi, Muhammadowi Chidrowi. Znajomość zaowocowała zaproszeniem Arafata na algierskie obchody niepodległościowe w 1962 r. i przyczyniła się do założenia w Algierze przedstawicielstwa Al-Fatah. Zob. T. Walker, A. Gowers, *Arafat*, Warszawa 2005, s. 41.

wojskowej w Cherchel. W Algierze nawiązano kontakty z chińskimi dyplomatami, którzy przekazali kierownictwu Al-Fatah[85] zaproszenie do Pekinu.

Na początku czerwca 1964 r. w Kairze, podczas posiedzenia Ligi Państw Arabskich (Dżama'at ad-Duwal al-Arabijja), zwanej również Ligą Arabską, z inicjatywy prezydenta Egiptu Gamala Abdela Nasera powstała Organizacja Wyzwolenia Palestyny, OWP (Munazzamat at-Tahrir al-Filastinijja). Działająca początkowo w Jordanii OWP stanowiła oficjalną reprezentację Palestyny w Lidze Arabskiej. Zgodnie z deklaracją założycielską OWP wzięła odpowiedzialność za wyzwolenie i przyszłość Palestyny. Miała zjednoczyć organizacje bojowe i polityczne działające w palestyńskich obozach. Na czele organizacji stanął Ahmad asz-Szukajri. Niemal natychmiast w OWP pojawiły się spory wewnętrzne oraz konflikty z państwami arabskimi. W lipcu 1964 r. Szukajri wydał w Ammanie oświadczenie, w którym stwierdził, że terytorium Królestwa Jordanii stanowi część Palestyny. Wzbudziło to gniew jordańskich władz i skłoniło króla Husajna do pozbawienia broni oddziałów OWP sformowanych na Zachodnim Brzegu Jordanu. Ponadto wielu arabskich polityków, zwłaszcza w Egipcie, nie wierzyło, że OWP może odegrać istotną rolę w walce przeciwko Izraelowi. Al-Fatah znajdował się początkowo poza OWP, ponieważ jego czołowi przedstawiciele byli powiązani wcześniej z ruchem Braci Muzułmanów, wrogo nastawionym do Nasera, a ponadto uważano ich za awanturników. Al-Fatah nie widział konkurenta w OWP, mimo że ta utworzyła Armię Wyzwolenia Palestyny[86].

Siły zbrojne OWP rozwijały się jako niezależna struktura, mająca własny budżet, kadry, system szkoleń oraz źródła zaopatrzenia. Z obawy, że palestyńska armia może stanowić zagrożenie dla rządów państw goszczących jej oddziały, tylko Egipt, Irak i Syria zezwoliły na utworzenie niewielkich palestyńskich oddziałów podlegających rozkazom dowódców wojskowych tych państw. W 1966 r. rozpoczęły się dostawy chińskiego sprzętu wojskowego dla OWP i Al-Fatah. Oprócz trzech wymienionych państw arabskich fedaini byli szkoleni także w Chinach i Wietnamie. Siły OWP składały się z czterech brygad wchodzących w skład armii państwa gospodarza, rekrutującego żołnierzy wśród Palestyńczyków, w tym zawodowych oficerów służących w armiach Egiptu, Iraku i Syrii. Jedną brygadę tworzyli wyłącznie Palestyńczycy z rejonu Strefy Gazy. Była to jedyna palestyńska jednostka, która miała znaczenie militarne podczas trzeciej wojny izraelsko-

[85] Tamże, s. 41–42.

[86] Tamże, s. 42–43.

-arabskiej, zwanej wojną sześciodniową (5–11 czerwca 1967 r.). Prowadziła ona desperackie i często samobójcze walki obronne przeciwko izraelskiej armii. W wyniku wojny sześciodniowej Egipt utracił na rzecz Izraela Półwysep Synaj i Strefę Gazy, Jordania – Zachodni Brzeg Jordanu i Jerozolimę Wschodnią, a Liban – Wzgórza Golan[87] (rysunek 1).

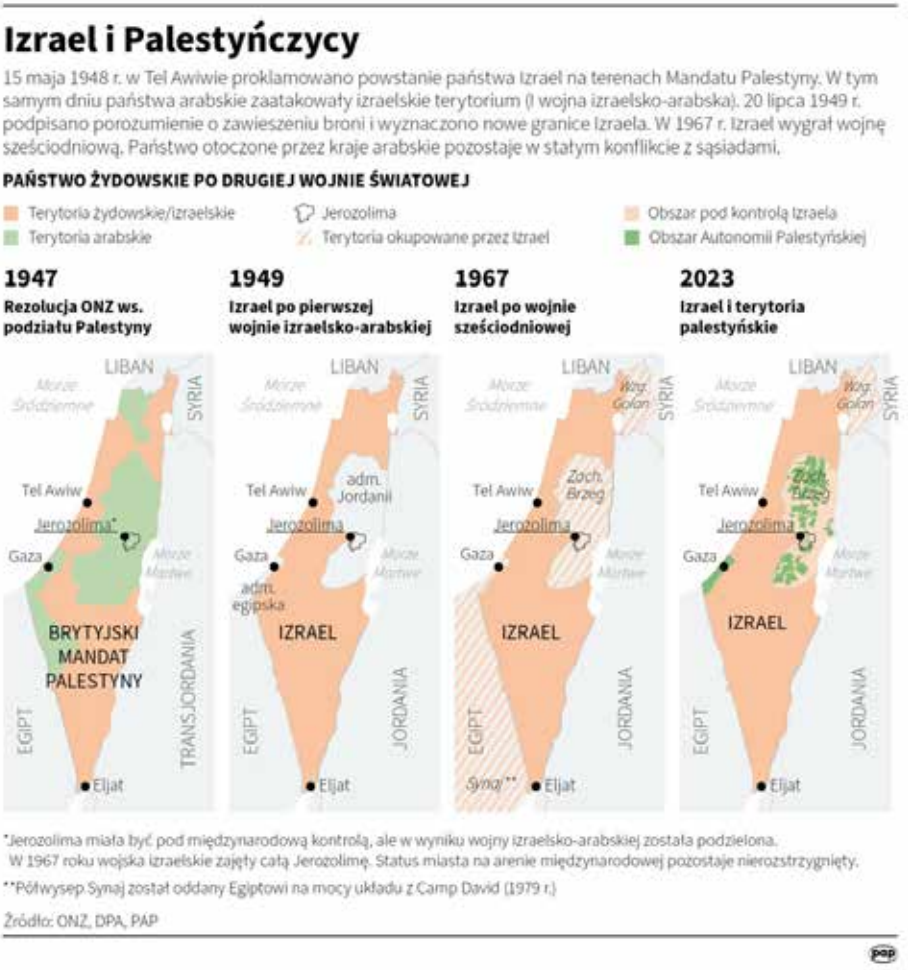

Rysunek 1. Zmiany na mapie politycznej Bliskiego Wschodu.

Źródło: *Tak Palestyna znikała z mapy. Oto historia konfliktu na Bliskim Wschodzie*, Business Insider, 11 X 2023 r., https://businessinsider.com.pl/wiadomosci/tak-palestyna-znikala-z-mapy-oto-historia-konfliktu-na-bliskim-wschodzie/n0espfx [dostęp: 11 X 2023].

[87] *Encyklopedia terroryzmu*, M. Crenshaw, J. Pimlott (red.), Warszawa 2004, s. 288–290.

Klęska państw arabskich w wojnie sześciodniowej ukazała słabość OWP i spowodowała, że wśród mieszkańców Palestyny pojawiły się nastroje zniechęcenia. Organizacja skompromitowała się w oczach Palestyńczyków w takim samym stopniu jak arabskie rządy, które w 1964 r. poparły jej założenie. W drugiej połowie 1967 r. część działaczy OWP nawiązała kontakt z Jaserem Arafatem. W dniu 21 marca 1968 r. Cahal wkroczył na teren Jordanii w celu rozbicia palestyńskich sił atakujących Izrael z terytorium tego kraju. W całodziennej bitwie pod Karamą, gdzie Jaser Arafat miał swoją kwaterę główną, zginęło od 128 do 170 Palestyńczyków. Niespodziewanie izraelskie siły, opromienione zwycięstwem odniesionym w wojnie sześciodniowej, również poniosły ciężkie straty. Zginęło 28 izraelskich żołnierzy, a 80 zostało rannych. Utracono też cztery czołgi, które przejęli fedaini. Jaser Arafat zdołał uciec. Mimo że bitwa pod Karamą zakończyła się dla Al-Fatah wątpliwym sukcesem, to odbiła się szerokim echem wśród Palestyńczyków przebywających w Jordanii i w całym świecie arabskim. Po tym wydarzeniu tysiące młodych Palestyńczyków chciało wstąpić do Al-Fatah. Jaser Arafat stał się najbardziej popularnym palestyńskim przywódcą, a jego organizacja została uznana za najważniejszą frakcję w OWP. Dyskusyjne zwycięstwo Al-Fatah pod Karamą byłoby niemożliwe, gdyby w krytycznym momencie z pomocą fedainom nie przyszła jordańska armia, ale palestyńska propaganda przemilczała ten fakt, co mocno dotknęło króla Husajna[88].

W lipcu 1968 r., po wielu rozmowach i pertraktacjach, kilka różnych organizacji weszło w skład OWP, w której dominującą rolę zaczął odgrywać Al-Fatah wraz z Jaserem Arafatem. Potem, w miarę rozwoju, dołączały kolejne organizacje. W sumie przez OWP przewinęło się 15 ugrupowań tworzących Palestyńską Radę Narodową, zwaną również Palestyńskim Kongresem Narodowym i Zgromadzeniem Narodowym Palestyny. Z upływem czasu niektóre z nich rezygnowały z przynależności do tej struktury. Wszystkie były jednak osadzone w tradycji świeckiego arabskiego nacjonalizmu. Niektóre z nich cieszyły się poparciem różnych państw arabskich (Syrii, Iraku, Egiptu, Libii) lub powstały z inicjatywy i przy wsparciu tych państw. Do najważniejszych organizacji i najbardziej aktywnych w działaniach terrorystycznych, obok dość umiarkowanego Al-Fatah, należały: Ludowy Front Wyzwolenia Palestyny, LFWP (Al-Dżabha asz-Szaabijja li-Tahrir Filastin), Ludowy Front Wyzwolenia Palestyny – Dowództwo Generalne, LFWP – DG (Al-Dżabha asz-Szaabijja li-Tahrir Filastin – Al-Kadija al-Amma), Demokratyczny Front

[88] Ł. Kowalewski, *Czarny Wrzesień w Jordanii*, „Komandos" 2011, nr 2, s. 33.

Wyzwolenia Palestyny, DFWP (Al-Dżabha ad-Dimukratijja li Tahrir Filastin) i powstały najpóźniej Front Wyzwolenia Palestyny, FWP (Al-Dżabha li-Tahrir Filastin), który w 1976 r. oddzielił się od LFWP – DG. Pod wpływem nowych członków OWP wprowadziła poprawki do tekstu Palestyńskiej Karty Narodowej. Uwagę zwracał zapis o wojnie z Izraelem: *Walka zbrojna jest jedyną drogą do wyzwolenia Palestyny. Jest to strategia ogólna, a nie faza taktyczna*[89]. Organizacją od początku starającą się utrzymać w swoich działaniach autonomię był LFWP, który łączył arabski nacjonalizm z marksizmem i tolerancją religijną (sojusz chrześcijan maronitów i muzułmanów w walce przeciwko Żydom). Na jego czele stanęli George Habasz alias Al-Hakim oraz Wadi Haddad alias Abu Hani. Przywódcy grupy wierzyli w międzynarodową rewolucję arabską i zmianę porządku politycznego na Bliskim Wschodzie wiodącą do powstania państwa palestyńskiego. Taka idea doprowadziła do zaangażowania organizacji w politykę wewnętrzną państw arabskich. Oznaczała również poszukiwanie międzynarodowych sposobów uderzenia w Izrael[90].

Rok 1968 był początkiem terroryzmu międzynarodowego wymierzonego w żydowskie cele znajdujące się poza granicami Izraela, w tym w placówki dyplomatyczne, izraelskie samoloty, centra społeczności żydowskiej i obywateli Izraela. W dniu 22 lipca 1968 r. trzech członków LFWP uprowadziło samolot izraelskich linii lotniczych El Al i zmusiło załogę do lądowania w Algierze, a w grudniu 1968 r. LFWP ostrzelał izraelski samolot na lotnisku w Atenach. W następnych latach palestyńscy bojownicy z ugrupowań wchodzących w skład OWP i z organizacji znajdujących się poza tą strukturą przeprowadzili dziesiątki zamachów terrorystycznych na Bliskim Wschodzie i w Europie, w tym 52 ataki na samoloty El Al[91]. Celem palestyńskich terrorystów byli nie tylko Izraelczycy. Podróżowali oni po Europie i dokonywali brutalnych ataków wymierzonych w osoby niemające nic wspólnego z konfliktem izraelsko-palestyńskim. W ten sposób próbowali zwrócić uwagę opinii publicznej na wymagającą rozwiązania sprawę palestyńską. Jednocześnie poprzez nawiązywanie kontaktów z zachodnimi organizacjami terrorystycznymi, np. Frakcją Czerwonej Armii, Czerwonymi Brygadami czy Irlandzką Armią Republikańską (IRA), Palestyńczycy stali się współautorami zimnowojennej sieci terroryzmu międzynarodowego. Mogli przy tym liczyć na wsparcie państw bloku wschodniego, które pomagały

[89] T. Walker, A. Gowers, *Arafat…*, s. 61.

[90] *Encyklopedia terroryzmu…*, s. 312.

[91] Ł. Szymankiewicz, *Terroryzm lotniczy wobec Izraela*, Warszawa 2019, s. 7.

w przerzucie broni, materiałów wybuchowych, szkoleniu wojskowym oraz umożliwiały palestyńskim bojownikom leczenie i odpoczynek[92].

Dnia 3 lutego 1969 r. w Kairze Palestyński Kongres Narodowy, zgodnie z oczekiwaniami, wybrał Jasera Arafata na przewodniczącego Komitetu Wykonawczego OWP. W ten sposób, w obecności prezydenta Egiptu Gamala Abdela Nasera, przewodniczący Al-Fatah został mianowany najwyższym palestyńskim przywódcą. Arafat przejął organizację z gotową strukturą – swego rodzaju ministerstwem finansów, wojskiem (Armia Wyzwolenia Palestyny), Komitetem Wykonawczym do podejmowania decyzji i nieregularnym parlamentem. W ścisłym kierownictwie OWP znaleźli się wymienieni wcześniej Abu Dżihad i Abu Ijad. Ten pierwszy był najbliższym współpracownikiem Jasera Arafata i dowódcą wojskowym OWP. Z kolei Abu Ijad pełnił funkcje szefa wywiadu OWP oraz dowódcy organizacji w Libanie. Przejmując przywództwo nad OWP, Arafat zadeklarował nieograniczoną walkę przeciwko Izraelowi, czego zapowiedzią stały się uprowadzenia izraelskich samolotów, zamachy na biura izraelskich linii lotniczych, ambasady Izraela w Europie, sklepy i lokale należące do Żydów. Jaser Arafat położył również nacisk na nową politykę zmierzającą do uniezależnienia się od państw arabskich. Dążył do uzyskania statusu równego innym członkom Ligi Arabskiej. Pierwszym tego przykładem było podpisanie na początku listopada 1969 r. w Kairze umowy między rządem Libanu i przewodniczącym OWP, umożliwiającej na terenie tego państwa rekrutację, szkolenie i wyposażanie bojowników. Armia libańska miała chronić bazy fedainów oraz linie zaopatrzeniowe, lecz pojawienie się znacznej, niezdyscyplinowanej i uzbrojonej siły zachwiało delikatną równowagą pomiędzy chrześcijanami i muzułmanami. Ponadto nieprzestrzeganie umowy przez OWP doprowadziło do utraty faktycznej władzy Bejrutu nad południową częścią Libanu, gdzie Palestyńczycy umocnili swoje pozycje na południowo-zachodnich stokach góry Hermon[93].

Pod koniec lat 60. OWP nasiliła ataki z terytorium Jordanii, czym naraziła strefę nadgraniczną na częste wypady odwetowe izraelskich sił. W Jordanii, gdzie Palestyńczycy przeważali nad miejscową ludnością, na wielu terenach władzę sprawował Al-Fatah[94]. Pod jego kontrolą znajdowało się tu

[92] C. Sterling, *Sieć terroru. Prawda o międzynarodowym terroryzmie*, Warszawa 1990, s. 296–325.

[93] T. Walker, A. Gowers, *Arafat…*, s. 61–62.

[94] W 1970 r. populacja Palestyńczyków zamieszkujących Jordanię, mających obywatelstwo Królestwa Haszymidzkiego lub przebywających w obozach dla uchodźców, była ponad 2,5 razy liczniejsza niż populacja rdzennych mieszkańców Jordanii. Zob. Ł. Kowalewski, *Czarny Wrzesień…*, s. 33.

ok. 20 000 bojowników. Po bitwie pod Karamą stali się oni bardziej aktywni. W palestyńskich enklawach i obozach dla uchodźców jordańska policja i wojsko sukcesywnie traciły kontrolę nad ludnością na rzecz palestyńskich bojówek. Umundurowane oddziały Al-Fatah oficjalnie nosiły broń oraz ustawiały punkty kontrolne i blokady na drogach, bezprawnie kontrolując ludność, zbierając podatki, a nawet konfiskując własność prywatną. Wielu Palestyńczyków twierdziło wówczas, że droga do Tel Awiwu wiedzie przez Amman. Między 6 a 9 września 1970 r. terroryści z LFWP uprowadzili cztery samoloty zachodnich linii lotniczych i trzy z nich zmusili do lądowania w Ammanie, a jeden w Kairze. Po spełnieniu żądań porywaczy zakładników wypuszczono, a samoloty zostały wysadzone w powietrze. Wydarzenie to wzburzyło władze Jordanii. Wezwanie Arafata do obalenia króla Husajna doprowadziło we wrześniu 1970 r. do wybuchu konfliktu zbrojnego między Palestyńczykami a jordańskimi siłami, wspieranymi przez kontyngent wojsk Pakistanu. Podczas tych walk zginęło bądź zostało rannych od 1000 do 2000 fedainów oraz kilka tysięcy cywilów. Palestyńczycy nazwali ten miesiąc czarnym wrześniem. W połowie października zawarto w Ammanie ugodę, na mocy której Husajn zgodził się na pozostawienie części palestyńskich uchodźców w Jordanii pod warunkiem opuszczenia kraju przez wszystkich uzbrojonych bojowników, z Arafatem na czele. Tysiące Palestyńczyków opuściło wówczas Jordanię i osiedliło się w większości w Libanie[95]. Powiększyli oni liczbę palestyńskich uchodźców z lat 1948 i 1967. Wśród nich byli uzbrojeni fedaini, którzy z południowego Libanu przeprowadzali ataki na Izrael, co powodowało zbrojną reakcję Cahalu. Izraelskie samoloty atakowały palestyńskie obozy i bombardowały wsie, a czołgi przekraczały granicę i wjeżdżały na terytorium Libanu. Armia tego kraju ustępowała izraelskim siłom, a słabe państwo nie miało żadnej władzy nad palestyńskimi bojownikami. Ludność wiejska, zarówno muzułmanie, jak i chrześcijanie, miała pretensje do Palestyńczyków o to, że ściągają na nich odwet izraelskiego wojska, niszczącego ich domy i uprawy. Organizacja Wyzwolenia Palestyny rozbudowywała w Libanie swoje struktury zbrojne, które szkoliły terrorystów z włoskich Czerwonych Brygad, niemieckiej Grupy Baader-Meinhof, a także irańskich opozycjonistów z Ruchu Wyzwolenia Iranu (Nehzat-e Azadi-e Iran), dążących do obalenia szacha Iranu. Roczny budżet OWP wynosił 400 mln dolarów (pochodzących głównie od państw znad Zatoki Perskiej) i dzięki temu stworzono system opieki społecznej,

[95] Tamże, s. 33–34, 39.

ze szpitalami i ośrodkami zdrowia. Powstawały palestyńskie przedsiębiorstwa, agencje prasowe, urzędy pocztowe, banki i rozgłośnie radiowe. Kwatera główna OWP została ulokowana w Dolinie Bekaa i w zachodniej części Bejrutu[96].

W dniu 28 listopada 1971 r. czterech zamachowców zamordowało na stopniach hotelu Sheraton w Kairze premiera Jordanii Wasfiego at-Talla. Do zamachu przyznała się organizacja Czarny Wrzesień (Ailul al-Aswad), która w ten sposób zapoczątkowała swoją działalność terrorystyczną. Jej kluczowymi postaciami byli: Abu Ijad, Ali Hassan Salameh i Mohammad Oudeh alias Abu Daud. Kolejną operacją Czarnego Września była nieudana próba zamachu na ambasadora Jordanii w Wielkiej Brytanii, przeprowadzona w grudniu 1971 r. Przenoszenie działań terrorystycznych do Europy stało się charakterystyczne dla Czarnego Września. Ugrupowanie nie było oficjalnie częścią ani OWP, ani Al-Fatah i nie podlegało ich rozkazom, jednak fakt, że przywódcy Czarnego Września wywodzili się z Al-Fatah, utrudniał temu ostatniemu odcięcie się od działalności najbardziej ekstremistycznej frakcji. Czarny Wrzesień zyskał rozgłos po ataku terrorystycznym przeprowadzonym podczas igrzysk olimpijskich w Monachium we wrześniu 1972 r. Zginęło wówczas 11 izraelskich sportowców i trenerów. Po zamachu Izrael utworzył specjalną grupę uderzeniową Mossadu, składającą się z młodych mężczyzn i kobiet. Jej celem była likwidacja działaczy Czarnego Września związanych z wydarzeniami w Monachium, niezależnie od kraju, w którym przebywali. Podczas operacji „Gniew Boga" izraelscy agenci zabili 11 członków tej organizacji[97].

[96] K. Ghattas, *Czarna fala*, Warszawa 2023, s. 35.

[97] W dniu 1 VIII 1981 r. w warszawskim hotelu Victoria dokonano nieudanego zamachu na Abu Dauda. Strzelał do niego Libańczyk Dauer Husajn Nasif, który przyleciał do Warszawy z Wiednia tym samym samolotem co jego ofiara. Nie wiadomo dokładnie, kim był zamachowiec. Mimo że został on rozpoznany przez ciężko rannego Abu Dauda, zwolniono go z aresztu. Przez dziesięć kolejnych lat mieszkał w Bejrucie. Został porwany przez bojowników Al-Fatah, skazany na śmierć za zdradę i powieszony. Nasif był przypuszczalnie członkiem organizacji Abu Nidala i agentem Mossadu, który miał wykonać wyrok śmierci na Abu Daudzie jako jednym z organizatorów zamachu w Monachium na izraelskich sportowców. Rannego Dauda przewieziono do szpitala Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w Warszawie. Tam pilnowała go polska i palestyńska ochrona. Po dziewięciu dniach od zamachu Abu Dauda przejęła wschodnioniemiecka Stasi i Palestyńczyk został przetransportowany do szpitala w Berlinie Wschodnim. W 1996 r. Abu Daud otrzymał pozwolenie na podróż przez Izrael na spotkanie przywódców OWP w Strefie Gazy, gdzie optował za wykreśleniem postulatu o zniszczeniu Izraela z deklaracji programowej OWP. Trzy lata później opublikował autobiografię *Palestyna: od Jerozolimy do Monachium*, w której

Wojna izraelsko-arabska w 1973 r. otworzyła nowy rozdział negocjacji na Bliskim Wschodzie. Arabowie dysponowali wtedy kartą przetargową w postaci ropy naftowej. Stany Zjednoczone rozpoczęły zabiegi dyplomatyczne mające na celu ustanowienie trwałego pokoju w regionie. Al-Fatah, główny reprezentant sprawy palestyńskiej i największe ugrupowanie w OWP, również miał nadzieję, że dojdzie do zawarcia porozumienia. Jaser Arafat chciał, aby jego organizacja została zaakceptowana jako strona negocjacji, więc oficjalnie wyrzekł się terroryzmu. Istniały jednak organizacje, które dążyły do zerwania negocjacji pokojowych i w tym celu przeprowadzały zamachy terrorystyczne na terenie Izraela. Jedną z nich był LFWP – DG. W dniu 11 kwietnia 1974 r. jego członkowie wzięli izraelskich zakładników w mieście Kirjat Szemona na północy Izraela. Trzech terrorystów zaatakowało czteropiętrowy budynek i zabiło lokatorów. Izraelskie oddziały otoczyły zamachowców, którzy zginęli śmiercią samobójczą w wyniku eksplozji podłożonych przez siebie ładunków wybuchowych. Łącznie podczas ataku zginęło 18 Izraelczyków, w tym 8 dzieci i 5 kobiet, a 16 osób zostało rannych. Rzecznik LFWP – DG wskazał tę operację jako przykład przemocy wewnątrz Izraela, której celem było zastopowanie porozumień pokojowych[98]. Miesiąc później trzech członków należących do DFWP wzięło jako zakładników grupę ok. 90 uczniów szkoły w Ma'alot, niedaleko granicy z Libanem. Domagali się uwolnienia Palestyńczyków z izraelskich więzień. Kiedy terroryści odmówili przedłużenia terminu spełnienia żądań, izraelscy żołnierze zaatakowali budynek. Wymiana ognia zakończyła się śmiercią 21 dzieci, a 65 kolejnych zostało rannych. Przywódca DFWP Najef Hawatmeh alias Abu an-Nuf stwierdził, że bezpośrednim celem ataku było zablokowanie misji pokojowej sekretarza stanu USA Henry'ego Kissingera. Dla OWP, która wówczas starała się uzyskać pozycję oficjalnego reprezentanta Palestyńczyków podczas rozmów pokojowych, oba ataki stanowiły poważny problem. Ponieważ LFWP – DG i DFWP oficjalnie były

przyznał się do współorganizowania zamachu podczas igrzysk olimpijskich. Stwierdził, że izraelscy sportowcy, jako żołnierze rezerwy, byli celem, na który można było dokonać ataku. Abu Daud zmarł w lipcu 2010 r. w Damaszku, gdzie został pochowany. Ostatni uczestnik zamachu na izraelskich sportowców, Atef Bseiso, został zastrzelony w 1992 r., czyli 20 lat po wydarzeniach w Monachium. Zob. P. Gasztold, *Zabójcze układy. Służby PRL i międzynarodowy terroryzm*, Warszawa 2017, s. 308–348; W. Gadowski, P. Wojciechowski, *Tragarze śmierci*, Warszawa 2010, s. 13–88; M. Bar-Zohar, N. Mishal, *Mossad. Najważniejsze misje izraelskich tajnych służb*, Poznań 2012, s. 199–225; Y. Denoël, *Sekretne wojny Mossadu*, Warszawa 2013, s. 67–75.

[98] *Encyklopedia terroryzmu...*, s. 308.

członkami Palestyńskiej Rady Narodowej, OWP była zmuszona uznać akcje w Kirjat Szemona i Ma'alot za swoje operacje, czym przekreśliła możliwość pozytywnego zakończenia rozmów pokojowych[99].

W czerwcu 1974 r., na sesji Palestyńskiej Rady Narodowej, OWP przyjęła plan zniszczenia państwa żydowskiego. Zakładał on podjęcie zmagań podzielonych na trzy etapy. W pierwszym, obejmującym walkę zbrojną (terroryzm), przewidywano działania realizowane w celu zdobycia skrawka Palestyny i ustanowienia na nim niezależnej władzy narodowej. W drugim zamierzano prowadzić dalszą walkę, wykorzystując jako zaplecze zdobyty już teren. W trzecim planowano sprowokować państwa arabskie do wspólnego uderzenia na Izrael w celu jego ostatecznego zniszczenia i oswobodzenia całego terytorium Palestyny.

Ważnym wydarzeniem dla OWP i samego Arafata było spotkanie na szczycie państw arabskich, które odbyło się w Rabacie w październiku 1974 r. Przywódca Al-Fatah zdecydował tam o porzuceniu terroryzmu międzynarodowego jako metody walki i skoncentrowaniu jej wyłącznie na obszarze Palestyny. Stwierdzono wówczas, że naród palestyński ma prawo do swojego kraju, nie sprecyzowano jednak, na jakim terytorium. Ważniejsze było uznanie OWP za jedyną legalną reprezentację tego narodu. Wezwano także do ściślejszej współpracy państw graniczących z Izraelem („państwa przyfrontowe") z organizacją Arafata. Królowi Jordanii Husajnowi obiecano 300 mln dolarów rocznych subsydiów na wspieranie palestyńskich uchodźców. Konferencja w Rabacie pozwoliła Arafatowi na kontynuację kampanii terrorystycznej przeciw Izraelowi, bez obawy o reakcję państw arabskich.

W listopadzie 1974 r. Zgromadzenie Ogólne ONZ przyznało OWP status obserwatora. Przy siedzibie ONZ w Nowym Jorku utworzono stałe biuro OWP[100]. W ten sposób zostały nawiązane stosunki dyplomatyczne z reprezentacją nieistniejącego państwa palestyńskiego. Na sesji Zgromadzenia Ogólnego ONZ pojawił się Jaser Arafat, który z rewolwerem na pasie (ten rewolwer wywarł mocne wrażenie na uczestnikach posiedzenia ONZ) opowiedział się za utworzeniem państwa palestyńskiego pomiędzy rzeką Jordan a Morzem Śródziemnym. Organizacja Wyzwolenia Palestyny oficjalnie przyjęła rozwiązanie polegające na utworzeniu dwóch państw obok siebie –

[99] Tamże.

[100] W styczniu 1976 r. Rada Bezpieczeństwa ONZ zezwoliła przedstawicielom OWP uczestniczyć w swoich obradach, bez prawa głosowania. Przywilej ten zazwyczaj dotyczył państw członkowskich ONZ.

Izraela i Palestyny. Pomimo to Arafat nadal twierdził publicznie, że celem ruchu jest wyzwolenie wszystkich ziem palestyńskich[101].

Obecność OWP w Libanie spowodowała, że tereny, na których znajdowały się bazy fedainów, praktycznie wymknęły się spod kontroli Bejrutu. Pod pretekstem przygotowań do walki z Izraelem bojownicy przejęli polityczną, policyjną oraz ekonomiczną kontrolę nie tylko nad obozami dla uchodźców, lecz także nad południem kraju i Doliną Bekaa, gdzie prowadzono szkolenia wojskowe (była to więc sytuacja analogiczna do tej sprzed kilku lat w Jordanii). Doprowadziło to do ostrych konfliktów z miejscową ludnością libańską i potyczek libańskiej armii z Palestyńczykami, z których zwycięsko wyszli ci drudzy. Doświadczeni w walce bojownicy mieli przewagę nad niedoświadczoną i podzieloną libańską armią. Życie w Libanie pod panowaniem OWP było trudne – łączyło się z gwałtami, okaleczeniami i mordami. W mieście Damur, na południe od Bejrutu, fedaini założyli swoją bazę. Zabili przy tym ponad 580 osób i wypędzili 25 000 pozostałych mieszkańców miasta. Sytuację dodatkowo pogarszały powtarzające się izraelskie naloty, przeprowadzane w odwecie za zamachy dokonywane przez Palestyńczyków. Niemożność zapewnienia ochrony przed samowolą OWP zmusiła Libańczyków do tworzenia lokalnych milicji. Doprowadziło to do wybuchu wojny w Libanie, która rozpoczęła się 13 kwietnia 1975 r. atakiem chrześcijańskiej prawicowej Falangi na siedziby Palestyńczyków we wschodnim Bejrucie. Dało to impuls do wybuchu walk w całym Libanie, które z krótkimi przerwami trwały 16 lat. Operacja terrorystyczna Palestyńczyków na terenie Izraela w marcu 1978 r., podczas której zginęło ponad 30 osób, a ponad 100 zostało rannych, spowodowała przystąpienie izraelskich sił do operacji „Litani" i przekroczenie przez nie granic Libanu. Armia usunęła bojowników OWP z terytorium południowego Libanu[102].

Dnia 17 lutego 1979 r., sześć dni po ogłoszeniu zwycięstwa rewolucji islamskiej w Iranie, do Teheranu przybył Jaser Arafat. Przyleciał z Damaszku samolotem udostępnionym mu przez prezydenta Syrii Hafiza al-Asada. Był pierwszym zagranicznym przywódcą, który odwiedził Iran po rewolucji. W tym samym czasie w Camp David w USA przedstawiciele Egiptu i Izraela prowadzili negocjacje pokojowe. Dzięki zestawieniu tych dwóch tematów na pierwszych stronach irańskich gazet Arafata można było przedstawić

[101] T. Walker, A. Gowers, *Arafat…*, s. 100–110.

[102] G. Corm, *Bliski Wschód w ogniu. Oblicza konfliktu 1956–2003*, Warszawa 2003, s. 246–247, 250–251.

jako bohatera i tak był witany przez tłumy mieszkańców Teheranu. Egipcjan natomiast uznano za zdrajców. Zaraz po przybyciu Arafata do Teheranu Iran zerwał stosunki dyplomatyczne z Izraelem i przekazał Arafatowi gmach byłej ambasady Izraela z przeznaczeniem na siedzibę placówki OWP. Podjęto również decyzję o ustanowieniu Dnia Jerozolimy, obchodzonego co roku w ostatni piątek ramadanu. Święto zostało pomyślane jako dzień protestów w świecie muzułmańskim. Miało stanowić również odpowiedź na izraelski Dzień Jerozolimy, upamiętniający przejęcie Jerozolimy pod izraelską kontrolę. Ajatollah Ruhollah Chomeini naciskał na Arafata, żeby określił swój ruch jako muzułmański ruch oporu. Arafat nigdy tego nie uczynił. Iran miał już możliwości i środki, by stworzyć własny ruch, który przyciągnie Palestyńczyków zainteresowanych fundamentalistycznym projektem Chomeiniego dotyczącym „eksportu rewolucji islamskiej"[103].

Od lat 80. główną część opozycji wobec przywództwa Arafata będą stanowić palestyńscy radykałowie muzułmańscy z Palestyńskiego Islamskiego Dżihadu i z Hamasu, którzy znajdą wsparcie w Iranie (otrzymują je stamtąd do dziś)[104]. Tak jak wizyta Arafata w Iranie miała dalekosiężne konsekwencje dla sprawy palestyńskiej, tak decyzja Knesetu z lipca 1980 r. dotycząca aneksji Jerozolimy Wschodniej i ustanowienia w tym mieście stolicy Izraela przyczyniła się do wieloletniego zaostrzenia relacji z państwami muzułmańskimi. Kneset ogłosił Jerozolimę niepodzielną i wieczną stolicą państwa żydowskiego. Było to sprzeczne z prawem międzynarodowym i rezolucjami ONZ i wywołało gniew Arabów, gdyż Jerozolima jest dla wyznawców islamu trzecim pod względem świętości miejscem, po Mekce i Medynie.

W dniu 3 czerwca 1982 r. dokonano zamachu na ambasadora Izraela w Wielkiej Brytanii Szlomo Argowa. Wydarzenie to stanowiło casus belli operacji „Pokój dla Galilei" w Libanie, do której izraelskie siły przystąpiły trzy dni później. W czasie jej trwania Cahal dotarł aż do Bejrutu w celu zniszczenia OWP. Pomimo oporu fedainów oraz syryjskich oddziałów, które od 1976 r. stacjonowały w Libanie, izraelskie siły zamknęły okrążenie Bejrutu i rozpoczęły regularny ostrzał artyleryjski przebywających tam Palestyńczyków. W sierpniu 1982 r. zostały podjęte rozmowy, podczas których uzgodniono, że bojownicy OWP wycofają się z miasta i opuszczą Liban. W ich wyniku z Libanu wyjechało 9000 uzbrojonych Palestyńczyków,

[103] K. Ghattas, *Czarna fala*..., s. 68–71.

[104] Tamże, s. 72.

którzy udali się do Syrii lub odpłynęli wynajętymi statkami do innych państw arabskich oraz do Europy. Trwało to od 21 sierpnia do 1 września. Jaser Arafat z najbliższymi współpracownikami udał się do Tunisu. W podstołecznej miejscowości Borj Cedria została ulokowana główna kwatera OWP, która miała swoich przedstawicieli w państwach arabskich, europejskich (w tym w Polsce) i USA[105].

Wraz z przeniesieniem OWP poza Bliski Wschód Jaser Arafat tracił wpływy na terenie Palestyny. Dla zamieszkałej tu ludności arabskiej był to okres zwątpienia w możliwość utworzenia własnego państwa. Świat również poświęcał mniej uwagi sprawie palestyńskiej. Izraelskie wojska zajmowały ziemie palestyńskie od 1967 r. Brak było perspektyw na zmianę, a państwa arabskie pozbywały się Palestyńczyków ze swoich terytoriów, gdyż obawiały się destabilizacji, czego przykładem były wydarzenia w Jordanii i Libanie. W tych państwach palestyńscy bojownicy stawali się elementem niepewnym, stanowiącym źródło anarchii i rozkładu struktur państwowych. Ponadto państwa arabskie powoli zaczęły się przyzwyczajać do myśli o sąsiedztwie państwa żydowskiego. Nie ustawała jednak kampania ataków terrorystycznych na izraelskie cele oraz operacji odwetowych izraelskich sił bezpieczeństwa. W kwietniu 1984 r. czterech fedainów z LFWP uprowadziło w Tel Awiwie autokar z 40 pasażerami. W zamian za uwolnienie zakładników zażądali wypuszczenia setek palestyńskich więźniów. Podczas szturmu elitarnej jednostki Cahalu na autobus zginęło dwóch terrorystów i jeden żołnierz. Dwaj inni porywacze zostali zabici przez agentów Szin Betu (skrót od Szerut ha-Bitachon ha-Klali, Służba Bezpieczeństwa Ogólnego). Mimo że do porwania przyznał się LFWP, Izrael zrzucił winę na Al-Fatah, a siły bezpieczeństwa zburzyły domy, w których mieszkały rodziny czterech porywaczy. To wydarzenie zapoczątkowało stosowaną do dzisiaj praktykę odpowiedzialności zbiorowej, polegającą na niszczeniu domów rodzin terrorystów, z rąk których zginęli Izraelczycy. W dniu 7 października 1985 r. FWP uprowadził włoski statek wycieczkowy Achille Lauro i wyrzucił za burtę obywatela USA Leona Klinghoffera. Był to odwet za zbombardowanie 1 października przez izraelskie samoloty kwatery Arafata i koszar jego gwardii Force 17 niedaleko Tunisu. W ataku zginęło ok. 60 bojowników, a 70 zostało rannych[106]. W tym samym miesiącu Organizacja Abu Nidala

[105] J. Zdanowski, *Historia najnowsza Bliskiego Wschodu i Afryki Północnej*, Warszawa 2020, s. 236–237; T. Walker, A. Gowers, *Arafat…*, s. 164–174; *Encyklopedia terroryzmu…*, s. 329.

[106] *Encyklopedia terroryzmu…*, s. 328–329; T. Walker, A. Gowers, *Arafat…*, s. 187–189.

(Munazzamat Abu Nidal)[107] dokonała ataków terrorystycznych w Rzymie i Wiedniu. Zbiegły się one z zawarciem porozumienia między królem Jordanii Husajnem i Jaserem Arafatem, które dotyczyło połączenia wysiłków mających na celu przyjęcie pokojowego rozstrzygnięcia w stosunkach z Izraelem. Po zamachach rozmowy zostały zerwane, czemu towarzyszyły wzajemne oskarżenia strony jordańskiej i palestyńskiej. W listopadzie 1985 r., w oświadczeniu znanym jako deklaracja kairska i przyjętym przez Palestyńską Radę Narodową, OWP potwierdziła deklarację z 1974 r. potępiającą wszelkie operacje terrorystyczne przeprowadzone poza Palestyną[108].

Obie deklaracje nie dotyczyły ugrupowań znajdujących się poza OWP. W Europie zamachy przeprowadzały Organizacja Abu Nidala i LFWP, z którym współpracował Ilich Ramírez Sánchez, czyli słynny „Carlos" lub „Szakal". Głównym celem ataków nadal były obiekty należące do Żydów oraz izraelscy dyplomaci, ale wśród ofiar byli również Europejczycy i Amerykanie.

[107] Nazwa ugrupowania była związana z nazwiskiem jego przywódcy – Hasana Sabriego al-Banny alias Abu Nidal (Ojciec Walki). W 1960 r. przystąpił on do Al-Fatah. W 1969 r. został członkiem władz tej organizacji, a rok później jej przedstawicielem w Bagdadzie. Tu propagował twardą linię w stosunku do kierownictwa, domagając się przyjęcia stanowczej postawy OWP wobec jej usunięcia z Jordanii w 1970 r. oraz utworzenia baz tej organizacji w Libanie. Abu Nidal w pełni popierał kampanię terroru prowadzoną przez Czarny Wrzesień i głośno sprzeciwiał się ograniczaniu tych działań przez Al-Fatah. Przypuszcza się, że kierował próbami uwolnienia Abu Dauda, jednego z przywódców Czarnego Września, zdradzonego i wydanego Jordanii przez Al-Fatah w 1973 r. W 1974 r. Abu Nidal całkowicie zerwał więzi z Al-Fatah, który był gotowy rozpocząć rozmowy pokojowe z Izraelem. Otrzymał wsparcie finansowe z Iraku i założył własną organizację o nazwie Rada Rewolucyjna Al-Fatah lub Al-Fatah – Rada Rewolucyjna (Medżlis as-Sauri al-Fatah), znaną powszechnie jako Organizacja Abu Nidala. Odtąd stał się najbardziej nieprzejednanym przeciwnikiem OWP, odrzucającym wszelkie kompromisy z Izraelem, symbolem wewnętrznego terroryzmu palestyńskiego, winnym zabójstw kilku czołowych działaczy OWP. Organizacja Abu Nidala, występując w charakterze najemnika, stopniowo porzucała swoje polityczne i rewolucyjne hasła na rzecz działalności zarobkowej. Zgromadziła fortunę, początkowo w wyniku dokonywania zlecanych ataków terrorystycznych oraz inwestowania kapitału w handel i nieruchomości. Jak wielu terrorystów Abu Nidal cieszył się opieką ówczesnych krajów komunistycznych, przede wszystkim ZSRR, Niemiec, Rumunii i Węgier. W latach 1983–1985 mieszkał w Warszawie, gdzie działała jego firma SAS zajmująca się handlem bronią. W 1985 r., po nieudanym zamachu przeprowadzonym w hotelu Victoria przez izraelski wywiad, Abu Nidal wyjechał z Polski do Libii. W latach 90., kiedy znaczenie jego organizacji zmalało, znalazł schronienie w Iraku. W dniu 19 VIII 2002 r. został zabity w niejasnych okolicznościach w swoim domu w Bagdadzie. Najprawdopodobniej był to zamach dokonany przez irackie służby specjalne Muchabarat. Zob. *Encyklopedia terroryzmu*..., s. 310–311; P. Gasztold, *Zabójcze układy*..., s. 133–199.

[108] C. Shindler, *Historia współczesnego Izraela*, Warszawa 2011, s. 222; J. Gelvin, *Konflikt izraelsko-palestyński*..., s. 251–252; T. Walker, A. Gowers, *Arafat*..., s. 189–190.

Organizacja Abu Nidala przyznała się do przeprowadzenia ponad 100 zamachów w 20 krajach. Zginęło w nich ponad 380 osób, a ok. 650 zostało rannych. Zabiła ona m.in. przedstawicieli OWP w Paryżu, Londynie i Brukseli oraz amerykańskich żołnierzy i policjantów, a także wielu cywili z państw Europy Zachodniej. Według niektórych opinii Abu Nidal nie kierował się ideologią, lecz przeprowadzał zamachy na zamówienie i żądał za nie wysokiego wynagrodzenia. Syria miała go opłacać, aby atakował jordańskie ambasady, a Saddam Husajn miał mu zlecić w 1982 r. atak na izraelskiego ambasadora w Londynie Szlomo Argowa. Ten zamach posłużył Izraelowi za pretekst do inwazji na Liban, o czym wspomniano wcześniej[109].

Przymusowy pobyt Jasera Arafata w Tunezji odsunął go od głównego biegu spraw w Palestynie. Jedyną osobą z kierownictwa Al-Fatah, która pozostawała w kontakcie z Palestyńskimi Terytoriami Okupowanymi, był Abu Dżihad. Demonstracja mieszkańców Dżabalii w Strefie Gazy, zorganizowana 9 grudnia 1987 r., zapoczątkowała zamieszki w większej części regionu. Wzniecający rozruchy młodzi ludzie, ukrywający twarze pod kefiami, budowali prowizoryczne barykady na drogach. Ten społeczny bunt został określony jako powstanie kamieni. Znany jest też pod arabską nazwą intifady (pol. drżenie)[110]. Nikt się nie spodziewał, że wybuchnie on z tak wielką siłą. Intifada przybierała rozmiary masowego powstania ludowego, a w kierownictwie OWP w Tunisie, zaskoczonym jej wybuchem, nie było jednomyślności co do tego, jakie środki należałoby podjąć[111]. Intifady nie zdołał przewidzieć również izraelski wywiad. Większość wojskowych,

[109] *Encyklopedia terroryzmu…*, s. 310–311.

[110] Bezpośrednimi powodami wybuchu intifady były śmierć w Strefie Gazy czterech Arabów, którzy 8 XII 1987 r. zginęli w wypadku drogowym, oraz zastrzelenie dzień później przez izraelskich żołnierzy 15-letniego Palestyńczyka biorącego udział w manifestacji w Dżabalii, zorganizowanej na znak protestu przeciwko śmierci czterech rodaków. Z początkowego spontanicznego ruchu obywatelskiego nieposłuszeństwa protest szybko przekształcił się w zorganizowaną rebelię. Palestyńska ludność atakowała izraelskie siły za pomocą kamieni, koktajli Mołotowa, rzadziej granatów i broni ręcznej, dostarczanej różnymi kanałami przez palestyńskie organizacje, przede wszystkim Al-Fatah. Armia Izraela nie była przygotowana do takich działań. Wojsko, świetnie radzące sobie w polu, nie było szkolone do walki z demonstrantami, z których większość nie ukończyła 18. roku życia. Intifada stała się instrumentem sprzeciwu młodego pokolenia Palestyńczyków, urodzonego już pod izraelską dominacją i nieznającego innego życia. Dodatkowym czynnikiem wyzwalającym był brak pracy dla nich. Jedynym wyjściem pozostawała emigracja do państw arabskich lub na Zachód. Powstanie zapewniło sprawie palestyńskiej rozgłos na arenie międzynarodowej. Zob. T. Walker, A. Gowers, *Arafat…*, s. 197–208.

[111] Tamże, s. 197–199.

łącznie z ówczesnym ministrem obrony Icchakiem Rabinem, bagatelizowała powstanie do momentu, gdy przyłączyły się do niego wszystkie grupy palestyńskiego społeczeństwa. Zaangażowanie Abu Dżihada stawało się coraz bardziej istotne. Chciał on doprowadzić do zamiany kamieni na karabiny, aby objąć intifadą sąsiednie państwa arabskie, na czym zależało zarówno Teheranowi, jak i Trypolisowi. Pierwszym zwiastunem eskalacji przemocy po stronie palestyńskiej był przeprowadzony w marcu 1988 r. atak bojowników OWP na autobus wiozący grupę kobiet do pracy w Dimonie. Zginęły w nim trzy osoby. Jedną z prób powstrzymania intifady była, zakończona powodzeniem, izraelska operacja zabójstwa Abu Dżihada, przeprowadzona w Tunisie w kwietniu 1988 r.[112] Na Zachodnim Brzegu Jordanu powstańcami byli członkowie Szabiby (nazwa pochodzi od arabskiego słowa *szabab* oznaczającego 'młodzież'), młodzieżówki Al-Fatah. Przed wybuchem powstania jej zadaniem było powstrzymywanie wpływu ekstremistów muzułmańskich na młodych ludzi, czego nie udało się osiągnąć w Strefie Gazy. Szabiba przejęła kontrolę nad wszystkimi klubami sportowymi i związkami młodzieży na Zachodnim Brzegu Jordanu. Była tu największą organizacją, dzięki czemu mogła pełnić funkcję koordynatorki intifady. Oznaczało to, że decyzje o losach powstania podejmowała młodzież.

Dwadzieścia lat izraelskiej dominacji przyniosło znaczną poprawę życia Palestyńczyków, zwłaszcza na Zachodnim Brzegu Jordanu, ale izraelska ingerencja była dla nich nie do przyjęcia. Buntowali się przeciwko budowie żydowskich osiedli, często powstających na ziemi skonfiskowanej prywatnym rolnikom lub całym wioskom. Osiedla te były widocznym znakiem zajęcia ojczystych ziem Palestyńczyków. Z drugiej strony dla większości muzułmanów sama obecność państwa żydowskiego na ziemi, która przedtem była częścią świata islamu, stanowiła zniewagę, spotęgowaną przejęciem przez Izrael kontroli nad świętym miastem muzułmanów – Jerozolimą. Istniał jeszcze jeden czynnik stanowiący katalizator buntu. Była nim wszechobecność izraelskich służb specjalnych, które na różny sposób skłaniały Palestyńczyków do współpracy. Gęsta sieć donosicieli z jednej strony ułatwiała walkę z terroryzmem, ale z drugiej przyczyniła się do skorumpowania palestyńskiego społeczeństwa[113]. Malejące wpływy OWP na Palestyńskich Terytoriach Okupowanych i śmierć Abu Dżihada

[112] C. Shindler, *Historia współczesnego Izraela…*, s. 226; T. Walker, A. Gowers, *Arafat…*, s. 199, 205.

[113] K. Gebert, *Pokój z widokiem…*, s. 456–459.

skutkowały stopniowym przejmowaniem inicjatywy, przede wszystkim w Strefie Gazy, przez organizacje muzułmańskie.

Podsumowanie

Powstanie Al-Fatah stanowiło dla młodych Palestyńczyków nowy impuls do walki. Pierwsze lata działalności organizacji zbiegły się z procesem dekolonizacji państw Afryki i tak też walka Palestyńczyków była odbierana przez część społeczności międzynarodowej, w tym przez blok wschodni. Jednak to OWP, powołana w 1964 r. w Kairze, została uznana za pełnoprawnego przedstawiciela sprawy palestyńskiej. Wiele państw arabskich oferowało poparcie dla Palestyńczyków, ale największe nadzieje wiązano z prezydentem Egiptu Gamalem Abdelem Naserem. Klęska sąsiadów Izraela w wojnie sześciodniowej w czerwcu 1967 r. całkowicie zmieniła sytuację polityczną i rozwiała nadzieje Palestyńczyków, tym bardziej że problem palestyński wykorzystywały one do własnych celów politycznych. W wyniku tej wojny Izrael przejął kontrolę m.in. nad Strefą Gazy, Zachodnim Brzegiem Jordanu i Jerozolimą Wschodnią. Innym skutkiem tej wojny było rozbudzenie nastrojów antyizraelskich. Zaczęły powstawać kolejne palestyńskie organizacje o charakterze politycznym i zbrojnym, wspierane przez Syrię, Irak czy Libię. Kierowały się one ideologią marksistowską i mogły liczyć na wsparcie państw bloku wschodniego. Ich główna metoda działania polegała na przeprowadzaniu ataków terrorystycznych, których celami były również izraelskie obiekty w Europie. W 1969 r. przywódca Al-Fatah został szefem OWP. W ten sposób organizacja uzyskała dostęp do funduszy i broni pochodzących od arabskich protektorów. Palestyńscy bojownicy prowadzili działania przeciwko Izraelowi, ale stanowili zagrożenie również dla władz Jordanii, w której palestyńskich uchodźców było więcej niż rdzennych mieszkańców. We wrześniu 1970 r. Palestyńczycy wzniecili tam powstanie, które zostało stłumione. Bojowników Al-Fatah zmuszono do opuszczenia Jordanii. Nowe bazy założyli w Libanie. Stamtąd atakowali cele w Izraelu, ale zagrażali również, podobnie jak w Jordanii, stabilności i bezpieczeństwu wewnętrznemu Libanu. W 1982 r. izraelskie siły wkroczyły do Libanu i pokonały palestyńskich bojowników. Kierownictwo OWP zostało przymuszone do opuszczenia kraju i udania się na wygnanie do Tunezji. W ten sposób utraciło ono bezpośrednią kontrolę nad wydarzeniami w Palestynie, gdzie w grudniu 1987 r. doszło do wybuchu antyizraelskiego powstania zwanego intifadą.

Żydowscy ultraortodoksi i islamizacja konfliktu izraelsko-palestyńskiego

Dla religijnych Żydów podbój historycznych części Ziemi Izraela podczas wojny sześciodniowej w czerwcu 1967 r. był zwiastunem nowej epoki. Zajęte tereny Zachodniego Brzegu Jordanu określano biblijnymi nazwami Judei i Samarii, nazwę państwo Izrael zastąpiono zwrotem Ziemia Izraela (*Erec Izrael*). Jednak dopiero w latach 80. zaczęły wzrastać znaczenie

i popularność żydowskich organizacji i partii religijnych, które działały jeszcze przed powstaniem Izraela. Niektóre z nich ukształtowały się na bazie ideologii syjonizmu religijnego i socjalizmu religijnego. Wspierały one syjonizm przez nadawanie mu cech świętości (sakralizacja ziemi, państwa, przywódców, polityki, organizacji bojowych, wojny itp.). Środowiska żydowskich fundamentalistów są reprezentowane przez znaczące ugrupowania polityczne, których przedstawiciele zasiadają w Knesecie. Ortodoksyjni Żydzi należą do dwóch różnych grup. Bardziej ekstremistyczni są haredim (pol. bogobojni), czyli ultraortodoksi, którzy odrzucają wszelkie nowinki cywilizacyjne. Wyróżniają się czarnymi strojami, chodzą zawsze w przykrywających głowę jarmułkach, kapeluszach lub futrzanych czapach (sztrajmele). Ich poglądy polityczne są wyrażane przez dwie partie: Zjednoczony Judaizm Tory (Jahadut ha-Torah) reprezentujący haredim aszkenazyjskich Żydów pochodzenia wschodnioeuropejskiego oraz Sefardyjscy Strażnicy Tory (Szomrei Torah Sefardim, w skrócie Szas) stanowiący polityczną reprezentację haredim sefardyjskich i mizrachijskich, czyli wywodzących się z Hiszpanii Żydów północnoafrykańskich i orientalnych. Haredim wierzą, że Bóg posłużył się hitlerowskimi Niemcami jako narzędziem kary na Żydach za ich niedostateczną pobożność. Twierdzą, że wszystkie nieszczęścia, które spadły na Żydów, były karą boską.

Drugą opcję fundamentalistyczną tworzą Żydzi o nastawieniu narodowym, za to mniej wrodzy wobec kulturowego modernizmu. Reprezentuje ich Narodowa Partia Religijna (Mifleget Datit Leumit, w skrócie Mafdal). Jest to ugrupowanie polityczne należące do nurtu syjonizmu religijnego, zakładającego, że powrót do Ziemi Izraela i jej zasiedlanie jest obowiązkiem religijnym Żydów. W przeciwieństwie do partii Szas i Jahadut ha-Torah religijni syjoniści nie opowiadają się za wprowadzeniem w Izraelu teokracji, lecz za zapewnieniem religii bezpośredniego wpływu na bieg spraw publicznych. Mafdal uznaje judaizm ortodoksyjny za jedyny prawomocny i uświęcony tradycją kierunek wiary. Przez pierwszych 20 lat istnienia państwa izraelskiego zawiązywała ona kolejne sojusze ze świeckimi liberalnymi partiami lewicowymi i konsekwentnie opowiadała się za prowadzeniem ugodowej polityki zagranicznej. Istotny zwrot w polityce Mafdal nastąpił po wojnie sześciodniowej, gdy nacjonaliści religijni zajęli znacznie bardziej nieprzejednane stanowisko, sprzeciwiając się, ze względów religijnych, wycofaniu się z obszarów zajętych podczas tego konfliktu. Haredim łączy wrogość wobec żydów świeckich. Dla nich ktoś, kto nie jest Żydem, zasługuje na pogardę. W 1988 r. ugrupowania religijne odniosły sukces w wyborach do Knesetu,

uzyskując rekordową liczbę 18 miejsc w 120-osobowym parlamencie i od tego czasu korzystają ze swej pozycji języczka u wagi w pozbawionym wyraźnej większości Knesecie. Za poparcie rządzącej koalicji każą sobie płacić znacznymi świadczeniami państwowymi na rzecz instytucji religijnych, przede wszystkim szkół (jesziw). Obserwuje się wzrastające znaczenie polityczne haredim, którzy od początku są wrogo nastawieni do Palestyńczyków i przeciwni wszelkim rozmowom pokojowym[114].

Obok oficjalnie działających żydowskich partii religijnych wzrosła w latach 80. aktywność ugrupowań ekstremistycznych, których liczbę szacowano na ok. 20. Największym jest Blok Wiernych (Gusz Emunim) powstały w 1974 r. Jednoczy on żydowskich osadników, którzy wierzą, że są przedstawicielami Boga na ziemi. Uważają, że pobudzenie narodu żydowskiego do aktywnego działania i rozciągnięcie żydowskiego panowania od Nilu do Eufratu przyniesie odkupienie zarówno ludu Izraela, jak i całej ludzkości. Zajęcie przez Żydów całości Ziemi Izraela stanowi jedną z głównych doktryn Gusz Emunim. Wszystkie terytoria okupowane przez Izrael osadnicy uważają za Świętą Ziemię Izraela. Tym tłumaczono gwałtowne fale sprzeciwu i zamieszki spowodowane wycofaniem się Izraela z Synaju w 1982 r., jak również entuzjazm w czasie operacji wojskowej w Libanie w tym samym roku, gdy Izrael zajął jego południową część. Dla liderów Gusz Emunim uderzenie na Liban było kontynuacją procesu odkupienia. Głosili, że lud Izraela powraca na terytorium, na którym zamieszkiwały w starożytności żydowskie plemiona Aszer i Naftali. Domagali się aneksji całości Libanu jako części dziedzictwa przodków. Sprzeciwili się też przymierzu izraelskiej armii z libańską chrześcijańską Falangą, określając chrześcijan jako bałwochwalców. Wyrażano opinię, że to nie względy bezpieczeństwa Izraela, lecz ideologia narodu wybranego doprowadziła do aneksji terytoriów arabskich podczas kolejnych wojen. Naciski Gusz Emunim na najwyższe organy religijne państwa znalazły wyraz w wielu decyzjach potwierdzających niezbywalne żydowskie prawa do Ziem Izraela[115].

[114] Haredim stanowią duże obciążenie dla Izraela. Nie są przygotowani do życia w nowoczesnym społeczeństwie. Całkowicie poświęcają się studiowaniu Tory w jesziwach, rezygnując z pracy zarobkowej. Są utrzymywani przez państwo i nie obowiązuje ich służba wojskowa. W uczelniach religijnych nie uczy się matematyki, przedmiotów technicznych, języków obcych, podstaw informatyki. Zob. szerzej: U. Huppert, *Izrael w cieniu fundamentalizmów*, Toruń 2016; J. Ochmann, *Wkład syjonizmu religijnego w politykę i sukcesy syjonizmu*, „Przegląd Religioznawczy" 2015, nr 2, s. 29–68.

[115] A. Krawczyk, *Terroryzm ugrupowań fundamentalistycznych…*, s. 129–133.

Niektóre żydowskie ugrupowania ekstremistyczne dążyły do zniszczenia muzułmańskich budowli na Wzgórzu Świątynnym w Jerozolimie, inne nie stosowały przemocy, ale przez swoje działania prowokowały arabskich mieszkańców tego miasta i podważały świeckość państwa Izrael. Ugrupowania te zrzeszyły się w organizację Gorliwcy Świątyni (Szoharej ha-Mikdasz). Wywierała ona dużą presję na izraelski rząd i władze religijne, domagając się zmiany orzeczenia zakazującego Żydom modlitwy na Wzgórzu Świątynnym. W latach 1980–1984, czyli okresie największej aktywności w XX w., żydowskie ugrupowania ekstremistyczne dokonały ponad 380 aktów przemocy. Zginęło w nich 23 Palestyńczyków, a 191 zostało rannych. Dnia 29 października 1982 r. wrzucono granaty na szkolne boisko piłkarskie w Hebronie. Jeden z nich eksplodował i zranił dwóch arabskich uczniów. W dniu 26 lipca 1983 r. zamaskowani i uzbrojeni osadnicy zaatakowali medresę w Hebronie. Zabili trzech studentów, a 33 ranili. Radykalny rabin Mosze Lewinger skomentował ten zamach słowami: *Ktokolwiek to zrobił, uświęcił imię Boga publicznie*[116]. W dniu 27 stycznia 1984 r. członkowie organizacji Synowie Judy (Bnei Jehuda) próbowali wysadzić w powietrze dwa meczety – Al-Aksa oraz Kubbat as-Sachra (Kopuła na Skale) znajdujące się na Wzgórzu Świątynnym. Zamachowców zauważyli arabscy strażnicy. Uciekając, sprawcy porzucili 18 granatów i ponad 10 kg materiałów wybuchowych. W kwietniu tego samego roku zatrzymano osadników należących do ugrupowania Żydowskie Podziemie (Ha-Machteret ha-Jehudit), związanego z Gusz Emunim, umieszczających ładunki wybuchowe pod palestyńskimi autobusami. Rabin Mosze Lewinger nazwał żydowskich terrorystów życzliwymi dobrotliwcami[117]. W 1989 r., a więc w okresie intifady, pojawiła się organizacja Sykariusze (Sikrikim), której celem było zastraszanie Żydów i cudzoziemców próbujących nawiązać przyjazne kontakty z Palestyńczykami. Grupa wydała wyrok śmierci na Rolanda Dumasa, francuskiego ministra spraw zagranicznych, który prowadził rozmowy z Jaserem Arafatem. Sykariusze byli odpowiedzialni za podłożenie bomby w Jerozolimie w 1989 r. W wyniku eksplozji zginęło dwóch Palestyńczyków. W komunikacie dla dziennika „Yedioth Ahronoth" organizacja stwierdziła: *Żydowska krew nie będzie przelana na próżno. Za każde oko żydowskie wyłupiemy 20 oczu arabskich*[118]. Grupa wrzuciła również granat do samochodu żony Szimona

[116] Tamże, s. 183.

[117] Tamże.

[118] Tamże, s. 189.

Peresa, dwukrotnego premiera i prezydenta Izraela w latach 2007–2014, oraz przesłała groźby czterem członkom Knesetu, którzy poparli palestyńską demonstrację pokojową. Sykariusze wsławili się podpaleniami drzwi mieszkań i domów żydowskich polityków, dziennikarzy i działaczy społecznych, których uważali za wrogów sprawy Izraela[119].

W latach 80. na całym Bliskim Wschodzie zaktywizowali swoją działalność muzułmańscy fundamentaliści powiązani z ruchem Braci Muzułmanów, od którego zaczęły się oddzielać bardziej radykalne frakcje. W Palestynie treści religijne zastępowały dotychczasową ideologię marksistowską OWP. Dynamiczna reislamizacja nastąpiła przede wszystkim w Strefie Gazy, gdzie idee Braci Muzułmanów spotykały się z pozytywnym odbiorem młodego pokolenia Palestyńczyków, szczególnie w obozach dla uchodźców. Wpływ na to miało zwycięstwo rewolucji islamskiej w Iranie w 1979 r. W następnym roku powstała organizacja Ruch Islamskiego Dżihadu w Palestynie (Harakat al-Dżihad al-Islami fi Filastin), zwany również Palestyńskim Islamskim Dżihadem (PID). Wyodrębnił się on z Braci Muzułmanów. Powodem secesji było przekonanie o możliwości utworzenia muzułmańskiego państwa Palestyny, bez czekania na rewolucję islamską w świecie arabskim, której wybuch zapowiadali Bracia Muzułmanie. Stali oni na stanowisku, że tylko praca u podstaw i oddolne przemiany w społeczeństwie doprowadzą do zmian i przywrócą miejsce należne islamowi, a także wprowadzą sprawiedliwość społeczną. Liderzy PID, na czele z Fathim asz-Szikakim i Abdulem Azizem al-Awdą, nie tylko zanegowali ideologię Braci Muzułmanów odnoszącą się do niestosowania przemocy, lecz także odeszli od sunnizmu, starając się naśladować szyicką doktrynę ajatollaha Ruhollaha Chomeiniego[120]. Palestyński Islamski Dżihad uznawał teokratyczny Iran za model państwa, który powinien zostać wprowadzony we wszystkich krajach muzułmańskich. Przyjął też szyicką zasadę rządów przywódcy religijnego (arab. *welajat-e fakih*). Podobnie jak Iran za głównych wrogów uważał on Stany Zjednoczone i Izrael. USA nazywał wielkim szatanem, a państwo żydowskie małym

[119] Obszernie na temat ideologii i działalności radykalnych rabinów żydowskich ugrupowań ekstremistycznych w: tamże, s. 122–203.

[120] W 1979 r. Fathi asz-Szikaki opublikował w Kairze książkę pt. *Chumajni, al-hall al-islami wa al-badil* (pol. Chomeini, rozwiązanie islamskie i alternatywa), w której gloryfikował ajatollaha Chomeiniego i głoszone przez niego poglądy. Chwalił Chomeiniego za to, że był pierwszym muzułmańskim przywódcą, który określił właściwe miejsce Palestyny w ideologii i historii islamu. Zob. J. Jarząbek, *Etnonacjonalizm i religijny fundamentalizm jako podstawy ideologii Palestyńskiego Islamskiego Dżihadu*, „Wschodnioznawstwo" 2012, nr 6, s. 158.

szatanem. Fathi asz-Szikaki przyjmował zwierzchnictwo ajatollaha Chomeiniego zarówno nad szyitami, jak i sunnitami, co dla tych ostatnich było nie do zaakceptowania. Ugrupowanie miało zwolenników w krajach Bliskiego Wschodu, w Europie, a także w USA[121].

Palestyński Islamski Dżihad otworzył swoje biura w Bejrucie, Damaszku, Chartumie i Teheranie, skąd otrzymywał pomoc finansową za pośrednictwem libańskiego Hezbollahu. Wielokrotnie dochodziło też do spotkań pomiędzy liderami obu organizacji. Związek sunnitów zrzeszonych w PID z szyitami i zwolennikami chomeinizmu spotykał się na ogół z podejrzliwością i niechęcią wielu Palestyńczyków. Jednak propagowanie hasła: „Rozwiązanie problemu palestyńskiego jest głównym celem ruchu islamskiego" przyciągało do organizacji palestyńską młodzież. Zbrojnym skrzydłem PID były Brygady Jerozolimskie (Saraja al-Kuds) założone przez Asada at-Tamimiego, byłego imama meczetu Al-Aksa w Jerozolimie[122]. Od 1988 r. ugrupowanie wydawało własną gazetę „Al-Istiklal" (pol. Niepodległość), drukowaną i kolportowaną w Palestynie. Pierwszy zamach samobójczy w Izraelu PID przeprowadził w lipcu 1989 r. Terrorysta uprowadził autobus na drodze między Tel Awiwem a Jerozolimą i zjechał z drogi, kierując pojazd do głębokiego wąwozu. Zginęło 16 Izraelczyków, a 27 zostało rannych. Organizacja jest odpowiedzialna za wiele zamachów terrorystycznych wymierzonych w mieszkańców Izraela i izraelskich żołnierzy. W działaniach terrorystycznych posługiwała się różnymi metodami: porwaniami, ostrzeliwaniem pojazdów, atakami z użyciem granatów ręcznych i samochodów pułapek, atakami bombowymi przeprowadzanymi przez zamachowców samobójców[123].

Mimo aktywności PID Braciom Muzułmanom udało się jeszcze przez kilka lat utrzymać w Palestynie pokojowe metody działania. W 1982 r.

[121] Przedstawicielem PID w Stanach Zjednoczonych był Sami Amin al-Arian, profesor na University of South Florida College of Engineering. Był on członkiem Rady Doradczej (Medżlis asz-Szura) PID, dla którego zbierał w USA fundusze. W 2003 r. został aresztowany w USA i skazany na karę więzienia za wspieranie organizacji terrorystycznej. Zob. S. Besson, *Islamizacja Zachodu. Historia pewnego spisku*, Warszawa 2006, s. 151–153. W marcu 2009 r. Sami Amin al-Arian ponownie stanął przed sądem za unikanie płacenia podatków. W 2015 r. został deportowany z USA do Turcji, gdzie nadal przebywa.

[122] W 1982 r. Asad at-Tamimi opublikował broszurę pt. *Wymazanie Izraela: nakaz Koranu*, w której pisał m.in.: „Żydzi muszą wrócić do krajów, z których przyszli. Nie wyraziliśmy zgody na żydowskie państwo na naszej ziemi, nawet gdyby miała być to tylko jedna wieś". Zob. K. Izak, *Leksykon organizacji i ruchów islamistycznych*, Warszawa 2014, s. 208.

[123] K. Izak, *Leksykon organizacji…*, s. 206–208.

została utworzona grupa Palestyńscy Bojownicy Dżihadu (Al-Mudżahidun al-Filistinun), która była w Strefie Gazy zbrojnym skrzydłem Braci Muzułmanów, ale nie stosowała wówczas przemocy. Ważną rolę w działalności tego ruchu odgrywał meczet Dżura as-Szams, otwarty w 1973 r. przez Ahmeda Jasina, przywódcę Braci Muzułmanów w Strefie Gazy. Meczet stał się jednocześnie Centrum Muzułmańskim (Al-Mudżama al-Islamijja), które zorganizowało sieć grup religijnych w całej Strefie Gazy i rozpowszechniało literaturę muzułmańską, prowadziło debaty, budowało przedszkola i udzielało uczniom korepetycji. Do 1987 r. Centrum Muzułmańskie utworzyło w Strefie Gazy ruch dobroczynności niosący pomoc potrzebującym. Założono kliniki, kluby młodzieżowe, obiekty sportowe i uruchomiono program odwykowy dla narkomanów. Pacyfistyczna postawa Braci Muzułmanów spowodowała jednak, że część członków opuściła to stowarzyszenie i wstąpiła do Al-Fatah[124]. W 1986 r. w Hebronie odbyło się tajne spotkanie o historycznym znaczeniu. Wzięło w nim udział siedmiu aktywistów ruchu: Ahmed Jasin, Muhammad Dżamal an-Natsza, Dżamal Mansur, Hasan Jusuf, Mahmud Muslih, Dżamal Hamami i Ajman Abu Taha. Zdecydowali oni o konieczności podjęcia walki z Izraelem. Postanowiono ją rozpocząć od aktów obywatelskiego nieposłuszeństwa, takich jak rzucanie kamieniami i palenie opon. Celem było obudzić, zjednoczyć i zmobilizować Palestyńczyków do walki o niepodległość pod sztandarami Allaha i islamu[125]. W ten sposób narodził się Hamas. Nazwa organizacji jest akronimem od Harakat al-Mukawama al-Islamijja (Islamski Ruch Oporu). Słowo *hamas* tłumaczy się też jako 'zapał' lub 'gorliwość'[126].

Izraelskie władze dyskretnie wspierały powstawanie islamskich organizacji jako alternatywę dla świeckiego nacjonalizmu OWP, gdyż upatrywały w nich sposób na odciągnięcie młodzieży od Al-Fatah. Wyobrażano sobie, że ich członkowie będą w meczetach i medresach studiować święte księgi, a nie zajmować się polityką. Realizując to założenie, kierowano się najprawdopodobniej przykładem żydowskich jesziw. Izraelczycy liczyli

[124] K. Armstrong, *W imię Boga…*, s. 495–496; J.P. Filiu, *Historia Gazy…*, s. 168, 181.

[125] M.H. Jusuf, R. Brackin, *Syn Hamasu*, Wrocław 2017, s. 34–35.

[126] Data i okoliczności, w których doszło do założenia Hamasu, nie były dokładnie znane. Wymieniano trzech spośród siedmiu założycieli Hamasu lub z nazwiska tylko Ahmeda Jasina i błędnie przesuwano datę powstania organizacji o rok. Dopiero opublikowana w 2010 r. książka M.H. Jusufa i R. Brackina pt. *Son of Hamas: A Gripping Account of Terror, Betrayal, Political Intrigue, and Unthinkable Choices* rzuciła nowe światło na genezę Hamasu. Zob. M.H. Jusuf, R. Brackin, *Syn Hamasu…*, s. 300–301.

również na wybuch bratobójczych walk między Palestyńczykami[127]. Tymczasem dla Hamasu islam stanowił całościowy program lepszego życia. Dostarczał nowemu ruchowi intelektualnych, ideologicznych i praktycznych podstaw. Stał się przesłaniem politycznym i militarnym. Priorytetem było przeciwstawienie się Izraelowi. Od momentu powstania Hamas rozbudowywał swoje struktury, zabiegał o powszechne poparcie społeczne na terenie Palestyny i tworzył międzynarodową sieć finansowania działalności, korzystając m.in. ze wsparcia arabskiej diaspory w Europie Zachodniej i USA oraz islamskich organizacji charytatywnych. Struktura organizacyjna Hamasu składała się z: wydziału opieki społecznej i administracji (arab. *dawa*)[128], wydziału medialnego (arab. *ilam*), wydziału bezpieczeństwa (arab. *dżihaz aman*) i zbrojnego skrzydła, czyli Brygad Izz ad-Din al-Kassam (Kataib Izz ad-Din al-Kassam, dalej: Brygady al-Kassam)[129]. Podział Hamasu na część polityczną i wojskową usprawnił jego działalność. Organizacja zdobyła rozgłos dzięki dużej aktywności charytatywnej na rzecz Palestyńczyków, m.in. dostarczała im artykuły pierwszej potrzeby. Zaangażowanie społeczne istotnie wpłynęło zarówno na polityczną, jak i zbrojną działalność tego ugrupowania[130].

Hamas, którego duchowym przywódcą został niewidomy szejk Ahmed Jasin[131], stanął na czele intifady w Strefie Gazy. Jasin podkreślał, że Hamas

---

[127] J.P. Filiu, *Historia Gazy*..., s. 168.

[128] W ramach systemu *dawa* (pol. wezwanie, misja) organizacja prowadziła m.in. sierocińce, domy opieki społecznej, przedszkola, szkoły i szpitale, a także organizowała obozy dla dzieci. Na tych obozach indoktrynowano je w duchu radykalnego islamu i nienawiści do Izraela. Działania te przyczyniły się do wzrostu popularności Hamasu wśród ludności Palestyny i jednocześnie zapewniły wsparcie logistyczne i operacyjne przy przerzucie broni, rozpoznaniu terenu i zamachach terrorystycznych. Dzięki systemowi *dawa* można było również znaleźć tymczasowe zatrudnienie dla dowódców polowych i schronienie dla ukrywających się agentów. Zob. K. Izak, *Leksykon organizacji*..., s. 193–194.

[129] Brygady Izz ad-Din al-Kassam utworzono w 1991 r. Ich nazwa pochodzi od wspomnianego Izz ad-Dina al-Kassama, który w pierwszej połowie lat 30. walczył w Palestynie z Brytyjczykami i Żydami na czele organizacji Czarna Ręka. Zob. tamże, s. 323.

[130] M. Levitt, *Hamas, polityka, dobroczynność i terroryzm w służbie dżihadu*, Kraków 2008, s. 14–15.

[131] Ahmed Ismail Jasin (1937–2004) był przeciwnikiem pokojowego porozumienia z Izraelem. Twierdził, że Palestyna jest na wieczność przeznaczona przyszłym pokoleniom muzułmanów. W 1989 r. Jasin i ponad 200 działaczy Hamasu zostało aresztowanych przez izraelskie siły bezpieczeństwa i skazanych przez sąd wojskowy. Jasinowi wymierzono karę dożywotniego więzienia za inspirowanie do przeprowadzenia zamachu terrorystycznego, w którym zginęło dwóch izraelskich żołnierzy. W 1997 r. na mocy porozumienia izraelsko-jordańskiego Jasina wymieniono na agentów Mossadu, którzy brali udział w nieudanej

toczy wojnę nie tylko z Izraelem, lecz także ze wszystkimi Żydami. Miał powiedzieć: *Sześć milionów potomków małp* [czyli Żydów – dop. B. Hoffman] *rządzi teraz wszystkimi narodami świata, ale ich dzień również nadejdzie. Allahu! Zabij ich wszystkich, nie oszczędź ani jednego*[132]. W styczniu 1988 r. powstało Zjednoczone Dowództwo Narodowe (ZDN), w którego skład weszli przedstawiciele Al-Fatah, DFWP, LFWP i komunistów. Gremium to chciało przekazać OWP kierowanie intifadą. Początkowo Hamas uczestniczył we wspólnych działaniach ZDN. W czerwcu 1988 r. drogi ugrupowań religijnych i świeckich zaczęły się jednak rozchodzić. Zbiegło się to w czasie z nieoczekiwanym zrzeczeniem się przez króla Jordanii Husajna wszelkich roszczeń terytorialnych do Zachodniego Brzegu Jordanu, znajdującego się pod izraelską dominacją. Wydarzenie to dało palestyńskim liderom nowe możliwości utworzenia niezależnego państwa. Latem 1988 r. pojawiły się pierwsze ulotki sygnowane przez Hamas jako samodzielną strukturę. W manifeście opublikowanym w sierpniu 1988 r. organizacja ta uznała Izrael za głównego wroga, a jego zniszczenie za podstawowy cel. Do Hamasu masowo zgłaszali się młodzi ludzie, tak jak 20 lat wcześniej do Al-Fatah. Wielu z nich pochodziło z obozów dla uchodźców, inni wywodzili się z klasy średniej, byli pracownikami umysłowymi. Ruch odwoływał się do przemocy jako odpowiedzi na izraelskie działania.

W związku ze zrzeczeniem się przez Jordanię roszczeń do Zachodniego Brzegu, w listopadzie 1988 r. Palestyńska Rada Narodowa na posiedzeniu w Algierze przyjęła rezolucję ONZ nr 181 z 1947 r. o podziale Mandatu Palestyny na dwa państwa. Zaproponowane wtedy granice podziału już od dawna były nieaktualne, ale po raz pierwszy OWP zasygnalizowała, że jest gotowa uznać istnienie Izraela. Jaser Arafat zadeklarował to w grudniu 1988 r. i jednocześnie w imieniu OWP wyrzekł się terroryzmu. Te działania miały zmierzać do powołania państwa palestyńskiego. Hamas i PID odebrały deklarację Arafata jako zdradę. W końcu 1988 r. w Tunisie rozpoczęły się

próbie zabicia Chalida Maszala, wówczas szefa Biura Politycznego Hamasu w Syrii i zastępcy sekretarza generalnego organizacji. Wspomniani agenci zostali zatrzymani przez jordańską policję po zaatakowaniu w Ammanie Maszala gazem paraliżującym układ nerwowy. W ramach porozumienia o uwolnieniu sprawców zamachu Izrael musiał dostarczyć odtrutkę dla Maszala, a także zwolnić z więzienia przywódcę Hamasu i innych aktywistów tej organizacji. Po uwolnieniu Jasin wyruszył w podróż po krajach arabskich w celu zebrania funduszy, które posłużyły mu do sfinansowania wielu zamachów. Jednocześnie wznowił propagandę nienawiści wobec Izraela. Zginął w marcu 2004 r. w wyniku izraelskiego ataku rakietowego w Gazie. Zob. M. Levitt, *Hamas, polityka*…, s. 46–51, 61.

[132] Za: B. Hoffman, *Oblicza terroryzmu*, Warszawa 2001, s. 94–95.

nieoficjalne rozmowy przedstawicieli OWP z ambasadorem USA. Trwały one do maja 1990 r., kiedy FWP przeprowadził atak na plaże w Tel Awiwie przy użyciu szybkich motorówek. Arafat odmówił jego potępienia, co doprowadziło do zerwania rozmów z Amerykanami. W odwecie za ten akt terroryzmu młody Izraelczyk zabił siedmiu Palestyńczyków, którzy przy szosie czekali na ofertę pracy. Po zabiciu w październiku 1990 r. 17 Palestyńczyków modlących się na Wzgórzu Świątynnym w Jerozolimie Hamas nasilił akcje terrorystyczne. Członkowie tej organizacji torturowali i zabijali również Palestyńczyków podejrzewanych o współpracę z Izraelem[133].

Hamas, podobnie jak PID, ujmował konflikt arabsko-izraelski w kategoriach religijnych. Uważał, że przyczyną tragedii Palestyńczyków jest zaniedbywanie przez wiernych obowiązków religijnych. Uwolnią się oni od izraelskich rządów dopiero wtedy, kiedy powrócą do islamu. W Hamasie panował pogląd, że sukces Izraela wiąże się z religią żydowską i że Izrael z determinacją dąży do zniszczenia islamu[134]. Religijne motywowanie tego konfliktu sprawiało, że stawał się on coraz bardziej krwawy. Hamas mógł liczyć na finansowe wsparcie państw arabskich, m.in. zdołał przejąć większą część pomocy płynącej od państw znad Zatoki Perskiej. W 1990 r. otrzymał z Kuwejtu 60 mln dolarów, czyli ponad dwa razy więcej niż OWP. W tym samym roku Jaser Arafat poparł inwazję Iraku na Kuwejt, co spowodowało jego polityczną marginalizację i wstrzymanie pomocy finansowej. W grudniu 1992 r. Izrael deportował do Libanu 415 osób mogących mieć powiązania z terrorystami. To umożliwiło Palestyńczykom nawiązanie kontaktów z Hezbollahem. Aktywiści Partii Boga szkolili deportowanych w zakresie konstruowania bomb, przeprowadzania zamachów samobójczych i organizowali kursy z umiejętności wpływania na społeczeństwo za pośrednictwem mediów. Wśród deportowanych Palestyńczyków znajdował się Mahmud Abu Hanud, wszechstronnie przeszkolony przez Hezbollah. Po powrocie w 1993 r. do Palestyny został dowódcą Brygad al-Kassam na Zachodnim Brzegu Jordanu, gdzie aż do śmierci w listopadzie 2001 r. dokonał wielu ataków na izraelskie cele. Przeszkoleni w Libanie członkowie Brygad zmodyfikowali taktykę terrorystyczną, czego wynikiem było dokonywanie zamachów samobójczych. Pierwszy przeprowadzono 16 kwietnia 1993 r.[135] W odpowiedzi Izrael zintensyfikował działania zbrojne. Według

[133] K. Gebert, *Pokój z widokiem…*, s. 463.

[134] K. Armstrong, *W imię Boga…*, s. 497–498.

[135] K. Izak, *Leksykon organizacji…*, s. 324–325.

Becelem, izraelskiej organizacji praw człowieka, podczas intifady zginęło 1095 Palestyńczyków, 48 zostało zabitych przez żydowskich osadników. Częste były przypadki zabijania przez Palestyńczyków zdrajców, a rabunki przedstawiano jako akty rewolucyjnego wywłaszczenia. Powszechne stały się mordy odwetowe dokonywane w ramach zemst klanowych. Ofiarą bratobójczych porachunków padło ponad 800 Palestyńczyków[136].

Podsumowanie

Zwycięstwo Izraela w wojnie sześciodniowej i przejęcie kontroli nad Zachodnim Brzegiem Jordanu, Strefą Gazy i Jerozolimą ożywiły mesjanistyczne przekonanie, że wypełniło się przeznaczenie narodu żydowskiego. W życiu społecznym Izraela coraz większą rolę zaczął odgrywać nowy ruch osadniczy wdrażający religijno-syjonistyczne marzenia o przejęciu całej Palestyny. W latach 80. nastąpił rozwój żydowskich partii ultraortodoksyjnych i organizacji religijnych głoszących nienawiść do Palestyńczyków i odbudowę Królestwa Izraela. Żydowscy fanatycy religijni organizowali ataki terrorystyczne, podobnie jak ich palestyńscy przeciwnicy. Zwiększeniu wpływu religii na życie w Izraelu towarzyszyła reislamizacja Palestyńczyków, będąca skutkiem, podobnie jak w innych państwach arabskich, zwycięstwa rewolucji islamskiej w Iranie w 1979 r. Jej beneficjentami byli libański Hezbollah, Hamas, a przede wszystkim Palestyński Islamski Dżihad. Nienawiść tych ugrupowań do Izraela nakręcała spiralę przemocy i powodowała działania odwetowe ze strony Cahalu. Hamas i PID traktowały walkę z Izraelem jako dżihad i zdominowały intifadę w Strefie Gazy.

Rozmowy pokojowe i skutki porozumienia z Oslo

Intifada była impulsem do reformy OWP. Umożliwiła też przygotowanie tej organizacji do przemian, które doprowadziły do procesu pokojowego zainicjowanego w wyniku upadku świata dwubiegunowego po rozpadzie ZSRR. Rozmowy pokojowe zostały zapoczątkowane w Madrycie latem 1991 r., a potem toczyły się w Oslo. Czynnikiem sprzyjającym negocjacjom było zwycięstwo Izraelskiej Partii Pracy (Mifleget ha-Awoda ha-Jisra'elit, powszechnie zwanej Awoda) w wyborach do Knesetu w 1992 r. Wybory te, określane jako rewolucja i trzęsienie ziemi, stanowiły wielki powrót lewicy na scenę polityczną. W powszechnej opinii były to najbardziej znaczące wybory od 1977 r. (pierwsze zwycięstwo prawicowego Likudu), gdyż Icchakowi Rabinowi, przywódcy Awody, udało się, pod hasłem konieczności podjęcia

[136] K. Gebert, *Pokój z widokiem*..., s. 463; C. Shindler, *Historia współczesnego Izraela*..., s. 226.

kroków na rzecz rozwiązania problemu palestyńskiego, pozyskać elektorat centrowy. Lewica popierała bowiem aspiracje Palestyńczyków do utworzenia własnego państwa. Izraelskie społeczeństwo było wówczas podzielone w kwestii tych dążeń, ale generalnie było skłonne zaakceptować projekt autonomii dla ludności palestyńskiej. Właśnie pod tym hasłem Partia Pracy wygrała wybory i w lipcu 1992 r. Icchak Rabin utworzył rząd koalicyjny, który podjął bezprecedensowe działania dotyczące sprawy palestyńskiej. Ich finał nastąpił 13 września 1993 r. w Białym Domu, gdzie podpisano z OWP porozumienie z Oslo (nazwane później Oslo I)[137], określane też jako Deklaracja Zasad. Ten dzień uznaje się również za datę zakończenia intifady. Dokument parafowali premier Icchak Rabin i Jaser Arafat. Porozumienie przewidywało m.in. przegrupowanie izraelskich wojsk i stopniowe przekazanie administracji palestyńskim władzom, utworzenie palestyńskiej policji i wybory do Palestyńskich Władz Narodowych (As-Sulta al-Watanijja al-Filastinijja), zwanych również Autonomią Palestyńską. Jej prezydentem został Jaser Arafat. Autonomia Palestyńska miała być wstępem do rozwiązania dwupaństwowego, za którym opowiadała się społeczność międzynarodowa. Sprzeciwiała się temu część Palestyńczyków, z Hamasem na czele. Dzień 4 maja 1999 r. wyznaczono jako ostateczną datę zakończenia negocjacji w sprawie współpracy i wzajemnego bezpieczeństwa, żydowskich osiedli, statusu Jerozolimy, ustalenia granic, powrotu uchodźców i utworzenia Autonomii Palestyńskiej. Zapisana w Deklaracji Zasad perspektywa opuszczenia przez Izrael Palestyńskich Terytoriów Okupowanych wywołała entuzjazm wśród ludności Strefy Gazy, ale spotkała się z wrogim przyjęciem przez Hamas i żydowskich ultraortodoksów. Gdy w końcu sierpnia 1993 r. informacje o przełomie dyplomatycznym w Oslo zaczęły docierać do opinii publicznej, wywołały zamęt w palestyńskich organizacjach postawionych przez Arafata przed faktami dokonanymi. DFWP i LFWP wycofały się z OWP, podczas gdy Hamas i PID mówiły o zdradzie. Kompromis z Izraelem wypracowany przez Arafata Hamas nazwał sprzedażą ziemi. Organizacja odmówiła również udziału w budowie struktur Autonomii Palestyńskiej oraz dołączyła do

[137] W 1995 r. w egipskiej Tabie podpisano porozumienie Oslo II. Oba porozumienia zmierzały do zawarcia układu pokojowego z Palestyńczykami na podstawie rezolucji nr 242 i nr 338 Rady Bezpieczeństwa ONZ oraz przyznania narodowi palestyńskiemu prawa do samookreślenia. Rząd Icchaka Rabina skłaniał się także do oddania Syrii Wzgórz Golan i zawarcia z Damaszkiem układu pokojowego. Zdecydowana polityka Rabina nie odpowiadała jednak wszystkim koalicjantom i w 1993 r. partia Szas opuściła rząd. Zob. J. Zdanowski, *Historia najnowsza Bliskiego Wschodu*..., s. 431.

Narodowego Frontu Demokratycznego i Islamskiego, mającego swoją bazę w Damaszku. W jego skład, oprócz Hamasu, weszły organizacje: PID, DFWP, LFWP, LFWP – DG oraz pięć mniejszych grup reakcyjnych. Celem Narodowego Frontu był sprzeciw wobec postanowień pokojowych z Oslo. Hamas wezwał Palestyńczyków do dokonywania ataków terrorystycznych oraz do masowych demonstracji przeciwko tym postanowieniom[138].

Przyszłość pokazała, że uzgodnienia z Oslo, które doprowadziły do powstania Autonomii Palestyńskiej, były ostatnimi porozumieniami. Wprawdzie upodmiotowiły Palestyńczyków na arenie międzynarodowej, ale nie zmieniły ich pozycji w negocjacjach. To Izrael w praktyce dyktował warunki i osiągnął wszystkie cele negocjacyjne. Palestyńczycy natomiast, poza otrzymaniem autonomii, musieli odłożyć realizację reszty ważnych spraw na później. Poza tym na Zachodnim Brzegu Jordanu i w Strefie Gazy w szybkim tempie powstawały nowe żydowskie osiedla. Stanowiły one miejsce zamieszkania dla tysięcy Żydów przybywających z byłego ZSRR. Do końca lat 90. miało ich dotrzeć ok. miliona[139]. Populacja radzieckich Żydów znacznie powiększyła elektorat prawicowy i skrajnie prawicowy.

Dnia 25 lutego 1994 r. w Hebronie amerykański osadnik, lekarz Baruch Goldstein, otworzył ogień do muzułmanów modlących się w meczecie nad Grotą Patriarchów. Zginęło 29 osób, a 120 zostało rannych. Po wystrzeleniu wszystkich naboi Goldstein został zlinczowany przez tłum wyznawców islamu. Po jego śmierci pojawiły się plakaty wysławiające czyn, którego dokonał. Jego pogrzeb stał się manifestacją żydowskiego radykalizmu. Goldstein został pochowany w Kirjat Arba, niedaleko Hebronu. Uroczystości religijne, w których uczestniczyło ponad 1000 osób, odbyły się również w Jerozolimie. Żałobnicy skandowali hasła, grożąc Arabom śmiercią. Dla wielu Izraelczyków Goldstein stał się bohaterem. Zbrodnia została potępiona przez izraelski rząd i większość społeczeństwa. Badania opinii publicznej dowiodły jednak, że 50% Żydów było skłonnych zaaprobować zamach w Hebronie pod warunkiem, że nie byłby on nazywany masakrą, a operacją „Grota Patriarchów"[140].

---

[138] A. Krawczyk, *Terroryzm ugrupowań fundamentalistycznych...*, s. 249; G. Corm, *Bliski Wschód...*, s. 390–397.

[139] K. Bojko, *Izrael a aspiracje Palestyńczyków 1987–2006*, Warszawa 2006, s. 51; K. Gebert, *Pokój z widokiem...*, s. 471.

[140] W 1995 r. ultraortodoksi z Kirjat Arba wybudowali małe sanktuarium w miejscu pochówku Goldsteina. Stało się ono celem pielgrzymek żydowskich ekstremistów. Na płycie nagrobnej umieszczono napis: „Tutaj leży święty doktor Baruch Kapel Goldstein, błogosławmy

W odpowiedzi na zamach w Hebronie Arafat zerwał negocjacje z Izraelem, a jako warunek ich wznowienia postawił usunięcie z Hebronu osadników. W obliczu narastającej fali prawicowego protestu Icchak Rabin bał się dalszego zaognienia konfliktu z przeciwnikami porozumienia z Oslo, wśród których najbardziej aktywni byli właśnie osadnicy. Zdelegalizował jednak dwie ekstremistyczne organizacje – Kach[141] i Kahane Chai[142]. W odwecie za atak Goldsteina Hamas przeprowadził w kwietniu 1994 r. pierwszy zamach samobójczy w Izraelu. Terrorysta należący do Brygad al-Kassam wysadził się na przystanku autobusowym w Afuli w samochodzie wypełnionym materiałem wybuchowym. Zginęło 8 osób, a 51 zostało rannych. W ten sposób organizacja rozpoczęła ataki na cele cywilne[143]. Pod koniec września 1995 r. zostało podpisane porozumienie znane jako Oslo II, wpisane w Deklarację Zasad. Dotyczyło wycofania izraelskich wojsk z części Zachodniego Brzegu Jordanu. Palestyńskie Terytoria Okupowane podzielono na trzy sektory: Strefa A (3% terytorium, 29% ludności, 362 000 Arabów) przechodziła pod pełną kontrolę Autonomii Palestyńskiej; w Strefie B (23% terytorium, 67% ludności, 825 000 Arabów) Izrael zachowywał odpowiedzialność za bezpieczeństwo, a sfera cywilna została przekazana Autonomii Palestyńskiej; w Strefie C (74% terytorium, 4% ludności, żydowskie osiedla ze 140 000 osadników) Izrael zachowywał pełną kontrolę z wyłączeniem ludności arabskiej, której sprawy teoretycznie regulowała Autonomia Palestyńska[144]. W ten sposób terytoria kontrolowane przez Palestyńczyków zostały poprzedzielane obszarami znajdującymi się pod administracją Izraela. W późniejszych latach bardzo często zdarzało się, że izraelskie władze wprowadzały wojska na obszar Autonomii Palestyńskiej, aby aresztować

pamięć tego prawego i świętego człowieka. Pan pomści jego krew i duszę, którą poświęcił dla Żydów, żydowskiej religii i żydowskiej ziemi. Jego ręce są czyste, a jego serce jasne. On stał się męczennikiem Pana w dniu 14 Adar Purym 5754 roku". Wdowa po Goldsteinie, Miriam, nie pozwoliła określać męża jako fanatyka czy osobę chorą psychicznie, ale jako „Żyda miłującego Ziemię i Lud Izraela". Pamflety na cześć Goldsteina wygłaszało wielu izraelskich i amerykańskich rabinów, w tym Icchak Ginsburg, jeden z przywódców Gusz Emunim. W 1999 r. grób Goldsteina został na mocy ustawy zlikwidowany przez izraelskie władze. Zob. A. Krawczyk, *Terroryzm ugrupowań fundamentalistycznych*..., s. 192.

[141] Nazwa organizacji pochodzi od nazwiska rabina Meira Dawida Kahane. Słowo *kach* znaczy 'tylko w ten sposób'. Członkiem tej organizacji był Baruch Goldstein.

[142] W latach 90. od Kach oddzieliła się grupa Kahane Chai (Kahane żyje), której przewodziło kilka osób, w tym syn rabina Dawida Kahane – Benjamin Kahane.

[143] K. Izak, *Leksykon organizacji*..., s. 194.

[144] D. Madejska, *Historia współczesnego świata arabskiego*, Warszawa 2008, s. 31–33.

sprawców zamachów lub niszczyć infrastrukturę terrorystyczną. Ponadto izraelski rząd miał również możliwość wpływania na finanse Autonomii. Na mocy porozumień izraelskie służby celne do dziś pobierają opłaty, które później przekazują władzom Autonomii. W wielu sytuacjach, głównie z powodu ataków terrorystycznych, Izraelczycy odmawiali transferu środków.

Sprzeciw ultrareligijno-nacjonalistycznych kręgów żydowskich wobec porozumień z Palestyńczykami i podpisania w październiku 1994 r. traktatu pokojowego z Jordanią doprowadził do zamordowania premiera Icchaka Rabina. Dokonał tego 4 listopada 1995 r. Jigal Amir, student paramilitarnej jesziwy w Herzli i Uniwersytetu Bar Ilan. Zetknął się tam z poglądami rabina Izraela Hessa, głoszącego tezę o eksterminacji wszystkich, którzy wypowiedzieli wojnę ludowi Izraela. Amir był członkiem mało znanego ugrupowania o nazwie Żydowska Organizacja Bojowa (Irgun ha-Jehudi ha-Lohem). Podczas rozprawy sądowej Jigal Amir zeznał: *Jeśli ktoś zostawia swoich ludzi i swoją ziemię wrogowi, tak jak zrobił to Rabin, to musi zostać zabity. Studiowałem halachę całe swoje życie i wiem, o czym mówię. Kiedy w niego wymierzyłem, to tak, jak gdybym strzelał do terrorysty*[145]. Nagonka izraelskiej prawicy i środowisk religijnych na lewicowy rząd Icchaka Rabina trwała od momentu rozpoczęcia negocjacji pokojowych z Palestyńczykami. Podpisanie porozumienia w ramach Oslo I dla ultraortodoksów było sygnałem do rozpoczęcia antyrządowej kampanii. W mieście Or Akiwa rozkolportowano ulotki z tekstem, że Rabin musi zostać zamordowany. Na manifestacjach pojawiały się transparenty pokazujące go w mundurze SS lub w arafatce, a on sam był porównywany do Adolfa Hitlera czy marszałka Philippe'a Pétaina. Żydowscy mistycy odprawiali kabalistyczny obrzęd *Pulsa deNura* (pol. ognisty bicz), w czasie którego pragnęli śmierci premiera. Dwaj rabini mówili o nim, że jest *rodef* (pol. prześladowcą) i *mosser* (pol. donosicielem)[146]. Środowiska prawicowe i religijne, aby odsunąć podejrzenia o podżeganie do zbrodni i podsycanie atmosfery nienawiści, oskarżyły o zamach Szin Bet oraz lewicę, na czele z ministrem spraw zagranicznych Szimonem Peresem. Zabójstwo premiera Izraela wywołało szok i zostało potępione przez większość izraelskiego społeczeństwa. Środowiska religijne przyjęły natomiast

[145] Za: A. Krawczyk, *Terroryzm ugrupowań fundamentalistycznych…*, s. 197.

[146] *Rodef* jest określeniem prześladowcy, który swoim postępowaniem naraża Żydów na niebezpieczeństwo. *Mosser* to donosiciel lub ktoś, kto „sprzedaje" Żydów nie-Żydom. Dla fanatyków religijnych Icchak Rabin jako *rodef* i *mosser* mógł zostać zabity bez wyroku sądu. Zob. tamże, s. 196.

dwuznaczną postawę, w wielu przypadkach pochwalając zamach i sprawcę. Jigal Amir stał się idolem wielu żydowskich fanatyków religijnych[147].

W październiku 1995 r. Mossad zabił na Malcie przywódcę PID Fathiego asz-Szikakiego. Po jego śmierci organizacja ta zdołała przeprowadzić jedynie kilka zamachów na początku 1996 r. Później ich liczba spadła tak gwałtownie, że w 1997 r. niektóre izraelskie media uznały, że ugrupowanie pod przywództwem Ramadana Abdullaha Szallaha przeżywa wewnętrzny kryzys. Także Hamas poniósł wielką stratę. W styczniu 1996 r. izraelski wywiad wyeliminował Jahię Ajjasza, który był jednym z największych ekspertów od materiałów wybuchowych i konstruktorów bomb. Po śmierci stał się postacią kultową wśród Palestyńczyków na Zachodnim Brzegu Jordanu i w Strefie Gazy. W jego pogrzebie w Gazie uczestniczyło ok. 100 000 ludzi, którzy wznosili okrzyki nienawiści do Izraela. W odwecie, w lutym i marcu 1996 r., organizacja dokonała serii niszczycielskich zamachów samobójczych, w których zginęło ponad 60 Izraelczyków[148]. Konfliktową sytuację zaostrzyły zmiany polityczne w Izraelu. Po przejściowych rządach premiera Szimona Peresa władzę objął Benjamin Netanjahu, zwolennik bezkompromisowego stanowiska Izraela wobec Palestyńczyków. Nowy prawicowy rząd odrzucił politykę „ziemia za pokój" i zamroził proces pokojowy. Premier Netanjahu oświadczył, że nieustanne zamachy palestyńskich terrorystów zwalniają Izrael z obowiązku realizacji porozumień zawartych w Oslo, a w marcu 1997 r. podjął decyzję dotyczącą wybudowania żydowskiego osiedla Har Homa w Jerozolimie Wschodniej. Działanie to, będące częścią planu zakładającego otoczenie przez żydowskie osiedla całej arabskiej części miasta, spotkało się ze sprzeciwem części społeczności międzynarodowej[149]. W 1998 r., pod wpływem silnych nacisków Waszyngtonu, doszło do wznowienia dialogu izraelsko-palestyńskiego. W sierpniu 1998 r. Jaser Arafat, potępiając politykę premiera Benjamina Netanjahu, stwierdził, że kompromis z Izraelem jest możliwy pod warunkiem całkowitego wycofania izraelskich sił z Zachodniego Brzegu Jordanu i Strefy Gazy. Jednocześnie obiecał, że palestyńskie służby podejmą skuteczną walkę z organizacjami terrorystycznymi działającymi na terenie Autonomii Palestyńskiej, o ile będą miały swobodny dostęp do wszystkich obszarów przeznaczonych pod palestyńską kontrolę, zgodnie z porozumieniami z Oslo i późniejszymi

[147] Tamże, s. 195–197.

[148] M. Górka, *Mossad. Porażki i sukcesy tajnych służb izraelskich*, Warszawa 2015, s. 177–178.

[149] D. Madejska, *Historia współczesnego świata…*, s. 33.

układami. Atmosfera sprzyjająca wznowieniu rozmów izraelsko-palestyńskich uaktywniła Hamas, który przeprowadził zamach na dworcu autobusowym w Tel Awiwie. W odwecie Cahal aresztował na terenie Autonomii Palestyńskiej wiele osób podejrzanych o przynależność do Hamasu. Arafat zapowiedział, że w maju 1999 r. dojdzie do jednostronnego ogłoszenia deklaracji niepodległości Palestyny. Pod wpływem nacisków amerykańskich mediatorów zostało to jednak odłożone na późniejszy, bliżej nieokreślony czas, aby nie zniweczyć dialogu izraelsko-palestyńskiego[150]. Jego finałem miało być podpisanie 25 lipca 2000 r. w Camp David układu pokojowego przez premiera Ehuda Baraka i Jasera Arafata, w obecności prezydenta USA Billa Clintona. Mimo licznych ustępstw strony izraelskiej i determinacji Baraka do podpisania układu nie doszło, ponieważ Arafat konsekwentnie domagał się powrotu do granic sprzed wojny sześciodniowej w 1967 r.[151]

W atmosferze narastającego napięcia w końcu września 2000 r. rozpoczęła się druga intifada, zwana Al-Aksa. Bezpośrednim powodem jej wybuchu była prowokacyjna wizyta na Wzgórzu Świątynnym gen. Ariela Szarona, zwanego przez Palestyńczyków rzeźnikiem z Bejrutu[152], wówczas lidera opozycyjnego prawicowego Likudu. Kiedy na początku 2001 r. Szaron został premierem, Palestyńczycy uznali to za wypowiedzenie wojny, mimo że nowy premier deklarował chęć współpracy. Z chwilą rozpoczęcia drugiej intifady Arafat nakazał wypuszczenie z więzień wielu członków Hamasu i rozpoczął współpracę wojskową z muzułmańskimi fundamentalistami. W styczniu 2001 r. Arafat zaproponował Hamasowi sojusz, a w czerwcu współudział w tworzeniu rządu, jednak te propozycje zostały odrzucone. W sierpniu poparcie dla Al-Fatah wśród Palestyńczyków wynosiło 26%, a dla Hamasu 27%. To drugie ugrupowanie było jednak świadome słabnącej pozycji Al-Fatah oraz wzrostu poparcia dla własnej działalności. Był to jeden z głównych powodów, dla których Hamas odmawiał współpracy z Al-Fatah. Ponadto atakując Izrael, muzułmańscy ekstremiści zdobywali poparcie Palestyńczyków i jednocześnie wywoływali odwet Izraela, co dezintegrowało Al-Fatah. Chcąc przyciągnąć religijnych Palestyńczyków, Al-Fatah zmienił nazwę swojego zbrojnego skrzydła z Tanzim (Organizacja)

[150] K. Bojko, *Izrael a aspiracje Palestyńczyków…*, s. 129–130, 135.

[151] Tamże, s. 158.

[152] Przydomek nawiązuje do wydarzeń z września 1982 r., gdy Ariel Szaron, dowodzący izraelskimi wojskami w Libanie, zachował bierność podczas brutalnej pacyfikacji palestyńskich obozów Sabra i Szatila na przedmieściach Bejrutu. Oddziały chrześcijańskiej Falangi zabiły tam setki palestyńskich cywilów.

na Kataib Szuhada al-Aksa (Brygady Męczenników Al-Aksa). Dowódcą w dalszym ciągu pozostawał Marwan Barghuti, uznawany za najważniejszego, po Arafacie, palestyńskiego przywódcę. On też miał podjąć decyzję o rozpoczęciu drugiej intifady. Bojownicy Brygad odpowiadali za liczne zamachy bombowe dokonane w Izraelu. Przeprowadzali też ataki z udziałem palestyńskich dzieci. Od początku intifady również PID zintensyfikował swoją działalność. Organizacja ta wzięła odpowiedzialność za większą liczbę zamachów terrorystycznych niż Hamas. Decydującym czynnikiem w kwestii wznowienia działalności przez PID było zwiększenie irańskiej pomocy finansowej. Teheran zaczął przekazywać organizacji miliony dolarów za każdy atak przeciwko Izraelowi. Z inicjatywy Marwana Barghutiego utworzono Palestyńskie Siły Narodowe i Islamskie. Deklarację członkowską podpisało 14 organizacji, m.in.: Hamas, PID, LFWP – DG i Brygady Męczenników Al-Aksa. Przez te organizacje (poza Hamasem) zostały utworzone również Brygady Salah ad-Din (Saladyna), stanowiące zbrojne skrzydło Ludowych Komitetów Oporu (Lidżan al-Mukawama asz-Szabijja)[153].

Zamachy na World Trade Center i Pentagon 11 września 2001 r. wywołały radość Palestyńczyków, którzy wyszli na ulice miast. Władze Autonomii Palestyńskiej musiały zaostrzyć cenzurę w tamtejszych środkach masowego przekazu i zabroniły tego rodzaju demonstracji. Jednakże w grudniu 2001 r. Arafat został internowany w kwaterze głównej (Mukata) w Ramallah. W konsekwencji stracił kontrolę nad częścią aparatu palestyńskiej policji. Wzrosło przy tym znaczenie lokalnych ugrupowań. Tymczasem w Strefie Gazy Ahmed Jasin i Abdel Aziz ar-Rantisi z Hamasu inspirowali do coraz bardziej zuchwałych ataków na izraelskie cele. Jasin traktował walkę w kategoriach religijnych: *Miłość męczeństwa tkwi głęboko w sercu. Ale te nagrody nie są same w sobie celem męczenników. Jedynym celem prawdziwego wyznawcy jest zadowolenie Allaha. W najprostszy i najszybszy sposób można to osiągnąć, umierając za Allaha. Nigdy nie zapominamy, że to Allah wybiera męczenników*[154]. Uważał, że kobiety również mogą być zamachowcami samobójcami. Spory między poszczególnymi organizacjami przełożyły się na rywalizację w aktywności terrorystycznej. W lutym 2002 r. Brygady Saladyna skutecznie zniszczyły izraelski czołg w pobliżu Nekarim i zabiły trzech żołnierzy Cahalu. W odpowiedzi lotnictwo Izraela zbombardowało siedzibę palestyńskiej policji w Dżabalii. Cztery dni później w Gusz Katif zamachowiec

[153] K. Izak, *Leksykon organizacji…*, s. 195–196.

[154] G. Thomas, *Szpiedzy Gideona. Tajna historia Mossadu*, Warszawa 2005, s. 266.

samobójca wysadził się w powietrze wraz z trzema żydowskimi osadnikami. W odpowiedzi nastąpił kolejny atak izraelskiego lotnictwa oraz marynarki wojennej na siedzibę jednostki Force 17 i kompleks palestyńskich rezydencji w Gazie. W tym samym miesiącu Brygady al-Kassam wystrzeliły na terytorium Izraela pierwszą wyprodukowaną przez siebie rakietę Kassam. Nie spowodowała żadnych strat, jednak Cahal ponownie odpowiedział bombardowaniem Strefy Gazy. W ten sposób spirala przemocy nakręcała się coraz bardziej i po obu stronach zwiększała się liczba zabitych, przede wszystkim palestyńskich i żydowskich cywilów. Jednocześnie wśród Żydów i Palestyńczyków zaczęły dominować frakcje ekstremistyczne[155].

Internowanie Arafata spowodowało zaostrzenie sytuacji na Zachodnim Brzegu Jordanu i po raz kolejny oddaliło w czasie wznowienie izraelsko-palestyńskich rozmów pokojowych. Mimo napiętej sytuacji gen. Anthony Zinni, specjalny wysłannik Waszyngtonu na Bliski Wschód, w marcu 2002 r. podjął się mediacji w tej sprawie. Jego wysiłki zniweczył jeden z najbardziej krwawych zamachów dokonanych przez Hamas. W dniu żydowskiego święta Paschy, 27 marca, terrorysta samobójca zdetonował bombę w hotelu Park, w nadmorskim kurorcie Netanja, zabijając 29 osób i raniąc ok. 140. Izraelskie władze podjęły decyzję o przeprowadzeniu na Zachodnim Brzegu Jordanu, skąd przybył terrorysta, operacji antyterrorystycznej na dużą skalę o kryptonimie „Tarcza ochronna" (początkowo nazwanej „Murem obronnym"). Rozpoczęła się 29 marca 2002 r. i trwała do 3 maja. Już w pierwszych dniach izraelskie siły zajęły niemal wszystkie większe miasta na Zachodnim Brzegu Jordanu, w tym: Ramallah, Hebron, Dżenin, Nablus, Tulkarem i Betlejem. W tym ostatnim mieście Palestyńczycy przejęli kontrolę nad Bazyliką Narodzenia Pańskiego, którą okupowali przez 39 dni[156]. „Tarcza ochronna" była największą izraelską operacją od czasu wojny sześciodniowej. Według różnych źródeł śmierć poniosło w niej od 200 do 500 Palestyńczyków, a rannych zostało od 600 do 1500. Po stronie Izraela zginęło ok. 40 żołnierzy, połowa z nich podczas działań w Dżeninie.

[155] J.P. Filiu, *Historia Gazy…*, s. 260–262.

[156] Od 2 IV do 10 V 2002 r. w bazylice przebywało ponad 250 osób, bojowników i osób cywilnych. Oblężeni przez izraelskie wojska palestyńscy bojownicy, głównie z Brygad Męczenników Al-Aksa, odparli próby szturmu na świątynię. Izraelscy snajperzy zastrzelili ośmiu Palestyńczyków próbujących przedostać się na dziedziniec budynku w celu zdobycia wody i żywności. Te wydarzenia skupiły uwagę światowych mediów. W wyniku podjętych rokowań Palestyńczycy mogli opuścić bazylikę pod warunkiem udania się na wygnanie 39 osób (jedna za każdy dzień oblężenia) – 26 osób do Strefy Gazy i 13 do Europy. Zob. K. Izak, *Leksykon organizacji…*, s. 196.

Artykuły

Zatrzymano ponad 4200 osób, w tym wielu lokalnych przywódców i przedstawicieli palestyńskich władz, których Izrael oskarżał o współudział w przygotowaniu aktów terroru. Wśród aresztowanych w Ramallah był Marwan Barghuti, skazany później na pięciokrotne dożywocie. Po operacji „Tarcza ochronna" znacznie zmniejszyła się liczba palestyńskich ataków terrorystycznych, rozpadły się struktury Autonomii Palestyńskiej, a Arafat doświadczył fizycznej i politycznej izolacji[157].

Osłabienie władz Autonomii Palestyńskiej skłoniło Egipt, Jordanię i Arabię Saudyjską do wywarcia nacisków na palestyńskich liderów w celu zmuszenia ich do reform ekonomicznych i wznowienia dialogu pokojowego z Izraelem. Książę Abdullah, następca tronu Arabii Saudyjskiej, przedstawił ośmiopunktowy plan zawarcia pokoju, ale został on odrzucony przez Izrael. Przyjęto natomiast amerykańską propozycję przywrócenia pokoju, nazwaną później „mapą drogową". Po raz pierwszy zaprezentował ją w czerwcu 2002 r. prezydent USA George W. Bush. We wrześniu ta propozycja uzyskała poparcie nowo powstałego Kwartetu madryckiego (Madrid Quartet), zwanego również Kwartetem bliskowschodnim (Quartet on the Middle East), utworzonego przez ONZ, UE, USA i Federację Rosyjską. Od samego początku realizacja „mapy drogowej" napotykała jednak poważne trudności. Składały się na nie rozpoczęcie budowy muru wzdłuż granicy z Autonomią Palestyńską, nazwanego przez Izrael barierą antyterrorystyczną lub murem bezpieczeństwa, oraz zignorowanie jako partnerów do rozmów Hamasu, PID i Hezbollahu, uznawanych przez Izrael za organizacje terrorystyczne[158].

W czerwcu 2002 r. w Iranie zorganizowano konferencję na rzecz pomocy Palestyńczykom. W spotkaniu wzięli udział czołowi przywódcy Iranu oraz przedstawiciele Hezbollahu, PID i Hamasu. Ajatollah Ali Chamenei w imieniu obecnych wezwał do (...) *mobilizacji wszystkich materialnych i duchowych sił, aby wzmocnić morale Palestyńczyków w ich dżihadzie przeciwko okupantom*[159]. Na terenie Palestyny działał Irański Korpus Strażników Rewolucji Islamskiej (Sepah-e Pasdaran-e Enqelab-e Eslami), który rekrutował bojowników ze wszystkich frakcji, niezależnie od wyznawanej ideologii. Renegaci z Al-Fatah założyli organizację Brygady Powrotu (Kataib al-Awda),

[157] K. Bojko, *Izrael a aspiracje Palestyńczyków*..., s. 185–187; D. Madejska, *Historia współczesnego świata*..., s. 34; S. Niedziela, *Konflikty i napięcia w świecie arabskim*, Warszawa 2012, s. 56–57.

[158] K. Bojko, *Izrael a aspiracje Palestyńczyków*..., s. 188–191.

[159] R. Ożarowski, *Hezbollah a sprawa palestyńska*, w: *Palestyna: polityka – społeczeństwo – kultura*, I. Kończak, M. Woźniak (red.), Łódź 2009, s. 68.

która stała się agendą Hezbollahu na terytorium Izraela i w Autonomii Palestyńskiej. Hezbollah odgrywał rolę łącznika między palestyńskimi ugrupowaniami a Iranem. Dotyczyło to zwłaszcza wiernego mu ideologicznie PID, którego działalność Iran wspiera i koordynuje do dziś. W maju 2002 r. lider PID Ramadan Abdullah Szallah uzgodnił na spotkaniu z ajatollahem Chameneim wyodrębnienie finansów PID z budżetu Partii Boga i zwiększenie go o 70%. Iran za pośrednictwem Hezbollahu wspierał także inne organizacje walczące z Izraelem podczas drugiej intifady, przede wszystkim Hamas oraz LFWP – DG będący pod wpływem polityki syryjskiej. LFWP – DG stał w opozycji do OWP, uznając za swój cel jedynie walkę zbrojną z Izraelem. Klasycznym przykładem tej współpracy był przemyt broni z Libanu do Strefy Gazy. W maju 2001 r. kuter rybacki Santorini z transportem broni został przechwycony przez izraelską marynarkę wojenną. Znaleziono na nim m.in. wyrzutnie rakietowe Katiusza, przenośne przeciwlotnicze zestawy rakietowe Strzała, pociski przeciwpancerne, broń lekką i amunicję. Z kolei w styczniu 2002 r. został zatrzymany frachtowiec Karine A, płynący z irańskiej wyspy Kisz. Statek transportował dla PID i Hezbollahu różnego rodzaju broń o wartości 2 mln dolarów. Jednocześnie przy udziale specjalistów z Hezbollahu ulepszono rakiety Kassam, zwiększając ich zasięg do 20 km i ciężar przenoszonego ładunku wybuchowego do 20 kg. Rozpoczęto również przebudowę Brygad al-Kassam. Z ugrupowania działającego w sposób partyzancki miały stać się zalążkiem powstańczej armii[160].

W 2003 r. podjęto próby wypracowania porozumienia między Izraelem a palestyńskimi organizacjami. Z powodu wzajemnych oskarżeń palestyńskich liderów były one jednak nieskuteczne. Al-Fatah krytykował w mediach Hamas za nieudzielanie pomocy w walce o interesy narodowe Palestyńczyków, Hamas natomiast zarzucał Al-Fatah zdradę sprawy palestyńskiej. Nieudolność świeckich działaczy z Al-Fatah oraz kolejne deklaracje Hamasu o gotowości objęcia przywództwa nad Palestyńczykami wzmacniały pozycję muzułmańskich radykałów. Al-Fatah w czasie intifady Al-Aksa zaczął wyraźnie odstępować od jednoznacznie zdefiniowanej ideologii świeckiej. Coraz częściej odwoływał się do islamu, nazywając wyzwolenie Jerozolimy i meczetu Al-Aksa świętym obowiązkiem i posługując się terminem „dżihad". Religijne konotacje miała także nazwa wojskowego skrzydła organizacji – Brygady Męczenników Al-Aksa. Al-Fatah nie zamykał się na współpracę z muzułmańskimi organizacjami. Przykładem było

[160] Tamże, s. 69–73.

współdziałanie z PID. Podłoże religijne miało także ustanowienie na Zachodnim Brzegu Jordanu tzw. patrolu moralnego, do którego zadań należało m.in. pilnowanie przestrzegania postu w ramadanie. W tamtym okresie doszło też do wzrostu liczby zamachów bombowych dokonywanych przez islamskich ekstremistów. Reakcją Izraela było zlikwidowanie w marcu 2004 r. przywódcy Hamasu Ahmeda Jasina, a w następnym miesiącu jego następcy – Abdela Aziza ar-Rantisiego. Niedługo potem został zabity Izz ad-Din Chalil, szef zbrojnego skrzydła Hamasu w Syrii. Od czasu tych zamachów przywódcy ruchu pozostawali w konspiracji, a organizacja przestała podawać do publicznej wiadomości, kto nią kieruje[161].

Intifada zakończyła się dopiero po śmierci Jasera Arafata 11 listopada 2004 r. W ciągu czterech lat powstania zginęło 1017 Izraelczyków, a 5598 zostało rannych. Po stronie palestyńskiej było 3345 zabitych i ponad 40 000 rannych[162]. Druga intifada wywołała traumę w izraelskim społeczeństwie. Część opinii publicznej uznała, że tragiczne wydarzenia były następstwem błędnych decyzji izraelskiej lewicy, która podpisała porozumienia w 1993 r. i 1995 r. Według większości Izraelczyków rząd zdecydował się wówczas na zbyt daleko idące ustępstwa wobec Palestyńczyków, czym wykazał swoją słabość i rozbudził w muzułmanach nadzieję na pełną niepodległość oraz wiarę w skuteczność rozwiązań siłowych. Palestyńska polityka izraelskiej lewicy została oceniona jako niebezpieczna dla Izraela i jego mieszkańców. W efekcie elektorat lewicowy przesunął się do centrum, a centrowy na prawo, co całkowicie zmieniło układ sił politycznych, a tym samym stosunek do problemu palestyńskiego[163].

Podsumowanie

Pobyt członków kierownictwa OWP w Tunezji pozwolił na nawiązanie kontaktów z dyplomatami z Zachodu. W opinii autora niniejszego opracowania w tamtym czasie Arafat stał się bardziej elastyczny i pozytywnie nastawiony do możliwości nawiązania rozmów z Izraelem. W ten sposób rozpoczął się proces pokojowy w Oslo. Zakończeniem jego pierwszej fazy było podpisanie w Białym Domu 13 września 1993 r. porozumienia palestyńsko-izraelskiego. Od początku tego procesu po obu stronach konfliktu działały jednak siły przeciwne rozwiązaniu dyplomatycznemu, co przełożyło się na niewielkie postępy w realizowaniu postanowień tego porozumienia. Przyniosło ono natomiast dramatyczne skutki w postaci

[161] K. Izak, *Leksykon organizacji…*, s. 196.

[162] J. Zdanowski, *Historia najnowsza Bliskiego Wschodu…*, s. 435.

[163] Tamże.

zamachu dokonanego przez Barucha Goldsteina w meczecie w Hebronie w lutym 1994 r. oraz zabójstwa premiera Icchaka Rabina w listopadzie 1995 r. Pogłębiło to wzajemną nieufność. Strony oskarżały się o sabotowanie porozumień. Izrael wykorzystywał proces negocjacyjny do rozwoju i umacniania swojego osadnictwa, a Palestyńczycy kontynuowali ataki terrorystyczne. Jesienią 2000 r. wybuchła intifada Al-Aksa. Bardzo wzrosła w tym czasie popularność Hamasu, a polityczna opozycja wobec Al-Fatah stała się silniejsza. Trwałym efektem porozumień było powstanie Autonomii Palestyńskiej z Jaserem Arafatem jako jej prezydentem. Jego śmierć w listopadzie 2004 r. uznano za koniec intifady. Społeczeństwo Izraela coraz bardziej sprzeciwiało się jednak powstaniu państwa palestyńskiego, a żydowskie osadnictwo obejmowało coraz większe tereny.

Przebieg konfliktu izraelsko-palestyńskiego po drugiej intifadzie

Po śmierci Jasera Arafata prezydentem Autonomii Palestyńskiej został Mahmud Abbas alias Abu Mazen. Spowodowało to pogłębienie się rozłamu w palestyńskim ruchu niepodległościowym. W sierpniu 2005 r. rząd premiera Ariela Szarona podjął decyzję o ewakuacji żydowskich osiedli i posterunków wojskowych ze Strefy Gazy, co wywołało opór osadników i ostrą reakcję izraelskich sił bezpieczeństwa, które przymusem usuwały opornych i zatrzymywały najbardziej agresywne osoby. Chalid Maszal, przywódca Hamasu w latach 2004–2017, prognozował wówczas: *Dla nas wycofanie* (Izraela ze Strefy Gazy – dop. aut.) *to pierwszy krok do wyzwolenia i odzyskania pełni naszych praw* (...). *Dziś jest Gaza, jutro Zachodni Brzeg, a później – cała ta ziemia* (...). *To początek końca państwa Izrael*[164]. Dowództwo Brygad al-Kassam z kolei po raz kolejny ogłosiło, że nie rozbroi się nawet po całkowitym wycofaniu sił Izraela ze Strefy Gazy i nie spocznie, aż Izrael nie opuści wszystkich Palestyńskich Terytoriów Okupowanych. Według Mahmuda Abbasa Izrael nie udowodni, że zależy mu na pokoju, do momentu, aż żydowscy koloniści nie zaprzestaną osiedlania się na Zachodnim Brzegu Jordanu. Jako niezbędny pierwszy krok wskazał wycofanie izraelskich wojsk i osadników żydowskich ze Strefy Gazy. Stwierdził ponadto, że: (...) *Żydzi teraz muszą zaprzestać osiedlania się w Jerozolimie i nie judaizować tego miasta. Ci, którzy sądzą inaczej, po prostu nie chcą pokoju*[165]. Już we wrześniu 2005 r. Hamas i PID wystrzeliły 30 rakiet w kierunku Izraela, które nie spowodowały

[164] *Ewakuacja osiedli żydowskich,* http://www.izrael.badacz.org/historia/gaza.html [dostęp: 26 I 2024].

[165] Tamże.

większych strat. Cahal odpowiedział nalotami. Wzajemne ostrzeliwanie trwało do końca 2005 r.[166]

W styczniu 2006 r. Hamas wygrał wybory parlamentarne. Uzyskał 76 miejsc w 132-osobowym parlamencie Autonomii Palestyńskiej. Warto zwrócić uwagę na to, że w kampanii wyborczej Hamas nie przedstawiał żadnych planów na temat islamskiego charakteru przyszłego niepodległego państwa palestyńskiego, które w założeniach organizacji miało być emiratem kierującym się ścisłym przestrzeganiem szariatu. W przeciwieństwie do postulowanej wcześniej przez Hamas walki zbrojnej z Izraelem Partia Zmiany i Reformy utworzona przez tę organizację na czas kampanii wyborczej akceptowała możliwość podjęcia rokowań z Izraelem, a nawet deklarowała gotowość do ustępstw. W ten sposób Hamas wykorzystywał negocjacje z Izraelem do osiągnięcia swoich celów. Partia Zmiany i Reformy nie domagała się ściślejszego powiązania szariatu i państwa, lecz postulowała budowę państwa prawa. W marcu 2006 r. Hamas utworzył nowy rząd Autonomii Palestyńskiej. Premierem został Ismail Hanija[167], weteran hamasowskiego podziemia terrorystycznego. Próby złagodzenia ideologii organizacji (uznanie Izraela i wyrzeczenie się terroryzmu) zostały odrzucone. Przeciwnikami zmian byli liderzy Hamasu: Chalid Maszal, Mahmud az-Zahar i Musa Abu Marzuk, mimo że początkowo wykazywali wolę uznania Izraela. Niedługo po wyborach Hamas zaproponował Izraelowi zawieszenie broni (arab. *hudna*). W styczniu 2007 r. Maszal stwierdził, że problemem nie jest istnienie państwa żydowskiego, lecz nieistnienie państwa palestyńskiego. Dodał, że rozmowy na temat istnienia Izraela będą prowadzone tylko wtedy, kiedy powstanie niepodległa Palestyna[168].

Ugodowa polityka Al-Fatah wobec Izraela i nieprzejednane stanowisko Hamasu doprowadziły do podziału Autonomii Palestyńskiej w 2007 r. Podczas starć ulicznych, nazwanych bitwą o Gazę, Hamas zmusił przedstawicieli Al-Fatah, funkcjonariuszy jego milicji i sympatyków do ucieczki z Gazy i przejął nieograniczoną kontrolę nad całą Strefą. W czerwcu 2007 r., podczas walk w Gazie, Mahmud Abbas odwołał ze stanowiska Ismaila Haniję,

[166] Tamże.

[167] W 2017 r. Ismail Hanija zastąpił Chalida Maszala na stanowisku przywódcy Hamasu. W dniu 31 VII 2024 r. Hanija zginął w Teheranie na skutek izraelskiego nalotu przeprowadzonego na rezydencję, w której przebywał. Zob. *Lider Hamasu nie żyje. Został zabity w Teheranie*, TVN24, 31 VII 2024 r., https://tvn24.pl/swiat/lider-hamasu-ismail-hanija-nie-zyje-zostal-zabity-w-teheranie-st8024623 [dostęp: 1 VIII 2024].

[168] K. Izak, *Leksykon organizacji…*, s. 193.

a na miejsce premiera powołał Salama Fajjada, w którego rządzie znaleźli się wyłącznie przedstawiciele Al-Fatah. Zdymisjonowany gabinet Hanii przejął władzę w Strefie Gazy. Konsekwencją tych wydarzeń było powstanie praktycznie dwóch Autonomii Palestyńskich: jednej rządzonej przez Al-Fatah na Zachodnim Brzegu i drugiej pod władzą Hamasu w Strefie Gazy. Każda z nich powołała własny rząd i siły bezpieczeństwa oraz negowała legalność władzy drugiej strony. Reakcją Izraela i Egiptu było wprowadzenie całkowitej blokady Strefy Gazy, co doprowadziło do pogorszenia warunków bytowych jej mieszkańców. Na przełomie stycznia i lutego 2008 r. bojownicy Hamasu przełamali na kilka dni blokadę na granicy z Egiptem, co umożliwiło swobodny ruch graniczny. Na przełomie lutego i marca Hamas przeprowadził ostrzał rakietowy Izraela, czym sprowokował ofensywę izraelskich wojsk w Strefie Gazy, a następnie w czerwcu jednostronnie ogłosił półroczne zawieszenie broni (Palestyńczycy używali określenia *tahdija* oznaczającego 'chwilowy czas spokoju'). W grudniu organizacja wznowiła ostrzał Izraela[169].

Dnia 27 grudnia 2008 r., dzień po wpuszczeniu do Strefy Gazy dużego konwoju z pomocą humanitarną, izraelskie lotnictwo rozpoczęło bombardowanie Gazy, a wojsko przystąpiło do ofensywy w ramach operacji „Płynny ołów", która trwała do 21 stycznia 2009 r. Jej głównym celem było zniszczenie Hamasu. Przywódcy tej organizacji liczyli na to, że po wywołaniu konfliktu uzyskają korzyści polityczne i lepsze warunki do negocjacji z Izraelem. Z jednej strony nie przewidzieli, że Izrael przeprowadzi uderzenie odwetowe na ogromną skalę, z drugiej natomiast straty wśród własnej ludności można było wykorzystać propagandowo. W szkołach, szpitalach, meczetach i urzędach publicznych bojownicy tworzyli punkty oporu w walkach z Izraelczykami. Taktyka rozmieszczania stanowisk moździerzowych i rakietowych na terenach prywatnych czy w bezpośrednim sąsiedztwie instytucji publicznych, skąd ostrzeliwano Izrael, spowodowała, że celem dla Cahalu stała się również ludność cywilna. Podczas walk kierownictwo Hamasu szerzyło propagandę, w ramach której opracowywano i zarządzano informacjami rozsyłanymi do kilkudziesięciu witryn internetowych, redagowanych w ok. 20 językach. Podczas operacji „Płynny ołów" Izrael i Egipt wprowadziły całkowitą blokadę Strefy Gazy, jednak działaniem propalestyńskim była nieoficjalna akceptacja przez Kair podziemnych tuneli, którymi przerzucano zaopatrzenie z Egiptu do Gazy. Wycofujące się

[169] Tamże, s. 194; Ł.M. Nadolski, *Operacja „Cast Lead" (cz. 1)*, „Komandos" 2009, nr 12, s. 14.

w styczniu 2009 r. oddziały Cahalu pozostawiły po sobie zrujnowane terytorium z blokadą morską rozszerzoną z 3 do 20 mil morskich. Wzrosła też nienawiść społeczności palestyńskiej i niechęć społeczności międzynarodowej do Izraela. Hamas, pomimo ciężkich strat, osiągnął priorytetowy cel, tj. umocnienie swojej pozycji jako głównego przeciwnika Izraela w Palestynie, oraz wykreował się na podmiot, który ma prawo decydować o wojnie i pokoju. Przegrana militarna Hamasu okazała się jego sukcesem medialnym i politycznym. Przywódcy organizacji udowodnili, że są w stanie prowadzić skuteczne działania wymierzone w Izrael, a także – mimo osłabienia – stać się jednym z najważniejszych graczy na scenie politycznej i reprezentantem większości społeczeństwa palestyńskiego[170].

Podczas operacji „Płynny ołów" największe straty poniosły Ludowe Komitety Oporu i PID w przeciwieństwie do Brygad al-Kassam, które nie zostały pozbawione kierownictwa, a taki był główny cel izraelskich działań wojskowych w Gazie. Według Hamasu zginęło 150 bojowników na ogólną liczbę 10 000–15 000 członków Brygad. Izraelskie siły informowały jednak, że nie tylko zniszczyły infrastrukturę terrorystyczną, lecz także w znacznym stopniu sparaliżowały system dowodzenia Hamasu[171]. Trwające tygodniami walki wywołały traumę wśród ludności Strefy Gazy, gdyż w czasie ich trwania cywile byli bezbronni i bezsilni. Zginęło ponad 600 osób. Zaczęto używać określenia *al-nakba z 2009 r.*, nawiązując tym samym do historycznej katastrofy z 1948 r. Skala zniszczeń była olbrzymia: zburzono 6400 budynków, w tym 34 szpitale i 214 szkół, uszkodzono 46 000 domów. Operacja „Płynny ołów" wywołała falę protestów na całym świecie oraz nasiliła antyizraelskie i antyamerykańskie nastroje wśród wyznawców islamu. W Niemczech po raz pierwszy odbyła się duża antyizraelska i propalestyńska demonstracja, w której uczestniczyło dziewięciu parlamentarzystów[172]. Po izraelskim ataku na Strefę Gazy aktywność terrorystyczna Hamasu zasadniczo ustała, co było związane z ostrą krytyką organizacji ze strony ludności cywilnej, która zarzucała bojownikom brak obrony i troskę tylko o własne bezpieczeństwo[173]. Aby złagodzić gniew cywilów, Hamas przystąpił do przekazywania zapomóg w wysokości 4000 euro właścicielom

[170] Na temat przebiegu walk w Strefie Gazy oraz ich skutków zob. szerzej: K. Mroczkowski, *„Płynny Ołów". Izraelska operacja wojskowa w Strefie Gazy 2008–2009*, Zabrze 2015.

[171] Ł.M. Nadolski, *Operacja „Cast Lead"…*, s. 18.

[172] P. Jendroszczyk, *Niemcy: bez taryfy ulgowej dla Izraela*, „Rzeczpospolita", 23 I 2009 r.

[173] J.P. Filiu, *Historia Gazy…*, s. 304–305.

całkowicie zniszczonych domów, 2000 euro – częściowo zniszczonych, 1000 euro rodzinie każdego zabitego Palestyńczyka i 500 euro każdemu rannemu[174]. Spór między Hamasem i Al-Fatah nie tylko nie wygasł podczas walk, lecz rozgorzał jeszcze bardziej. Al-Fatah poinformował, że w Strefie Gazy Hamas przestrzelił nogi 75 działaczom tej organizacji, islamiści natomiast ogłosili, że dokonali egzekucji 35 izraelskich kolaborantów. Niewykluczone, że część z nich stanowili działacze konkurencyjnego ugrupowania. Ten pogłębiający się konflikt sprawił, że Al-Fatah mógł liczyć na przychylność Izraela. Pojawiły się nawet opinie, że w przypadku zwiększenia swojego zaangażowania Al-Fatah mógłby samodzielnie obalić Hamas, który został znacznie osłabiony[175].

W czerwcu 2009 r. premier Benjamin Netanjahu w przemówieniu na Uniwersytecie Bar Ilan po raz pierwszy stwierdził, że Izrael zaakceptuje państwo palestyńskie pod warunkiem jego demilitaryzacji i zagwarantowania bezpieczeństwa dla Izraela. Palestyńczycy mieliby w sposób wiążący uznać Izrael za państwo narodu żydowskiego. We wrześniu 2009 r. w Nowym Jorku odbyło się pierwsze spotkanie trójstronne, w którym wzięli udział: prezydent USA Barack Obama, premier Izraela Benjamin Netanjahu i prezydent Autonomii Palestyńskiej Mahmud Abbas. Nie przyniosło ono jednak rezultatów. Ponownie okazało się, że jakiekolwiek negocjacje z pominięciem Hamasu są bezproduktywne[176]. W 2009 r. uaktywniły się niewielkie ugrupowania powiązane ideologicznie z Al-Kaidą, które przystąpiły do ostrzeliwania terytorium Izraela. Były to Armia Islamu (Dżajsz al-Islam) i Armia Pomocników Allaha (Dżund Ansar Allah). To pierwsze ugrupowanie przyznało się do uprowadzenia izraelskiego żołnierza Gilada Szalita oraz dziennikarza brytyjskiej BBC Alana Johnsona, więzionego od marca do lipca 2007 r., kiedy to zwrócono mu wolność z chwilą dojścia Hamasu do władzy w Strefie Gazy. Szalit natomiast, którego pojmali Palestyńczycy w czerwcu 2006 r., został uwolniony po długich pertraktacjach w październiku 2011 r.[177]

---

[174] *Hamas zapłaci rodzinom zabitych w Strefie Gazy*, Wprost, 22 I 2009 r., https://www.wprost.pl/swiat/151224/hamas-zaplaci-rodzinom-zabitych-w-strefie-gazy.html [dostęp: 22 I 2009].

[175] P. Zychowicz, *Palestyńska wojna domowa*, „Rzeczpospolita", 8 I 2009 r.

[176] K. Mroczkowski, *Operacja „Płynny Ołów" – fragmenty*, „e-Terroryzm.pl" 2015, nr 4 (40), s. 53.

[177] Gilad Szalit został uwolniony w zamian za wypuszczenie z izraelskich więzień 1027 Palestyńczyków, w tym wielu terrorystów. Palestyńczycy opuścili zakłady karne w dwóch turach: w pierwszej, zaraz po uwolnieniu Szalita, wypuszczono z więzienia 477 osób, w drugiej, w grudniu 2011 r., 550 osób. Ze względu na żądania strony izraelskiej

Obydwa ugrupowania były celem ataków ze strony Hamasu. Do zbrojnej konfrontacji pomiędzy Hamasem a Armią Pomocników Allaha doszło 14 sierpnia 2009 r., gdy jej przywódca, Abdel Latif Musa, w meczecie Ibn Tajmijji w Rafah ogłosił utworzenie islamskiego emiratu w Strefie Gazy i oskarżył Hamas o niestosowanie się do szariatu. Bojownicy Hamasu zaatakowali ekstremistów zgromadzonych w świątyni. Podczas wielogodzinnej walki zginęły 24 osoby, w tym przywódca organizacji. Po tym zdarzeniu Armia Islamu i Armia Pomocników Allaha wskazały jako jeden z celów działania zniszczenie infrastruktury Hamasu[178]. Mimo to Izrael oskarżył Hamas o tolerowanie członków Al-Kaidy w Strefie Gazy. Salah al-Bardawil, wysoki rangą przedstawiciel Hamasu, zdecydowanie odrzucił to oskarżenie i nazwał je kłamstwem, którego celem było skłócenie Palestyńczyków oraz budowanie nieprawdziwego wizerunku Hamasu jako organizacji o charakterze terrorystycznym. Juwal Diskin, szef Szin Betu, stwierdził, że za ataki związane z ostrzałem Izraela byli odpowiedzialni członkowie Al-Kaidy. Izraelskie służby oceniły ich liczbę na ok. 500 bojowników. Armia Islamu była najprawdopodobniej związana z jednym z najsilniejszych palestyńskich klanów w Gazie – Dogmuszami, którego członkowie przebywali w obozie dla uchodźców w Dżabalii niedaleko Gazy. Izrael prowadził działania przeciwko Armii Islamu. W listopadzie 2010 r. izraelskim żołnierzom udało się zlikwidować Islama Jasina, najbliższego współpracownika przywódcy tej organizacji[179].

W styczniu 2010 r. izraelskie służby specjalne zabiły Mahmuda Abdula al-Mabhuha, jednego z założycieli Brygad al-Kassam. Zginął w Dubaju, po wizycie w Arabii Saudyjskiej, dokąd pojechał kupić broń dla Hamasu[180].

większość z nich musiała jednak opuścić Palestynę. Hamas długo nie chciał zgodzić się na wymianę, ponieważ nie objęła ona ważnych przedstawicieli palestyńskich ugrupowań zbrojnych, tj. Marwana Barghutiego i Ahmeda Saadata – sekretarza generalnego LFWP. Zob. R. Stefanicki, *1027 za sierżanta. Gilad Szalit na wolności*, „Gazeta Wyborcza", 18 X 2011 r.

178 K. Izak, *Leksykon organizacji…*, s. 198.

179 https://www.alamy.com/relatives-of-palestinian-militant-islam-yasin-and-his-brother-muhammed-not-seen-mourn-at-the-family-house-during-their-funeral-in-jebaliya-northern-gaza-strip-thursday-nov-18-2010-image524147723.html [dostęp: 18 XI 2010].

180 Odnosząc się do zamachu, media w Dubaju wskazywały, że Al-Mabhuh, który został zabity w pokoju hotelowym, podróżował pod zmienionym nazwiskiem. Szef policji w Arabii Saudyjskiej stwierdził, że gdyby siły bezpieczeństwa Królestwa miały informację na temat jego prawdziwych danych osobowych, objęłyby go właściwą ochroną. Pogrzeb Al-Mabhuha odbył się w obozie dla palestyńskich uchodźców w Jarmuk niedaleko Damaszku. Po zakończeniu uroczystości pogrzebowych rodzina zabitego przyjęła w swoim domu Ismaila Haniję. Zob. K. Izak, *Leksykon organizacji…*, s. 199.

Policja w Dubaju zidentyfikowała 15 osób, które wzięły udział w zamachu. Część z nich posługiwała się fałszywymi europejskimi paszportami (z Wielkiej Brytanii, Irlandii i Francji). Po śmierci Al-Mabhuha Hamas zwrócił się z apelem wzywającym do rozpoczęcia kolejnej intifady w obronie Jerozolimy i przeciwko judaizacji miasta. Bezpośrednimi powodami tego ogłoszenia były kontynuowanie przez Izrael budowy mieszkań we wschodniej (tzw. arabskiej) części Jerozolimy i rozbudowa żydowskich osiedli na Zachodnim Brzegu Jordanu. W wydanym komunikacie wyrażono opinię, że zorganizowanie powstania przeciwko izraelskiemu okupantowi jest fundamentalnym obowiązkiem Palestyńczyków. Zostali oni wezwani do wyrażenia swego gniewu wszelkimi dostępnymi środkami, ponieważ tylko takie działania mogłyby umożliwić pozytywną zmianę Izraelczyków w stosunku do narodu palestyńskiego i jego miejsc świętych. Na początku 2010 r. minister obrony Izraela Ehud Barak oskarżył międzynarodową organizację Palestyńskie Centrum Powrotu (Palestinian Return Centre) o powiązania z Hamasem, zaangażowanie w działania o charakterze terrorystycznym i propagandowym skierowane przeciwko Izraelowi. Miały one m.in. dyskredytować Izrael jako państwo i sprawiać, żeby był on negatywnie postrzegany przez społeczność europejską. Palestyńskie Centrum Powrotu organizowało w Europie konferencje z udziałem członków Hamasu i przedstawicieli Braci Muzułmanów z całego świata. Było również zaangażowane w pomoc finansową dla Hamasu i współorganizowało tzw. Flotyllę Wolności, która popłynęła do Strefy Gazy w końcu maja 2010 r.[181]

Podejmowane w latach 2009–2010 kolejne próby nawiązania dialogu i mediacji między Hamasem i Al-Fatah nie przynosiły rezultatów. Relacje między tymi ugrupowaniami zaostrzyło ujawnienie dokumentów przez portal WikiLeaks, w tym depesz Richarda Jonesa – ambasadora USA w Izraelu, na temat rozmów z Juwalem Diskinem – szefem Szin Betu i Amosem Radlinem – szefem wywiadu wojskowego, czyli Oddziału Wywiadu (Agaf ha-Modi'in, Aman). Przedstawili oni w bardzo niekorzystnym świetle Abbasa, kierownictwo Al-Fatah i palestyńskie władze na Zachodnim Brzegu

[181] W zorganizowaniu Flotylli Wolności i jej wspieraniu brały udział m.in. osoby związane z ruchem Braci Muzułmanów, w tym Jusuf al-Kardawi i Abdul Madżid az-Zindani, zasiadający w zarządzie Unii Dobra (Itilaf al-Chajr – założona w 2000 r. przez Al-Kardawiego w celu niesienia pomocy Hamasowi, skupiająca blisko 50 organizacji i stowarzyszeń charytatywnych), turecka Fundacja Praw i Wolności (Insani Jardim Wakfi), europejscy politycy i intelektualiści. Statki Flotylli zostały zatrzymane przez siły Izraela. W wyniku tej akcji zginęło dziewięciu obywateli Turcji. Spowodowało to wzrost napięcia w stosunkach pomiędzy Ankarą a Tel Awiwem. Zob. K. Izak, *Leksykon organizacji…*, s. 199.

Jordanu. Dokumenty te świadczyły również o bliskiej współpracy Al-Fatah z Izraelem w zwalczaniu Hamasu[182]. Dopiero seria protestów w krajach arabskich, nazwana Arabską Wiosną, a przede wszystkim zmiana władzy w Egipcie po ustąpieniu prezydenta Hosniego Mubaraka umożliwiły skuteczną mediację i zawarcie przełomowego porozumienia między zwaśnionymi stronami. Zostało ono ogłoszone 27 kwietnia 2011 r. i oficjalnie podpisane 4 maja w Kairze. Porozumienie zakładało m.in. wejście Hamasu w skład OWP i Palestyńskiej Rady Narodowej, utworzenie rządu tymczasowego składającego się ze specjalistów oraz przygotowanie wyborów parlamentarnych i prezydenckich. Porozumienie zostało entuzjastycznie przyjęte przez Palestyńczyków zarówno na Zachodnim Brzegu Jordanu, jak i w Strefie Gazy. Układ Al-Fatah z Hamasem spotkał się z ostrą reakcją izraelskiego rządu i premiera Netanjahu, który określił go jako cios dla pokoju i zwycięstwo terroryzmu. Biały Dom odniósł się do tego porozumienia z rezerwą i wyraził nadzieję, że nowy rząd palestyński wyrzeknie się przemocy, uzna państwo Izrael i będzie respektował zawarte uprzednio porozumienia pokojowe. W maju 2011 r. Barack Obama wezwał do rozwiązania konfliktu izraelsko-palestyńskiego przez utworzenie państwa palestyńskiego w granicach sprzed wojny sześciodniowej w 1967 r. Nigdy wcześniej amerykański prezydent nie nawoływał otwarcie państwa Izrael do wycofania się z Palestyńskich Terytoriów Okupowanych i wyrażenia zgody na utworzenie na tych ziemiach państwa dla Palestyńczyków. Inicjatywa Obamy wywołała konsternację i oburzenie większości izraelskich polityków oraz republikańskiej opozycji w USA. Pozytywnie natomiast odniosły się do niej rządy wielu państw zachodnich i część światowych mediów[183].

W tym samym czasie Hamas, we współpracy z Iranem, podjął działania mające na celu walkę z agentami izraelskiego wywiadu. Pierwszym etapem operacji było zabicie kilku osób podejrzewanych o utrzymywanie relacji ze służbami specjalnymi Izraela, co miało być ostrzeżeniem dla wszystkich Palestyńczyków. Następnie Hamas ogłosił dwumiesięczną amnestię dla

[182] Z dokumentów wynika, że jeszcze przed bitwą o Gazę w 2007 r. kierownictwo Autonomii Palestyńskiej prosiło Izrael o pomoc w rozprawieniu się z Hamasem. Izraelska służba bezpieczeństwa mogła liczyć na pełną współpracę ze strony wiernych Abbasowi palestyńskich służb bezpieczeństwa, które przekazywały jej swoje materiały wywiadowcze. Jednocześnie Szin Bet i Aman wyrażały zadowolenie z opanowania Strefy Gazy przez Hamas, ponieważ mogły teraz uznać ją za wrogie terytorium i przeprowadzać na nim operacje wojskowe. Zob. J. Jarząbek, *Palestyńczycy na drodze do niepodległości. Rozwój, przemiany i kryzys ruchu narodowego*, Warszawa 2012, s. 290.

[183] Tamże s. 290–292.

osób współpracujących z izraelskimi służbami. Każdemu ujawniającemu się zapewniono zachowanie tajemnicy. Z propozycji Hamasu skorzystało ok. 200 osób. Wiele z nich złożyło zeznania, w których ujawniło kolejnych podejrzewanych o działalność agenturalną na rzecz Izraela. Na podstawie uzyskanych informacji do połowy 2011 r. aresztowano kilkaset osób. Mimo przeprowadzonej akcji Hamas nie był w stanie nawet w przybliżeniu określić liczebności izraelskiej agentury w Palestynie. Aby to zrobić, irańscy doradcy dostarczyli Hamasowi sprzęt elektroniczny umożliwiający kontrolowanie osób wjeżdżających na terytorium Autonomii Palestyńskiej oraz sprawdzanie ich bagażu. Działania te służyły osłabieniu operacji izraelskich sił bezpieczeństwa[184].

Porozumienie między Al-Fatah i Hamasem nie przerwało ataków terrorystycznych skierowanych na cele w Izraelu i ostrzału terytorium tego państwa rakietami Kassam. W grudniu 2011 r., z okazji 24. rocznicy powstania Hamasu, organizacja zademonstrowała swoją siłę i popularność. Miejscem centralnych uroczystości w Gazie była wielka scena w kształcie statku symbolizującego dążenie do zajęcia całego obszaru między rzeką Jordan a Morzem Śródziemnym. Obok niej maszerowali bojownicy w czarnych maskach (w celu uniknięcia rozpoznania). W rocznicowym oświadczeniu przedstawiciele Hamasu zapowiedzieli kontynuowanie oporu wszelkimi możliwymi środkami, aż do wyzwolenia całej Palestyny i powrotu uchodźców. Jednocześnie skrytykowali ugodową strategię prezentowaną przez Al-Fatah, która okazała się nieskuteczna i powinna być zrewidowana. Podtrzymano jednak chęć realizacji porozumienia z Al-Fatah. Kilka dni później Chalid Maszal, sekretarz generalny Hamasu, nakazał bojownikom z Brygad al-Kassam wstrzymanie ataków na cele w Izraelu. Decyzja ta była związana z realizacją porozumienia z kwietnia 2011 r. i manifestacją jedności palestyńskiej. Zdaniem izraelskich władz przyczyną powstrzymania się Hamasu od przemocy był negatywny odbiór przez ludność palestyńską

[184] K. Izak, *Leksykon organizacji…*, s. 200. Izraelskie służby przez wiele lat stosowały wobec społeczności palestyńskiej politykę określoną jako: „korupcja, szantaż, wymuszenie". System ten umożliwiał skuteczną identyfikację ludzi zaangażowanych w działalność terrorystyczną, szczególnie osób nazywanych „inżynierami", czyli konstruktorów ładunków wybuchowych i pocisków rakietowych. Wyeliminowanie przez izraelskie służby „inżynierów" spowodowało znaczne zmniejszenie liczby zamachów bombowych, w tym samobójczych. Oprócz źródeł osobowych Izrael ma również bardzo skuteczny wywiad elektroniczny. Korzystanie przez palestyńskich terrorystów z sieci telekomunikacyjnych grozi dekonspiracją. W ostatnich latach w działaniach antyterrorystycznych jest wykorzystywane oprogramowanie szpiegujące Pegasus.

agresywnej taktyki stosowanej przez ekstremistów. W wyniku izraelskich ataków odwetowych największe straty ponosiła właśnie ludność cywilna. Decyzji Hamasu o wstrzymaniu ataków nie zaakceptowały PID i Ludowe Komitety Oporu, których bojownicy nadal ostrzeliwali Izrael[185].

W listopadzie 2012 r. Mahmud Abbas wezwał Palestyńczyków do zaktywizowania działań przeciwko Izraelowi. W odpowiedzi kierownictwo PID ogłosiło gotowość do zaangażowania się w wojnę z Izraelem. W złożonym oświadczeniu stwierdziło, że nie ma obecnie szans na długotrwały rozejm z Tel Awiwem i w tej sytuacji ugrupowanie, dysponujące ok. 8000 członków, musi liczyć się z koniecznością podjęcia walki z izraelskimi siłami zbrojnymi. Poinformowano również, że organizacja oczekuje na pomoc sojuszników i przyjmuje z zadowoleniem deklarację wsparcia ze strony Teheranu. Zdementowano jednak informacje o dostawach irańskiej broni. W cieniu tej retoryki toczyła się tzw. wojna oliwna, polegająca na usuwaniu drzewek oliwnych lub podpalaniu całych plantacji należących do Palestyńczyków. Aby powstrzymać izraelską ekspansję, jednocześnie trwała akcja sadzenia nowych drzewek. Takie same działania prowadzili żydowscy osadnicy, aby zaznaczyć swoje prawo do ziemi[186].

W listopadzie 2012 r. izraelskie siły zabiły Ahmeda al-Dżabariego, dowódcę Brygad al-Kassam. W odpowiedzi bojownicy Hamasu przeprowadzili zmasowany atak rakietowy. W odwecie Cahal przystąpił do operacji „Filar obronny", która trwała od 14 do 21 listopada. Jej celem była likwidacja członków Hamasu i zniszczenie jego infrastruktury, przede wszystkim tuneli łączących południową część Strefy Gazy z Egiptem. Przejściami podziemnymi przemycano broń i wszelkie towary. Już w czasie operacji „Płynny ołów" z przełomu 2008 i 2009 r. siły powietrzne Izraela bombardowały wejścia do tuneli, jednak szybko doprowadzano je do użytku. Teraz celem było 140 tuneli, z których większość została zniszczona. Nie zniechęciło to Palestyńczyków do budowy nowych przejść podziemnych łączących Egipt ze Strefą Gazy[187]. Blokada narzucona Strefie Gazy przez Izrael i Egipt

[185] K. Izak, *Leksykon organizacji…*, s. 204.

[186] R. Stefanicki, *Wojny oliwne. Sadzenie i niszczenie drzew oliwkowych stało się w Palestynie namiastką działań wojennych*, „Gazeta Wyborcza", 23 III 2012 r.

[187] Tunele zaczęto budować na początku lat 80. XX w. Finansowało je kilku inwestorów, którzy następnie czerpali zyski z przemyconych towarów i przeprowadzonych ludzi. W 2009 r. koszt budowy jednego tunelu wynosił od 100 000 do 200 000 dolarów. Możliwości tych budowli okazały się bardzo duże, a przemyt niezwykle intratny, ponieważ ceny w Strefie Gazy stawały się wielokrotnie wyższe niż w Egipcie. Tunelami przemycano praktycznie

w rzeczywistości zachęcała do przemytu tunelami, a kontrabanda była jednym z głównych źródeł dochodu Hamasu. W końcu listopada 2012 r. Zgromadzenie Ogólne ONZ podjęło decyzję dotyczącą podniesienia statusu Palestyny, co zaskoczyło władze Izraela. W przyjętej rezolucji uznano Palestynę za nieczłonkowskie państwo ONZ. Przeciwne rezolucji były: USA, Kanada, Czechy, a także Izrael, który ukarał Autonomię Palestyńską wstrzymaniem transferu 100 mln dolarów z podatków pobieranych przez izraelskich urzędników w imieniu Autonomii. Izraelskie władze podjęły również decyzję o zintensyfikowaniu osadnictwa żydowskiego na Zachodnim Brzegu Jordanu i w Jerozolimie Wschodniej[188].

Należy zwrócić uwagę, że żydowskie roszczenia do ziemi i budowa osiedli na Zachodnim Brzegu Jordanu pozostają jednymi z kluczowych czynników podsycających konflikt izraelsko-palestyński. Od 1977 r., czyli przejęcia władzy w Izraelu przez prawicowy Likud, trwa proces kolonizacji Zachodniego Brzegu. Nawet porozumienie pokojowe z Oslo w 1993 r. nie było w stanie go powstrzymać. Podczas rozmów pokojowych prowadzonych w latach 1991–1993 powstało najwięcej żydowskich osiedli, które były i są zakładane spontanicznie przez osadników powiązanych z Gusz Emunim, bez oficjalnej zgody izraelskich władz. W praktyce jednak tego typu osiedla otrzymują ochronę wojskową już na etapie ich tworzenia. Rządy, które starały się powstrzymać działania osadnicze, ulegały naciskom kół religijnych. W 2010 r. pod bezpośrednią kontrolą Izraela znajdowało się ponad 60% terytorium Zachodniego Brzegu, którego obszar – w miarę nielegalnej działalności osadniczej[189] – wciąż się powiększał. Rada Bezpieczeństwa ONZ

wszystko, od papierosów, materiałów budowlanych, broni po zwierzęta i samochody. Przeciętny tunel miał 1 km długości i przebiegał 20 m pod ziemią. Instalowano w nich oświetlenie i wyciągarki, którymi przeciągano towary umieszczone w pojemnikach przypominających wagoniki. Jesienią 2009 r. Hamas „zalegalizował" tunele. Zaczął pobierać roczny abonament od właścicieli w wysokości 2500 dolarów i cła za przemycane towary. Zarejestrowano wówczas ponad 700 tuneli. W ich kopanie, w przemyt i dystrybucję towarów po obu stronach granicy było zaangażowanych kilkadziesiąt tysięcy ludzi. Zob. M. Zawadzki, *Izrael walczy z tunelami*, „Gazeta Wyborcza", 9 I 2009 r.

[188] M. Szydzisz, *Uznanie Palestyny za państwo nieczłonkowskie o statusie obserwatora ONZ – nowa rzeczywistość na Bliskim Wschodzie*, w: *Bliski Wschód w stosunkach międzynarodowych w XXI wieku*, W. Lizak, A.M. Solarz (red. nauk.), Warszawa 2015, s. 89, 94–95.

[189] Obecnie na Zachodnim Brzegu Jordanu i w Jerozolimie Wschodniej mieszka prawie 600 000 Izraelczyków w ponad 200 osiedlach. Zob. G. Latos, *Wbrew naciskom USA rząd Izraela zatwierdził ułatwienia w rozbudowie żydowskich osiedli na Zachodnim Brzegu*, Dziennik Gazeta Prawna, 18 VI 2023 r., https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/swiat/artykuly/8735578,izrael-usa-rozbudowa-zydowskich-osiedli-na-zachodnim-brzegu-palestyna.html [dostęp: 18 VI 2023].

określiła te osiedla jako naruszenie prawa międzynarodowego i wezwała Izrael do zaprzestania wszelkiej działalności osadniczej[190]. Prowadzone z Palestyńczykami negocjacje dotyczące różnych kwestii, np. uwolnienia więźniów, zawsze były okazją do podejmowania decyzji o budowie żydowskich osiedli w Strefie C na Zachodnim Brzegu Jordanu i w Jerozolimie Wschodniej oraz ich rozbudowie i legalizacji, jak to się zadziało w 2012 r. i kolejnych latach. Izraelska polityka masowych wysiedleń jest częścią szerszej strategii mającej na celu zmuszenie ludności palestyńskiej do opuszczenia Strefy C – kontrolowanej całkowicie przez Izrael – i przeniesienie jej do stref A lub B. W większości przypadków polityka prowadzona na ziemiach palestyńskich jest uznawana przez Izrael za kwestię jego bezpieczeństwa narodowego. Dowódcy wojskowi korzystali ze środków przymusu w celu kontrolowania społeczności palestyńskiej, uciekali się do aresztowań i niszczenia mienia. Kolonizacja w dalszym ciągu pozostaje główną przeszkodą w rozmowach między władzami Autonomii Palestyńskiej i izraelskim rządem[191]. Izraelskie władze przekonywały, że wszystkie działania są podejmowane po to, aby zapewnić istnienie Izraela i bezpieczeństwo jego obywateli.

Od początku izraelskiej dominacji na Zachodnim Brzegu Jordanu w 1967 r. do wejścia w życie porozumień o powstaniu Autonomii Palestyńskiej w 1995 r. Palestyńczycy, którzy chcieli wyjechać za granicę przez Jordanię, musieli zostawiać swoje dokumenty na izraelskich posterunkach granicznych. W zamian otrzymywali pozwolenie na wyjazd, które było ważne trzy lata i można było je przedłużyć o rok tylko trzykrotnie. Ludzi, którzy nie wrócili na Zachodni Brzeg w przewidzianym terminie, kwalifikowano jako osoby niebędące już mieszkańcami. Przed opuszczeniem Zachodniego Brzegu Palestyńczycy nie byli informowani o tej procedurze. W ten sposób władze Izraela cofnęły prawo pobytu dla ok. 140 000 Palestyńczyków. W 2011 r. podobne działania zastosowano wobec arabskich mieszkańców Jerozolimy Wschodniej. Palestyńczycy mający status jej mieszkańców i w przeciwieństwie do swoich rodaków z Zachodniego Brzegu dysponujący izraelskimi dokumentami tożsamości tracili prawo do powrotu, jeśli przebywali za granicą dłużej niż siedem lat[192]. Ponadto zgodnie z izraelskim prawem, jeśli palestyńscy mieszkańcy Jerozolimy nie są obywatelami Izraela, nie są również

[190] Tamże.

[191] A. Jerska, *Życie pod lufami karabinów*, Palestyna.wordpress, 17 I 2011 r., https://palestyna.wordpress.com/2011/01/17/zycie-pod-lufami-karabinow/ [dostęp: 17 I 2011].

[192] *Jak Izrael pozbywał się niechcianych*, TVN24, 11 V 2011 r., https://tvn24.pl/swiat/jak-izrael-pozbywal-sie-niechcianych-ra170717-3524829 [dostęp: 11 V 2011].

mieszkańcami Zachodniego Brzegu. Przysługuje im status tzw. rezydentów, czyli osób mających pozwolenie na przebywanie w mieście[193]. Mieszkańcy spoza Jerozolimy Wschodniej posiadający palestyńskie dokumenty nie mają prawa wjazdu do Jerozolimy. Zgoda na to jest kosztowna i udzielana w szczególnych przypadkach. Jeżeli władze Izraela stwierdzą, że Jerozolima nie jest miejscem stałego pobytu danej osoby lub otrzymała ona paszport zagraniczny, to w każdej chwili mogą cofnąć zezwolenie dla rezydentów. Na tej podstawie tylko w 2008 r. unieważniono zezwolenia ok. 4500 mieszkańców na pobyt w Jerozolimie Wschodniej, a w ciągu pierwszej dekady XXI w. z tego terenu zostało wysiedlonych 31% palestyńskich mieszkańców[194]. W kolejnych latach zaplanowano wybudowanie w tej części miasta 50 000 mieszkań dla żydowskich osadników, których liczba systematycznie rośnie w przeciwieństwie do liczby Palestyńczyków.

W 2002 r. rozpoczęto stawianie muru bezpieczeństwa, zwanego również murem separacji. Jego długość ma wynosić 790 km, a wysokość w niektórych miejscach sięga 8 m. W 2004 r. Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości (MTS) w Hadze wydał opinię doradczą w sprawie skutków prawnych tej budowy, w której uznał ją za nielegalną. Władze Izraela odrzuciły jednak rekomendacje MTS i kontynuowały inwestycję. Izraelski rząd uzasadniał te działania głównie względami bezpieczeństwa, przede wszystkim obroną przed palestyńskimi zamachami samobójczymi. Znaczenie muru jako środka bezpieczeństwa było jednak dyskusyjne. Na przykład pod koniec 2007 r. każdego tygodnia mur pokonywało ponad 1200 Palestyńczyków, by pracować nielegalnie w Izraelu. Chociaż wyrażano opinie, że jego zbudowanie przyczyniło się do gwałtownego spadku liczby palestyńskich ataków terrorystycznych, to nawet izraelskie służby bezpieczeństwa przyznały, że poprawa obserwowana od 2006 r. wynikała z jednostronnego zawieszenia broni przez palestyńskie ugrupowania. Budowa muru spowodowała potężne zmiany w geografii oraz mechanizmach kontroli Zachodniego Brzegu, ponieważ został on tak zaprojektowany, aby po izraelskiej stronie zostawić

[193] Od 1967 r. do 2021 r. ponad 14 000 Palestyńczyków zostało pozbawionych prawa pobytu w Jerozolimie, co spowodowało ich przymusowe przesiedlenie poza miasto. Zob. *Izraelski apartheid wobec Palestyńczyków: okrutny system dominacji i zbrodnia przeciwko ludzkości*, Amnesty International, 1 II 2022 r., https://www.amnesty.org.pl/izraelski-apartheid-wobec-palestynczykow-okrutny-system-dominacji-i-zbrodnia-przeciwko-ludzkosci/ [dostęp: 1 II 2022].

[194] A. Jerska, *Życie pod lufami karabinów…*; P. Zychowicz, *Jerozolima tylko dla Żydów*, „Rzeczpospolita", 12 III 2010 r.

jak najwięcej najlepszej ziemi i rozdzielić sąsiadujące ze sobą palestyńskie wioski, które stały się odległe od siebie o kilka godzin jazdy lub w ogóle niedostępne. Ponadto na odgrodzonych przez mur terenach znalazło się 65% zasobów wodnych Zachodniego Brzegu[195]. Zgodnie z wiedzą autora artykułu w izraelską politykę względem Palestyńczyków wpisują się m.in. posterunki kontrolne i blokady na drogach, wyburzenia domów, niszczenie ciągłości terytorialnej Palestyny i aresztowania, w tym tzw. areszty administracyjne, w których osoby podejrzane o stwarzanie zagrożenia dla bezpieczeństwa państwa mogą przebywać kilka lat bez wyroku sądu.

Podsumowanie

W styczniu 2006 r. Hamas wygrał wybory parlamentarne w Autonomii Palestyńskiej, których nie uznała społeczność międzynarodowa. Organizacja utworzyła jednak nowy rząd, na czele którego stanął Ismail Hanija. W następnym roku został on zdymisjonowany przez prezydenta Autonomii Palestyńskiej Mahmuda Abbasa, który objął to stanowisko po śmierci Arafata w 2004 r. Zdymisjonowany gabinet Hanii przejął władzę w Strefie Gazy, z której bojownicy Hamasu zmusili do ucieczki przedstawicieli Al-Fatah. W ten sposób Hamas przejął kontrolę nad Strefą Gazy, Al-Fatah natomiast nad Zachodnim Brzegiem. Każda strona powołała własny rząd i siły bezpieczeństwa oraz negowała legalność władzy przeciwnika. Bojownicy Hamasu prowadzili ostrzał rakietowy Izraela, czym wywołali jego odwet podczas pierwszej dużej operacji wojskowej pod kryptonimem „Płynny ołów" przeprowadzonej na przełomie 2008 i 2009 r. Spowodowała ona śmierć wielu cywilów i ogromne zniszczenia w miastach Strefy Gazy. Zagraniczne mediacje między Izraelem a Palestyńczykami oraz negocjacje między Hamasem a Al-Fatah nie przynosiły rezultatów. Nowym czynnikiem zaostrzającym sytuację było wybudowanie przez Izrael muru oddzielającego tereny izraelskie od palestyńskich.

Od operacji „Ochronny brzeg" do operacji „Strażnik murów"

W latach 2013–2021 sprzeciw Palestyńczyków wobec polityki Izraela przybierał różne formy. Skutkiem były ataki sił zbrojnych Izraela w Strefie Gazy. Cel stanowiły także tereny i miasta na Zachodnim Brzegu Jordanu znajdujące się pod palestyńską kontrolą. Zgodnie z porozumieniem zawartym z Hamasem w kwietniu 2011 r. władze Autonomii Palestyńskiej zaangażowały się w tworzenie Tymczasowego Rządu Jedności Narodowej, który miał kierować walką o uzyskanie niepodległości. Powstał on 2 czerwca 2014 r. i przetrwał

[195] B. White, *Apartheid izraelski*, Warszawa 2010, s. 95–98.

zaledwie rok. Podziały wewnętrzne, tak jak poprzednio, okazały się zbyt duże, aby taki rząd mógł działać stabilnie i skutecznie. Praktycznie nie miał on żadnej władzy nad Strefą Gazy, gdzie niepodzielną kontrolę sprawował Hamas[196]. W czerwcu 2014 r. sytuację zaostrzyło porwanie i zamordowanie trzech młodych Izraelczyków. Izraelskie siły bezpieczeństwa o zabójstwa oskarżyły Hamas, a personalnie dwóch młodych Palestyńczyków. W trakcie ich poszukiwań przeprowadzono rewizje niemal na całym Zachodnim Brzegu Jordanu, aresztowano ponad 400 osób i zburzono domy domniemanych sprawców. Tymczasem do zabójstwa trzech Izraelczyków przyznała się organizacja Zwolennicy Islamskiego Państwa w Jerozolimie (Ansar ad-Dawla al-Islamijja fi Bajt al-Makdis), wrogo nastawiona zarówno do OWP, jak i do Hamasu[197]. Sytuacja była ekstremalna i groziła wybuchem trzeciej intifady, tym bardziej że Hamas wznowił ostrzał rakietowy Izraela z terytorium Strefy Gazy. W Strefie pojawiła się też nowa organizacja o nazwie Brygada Szejka Omara Hadida (Liwa asz-Szajkh Umar Hadid), powiązana z Państwem Islamskim i zwalczana przez Hamas, która również ostrzeliwała rakietami terytorium Izraela[198].

W dniu 8 lipca 2014 r. Cahal rozpoczął w Strefie Gazy ofensywę w ramach operacji „Ochronny brzeg". Izraelskie siły zaatakowały miasto Rafah, w którym znajduje się przejście graniczne z Egiptem. Inicjatorem tego ataku był płk Ofer Winter, który jeszcze przed rozpoczęciem ofensywy wezwał dowodzonych przez siebie żołnierzy do wojny religijnej[199]. „Ochronny brzeg" to najbardziej okrutna operacja od czasu „Płynnego ołowiu" z przełomu 2008 i 2009 r. Izraelska ofensywa trwała do 26 sierpnia. Zginęło w niej ponad 2000 Palestyńczyków i 70 Izraelczyków. Zlikwidowano ponad 30 tuneli prowadzących ze Strefy Gazy do Egiptu. Podczas tej operacji pogłębiła się nienawiść na tle religijnym po obu stronach konfliktu. Była ona dodatkowym

[196] *Palestyna: Rząd jedności po roku do dymisji*, Dziennik Gazeta Prawna, 17 VI 2015 r., https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/artykuly/877813,palestyna-rzad-jednosci-po-roku-do-dymisji.html [dostęp: 17 VI 2015].

[197] *Dżihadyści przyznają się do zabójstwa trzech młodych Izraelczyków*, Onet, 3 VII 2014 r., https://wiadomosci.onet.pl/swiat/dzihadysci-przyznaja-sie-do-zabojstwa-trzech-mlodych-izraelczykow/wbkqv [dostęp: 3 VII 2014].

[198] A.J. Al-Tamimi, *New Salafi Jihadi Group in Gaza: The Sheikh Omar Hadid Brigade*, Jihad Intel, 2 VI 2015 r., za: https://www.aymennjawad.org/2015/06/new-salafi-jihadi-group-in-gaza-the-sheikh-omar [dostęp: 2 VI 2015].

[199] *Sekretny protokół izraelskiej armii – jak doszło do „katastrofalnego" ataku na Rafah?*, Wirtualna Polska, 22 VIII 2014 r., https://wiadomosci.wp.pl/sekretny-protokol-izraelskiej-armii-jak-doszlo-do-katastrofalnego-ataku-na-rafah-6027704390927489a [dostęp: 22 VIII 2014].

źródłem przemocy, która trwa do dzisiaj. Rabini oraz deputowani do Knesetu, nie tylko z ultraortodoksyjnych partii, lecz także z prawicy, zaczęli otwarcie buntować Żydów przeciw Arabom. Stało się to możliwe, gdyż w Izraelu wyrosło pokolenie wychowane w duchu skrajnie nacjonalistyczno-religijnej ideologii, które nie bało się głoszenia swoich poglądów i zastraszania inaczej myślących rodaków[200]. Towarzyszył temu mało stabilny system rządów na skutek częstego rozpadu jednych koalicji i powstawania innych, przedterminowych wyborów parlamentarnych, ale wciąż z prawicą przy władzy i rosnącym znaczeniem partii religijnych. Zwiększały one swój elektorat, ponieważ wzrastała populacja wspólnot ultraortodoksyjnych w stosunku do obywateli o bardziej liberalnych poglądach. W celu pozyskania jak największej liczby zwolenników działacze partii narodowo-religijnych, będący również członkami rządu, używali mowy nienawiści. Przykładem może być Ajelet Szaked, minister sprawiedliwości w latach 2015–2019 i członek partii Żydowski Dom (Ha-Bajit ha-Jehudi), na którą głosowali przede wszystkim żydowscy osadnicy i młodzież. Szaked nazwała wszystkich Palestyńczyków zdrajcami, których trzeba zabić, a ich dzieci określiła małymi wężami. Oczekiwała od sędziów, że w swoich wyrokach będą się inspirować Talmudem[201]. Żydowski Dom przyciągał także świeckich Izraelczyków, którzy popierali bezkompromisową postawę wobec Palestyńczyków. Najjaskrawszym przejawem tych przemian w świadomości społecznej stał się konflikt o Wzgórze Świątynne – miejsce święte zarówno dla wyznawców islamu, jak i judaizmu. O ile wcześniej tylko jedno ze skrajnych ugrupowań chciało je odzyskać, o tyle potem te aspiracje stały się powszechne wśród religijnych Żydów. Skrajna prawica popierała te dążenia i podsycała wojownicze nastroje wśród ludności[202].

W 2014 r. upowszechniły się nowe formy przemocy ze strony Palestyńczyków – wjeżdżanie rozpędzonymi pojazdami w Izraelczyków oraz atakowanie ich przy użyciu noży, maczet, a nawet siekier. Od połowy września do połowy października 2015 r. zginęło 14 Izraelczyków. W tym samym czasie śmierć poniosło ponad 80 Palestyńczyków, którzy byli sprawcami tych ataków oraz uczestnikami coraz gwałtowniejszych starć z izraelskimi

[200] J.A. Hever, *Święta ziemia radykałów. Kto rządzi Izraelem?*, „Przegląd" 2014, nr 17, s. 66–69.

[201] N. Abé, R. Bergman, *Nie popełnimy samobójstwa*, „Forum" 2016, nr 6, s. 59.

[202] K. Izak, *Sieć ekstremizmów religijnych i politycznych. Sojusznicy i wrogowie*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego" 2019, nr 21, s. 103–104.

siłami[203]. Eskalacja przemocy z użyciem noży nastąpiła, gdy palestyńskie władze zaczęły rozpowszechniać informacje na temat zmiany statusu Wzgórza Świątynnego. Wielki mufti Jerozolimy ogłosił w palestyńskiej telewizji, że w tym miejscu od początku świata stał meczet i nigdy nie było śladów kultu judaistycznego. W telewizji występowali też muzułmańscy kaznodzieje wychwalający ataki nożowników, a nawet instruujący, jak to zrobić[204]. Wzgórze Świątynne stało się miejscem coraz częstszych starć Palestyńczyków z policją. Zdarzało się, że siły bezpieczeństwa wkraczały do meczetu Al-Aksa, co zaostrzało sytuację. W lipcu 2015 r. po raz pierwszy setki Żydów wtargnęło na Wzgórze Świątynne, aby uczcić rocznicę zburzenia pierwszej i drugiej jerozolimskiej świątyni. Doszło wówczas do walk z Palestyńczykami broniącymi dostępu do meczetu Al-Aksa. Żydzi zostali odparci, ale niedługo potem izraelska policja przystąpiła do szturmu świątyni i wrzuciła tam granaty ogłuszające[205].

W październiku 2015 r. ponownie dostrzeżono poważne zagrożenie wybuchem palestyńskiego powstania. Niepokoje społeczne objęły nie tylko Jerozolimę Wschodnią, lecz także Hebron i Nablus, gdzie doszło do walk ulicznych Palestyńczyków z policją. Ofiary były po obu stronach, lecz Palestyńczyków zginęło znacznie więcej. Skalę przemocy zwiększała bezkarność żydowskich osadników, którzy uważali, że mają prawo mieszkać tam, gdzie chcą, nawet w centrum dzielnicy muzułmańskiej Jerozolimy. W tej wrażliwej kwestii ważną rolę odgrywa zrzeszająca religijnych radykałów organizacja Korona Kapłańska (Ateret Kohanim), zwana również Koroną Jerozolimską (Ateret Jeruszalajim), na czele której stoi rabin Daniel Luria. Nie mniej wrogą działalność wobec muzułmanów, ale także chrześcijan, prowadzi ugrupowanie Przeciwko Asymilacji Ziemi Świętej (Le-mni'at ha-hitbolelut ha-arec ha-kodesz, w skrócie Lehawa), znane z aktów przemocy, nawoływania do nienawiści na tle narodowościowym, rasowym i religijnym, którego członkowie występują przeciwko kontaktom i mieszanym małżeństwom Żydówek i nie-Żydów oraz dokonują aktów wandalizmu miejsc świętych innych wyznań. Założyciel organizacji Benci Gopsztejn usprawiedliwia każdą przemoc. Twierdzi, że jest ona prowadzona w imię Mesjasza. Nawołuje ponadto do wydalenia z Izraela

[203] P. Jendroszczyk, *Izrael ignoruje dżihadystów*, „Rzeczpospolita", 19 XI 2015 r.

[204] *Nowa fala nożowników*, „Dziennik Trybuna", 23 XI 2015 r.

[205] Zgodnie z zarządzeniem izraelskich władz Żydzi nie mają właściwie prawa wejścia na Wzgórze Świątynne. Mogą tam przebywać jedynie w określonych godzinach i pod ścisłym nadzorem. Nie wolno im jednak modlić się w tym miejscu.

wszystkich chrześcijan i muzułmanów, a w sierpniu 2015 r. wezwał do podpalania kościołów[206].

Sytuację w Palestynie zaostrzyła deklaracja prezydenta USA Donalda Trumpa, złożona 6 grudnia 2017 r., w której uznał Jerozolimę za stolicę Izraela i zapowiedział przeniesienie do niej z Tel Awiwu ambasady Stanów Zjednoczonych. Wywołało to oburzenie i protesty w świecie muzułmańskim. Zażądano anulowania decyzji Waszyngtonu i ogłoszono, że Jerozolima jest stolicą Palestyny. Hamas wezwał wówczas Palestyńczyków do nowego powstania przeciwko Izraelowi, a bojownicy Brygad al-Kassam przystąpili do ostrzeliwania Izraela, który odpowiedział atakami z powietrza. Dnia 14 maja 2018 r., w 70. rocznicę ogłoszenia przez Izrael niepodległości, Żydzi i Amerykanie świętowali otwarcie ambasady USA w Jerozolimie[207]. Podczas trwających uroczystości na granicy Strefy Gazy i Izraela Hamas zorganizował wielotysięczny protest w ramach tzw. Wielkiego Marszu Powrotu. Dzień 14 maja jest bowiem dla Palestyńczyków datą *al-nakby* i kojarzy się z pozbawieniem wielu z nich ojczyzny przez państwo żydowskie. Inicjatorem tego wydarzenia był Jahja Szinwar, zaciekły wróg Żydów, który w 2017 r. został wybrany przywódcą Hamasu w Strefie Gazy[208]. Zaraz po objęciu tego stanowiska stwierdził: *Skończył się czas, jaki Hamas spędził na dyskusjach o uznaniu Izraela. Teraz Hamas będzie dyskutował o tym, kiedy*

[206] P. Pokrzywiński, *Organizacja Lehawa – ekstremizm spod znaku Kahane*, „Stosunki Międzynarodowe – International Relations" 2019, t. 56, nr 2, s. 61–79. https://doi.org/10.7366/020909621201904.

[207] Otwarcie ambasady USA w Jerozolimie oznaczało odejście od 70-letniej polityki wiążącej status miasta z rozwiązaniem konfliktu izraelsko-arabskiego. Od chwili utworzenia Izraela w 1948 r. zakładano, że społeczność międzynarodowa uzna miasto za stolicę państw: żydowskiego i arabskiego, gdy obie strony ostatecznie zakończą konflikt. Z tego powodu wszystkie placówki dyplomatyczne znajdowały się w Tel Awiwie, który formalnie nie jest stolicą Izraela. Siedziby rządu i parlamentu państwa żydowskiego znajdują się w Jerozolimie. Od czasu zajęcia wschodniej, arabskiej części miasta w wyniku wojny sześciodniowej Izrael domaga się uznania całości Jerozolimy za swą stolicę. Równocześnie Palestyńczycy uważają, że stolica ich przyszłego państwa powinna znajdować się w Al-Kuds, jak po arabsku jest nazywana Jerozolima. Sporu nie rozstrzygnął nawet proces pokojowy w latach 90. XX w.

[208] Protesty w ramach Wielkiego Marszu Powrotu, w których zginęło 214 palestyńskich cywilów, w tym 46 dzieci, wygasły w 2019 r. po zawarciu rozejmu z Izraelem. Negocjatorem w nich był Katar. Doha przekazała wówczas Palestyńczykom miliony dolarów w ramach pomocy. Zob. *Yahya Sinwar re-elected as Hamas chief in Gaza Strip*, AlJazeera, 10 III 2021 r., https://www.aljazeera.com/news/2021/3/10/yahya-sinwar-elected-as-hamas-chief-ahead-palestinian-elections [dostęp: 10 III 2021]. W sierpniu 2024 r. Jahja Szinwar został przywódcą Hamasu. Zastąpił na tym stanowisku Ismaila Haniję.

zniszczymy Izrael[209]. W dniu rozpoczęcia protestu rozrzucono z samolotu ulotki z ostrzeżeniem, że Palestyńczycy, którzy zbliżą się do ogrodzenia granicznego, zostaną zastrzeleni. Mimo to kilkadziesiąt tysięcy ludzi wzięło udział w największych i najbardziej brutalnych demonstracjach trwających wiele tygodni. W celu powstrzymania tłumów napierających na płot graniczny izraelska armia otworzyła ogień. Nie zniechęciło to Palestyńczyków, którzy organizowali cotygodniowe protesty[210].

W połowie czerwca 2018 r. Nadaw Argaman, szef Szin Betu od 2016 r. do 2021 r., poinformował, że od początku tego roku służba bezpieczeństwa udaremniła 250 poważnych ataków terrorystycznych. Było to możliwe dzięki zaawansowanym technologicznie narzędziom nadzoru i śledzenia (m.in. Pegasus)[211]. W lipcu 2018 r. Kneset przegłosował nowe prawo, zgodnie z którym Izrael jest wyłącznie państwem żydowskim. W ten sposób arabscy mieszkańcy tego państwa, których jest ok. 20%, stali się obywatelami drugiej kategorii, tym bardziej że w tej ustawie obniżono dotychczasowy status języka arabskiego. Dokument miał też wymiar antypalestyński, ponieważ zagwarantował żydowskiemu osadnictwu wartość narodową i zobowiązał państwo do działania na jego rzecz, wspierania jego rozwoju i konsolidacji. Ten ostatni zapis Kneset przyjął w momencie, gdy ONZ krytykowała władze Izraela za tolerowanie nielegalnych żydowskich osiedli na terytoriach palestyńskich[212]. W odpowiedzi przez dwa dni w listopadzie 2018 r. Hamas wystrzelił w kierunku Izraela 460 rakiet Kassam. Zginęło osiem osób. Izraelczycy odpowiedzieli zbombardowaniem 160 celów w Strefie Gazy. Najostrzejsza od 2014 r. wymiana ognia zakończyła się zawieszeniem broni. Prognozowano nawet zawarcie 25-letniego rozejmu (arab. *hudna*), dzięki któremu mieszkańcy Gazy i południowego Izraela mogliby spokojnie żyć z nadzieją, że kolejne pokolenie nie wróci na ścieżkę wojny. *Hudna* miała być ciosem dla polityki Iranu, który w Strefie Gazy chciał utworzyć

[209] Za: D. Lieber, *Hamas chief: We won't discuss recognizing Israel, only wiping it out*, „The Times of Israel", 19 X 2017 r., https://www.timesofisrael.com/hamas-chief-we-wont-discuss-recognizing-israel-only-wiping-it-out/ [dostęp: 19 X 2017]. Tłumaczenia w tekście pochodzą od autora (dop. red.).

[210] P. Jendroszczyk, *Izrael świętuje. Palestyńczycy giną*, „Rzeczpospolita", 15 V 2018 r.; *Izraelski apartheid wobec Palestyńczyków: okrutny system dominacji…*

[211] A. Turczyn, *Izraelski Szin Bet w tym roku udaremnił 250 ataków terrorystycznych*, trybun.org, 13 VI 2018 r., https://trybun.org.pl/2018/06/13/izraelski-szin-bet-w-tym-roku-udaremnil-250-atakow-terrorystycznych/ [dostęp: 13 VI 2018].

[212] *Apartheid po izraelsku*, „Dziennik Trybuna", 20 VII 2018 r.

drugi front na wypadek konfrontacji z Izraelem w Libanie i Syrii. Kalkulacje Iranu opierały się jednak wyłącznie na nastrojach wśród Palestyńczyków i nie uwzględniały nastrojów panujących w Izraelu, gdzie 75% mieszkańców było przeciwnych zawieszeniu broni[213]. Rozejm, nawet krótkotrwały, nie został zawarty.

Przemoc ze strony Hamasu nie spowodowała zlikwidowania przez Izrael źródeł finansowania organizacji. W 2018 r. izraelskie służby specjalne zdobyły szczegółowe informacje na temat jej rozległych operacji finansowych. Mimo to władze kraju nie podjęły wystarczająco stanowczych działań, aby położyć kres finansowaniu grupy terrorystycznej. Prawdopodobnie było to spowodowane przekonaniem, że Hamas jest bardziej zainteresowany rządzeniem w Strefie Gazy niż konfliktem. W tym samym roku Benjamin Netanjahu wysłał tajny list do władz Kataru z prośbą o pomoc finansową dla Hamasu w wysokości 30 mln dolarów miesięcznie. Netanjahu wobec Palestyńczyków uprawiał więc politykę, której głównym celem było niedopuszczenie do powstania państwa palestyńskiego. Podważał zatem pozycję Autonomii Palestyńskiej, którą popierała niemal cała wspólnota międzynarodowa, opowiadająca się za dwupaństwowym rozwiązaniem konfliktu na Bliskim Wschodzie. Netanjahu postanowił więc umacniać Hamas, wrogi wobec władz Autonomii, którą starał się destabilizować przez zamrażanie transferów należnej jej części podatków pobieranych przez Izrael. Wsparcie Kataru miało osłabić agresywne motywacje Hamasu, zapewnić pomoc humanitarną dla ludności Strefy Gazy i zachować stabilność w regionie. Taka polityka premiera skłoniła ministra obrony Izraela Awigdora Liebermana do dymisji. Polityk wydał wówczas oświadczenie: *Jedną ręką blokuje się środki dla Autonomii Palestyńskiej, oskarżając ją o finansowanie terroryzmu, a drugą – pozwala na to, by strumień pieniędzy płynął do terrorystów z Hamasu w Gazie*[214].

[213] W. Młynarz, *Minister obrony Izraela podał się do dymisji*, „Gazeta Polska Codziennie", 16 XI 2018 r.; J. Kociszewski, *Izrael i Hamas o krok od porozumienia*, „Dziennik Gazeta Prawna", 21 XI 2018 r.; K. Izak, *Sieć ekstremizmów religijnych i politycznych…*, s. 104.

[214] Za: *Premier Izraela Benjamin Netanjahu prosił o fundusze dla Hamasu. Ujawniony tajny list do Kataru*, polskieradio24, 11 V 2024 r., https://polskieradio24.pl/artykul/3376273,premier-izraela-benjamin-netanjahu-prosil-o-fundusze-dla-hamasu-ujawniony-tajny-list-do-kataru [dostęp: 11 V 2024]. Zob. także: A. Pokorski, *Finansowanie Hamasu. USA wyznaczyły nagrodę za „globalnych terrorystów"*, Interia, 6 I 2024 r., https://wydarzenia.interia.pl/raport-wojna-w-izraelu/news-finansowanie-hamasu-usa-wyznaczyly-nagrode-za-globalnych-ter,nId,7253023 [dostęp: 6 I 2024].

Zima i wiosna 2019 r. upłynęły na rakietowym ostrzeliwaniu terytorium Izraela przez Brygady al-Kassam i bombardowaniach Strefy Gazy przez lotnictwo Cahalu. W czerwcu 2019 r. Jared Kushner, doradca prezydenta Donalda Trumpa do spraw Bliskiego Wschodu, przedstawił plan ostatecznego rozwiązania konfliktu na Bliskim Wschodzie. Znalazły się w nim obietnice wielomiliardowej pomocy dla Palestyny, Jordanii i Egiptu, realizacji ok. 180 projektów rozwijających lokalną infrastrukturę i biznes, w tym palestyńską turystykę. Były to obietnice pomocy ekonomicznej, bez wzmianki o politycznym rozwiązaniu konfliktu izraelsko-palestyńskiego i utworzeniu państwa palestyńskiego. Ponadto według koncepcji Kushnera większość inwestycji miałaby zostać sfinansowana przez bogate państwa znad Zatoki Perskiej[215]. Po ogłoszeniu programu przez Kushnera ugrupowania palestyńskie w Strefie Gazy i Cahal przystąpiły do wymiany ognia, do czego dochodziło po każdej próbie mediacji. W listopadzie 2019 r. w izraelskim ataku lotniczym zginęli Baha Abu al-Atta – jeden z czołowych dowódców PID oraz jego żona i troje dzieci. Tego samego dnia Izraelczycy zaatakowali nieopodal Damaszku siedzibę Akrama al-Ajuriego – innego przywódcy PID, którego w tym czasie nie było w budynku. Zginęli jego syn i córka. W następnych dniach ze Strefy Gazy w kierunku Izraela wystrzelono setki rakiet, w tym kilkadziesiąt na Tel Awiw. Większość została przechwycona przez system antyrakietowy Żelazna Kopuła. Rannych zostało 17 Izraelczyków. Komentatorzy zwracali uwagę, że działania Cahalu nastąpiły w okresie skomplikowanej sytuacji politycznej w Izraelu, gdyż zbiegły się w czasie z kolejnymi przedterminowymi wyborami. Benjamin Netanjahu chciał w ten sposób udowodnić, że kwestie bezpieczeństwa państwa ma pod pełną kontrolą. Jego przeciwnik polityczny, Naftali Benett, który od lat krytykował premiera, teraz zarzucał mu zbyt łagodne działania przeciwko radykalnym organizacjom palestyńskim. Jednocześnie przegrana w wyborach groziłaby Netanjahu postawieniem go w stan oskarżenia z powodu korupcji[216]. W ten sposób, nie po raz pierwszy, zdaniem autora, rywalizacja po prawej stronie izraelskiej sceny politycznej przełożyła się na wzmożone działania Cahalu przeciwko Palestyńczykom.

[215] O. Górzyński, *Pokojowy plan Trumpa dla Palestyny. Obiecuje miliardowe inwestycje*, Wirtualna Polska, 23 VI 2019 r., https://wiadomosci.wp.pl/pokojowy-plan-trumpa-dla-palestyny-obiecuje-miliardowe-inwestycje-6395042740618881a [dostęp: 23 VI 2019].

[216] P. Jendroszczyk, *Kolejna wojna Netanjahu*, „Rzeczpospolita", 13 XI 2019 r.; *Kolejne ataki rakietowe na Izrael*, „Gazeta Polska Codziennie", 14 XI 2019 r.

W dniu 28 stycznia 2020 r. Donald Trump, w obecności Benjamina Netanjahu i lidera opozycji Benny'ego Gantza, ogłosił w Białym Domu nowy plan pokojowy dla Bliskiego Wschodu. Tym razem uwzględniał on istnienie dwóch oddzielnych państw – Izraela i Palestyny. Palestyńską stolicą miała być Jerozolima Wschodnia. Mimo tej deklaracji Trump stwierdził, że „niepodzielona" Jerozolima pozostanie pod kontrolą Izraela. Amerykański prezydent zapowiedział dwukrotne powiększenie terytorium znajdującego się pod palestyńską kontrolą, ale Izrael uzyskałby zwierzchnictwo nad żydowskimi osiedlami na Zachodnim Brzegu Jordanu. Państwo palestyńskie miało się składać z Zachodniego Brzegu Jordanu i Strefy Gazy, połączonych za pomocą dróg i tuneli. Projekt zakładał też zamrożenie na cztery lata żydowskiego osadnictwa na palestyńskich terenach administrowanych przez Izrael. W odniesieniu do izraelskiej suwerenności na Zachodnim Brzegu Jordanu Trump stwierdził, że: *Żaden Palestyńczyk nie zostanie wypędzony ze swojego domu*[217]. Plan zakładał także całkowitą demilitaryzację palestyńskich bojowników. Zarówno premier Izraela, jak i lider izraelskiej opozycji poparli ten plan, a Trump nazwał go historycznym przełomem w relacjach z Palestyńczykami[218].

Projekt został odrzucony przez palestyńskich przywódców, których nie było w Waszyngtonie podczas jego ogłoszenia. Plan utworzenia państwa palestyńskiego miał faworyzować Izrael we wszystkich najważniejszych obszarach spornych (przebieg granic, bezpieczeństwo, kwestia palestyńskich uchodźców, status Jerozolimy). Wdrożenie tego projektu oznaczałoby istnienie Palestyny jako podmiotu o ograniczonej suwerenności i możliwościach funkcjonowania jako organizm państwowy. Częścią Izraela stałyby się wszystkie żydowskie osiedla i Dolina Jordanu, co stanowi ok. 30% obszaru Zachodniego Brzegu. Rekompensatą dla Palestyńczyków byłyby np. niezamieszkałe izraelskie obszary pustyni Negew. Faktyczną stolicą Palestyny byłaby nie Jerozolima Wschodnia, lecz przyległe do niej palestyńskie miejscowości. W trakcie przyszłych czteroletnich negocjacji strona palestyńska musiałaby spełnić określone warunki polityczne, m.in. nie podejmować przeciwko Izraelowi działań przed sądami międzynarodowymi. Plan uwzględniał rozwiązania proponowane w inicjatywie przedstawionej w czerwcu 2019 r. przez Jareda Kushnera, np. tunel łączący Strefę Gazy

[217] Za: *Izrael i Palestyna jako oddzielne państwa. Trump ogłosił plan pokojowy dla Bliskiego Wschodu*, Forsal.pl, 28 I 2020 r., https://forsal.pl/artykuly/1450987,izrael-i-palestyna-jako-oddzielne-panstwa-trump-oglosil-plan-pokojowy-dla-bliskiego-wschodu.html [dostęp: 28 I 2020].

[218] Tamże.

z Zachodnim Brzegiem czy demilitaryzację Palestyny. Dopełnienie stanowiłby pakiet inwestycji o wartości 50 mld dolarów, również zapowiedziany przez Kushnera. Kierujący Autonomią Palestyńską Al-Fatah i Hamas oraz większość Palestyńczyków (94%) odrzucili plan Trumpa. Plan ten nie doprowadził do kontynuowania negocjacji izraelsko-palestyńskich. Zarówno Trumpowi, jak i Netanjahu posłużył natomiast propagandowo w kampanii wyborczej[219].

Po wyborach parlamentarnych w Izraelu, które odbyły się na początku marca 2020 r., ważnym elementem umowy koalicyjnej zawartej przez Benjamina Netanjahu z Bennym Gantzem było ogłoszenie aneksji terytoriów palestyńskich zasiedlonych już przez żydowskich osadników. Miało to nastąpić w lipcu 2020 r. Zapowiadaną aneksję odrzuciła większość społeczności międzynarodowej i wszyscy stali członkowie Rady Bezpieczeństwa ONZ, z wyjątkiem USA. Władze Autonomii zapowiedziały natomiast ogłoszenie niepodległości na całym Zachodnim Brzegu i w Strefie Gazy, gdy tylko zostanie przeprowadzona aneksja[220]. Nie doszło jednak do tego, co i tak nie zmieniło sytuacji, ponieważ tereny zasiedlone przez żydowskich osadników znajdują się pod kontrolą Izraela, a obszar ten sukcesywnie się powiększa. Hamas nasilił przemoc, wyrażając w ten sposób sprzeciw wobec aktualnej polityki Izraela. Oprócz ostrzału rakietowego wysłał na terytorium Izraela setki balonów z przymocowanymi ładunkami wybuchowymi. Cahal przeprowadził działania odwetowe[221].

W dniu 13 sierpnia 2020 r. Zjednoczone Emiraty Arabskie (ZEA) oficjalnie ogłosiły normalizację stosunków z Izraelem, a nawet chęć zacieśnienia wzajemnych relacji dyplomatycznych. Palestyńczycy określili to wydarzenie jako cios w plecy dla świata arabskiego. We wrześniu przywódca Hamasu Ismail Hanija przybył do Libanu, aby spotkać się z liderem Hezbollahu Hasanem Nasrallahem. Była to pierwsza wizyta Hanii w Libanie od prawie 30 lat. Zaowocowała ona finansową i militarną pomocą Hezbollahu (a właściwie Iranu za pośrednictwem Hezbollahu) dla Hamasu. Podczas pobytu w Libanie Hanija rozmawiał z przywódcami innych palestyńskich ugrupowań działających w tym kraju, sprzeciwiających się izraelskiej inicjatywie dyplomatycznej zmierzającej do normalizacji

[219] M. Wojnarowicz, *Plan pokojowy Trumpa – znaczenie polityczne*, PISM, 27 II 2020 r., https://pism.pl/publikacje/Plan_pokojowy_Trumpa__znaczenie_polityczne [dostęp: 27 II 2020].

[220] K. Gebert, *Palestyna do wzięcia*, „Polityka" 2020, nr 26, s. 49.

[221] P. Kryszak, *Balonowy terroryzm Hamasu*, „Gazeta Polska Codziennie", 28 VIII 2020 r.

stosunków z niektórymi krajami arabskimi na Bliskim Wschodzie[222]. Działania dyplomatyczne Izraela, wspierane przez USA, zakończyły się sukcesem. W dniu 15 września 2020 r. Izrael, Zjednoczone Emiraty Arabskie, Bahrajn oraz Stany Zjednoczone (w roli mediatora) podpisały w Waszyngtonie traktat o pokoju, relacjach dyplomatycznych i pełnej normalizacji, zwany też Porozumieniem Abrahamowym[223]. Wydarzenie to marginalizowało sprawę palestyńską w świecie arabskim. Palestyńczycy przestali się liczyć w relacjach świata muzułmańskiego z Izraelem, a ich problemy traciły znaczenie wśród priorytetów Ligi Arabskiej. Palestyńscy przywódcy odmówili z nią współpracy, po tym jak ich żądania potępienia Porozumienia Abrahamowego zostały odrzucone. Autonomia Palestyńska odwołała na konsultacje swoich ambasadorów w ZEA i Bahrajnie i zagroziła, że postąpi podobnie wobec innych państw arabskich zawierających pokój z Izraelem. Władze Autonomii próbowały zantagonizować świat arabski, mówiąc m.in. o: *Nożu wbitym w plecy przez zdrajców z państw Zatoki*[224]. Konflikt izraelsko-palestyński, którego rozwiązanie przez dekady było warunkiem *sine qua non* pokoju na Bliskim Wschodzie, został pominięty w relacjach międzynarodowych. Dotychczasowi sponsorzy Palestyńczyków i kraje odczuwające z powodu ich losu wrogość wobec Izraela zaczęli oficjalną współpracę z państwem żydowskim.

Pandemia COVID-19 osłabiła na pewien czas aktywność Hamasu. Palestyńskie źródła (m.in. Wafa News Agency) informowały, że Jahja Szinwar, przywódca organizacji w Strefie Gazy, zagroził rozlewem krwi, jeśli Izrael zatrzyma na granicy respiratory i inną pomoc medyczną. Z kolei strona izraelska informowała, że Jahja Szinwar ogłosił nawet chęć zawarcia bliżej niesprecyzowanego porozumienia z Izraelem w zamian za udzielenie pomocy finansowej w walce z pandemią[225]. Skala tej pomocy zależała od elastyczności Hamasu, który zignorował zapotrzebowanie ludności w Gazie na środki medyczne i przeprowadził na przełomie 2020 i 2021 r. ostrzał Izraela. Cahal odpowiedział tym samym. W połowie kwietnia 2021 r. wybuchły zamieszki w Izraelu, głównie w Jerozolimie, ale także na terenie kraju, m.in. w Jafie. W Jerozolimie miały one różne przyczyny.

[222] *Hamas and Hezbollah leaders meet to discuss response to Israel-UAE deal*, Jewish News, 7 IX 2020 r., https://jewishnews.timesofisrael.com/hamas-and-hezbollah-leaders-meet-to-discuss-response-to-israel-uae-deal/ [dostęp: 7 IX 2020].

[223] A. Ben Zvi, *Bliski Wschód coraz bliżej pokoju*, „Rzeczpospolita", 27 X 2020 r.

[224] Tamże.

[225] *Yahya Sinwar re-elected…*

Na Starym Mieście były związane z restrykcjami wprowadzanymi przez policję podczas postu w ramadanie, przede wszystkim z ograniczeniem liczby osób modlących się w meczecie Al-Aksa. Z kolei w dzielnicy Asz-Szajch Dżarrah w Jerozolimie Wschodniej niezadowolenie i gniew wywołał wyrok Sądu Najwyższego w sprawie eksmisji arabskich rodzin z domów stojących na ziemi rzekomo należącej przed 1948 r. do żydowskich organizacji religijnych. Następstwem tych wydarzeń były starcia Arabów z siłami porządkowymi, a także marsz żydowskich ultraortodoksów w Jerozolimie, którzy atakowali izraelskich policjantów, Arabów i lewicowych kontrmanifestantów. Napiętą sytuację wykorzystał Mahmud Abbas, który 29 kwietnia odwołał wybory parlamentarne w Autonomii Palestyńskiej zaplanowane na 2021 r. Uzasadniał to brakiem zgody Izraela na ich przeprowadzenie w Jerozolimie Wschodniej. Prawdziwym powodem był jednak głęboki kryzys w palestyńskich władzach i niemal pewna przegrana Abbasa oraz skorumpowanych przedstawicieli władz, wspieranych finansowo przez kraje zachodnie[226].

Konflikt w Jerozolimie zaogniły działania Hamasu, który ze Strefy Gazy rozpoczął intensywny ostrzał rakietowy Izraela. W dniach 8–10 maja 2021 r. Brygady al-Kassam wystrzeliły ponad 1000 rakiet. System antyrakietowy Żelazna Kopuła zniszczył większość pocisków, część z nich dosięgła jednak celów cywilnych i zabiła kilka osób. Hamas i inne organizacje działające w Strefie Gazy postawiły Izraelowi ultimatum związane z sytuacją w Jerozolimie, a w razie jego niewypełnienia zagroziły kontynuacją ostrzału. W odpowiedzi Cahal 10 maja przystąpił do operacji „Strażnik murów", w ramach której zaatakowano ponad 500 celów związanych z Hamasem. Już na samym jej początku zginęło ponad 30 Palestyńczyków, a wśród nich kilku wysokich rangą przedstawicieli organizacji. Działaniom zbrojnym w Strefie Gazy towarzyszyła eskalacja zamieszek organizowanych przez arabską ludność Izraela. Szczególnie burzliwy charakter miały one w mieście Lod, gdzie m.in. podpalono budynki zamieszkiwane przez Żydów, synagogi i szkoły religijne. W rezultacie ogłoszono stan wyjątkowy. Do podobnych zdarzeń, chociaż na mniejszą skalę, doszło w Akce, Jafie i Ramli. Operacja „Strażnik murów" trwała do 21 maja. Zakończyła się zawieszeniem broni

[226] D. Siryoti, *Coronavirus could send 'thousands' of Gazans to Israeli border*, Israel Hayom, 23 III 2020 r., https://www.israelhayom.com/2020/03/23/coronavirus-could-send-thousands-of-gazans-to-israeli-border/ [dostęp: 23 III 2020]; *Izraelskie czołgi ostrzelały pozycje Hamasu w Strefie Gazy*, Forsal.pl, 20 I 2021 r., https://forsal.pl/swiat/bezpieczenstwo/artykuly/8073139,izraelskie-czolgi-ostrzelaly-pozycje-hamasu-w-strefie-gazy.html [dostęp: 20 I 2021].

wynegocjowanym przez Egipt. Obie strony konfliktu ogłosiły swoje zwycięstwo. W trwającej 11 dni operacji zginęło ponad 250 Palestyńczyków. Izraelskie siły stwierdziły, że zabiły ok. 160 terrorystów. Były to najbardziej intensywne walki od czasu operacji „Ochronny brzeg" w 2014 r.[227] W działaniach zbrojnych w 2021 r. użyto sztucznej inteligencji. Oficer izraelskiego wywiadu powiedział po zakończeniu walk: *Po raz pierwszy sztuczna inteligencja była kluczowym elementem i wzmacniaczem naszej siły użytej w walce z wrogiem. Była to pierwsza tego typu kampania dla Sił Obronnych Izraela. Wdrożyliśmy nowe metody działania i wykorzystaliśmy osiągnięcia technologiczne, które były mnożnikiem siły całych Sił Obronnych Izraela*[228].

Podsumowanie

Drugą dekadę XXI w. charakteryzował sprzeciw Palestyńczyków wobec polityki Izraela, który zaostrzał swoje działania. Każdy atak rakietowy ze strony Hamasu spotykał się ze zmasowanym odwetem. Celem były także tereny i miasta na Zachodnim Brzegu Jordanu znajdujące się pod palestyńską kontrolą. W 2014 r. Cahal przeprowadził ofensywę w Strefie Gazy pod kryptonimem „Ochronny brzeg", wymierzoną w Hamas i jego infrastrukturę podziemnych tuneli prowadzących do Egiptu. Izrael ogłosił sukces. Tymczasem struktury Hamasu nie zostały nadwyrężone, a zniszczone tunele szybko odbudowano. W poczuciu krzywdy oraz nienawiści do Izraela i Żydów dorastało nowe pokolenie bojowników. Na Zachodnim Brzegu Jordanu i w Jerozolimie atakowali oni Żydów nożami lub taranowali rozpędzonymi samochodami. Działania te wzmagały odwet izraelskich sił bezpieczeństwa. Ich celem coraz częściej było Wzgórze Świątynne w Jerozolimie. Prowadziło to do pogłębiającej się nienawiści na tle religijnym po obu stronach konfliktu. W Izraelu wyrosło z kolei pokolenie wychowane w duchu skrajnie nacjonalistyczno-religijnej ideologii, które domagało się odwetu na Palestyńczykach. Prawicowi politycy, osadnicy i rabini otwarcie buntowali Żydów przeciwko Arabom. Sytuację w Palestynie zaostrzyła deklaracja prezydenta USA Donalda Trumpa z grudnia 2017 r. o uznaniu Jerozolimy za stolicę Izraela.

[227] M. Matusiak, K. Zielińska, *Eskalacja konfliktu izraelsko-arabskiego*, OSW, 12 V 2021 r., https://www.osw.waw.pl/en/node/28844 [dostęp: 12 V 2021]; K. Śmiałkowska, *Operacja „Strażnik Murów" – za kulisami walki z Hamasem*, epatmos.pl, 11 VI 2021 r., https://epatmos.pl/szabat-szalom/item/operacja-straznik-murow-za-kulisami-walki-z-hamasem [dostęp: 11 VI 2021].

[228] Za: *Pierwsza wojna oparta na sztucznej inteligencji*, 30 V 2021 r., http://www.izrael.badacz.org/fakty/fakty_straznik_murow.html [dostęp: 30 V 2021]. W latach poprzedzających operację „Strażnik murów" Cahal stworzył zaawansowaną platformę technologiczną sztucznej inteligencji, która scentralizowała w jednym systemie wszystkie dane o grupach terrorystycznych w Strefie Gazy, co umożliwiło analizę danych w czasie rzeczywistym i uzyskiwanie istotnych informacji. Pionierami w tej dziedzinie byli żołnierze z elitarnej grupy wywiadu (Jednostka 8200), którzy stworzyli kilka nowych programów: Alchemik, Ewangelia, Głębia mądrości. Zostały one z powodzeniem użyte podczas walk w Strefie Gazy w maju 2021 r.

Wywołało to oburzenie i protesty w świecie muzułmańskim, który zażądał anulowania decyzji Waszyngtonu i ogłosił, że Jerozolima jest stolicą Palestyny. Biały Dom nie zmienił decyzji, a 14 maja 2018 r., w 70. rocznicę ogłoszenia przez Izrael niepodległości, Żydzi i Amerykanie świętowali w Jerozolimie otwarcie ambasady USA. W odpowiedzi Hamas zorganizował wielotysięczny protest. Normalizacja stosunków ZEA i Bahrajnu z Izraelem w 2020 r. była ciosem dla Hamasu, który zacieśnił więzi z Hezbollahem. Bunt palestyńskiej młodzieży w Jerozolimie został wsparty przez Hamas, który w maju 2021 r. rozpoczął ostrzał rakietowy Strefy Gazy. W odpowiedzi armia Izraela przystąpiła do operacji wojskowej pod kryptonimem „Strażnik murów", zakończonej zawieszeniem broni.

Eskalacja nienawiści i przemocy prowadząca do najbardziej brutalnych wydarzeń w historii konfliktu izraelsko-palestyńskiego

Zakończenie operacji „Strażnik murów" nie wpłynęło na sytuację w Jerozolimie Wschodniej, gdzie wciąż trwały burzliwe antyżydowskie manifestacje. Ponadto w czerwcu 2021 r. w Autonomii Palestyńskiej wybuchły zamieszki przeciwko jej władzom. Źródłem tych niepokojów było zabicie przez palestyńską policję Nizara Banata, aktywisty Al-Fatah, zaciekłego krytyka palestyńskich władz, które oskarżał o korupcję. Podczas jego pogrzebu manifestanci wzywali 85-letniego wówczas Mahmuda Abbasa do odejścia ze stanowiska, piastowanego przez niego nieprzerwanie od 2005 r. Formalnie zakończył on swój mandat w 2009 r., ale rządzi nadal, mimo nieorganizowania wyborów, a te, które miały być przeprowadzone w 2021 r., odwołał i nie określił nowego terminu[229]. W końcu czerwca 2021 r. Ismail Hanija po raz drugi w ciągu roku przybył do Libanu, gdzie rozmawiał z przywódcą Hezbollahu Hasanem Nasrallahem i innymi liderami tej organizacji na temat konfliktu izraelsko-palestyńskiego z maja 2021 r. oraz możliwości wykorzystania doświadczeń z ostatnich walk w decydującej bitwie z Izraelem[230]. W dniu 1 sierpnia 2021 r., podczas wyborów wewnętrznych, Ismail Hanija został jednogłośnie ponownie wybrany przywódcą Hamasu na czteroletnią kadencję. Od końca 2019 r. kierował działalnością ruchu z emigracji, dzieląc pobyt między Turcją i Katarem. Nie wspomniał

[229] *Palestinians attend funeral for PA critic Nizar Banat in Hebron*, AlJazeera, 25 VI 2021 r., https://www.aljazeera.com/news/2021/6/25/palestinians-hold-funeral-for-activist-nizar-banat-in-hebron [dostęp: 25 VI 2021].

[230] A. Boxerman, *Hamas leader Haniyeh meets Hezbollah chief Nasrallah in Beirut*, The Times of Israel, 29 VI 2021 r., https://www.timesofisrael.com/hamas-leader-haniyeh-meets-hezbollah-chief-nasrallah-in-beirut/ [dostęp: 30 VI 2021].

o zamiarze powrotu do Palestyny[231]. Na skutek nieustannych protestów na granicy Strefy Gazy z Izraelem w sierpniu 2021 r. Egipt zamknął granicę w Rafah. Przedstawiciele egipskiego wywiadu, którzy wynegocjowali rozejm, poinformowali, że Hamas jest coraz mniej przewidywalnym partnerem, niedotrzymującym uzgodnionych porozumień. Był to pierwszy po wielu latach krytyczny komentarz egipskich służb specjalnych pod adresem Hamasu. W grudniu 2021 r. Izrael zakończył trwającą trzy i pół roku budowę 65-kilometrowego ogrodzenia granicznego ze Strefą Gazy. Ogrodzenie jest zaawansowanym technicznie obiektem. Oddziela Strefę Gazy od Izraela zarówno na powierzchni, jak i pod ziemią. Zapora ma 6 m wysokości i została zaopatrzona w podziemne czujniki do wykrywania budowy tuneli, instalacje radarowe, urządzenia podwodne oraz kamery do monitoringu[232].

Ostatnich kilka miesięcy 2021 r. i cały 2022 r. upłynęły w atmosferze protestów i przemocy, tym razem w mniejszej skali na terytorium Strefy Gazy. Eskalacja nastąpiła na Zachodnim Brzegu Jordanu i w Jerozolimie. Początek 2022 r. zbiegł się z opublikowaniem przez Amnesty International (AI) obszernego raportu pt. *Izraelski apartheid wobec Palestyńczyków: okrutny system dominacji i zbrodnia przeciwko ludzkości*. W dokumencie szczegółowo opisano, w jaki sposób Izrael stosuje system ucisku i dominacji wobec narodu palestyńskiego w Izraelu i na Palestyńskich Terytoriach Okupowanych. W raporcie stwierdzono m.in., że izraelskie władze muszą zostać pociągnięte do odpowiedzialności za zbrodnie wobec Palestyńczyków[233]. Izraelskie władze oskarżyły AI o jednostronność, kłamstwa i pominięcie milczeniem aktywności terrorystycznej palestyńskich ugrupowań oraz izraelskich ofiar tych działań. W odpowiedzi na raport Palestyńczycy zorganizowali protesty na Zachodnim Brzegu, którym towarzyszyła przemoc. Skutkiem tych wydarzeń było rozpoczęcie w marcu 2022 r. izraelskiej operacji antyterrorystycznej pod kryptonimem „Falochron", prowadzonej przez cały ten i następny rok. Tylko w marcu i kwietniu 2022 r. w atakach terrorystycznych zginęło 14 Izraelczyków, izraelska policja natomiast

[231] *Ismail Haniya re-elected as leader of Palestinian group Hamas*, AlJazeera, 1 VIII 2021 r., https://www.aljazeera.com/news/2021/8/1/haniya-re-elected-as-chief-of-palestinian-group-hamas [dostęp: 1 VIII 2021].

[232] *Izrael: Zakończono budowę ogrodzenia na granicy ze Strefą Gazy*, wnp.pl, 7 XII 2021 r., https://www.wnp.pl/rynki-zagraniczne/izrael-zakonczono-budowe-ogrodzenia-na-granicy-ze-strefa-gazy,514438.html [dostęp: 8 XII 2021].

[233] *Izraelski apartheid wobec Palestyńczyków: okrutny system dominacji…*; D. Bar-Tal, *Złudzenia niszczące życie…*, s. 173–182.

zastrzeliła co najmniej 29 Palestyńczyków. W tym samym czasie Hamas prowadził ostrzał rakietowy terytorium Izraela, bez wyrządzenia większych szkód. W odwecie Cahal zaatakował stanowiska Hamasu i PID. W wyniku jednego z tych ataków został zabity Tajsir al-Dżabari, dowódca Brygad al-Kuds, zbrojnego ramienia PID. W dniu 11 maja izraelski żołnierz zastrzelił Szirin Abu Akleh, znaną palestyńską dziennikarkę Al-Dżaziry. Dwa dni później izraelskie siły zaatakowały uczestników jej pogrzebu. Dnia 14 maja odbyły się protesty przeciwko zabójstwu dziennikarki, które zbiegły się z manifestacjami poświęconymi 74. rocznicy *al-nakby*. Śmierć Szirin Abu Akleh wywołała protesty niemal na całym Bliskim Wschodzie, w USA i Europie[234].

Nieustanna konfrontacja między siłami bezpieczeństwa Izraela i Palestyńczykami w Jerozolimie Wschodniej i na Zachodnim Brzegu Jordanu doprowadziła w październiku 2022 r. do strajku generalnego. Podczas jego trwania doszło do burzliwych zamieszek i walki Palestyńczyków z izraelską policją na skrzyżowaniu głównych dróg prowadzących z Jerozolimy do Ramallah, Betlejem, Nablusu i Hebronu. W tym samym miesiącu izraelskie siły przystąpiły do likwidacji bazy nowej organizacji Legowisko Lwów (Arin al-Usud) w Nablusie. Została ona założona w lipcu 2022 r. jako przejaw sprzeciwu młodego pokolenia Palestyńczyków wobec starzejącego się przywództwa Al-Fatah, Hamasu i PID oraz nieskuteczności ich walki z Izraelem. Eskalacja przemocy spowodowała, że 2022 r. był najbardziej dramatyczny dla Palestyńczyków na Zachodnim Brzegu Jordanu od 17 lat. W wyniku działań izraelskich sił bezpieczeństwa, które przeprowadziły tam ponad 2200 przeszukań, obław i aresztowań, zginęło 149 Palestyńczyków. W atakach palestyńskich terrorystów śmierć poniosło 29 Izraelczyków[235].

[234] P. Ślusarczyk, *Konflikt palestyńsko-izraelski odżywa*, Euroislam, 24 IV 2022 r., https://euroislam.pl/konflikt-palestynsko-izraelski-odzywa/ [dostęp: 24 IV 2022]; M. Humaid, *Israel hits Gaza with air attacks as tensions escalate*, AlJazeera, 5 VII 2022 r., https://www.aljazeera.com/news/2022/8/5/israel-hits-gaza-with-air-strikes-as-tensions-escalate [dostęp: 5 VIII 2022]; *Mapping Shireen Abu Akleh solidarity protests*, AlJazeera, 16 V 2022 r., https://www.aljazeera.com/news/2022/5/16/mapping-shireen-abu-akleh-solidarity-protests [dostęp: 16 V 2022].

[235] *Palestinians strike in West Bank, Jerusalem over Israel killings*, AlJazeera, 20 X 2022 r., https://www.aljazeera.com/news/2022/10/20/palestinians-strike-in-west-bank-jerusalem-over-israel-killings [dostęp: 20 X 2022]; *Who are the Lions' Den armed group in the occupied West Bank?*, AlJazeera, 26 X 2022 r., https://www.aljazeera.com/news/2022/10/26/who-are-the-lions-den-armed-group-in-occupied-west-bank-explainer [dostęp: 26 X 2022]; Z. Al-Tahhan,

W listopadzie 2022 r. w Izraelu powstał nowy rząd, najbardziej prawicowy w historii tego państwa. Polityczna radykalizacja przełożyła się na brutalność izraelskich służb i przemoc ze strony Palestyńczyków, co było widoczne już na początku 2023 r.[236] Tylko w styczniu zginęło ponad 30 Palestyńczyków i 10 Żydów. Ofiary to mieszkańcy Zachodniego Brzegu Jordanu i Jerozolimy. Izraelskie siły bezpieczeństwa prowadziły wzmożone działania w ramach kontynuowania operacji „Falochron" i atakowały prawie każdej nocy cele w miastach Zachodniego Brzegu, głównie w Nablusie i Dżeninie. Po roku trwania tej operacji wzrosła determinacja nowego pokolenia palestyńskich bojowników i nasiliły się ataki na izraelskich cywilów. Brutalność izraelskiej policji i wojska spotkała się z akceptacją i poparciem żydowskich osadników zachęcanych do antypalestyńskich działań przez Itamara Ben Gwira, ministra bezpieczeństwa wewnętrznego Izraela. Wywodzi się on ze środowiska osadników, w którym znalazł wielu swoich wyborców. Ośmieliło to część spośród 450 000 obywateli Izraela mieszkających na Zachodnim Brzegu Jordanu do stosowania przemocy wobec Palestyńczyków, czasem w ramach prowokacji, a czasem w odwecie za palestyński terroryzm[237]. Niemal każdy tydzień przynosił ofiary po obu stronach. W lutym 2023 r., po zastrzeleniu dwóch Izraelczyków nieopodal Nablusu, żydowscy osadnicy w ciągu jednego dnia przeprowadzili ponad 300 ataków na palestyńskie miejscowości i osady[238]. Największych zniszczeń dokonano w Huwarze, gdzie spalono zabudowania, samochody

Israel raids: Why are so many Palestinians being killed?, AlJazeera, 26 I 2023 r., https://www.aljazeera.com/news/2023/1/26/why-israeli-raids-killed-many-palestinians-this-year-explainer [dostęp: 26 I 2023].

[236] W nowym rządzie znaleźli się m.in. dwaj znani żydowscy radykałowie. Jeden z nich to Itamar Ben Gwir, przewodniczący partii Żydowska Siła (Otzma Jehudit), który został szefem nowo utworzonego Ministerstwa Bezpieczeństwa Wewnętrznego. Kontroluje on m.in. policję na Zachodnim Brzegu Jordanu. Gwir utrzymywał kontakty z żydowskimi grupami ekstremistycznymi i jako adwokat bronił ich członków. Jest gorącym zwolennikiem czystości religijnej i „rasowej" Żydów oraz przeciwnikiem obecności Arabów i kościołów w Izraelu. Drugi to Becalel Smotricz, który objął stanowisko ministra finansów. Odpowiada m.in. za administrację cywilną na Zachodnim Brzegu Jordanu. Jest zagorzałym zwolennikiem żydowskiej ekspansji osadniczej.

[237] B. McKernan, S. Taha, *Tu i tak nie ma życia*, „Forum" 2023, nr 7, s. 53; J. Katulski, *Nikt nie jest święty. Obie strony konfliktu izraelsko-palestyńskiego mają swoje motywacje*, „Przegląd" 2023, nr 42, s. 21.

[238] *Palestine's Huwara should be wiped out: Top Israeli minister*, AlJazeera, 1 III 2023 r., https://www.aljazeera.com/news/2023/3/1/israel-arrests-settlers-after-anti-palestinian-pogrom [dostęp: 1 III 2023].

i pobito mieszkańców. Zginęło dwóch Palestyńczyków, a ponad 100 zostało rannych. Jonathan Pollard, były izraelski szpieg w USA, stwierdził, że: *Huwarę należy zniszczyć, ale bez zabijania ludzi*[239]. Kilka dni później, podczas żydowskiego święta Purim, w mediach społecznościowych umieszczono film, na którym było widać żołnierzy tańczących i cieszących się wraz z osadnikami w miejscu, gdzie doszło do największych zniszczeń w Huwarze[240].

W lutym 2023 r. ultraprawicowy rząd Benjamina Netanjahu zapowiedział legalizację dziewięciu żydowskich osiedli na Zachodnim Brzegu Jordanu. Stany Zjednoczone, UE i kraje arabskie wyraziły zdecydowany sprzeciw wobec tej decyzji, co jednak niewiele zmieniło. Dla władz Izraela konflikt z Palestyńczykami jest sprawą wewnętrzną i kwestią bezpieczeństwa narodowego. W opinii autora społeczność międzynarodowa, w tym świat arabski, nie była w stanie przeszkodzić, poza werbalnymi protestami, działaniom Izraela, tj. przejmowaniu kolejnych terenów palestyńskich i budowaniu na nich osiedli. Jednocześnie bierna postawa Al-Fatah wobec wydarzeń na Zachodnim Brzegu skutkowała coraz większą niechęcią mieszkańców do władz Autonomii Palestyńskiej, które przestały panować nad nastrojami Palestyńczyków wrogo do nich nastawionych. Brak społecznego poparcia sprawił, że władze odizolowały się od społeczeństwa i rozbudowały, przy poparciu Izraela, palestyńskie siły bezpieczeństwa, które wykorzystywano także przeciwko własnej opozycji i protestującym Palestyńczykom. Na przykład w marcu 2023 r. dziesiątki funkcjonariuszy użyło gazu łzawiącego i rozpędziło w Nablusie manifestację uczestników pogrzebu członka Hamasu, Abdula Fataha Charuszaha, który został zabity w Dżeninie wraz z sześcioma innymi Palestyńczykami. W zamieszaniu ciało Charuszaha upadło na ziemię. Władze Autonomii Palestyńskiej zostały potępione przez Hamas i LFWP[241].

[239] Za: T. Staff, *Ex-spy Jonathan Pollard says 'Huwara must be destroyed', but without killing people*, The Times of Israel, 6 III 2023 r., https://www.timesofisrael.com/ex-spy-jonathan-pollard-says-huwara-must-be-destroyed-but-without-killing-people/ [dostęp: 6 III 2023].

[240] E. Fabian, *IDF soldiers seen dancing with settlers in flashpoint West Bank town of Huwara*, The Times of Israel, 7 III 2023 r., https://www.timesofisrael.com/idf-soldiers-dance-with-settlers-in-flashpoint-west-bank-town-of-huwara/ [dostęp: 7 III 2023].

[241] *Palestinian police fire tear gas at Hamas militant funeral*, Al-Monitor, 8 III 2023 r., https://www.al-monitor.com/originals/2023/03/palestinian-police-fire-tear-gas-hamas-militant-funeral [dostęp: 8 III 2023].

W kwietniu izraelska policja szturmowała meczet Al-Aksa. Funkcjonariusze przekonywali, że wkroczyli do meczetu, ponieważ w środku zabarykadowały się grupy uczestników zamieszek, którzy zgromadzili tam kamienie i niebezpieczne narzędzia do atakowania policjantów. W odpowiedzi na akcję policji Hamas wystrzelił kilka rakiet w kierunku Izraela. Tym razem nie doszło do konfrontacji z izraelskimi siłami. W maju 2023 r. Cahal przeprowadził w Strefie Gazy pięciodniową operację pod kryptonimem „Tarcza i strzała" wymierzoną w PID, który odpowiedział ostrzałem rakietowym Izraela. Izraelskie siły poinformowały o zabiciu sześciu dowódców organizacji i likwidacji licznych wyrzutni rakiet i stanowisk dowódczych[242]. Hamas nie brał udziału w tych walkach, dzięki czemu udało mu się utrzymać porozumienie gospodarcze wynegocjowane dla mieszkańców Gazy po walkach w 2021 r., w tym przede wszystkim pozwolenia na pracę dla 20 000 palestyńskich robotników. Operacja „Tarcza i strzała" tylko na krótko przesunęła punkt ciężkości konfliktu do Strefy Gazy, by po jej zakończeniu powrócić na Zachodni Brzeg Jordanu, gdzie izraelskie siły zbrojne niemal codziennie przeprowadzały działania, m.in. w Ramallah, Nablusie i Dżeninie, próbując stłumić rosnący opór Palestyńczyków. W tym ostatnim mieście tylko jednego dnia w lipcu zginęło 12 Palestyńczyków, a 140 zostało rannych. W tym samym miesiącu ok. 1000 izraelskich żołnierzy ponownie weszło do Dżeninu. Zginęło ośmiu Palestyńczyków, a kilkudziesięciu zostało rannych. Izraelska operacja, w której brały udział siły powietrzne i lądowe, trwała 18 godzin. Według Izraela była ona skierowana przeciwko infrastrukturze terrorystycznej. Palestyńscy przywódcy nazwali operację w Dżeninie „nową zbrodnią wojenną", największą w tym mieście od 20 lat. Rzecznik prezydenta Autonomii Palestyńskiej wezwał społeczność międzynarodową do (...) *przełamania haniebnego milczenia i podjęcia poważnych działań*[243]. Na atak izraelskich sił w Dżeninie Hamas odpowiedział ostrzałem Izraela, a bojownik tej organizacji zastrzelił izraelskiego żołnierza w pobliżu osady Kedumin na Zachodnim Brzegu. Napastnik został zabity podczas ucieczki. Następnego dnia izraelskie siły zabiły trzech Palestyńczyków w Nablusie i w Ramallah[244].

[242] *Operacja „Tarcza i Strzała"*, http://www.izrael.badacz.org/historia/operacja_tarcza_strzala.html [dostęp: 21 VI 2023].

[243] A. Ibrahim, V. Pietromarchi, *Jenin updates: Israel hits Gaza after 12 killed in Jenin raid*, AlJazeera, 4 VII 2023 r., https://www.aljazeera.com/news/liveblog/2023/7/4/jenin-attack-live-10-killed-as-israeli-raid-enters-second-day [dostęp: 4 VII 2023].

[244] Tamże.

Rankiem 7 października 2023 r., dzień po 50. rocznicy wybuchu wojny Jom Kipur, ok. 1300 bojowników Hamasu i PID sforsowało w kilkudziesięciu miejscach ogrodzenie graniczne i zaatakowało terytorium Izraela w ramach skrupulatnie przygotowanej operacji, którą Muhammad Deif, przywódca Brygad al-Kassam, nazwał „Potop Al-Aksa" (Tufan al-Aksa). Skala oraz forma ataku były bezprecedensowe i kompletnie zaskoczyły Izrael. Połączenie ataku rakietowego (wystrzelono ponad 3500 rakiet w kierunku Izraela) z użyciem dronów i wtargnięciem na tereny przylegające do Strefy Gazy okazało się niezwykle skuteczne. Grupy uzbrojonych terrorystów dotarły do ponad 20 izraelskich miejscowości i baz wojskowych na obszarze ok. 80 km^2 terytorium Izraela. Napastnicy ostrzeliwali przejeżdżające samochody, mordowali mieszkańców wsi i nieuzbrojonych żołnierzy. Zabili wielu młodych uczestników festiwalu muzyczno-tanecznego zorganizowanego z okazji żydowskiego święta Sukkot, w czasie którego wielu żołnierzy było na urlopie. Opanowanie sytuacji i odzyskanie utraconych posterunków zajęło armii Izraela kilka godzin. Liczba ofiar (ok. 1200 zabitych i 240 uprowadzonych) zszokowała zarówno Izraelczyków, jak i cały świat. Wiele osób, w tym kobiet i dzieci, zostało okrutnie zamordowanych, co stało się przyczyną odwetu Cahalu[245], który jeszcze tego samego dnia przystąpił do operacji „Żelazne miecze". Skala przemocy po obu stronach jest ogromna, co wyróżnia ten konflikt w historii walk żydowsko-palestyńskich. Hamas nie stracił przy tym wsparcia sojuszników działających w ramach tzw. Osi Oporu, nieformalnego antyizraelskiego sojuszu struktur państwowych i pozapaństwowych, który oprócz Hamasu tworzą PID, Hezbollah i jemeński ruch Huti. Członków Osi Oporu łączy sprzeciw wobec polityki Izraela i USA w regionie, a za ich uzbrojenie, szkolenie i koordynację odpowiada Korpus Strażników Rewolucji Islamskiej w Iranie[246].

W listopadzie i grudniu 2023 r. Hamas zwolnił w trzech turach kilkudziesięciu zakładników porwanych 7 października w zamian za wypuszczenie z izraelskich więzień ponad 150 Palestyńczyków. Wymianę i towarzyszące jej krótkie okresy rozejmu negocjował Katar, od lat wspierający Hamas. Do działań przeciwko Izraelowi włączyły się Hezbollah i zbrojne organizacje

[245] R. Bergman, P. Kingsley, *Dlaczego izraelskie służby zawiodły*, „Gazeta Wyborcza", 14–15 X 2023 r.; *Przyjechali się bawić, walczyli o życie. „Byli wszędzie, chodzili i strzelali. Wokół umierali ludzie"*, TVN24, 8 X 2023 r., https://tvn24.pl/swiat/izrael-atak-hamasu-ostrzal-podczas-nova-festiwal-przy-strefie-gazy-wiele-osob-zginelo-wiele-pojmano-relacje-ocalalych-st7381277 [dostęp: 8 X 2023].

[246] J. Katulski, *Czy Hamas można pokonać?*, „Przegląd" 2023, nr 46, s. 30.

szyickie w Syrii, które atakowały bazy USA w tym kraju i w Jordanii. W odwecie izraelskie i amerykańskie siły niszczyły pozycje ekstremistów. W listopadzie 2023 r. do działań przystąpił ruch Huti w Jemenie, zwany również Ansar Allah (Zwolennicy Boga), który przy użyciu dronów i rakiet atakował statki przepływające przez Zatokę Adeńską i Morze Czerwone. Zapowiedział, że ataki nie ustaną, dopóki Izrael nie zaprzestanie działań wojennych w Strefie Gazy. Zmusiło to USA i Wielką Brytanię do wysłania okrętów w ten rejon w celu ochrony przepływających tamtędy jednostek. Mimo to wielu armatorów, w tym eksploatujących tankowce, zmieniało trasę rejsu i wybierało drogę wokół Afryki, co wpłynęło na wzrost ceny ropy naftowej i innych towarów importowanych z Azji. Hezbollah, który ostrzeliwał przygraniczne rejony Izraela na północy kraju, zmusił do ewakuacji setki mieszkańców. Siły obronne Izraela odpowiadały nalotami na pozycje bojowników Partii Boga. W dniu 1 kwietnia 2024 r. w wyniku izraelskiego nalotu został doszczętnie zniszczony konsulat Iranu w Damaszku. Zginęli gen. Mohammad Reza Zahedi – dowódca elitarnej jednostki Quds (Jerozolima) działającej w Syrii i Libanie oraz jego zastępca – gen. Mohammad Hadi Hadżirahimi, a także pięciu innych oficerów. W odwecie w nocy z 13 na 14 kwietnia Iran przeprowadził atak na terytorium Izraela z użyciem setek dronów i rakiet, które prawie wszystkie zostały zneutralizowane. Wydarzenia te groziły rozszerzeniem konfliktu na cały Bliski Wschód[247].

Przedłużająca się wojna w Strefie Gazy, która spowodowała klęskę humanitarną na niespotykaną skalę oraz rosnącą liczbę ofiar po stronie palestyńskiej (ponad 35 000 do połowy maja 2024 r.), wywołała falę antyizraelskich protestów na świecie, również w USA. W dniu 1 kwietnia 2024 r. zginęło siedmiu wolontariuszy (wśród nich był Polak Damian Soból) pracujących dla organizacji World Central Kitchen. Ostrzelanie konwoju humanitarnego władze Izraela tłumaczyły pomyłką[248]. Nieprzejednane stanowisko w sprawie kontynuacji działań wojennych zajęli izraelscy ministrowie: Itamar Ben Gwir i Becalel Smotricz, którzy w kwietniu 2024 r. oznajmili,

[247] K. Gurgul, *Teheran zapowiada zemstę. „Pożałują tej zbrodni"*, Wirtualna Polska, 2 IV 2024 r., https://wiadomosci.wp.pl/teheran-zapowiada-zemste-pozaluja-tej-zbrodni-7012650427476576a [dostęp: 2 IV 2024]; P. Juraszek, *Nocna obrona Izraela. Jej koszt robi wrażenie*, Wirtualna Polska, 14 IV 2024 r., https://tech.wp.pl/nocna-obrona-izraela-jej-koszt-robi-wrazenie,7016869610097568a [dostęp: 14 IV 2024].

[248] B. Frymorgen, *Szokujące brytyjskie ustalenia po izraelskim ataku na konwój z pomocą*, RMF24, 3 IV 2024 r., https://www.rmf24.pl/raporty/raport-izrael-w-stanie-wojny/news-szokujace-brytyjskie-ustalenia-po-izraelskim-ataku-na-konwoj,nId,7429027#crp_state=1 [dostęp: 3 IV 2024].

że nie zgodzą się na zawieszenie broni z Hamasem, nawet za zwolnienie wszystkich zakładników. Poinformowali również premiera Benjamina Netanjahu, że w przypadku odwołania ataku na Rafah doprowadzą do upadku rządu. Izraelskie siły od dłuższego czasu były przygotowane do przeprowadzenia tego ataku, lecz izraelski gabinet wojenny[249] – ze względu na presję Waszyngtonu – zwlekał z wydaniem rozkazu. Dopiero 6 maja jednogłośnie zatwierdził operację w Rafah. Jednocześnie Cahal nakazał ewakuację mieszkańców ze wschodnich i centralnych dzielnic. W ocenie izraelskich sił zbrojnych miasto jest ostatnim bastionem, w którym stacjonują nietknięte i w pełni uzbrojone oddziały Hamasu oraz pozostaje nienaruszona sieć podziemnych tuneli, którymi przerzucana jest broń z Egiptu. Ta ocena okazała się mylna, ponieważ izraelskie siły były zmuszone ponownie zaatakować miasto Dżabaliję na północy Strefy Gazy, zdobyte już na początku 2024 r., kiedy ogłoszono rozbicie tamtejszych oddziałów Hamasu. Bojownicy wycofali się z miasta, jednak odbudowali siły i wrócili. W Rafah może dojść do podobnej sytuacji. Hamas przeprowadzi tam taktyczny odwrót, a gdy izraelska armia wycofa się z miasta, bojownicy do niego powrócą. Prezydent USA Joe Biden zagroził, że w przypadku rozpoczęcia pełnowymiarowej ofensywy w Rafah zostanie wstrzymana pomoc wojskowa dla Izraela. W Rafah, oprócz 200 000 mieszkańców, schroniło się ok. 1,4 mln uchodźców z całej Strefy Gazy[250]. Ponadto wciąż utrzymuje się napięta sytuacja na granicy izraelsko-libańskiej, gdzie wzajemne ataki doprowadziły do znacznych strat w ludziach i sprzęcie po obu stronach. Zwiększa to ryzyko eskalacji konfliktu do pełnowymiarowej wojny. Cahal utrzymuje wysoki poziom gotowości bojowej, a przedstawiciele władz Izraela i jego dowództwa wojskowego sugerują możliwość przeprowadzenia inwazji lądowej na Liban, jeśli sytuacja będzie tego wymagać. W czerwcu Naim Kasem, zastępca szefa Hezbollahu, oświadczył, że Partia Boga jest gotowa na wojnę totalną z Izraelem

[249] Gabinet wojenny tworzą premier Benjamin Netanjahu, minister obrony Joaw Galant i polityk opozycji Benny Gantz.

[250] *Skrajnie prawicowi ministrowie grożą Netanjahu obaleniem rządu*, Bankier.pl, 28 IV 2024 r., https://www.bankier.pl/wiadomosc/Skrajnie-prawicowi-ministrowie-groza-Netanjahu-obaleniem-rzadu-8737247.html [dostęp: 28 IV 2024]; M. Czmiel, *Gabinet wojenny Izraela zatwierdził operację w Rafah*, Wirtualna Polska, 6 V 2024 r., https://wiadomosci.wp.pl/gabinet-wojenny-izraela-zatwierdzil-operacje-w-rafah-7024738830465952a [dostęp: 6 V 2024]; *Wojna w Strefie Gazy. Co najmniej 360 tys. osób ewakuowało się z Rafah*, Bankier.pl, 13 V 2024 r., https://www.bankier.pl/wiadomosc/Wojna-w-Strefie-Gazy-Co-najmniej-360-tys-osob-ewakuowalo-sie-z-Rafah-8744798.html [dostęp: 13 V 2024].

i nie pozwoli państwu żydowskiemu na żadne zwycięstwa. Dodał, że front libański jest trwale powiązany ze Strefą Gazy.

Polska od czasu powstania Izraela w odniesieniu do konfliktu izraelsko-palestyńskiego wyrażała poparcie dla rozwiązania dwupaństwowego. Podczas głosowań na forum ONZ opowiadała się za Izraelem lub wstrzymywała się od głosu, co i tak uznawano za gest proizraelski. Zmiana nastąpiła w maju 2024 r., ale stosunki dwustronne pogorszyły się już wcześniej. Podczas głosowania nad rezolucją przyznającą Palestynie pełne członkostwo w ONZ Polska, wraz ze 143 państwami, poparła ten wniosek. Stanowisko Warszawy oburzyło izraelską dyplomację. Zmianę stanowiska Polski wobec Izraela sygnalizował wcześniej minister spraw zagranicznych Radosław Sikorski, który ustosunkowując się do sytuacji na Bliskim Wschodzie, powiedział, że teraz nie ma już gestów proizraelskich[251]. Unia Europejska potępiła ataki terrorystyczne Hamasu w Izraelu i podkreśliła prawo Izraela do obrony zgodnie z prawem humanitarnym i międzynarodowym, zwłaszcza w odniesieniu do ochrony cywilów. Wezwała także Hamas do natychmiastowego uwolnienia wszystkich zakładników. Potwierdziła, że jedynym rozwiązaniem konfliktu może być rozwiązanie dwupaństwowe oparte na współpracy z prawowitymi władzami palestyńskimi. Potem jednak sprawa Palestyny podzieliła UE. Niektóre jej kraje, podobnie jak Polska, uznały państwowość Palestyny, inne stanęły na stanowisku, że można to będzie uczynić dopiero po rozwiązaniu obecnego konfliktu[252]. Bez odpowiedzi pozostaje pytanie, kiedy i jak zostanie on zakończony. Istotne są bowiem doprowadzenie do rozejmu oraz wypracowanie trwałych rozwiązań politycznych. Obecne władze Autonomii Palestyńskiej nie tylko nie potępiły działań Hamasu, lecz także widzą jego udział w przyszłych władzach politycznych, co na obecnym etapie jest nie do przyjęcia dla Izraela i Zachodu. Jednak w XX w. podobne deklaracje formułowano pod adresem Al-Fatah jako organizacji terrorystycznej, by w 1994 r. jego przywódcę, Jasera Arafata, uhonorować Pokojową Nagrodą Nobla.

[251] J. Haszczyński, *Polska była proizraelska, teraz głosuje w ONZ za Palestyną*, Rzeczpospolita, 12 V 2024 r., https://www.rp.pl/publicystyka/art40335201-jerzy-haszczynski-polska-byla-proizraelska-teraz-glosuje-w-onz-za-palestyna [dostęp: 12 V 2024].

[252] Tamże. Zob. także: *Palestynę uznaje większość krajów na świecie, najmniej w Europie*, Bankier.pl, 23 V 2024 r., https://www.bankier.pl/wiadomosc/Palestyne-uznaje-wiekszosc-krajow-na-swiecie-najmniej-w-Europie-8751322.html [dostęp: 23 V 2024].

Podsumowanie

W latach 2021–2022 nastąpiła eskalacja przemocy na Zachodnim Brzegu Jordanu i w Jerozolimie Wschodniej. Nieustanna konfrontacja między siłami bezpieczeństwa Izraela i Palestyńczykami doprowadziła do strajku generalnego, podczas którego dochodziło do burzliwych zamieszek i walki Palestyńczyków z izraelską policją. W Autonomii Palestyńskiej wybuchły z kolei zamieszki przeciwko jej władzom. Palestyńczycy wzywali sędziwego i skorumpowanego prezydenta Mahmuda Abbasa do odejścia ze stanowiska. Aktywną działalność rozpoczęło nowe pokolenie palestyńskich bojowników, będące w opozycji wobec starzejących się przywódców Al-Fatah, Hamasu i PID oraz nieskuteczności ich walki z Izraelem. Eskalacja przemocy spowodowała, że 2022 r. był najbardziej dramatycznym czasem dla Palestyńczyków na Zachodnim Brzegu Jordanu od 17 lat. W listopadzie 2022 r. w Izraelu powstał nowy rząd, najbardziej prawicowy w historii tego państwa. Polityczna radykalizacja przełożyła się na intensywność działań izraelskich sił bezpieczeństwa, prowadzących nieustanne blokady palestyńskich miejscowości, przeszukania domów i aresztowania, w trakcie których ginęli ludzie. Bierna postawa Al-Fatah wobec wydarzeń na Zachodnim Brzegu wywołała niechęć mieszkańców do władz Autonomii Palestyńskiej. W tym czasie Hamas zachowywał względny spokój. Wystrzelił zaledwie kilka rakiet w kierunku Izraela, co pozostało bez odpowiedzi Cahalu. W maju 2023 r. izraelskie wojsko przeprowadziło w Strefie Gazy krótką operację pod kryptonimem „Tarcza i strzała" wymierzoną w PID. Po jej zakończeniu konfrontacja zbrojna wróciła na Zachodni Brzeg Jordanu, gdzie izraelskie siły zbrojne niemal codziennie przeprowadzały działania i próbowały stłumić rosnący opór Palestyńczyków. W dniu 7 października 2023 r. bojownicy Hamasu i PID zaatakowali ze Strefy Gazy terytorium Izraela w ramach operacji „Potop Al-Aksa". Jeszcze tego samego dnia siły zbrojne Izraela przystąpiły do operacji „Żelazne miecze". W jej trakcie Strefa Gazy została całkowicie zrujnowana. Do końca pierwszej połowy 2024 r. konflikt izraelsko-palestyński trwał, co groziło przeniesieniem walk do Libanu i destabilizacją Bliskiego Wschodu.

Wnioski

Przez wiele lat wyrażano opinię, że konflikt izraelsko-palestyński może zostać zakończony jedynie za pomocą rozwiązania politycznego, jednak ta specyficzna wojna bez końca zniszczyła izraelską i palestyńską lewicę, czyli jedyne siły, które dążyły do pokoju opartego na istnieniu dwóch państw. Należy przy tym zwrócić uwagę, że przywódcy Izraela bronili takiej koncepcji pokoju, której celem było wyeliminowanie skutków zajęcia ziem palestyńskich, a nie samego zajęcia jako takiego, czyli usunięcie Palestyńczyków, a nie zaakceptowanie ich praw. Jaser Arafat jako warunek zawarcia pokoju postawił odzyskanie terytoriów Palestyny znajdujących się pod zarządem Izraela od zakończenia wojny sześciodniowej w 1967 r. Obecnie trwały pokój jest niemożliwy, gdyż nie chcą go sfanatyzowane ugrupowania po obu stronach. Izraelem rządzi skrajna prawica. Pogłębiająca się wzajemna

nienawiść doprowadziła do eskalacji konfliktu na niespotykaną skalę. Zanim do tego doszło, Hamas i inne radykalne organizacje islamskie od początku traktowały walkę z Izraelem jako główny sposób rozwiązywania wszelkich problemów społecznych, politycznych i ekonomicznych. Walka z Żydami została uznana za dżihad, uświęconą wojnę z niewiernymi. Przed utworzeniem przez Hamas regularnych oddziałów powstańczej armii terroryzm był dla palestyńskich bojowników wstępujących do muzułmańskich organizacji zbrojnych aktem sakralnym, spełnieniem boskiego obowiązku. Żadne racje nie powinny zatem ograniczać sprawców takich ataków, kierujących się zasadami islamu. Chociaż to nie Palestyńczycy zainicjowali zamachy samobójcze, to przyczynili się, wzorem Hezbollahu, do ich upowszechnienia i uczynienia z nich głównego środka w działaniach terrorystycznych.

W przedszkolach i na obozach prowadzonych przez Hamas dzieci wychowywano w duchu bycia męczennikiem (szahidem). Religijny radykalizm wielokrotnie prowokował Izrael do odwetu, co przyniosło olbrzymie zniszczenia w Strefie Gazy, ofiary i cierpienia ludności, która stała się zakładnikiem organizacji i jej tarczą ochronną. Dla kierownictwa Hamasu czy PID celem nie było osiągnięcie pokoju za wszelką cenę, lecz utrzymywanie stanu ciągłego konfliktu w sytuacji, gdy ugrupowania nie mogły zrealizować własnego zamysłu, jakim było powstanie islamskiego emiratu na terytorium całej Palestyny. Palestyńskie ugrupowania ekstremistyczne dążyły bowiem do utworzenia państwa religijnego opartego na szariacie, w którym władcą jest Allah. Odrzucały przy tym wszelkie wartości nieislamskie, odmawiały Żydom państwowości i traktowały ich jako ludzi drugiej kategorii.

Dla Żydów jest to wojna o byt, o ziemię, którą obiecał im Bóg. Ponad 100 lat konfrontacji z Palestyńczykami, a od powstania państwa Izrael także z arabskimi sąsiadami, wzmocniło akceptację przez społeczeństwo Izraela działań militarnych jako jedynego środka gwarantującego przetrwanie. Dla Izraela zawarcie pokoju oznaczałoby wiele wyrzeczeń, wysiedlenie tysięcy osadników i zwrócenie Palestyńczykom znacznej części Palestyńskich Terytoriów Okupowanych. Dla każdego rządu w tym kraju stanowiłoby to akt politycznego samobójstwa, gdyż ocierałoby się o zdradę stanu i wywołałoby olbrzymi opór społeczny osadników, a to przełożyłoby się na względy obronne. Poza tym permanentna wojna dla wyższych dowódców wojskowych Cahalu była okazją do budowania własnej pozycji, a po przejściu

w stan rezerwy – osobistej pomyślności i kariery politycznej[253]. Osiągnięcie kompromisu wymagałoby zatem olbrzymich ustępstw, na które elity polityczne Izraela nie mogą sobie pozwolić. Jednocześnie coraz silniejszy radykalizm młodych Żydów może godzić w państwo żydowskie. Z powodu swojej niezłomnej postawy i fanatyzmu ekstremiści podsycają konflikt z Palestyńczykami. Religijno-nacjonalistyczni fanatycy marzą o powstaniu Królestwa Izraela. W opinii autora obecnie już nawet niewierzący Żydzi swoją tożsamość narodową opierają na koncepcjach pochodzących z Tory.

Wojna w Strefie Gazy pogłębiła wieloletni kryzys wewnętrznego poparcia dla władz Autonomii Palestyńskiej, ale jak dotąd nie doprowadziła do otwartego konfliktu na Zachodnim Brzegu Jordanu, gdzie panuje olbrzymia destabilizacja, a izraelskie siły bezpieczeństwa przeprowadzają regularne operacje specjalne, którym często towarzyszą starcia zbrojne. Przez utrzymanie w stanie gotowości struktur siłowych kierownictwo Autonomii może stłumić wszelkie oznaki buntu opozycji. W opinii autora autorytarne przywództwo Mahmuda Abbasa już od dawna wymaga zmiany. Abbas jest postrzegany przez Palestyńczyków jako prezydent skorumpowany i kolaborujący z Izraelem, dlatego stracił zaufanie swoich obywateli. Palestyńskie przywództwo dąży jednak do utrzymania władzy mimo zmieniających się uwarunkowań i presji zewnętrznej. Ponadto deklaruje wolę powrotu do administrowania tym terytorium po ustaniu walk. Tymczasem Zachód krytykuje izraelskie zajęcie Zachodniego Brzegu Jordanu, budowę żydowskich osiedli, a jednocześnie wspiera prawo Izraela do jego istnienia, chociaż nie wiadomo, w jakich granicach, gdyż państwo ich nie określiło. Niezależnie od tego, jak zakończy się obecna wojna w Strefie Gazy, zdaniem autora, Izraelowi nie uda się wykorzenić palestyńskiego terroryzmu. Zabitych bojowników zastąpią kolejni, będący obecnie dziećmi widzącymi śmierć swoich najbliższych i tragedię mieszkańców Strefy Gazy. Jak pokazuje historia konfliktu izraelsko-palestyńskiego, po zabitych liderach pojawiali się nowi, jeszcze bardziej wrogo nastawieni do Izraela, a równocześnie radykalizowały się kolejne pokolenia Palestyńczyków i organizowały ataki terrorystyczne. Czy te działania ograniczą się do terytorium Izraela i Palestyny, czy też zostaną przeniesione na kontynent europejski, jak to się działo w okresie od lat 60. do 80. XX w.? Odpowiedź na to pytanie nie jest znana.

[253] Szeroka analiza tej problematyki jest zawarta w: P. Tyler, *Twierdza Izrael. Zakulisowa historia elit wojskowych, które uparcie bronią się przed pokojem*, Poznań 2014.

Bibliografia

Abé N., Bergman R., *Nie popełnimy samobójstwa*, „Forum" 2016, nr 6, s. 59–61.

Apartheid po izraelsku, „Dziennik Trybuna", 20 VII 2018 r.

Armstrong K., *W imię Boga. Fundamentalizm w judaizmie, chrześcijaństwie i islamie*, Warszawa 2005.

Bar-Tal D., *Złudzenia niszczące życie. O konflikcie państwa izraelskiego z Palestyńczykami*, Warszawa 2023.

Bar-Zohar M., Mishal N., *Mossad. Najważniejsze misje izraelskich tajnych służb*, Poznań 2012.

Ben Zvi A., *Bliski Wschód coraz bliżej pokoju*, „Rzeczpospolita", 27 X 2020 r.

Bensimon D., Errera E., *Żydzi i Arabowie. Historia współczesnego Izraela*, Warszawa 2000.

Bergman R., Kingsley P., *Dlaczego izraelskie służby zawiodły*, „Gazeta Wyborcza", 14–15 X 2023 r.

Besson S., *Islamizacja Zachodu. Historia pewnego spisku*, Warszawa 2006.

Bojko K., *Izrael a aspiracje Palestyńczyków 1987–2006*, Warszawa 2006.

Bożejewicz P., *XX wiek: Ziemia obiecana terrorystów*, „Rzecz o Historii", dodatek do „Rzeczpospolitej", 2 IX 2016 r.

Bunton M., *Konflikt palestyńsko-izraelski*, Łódź 2017.

Chojnowski A., Tomaszewski J., *Izrael*, Warszawa 2001.

Citlak A., *Na wschód od Jordanu. W kraju braci Semitów*, Warszawa 2015.

Corm G., *Bliski Wschód w ogniu. Oblicza konfliktu 1956–2003*, Warszawa 2003.

Denoël Y., *Sekretne wojny Mossadu*, Warszawa 2013.

Dudzińska A., *Tożsamość żydowska a polityka imigracyjna Izraela*, Warszawa 2014.

Encyklopedia terroryzmu, M. Crenshaw, J. Pimlott (red.), Warszawa 2004.

Filiu J.P., *Historia Gazy*, Warszawa 2017.

Gadowski W., Wojciechowski P., *Tragarze śmierci*, Warszawa 2010.

Gasztold P., *Zabójcze układy. Służby PRL i międzynarodowy terroryzm*, Warszawa 2017.

Gebert K., *Palestyna do wzięcia*, „Polityka" 2020, nr 26, s. 49–53.

Gebert K., *Pokój z widokiem na wojnę. Historia Izraela*, Warszawa 2023.

Gelvin J., *Konflikt izraelsko-palestyński*, Kraków 2009.

Ghattas K., *Czarna fala*, Warszawa 2023.

Gleize J.M., *Prawdziwy Izrael i fałszywy judaizm*, Warszawa 2022.

Goldmann N., *The Jewish Paradox*, London 1978.

Górka M., *Mossad. Porażki i sukcesy tajnych służb izraelskich*, Warszawa 2015.

Hever J.A., *Święta ziemia radykałów. Kto rządzi Izraelem?*, „Przegląd" 2014, nr 17, s. 66–69.

Hoffman B., *Oblicza terroryzmu*, Warszawa 2001.

Huppert U., *Izrael w cieniu fundamentalizmów*, Toruń 2016.

Izak K., *Brązowe zabytki w typie środkowoeuropejskim na terenie Grecji i wschodniej części wybrzeża Morza Śródziemnego a problem wędrówek Dorów i „ludów morskich"*, „Materiały Zachodniopomorskie" 1986, t. 32, s. 85–138.

Izak K., *Leksykon organizacji i ruchów islamistycznych*, Warszawa 2014.

Izak K., *Sieć ekstremizmów religijnych i politycznych. Sojusznicy i wrogowie*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego" 2019, nr 21, s. 96–134.

Jarząbek J., *Etnonacjonalizm i religijny fundamentalizm jako podstawy ideologii Palestyńskiego Islamskiego Dżihadu*, „Wschodnioznawstwo" 2012, nr 6, s. 153–166.

Jarząbek J., *Palestyńczycy na drodze do niepodległości. Rozwój, przemiany i kryzys ruchu narodowego*, Warszawa 2012.

Jasiewicz E., *Podpalić Gazę*, Warszawa 2011.

Jelonek T., *Historia Izraela. Od niewoli babilońskiej do upadku powstania Bar-Kochby*, Kraków 2019.

Jendroszczyk P., *Izrael ignoruje dżihadystów*, „Rzeczpospolita", 19 XI 2015 r.

Jendroszczyk P., *Izrael świętuje. Palestyńczycy giną*, „Rzeczpospolita", 15 V 2018 r.

Jendroszczyk P., *Kolejna wojna Netanjahu*, „Rzeczpospolita", 13 XI 2019 r.

Jendroszczyk P., *Niemcy: bez taryfy ulgowej dla Izraela*, „Rzeczpospolita", 23 I 2009 r.

Johnson P., *Historia Żydów*, Warszawa 2020.

Jusuf M.H., Brackin R., *Syn Hamasu*, Wrocław 2017.

Katulski J., *Czy Hamas można pokonać?*, „Przegląd" 2023, nr 46, s. 28–30.

Katulski J., *Nikt nie jest święty. Obie strony konfliktu izraelsko-palestyńskiego mają swoje motywacje*, „Przegląd" 2023, nr 42, s. 20–22.

Kociszewski J., *Izrael i Hamas o krok od porozumienia*, „Dziennik Gazeta Prawna", 21 XI 2018 r.

Kolejne ataki rakietowe na Izrael, „Gazeta Polska Codziennie", 14 XI 2019 r.

Kowalewski Ł., *Czarny Wrzesień w Jordanii*, „Komandos" 2011, nr 2, s. 32–39.

Kozieł H., *Jak sabotowano próby ratowania Żydów*, „Rzecz o Historii", dodatek do „Rzeczpospolitej", 4 II 2021 r.

Krawczyk A., *Terroryzm ugrupowań fundamentalistycznych na obszarze Izraela w drugiej połowie XX wieku*, Toruń 2007.

Kryszak P., *Balonowy terroryzm Hamasu*, „Gazeta Polska Codziennie", 28 VIII 2020 r.

Kubiak K., *Wojna o niepodległość Izraela 1947–1949*, Zabrze–Tarnowskie Góry 2013.

Levitt M., *Hamas, polityka, dobroczynność i terroryzm w służbie dżihadu*, Kraków 2008.

Łupina T., *Za wszelką cenę, czyli ukryta historia powstania Izraela*, „Zakazana Historia" 2019, nr 11, s. 56–61.

Madejska D., *Historia współczesnego świata arabskiego*, Warszawa 2008.

Mallmann K.M., Cüppers M., *Półksiężyc i swastyka. III Rzesza a świat arabski*, Warszawa 2009.

McKernan B., Taha S., *Tu i tak nie ma życia*, „Forum" 2023, nr 7, s. 52–53.

Młynarz W., *Minister obrony Izraela podał się do dymisji*, „Gazeta Polska Codziennie", 16 XI 2018 r.

Montefiore S.S., *Jerozolima. Biografia*, Warszawa 2011.

Mroczkowski K., *„Płynny Ołów" – fragmenty*, „e-Terroryzm.pl" 2015, nr 4 (40), s. 46–55.

Mroczkowski K., *„Płynny Ołów". Izraelska operacja wojskowa w Strefie Gazy 2008–2009*, Zabrze 2015.

Nadolski Ł.M., *Operacja „Cast Lead" (cz. 1)*, „Komandos" 2009, nr 12, s. 14–19.

Niedziela S., *Konflikty i napięcia w świecie arabskim*, Warszawa 2012.

Nowa fala nożowników, „Dziennik Trybuna", 23 XI 2015 r.

Ochmann J., *Wkład syjonizmu religijnego w politykę i sukcesy syjonizmu*, „Przegląd Religioznawczy" 2015, nr 2, s. 29–68.

Ożarowski R., *Hezbollah a sprawa palestyńska*, w: *Palestyna: polityka – społeczeństwo – kultura*, I. Kończak, M. Woźniak (red.), Łódź 2009, s. 63–76.

Peres S., Landau D., *Ben Gurion. Żywot polityczny*, Wołowiec 2013.

Pokrzywiński P., *Organizacja Lehawa – ekstremizm spod znaku Kahane*, „Stosunki Międzynarodowe – International Relations" 2019, t. 56, nr 2, s. 61–79. https://doi.org/10.7366/020909621201904.

Rubin B., Schwanitz W.G., *Hitlerowcy, islamiści i narodziny nowożytnego Bliskiego Wschodu*, Kraków 2014.

Sand S., *Dlaczego przestałem być Żydem. Spojrzenie Izraelczyka*, Warszawa 2014.

Sand S., *Kiedy i jak wynaleziono naród żydowski*, Warszawa 2011.

Sand S., *Kiedy i jak wynaleziono Ziemię Izraela. Od Ziemi Świętej do ojczyzny*, Warszawa 2015.

Shindler C., *Historia współczesnego Izraela*, Warszawa 2011.

Stefanicki R., *1027 za sierżanta. Gilad Szalit na wolności*, „Gazeta Wyborcza", 18 X 2011 r.

Stefanicki R., *Wojny oliwne. Sadzenie i niszczenie drzew oliwkowych stało się w Palestynie namiastką działań wojennych*, „Gazeta Wyborcza", 23 III 2012 r.

Sterling C., *Sieć terroru. Prawda o międzynarodowym terroryzmie*, Warszawa 1990.

Szydzisz M., *Uznanie Palestyny za państwo nieczłonkowskie o statusie obserwatora ONZ – nowa rzeczywistość na Bliskim Wschodzie*, w: *Bliski Wschód w stosunkach międzynarodowych w XXI wieku*, W. Lizak, A.M. Solarz (red. nauk.), Warszawa 2015, s. 89–97.

Szymankiewicz Ł., *Terroryzm lotniczy wobec Izraela*, Warszawa 2019.

Thomas G., *Szpiedzy Gideona. Tajna historia Mossadu*, Warszawa 2005.

Tomasiewicz J., *Terroryzm. Na tle przemocy politycznej. Zarys encyklopedyczny*, Katowice 2000.

Tyler P., *Twierdza Izrael. Zakulisowa historia elit wojskowych, które uparcie bronią się przed pokojem*, Poznań 2014.

Walker T., Gowers A., *Arafat*, Warszawa 2005.

White B., *Apartheid izraelski*, Warszawa 2010.

Wójcik E., *Konflikt bliskowschodni. Aspekty militarne*, Warszawa 1975.

Wróblewski B., *Jordania*, Warszawa 2011.

Zawadzki M., *Izrael walczy z tunelami*, „Gazeta Wyborcza", 9 I 2009 r.

Zdanowski J., *Historia najnowsza Bliskiego Wschodu i Afryki Północnej*, Warszawa 2020.

Zychowicz P., *Jerozolima tylko dla Żydów*, „Rzeczpospolita", 12 III 2010 r.

Zychowicz P., *Palestyńska wojna domowa*, „Rzeczpospolita", 8 I 2009 r.

Żebrowski J., *Dzieje Syrii. Od czasów najdawniejszych do współczesności*, Warszawa 2006.

Źródła internetowe

Al-Tahhan Z., *Israel raids: Why are so many Palestinians being killed?*, AlJazeera, 26 I 2023 r., https://www.aljazeera.com/news/2023/1/26/why-israeli-raids-killed--many-palestinians-this-year-explainer [dostęp: 26 I 2023].

Al-Tamimi A.J., *New Salafi Jihadi Group in Gaza: The Sheikh Omar Hadid Brigade*, Jihad Intel, 2 VI 2015 r., za: https://www.aymennjawad.org/2015/06/new-salafi-jihadi-group-in-gaza-the-sheikh-omar [dostęp: 2 VI 2015].

Boxerman A., *Hamas leader Haniyeh meets Hezbollah chief Nasrallah in Beirut*, The Times of Israel, 29 VI 2021 r., https://www.timesofisrael.com/hamas-leader-haniyeh-meets-hezbollah-chief-nasrallah-in-beirut/ [dostęp: 30 VI 2021].

Czmiel M., *Gabinet wojenny Izraela zatwierdził operację w Rafah*, Wirtualna Polska, 6 V 2024 r., https://wiadomosci.wp.pl/gabinet-wojenny-izraela-zatwierdzil-operacje-w-rafah-7024738830465952a [dostęp: 6 V 2024].

Dżihadyści przyznają się do zabójstwa trzech młodych Izraelczyków, Onet, 3 VII 2014 r., https://wiadomosci.onet.pl/swiat/dzihadysci-przyznaja-sie-do-zabojstwa-trzech--mlodych-izraelczykow/wbkqv [dostęp: 3 VII 2014].

Ewakuacja osiedli żydowskich, http://www.izrael.badacz.org/historia/gaza.html [dostęp: 26 I 2024].

Fabian E., *IDF soldiers seen dancing with settlers in flashpoint West Bank town of Huwara,* The Times of Israel, 7 III 2023 r., https://www.timesofisrael.com/idf-soldiers-dance-with-settlers-in-flashpoint-west-bank-town-of-huwara/ [dostęp: 7 III 2023].

Frymorgen B., *Szokujące brytyjskie ustalenia po izraelskim ataku na konwój z pomocą,* RMF24, 3 IV 2024 r., https://www.rmf24.pl/raporty/raport-izrael-w-stanie-wojny/news-szokujace-brytyjskie-ustalenia-po-izraelskim-ataku-na-konwoj,nId,7429027#crp_state=1 [dostęp: 3 IV 2024].

Goldmann N., *The Future of Israel,* „Foreign Affairs" 1970, nr 3, https://www.foreignaffairs.comarticles/egypt/1970-04-01/future-israel [dostęp: 15 IX 2012].

Górzyński O., *Pokojowy plan Trumpa dla Palestyny. Obiecuje miliardowe inwestycje,* Wirtualna Polska, 23 VI 2019 r., https://wiadomosci.wp.pl/pokojowy-plan-trumpa-dla-palestyny-obiecuje-miliardowe-inwestycje-6395042740618881a [dostęp: 23 VI 2019].

Gurgul K., *Teheran zapowiada zemstę. „Pożałują tej zbrodni",* Wirtualna Polska, 2 IV 2024 r., https://wiadomosci.wp.pl/teheran-zapowiada-zemste-pozaluja-tej-zbrodni-7012650427476576a [dostęp: 2 IV 2024].

Hamas and Hezbollah leaders meet to discuss response to Israel-UAE deal, Jewish News, 7 IX 2020 r., https://jewishnews.timesofisrael.com/hamas-and-hezbollah-leaders-meet-to-discuss-response-to-israel-uae-deal/ [dostęp: 7 IX 2020].

Hamas zapłaci rodzinom zabitych w Strefie Gazy, Wprost, 22 I 2009 r., https://www.wprost.pl/swiat/151224/hamas-zaplaci-rodzinom-zabitych-w-strefie-gazy.html [dostęp: 22 I 2009].

Haszczyński J., *Polska była proizraelska, teraz głosuje w ONZ za Palestyną,* Rzeczpospolita, 12 V 2024 r., https://www.rp.pl/publicystyka/art40335201-jerzy-haszczynski-polska-byla-proizraelska-teraz-glosuje-w-onz-za-palestyna [dostęp: 12 V 2024].

https://www.alamy.com/relatives-of-palestinian-militant-islam-yasin-and-his-brother-muhammed-not-seen-mourn-at-the-family-house-during-their-funeral-in-jebaliya-northern-gaza-strip-thursday-nov-18-2010-image524147723.html [dostęp: 18 XI 2010].

Humaid M., *Israel hits Gaza with air attacks as tensions escalate,* AlJazeera, 5 VIII 2022 r., https://www.aljazeera.com/news/2022/8/5/israel-hits-gaza-with-air-strikes-as-tensions-escalate [dostęp: 5 VIII 2022].

Ibrahim A., Pietromarchi V., *Jenin updates: Israel hits Gaza after 12 killed in Jenin raid,* AlJazeera, 4 VII 2023 r., https://www.aljazeera.com/news/liveblog/2023/7/4/jenin-attack-live-10-killed-as-israeli-raid-enters-second-day [dostęp: 4 VII 2023].

Ismail Haniya re-elected as leader of Palestinian group Hamas, AlJazeera, 1 VIII 2021 r., https://www.aljazeera.com/news/2021/8/1/haniya-re-elected-as-chief-of-palestinian-group-hamas [dostęp: 1 VIII 2021].

Izrael i Palestyna jako oddzielne państwa. Trump ogłosił plan pokojowy dla Bliskiego Wschodu, Forsal.pl, 28 I 2020 r., https://forsal.pl/artykuly/1450987,izrael-i-palestyna-jako-oddzielne-panstwa-trump-oglosil-plan-pokojowy-dla-bliskiego-wschodu.html [dostęp: 28 I 2020].

Izrael: Zakończono budowę ogrodzenia na granicy ze Strefą Gazy, wnp.pl, 7 XII 2021 r., https://www.wnp.pl/rynki-zagraniczne/izrael-zakonczono-budowe-ogrodzenia-na-granicy-ze-strefa-gazy,514438.html [dostęp: 8 XII 2021].

Izraelski apartheid wobec Palestyńczyków: okrutny system dominacji i zbrodnia przeciwko ludzkości, Amnesty International, 1 II 2022 r., https://www.amnesty.org.pl/izraelski-apartheid-wobec-palestynczykow-okrutny-system-dominacji-i-zbrodnia-przeciwko-ludzkosci/ [dostęp: 1 II 2022].

Izraelskie czołgi ostrzelały pozycje Hamasu w Strefie Gazy, Forsal.pl, 20 I 2021 r., https://forsal.pl/swiat/bezpieczenstwo/artykuly/8073139,izraelskie-czolgi-ostrzelaly-pozycje-hamasu-w-strefie-gazy.html [dostęp: 20 I 2021].

Jak Izrael pozbywał się niechcianych, TVN24, 11 V 2011 r., https://tvn24.pl/swiat/jak-izrael-pozbywal-sie-niechcianych-ra170717-3524829 [dostęp: 11 V 2011].

Jeremicz J., *Bricha – nielegalna emigracja Żydów z Polski do Palestyny w latach 1944–1947*, Ośrodek Brama Grodzka – Teatr NN, https://teatrnn.pl/leksykon/artykuly/bricha-nielegalna-emigracja-zydow-z-polski-do-palestyny-w-latach-19441947/ [dostęp: 12 I 2024].

Jerska A., *Życie pod lufami karabinów*, Palestyna.wordpress, 17 I 2011 r., https://palestyna.wordpress.com/2011/01/17/zycie-pod-lufami-karabinow/ [dostęp:17 I 2011].

Juraszek P., *Nocna obrona Izraela. Jej koszt robi wrażenie*, Wirtualna Polska, 14 IV 2024 r., https://tech.wp.pl/nocna-obrona-izraela-jej-koszt-robi-wrazenie,7016869610097568a [dostęp: 14 IV 2024].

Latos G., *Wbrew naciskom USA rząd Izraela zatwierdził ułatwienia w rozbudowie żydowskich osiedli na Zachodnim Brzegu*, Dziennik Gazeta Prawna, 18 VI 2023 r., https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/swiat/artykuly/8735578,izrael-usa-rozbudowa-zydowskich-osiedli-na-zachodnim-brzegu-palestyna.html [dostęp: 18 VI 2023].

Lider Hamasu nie żyje. Został zabity w Teheranie, TVN24, 31 VII 2024 r., https://tvn24.pl/swiat/lider-hamasu-ismail-hanija-nie-zyje-zostal-zabity-w-teheranie-st8024623 [dostęp: 1 VIII 2024].

Lieber D., *Hamas chief: We won't discuss recognizing Israel, only wiping it out*, „The Times of Israel", 19 X 2017 r., https://www.timesofisrael.com/hamas-chief-we-wont-discuss-recognizing-israel-only-wiping-it-out/ [dostęp: 19 X 2017].

Mapping Shireen Abu Akleh solidarity protests, AlJazeera, 16 V 2022 r., https://www.aljazeera.com/news/2022/5/16/mapping-shireen-abu-akleh-solidarity-protests [dostęp: 16 V 2022].

Matusiak M., Zielińska K., *Eskalacja konfliktu izraelsko-arabskiego*, OSW, 12 V 2021 r., https://www.osw.waw.pl/en/node/28844 [dostęp: 12 V 2021].

Operacja „Tarcza i Strzała", http://www.izrael.badacz.org/historia/operacja_tarcza_strzala.html [dostęp: 21 VI 2023].

Palestine's Huwara should be wiped out: Top Israeli minister, AlJazeera, 1 III 2023 r., https://www.aljazeera.com/news/2023/3/1/israel-arrests-settlers-after-anti-palestinian-pogrom [dostęp: 1 III 2023].

Palestinian police fire tear gas at Hamas militant funeral, Al-Monitor, 8 III 2023 r., https://www.al-monitor.com/originals/2023/03/palestinian-police-fire-tear-gas-hamas-militant-funeral [dostęp: 8 III 2023].

Palestinians attend funeral for PA critic Nizar Banat in Hebron, AlJazeera, 25 VI 2021 r., https://www.aljazeera.com/news/2021/6/25/palestinians-hold-funeral-for-activist-nizar-banat-in-hebron [dostęp: 25 VI 2021].

Palestinians strike in West Bank, Jerusalem over Israel killings, AlJazeera, 20 X 2022 r., https://www.aljazeera.com/news/2022/10/20/palestinians-strike-in-west-bank-jerusalem-over-israel-killings [dostęp: 20 X 2022].

Palestyna: Rząd jedności po roku do dymisji, Dziennik Gazeta Prawna, 17 VI 2015 r., https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/artykuly/877813,palestyna-rzad-jednosci-po-roku-do-dymisji.html [dostęp: 17 VI 2015].

Palestynę uznaje większość krajów na świecie, najmniej w Europie, Bankier.pl, 23 V 2024 r., https://www.bankier.pl/wiadomosc/Palestyne-uznaje-wiekszosc-krajow-na-swiecie-najmniej-w-Europie-8751322.html [dostęp: 23 V 2024].

Pierwsza wojna oparta na sztucznej inteligencji, 30 V 2021 r., http://www.izrael.badacz.org/fakty/fakty_straznik_murow.html [dostęp: 30 V 2021].

Pipes D., *[Christian Zionism]: Israel's Best Weapon*?, „New York Post", 15 VII 2003 r., za: https://pl.danielpipes.org/1149/chrzescijanski-syjonizm-najlepsza-bron-izraela [dostęp: 15 VII 2003].

Pokorski A., *Finansowanie Hamasu. USA wyznaczyły nagrodę za „globalnych terrorystów”*, Interia, 6 I 2024 r., https://wydarzenia.interia.pl/raport-wojna-w-izraelu/news-finansowanie-hamasu-usa-wyznaczyly-nagrode-za-globalnych-ter,nId,7253023 [dostęp: 6 I 2024].

Premier Izraela Benjamin Netanjahu prosił o fundusze dla Hamasu. Ujawniony tajny list do Kataru, polskieradio24, 11 V 2024 r., https://polskieradio24.pl/artykul/3376273,premier-izraela-benjamin-netanjahu-prosil-o-fundusze-dla-hamasu--ujawniony-tajny-list-do-kataru [dostęp: 11 V 2024].

Przyjechali się bawić, walczyli o życie. „Byli wszędzie, chodzili i strzelali. Wokół umierali ludzie”, TVN24, 8 X 2023 r., https://tvn24.pl/swiat/izrael-atak-hamasu-ostrzal--podczas-nova-festiwal-przy-strefie-gazy-wiele-osob-zginelo-wiele-pojmano-relacje-ocalalych-st7381277 [dostęp: 8 X 2023].

Sekretny protokół izraelskiej armii – jak doszło do „katastrofalnego” ataku na Rafah, Wirtualna Polska, 22 VIII 2014 r., https://wiadomosci.wp.pl/sekretny-protokol-izraelskiej-armii-jak-doszlo-do-katastrofalnego-ataku-na-rafah-6027704390927489a [dostęp: 22 VIII 2014].

Siryoti D., *Coronavirus could send ‘thousands’ of Gazans to Israeli border*, Israel Hayom, 23 III 2020 r., https://www.israelhayom.com/2020/03/23/coronavirus-could-send-thousands-of-gazans-to-israeli-border/ [dostęp: 23 III 2020].

Skrajnie prawicowi ministrowie grożą Netanjahu obaleniem rządu, Bankier.pl, 28 IV 2024 r., https://www.bankier.pl/wiadomosc/Skrajnie-prawicowi-ministrowie-groza-Netanjahu-obaleniem-rzadu-8737247.html [dostęp: 28 IV 2024].

Staff T., *Ex-spy Jonathan Pollard says „Huwara must be destroyed”, but without killing people*, The Times of Israel, 6 III 2023 r., https://www.timesofisrael.com/ex-spy-jonathan-pollard-says-huwara-must-be-destroyed-but-without-killing-people/ [dostęp: 6 III 2023].

Ślusarczyk P., *Konflikt palestyńsko-izraelski odżywa*, Euroislam, 24 IV 2022 r., https://euroislam.pl/konflikt-palestynsko-izraelski-odzywa/ [dostęp: 24 IV 2022].

Śmiałkowska K., *Operacja „Strażnik Murów” – za kulisami walki z Hamasem*, epatmos.pl, 11 VI 2021 r., https://epatmos.pl/szabat-szalom/item/operacja-straznik-murow--za-kulisami-walki-z-hamasem [dostęp: 11 VI 2021].

Tak Palestyna znikała z mapy. Oto historia konfliktu na Bliskim Wschodzie, Business Insider, 11 X 2023 r., https://businessinsider.com.pl/wiadomosci/tak-palestyna-znikala-z-mapy-oto-historia-konfliktu-na-bliskim-wschodzie/n0espfx [dostęp: 11 X 2023].

Turczyn A., *Izraelski Szin Bet w tym roku udaremnił 250 ataków terrorystycznych*, trybun.org, 13 VI 2018 r., https://trybun.org.pl/2018/06/13/izraelski-szin-bet-w-tym-roku-udaremnil-250-atakow-terrorystycznych/ [dostęp: 13 VI 2018].

Who are the Lions' Den armed group in the occupied West Bank?, AlJazeera, 26 X 2022 r., https://www.aljazeera.com/news/2022/10/26/who-are-the-lions-den-armed-group-in-occupied-west-bank-explainer [dostęp: 26 X 2022].

Wojna w Strefie Gazy. Co najmniej 360 tys. osób ewakuowało się z Rafah, Bankier.pl, 13 V 2024 r., https://www.bankier.pl/wiadomosc/Wojna-w-Strefie-Gazy-Co-najmniej-360-tys-osob-ewakuowalo-sie-z-Rafah-8744798.html [dostęp: 13 V 2024].

Wojnarowicz M., *Plan pokojowy Trumpa – znaczenie polityczne*, PISM, 27 II 2020 r., https://pism.pl/publikacje/Plan_pokojowy_Trumpa__znaczenie_polityczne [dostęp: 27 II 2020].

Yahya Sinwar re-elected as Hamas chief in Gaza Strip, AlJazeera, 10 III 2021 r., https://www.aljazeera.com/news/2021/3/10/yahya-sinwar-elected-as-hamas-chief-ahead-palestinian-elections [dostęp: 10 III 2021].

Artykuł wyraża poglądy autora i nie reprezentuje stanowiska Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego.

Krzysztof Izak

Emerytowany funkcjonariusz Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, pełniący służbę m.in. w pionach realizujących zadania w zakresie przeciwdziałania zagrożeniom terrorystycznym. Autor ponad 20 artykułów o tematyce terrorystycznej, które ukazały się na łamach wielu czasopism naukowych. Twórca *Leksykonu organizacji i ruchów islamistycznych* wydanego przez ABW.

Kontakt: lizior3@wp.pl

Terroryzm – studia, analizy, prewencja, 2024, nr 6: 127–150
CC BY-NC-SA 4.0
https://doi.org/10.4467/27204383TER.24.018.19406

Artykuł

Prognozowanie zagrożeń terrorystycznych jako element systemu antyterrorystycznego[1]

Forecasting terrorist threats as an element of the anti-terrorist system

TOMASZ ALEKSANDROWICZ
https://orcid.org/0000-0002-3419-5577
Akademia Policji w Szczytnie

Abstrakt

Artykuł jest poświęcony problematyce prognozowania zagrożeń terrorystycznych i jego roli w systemie antyterrorystycznym państwa. Celem artykułu jest zaprezentowanie metodyki prognozowania zagrożeń terrorystycznych na trzech poziomach: strategicznym, operacyjnym i taktycznym. Przedstawiono podstawowe metody, techniki i narzędzia stosowane w prognozowaniu zagrożeń. Główną tezą artykułu jest stwierdzenie, że prawidłowo przygotowana prognoza pozwala na określenie z wysokim stopniem prawdopodobieństwa możliwości wystąpienia zagrożenia terrorystycznego, jednak zawsze jest to jedynie oszacowanie takiej możliwości, a nie pewność poznawcza. Jako podstawową metodę badawczą zastosowano analizę systemową.

Słowa kluczowe

prognozowanie, zagrożenia terrorystyczne, system antyterrorystyczny

[1] Artykuł powstał na podstawie fragmentów książki: T.R. Aleksandrowicz, *Prognozowanie zagrożeń terrorystycznych. Aspekty metodologiczne*, Warszawa 2022, wydanej przez wydawnictwo Difin. Dokonano zmian redakcyjnych względem oryginału.

Abstract

The article is devoted to the problem of forecasting terrorist threats and its role in the state's anti-terrorist system. The aim of the article is to present the methodology of forecasting terrorist threats at three levels: strategic, operational and tactical. The text presents basic methods, techniques and tools used in threats forecasting. The main thesis of the article is the statement that a properly prepared forecast allows to determine with a high degree of probability the possibility of a terrorist threat, however, in such a case we are always dealing with the assessment of such a possibility, and not with cognitive certainty. System analysis was used as the basic research method.

Keywords

forecasting, terrorist threats, anti-terrorist system

Wprowadzenie

Trudno wyobrazić sobie funkcjonowanie współczesnego państwa i społeczeństwa bez prognozowania, tj. kształtowania choćby przybliżonego obrazu przyszłości i to w każdej niemal dziedzinie życia. Wynika to z prostego faktu: powzięte decyzje będą miały konsekwencje w przyszłości, muszą być zatem podejmowane na podstawie wyobrażeń na jej temat, obserwowanych tendencji, prognozowanych kierunków rozwoju sytuacji, czynników wpływających na ten rozwój. Jest to szczególnie istotne w sferze bezpieczeństwa podmiotu. Prognozowanie to jej niezbędny element, strategie bezpieczeństwa nie mogą bowiem polegać wyłącznie na działaniach reaktywnych, lecz muszą się skupiać na antycypacji zagrożeń. Dotyczy to także strategii zwalczania terroryzmu.

Celem artykułu jest zaprezentowanie metodyki prognozowania zagrożeń terrorystycznych na trzech poziomach: strategicznym, taktycznym i operacyjnym. Jego główna teza to stwierdzenie, że prawidłowo przygotowana prognoza pozwala na określenie z wysokim stopniem prawdopodobieństwa możliwości wystąpienia zagrożenia terrorystycznego, jednak w takim przypadku zawsze wiąże się to jedynie z oszacowaniem takiej możliwości, a nie z pewnością poznawczą. Metoda badawcza wykorzystana do potwierdzenia tezy to analiza systemowa.

Prognozowanie w naukach społecznych

Prognozowanie naukowe jest szczególnym przypadkiem przewidywania przyszłości. Jak twierdził Max Weber, istnieje nieprzekraczalna granica między nauką a wiarą. Wszelkie przypuszczenia są wyprowadzane z rzeczywistości i oparte na prawdach, które potwierdzona empirycznie wiedza jest w stanie zaoferować[2].

Badacze prezentują stosunkowo jednolite stanowisko co do istoty prognozowania[3]. Uogólniając, można stwierdzić, że prognoza to sąd, który jest sformułowany z wykorzystaniem dorobku nauki, odnosi się do określonej przyszłości, jest weryfikowalny empirycznie, co oznacza, że musi go cechować precyzja sformułowania i możliwość sprawdzenia jego trafności, oraz jest niepewny, ale poziom tej niepewności jest akceptowalny[4].

W literaturze przedmiotu pojawia się podział na cztery rodzaje przewidywań przyszłości: prognozę, projekcję, predykcję i *foresight*. Nie zawsze są to podziały o jasno wytyczonych granicach, szczególnie w zastosowaniach praktycznych. Halina Świeboda podkreśla, że te rozróżnienia terminologiczne nie są uzgodnione, ustalone w sposób jednoznaczny, lecz zależą od konwencji przyjmowanych przez różnych autorów i badaczy. Warto jednak było je przywołać dla przejrzystości wywodu[5].

Robert U. Ayres wyróżnił trzy rodzaje przewidywań[6]:

- prognozę (ang. *forecast*), definiowaną jako wypowiedź na temat przyszłości o rozsądnie wysokim poziomie wiarygodności, przyjmującą na ogół pewne założenia ograniczające w sensie warunku niezmieniającego się lub wolno zmieniającego się (np. brak wojen, kryzysów gospodarczych, przewrotów politycznych, innymi słowy brak punktów siodłowych, czyli czynników mogących zmienić trend),
- projekcję (ang. *projection*), rozumianą jako niepewną wypowiedź o przyszłości na ogół dotyczącą jednej z całej grupy możliwości

[2] Zob. M. Weber, *On the Methodology of the Social Sciences*, Glencoe 1949, s. 110.

[3] Przegląd literatury na ten temat w: H. Świeboda, *Prognozowanie zagrożeń bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2017, s. 31–45.

[4] *Prognozowanie gospodarcze. Metody i zastosowania*, M. Cieślak (red.), Warszawa 2005, s. 18, 20.

[5] Zob. M. Sułek, *Prognozowanie i symulacje międzynarodowe*, Warszawa 2010; H. Świeboda, *Prognozowanie zagrożeń bezpieczeństwa...*, s. 22–31.

[6] R.U. Ayres, *Prognozowanie rozwoju techniki i planowanie długookresowe*, Warszawa 1973, s. 45–46.

(jednego ze scenariuszy, uznanego przez tworzącego projekcję za najbardziej prawdopodobny),
– predykcję (ang. *prediction*), czyli apodyktyczną, podawaną bez zastrzeżeń wypowiedź o przyszłości lub o zdarzeniu jeszcze nieobserwowanym.

W literaturze przedmiotu[7] wskazuje się na podstawowe metody prognozowania:
– ekstrapolację,
– metody oparte na analogii,
– metody heurystyczne, w tym analizę morfologiczną,
– analizę scenariuszową.

W ostatnich dziesięcioleciach pojawiła się również analiza sieciowa (znana jako SNA, z ang. *social network analysis* – analiza sieci społecznych, niekiedy określana jako analiza struktur sieciowych) oparta na teorii grafów.

Ekstrapolacja trendu, czyli przedłużanie w przyszłość zauważalnych tendencji, jest stosowana do prognozowania rozwoju zdarzeń we względnie stabilnym otoczeniu. Trend to tendencja rozwojowa szeregu czasowego przedstawiająca długookresową skłonność do monotonicznych (jednokierunkowych) zmian prognozowanej zmiennej. Trend jest wynikiem trwałego oddziaływania na konkretne zjawisko danego i rozpoznanego zestawu czynników determinujących kierunek trendu (rosnący, malejący)[8]. Skuteczna prognoza wymaga jednak określenia czynników determinujących badany trend oraz punktów krytycznych (punktów siodłowych).

Metody oparte na analogii (prognozowanie analogowe) sprowadzają się do przenoszenia twierdzeń o jednym przedmiocie badań na inny na podstawie zachodzącego pomiędzy nimi podobieństwa. Za przykład może posłużyć prognozowanie dotyczące konfliktu palestyńsko-izraelskiego przez analogię do konfliktu w Kraju Basków.

Odrębną grupę tworzą metody heurystyczne, zwane niekiedy metodami twórczego myślenia lub metodami eksperckimi. Heurystyka to umiejętność odkrywania nowych prawd przez odpowiednie stawianie pytań, tworzenie hipotez, wyszukiwanie danych i materiałów służących za punkt wyjścia do procesu intelektualnego. Metody te są stosowane do analizy i prognozy zmiennych trudno wymiernych lub niepoddających się kwantyfikacji. Do najpopularniejszych metod heurystycznych zalicza się: burzę

[7] Zob. T.R. Aleksandrowicz, *Prognozowanie zagrożeń terrorystycznych…*, s. 32–41.

[8] Zob. B. Wiśniewski, *Praktyczne aspekty badań bezpieczeństwa*, Warszawa 2020, s. 179.

mózgów, metodę delficką i analizę morfologiczną. Burza mózgów polega, w dużym uproszczeniu[9], na postawieniu problemu analitycznego przed grupą wybranych ekspertów. Metoda delficka stanowi de facto wariant burzy mózgów. Jej istotą jest opracowanie szczegółowych ankiet dotyczących badanego problemu i kierowanie ich do specjalistów z różnych dziedzin wiedzy. Proces ten ma wiele etapów, respondenci są informowani o wynikach ankiety i w ten sposób dąży się do uzgodnienia bądź ujednolicenia opinii[10].

Analiza morfologiczna jest przeznaczona do strukturyzacji i ustalania relacji w ramach problemów niekwantyfikowalnych (ang. *wicked problems*/*social messes*). Metoda polega na uporządkowaniu wybranych parametrów i określeniu ich stanów, co oznacza stworzenie pola morfologicznego oraz ustalenie zgodności (logiczności) pomiędzy różnymi stanami różnych parametrów. Andrzej Dawidczyk zauważa, że zaletą analizy morfologicznej jest różnorodność spełnianych przez nią funkcji. Jego zdaniem to de facto „metoda kombinatoryczna, swoisty stymulator skojarzeń", który pozwala analitykowi na „kojarzenie obiektów pochodzących z niebranych zazwyczaj pod uwagę zbiorów"[11]. Analiza morfologiczna jest rozumiana jako (...) *totalna metodologia myślenia i postępowania polegająca na dostrzeganiu takiego obrazu rzeczywistości, w którym uwzględnione byłyby przejrzyście wszystkie ważniejsze powiązania strukturalne między obiektami, zjawiskami, ideami i działaniami*[12].

W prognozowaniu jakościowym najczęściej stosuje się analizę scenariuszową. Scenariusze są definiowane jako „zbiory racjonalnie prawdopodobnych, ale różnych sytuacji w przyszłości"[13]. Przy konstruowaniu scenariusza wychodzi się od analizy bieżącej rzeczywistości w danym jej wycinku,

---

[9] Zob. szerzej: K. Liedel, P. Piasecka, T.R. Aleksandrowicz, *Analiza informacji. Teoria i praktyka*, Warszawa 2012, s. 182 oraz przywołana tam literatura.

[10] Zob. szerzej: *The Delphi Method. Techniques and Applications*, H.A. Linstone, M. Turoff (red.), Thousand Oaks 2002, https://foresight.pl/assets/downloads/publications/Turoff_Linstone.pdf [dostęp: 7 VI 2024].

[11] A. Dawidczyk, J. Jurczak, P. Łuka, *Metody, techniki, narzędzia nauk o bezpieczeństwie*, Warszawa 2019, s. 93.

[12] M. Trocki, M. Wyrozębski, *Zastosowanie analizy morfologicznej w naukach o zarządzaniu*, „Organizacja i Kierowanie" 2014, nr 2 (162), s. 27–28.

[13] G. Gierszewska, M. Romanowska, *Analiza strategiczna przedsiębiorstwa*, Warszawa 2009, s. 37. Por. *Metody badań nad bezpieczeństwem i obronnością*, P. Sienkiewicz (red.), Warszawa 2010, s. 200, 204–207; A. Dawidczyk, J. Jurczak, P. Łuka, *Metody, techniki, narzędzia...*, s. 89–100.

określa czynniki determinujące i tworzy alternatywne scenariusze na zasadzie „co, jeżeli" (ang. *what if*). Można i należy wykorzystać ustalenia poczynione dzięki ekstrapolacji trendu i określeniu punktów siodłowych.

Analiza sieci społecznych powstała w rezultacie badań nad teorią sieci wywodzącą się z teorii grafów i należy do kategorii metod matematycznych. Jest to narzędzie pozwalające na opracowywanie modeli struktur sieciowych[14].

Stosowanie w praktyce naukowych metod prognozowania

Przystępując do rozważań na temat prognozowania w naukach o bezpieczeństwie, w tym w zakresie prognozowania zagrożeń terrorystycznych, należy podkreślić szczególny związek tej sfery z praktyką. Można w tym kontekście wskazać – ograniczając się do drugiej połowy XX w. – dwa aspekty.

Po pierwsze, analiza środowiska bezpieczeństwa, a więc i prognozowanie jego rozwoju, szczególnie w obszarze zagrożeń, stała się najważniejszą częścią działań na rzecz zapewniania bezpieczeństwa państwa. Przy realizacji zadań związanych z tą analizą sięgano po rozwiązania wykorzystywane w różnych naukach – ekonomii, socjologii, naukach o polityce – i adaptowano je na potrzeby specyfiki bezpieczeństwa państwa. Ważne miejsce zajmuje w tym kontekście analiza systemowa, która ma swoje źródło w biologii[15]. Do sfery bezpieczeństwa wprowadził ją sekretarz obrony Stanów Zjednoczonych Robert McNamara, korzystając ze swoich doświadczeń w biznesie. Podobną drogę adaptacji przeszła teoria grafów i jej kontynuacja – teoria sieci, które znalazły swoje zastosowanie nie tylko przy tworzeniu Internetu, lecz także w analizie zagrożeń terrorystycznych[16].

[14] Zob. A.L. Barabási, *Linked. How Everything is Connected to Everything Else and What It Means for Business, Science and Everyday Life*, New York 2009; M. Morzy, A. Ławrynowicz, *Wprowadzenie do analizy sieci społecznych*, https://socnetwork.files.wordpress.com/2011/02/podstawowe-wc582ac59bciwoc59bci.pdf [dostęp: 7 VII 2018].

[15] Jako datę powstania ogólnej teorii systemów przyjmuje się 1954 r. Zob. L. von Bertalanffy, *Ogólna teoria systemów*, Warszawa 1984.

[16] Zob. J. Wojciechowski, K. Pieńkosz, *Grafy i sieci*, Warszawa 2013; Ch. Leuprecht, O. Walther, *Applying Social Network Analysis to Terrorist Finansing*, w: *The Palgrave Handbook of Criminal and Terrorism Financing Law*, C. King, C. Walker, J. Gurulé (red.), Cham 2018, s. 945–966; Ch.C. Yang, N. Liu, M. Sageman, *Analyzing the Terrorist Social Networks with Visualization Tools*, w: *Intelligence and Security Informatics. IEEE International Conference on Intelligence and*

Po drugie, praktyczne zastosowanie metod stworzonych dzięki badaniom naukowym stało się przedmiotem zainteresowania nauki, co doprowadziło do jej swoistego połączenia z praktyką. Zaczęło to być szczególnie widoczne w Stanach Zjednoczonych po drugiej wojnie światowej. Państwo to stało się wtedy globalnym mocarstwem i potrzebowało strategii na taką skalę, a zatem analizy światowego środowiska bezpieczeństwa i prognoz dotyczących szans, wyzwań, zagrożeń i ryzyka. W związku z tym powstała m.in. amerykańska szkoła analizy wywiadowczej[17], w której ramach kształtowały się praktyczne metody analizy wywiadowczej łączące teorię i praktykę, inspirujące badania naukowe, a następnie korzystające z ich efektów. W ten sposób pojawiło się sprzężenie zwrotne pomiędzy nauką a praktyką w obszarze bezpieczeństwa państwa. Jak zauważa Rob Johnston, (…) *analiza wywiadowcza to sztuka, rzemiosło i wiedza. Istnieją specyficzne narzędzia i techniki wykorzystywane przez analityków, jednak ostatecznie to sam analityk musi dokonać osądu i zdecydować o kształcie analizy*[18].

Krótki przegląd metod prognostycznych[19] warto zacząć od modelu SEES proponowanego przez Davida Omanda. Nazwa modelu to akronim utworzony od wyrażeń: *situational awareness* (świadomość sytuacji), *explanation* (wyjaśnienie), *estimations* (oszacowania) i *strategic notice* (uwaga, ostrzeżenie strategiczne). Poszczególne etapy tego modelu autor definiuje następująco, wskazując równocześnie problemy i trudności, jakie podczas jego stosowania napotyka analityk:

- świadomość sytuacji – jest to wiedza o tym, co się dzieje i jakie to może powodować zagrożenia. Na tym etapie są obecne wszystkie problemy występujące w fazie oceny sytuacji, czyli luki w informacji czy niechęć do zmiany ocen w miarę pojawiania się nowych dowodów, które są sprzeczne z przyjętymi pierwotnie wyjaśnieniami;
- wyjaśnienie – ten element jest konieczny, fakty bowiem, wbrew potocznemu przekonaniu, nie mówią same za siebie, lecz wymagają

Security Informatics, ISI 2006, San Diego, CA, USA, May 23-24, 2006, S. Mehrotra i in. (red.), New York 2006, s. 331–342. Por. T.R. Aleksandrowicz, *Świat w sieci. Państwa, społeczeństwa, ludzie. W poszukiwaniu nowego paradygmatu bezpieczeństwa narodowego*, Warszawa 2018, s. 80–84; tenże, *Terroryzm międzynarodowy*, Warszawa 2015, s. 49–51.

[17] Na temat amerykańskiej szkoły analizy wywiadowczej zob. szerzej: T.R. Aleksandrowicz, *Prognozowanie zagrożeń terrorystycznych…*, s. 54–57.

[18] R. Johnston, *Analytic culture in the U.S. Intelligence Community. An Ethnographic Study*, Washington 2005, s. 62.

[19] Zob. szerzej: T.R. Aleksandrowicz, *Prognozowanie zagrożeń terrorystycznych…*, s. 61–72.

wyjaśnień. Należy zatem znaleźć odpowiedzi na pytanie o przyczyny zdarzeń, które zostały wzięte pod uwagę podczas pierwszego etapu budowania prognozy, motywacje zaangażowanych w nie aktorów. W tym przypadku podstawową trudność stanowią problemy ze zrozumieniem działań tych aktorów: ich motywów, roli edukacji i wychowania, jakie były ich udziałem, kultury, w jakiej funkcjonują. Problemy te nabierają szczególnego znaczenia, gdy aktorzy wywodzą się z odmiennych kultur niż osoba tworząca prognozę. Tych trudności doświadczają np. Europejczycy próbujący zrozumieć motywacje islamskich fundamentalistów;

– oszacowanie i prognozy – to odpowiedź na pytanie, jak rozwinie się sytuacja w zależności od przyjęcia różnych założeń. Omand przestrzega, że prognozy mogą się okazać błędne, ponieważ przewidywania analityków mogą zostać zweryfikowane przez niespodziewane zdarzenia, które przy konstrukcji prognozy nie były brane pod uwagę;
– ostrzeżenie strategiczne – dotyczy przyszłych zdarzeń, które w dającej się przewidzieć przyszłości mogą stworzyć zagrożenie. Na tym etapie podstawowymi błędami są zbyt wąskie spojrzenie na rzeczywistość i brak wyobraźni w przewidywaniu rozwoju wydarzeń[20].

Znacznie bardziej szczegółową procedurę zawiera model LAMP (Lockwood Analytic Method for Prediction) stworzony przez Jonathana Samuela Lockwooda[21]. Składa się na nią 12 kolejnych kroków. Niektóre wydają się oczywiste, jednak pominięcie któregokolwiek z nich prowadzi do zafałszowania prognozy.

1. Zdefiniowanie przedmiotu prognozy, czyli tego, na jakie pytanie prognoza ma odpowiedzieć, jaką kwestię rozstrzygnąć.
2. Zdefiniowanie głównych aktorów, których działania mogą się okazać istotne dla rozwoju badanej sytuacji.
3. Ustalenie, jak każdy z aktorów postrzega kwestię będącą przedmiotem prognozy.
4. Określenie wszystkich możliwości działania każdego z rozpatrywanych aktorów.
5. Zbudowanie głównego scenariusza mogącego określić alternatywne przyszłości.

[20] D. Omand, *How Spies Think. Ten Lessons in Intelligence*, London 2020, s. 8–13.

[21] Zob. J. Singh, *The Lockwood Analytical Method for Prediction within a Probabilistic Framework*, „Journal of Strategic Security" 2013, t. 6, nr 3, s. 83–99. Tłumaczenia w tekście pochodzą od autora (dop. red.).

6. Określenie liczby alternatywnych przyszłości dla każdego scenariusza.
7. Porównanie alternatywnych przyszłości w ramach każdego scenariusza, by określić ich relatywne prawdopodobieństwo.
8. Stworzenie rankingu alternatywnych przyszłości, przeanalizowanie scenariuszy od najbardziej do najmniej prawdopodobnego.
9. Przeanalizowanie każdej z alternatywnych przyszłości pod kątem ich konsekwencji dla przedmiotu prognozy określonego w punkcie pierwszym.
10. Ustalenie kluczowych zdarzeń, które stanowią *conditio sine qua non* nastąpienia każdej z alternatywnych przyszłości.
11. Ustalenie dla każdego z takich kluczowych zdarzeń wskaźników, których wystąpienie będzie determinowało ziszczenie się danej alternatywnej przyszłości.
12. Określenie potencjału każdej alternatywnej przyszłości do przekształcenia się w inną alternatywną przyszłość.

Przegląd metod prognostycznych zaliczanych do ustrukturalizowanych technik analitycznych został zawarty w opracowaniu Randolpha H. Phersona i Richardsa J. Heueura Jr.[22] Punktem wyjścia do zaprezentowanych technik jest założenie, że niektóre zdarzenia są z natury przewidywalne. Najważniejszy element opracowania prognozy to zatem zidentyfikowanie kluczowych czynników (ang. *key drivers*), które mogą determinować przyszłość, i monitorowanie ich wpływu na rozwój sytuacji, ponieważ mogą one stać się w przyszłości najważniejszym elementem prognozy[23]. Warto zwrócić uwagę na to, że nazwy niektórych z tych metod zostały oznaczone znakiem towarowym ™ (ang. *trademark*):

– zdefiniowanie kluczowych czynników (*Key Drivers Generation*™) jest uznawane przez autorów za punkt wyjścia do dalszej pracy nad prognozą. Chodzi o ustalenie, jakie czynniki będą wpływać na zmianę rozpatrywanej sytuacji, zachowanie aktora itp.;
– ustalenie kluczowych niepewności (*Key Uncertainties Finder*™), które nie zostały wzięte pod uwagę podczas poprzedniego etapu, a które mogą zyskać status najważniejszych czynników. Innymi słowy to przekształcenie rezultatów analizy dokonanej za pomocą

[22] R.H. Pherson, R.J. Heuer Jr., *Structured Analytic Techniques for Intelligence Analysis*, Thousand Oaks 2021.

[23] Tamże, s. 250.

sprawdzenia kluczowych założeń (*Key Assumptions Check*) w zbiór czynników, które mogą się okazać kluczowe;
- odwrócenie założeń (*Reversing Assumptions*), czyli zakwestionowanie przyjętych założeń i dokonanie analizy sytuacji wobec założeń przeciwnych do tych przyjętych na wstępie. Dotyczy to także założeń ukrytych;
- proste scenariusze (*Simple Scenarios*) polegające na stworzeniu różnych scenariuszy za pomocą zmieniania siły wpływu poszczególnych kluczowych czynników;
- stożek wiarygodności (*Cone of Plausibility*) polega na wykorzystaniu kluczowych czynników i założeń w celu stworzenia zakresu prawdopodobnych scenariuszy alternatywnych;
- analiza przyszłości alternatywnych (*Alternative Futures Analysis*) to metoda systematycznego identyfikowania alternatywnych ścieżek rozwoju sytuacji przez opracowywanie wiarygodnych historii opartych na kluczowych niepewnościach. Ta metoda jest wykorzystywana w ramach prac dużych grup ekspertów;
- generowanie wielu scenariuszy (*Multiple Scenarios Generation*) wymaga zastosowania metody burzy mózgów. Jej celem jest opracowanie kilku scenariuszy rozwoju sytuacji przy wykorzystaniu różnych niepewności i kluczowych czynników. W zasadzie jest to adaptacja metody *what if*, z zastosowaniem wielu zmiennych, co pozwala na wygenerowanie różnych scenariuszy przy zachowaniu tej samej sytuacji wyjściowej;
- analiza morfologiczna (*Morphological Analysis*) w uproszczeniu polega na określeniu wielu zmiennych i analizie wszystkich możliwych kombinacji tych zmiennych;
- rozumowanie kontrfaktyczne (*Counterfactual Reasoning*) to opracowanie prognozy rozwoju sytuacji na podstawie czynników, których istnienia nie stwierdzono, ale które mogą się pojawić, i/lub kluczowych czynników mogących ulec zmianie. Innymi słowy otrzymuje się obraz rozwoju sytuacji determinowanej przez czynniki, których wystąpienie nie jest przewidywane, ale które teoretycznie mogą się pojawić;
- analiza kontrastujących narracji (*Analysis by Contrasting Narratives*) polega na przeprowadzeniu analizy złożonych problemów przez identyfikowanie narracji związanych z podmiotami zaangażowanymi w rozpatrywane problemy;

– tworzenie wskaźników, walidacja i ewaluacja (*Indicators Generation, Validation, Evaluation*) to metoda polegająca na określeniu, co będzie wskazywało na rozwój sytuacji zgodnych z jednym z prognozowanych scenariuszy rozwoju wydarzeń. Ten zestaw wskaźników jest następnie monitorowany, co pozwala na formułowanie ostrzeżeń na poziomie strategicznym, operacyjnym lub taktycznym przed zdarzeniami stwarzającymi zagrożenie. Prawidłowo wytypowane wskaźniki mają następujące właściwości: poddają się obserwacji, można prześledzić ich występowanie i zmiany, mają istotne znaczenie dla rozwoju sytuacji, są stabilne i jednoznaczne[24].

Prognozowanie to najtrudniejsza część analizy informacji. Na temat przeszłości i teraźniejszości można wydawać sądy na podstawie znanych faktów, o przyszłości można wnioskować, opierając się na faktach, które są znane i które dotyczą przeszłości lub teraźniejszości. Na rozwój sytuacji w przyszłości mogą jednak wpływać fakty, które jeszcze nie zaistniały lub – podobnie jak w przypadku przeszłości i teraźniejszości – po prostu nie są znane. Należy zatem podkreślić, że prognoza nigdy nie oznacza pewności, jej wyniki są bardziej lub mniej prawdopodobne. Warto też zwrócić uwagę, że w sferze bezpieczeństwa do określeń „niskie" czy „niewielkie prawdopodobieństwo" podchodzi się inaczej niż w życiu codziennym. W praktyce bezpieczeństwa niskie prawdopodobieństwo wystąpienia zagrożenia nie oznacza, że można je zignorować.

Dawidczyk zauważa, że klasyczne prognozowanie opiera się na analizie tego obszaru rzeczywistości, który udało się poznać. Otrzymuje się w ten sposób fragment obrazu przyszłości ograniczony przyzwyczajeniami, przyjętymi paradygmatami, ukrytymi założeniami, determinowany kanonami myślowymi. Istnieje jednak obszar znajdujący się poza sferą obserwacji, niedostępny ludzkiemu poznaniu. W tym obszarze zachodzą procesy mające bezpośredni i niekiedy decydujący wpływ na rozwój sytuacji w przyszłości[25]. W opracowaniach poświęconych teorii analizy informacji taką sytuację zwykle nazywano problemem „analizy w sytuacji braku wystarczającej ilości danych" i nakazywano analitykom, by szukali „tego, czego nie ma"[26]. Uświadomienie sobie, że istnieje konieczność takich

[24] Tamże, s. 249–304.

[25] Zob. A. Dawidczyk, *Analiza strategiczna w dziedzinie bezpieczeństwa państwa. Wybrane metody*, Warszawa 2020, s. 29–30.

[26] Zob. T.R. Aleksandrowicz, *Analiza informacji w administracji i w biznesie*, Warszawa 1999, s. 59, 105–107.

poszukiwań intelektualnych, określono „świadomością informacyjną”[27]. Omand zauważa, że wiedza człowieka o otaczającym świecie jest zawsze fragmentaryczna, niekompletna i nieraz popełnia on błędy w rozpoznaniu sytuacji, gdyż brakuje mu wszystkich potrzebnych informacji, a co więcej – odczuwa niechęć do uznania, że nowe informacje mogłyby zmienić wypracowany już przez niego obraz rzeczywistości. Źródłem problemów są również trudności z rozumieniem motywacji przeciwnika, co wynika m.in. z braku znajomości kultury, w jakiej on funkcjonuje, i wypracowanych przez niego przekonań[28].

Jak zauważa Bobby W., (...) *nie istnieje taka technika prognozowania, która byłaby w stanie określić czas wystąpienia faktu zmieniającego trend (timing of nonlinearity)*[29]. Analityk wywiadu może sformułować prognozę dotyczącą zwiększającego się poziomu skomplikowania planów Al-Kaidy i wzrostu napięcia na Bliskim Wschodzie, ale nie jest w stanie przewidzieć, kiedy samoloty uprowadzone przez terrorystów uderzą w wieże World Trade Center, ani kiedy samopodpalenie sprzedawcy ulicznego w Tunezji doprowadzi do wybuchu niepokojów społecznych. Procesy prowadzące do zmian w aktywności są stopniowe, lecz gdy jakieś zjawisko zaczyna wykraczać poza obserwowany dotychczas schemat, dzieje się to w „jednym dramatycznym momencie” i stanowi nieprzewidywalny punkt krytyczny[30]. Należy dodać do tego powszechną walkę informacyjną, której elementem jest dezinformacja i wprowadzanie w błąd tych, którzy starają się prognozować przyszłość[31].

Podsumowując ten wątek, należy podkreślić trzy istotne kwestie. Po pierwsze, rozpoznanie (prognoza) zagrożenia może spowodować zmiany planów, jeśli podmiot, którego działalności dotyczy prognoza, dowie się o tym. Po drugie, wykorzystywanie metod matematycznych w postaci teorii prawdopodobieństwa zawodzi w przypadku prognozowania pojedynczych wydarzeń, jeśli podstawą do zastosowania tych obliczeń jest zbyt mała liczba

[27] Zob. np. A.P. Garvin, R. Berkman, *The Art of Being Well Informed. What You Need to Know to Gain the Winning Edge in Business*, New York 1996, s. 25.

[28] D. Omand, *How Spies Think...*, s. 11, 19.

[29] Bobby W., *An Analyst's Reflections on Forecasting. The Limits of Prediction – or How I Learned to Stop Worrying About Black Swans and Love Analysis*, „Studies in Intelligence” 2019, t. 63, nr 4, s. 9.

[30] Tamże.

[31] Zob. szerzej: J.B. Bruce, *The Rise and Fall of an Intelligence Discipline and its Uncertain Future*, „Studies in Intelligence” 2020, t. 64, nr 1, s. 13–30; *Watching the Bear: Essays on CIA's Analysis of the Soviet Union*, G.K. Haines, R.E. Leggett (red.), Washington 2004.

przypadków. Po trzecie, ekstrapolacja trendu okazuje się niezbyt pomocna w prognozowaniu dramatycznych zmian – wystąpienia punktów siodłowych[32]. Richard Betts stwierdza wprost, że prognozy ostrzegawcze tworzą pewne kontinuum, niespodziewane ataki zaś stanowią z reguły zakończenie narastających napięć, a nie są czymś w rodzaju *Deus ex machina*. Decydenci muszą zatem bazować głównie na ostrzeżeniach przed zagrożeniami[33].

Prognozowanie zagrożeń terrorystycznych

Prognozowanie zagrożeń terrorystycznych to jedna z trudniejszych i bardziej skomplikowanych kategorii analitycznych. Punktem wyjścia do rozważań jest teza, że terroryści zawsze mają przewagę nad państwem, mogą zaatakować bowiem w wybranym przez siebie momencie, w wybrany przez siebie sposób i przeciwko wybranemu celowi, państwo natomiast nie jest w stanie bronić przez cały czas przed każdym rodzajem zamachu każdego potencjalnego celu. Dotyczy to przede wszystkim państw demokratycznych, ponieważ terroryści wykorzystują podstawowe atrybuty tego ustroju, czyli wolność słowa, dostęp do informacji, swobodę poruszania się, prawo do prywatności. Można zatem stwierdzić, że w ten sposób demokracja sprzyja terroryzmowi – dokonanie zamachu terrorystycznego np. w Korei Północnej jest mało prawdopodobne z uwagi na zaawansowaną inwigilację wszystkich przebywających tam osób. Wolność i demokracja mają swoją cenę – w tym przypadku jest nią zagrożenie zamachami terrorystycznymi[34].

Jak zauważa Waldemar Zubrzycki, system przeciwdziałania zagrożeniom o charakterze terrorystycznym powinien się opierać na kilku obszarach oddziaływania państwa. Są to:

- zapobieganie – obejmujące inicjatywy, które mają na celu powstrzymywanie poszczególnych osób lub grup osób przed podjęciem działań terrorystycznych;
- zwalczanie – czyli działania wymierzone bezpośrednio w struktury terrorystyczne w celu ustalenia ich lokalizacji, liczebności, powiązań itp. oraz unieszkodliwienia, ukarania sprawców, a także

[32] Zob. R.K. Betts, *Surprise despite warning. Why sudden attacks succeed*, w: *Secret Intelligence: A Reader*, Ch. Andrew, R.J. Aldrich, W.K. Wark (red.), London–New York 2020, s. 111.

[33] Tamże, s. 114.

[34] Zob. T.R. Aleksandrowicz, *Prognozowanie zagrożeń terrorystycznych*..., s. 96–107.

uniemożliwienia ponownego odtworzenia struktur, systemów komunikowania się czy też źródeł finansowania;
- ochrona – jej zakres dotyczy możliwie najpełniejszego i najskuteczniejszego zabezpieczenia osób oraz całej zagrożonej infrastruktury przed atakami terrorystycznymi;
- reagowanie – działania związane z minimalizacją skutków ewentualnego zamachu terrorystycznego;
- prognozowanie – obejmujące analizę rzeczywistych oraz potencjalnych celów, dobór możliwych form, środków i metod działania w odniesieniu do rozmiaru zagrożenia, wykaz potencjalnych ofiar, a także możliwych sprawców zamachów. Obszar ten stanowi swoisty łącznik, spajający cztery wymienione wcześniej elementy, z uwzględnieniem interakcji między nimi[35].

W ramach systemu antyterrorystycznego Rzeczypospolitej Polskiej prognozowanie zagrożeń terrorystycznych odbywa się na poziomie operacyjnym, w którego obszarze są realizowane zadania służące koordynacji wymiany informacji między poszczególnymi służbami i instytucjami wchodzącymi w skład systemu antyterrorystycznego, jak również prowadzi się bieżący monitoring i analizę zagrożeń o charakterze terrorystycznym[36].

Budowanie prognoz zagrożeń terrorystycznych wymaga zastosowania podejścia systemowego, mówiąc ogólnie – analizy systemowej. W praktyce pociąga to za sobą konieczność tworzenia prognozy zagrożeń terrorystycznych na poziomach: strategicznym, operacyjnym i taktycznym.

Prognozowanie zagrożeń terrorystycznych na poziomie strategicznym

Podstawowym celem prognozy zagrożeń terrorystycznych na poziomie strategicznym jest odpowiedź na zasadnicze pytania: czy takie zagrożenie istnieje? Czy w dającej się przewidzieć przyszłości może zaistnieć konieczność zmierzenia się z nim? Z jakich kierunków może się pojawić? Jaki może mieć charakter? Czy i jakich reakcji państwa to zagrożenie wymaga na poziomie strategicznym? Tym samym jest to klasyczna analiza i prognoza wieloczynnikowa, której rezultaty stanowią podstawę do podejmowania

[35] W. Zubrzycki, T. Aleksandrowicz, J. Cymerski, *Terroryzm 2019. Działania antyterrorystyczne*, Warszawa 2019, s. 22–48.

[36] Tamże; *Narodowy Program Antyterrorystyczny na lata 2015–2019* (M.P. z 2014 r. poz. 1218, zał.), https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WMP20140001218/O/M20141218.pdf [dostęp: 7 VI 2024].

decyzji politycznych. Decyzje te wynikają nie tylko z prognozowanych zagrożeń wobec państwa, lecz także z jego zobowiązań prawnomiędzynarodowych, sojuszniczych, takich jak udział w konwencjach wielostronnych, umowach dwustronnych, porozumieniach, sojuszach, czy też z czynników wskazujących na potrzebę przystąpienia do takowych lub intensyfikacji współpracy międzynarodowej w tym zakresie. W sferze polityki wewnętrznej ustalenia prognozy strategicznej powinny być podstawą decyzji o budowie systemu antyterrorystycznego, jego kształcie, elementach składowych i kierunkach rozwoju. Jeżeli taki system już istnieje, określa się kierunki jego udoskonalania w odniesieniu do zmian wskazanych w prognozie.

Punktem wyjścia budowy prognozy zagrożeń terrorystycznych na poziomie strategicznym jest stworzenie relacyjnej bazy danych na temat globalnej skali zamachów w konkretnym przedziale czasowym, co pozwala na określenie trendu w zagrożeniach. Można w tym celu korzystać z baz publicznych, np. START[37], Global Terrorism Index[38] czy TE-SAT[39]. Trzeba jednak uwzględnić stosowane w nich kryteria, czyli to, jakie przypadki użycia przemocy są przez twórców poszczególnych baz kwalifikowane jako zamach terrorystyczny. Taka baza musi zawierać nie tylko informacje o dokonanych zamachach, lecz także wiele innych rekordów. Musi też mieć charakter relacyjny, czyli pozwalać na przeszukiwanie na podstawie danych kryteriów.

Taka globalna „mapa" zagrożeń daje tylko ogólny obraz. Aby go uszczegółowić, należy stworzyć na jej podstawie bazy odnoszące się do poziomu zagrożeń terrorystycznych w rozbiciu na regiony i poszczególne państwa (rozkład geograficzny). Budowa prognozy zagrożeń terrorystycznych na poziomie strategicznym jest zatem działaniem złożonym, i co za tym idzie – wymagającym stosowania różnych metod analitycznych i prognostycznych. Do jej opracowania jest konieczna perspektywa striangulowana[40].

[37] *Country Reports on Terrorism – Statistical Annex,* https://www.start.umd.edu/research-projects/country-reports-terrorism-statistical-annex.

[38] *Overall Terrorism Index Score,* Vision of Humanity, https://www.visionofhumanity.org/maps/global-terrorism-index/#/.

[39] *European Union Terrorism Situation and Trend report 2023 (TE-SAT),* https://www.europol.europa.eu/publications-events/main-reports/tesat-report.

[40] Określenie Haliny Świebody oznaczające „połączenie dwóch lub więcej metod badawczych w trakcie analizy tego samego zagadnienia". Zob. H. Świeboda, *Prognozowanie scenariuszowe w stosunkach międzynarodowych,* w: *Prognozowanie w naukach społecznych. Wymiar narodowy i międzynarodowy,* H. Świeboda (red. nauk.), Warszawa 2018, s. 45.

W związku z tym należy wykorzystać badanie trendu. Niezbędne jest przy tym wskazanie czynników determinujących badany trend oraz określenie punktów siodłowych. Ustalenie korelacji pomiędzy różnymi poziomami zagrożeń terrorystycznych oraz punktów krytycznych pozwala na zastosowanie metod heurystycznych i metod opartych na analogii. Wynik takiej analizy daje z kolei możliwość skorzystania z analizy morfologicznej, zagrożenia terrorystyczne należą bowiem do kategorii problemów niekwantyfikowalnych. Jako parametry występują w tym przypadku tendencje zdefiniowane na poprzednim etapie analizy (czynniki determinujące trend zagrożeń terrorystycznych), a jako stany – np. poziom zagrożeń terrorystycznych, ich charakter i trend w przyszłości. W praktyce rezultaty osiągnięte z zastosowaniem analizy morfologicznej mogą i powinny dotyczyć wszystkich zmiennych branych pod uwagę przy budowaniu bazy danych, a więc nie tylko liczby zamachów, lecz także modus operandi sprawców. Za przykład może posłużyć spadek liczby zamachów samobójczych czy rezygnacja z dużych zamachów (typu zamach na World Trade Center) na rzecz działań podejmowanych przez samotne wilki (ang. *lone wolves*).

Prognoza zagrożeń terrorystycznych na poziomie strategicznym spełnia de facto dwie zasadnicze funkcje. Po pierwsze, stanowi punkt wyjścia do kształtowania polityki antyterrorystycznej państwa. Po drugie, jest podstawą do opracowania prognozy zagrożeń terrorystycznych na poziomie operacyjnym. Jej podstawowy cel to ocena możliwości wystąpienia potencjalnych i realnych zagrożeń bezpieczeństwa i interesów podmiotu bezpieczeństwa, dla którego jest wykonywana.

W polskim *Narodowym Programie Antyterrorystycznym na lata 2015–2019* stwierdzono, że na poziomie operacyjnym systemu antyterrorystycznego są realizowane zadania służące koordynacji wymiany informacji między poszczególnymi służbami i instytucjami wchodzącymi w skład systemu antyterrorystycznego RP, a także są prowadzone: bieżący monitoring oraz analiza zagrożeń o charakterze terrorystycznym.

Prognozowanie zagrożeń terrorystycznych na poziomie operacyjnym

Podobnie jak w przypadku analizy zagrożeń na poziomie strategicznym podstawą do tworzenia prognozy na poziomie operacyjnym jest zbudowanie relacyjnej bazy danych, w której są zawarte incydenty (zdarzenia) dające podstawy do stwierdzenia istniejącego zagrożenia. Ma ona jednak inny charakter niż analogiczna baza danych na poziomie strategicznym,

dotyczy bowiem nie zamachów, do których już doszło, lecz potencjalnych zamachów. Taka baza zawiera informacje zdobywane podczas bieżącego monitoringu zagrożeń terrorystycznych.

W Polsce wśród danych tworzących taką bazę znajdują się m.in. te, które wymienia się w rozporządzeniach ministra spraw wewnętrznych i administracji[41], czy też opracowany przez Agencję Bezpieczeństwa Wewnętrznego *Wykaz incydentów mających wpływ na ocenę ryzyka zagrożenia o charakterze terrorystycznym dla obszarów, obiektów i urządzeń podlegających obowiązkowej ochronie*[42]. Są to sytuacje wymagające potwierdzenia, że sygnalizowane w ich ramach fakty mają związek z szeroko rozumianą działalnością terrorystyczną, a więc mogą stwarzać zagrożenia terrorystyczne. W języku profesjonalnym takie informacje nazywa się naprowadzeniami operacyjnymi, czyli sytuacjami, które muszą zostać poddane sprawdzeniu i weryfikacji nie tyle pod kątem ich rzeczywistego zaistnienia, ile w kontekście zaistnienia zagrożeń o charakterze terrorystycznym.

Reasumując, pomiędzy prognozami zagrożeń terrorystycznych na poziomach strategicznym i operacyjnym zachodzi sprzężenie zwrotne. Ustalenia zawarte w prognozie strategicznej stanowią niejednokrotnie uzupełnienie prognoz operacyjnych, choćby w przypadku, gdy są wykazywane powiązania między różnymi podmiotami (np. osobami czy firmami zaangażowanymi w działalność terrorystyczną), a z prognozy operacyjnej wynika, że są one zaangażowane w rozpoznawane sytuacje.

O podobnych relacjach można mówić w kontekście stosowania różnego rodzaju zabezpieczeń technicznych obiektów, które zgodnie z prognozą strategiczną mogą zostać uznane za potencjalne cele zamachu terrorystycznego, np. obiekty rządowe czy infrastruktury krytycznej. Z zagrożeń określanych na poziomie strategicznym wynika bowiem konieczność ochrony tych obiektów, w postaci np. kontroli ruchu osobowego. Prognoza na poziomie operacyjnym sygnalizuje możliwość pojawienia się potencjalnego zagrożenia, choćby na podstawie stwierdzenia konkretnych

[41] Zob. *Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 22 lipca 2016 r. w sprawie katalogu incydentów o charakterze terrorystycznym* oraz *Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 24 lutego 2017 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie katalogu incydentów o charakterze terrorystycznym*.

[42] *Procedura uzgadniania planu ochrony obszarów, obiektów i urządzeń podlegających obowiązkowej ochronie w zakresie zagrożeń o charakterze terrorystycznym*, https://bip.abw.gov.pl/bip/procedury/495,Procedura-uzgadniania-planu-ochrony-obszarow-obiektow-i-urzadzen-podlegajacych-o.html?sid=47275ed2396b07ffaf12903f115c296b [dostęp: 29 III 2022].

obserwacji. Skutkuje to koniecznością wdrożenia określonych procedur. Wprowadzenie zabezpieczeń technicznych i wcześniejsze przygotowanie wspomnianych procedur było jednak wynikiem ustaleń dokonanych w ramach prognozy na poziomie strategicznym, ich uruchomienie spowodowały natomiast ustalenia zawarte w prognozie na poziomie operacyjnym.

Podobne zależności (sprzężenia zwrotne) zachodzą także w przypadku prognoz na poziomie taktycznym, dotyczą one relacji tej prognozy z jej odpowiednikami na poziomie strategicznym i operacyjnym.

Prognozowanie zagrożeń terrorystycznych na poziomie taktycznym

Na poziomie taktycznym, w przeciwieństwie do prognozy strategicznej, operuje się konkretnymi danymi dotyczącymi zagrożeń, a w przeciwieństwie do prognozy operacyjnej – realnymi, a nie potencjalnymi zagrożeniami. Prognoza zagrożeń terrorystycznych na poziomie taktycznym jest zatem najtrudniejszą kategorią spośród omawianych w niniejszym artykule. Wynika to z trzech czynników:

- krótkiego horyzontu czasowego takiej prognozy (presja czasu),
- konieczności precyzyjności i szczegółowości,
- konieczności „odczytania" intencji terrorystów odnośnie do miejsca (celu) zamachu, czasu, w jakim zostanie on przeprowadzony, i sposobu działania wybranego przez sprawców.

Punktem wyjścia (podstawą) do tworzenia prognoz zagrożeń terrorystycznych na poziomie taktycznym jest kilka kategorii danych. Po pierwsze, są to ustalenia wynikające z prognozy na poziomie strategicznym, czyli główne kierunki zagrożeń, preferowane cele zamachów i sposoby działania sprawców, czas polityczny (np. wybory, strajki i niepokoje społeczne). Na podstawie tych danych można opracować kryteria wyboru celu, czasu i modus operandi sprawców i zastosować je do lokalnych warunków, czyli wytypować obiekty, które mogą się stać celem zamachu, określić prawdopodobny czas zamachu i sposób działania. Po drugie, budując prognozę na poziomie taktycznym, należy wykorzystać dane zawarte w prognozie operacyjnej. Umożliwiają one wytypowanie potencjalnych celów (obiektów) ataków, a więc równocześnie działań polegających na rozpoznaniu ich przez służby kontrterrorystyczne pod kątem charakterystyki terenu, rozkładu pomieszczeń, sposobu ochrony, zabezpieczeń technicznych czy procedur. Po trzecie, należy wykorzystać dane pochodzące z bieżącego rozpoznania operacyjnego, dotyczące stwierdzonych przygotowań do zamachu

lub dokonanego zamachu (precyzyjnie: takiego, który jest w toku), np. w sytuacji wzięcia zakładników.

Tomasz Bajerowski i Anna Kowalczyk są twórcami koncepcji ryzyka urealnionego. Stwierdzają, że (...) *istnieje potrzeba uzupełnienia metod oceny ryzyka o analizę wykonalności (możliwości realizacji) zdarzeń kryzysowych, w których wykonalność (możliwość) to deterministyczna waga zjawiska losowego*[43]. Ich propozycją jest formuła szacowania ryzyka (za pomocą metody matematycznej) określonych zjawisk lub zdarzeń, która obejmuje wykonalność (możliwość) ich realizacji, ze szczególnym uwzględnieniem zjawisk niemalże nieprawdopodobnych, ale możliwych i mogących wywołać katastrofalne skutki. Autorzy rozgraniczają w tej koncepcji dwa pojęcia: prawdopodobieństwa i możliwości (wykonalności) zajścia zdarzenia[44].

W literaturze przedmiotu podkreśla się także znaczenie wykorzystania systemów informacji geograficznej (Geographic Information System, GIS)[45]. Jak zauważają Bajerowski i Kowalczyk, GIS jest:

> (...) zbiorem danych i informacji z przyporządkowaną lokalizacją geodezyjną. Każda informacja zarejestrowana i przechowywana w GIS ma ściśle określoną lokalizację przestrzenną, a coraz częściej równie ściśle określoną 'lokalizację' czasową. Jest to więc system odwzorowujący realną przestrzeń standardowo w układzie 2D i 3D oraz coraz częściej w 4D, co umożliwia prowadzenie analiz dynamicznych. Dynamiczne analizy geoprzestrzenne natomiast są najbliższą przyszłością i koniecznością, zwłaszcza w obszarze działań antykryzysowych w najszerszym tego słowa znaczeniu. GIS jest współczesną formą mapy. Wszystko, co dzieje się w realnym życiu, dzieje się w czasie i przestrzeni, i to wszystko jesteśmy dzisiaj w stanie skartować – sporządzić mapę każdego zjawiska[46].

W prognozowaniu zdarzeń terrorystycznych może być również pomocna taksonomia numeryczna (szacowanie prawdopodobnych skutków oraz typowanie miejsc ataku). Jej zastosowanie opiera się na założeniu, że cechy przestrzeni są istotnymi atraktorami zdarzeń terrorystycznych, czyli

[43] T. Bajerowski, A. Kowalczyk, *Feasibility (Possibility) And Probability In Risk And Crisis Management* (maszynopis powielony w posiadaniu autora).

[44] Tamże.

[45] Zob. szerzej: T.R. Aleksandrowicz, *Prognozowanie zagrożeń terrorystycznych*..., s. 150–152.

[46] T. Bajerowski, A. Kowalczyk, *Metody geoinformacyjnych analiz jawnoźródłowych w zwalczaniu terroryzmu*, Olsztyn 2013, s. 15.

podobny zestaw cech (geoinformacji) charakteryzujący określone miejsce w przestrzeni sprzyja wyborowi tego miejsca jako celu zamachu i powoduje podobne skutki. Zakłada się przy tym, że terroryści nie wybierają celów ataku przypadkowo, lecz posługują się wybranymi przez siebie kryteriami, a zatem miejsca, w których może dojść do ataku, charakteryzują się pewnymi cechami – atraktorami[47].

Wnioski

Podejmowanie decyzji na podstawie prognoz wiąże się z ryzykiem, ale jednocześnie jest koniecznością. Prognoza opiera się na kilku kategoriach informacji i danych. Przede wszystkim są to dane pochodzące z obszarów, które mogą być poddane poznaniu – można je analizować, wyciągać z nich wnioski, odpowiedzieć na klasyczne pytania analityczne: „co?" i „co z tego?". To twarde dane, które można nazwać silnymi sygnałami dotyczącymi rozwoju sytuacji w przyszłości. Do drugiej kategorii należą słabe sygnały, a więc takie, które identyfikuje się z trudnością, a które mogą w przyszłości mieć istotny wpływ na rozwój sytuacji. Są to zdarzenia (procesy) stanowiące pewną nowość i albo znajdujące się poza sferą dostępną ludzkiemu poznaniu, albo bagatelizowane. Niekiedy w odniesieniu do nich używa się określenia *slow burning issues*, są bowiem przez dłuższy czas trudno dostrzegalne, a ich wpływ można zauważyć dopiero po dłuższym czasie od pojawienia się pierwszych symptomów. Trzecią kategorią są sądy i przypuszczenia analityka dotyczące obszarów jego niewiedzy. Konieczne jest zatem uświadomienie sobie istnienia tych obszarów i podjęcie próby oszacowania ich zakresu. Należy dodać do tego także te informacje i dane, o których nie chce się wiedzieć. Przyczyny tej niechęci mogą być rozmaite: od politycznych (konieczność podejmowania niepopularnych społecznie decyzji) po psychologiczne (dysonans poznawczy).

Prognoza nigdy zatem nie jest pewnością – jej słuszność może być zweryfikowana wyłącznie po upływie określonego czasu, post factum. Dobrze przygotowana sprawia jednak, że przyszłość może być mniej zaskakująca. Skuteczność prognozy, rozumiana jako trafne określenie tego, co zdarzy się w przyszłości, nie jest jednak – szczególnie w obszarze bezpieczeństwa – jedynym kryterium jej oceny. Na jej podstawie często

[47] Tamże, s. 124.

podejmuje się decyzje, które uniemożliwiają zaistnienie zagrożeń, przed którymi przestrzega prognoza. To oznacza, że była ona nie tylko słuszna, lecz także skuteczna.

Bibliografia

Aleksandrowicz T.R., *Analiza informacji w administracji i w biznesie*, Warszawa 1999.

Aleksandrowicz T.R., *Prognozowanie zagrożeń terrorystycznych. Aspekty metodologiczne*, Warszawa 2022.

Aleksandrowicz T.R., *Świat w sieci. Państwa, społeczeństwa, ludzie. W poszukiwaniu nowego paradygmatu bezpieczeństwa narodowego*, Warszawa 2018.

Aleksandrowicz T.R., *Terroryzm międzynarodowy*, Warszawa 2015.

Ayres R.U., *Prognozowanie rozwoju techniki i planowanie długookresowe*, Warszawa 1973.

Bajerowski T., Kowalczyk A., *Feasibility (Possibility) And Probability In Risk And Crisis Management* (maszynopis powielony w posiadaniu autora).

Bajerowski T., Kowalczyk A., *Metody geoinformacyjnych analiz jawnoźródłowych w zwalczaniu terroryzmu*, Olsztyn 2013.

Barabási A.L., *Linked. How Everything is Connected to Everything Else and What It Means for Business, Science and Everyday Life*, New York 2009.

Bertalanffy L. von, *Ogólna teoria systemów*, Warszawa 1984.

Betts R.K., *Surprise Despite Warning: Why Sudden Attacks Succeed*, w: *Secret Intelligence: A Reader*, Ch. Andrew, R.J. Aldrich, W.K. Wark (red.), London–New York 2020.

Bobby W., *The Limits of Prediction – or How I Learned to Stop Worrying About Black Swans and Love Analysis*, „Studies in Intelligence" 2019, t. 63, nr 4, s. 7–16.

Bruce J.B., *The Rise and Fall of an Intelligence Discipline and its Uncertain Future*, „Studies in Intelligence" 2020, t. 64, nr 1, s. 13–30.

Dawidczyk A., *Analiza strategiczna w dziedzinie bezpieczeństwa państwa. Wybrane metody*, Warszawa 2020.

Dawidczyk A., Jurczak J., Łuka P., *Metody, techniki, narzędzia nauk o bezpieczeństwie*, Warszawa 2019.

Garvin A.P., Berkman R., *The Art of Being Well Informed. What You Need to Know to Gain the Winning Edge in Business,* New York 1996.

Gierszewska G., Romanowska M., *Analiza strategiczna przedsiębiorstwa,* Warszawa 2009.

Johnston R., *Analytic culture in the U.S. Intelligence Community. An Ethnographic Study,* Washington 2005.

Leuprecht Ch., Walther O., *Applying Social Network Analysis to Terrorist Finansing,* w: *The Palgrave Handbook of Criminal and Terrorism Financing Law,* C. King, C. Walker, J. Gurulé (red.), Cham 2018, s. 945–966.

Liedel K., Piasecka P., Aleksandrowicz T.R., *Analiza informacji. Teoria i praktyka,* Warszawa 2012.

Metody badań nad bezpieczeństwem i obronnością, P. Sienkiewicz (red.), Warszawa 2010.

Omand D., *How Spies Think. Ten Lessons in Intelligence,* London 2020.

Pherson R.H., Heuer R.J. Jr., *Structured Analytic Techniques for Intelligence Analysis,* Thousand Oaks 2021.

Singh J., *The Lockwood Analytical Method for Prediction within a Probabilistic Framework,* „Journal of Strategic Security" 2013, t. 6, nr 3, s. 83–99.

Sułek M., *Prognozowanie i symulacje międzynarodowe,* Warszawa 2010.

Świeboda H., *Prognozowanie scenariuszowe w stosunkach międzynarodowych,* w: *Prognozowanie w naukach społecznych. Wymiar narodowy i międzynarodowy,* H. Świeboda (red. nauk.), Warszawa 2018.

Świeboda H., *Prognozowanie zagrożeń bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej,* Warszawa 2017.

Trocki M., Wyrozębski M., *Zastosowanie analizy morfologicznej w naukach o zarządzaniu,* „Organizacja i Kierowanie" 2014, nr 2 (162), s. 27–44.

Watching the Bear: Essays on CIA's Analysis of the Soviet Union, G.K. Haines, R.E. Leggett (red.), Washington 2004.

Weber M., *On the Methodology of the Social Sciences,* Glencoe 1949.

Wiśniewski B., *Praktyczne aspekty badań bezpieczeństwa,* Warszawa 2020.

Wojciechowski J., Pieńkosz K., *Grafy i sieci,* Warszawa 2013.

Yang Ch.C., Liu N., Sageman M., *Analyzing the Terrorist Social Networks with Visualization Tools*, w: *Intelligence and Security Informatics. IEEE International Conference on Intelligence and Security Informatics, ISI 2006, San Diego, CA, USA, May 23-24, 2006*, S. Mehrotra i in. (red.), New York 2006, s. 331–342.

Zubrzycki W., Aleksandrowicz T., Cymerski J., *Terroryzm 2019. Działania antyterrorystyczne*, Warszawa 2019.

Źródła internetowe

Country Reports on Terrorism – Statistical Annex, https://www.start.umd.edu/research-projects/country-reports-terrorism-statistical-annex.

European Union Terrorism Situation and Trend report 2023 (TE-SAT), https://www.europol.europa.eu/publications-events/main-reports/tesat-report.

Morzy M., Ławrynowicz A., *Wprowadzenie do analizy sieci społecznych*, https://socnetwork.files.wordpress.com/2011/02/podstawowe-wc582ac59bciwoc59bci.pdf [dostęp: 7 VII 2018].

Overall Terrorism Index Score, Vision of Humanity, https://www.visionofhumanity.org/maps/global-terrorism-index/#/.

Procedura uzgadniania planu ochrony obszarów, obiektów i urządzeń podlegających obowiązkowej ochronie w zakresie zagrożeń o charakterze terrorystycznym, https://bip.abw.gov.pl/bip/procedury/495,Procedura-uzgadniania-planu-ochrony-obszarow-obiektow-i-urzadzen-podlegajacych-o.html?sid=47275ed2396b07ffaf12903f-115c296b [dostęp: 29 III 2022].

The Delphi Method. Techniques and Applications, H.A. Linstone, M. Turoff (red.), Thousand Oaks 2002, https://foresight.pl/assets/downloads/publications/Turoff_Linstone.pdf [dostęp: 7 VI 2024].

Akty prawne

Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 24 lutego 2017 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie katalogu incydentów o charakterze terrorystycznym (DzU z 2017 r. poz. 395).

Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 22 lipca 2016 r. w sprawie katalogu incydentów o charakterze terrorystycznym (DzU z 2016 r. poz. 1092).

Inne dokumenty

Narodowy Program Antyterrorystyczny na lata 2015–2019 (M.P. z 2014 r. poz. 1218, zał.), https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WMP20140001218/O/M20141218.pdf [dostęp: 7 VI 2024].

Dr hab. Tomasz Aleksandrowicz, prof. APwSz

Prawnik, ekspert ds. bezpieczeństwa. Kierownik Pracowni Walki Informacyjnej Centrum Badań nad Ryzykami Społecznymi i Gospodarczymi Collegium Civitas. Zajmuje się zagadnieniami związanymi z terroryzmem, przestępczością zorganizowaną, nadzorem nad działalnością służb, legislacją w zakresie bezpieczeństwa, stosowaniem środków ograniczających. Autor ponad stu pozycji książkowych i artykułów naukowych na temat różnych aspektów bezpieczeństwa.

Kontakt: tomek.aleksandrowicz@me.com

Terroryzm – studia, analizy, prewencja, 2024, nr 6: 151–179
CC BY-NC-SA 4.0
https://doi.org/10.4467/10.4467/27204383TER.24.019.19407

Artykuł

Zabezpieczenie placówek oświatowych przed aktywnym zabójcą na przykładzie Stanów Zjednoczonych Ameryki. Dobre praktyki i rekomendacje[1]

Securing educational institutions against an active killer on the example of the United States of America. Best practices and recommendations

KATARZYNA AMROZY

https://orcid.org/0000-0002-2215-011X

Wydział Nauk o Polityce i Bezpieczeństwie,
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

Abstrakt

Placówki oświatowe mogą stać się celem aktywnych zabójców, a obecnie to zagrożenie wydaje się większe niż kilka lat temu. W artykule opisano główne elementy i propozycje zabezpieczeń tych placówek przed atakami tego rodzaju sprawców, jakie są rekomendowane w Stanach Zjednoczonych. Na tej podstawie wskazano rozwiązania, które mogłyby zostać wprowadzone w polskich placówkach. Obejmują one zarówno zabezpieczenia fizyczne, jak i szeroko rozumianą prewencję i monitorowanie zagrożeń.

Słowa kluczowe

aktywny zabójca, aktywny strzelec, zamachy, bezpieczeństwo szkół, bezpieczeństwo uczelni, zabezpieczenia fizyczne

[1] Podstawą niniejszego artykułu jest praca zaliczeniowa obroniona w 2023 r. na Collegium Civitas. Praca powstała w ramach studiów podyplomowych na kierunku terroryzm i zagrożenia hybrydowe.

Abstract

Educational institutions can become targets for active killers and this threat seems greater today than it did a few years ago. The aim of the article is to describe the main elements and proposals for securing these facilities against attacks of this type of perpetrators, which are recommended in the United States, and then to indicate solutions that could be introduced in Polish facilities. They concern both physical security and broadly understood prevention and monitoring of threats.

Keywords

active killer, active shooter, attacks, school security, university security, physical security

Wprowadzenie

W Gdańsku w 2002 r.[2] jeden ze studentów zaatakował siekierą wykładowcę podczas dyżuru. W jego obronie stanął inny pracownik naukowy i nie przeżył napaści. Sprawca bez problemu wniósł w plecaku narzędzie zbrodni na teren Politechniki Gdańskiej. Wcześniej nie było sygnałów, że może dojść do tego zdarzenia. W Brześciu Kujawskim w 2019 r. były uczeń tamtejszej szkoły wszedł bez żadnej kontroli do placówki. Zdetonował materiały wybuchowe, a następnie oddał strzały z broni czarnoprochowej, raniąc dwie osoby. Napastnika powstrzymał pracownik szkoły. Przed tym zdarzeniem szkoła przeszła szkolenie z zakresu procedury bezpieczeństwa „Azyl"[3], dzięki czemu bilans ofiar nie był wyższy[4]. W 2020 r. w Chełmie nastolatek zabił swoją macochę i usiłował pozbawić życia jej dzieci[5]. Wcześniej

[2] B. Czechowska-Derkacz, *Z siekierą na egzaminatora*, Tygodnik Przegląd, 24 VI 2002 r., https://www.tygodnikprzeglad.pl/siekiera-na-egzaminatora/ [dostęp: 8 VII 2023].

[3] „Azyl" – polski odpowiednik procedury bezpieczeństwa, która w Stanach Zjednoczonych jest określana jako Lockdown Drill (przyp. red.).

[4] *Postrzelił 11-letnią uczennicę i woźną, zdetonował w szkole ładunki wybuchowe. Były uczeń prawomocnie skazany*, TVN24, 13 VI 2023 r., https://tvn24.pl/pomorze/brzesc-kujawski-strzelal-do-dzieci-w-szkole-zdetonowal-kilka-ladunkow-wybuchowych-byly-uczen-prawomocnie-skazany-7172537 [dostęp: 8 VII 2023].

[5] K. Zasada, *Brutalnie zamordował macochę. Młodociany zabójca z Chełma na wolności*, RMF24, 10 VII 2023 r., https://www.rmf24.pl/regiony/warszawa/news-brutalnie-zamordowal-macoche-mlodociany-zabojca-z-chelma-na-,nId,6893565#crp_state=1 [dostęp: 10 VII 2023].

wyrażał fascynację m.in. sprawcami z Columbine[6], a w sieci zamieścił wpis informujący o planach zbrodni. Kontaktował się też z młodymi ludźmi planującymi zamach bombowy na jedną ze szkół w Warszawie[7]. Tylko przypadek sprawił, że w stołecznym technikum nie doszło do tragedii. To jedynie kilka z historii opisanych w mediach.

W kontekście poruszanej tematyki warto przypomnieć również zdarzenia o zupełnie innym charakterze, do których doszło w 2019 r. w Pabianicach[8] i Barczewie[9]. W tamtejszych szkołach bez uprzedzenia przeprowadzono symulowane ataki terrorystyczne[10]. Były tak realistyczne, że u części uczniów oraz kadry wystąpiły problemy natury fizycznej i psychologicznej, a podczas pozorowanych akcji dominowały panika i chaos. O planowanych ćwiczeniach nie zostały poinformowane również jednostki policji w tych miejscowościach, w związku z czym ewentualny szturm służb mógł jeszcze bardziej pogorszyć sytuację.

Ataki aktywnych zabójców w placówkach oświatowych w Stanach Zjednoczonych mają zdecydowanie bardziej dramatyczny przebieg niż w Polsce. Na przykład w Columbine High School zginęło 13 osób, a 21 zostało rannych[11], w Virginia Polytechnic Institute śmierć poniosło 30 osób, 17 zostało rannych, w szkole Sandy Hook było 26 ofiar śmiertelnych, 2 osoby zostały ranne. Nieporównywalna jest również skala takich przestępstw.

---

[6] Strzelanina w Columbine High School w 1999 r. była jedną z największych w historii Stanów Zjednoczonych masowych strzelanin na terenie placówek oświatowych. Sprawcami byli dwaj nastoletni uczniowie tej szkoły – Eric Harris i Dylan Klebold. Za: Wikipedia, https://pl.wikipedia.org/wiki/Masakra_w_Columbine_High_School [dostęp: 6 V 2024] – przyp. red.

[7] K. Zasada, *To miało być polskie Columbine. Znamy szczegóły planu niedoszłego zamachu w warszawskim technikum*, RMF24, 5 II 2020 r., https://www.rmf24.pl/fakty/polska/news-to-mialo-byc-polskie-columbine-znamy-szczegoly-planu-niedosz,nId,4307829#crp_state=1 [dostęp: 8 VII 2023].

[8] *Antyterroryści wtargnęli do szkoły w Pabianicach i zaczęli strzelać w sufit. „Trzęsłam się ze strachu"*, Gazeta.pl, 19 VI 2019 r., https://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/7,114883,24916353,antyterrorysci-wtargneli-do-szkoly-w-pabianicach-i-zaczeli-strzelac.html?fbclid=IwAR3k3RDSROizgvWomU92oqmwArlfoszalRNnSlB3e3eY-upLaOElAWTDMTqM [dostęp: 8 VII 2023].

[9] *Atak na szkołę. Burmistrz odwołał dyrektor szkoły po upozorowanym ataku na placówkę*, Serwis Samorządowy PAP, 5 XII 2019 r., https://samorzad.pap.pl/kategoria/edukacja/atak-na-szkole-burmistrz-odwolal-dyrektor-szkoly-po-upozorowanym-ataku-na [dostęp: 8 VII 2023].

[10] Te szkolenia były prowadzone nie w formule ataku aktywnego strzelca, lecz sytuacji zakładniczej, do której dochodzi stosunkowo rzadko.

[11] *Columbine High School shootings*, Encyclopedia Britannica, 16 II 2023 r., https://www.britannica.com/event/Columbine-High-School-shootings [dostęp: 8 VII 2023].

Federal Bureau of Investigation (FBI) i U.S. Department of Justice opublikowały w 2021 r. podsumowanie z lat 2000–2019[12]. Według zebranych danych aktywni strzelcy zaatakowali w tym czasie 18 razy na kampusach uczelnianych oraz 44 razy w szkołach (był to trzeci najwyższy wynik, po obiektach otwartych dla ruchu pieszego – 96 razy i otwartych przestrzeniach – 50 razy). W 2021 r. doszło do dwóch ataków na placówki oświatowe (na 61 wszystkich przypadków)[13], w 2022 r. – do czterech (na 50 w skali kraju)[14]. Jedynie w 2020 r., ze względu na pandemię, nie odnotowano żadnego aktu napaści w obiektach edukacyjnych.

Celem badań przeprowadzonych w ramach niniejszego artykułu było przeanalizowanie rozwiązań w zakresie zabezpieczania placówek oświatowych przed aktywnym zabójcą stosowanych w Stanach Zjednoczonych, a następnie wskazanie, m.in. na tej podstawie, dobrych praktyk i rekomendacji dla placówek w Polsce. Autorka wykorzystała przede wszystkim materiały dostępne na oficjalnych amerykańskich stronach internetowych (dane statystyczne, raporty, programy, kampanie informacyjne).

Z problemem aktywnego zabójcy Stany Zjednoczone mierzą się od kilkudziesięciu lat. Ataków dokonano nie tylko na terenach szkół, lecz także w miejscach pracy i przestrzeniach ogólnodostępnych, takich jak galerie handlowe czy obiekty kultu religijnego. Wymusiło to wprowadzenie w tym kraju odpowiednich rozwiązań mających na celu zminimalizowanie ryzyka wystąpienia napaści, a w sytuacji jej zaistnienia – liczby ofiar. Przeciwdziałanie zagrożeniom związanym z aktywnym zabójcą wymaga współpracy ministerstw, agencji i podmiotów prywatnych. W Stanach Zjednoczonych instytucje, które zajmują się tą problematyką, to przede wszystkim: FBI[15],

[12] Federal Bureau of Investigation, U.S. Department of Justice, *Active Shooter Incidents 20-Year Review, 2000-2019*, https://www.fbi.gov/file-repository/active-shooter-incidents-20-year-review-2000-2019-060121.pdf/view [dostęp: 8 VII 2023].

[13] Federal Bureau of Investigation, U.S. Department of Justice, *Active Shooter Incidents in The United States in 2021*, https://www.fbi.gov/file-repository/active-shooter-incidents-in-the-us-2021-052422.pdf/view, s. 13 [dostęp: 8 VII 2023].

[14] Federal Bureau of Investigation, U.S. Department of Justice, *Active Shooter Incidents in the United States in 2022*, https://www.fbi.gov/file-repository/active-shooter-incidents-in-the-us-2022-042623.pdf/view, s. 12 [dostęp: 8 VII 2023].

[15] Amerykańska agencja rządowa zajmująca się przestępstwami wykraczającymi poza granice jednego stanu. Prowadzi działania wywiadowcze i kontrwywiadowcze.

U.S. Department of Homeland Security[16], United States Secret Service[17], U.S. Department of Justice[18], U.S. Department of Education[19], U.S. Department of Health and Human Services[20] i Cybersecurity & Infrastructure Security Agency (CISA)[21].

W Polsce nie doszło do tylu i do tak poważnych w skutkach działań aktywnego zabójcy, ale to nie znaczy, że można bagatelizować to zagrożenie. Bez uwiarygodnienia pewnych scenariuszy (przeprowadzenia wcześniejszych treningów, symulacji, ćwiczeń), bez opracowania i wdrożenia odpowiednich procedur wzrasta poziom narażenia ludzi na skutki takiego zdarzenia. Problem stanowi to, że w Polsce brakuje rozwiązań systemowych, które by normowały przygotowanie do tego rodzaju sytuacji kryzysowych. Temat jest marginalizowany i przywoływany dopiero wtedy, gdy do nich dojdzie. Takie podejście powoduje, że podjęcie rzeczowej dyskusji i wprowadzenie odpowiednich rozwiązań jest utrudnione. Polska nie czerpie z doświadczeń państw, które już je wdrożyły. Służby nie prowadzą oficjalnych rejestrów takich zdarzeń. Wiedzy na ich temat dostarczają media, które skupiają się na innych aspektach i zwykle nie śledzą dalszych losów sprawy i sprawców. Lukę można dostrzec również w badaniach nad tym zagadnieniem – niewiele jest polskich opracowań poświęconych tej tematyce.

Według danych Ministerstwa Edukacji i Nauki działa w Polsce ok. 400 uczelni publicznych i niepublicznych[22]. Główny Urząd Statystyczny podaje z kolei, że w roku szkolnym 2022/2023 funkcjonowały 14 073 szkoły podstawowe, 6819 szkół ponadpodstawowych, 1287 szkół policealnych i 816 szkół dla dorosłych[23]. Każda taka jednostka odpowiada we własnym

[16] Departament odpowiedzialny za bezpieczeństwo wewnętrzne na terenie Stanów Zjednoczonych.

[17] Organ ścigania podlegający pod Department of Homeland Security, zajmujący się przede wszystkim ochroną najważniejszych osób w państwie i ich rodzin.

[18] Departament zajmujący się amerykańskim wymiarem sprawiedliwości i egzekwowaniem przepisów federalnych.

[19] Departament odpowiedzialny za amerykańskie szkolnictwo.

[20] Departament odpowiedzialny za bezpieczeństwo zdrowotne w Stanach Zjednoczonych.

[21] Amerykańska agencja ds. bezpieczeństwa w sferze cyber oraz fizycznej.

[22] *Szkolnictwo wyższe*, Serwis Rzeczypospolitej Polskiej, https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/szkolnictwo-wyzsze [dostęp: 8 VII 2023].

[23] *Edukacja w roku szkolnym 2022/2023 (wyniki wstępne)*, Serwis Rzeczypospolitej Polskiej, https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5488/21/1/1/edukacja_w_roku_szkolnym_2022-2023-wyniki_wstepne.pdf [dostęp: 8 VII 2023].

zakresie za bezpieczeństwo uczniów, studentów, pracowników i osób postronnych.

Odpowiednie zabezpieczenie placówek oświatowych (i każdego innego miejsca półpublicznego) powinno spełniać określone funkcje. Obejmują one przede wszystkim: wykrywanie potencjalnych zagrożeń, reagowanie na nie oraz przygotowanie ludzi do sygnalizowania podejrzanych zdarzeń czy zachowań. Po wystąpieniu sytuacji kryzysowej zabezpieczenia powinny umożliwić ograniczenie jej skutków i zminimalizowanie liczby ofiar, jak również ułatwić prowadzenie akcji ratunkowej. Oprócz stosowania zabezpieczeń stricte technicznych ważne jest edukowanie kadry, uczniów, studentów i rodziców w celu poszerzania ich wiedzy na temat zagrożeń i utrwalania właściwych postaw i odruchów. Aby zwiększyć skuteczność działań, należy wypracować mechanizmy współpracy i wymiany informacji na linii członkowie społeczności–służby–organy administracji–media–społeczeństwo oraz aktywizować ludzi (np. przez odpowiednie kampanie informacyjne, udział w konsultacjach, możliwość zgłaszania swoich propozycji na rzecz bezpieczeństwa).

Żadne zabezpieczenia nie mają jednak stuprocentowej skuteczności i żadne służby nie są zdolne do zapewniania nieustannej ochrony. Każdy atak aktywnego zabójcy jest niepowtarzalny, co sprawia, że nie ma możliwości przygotowania się na wszystkie potencjalne scenariusze zdarzeń. Nie istnieje również jeden profil osoby stwarzającej zagrożenie (zbiór określonych cech czy zachowań sprawcy) ani profil placówki, która mogłaby się stać celem ataku. Można jednak wskazać pewne zależności i cechy wspólne. W szerszym ujęciu chodzi zatem nie tylko o zabezpieczenie placówek oświatowych, lecz także o zwiększenie w społeczeństwie świadomości na temat zagrożeń terrorystycznych. Według ekspertów czas, jaki upływa od rozpoczęcia incydentu z udziałem aktywnego zabójcy do pojawienia się służb, wynosi średnio od 10 do 15 minut. Świadkowie takiego zdarzenia powinni być zatem fizycznie i mentalnie przygotowani do podjęcia właściwych działań[24]. To oni jako pierwsi winni zareagować – w miarę możliwości wezwać pomoc, poinformować o zaistniałej sytuacji odpowiednie służby, a po ich przybyciu współpracować z nimi lub – przynajmniej – nie utrudniać im pracy.

[24] U.S. Department of Homeland Security, *Active Shooter Educational Sheet*, https://www.heritagechristian.net/uploaded/Heritage_Documents/Safety_Security/DHS-Active_Shooter_Educational_Sheet_0.pdf [dostęp: 8 VII 2023].

Aktywny zabójca – krótka charakterystyka

Jednym z pojęć przywołanych w artykule jest aktywny zabójca[25] (czy też aktywny strzelec[26]). To osoba (lub osoby działające w grupie), która dąży do zabicia lub zranienia jak największej liczby ludzi na wyznaczonym terenie, w jak najkrótszym czasie[27]. Miejsca ataków mogą mieć dla sprawcy określone znaczenie (np. miejsce jego aktualnej lub byłej pracy, placówki oświatowe, ośrodki kultu religijnego, obiekty kultury, galerie handlowe). Ofiary mogą być przypadkowe, mogą też mieć wymiar symboliczny (np. dzieci, wyznawcy określonej religii, członkowie społeczności szkolnej). Aktywnym zabójcą może stać się osoba związana z danym miejscem (np. uczeń lub student, pracownik, były członek społeczności), ale i ktoś bez powiązań (dla kogo ważna będzie symbolika danego miejsca lub łatwy dostęp do niego). Nie ma jednego profilu sprawcy czy listy cech i zachowań, które by wskazywały, że ktoś zacznie zabijać. Można jedynie wytypować czynniki ryzyka. Ich identyfikacja jest istotna, ponieważ większość sprawców nie dokonuje ataków pod wpływem impulsu[28]. Pewne wydarzenia oraz indywidualne motywacje (w tym rzeczywiste lub urojone krzywdy) mogą prowadzić do pojawienia się myśli o siłowym rozwiązaniu sytuacji, a następnie do planowania i przygotowań do ataku[29]. Dla obserwatorów (przede wszystkim rodziny, znajomych) stan kryzysu i jego przejawy mogą być widoczne i stanowić sygnał alarmowy[30].

---

[25] W niniejszym artykule autorka stosuje pojęcie aktywnego zabójcy zamiast aktywnego strzelca. Łatwiejszy dostęp do broni palnej powoduje, że w USA jest to narzędzie najczęściej stosowane przez sprawców tego rodzaju przestępstw. W Polsce natomiast oraz w innych państwach, w których zdobycie broni wymaga włożenia większego wysiłku i poniesienia znaczniejszych nakładów finansowych, wykorzystuje się raczej broń białą czy ładunki wybuchowe przygotowane w warunkach domowych.

[26] Zob. J. Stukan, *Szkolni strzelcy. Przewidywanie i zapobieganie morderstwom*, Warszawa 2020.

[27] The International Association of Chiefs of Police – Law Enforcement Policy Center, *Active Shooter*, April 2018, https://www.theiacp.org/sites/default/files/2021-07/ActiveShooter2018-UpdatedFormat%2007.16.2021_0.pdf, s. 1 [dostęp: 6 VII 2023].

[28] C. Guthrie, *Can We Identify the Next Shooter? Preventing Mass Shootings and Active Shooters by Identifying Concerning Behaviors of the Shooter Prior to the Attack*, w: *Security and Society in the Information Age*, K. Maniszewska, P. Piasecka (red.), Warszawa 2018, s. 35–43.

[29] K.W. Schweit, *Addressing the Problem of the Active Shooter*, FBI Law Enforcement Bulletin, 7 V 2013 r., https://leb.fbi.gov/articles/featured-articles/addressing-the-problem-of-the-active-shooter [dostęp: 7 VII 2023].

[30] *Public Mass Shootings: Database Amasses Details of a Half Century of U.S. Mass Shootings with Firearms, Generating Psychosocial Histories*, National Institute of Justice, 3 II 2022 r., https://nij.ojp.gov/topics/articles/public-mass-shootings-database-amasses-details-half-century-us-mass-shootings [dostęp: 7 VII 2023].

Aktywni zabójcy co do zasady nie biorą zakładników, nie torturują ofiar, nie negocjują. W trakcie ataku często się przemieszczają (zarówno pieszo, jak i za pomocą środków transportu), co dla osób postronnych może stwarzać dodatkowe zagrożenie. Część z nich na koniec popełnia samobójstwo (także w formie *suicide by cop*, czyli sprowokowania funkcjonariuszy swoim zachowaniem do użycia broni) lub zostaje pozbawiona życia przez przybyłe na miejsce służby bądź świadków zdarzenia. Podczas ataku sprawcy najczęściej korzystają z broni palnej, poza tym z noży, siekier, ładunków wybuchowych, dronów, pojazdów. Takie zdarzenia cechuje tendencja do ewoluowania – niejednokrotnie rozwijają się w nieprzewidywalny, nieschematyczny sposób. W większości przypadków ich przebieg jest tak dynamiczny, że służby nie są w stanie pojawić się dostatecznie szybko, dlatego tak wiele zależy od zachowania uczestników i świadków. Istotny wpływ mają także taktyka przyjęta przez przybyłe służby oraz wcześniejsze działania prewencyjne.

Czynniki ułatwiające dokonanie ataku na placówkę oświatową

Czynniki, które powodują, że placówki oświatowe (podobnie jak inne miejsca o otwartym i półotwartym dostępie) mogą stanowić łatwy cel dla aktywnego zabójcy, to:

- otwarty dostęp, także dla osób postronnych (brak kontroli dostawców, wykonawców usług, uczniów, studentów, interesantów),
- otoczenie placówek (sąsiedztwo innych szkół, okalające budynki),
- niechronione elementy infrastruktury,
- ograniczona kontrola parkingów i pojazdów lub jej brak,
- brak stałego monitoringu,
- gromadzenie się członków społeczności szkolnej na otwartych przestrzeniach (w ramach zajęć, przerw, apeli, różnych ceremonii, przyjazdów i odjazdów komunikacją miejską lub samochodami[31]),
- współdzielenie obiektów ze społecznością lokalną oraz innymi osobami postronnymi (np. baseny, hale sportowe, aule, na których odbywają się wydarzenia kulturalne, wykłady otwarte).

[31] Jest to groźne, gdyż odbywa się w regularnych lub przewidywalnych ramach czasowych, co może ułatwić zaplanowanie ataku.

Polityka informacyjna Stanów Zjednoczonych dotycząca bezpieczeństwa w placówkach oświatowych

Ze względu na skalę problemu aktywnego zabójcy w USA są realizowane liczne projekty służące rozpowszechnianiu informacji o tym zagrożeniu. Jak to ujęto w artykule, który ukazał się z okazji rocznicy masakry w Columbine: *Ryzyko ataku aktywnego strzelca jest rzadkie, ale bardzo realne. Naszym celem jest wykorzenienie przekonania „Mnie to nie może się przytrafić" i zmiana sposobu, w jaki ludzie na całym świecie reagują na uzbrojonych intruzów*[32].

W materiałach dostępnych na amerykańskich stronach rządowych zabezpieczenie przed atakiem aktywnego zabójcy jest postrzegane nie tylko jako zapewnienie fizycznego bezpieczeństwa, lecz także jako rozpoznawanie u potencjalnego sprawcy określonych zachowań, mogących wskazywać na ryzyko podjęcia niebezpiecznych działań. Opisuje się w nich ponadto rekomendowane postępowanie w trakcie ataku, podczas szturmu służb oraz po zdarzeniu (kontakt z mediami, pierwsza pomoc psychologiczna, radzenie sobie z traumami).

Na oficjalnej stronie FBI istnieje zakładka Active Shooter Safety Resources[33]. Rola agencji nie ogranicza się do podejmowania bezpośrednich działań w sytuacji kryzysowej. Obejmuje również prowadzenie badań mających na celu zidentyfikowanie wskaźników ryzyka wykorzystania przemocy oraz organizowanie, wspólnie z innymi jednostkami, szkoleń służących unifikacji i usprawnieniu na terenie całego państwa procedur reagowania. Szkolenia są skierowane do przedstawicieli organów ścigania i innych zainteresowanych podmiotów. Agencja oferuje ponadto pomoc przy kontaktach z mediami oraz program wsparcia ofiar przestępstw (Victim Services Division). W FBI działa również The Community Relations Unit – jednostka odpowiadająca za kontakty z lokalnymi społecznościami w celu wypracowywania najlepszych rozwiązań na rzecz bezpieczeństwa. Dostępne są poradniki na temat tworzenia dla szkół wyższych planów działań

[32] *Columbine Anniversary: How a Notorious Mass Shooting Forever Changed the Way Americans Go to School*, Independent, 20 IV 2019 r., https://www.independent.co.uk/news/world/americas/columbine-anniversary-high-school-shooting-active-shooter-drills-alice-dylan-klebold-eric-harris-a8878741.html [dostęp: 6 VII 2023]. Tłumaczenie pochodzi od autorki (dop. red.).

[33] *FBI Active Shooter Safety Resources*, FBI, https://www.fbi.gov/how-we-can-help-you/safety-resources/active-shooter-safety-resources [dostęp: 6 VII 2023].

w sytuacjach kryzysowych[34] oraz minimalizowania skutków, w tym zdrowotnych, takich zdarzeń[35]. Inną rządową inicjatywą w zakresie zwalczania zagrożeń jest aplikacja 911[36].

FBI, wspólnie z innymi jednostkami, regularnie publikuje raporty na temat incydentów związanych z aktywnym zabójcą[37]. Prezentowane tam dane są bardzo szczegółowe. Dotyczą sprawców (m.in.: wiek, płeć, motywy działania, historia kryminalna, powiązania z innymi osobami, działania poprzedzające moment kulminacyjny, użyte narzędzia i broń[38]), czasu i miejsca ataków (miesiąc, dzień tygodnia, godzina, stan i konkretne miejsce), ofiar (ranni/zabici funkcjonariusze, liczba osób poszkodowanych), zaangażowania organów ścigania i personelu ochrony, udziału obywateli, sposobu zakończenia incydentu[39].

Według raportu Secret Service z 2019 r. wśród motywacji, jakimi kierują się sprawcy, są m.in.: żal i chęć odwetu (wobec rówieśników, personelu placówki), inne motywy o podłożu uczuciowym i osobistym, chęć zabijania, chęć popełnienia samobójstwa, potrzeba sławy/rozgłosu, zaburzenia psychotyczne[40]. Ustalenie dominujących motywów może być pomocne

---

[34] U.S. Department of Education, U.S. Department of Health and Human Services, U.S. Department of Homeland Security, U.S. Department of Justice, Federal Bureau of Investigation, Federal Emergency Management Agency, *Guide for Developing High-Quality Emergency Operations Plans for Institutions of Higher Education*, 2013, https://www.fbi.gov/file-repository/rems-ihe-guide_508.pdf/view, s. 75–88 [dostęp: 6 VII 2023].

[35] U.S. Department of Homeland Security, *Active Shooter Recovery Guide. August 2017*, https://www.cisa.gov/sites/default/files/publications/active-shooter-recovery-guide-08-08-2017-508.pdf [dostęp: 6 VII 2023].

[36] *911*, https://www.911.gov/ [dostęp: 6 VII 2023].

[37] Federal Bureau of Investigation, U.S. Department of Justice, *Active Shooter incidents. 20-Year Review…*; Federal Bureau of Investigation, U.S. Department of Justice, *Active Shooter Incidents in the United States in 2020*, https://www.fbi.gov/file-repository/active-shooter-incidents-in-the-us-2020-070121.pdf/view [dostęp: 6 VII 2023]; Federal Bureau of Investigation, U.S. Department of Justice, *Active Shooter Incidents in the United States in 2021…*; Federal Bureau of Investigation, U.S. Department of Justice, *Active Shooter Incidents in the United States in 2022…*

[38] Dane dotyczą nie tylko broni, lecz także stosowania kamizelek kuloodpornych, dodatkowych urządzeń, takich jak improwizowane ładunki wybuchowe, urządzenia zapalające, granaty dymne, kanistry z gazem łzawiącym.

[39] W postaci samobójstwa sprawcy dokonanego przed przybyciem służb lub po ich przybyciu, samobójstwa dokonanego w innym miejscu, zabicia bądź zatrzymania sprawcy przez służby lub obywateli.

[40] U.S. Secret Service National Threat Assessment Center, U.S. Department of Homeland Security, *Protecting America's Schools: A U.S. Secret Service Analysis of Targeted School*

w rozpoznawaniu zagrożeń i w ustaleniu czynników ryzyka wymagających interwencji.

Istotną rolę w zapewnianiu bezpieczeństwa i zapobieganiu zagrożeniom związanym z aktywnym zabójcą odgrywają odpowiednio przygotowane i przeprowadzone kampanie społeczne. Powinny one docierać do jak największej liczby odbiorców, edukować, ale bez wzbudzania nadmiernego strachu. Amerykańskie instytucje rządowe zachęcają do pobierania materiałów informacyjnych, udostępniania ich i dzielenia się wiedzą. W artykule krótko opisano trzy takie projekty, wybrane ze względu na ich rozpoznawalność oraz możliwość wdrożenia w innych państwach.

„Run, Hide, Fight" (pol. Uciekaj, ukryj się, walcz) – to jedna z lepiej rozpoznawanych kampanii w środowiskach zainteresowanych problematyką bezpieczeństwa, prowadzona – z pewnymi modyfikacjami – na całym świecie[41]. Dotyczy rekomendowanej przez FBI taktyki postępowania w przypadku ataku aktywnego zabójcy. Nie powinno się jej traktować jako propozycji sekwencji konkretnych działań, lecz jako opcje, z których należy skorzystać w zależności od okoliczności towarzyszących atakowi. W tej taktyce w ramach *Run* zaleca się: pozostawienie na miejscu rzeczy osobistych, zidentyfikowanie dróg ewakuacyjnych, unikanie wind i ruchomych schodów, informowanie napotkanych ludzi o zagrożeniu, skontaktowanie się z numerem alarmowym, jeżeli istnieje taka możliwość, poinformowanie osób odpowiedzialnych za zapewnienie bezpieczeństwa. W opcji *Hide* rekomenduje się: zamknięcie drzwi i zabarykadowanie ich ciężkimi przedmiotami, zamknięcie i zasłonięcie okien, wyłączenie światła, wyciszenie telefonu i pozostanie na miejscu do czasu przybycia służb. Opcja *Fight* dotyczy sytuacji, gdy nie ma możliwości uniknięcia bezpośredniej konfrontacji z napastnikiem. Należy spróbować go obezwładnić, używając maksymalnej siły i dostępnych przedmiotów (gaśnice, krzesła itp.).

„If You See Something, Say Something" (pol. Jeśli coś zauważyłeś, powiedz o tym) – w tej kampanii skupiono się na dwóch obszarach, tj. rozpoznawaniu sygnałów wskazujących na zagrożenie (nie tylko o charakterze terrorystycznym, lecz także związanych z aktywnym zabójcą) oraz

Violence, 2019, https://www.secretservice.gov/sites/default/files/2020-04/Protecting_Americas_Schools.pdf, s. 15 [dostęp: 9 VII 2023].

[41] *Run, Hide, Fight*, FBI, https://www.fbi.gov/video-repository/run-hide-fight-092120.mp4/view [dostęp: 6 VII 2023]. To jedna z inicjatyw, na których bazowali twórcy kampanii 4U opracowanej przez Centrum Prewencji Terrorystycznej Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego.

na odpowiednim ich zgłaszaniu właściwym organom[42]. Podkreśla się w niej rolę osób postronnych, które jako pierwsze dostrzegają niepokojące sygnały i alarmują służby. Celem tej kampanii jest zwiększenie w ludziach czujności i zainteresowania najbliższym otoczeniem.

„Don't Name Them" (pol. Nie nazywaj ich) – to inicjatywa FBI i ALERRT Center, której celem jest skupienie uwagi mediów, organów ścigania nie na sprawcach czynów o charakterze kryminalnym, lecz na ich ofiarach, osobach ocalałych, społecznościach dotkniętych tragedią[43]. Taka postawa będąca wyrazem wsparcia może mieć pozytywny wpływ na proces radzenia sobie z traumą i zdrowienia[44]. Problemem jest bowiem to, że część mediów zamiast prowadzić właściwą politykę informacyjną, opiera się na sensacyjnych, niesprawdzonych informacjach oraz powiela szkodliwe mity i stereotypy.

Zabezpieczenie fizyczne placówek oświatowych

System bezpieczeństwa w placówkach oświatowych składa się z następujących elementów[45]:

- prewencji – jej głównym celem jest zmniejszenie liczby zagrożeń oraz zwiększenie prawdopodobieństwa ich wykrycia. Działania prewencyjne obejmują m.in.: zapobieganie przemocy i cyberprzemocy wśród uczniów, dbanie o ich zdrowie psychiczne i właściwą atmosferę w szkole, ocenę zagrożeń i ich odpowiednie raportowanie;
- ochrony i ograniczania ryzyka – poprzez m.in. stosowanie sprzętu i technologii ochrony fizycznej, odpowiednie zaprojektowanie budynku i terenu wokół, obecność personelu ochrony, wprowadzenie zasad i procedur bezpieczeństwa, treningi i ćwiczenia uczniów oraz pracowników w zakresie tych procedur;

[42] *If You See Something, Say Something*, U.S. Department of Homeland Security, https://www.dhs.gov/see-something-say-something [dostęp: 6 VII 2023].

[43] *Don't Name Them*, ALERRT Center, https://www.dontnamethem.org/ [dostęp: 6 VII 2023].

[44] *FBI Designates 61 Active Shooter Incidents in 2021*, FBI, 23 V 2022 r., https://www.fbi.gov/news/press-releases/fbi-designates-61-active-shooter-incidents-in-2021 [dostęp: 6 VII 2023].

[45] Cybersecurity and Infrastructure Security Agency, *K-12 School Security Guide*, 3rd Edition, 2022, https://www.cisa.gov/sites/default/files/2022-11/k12-school-security-guide-3rd-edition-022022-508.pdf, s. 2 [dostęp: 17 VII 2023].

- bezpośredniego reagowania w momencie zaistnienia incydentu oraz powrotu do stanu względnej „normalności" i usuwania skutków.

Zabezpieczenie fizyczne obiektów powinno służyć sprawnemu wykrywaniu (rejestrowanie sygnałów, że dzieje się coś niepokojącego albo wkrótce może się zdarzyć), opóźnianiu możliwości ataku, odpowiedniemu reagowaniu osób postronnych, świadków oraz służb, a ponadto ograniczaniu niepożądanych skutków. Rozwiązania rekomendowane dla placówek oświatowych analizuje się również pod kątem kosztów i wpływu, jaki mogą mieć na atmosferę panującą w danym miejscu[46]. To oznacza, że przy wyborze rozwiązań mających zapewniać bezpieczeństwo kryterium skuteczności nie powinno być jedynym wyznacznikiem. Należy uwzględnić także ich wpływ na komfort korzystania z danego miejsca oraz zadbać o to, aby nie doprowadzić do powstania syndromu „oblężonej twierdzy".

Wśród najważniejszych propozycji zabezpieczeń wskazywanych i ocenianych przez CISA należy wymienić[47]:

- oświetlenie obwodowe: niski koszt zakupu i utrzymania, prawdopodobnie pozytywny wpływ na atmosferę panującą w placówce i poczucie bezpieczeństwa użytkowników;
- bariera obwodowa (np. żywopłot, ozdobne ogrodzenia, ogniwa łańcuchowe, betonowe ściany, pustaki żużlowe): zróżnicowane koszty oraz wpływ na atmosferę w zależności od wybranego rozwiązania;
- pojedyncze wejście lub mała liczba punktów wejściowych w barierze obwodowej: koszt uzależniony od innych elementów architektury, prawdopodobnie negatywny wpływ na atmosferę;
- personel placówki lub inne osoby oddelegowane do kontroli wejść (w pełnym wymiarze godzin lub tylko w określonych porach): średni koszt, wpływ na atmosferę może być zmienny w zależności od przeszkolenia osób wykonujących te zadania i ich podejścia;
- personel placówki, wolontariusze lub funkcjonariusze organów ścigania patrolujący teren: wysoki koszt, wpływ na atmosferę może być zróżnicowany;

[46] W poradniku przygotowanym przez CISA koszty są oceniane jako: niskie, średnie, wysokie lub zróżnicowane, a wpływ rozwiązań jako: prawdopodobnie pozytywny, neutralny/zmienny lub prawdopodobnie negatywny.

[47] Na podstawie: Cybersecurity and Infrastructure Security Agency, *K-12 School Security Assessment Tool. Technical Appendix*, https://www.cisa.gov/sites/default/files/2022-11/ssat-technical-appendix-022022-508.pdf [dostęp: 17 VII 2023].

- monitoring: kosztowny zarówno w instalacji, jak i w utrzymaniu, zwłaszcza w trybie śledzenia obrazu w czasie rzeczywistym. Niektóre placówki instalują atrapy kamer, jednak nie ma gwarancji, że działają one odstraszająco na potencjalnych napastników. Monitoring jest częściej wykorzystywany w celach dowodowych, czyli już w przypadku zaistnienia zdarzenia. Wpływ na atmosferę autorzy poradnika uznali jako neutralny, ale należy zwrócić uwagę na prawo do prywatności;
- bariery drogowe (np. opuszczane bramy, betonowe słupki lub barykady wypełnione wodą/piaskiem): stosunkowo niski koszt, wpływ na atmosferę raczej neutralny;
- oznakowanie terenu (np. wyznaczenie terenu szkoły, kierowanie do wejścia/wyjścia, powiadamianie o zasięgu monitoringu, informowanie o obecności ochrony, wskazanie dróg ewakuacyjnych): stosunkowo niski koszt;
- dobra widoczność na całym terenie umożliwiająca podgląd na to, co się dzieje: stosunkowo niski koszt, wpływ na atmosferę zależy od wybranego rozwiązania;
- zainstalowanie zamków na wszystkich drzwiach i zapewnienie, że pozostaną one zamknięte i zaryglowane przez cały czas (z uwzględnieniem sytuacji wyjątkowych): koszt tego rozwiązania zależy od wybranej opcji – czy będą to proste zamki na klucz, czy bardziej skomplikowane i zintegrowane technologicznie systemy;
- zamki automatyczne, zamki uruchamiane przez systemy wykrywania, zamki ręczne, zamki biometryczne, automatyczne systemy obsługiwane przez breloki i zintegrowane z systemami wykrywania intruza: wysoki koszt;
- klucz główny, który umożliwia lokalnym organom ścigania dostęp do budynku przez zamknięte drzwi: niski koszt;
- urządzenia lub systemy skanujące ludzi i/lub torby (np. ręczne/przenośne wykrywacze metali, magnetometry): zróżnicowane koszty w zależności od wybranego rozwiązania;
- obiekty spowalniające ruch (np. progi spowalniające, zakrzywione podjazdy): niski koszt;
- skrzynki czy budki alarmowe umożliwiające poinformowanie organów ścigania: w zależności od zastosowanej technologii koszt może być wysoki, wpływ na atmosferę raczej neutralny. Należy pamiętać

o zapewnieniu dostępności do nich wszystkim członkom społeczności (w tym osobom z niepełnosprawnościami);

- system powiadamiania o sytuacjach awaryjnych (np. system nagłaśniający, alerty wysyłane na telefony i skrzynki pocztowe, aplikacje): większość szkół ma już możliwość takiego powiadamiania, co mogłoby obniżyć koszty założenia i utrzymania. Taki system powinien być odmienny od systemu powiadamiania np. o pożarze, aby nie potęgował chaosu i nie prowadził do podjęcia niewłaściwych działań ratunkowych;
- fizyczne środki kontroli wejścia (np. bramka obrotowa, przedsionek): koszty oraz wpływ na atmosferę mogą być zróżnicowane;
- cechy konstrukcyjne budynku zapobiegające wejściu do określonych miejsc (np. okna nieotwierane, kraty w oknach i drzwiach, folia ochronna zabezpieczająca szyby przed zbiciem): niski koszt;
- cechy konstrukcyjne budynku zapobiegające skutkom wystrzałów lub innego rodzaju próbom stłuczenia elementów (np. kuloodporna folia na szkle, nietłukące się szkło): koszt może być wysoki;
- system wykrywania włamań (np. alarmy otwartych drzwi lub okien): wysoki koszt, powiązanie tych systemów z czujnikami ruchu, systemami alarmowymi lub innymi technologiami czyni je jeszcze droższymi. Dodatkowe koszty wiążą się z przeprowadzaniem wymaganych okresowych testów i konserwacji. Istnieje ryzyko zhakowania tych systemów;
- system identyfikacji dla pracowników, studentów, gości (np. identyfikatory, legitymacje, także te z czipem, baza danych gości): jest to proste i bezkosztowe rozwiązanie, jednak obarczone pewnym ryzykiem, jeżeli nie wiąże się z żadną kontrolą tożsamości (możliwość kradzieży identyfikatora, legitymacji, podania fałszywych danych). Bardziej skomplikowane i kosztowne byłoby wykorzystanie skanerów tożsamości oraz weryfikacja osób wchodzących do placówki;
- system wykrywania wystrzałów: wysoki koszt, neutralny wpływ na atmosferę (ze względu na minimalną widoczność);
- bariery wewnętrzne (np. zamykane ścianki przedpokoju) utrudniające intruzowi swobodne poruszanie się po całym budynku: zróżnicowane koszty w zależności od wybranych rozwiązań;
- grube ściany, solidne drzwi z zamkami, alarmy napadowe, czyli sygnalizatory umożliwiające dyskretne wezwanie pomocy: zróżnicowany koszt w zależności od wybranych rozwiązań.

Należy pamiętać, że zabezpieczanie placówek oświatowych nie ogranicza się do głównego budynku (klasy, sale wykładowe, korytarze, toalety, stołówka, hala sportowa, biblioteka, sekretariat, dziekanat) i powinno dotyczyć terenów przylegających (boiska, place zabaw, parkingi). Istotną rolę odgrywa również otoczenie placówki. Ponadto należy uwzględnić zapewnienie bezpieczeństwa w autobusach szkolnych (do których można z łatwością wnieść niepożądane przedmioty).

Inne rozwiązania dotyczące bezpieczeństwa placówek oświatowych

Rozwiązania, które również mogą mieć wpływ na bezpieczeństwo placówek oświatowych, to:

- szkolenia, ćwiczenia, procedury (np. „Azyl") – poznawane od najmłodszych lat (w formie zabawy), a następnie utrwalane i poszerzane na dalszych etapach edukacji;
- posiadanie przez policję w samochodach służbowych sprzętu do wyważania (przecinaków do prętów, młotów kowalskich) – może to znacznie przyspieszyć podjęcie działań[48];
- bezpieczny pokój[49] – miejsce, do którego można się schować, zapewniające osłonę przed napastnikiem (nie gwarantuje ono pełnej ochrony). Warto je wyposażyć w najpotrzebniejsze przedmioty, takie jak: apteczka, telefon stacjonarny, lista pracowników i numery kontaktowe do nich, woda, przybory toaletowe, mokre chusteczki, plan budynku (z zaznaczonymi opcjami ewakuacyjnymi), możliwość ładowania telefonów, paski czy liny pomagające zabezpieczyć drzwi wahadłowe na zewnątrz, ograniczniki drzwi.

Pojawiają się także propozycje wzbudzające kontrowersje. Skuteczność tych rozwiązań jest trudna do oszacowania, a ich wpływ na atmosferę panującą w placówkach może być negatywny. Są to np.:

- zakaz przynoszenia plecaków – uczniowie mogą mieć przy sobie tylko małe torebki z rzeczami osobistymi, plastikowe torby

[48] Cybersecurity and Infrastructure Security Agency, Interagency Security Committee, *Planning and Response to an Active Shooter. An Interagency Security Committee Policy and Best Practices Guide*, 2021 Edition, https://www.cisa.gov/sites/default/files/2022-11/Planning%20and%20Response%20to%20an%20Active%20Shooter_2021.pdf, s. 15 [dostęp: 9 VII 2023].

[49] Tamże, s. 6–7.

z ubraniami na zajęcia sportowe, pudełka z jedzeniem. Wszystkie przyniesione torby powinny zostać przeszukane przed wejściem[50];
- broń dla nauczycieli – rozwiązanie sugerowane przez zwolenników prawa do posiadania broni[51]. Ograniczenie dostępu do broni palnej (problemem jest zarówno oficjalny dostęp, jak i nielegalny) dla potencjalnych napastników to kwestia sporna nie tylko w Stanach Zjednoczonych.

Wybór rozwiązań mających zapewnić bezpieczeństwo społeczności szkolnej i osobom postronnym powinien uwzględniać indywidualne uwarunkowania placówki – zależeć od jej potrzeb, budżetu, wcześniejszych doświadczeń. Wprowadzenie części z nich bez wcześniejszej analizy potrzeb mija się z celem, inne natomiast obecnie wydają się konieczne. Żadne z wymienionych rozwiązań nie będzie skuteczne, jeżeli nie będzie prawidłowo stosowane i zintegrowane, a ludzie nie zostaną odpowiednio przeszkoleni. Bezpieczeństwo placówek oświatowych (i nie tylko) jest bowiem wypadkową zastosowanych zabezpieczeń fizycznych oraz świadomości zagrożeń, znajomości procedur, umiejętności odpowiedniego reagowania. Luka w tym systemie może mieć tragiczne konsekwencje.

Dobre praktyki i rekomendacje w zakresie bezpieczeństwa polskich placówek oświatowych

Rekomendacje zostały sporządzone na podstawie rozwiązań stosowanych w Stanach Zjednoczonych oraz innych źródeł (m.in. analizy konkretnych przypadków ataków aktywnego zabójcy oraz kursu online przygotowanego przez Centrum Prewencji Terrorystycznej ABW[52]).

- Prowadzenie szkoleń, ćwiczeń, wdrażanie procedur – szybkie podjęcie właściwych działań w przypadku ataku aktywnego zabójcy

[50] *USA: Dzieci nie mogą przyjść do szkoły z plecakiem. „Kwestie bezpieczeństwa"*, Rzeczpospolita, 5 V 2023 r., https://www.rp.pl/spoleczenstwo/art38432501-usa-dzieci-nie-moga-przyjsc-do-szkoly-z-plecakiem-kwestie-bezpieczenstwa [dostęp: 17 VII 2023].

[51] *Co piąty pedagog w USA popiera pomysł uzbrojenia nauczycieli*, Rzeczpospolita, 1 VI 2023 r., https://edukacja.rp.pl/za-granica/art38557971-co-piaty-pedagog-w-usa-popiera-pomysl-uzbrojenia-nauczycieli [dostęp: 17 VII 2023].

[52] *Chciałbyś być antyterrorystą?*, Centrum Prewencji Terrorystycznej Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, https://learning.tpcoe.gov.pl/ [dostęp: 9 VII 2023]. Dostęp do tego kursu studenci i pracownicy Wydziału Nauk o Polityce i Bezpieczeństwie Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu uzyskali w 2023 r. W jego ramach przeszkolono ponad 100 osób.

zależy od prawidłowej reakcji świadków zdarzenia. Szanse wzrastają, gdy są to osoby świadome, wyczulone na podejrzane zachowania, potrafiące zgłosić swoje obserwacje odpowiednim służbom[53]. W Polsce brakuje zintegrowanego programu edukacyjnego, który uwrażliwiałby na te kwestie, a sam problem jest nierzadko ignorowany (zgodnie z przekonaniem, że skoro do tej pory taki atak się nie wydarzył, to nie trzeba się do niego przygotowywać). Jeżeli taki trening jest organizowany, to z reguły na podstawie indywidualnej decyzji kierownictwa danej placówki. Warto zaznaczyć, że szkolenia powinny dotyczyć nie tylko uczniów czy studentów, lecz także personelu szkoły (chociażby w zakresie przyjmowania zgłoszenia o groźbie zamachu oraz reagowania na podejrzane pakunki i przesyłki), rodziców (symptomy behawioralne, na które należy zwracać uwagę, gdzie szukać pomocy dla dziecka). Odnosząc się w tym miejscu do wspomnianych we wprowadzeniu przypadków z Pabianic i Barczewa, należy stwierdzić, że szkolenia w takiej formie mogą być prowadzone, ale powinny je poprzedzić pogadanki wygłoszone w placówce, obejmujące m.in. przedstawienie procedur, omówienie psychologicznych aspektów ataków. Jak słusznie podnosi Krzysztof Danielewicz:

> Samej konieczności organizowania szkoleń nikt nie kwestionuje, jednak problemem jest sposób ich prowadzenia. W niektórych przypadkach firmy szkoleniowe starają się wiernie odtworzyć atmosferę takiego zagrożenia, strzelając np. z plastikowych kul do nauczycieli i uczniów. W innych używa się sztucznej krwi, nagranych dźwięków imitujących strzelanie czy krzyków dzieci i młodzieży. Rodzice dzieci argumentują przeciwko tego typu szkoleniom, mówiąc, że zamiast obniżać ryzyko bycia poszkodowanym w trakcie zamachu, powodują one, że uczniowie nie chcą chodzić do szkoły, bojąc się bycia zabitymi[54].

[53] C. Guthrie, *Can We Identify the Next Shooter?…*, s. 42.

[54] K. Danielewicz, *Mankamenty w systemie bezpieczeństwa placówek oświatowych oraz procedury bezpieczeństwa – teoria i praktyka*, Security in practice, https://securityinpractice.eu/mankamenty-w-systemie-bezpieczenstwa-placowek-oswiatowych-oraz-procedury-bezpieczenstwa-teoria-i-praktyka/ [dostęp: 7 VII 2023].

- Posiadanie zaktualizowanych planów budynków (w wersji elektronicznej i papierowej), danych kontaktowych do wybranych osób, udostępnienie ich odpowiednim służbom (warto wcześniej się zastanowić nad następującymi kwestiami: jak przeprowadzić ewakuację osób z niepełnosprawnościami? Jak postąpić w przypadku zablokowania głównych tras ewakuacji? Które miejsca mogą być dobrym schronieniem? W jaki sposób można informować otoczenie o zagrożeniu i o tym, że jest już bezpiecznie?).
- Wprowadzenie straży uniwersyteckich, które mogą odgrywać pomocniczą rolę wobec służb oraz kadry uczelni[55]. Ich zadaniem byłoby regularne patrolowanie terenu uczelni, zgłaszanie służbom podejrzanych aktywności, ale także przyjmowanie od społeczności studenckiej zgłoszeń dotyczących sytuacji kryzysowych. Członkowie tych straży powinni być wyposażeni w radiowe środki łączności oraz przejść profesjonalne szkolenie medyczne w zakresie kwalifikowanej pierwszej pomocy.
- Monitorowanie sieci i zgłaszanie podejrzanych aktywności[56] – jak dowiedziono w amerykańskich raportach rządowych, ataki aktywnego zabójcy są z reguły poprzedzane sygnałami kierowanymi do otoczenia (zarówno w sieci, jak i w bezpośrednim kontakcie) wprost lub w sposób zawoalowany. Brak reakcji na nie może zachęcić potencjalnego sprawcę do przeprowadzenia akcji. Przykładem sytuacji, podczas której świadkowie szybko zareagowali na niepokojące słowa i zachowania, był atak na Uniwersytecie Karola w Pradze, w grudniu 2023 r.[57] Gdyby nie ich właściwa postawa, ofiar mogłoby być jeszcze więcej (15 osób zmarło, 25 zostało rannych)[58].

[55] Zob. T. Białek, *Czy uczelnie są bezpieczne? ppłk rez. dr Tomasz Białek – Collegium Civitas #40*, YouTube, 20 IX 2022 r., https://www.youtube.com/watch?v=QNN6oHpm6oY&ab_channel=ProjectSAFE-TY [dostęp: 15 VIII 2023].

[56] U.S. Secret Service, National Threat Assessment Center, U.S. Department of Homeland Security, *Mass Attacks in Public Spaces 2016-2020*, https://www.secretservice.gov/sites/default/files/reports/2023-01/usss-ntac-maps-2016-2020.pdf, s. V [dostęp: 9 VII 2023].

[57] K. Jaworska, *Czechy: Strzelanina na uniwersytecie w Pradze. Kilkanaście ofiar śmiertelnych*, Polsat News, 21 XII 2023 r., https://www.polsatnews.pl/wiadomosc/2023-12-21/czechy-strzelanina-na-uniwersytecie-kilka-ofiar-smiertelnych/ [dostęp: 21 XII 2023].

[58] „Około godziny 15.00 policja już była w okolicy. Dostała sygnał, że Dawid K., były student Wydziału Historii, a obecny student Wydziału Sztuki Uniwersytetu Karola w Pradze, jedzie do Pragi na wykład, że około godziny 14 chce odebrać sobie życie, że jest uzbrojony, że może być niebezpieczny. Wtedy policja skierowała swoje siły na Wydział Sztuki, ale okazało się,

- Wprowadzenie w ramach zajęć z pierwszej pomocy szkolenia dotyczącego zasad postępowania z krwawieniami (bądź zwiększenie zakresu takiego szkolenia na podobnej zasadzie jak w ratownictwie taktycznym – Tactical Combat Casualty Care, TCCC), gdyż większość ofiar aktywnego zabójcy umiera na skutek utraty krwi.
- Unikanie w przypadku ataku aktywnego zabójcy korzystania z alarmów przeciwpożarowych[59] oraz z wytyczonych miejsc ewakuacji, które mogą stanowić pułapkę dla uciekających[60].
- Wprowadzenie ograniczonego dostępu do placówek oraz monitorowanie wejścia–wyjścia (np. za pomocą chipa w legitymacji lub identyfikatora). Nie rozwiąże to w pełni problemu, ponieważ karta może zostać skradziona, a sam sprawca może mieć uprawnienia do jej użycia. W pewnym stopniu jednak może to uniemożliwić wstęp osób niepożądanych i pozwolić na szybką reakcję.
- Współpraca z mediami, przeszkolenie rzeczników prasowych – media powinny nie tylko informować o zdarzeniu, lecz także edukować na temat właściwych zasad postępowania. Jako przykład takiej informacji można wskazać Księgę Komunikacji Kryzysowej przygotowaną przez zespół Rządowego Centrum Bezpieczeństwa[61]. Jak zauważyli bowiem Adam Lankford i James Silver, napastników często motywuje do zabicia i ranienia dużej liczby osób rozgłos, jaki im to przyniesie. Niektórzy próbują przekroczyć liczbę osób zabitych przez ich poprzedników[62]. W przypadkach szkolnych strzelanin sprawcy często powołują się na Dylana Klebolda i Erica Harrisa.

że ogień otworzył (...) na Wydziale Filozofii". Zob. *Strzały na uniwersytecie w Pradze. Sprawca miał wcześniej zabić ojca. Policja bada też zabójstwa młodego mężczyzny i dziecka*, TVN24, 21 XII 2023 r., https://tvn24.pl/swiat/czechy-praga-strzelanina-na-terenie-uniwersytetu-zabici-i-ranni-st7630568 [dostęp: 21 XII 2023].

[59] Cybersecurity and Infrastructure Security Agency, Interagency Security Committee, *Planning and Response to an Active Shooter*..., s. 13.

[60] Tamże, s. 18.

[61] Rządowe Centrum Bezpieczeństwa, *Księga Komunikacji Kryzysowej 2017. Podstawy zarządzania informacją w kryzysie*, Serwis Rzeczypospolitej Polskiej, https://www.gov.pl/web/rcb/ksiega-komunikacji-kryzysowej [dostęp: 29 VII 2023].

[62] A. Lankford, J. Silver, *Why Have Public Mass Shootings Become More Deadly? Assessing How Perpetrators' Motives and Methods Have Changed Over Time*, „Criminology & Public Policy" 2020, t. 19, nr 1, s. 40–41. https://doi.org/10.1111/1745-9133.12472.

- Uwzględnienie roli mediów społecznościowych i sprawne reagowanie na publikowane w nich treści, co dotyczy zwłaszcza materiałów polecanych dzieciom i młodzieży[63].
- Organy i służby powinny być wyczulone na zbliżające się symboliczne daty (np. urodziny Adolfa Hitlera, zamach w Columbine, atak na World Trade Center), ale również na terminy zebrań, rozdania dyplomów, szkolne bale.
- Uwzględnienie roli, jaką odgrywa prewencja, identyfikowanie wcześniejszych symptomów ostrzegawczych, takich jak: problemy z dyscypliną oraz z przedstawicielami prawa, doświadczanie bullyingu[64] i cyberbullyingu, problemy ze zdrowiem psychicznym, w tym depresja i myśli samobójcze, stosowanie narkotyków, spożywanie alkoholu, dysfunkcyjne środowisko domowe[65]. Ma to znaczenie nie tylko w kontekście aktywnego zabójcy, lecz także innych postaw destrukcyjnych[66]. Wyrzucenie ze szkoły czy uczelni nie rozwiąże problemu. Niepokojące jest gloryfikowanie ideologii ekstremistycznych propagujących przemoc, białej supremacji, stosowanie mowy nienawiści, odwoływanie się do postaci zabójców czy terrorystów, którzy zaatakowali w szkołach, fascynacja bronią i przemocą. W przypadku nieprawidłowych lub podejrzanych zachowań placówki powinny interweniować jak najszybciej, zanim dojdzie do eskalacji. Największe szanse na dostrzeżenie takich zachowań ma bliskie otoczenie społeczne – inni uczniowie czy studenci, nauczyciele, rodzice. W ramach projektu „Bezpieczeństwo

[63] I. Tomaszewska, *Rekomendacje YouTube'a dla dzieci – broń, strzelaniny i mordercy*, Demagog, 10 VII 2023 r., https://demagog.org.pl/analizy_i_raporty/rekomendacje-youtubea-dla-dzieci-bron-strzelaniny-i-mordercy/ [dostęp: 29 VII 2023].

[64] Bullying – zastraszanie, nękanie, prześladowanie (przyp. red.).

[65] U.S. Secret Service National Threat Assessment Center, U.S. Department of Homeland Security, *Averting Targeted School Violence: A U.S. Secret Service Analysis of Plots Against Schools*, 2021, https://www.secretservice.gov/sites/default/files/reports/2021-03/USSS%20Averting%20Targeted%20School%20Violence.2021.03.pdf, s. 50 [dostęp: 9 VII 2023].

[66] W ostatnim czasie obserwuje się u polskiej młodzieży nasilenie problemów psychicznych i psychologicznych, zwłaszcza po pandemii COVID-19. Zob. J. Dymecka, *Psychospołeczne skutki pandemii COVID-19*, „Neuropsychiatria i Neuropsychologia" 2021, t. 16, nr 1–2, s. 1–10. https://doi.org/10.5114/nan.2021.108030; L. Myszka-Strychalska, *Pokolenie koronawirusa jako spuścizna po pandemii COVID-19(?) – próba charakterystyki*, „Podstawy Edukacji. Na jakie ważne dziś pytania szukamy odpowiedzi?" 2022, t. 15, s. 161–186. https://doi.org/10.16926/pe.2022.15.12.

jest najważniejsze" Centrum Studiów i Edukacji na rzecz Bezpieczeństwa Uniwersytetu Wrocławskiego razem z Centrum Prewencji Terrorystycznej ABW zorganizowały informacyjno-szkoleniową konferencję ekspercką[67]. Głównym odbiorcą projektu byli pracownicy wrocławskiego kuratorium oświaty. Wpisuje się to zarówno w ministerialne założenia dotyczące podnoszenia kwalifikacji kadry z sektora szkolnictwa, jak i w misję CPT ABW, którą było propagowanie odpowiednich postaw w zakresie bezpieczeństwa.

- Tworzenie procedur zgłaszania niepokojących sygnałów – powinny one zapewniać bezpieczeństwo osobie zgłaszającej, a jednocześnie umożliwiać podjęcie sprawnych i rozsądnych działań.

W kontekście zabezpieczeń placówek oświatowych w Polsce istotne pytania brzmią: czy służby, zwłaszcza funkcjonariusze z pierwszej linii, mają odpowiednie przygotowanie do reagowania na aktywnego zabójcę[68]? Czy w placówkach oświatowych są przeprowadzane ćwiczenia z udziałem przedstawicieli służb? Czy w trakcie pogadanek o charakterze prewencyjnym pojawia się temat aktywnego zabójcy?

W kontekście szkolenia służb warto wspomnieć, że zagadnienie aktywnego zabójcy jest poruszane na kursach specjalistycznych dla policjantów podejmujących interwencje wobec agresywnych i niebezpiecznych osób oraz dla policjantów realizujących zatrzymania niebezpiecznych przestępców[69]. Nie mniej ważna jest współpraca służb (policji, straży pożarnej, straży miejskiej, służb specjalnych) zarówno ze szkołami i uczelniami, jak i z organami administracji, pracownikami poradni psychologicznych, rodzinnych itp. Współpraca ta (polegająca chociażby na wymianie informacji) zwiększa szansę na wykrycie zagrożenia i zareagowanie jeszcze przed wystąpieniem niebezpieczeństwa. Jak podkreśla Danielewicz: *Problem polega na braku świadomości, że sytuacje niebezpieczne nie miały miejsca*

[67] *Bezpieczeństwo jest najważniejsze – szkolnictwo i administracja pub.*, Uniwersytet Wrocławski, https://uwr.edu.pl/wydarzenia/konferencje-eksperckie-bezpieczenstwo-jest-najwazniejsze-szkolnictwo-i-administracja-publiczna/ [dostęp: 9 VII 2023].

[68] A. Krasa, *Postępowanie policjantów w przypadku ataków tzw. aktywnego zabójcy (wybrane elementy)*, „Kwartalnik Policyjny" 2018, nr 3 (46), s. 117–119; D. Władysiak, *Aktywny strzelec. Taktyka działania zespołu interwencyjnego – policja*, „Kwartalnik Policyjny" 2018, nr 4 (47), s. 9–11.

[69] *Plan szkoleń i kursów specjalistycznych*, Szkoła Policji w Katowicach, http://katowice.szkolapolicji.gov.pl/spk/informacje-o-szkole/plany-szkolen-i-kursow [dostęp: 7 VII 2023].

nie dlatego, że szkoła ma systemy bezpieczeństwa, tylko dlatego, że ma szczęście i nikt nie wybrał szkoły na potencjalny cel ataku[70].

Wbrew pozorom najdroższe rozwiązania nie są uznawane przez specjalistów za najbardziej efektywne. Eksperci podnoszą też, że placówka może dysponować nowoczesnymi zabezpieczeniami, ale jeśli np. zawiedzie kontrola na wejściu do budynku lub zagrożenie zostanie zignorowane przez świadków, to te zabezpieczenia nie spełnią swojej funkcji. Dlatego zapewnienie bezpieczeństwa placówkom oświatowym wymaga kompleksowego podejścia, współpracy z członkami społeczności, służbami, profesjonalnymi firmami.

Podsumowanie

Artykuł nie wyczerpuje tematyki zabezpieczania placówek oświatowych przed atakami aktywnego zabójcy. Indywidualna ocena tych placówek wykazałaby, że w każdej z nich istnieją odmienne uwarunkowania, zarówno w kontekście technicznym, jak i środowiskowym. Znacznie mniejsza w Polsce liczba zdarzeń z udziałem tego typu sprawcy w porównaniu ze Stanami Zjednoczonymi nie oznacza, że problem można marginalizować. Odpowiednim miejscem do uczenia dobrych praktyk w zakresie rozpoznawania potencjalnie niebezpiecznych sytuacji i reagowania na nie mogą być właśnie placówki oświatowe (np. w ramach szkolenia BHP).

Jakie zmiany mogą zajść w sferze bezpieczeństwa placówek oświatowych w Polsce? Można przypuszczać, że bezpieczeństwo większości z nich pozostanie na takim samym poziomie, na jakim jest od lat. Przyczynkiem do zmian może być, jak już wcześniej wspomniano, niebezpieczne zdarzenie z udziałem aktywnego zabójcy albo wprowadzenie przez ministerstwo właściwe do spraw edukacji wiążących wytycznych i zaleceń[71]. Wydaje się bowiem, że bez odgórnych dyspozycji problem będzie nadal lekceważony, w przekonaniu, że są ważniejsze kwestie niż „wyimaginowane" zagrożenie. Do powstania odpowiednich procedur bezpieczeństwa mogą się przyczynić naciski ze strony rodziców, nauczycieli, wykładowców, uczniów, studentów i innych osób, dla których bezpieczeństwo w placówkach oświatowych jest

[70] K. Danielewicz, *Przeżyć szkołę. Bezpieczeństwo w szkole. Teoria i praktyka,* Warszawa 2021, s. 106.

[71] R. Gorgoń, *Zabezpieczenie szkół przed zagrożeniami*, „Kontrola Państwowa" 2021, nr 4, s. 123–130. https://doi.org/10.53122/ISSN.0452-5027/2021.1.35.

priorytetem. W obecnej trudnej sytuacji wewnętrznej (polaryzacja społeczeństwa, radykalizacja postaw, zwiększenie skali problemów psychicznych występujących w społeczeństwie) i zewnętrznej (zagrożenie ze strony Rosji, Białorusi czy innych podmiotów) potrzeba stworzenia i wdrożenia tych procedur jest jeszcze bardziej pilna i ważna.

Bibliografia

Danielewicz K., *Przeżyć szkołę. Bezpieczeństwo w szkole. Teoria i praktyka*, Warszawa 2021.

Dymecka J., *Psychospołeczne skutki pandemii COVID-19*, „Neuropsychiatria i Neuropsychologia" 2021, t. 16, nr 1–2, s. 1–10. https://doi.org/10.5114/nan.2021.108030.

Gorgoń R., *Zabezpieczenie szkół przed zagrożeniami*, „Kontrola Państwowa" 2021, nr 4, s. 123–130. https://doi.org/10.53122/ISSN.0452-5027/2021.1.35.

Guthrie C., *Can We Identify the Next Shooter? Preventing Mass Shootings and Active Shooters by Identifying Concerning Behaviors of the Shooter Prior to the Attack*, w: *Security and Society in the Information Age*, K. Maniszewska, P. Piasecka (red.), Warszawa 2018, s. 35–43.

Krasa A., *Postępowanie policjantów w przypadku ataków tzw. aktywnego zabójcy (wybrane elementy)*, „Kwartalnik Policyjny" 2018, nr 3 (46), s. 117–119.

Lankford A., Silver J., *Why Have Public Mass Shootings Become More Deadly? Assessing How Perpetrators' Motives and Methods Have Changed Over Time*, „Criminology & Public Policy" 2020, t. 19, nr 1, s. 37–60. https://doi.org/10.1111/1745-9133.12472.

Myszka-Strychalska L., *Pokolenie koronawirusa jako spuścizna po pandemii COVID-19(?) – próba charakterystyki*, „Podstawy Edukacji. Na jakie ważne dziś pytania szukamy odpowiedzi?" 2022, t. 15, s. 161–186. https://doi.org/10.16926/pe.2022.15.12.

Stukan J., *Szkolni strzelcy. Przewidywanie i zapobieganie morderstwom*, Warszawa 2020.

Władysiak D., *Aktywny strzelec. Taktyka działania zespołu interwencyjnego – policja*, „Kwartalnik Policyjny" 2018, nr 4 (47), s. 9–11.

Źródła internetowe

911, https://www.911.gov/ [dostęp: 6 VII 2023].

Antyterroryści wtargnęli do szkoły w Pabianicach i zaczęli strzelać w sufit. „Trzęsłam się ze strachu", Gazeta.pl, 19 VI 2019 r., https://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/7,114883,24916353,antyterrorysci-wtargneli-do-szkoly-w-pabianicach-i--zaczeli-strzelac.html?fbclid=IwAR3k3RDSROizgvWomU92oqmwArlfoszalRNnSlB3e3eYupLaOElAWTDMTqM [dostęp: 8 VII 2023].

Atak na szkołę. Burmistrz odwołał dyrektor szkoły po upozorowanym ataku na placówkę, Serwis Samorządowy PAP, 5 XII 2019 r., https://samorzad.pap.pl/kategoria/edukacja/atak-na-szkole-burmistrz-odwolal-dyrektor-szkoly-po-upozorowanym-ataku-na [dostęp: 8 VII 2023].

Bezpieczeństwo jest najważniejsze – szkolnictwo i administracja pub., Uniwersytet Wrocławski, https://uwr.edu.pl/wydarzenia/konferencje-eksperckie-bezpieczenstwo--jest-najwazniejsze-szkolnictwo-i-administracja-publiczna/ [dostęp: 9 VII 2023].

Białek T., *Czy uczelnie są bezpieczne? ppłk rez. dr Tomasz Białek – Collegium Civitas #40*, YouTube, 20 IX 2022 r., https://www.youtube.com/watch?v=QNN6oHpm6oY&ab_channel=ProjectSAFE-TY [dostęp: 15 VII 2023].

Chciałbyś być antyterrorystą?, Centrum Prewencji Terrorystycznej Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, https://learning.tpcoe.gov.pl/ [dostęp: 9 VII 2023].

Co piąty pedagog w USA popiera pomysł uzbrojenia nauczycieli, Rzeczpospolita, 1 VI 2023 r., https://edukacja.rp.pl/za-granica/art38557971-co-piaty-pedagog-w-usa-popiera-pomysl-uzbrojenia-nauczycieli [dostęp: 17 VII 2023].

Columbine Anniversary: How a Notorious Mass Shooting Forever Changed the Way Americans Go to School, Independent, 20 IV 2019 r., https://www.independent.co.uk/news/world/americas/columbine-anniversary-high-school-shooting-active-shooter-drills-alice-dylan-klebold-eric-harris-a8878741.html [dostęp: 6 VII 2023].

Columbine High School shootings, Encyclopedia Britannica, 16 II 2023 r., https://www.britannica.com/event/Columbine-High-School-shootings [dostęp: 8 VII 2023].

Cybersecurity and Infrastructure Security Agency, *K-12 School Security Assessment Tool. Technical Appendix*, https://www.cisa.gov/sites/default/files/2022-11/ssat-technical-appendix-022022-508.pdf [dostęp: 17 VII 2023].

Cybersecurity and Infrastructure Security Agency, *K-12 School Security Guide*, 3rd Edition, 2022, https://www.cisa.gov/sites/default/files/2022-11/k12-school-security-guide-3rd-edition-022022-508.pdf [dostęp: 17 VII 2023].

Czechowska-Derkacz B., *Z siekierą na egzaminatora*, Tygodnik Przegląd, 24 VI 2002 r., https://www.tygodnikprzeglad.pl/siekiera-na-egzaminatora/ [dostęp: 8 VII 2023].

Danielewicz K., *Mankamenty w systemie bezpieczeństwa placówek oświatowych oraz procedury bezpieczeństwa – teoria i praktyka*, Security in practice, https://securityinpractice.eu/mankamenty-w-systemie-bezpieczenstwa-placowek-oswiatowych--oraz-procedury-bezpieczenstwa-teoria-i-praktyka/ [dostęp: 7 VII 2023].

Don't Name Them, ALERRT Center, https://www.dontnamethem.org/ [dostęp: 6 VII 2023].

Edukacja w roku szkolnym 2022/2023 (wyniki wstępne), Serwis Rzeczypospolitej Polskiej, https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5488/21/1/1/edukacja_w_roku_szkolnym_2022-2023-wyniki_wstepne.pdf [dostęp: 8 VII 2023].

FBI Active Shooter Safety Resources, FBI, https://www.fbi.gov/how-we-can-help-you/safety-resources/active-shooter-safety-resources [dostęp: 6 VII 2023].

FBI Designates 61 Active Shooter Incidents in 2021, FBI, 23 V 2022 r., https://www.fbi.gov/news/press-releases/fbi-designates-61-active-shooter-incidents-in-2021 [dostęp: 6 VII 2023].

Federal Bureau of Investigation, U.S. Department of Justice, *Active Shooter Incidents 20-Year Review, 2000-2019*, https://www.fbi.gov/file-repository/active-shooter-incidents-20-year-review-2000-2019-060121.pdf/view [dostęp: 8 VII 2023].

Federal Bureau of Investigation, U.S. Department of Justice, *Active Shooter Incidents in the United States in 2020*, https://www.fbi.gov/file-repository/active-shooter-incidents-in-the-us-2020-070121.pdf/view [dostęp: 6 VII 2023].

Federal Bureau of Investigation, U.S. Department of Justice, *Active Shooter Incidents in the United States in 2021*, https://www.fbi.gov/file-repository/active-shooter-incidents-in-the-us-2021-052422.pdf/view [dostęp: 8 VII 2023].

Federal Bureau of Investigation, U.S. Department of Justice, *Active Shooter Incidents in the United States in 2022*, https://www.fbi.gov/file-repository/active-shooter-incidents-in-the-us-2022-042623.pdf/view [dostęp: 8 VII 2023].

If You See Something, Say Something, U.S. Department of Homeland Security, https://www.dhs.gov/see-something-say-something [dostęp: 6 VII 2023].

Jaworska K., *Czechy: Strzelanina na uniwersytecie w Pradze. Kilkanaście ofiar śmiertelnych*, Polsat News, 21 XII 2023 r., https://www.polsatnews.pl/wiadomosc/2023-12-21/czechy-strzelanina-na-uniwersytecie-kilka-ofiar-smiertelnych/ [dostęp: 21 XII 2023].

Plan szkoleń i kursów specjalistycznych, Szkoła Policji w Katowicach, http://katowice.szkolapolicji.gov.pl/spk/informacje-o-szkole/plany-szkolen-i-kursow [dostęp: 7 VII 2023].

Postrzelił 11-letnią uczennicę i woźną, zdetonował w szkole ładunki wybuchowe. Były uczeń prawomocnie skazany, TVN24, 13 VI 2023 r., https://tvn24.pl/pomorze/brzesc-kujawski-strzelal-do-dzieci-w-szkole-zdetonowal-kilka-ladunkow-wybuchowych-byly-uczen-prawomocnie-skazany-7172537 [dostęp: 8 VII 2023].

Public Mass Shootings: Database Amasses Details of a Half Century of U.S. Mass Shootings with Firearms, Generating Psychosocial Histories, National Institute of Justice, 3 II 2022 r., https://nij.ojp.gov/topics/articles/public-mass-shootings-database-amasses-details-half-century-us-mass-shootings [dostęp: 7 VII 2023].

Run, Hide, Fight, FBI, https://www.fbi.gov/video-repository/run-hide-fight-092120.mp4/view [dostęp: 6 VII 2023].

Rządowe Centrum Bezpieczeństwa, *Księga Komunikacji Kryzysowej 2017. Podstawy zarządzania informacją w kryzysie*, Serwis Rzeczypospolitej Polskiej, https://www.gov.pl/web/rcb/ksiega-komunikacji-kryzysowej [dostęp: 29 VII 2023].

Schweit K.W., *Addressing the Problem of the Active Shooter*, FBI Law Enforcement Bulletin, 7 V 2013 r., https://leb.fbi.gov/articles/featured-articles/addressing-the-problem-of-the-active-shooter [dostęp: 7 VII 2023].

Strzały na uniwersytecie w Pradze. Sprawca miał wcześniej zabić ojca. Policja bada też zabójstwa młodego mężczyzny i dziecka, TVN24, 21 XII 2023 r., https://tvn24.pl/swiat/czechy-praga-strzelanina-na-terenie-uniwersytetu-zabici-i-ranni-st7630568 [dostęp: 21 XII 2023].

Szkolnictwo wyższe, Serwis Rzeczypospolitej Polskiej, https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/szkolnictwo-wyzsze [dostęp: 8 VII 2023].

The International Association of Chiefs of Police – Law Enforcement Policy Center, *Active Shooter*, April 2018, https://www.theiacp.org/sites/default/files/2021-07/ActiveShooter2018-UpdatedFormat%2007.16.2021_0.pdf [dostęp: 6 VII 2023].

Tomaszewska I., *Rekomendacje YouTube'a dla dzieci – broń, strzelaniny i mordercy*, Demagog, 10 VII 2023 r., https://demagog.org.pl/analizy_i_raporty/rekomendacje-youtubea-dla-dzieci-bron-strzelaniny-i-mordercy/ [dostęp: 29 VII 2023].

U.S. Department of Education, U.S. Department of Health and Human Services, U.S. Department of Homeland Security, U.S. Department of Justice, Federal Bureau of Investigation, Federal Emergency Management Agency, *Guide for Developing High-Quality Emergency Operations Plans for Institutions of Higher Education*, 2013, https://www.fbi.gov/file-repository/rems-ihe-guide_508.pdf/view [dostęp: 6 VII 2023].

U.S. Department of Homeland Security, *Active Shooter Educational Sheet*, https://www.heritagechristian.net/uploaded/Heritage_Documents/Safety_Security/DHS-Active_Shooter_Educational_Sheet_0.pdf [dostęp: 8 VII 2023].

U.S. Department of Homeland Security, *Active Shooter Recovery Guide. August 2017*, https://www.cisa.gov/sites/default/files/publications/active-shooter-recovery-guide-08-08-2017-508.pdf [dostęp: 6 VII 2023].

U.S. Department of Homeland Security, Cybersecurity and Infrastructure Security Agency, Interagency Security Committee, *Planning and Response to an Active Shooter. An Interagency Security Committee Policy and Best Practices Guide*, 2021, https://www.cisa.gov/sites/default/files/2022-11/Planning%20and%20Response%20to%20an%20Active%20Shooter_2021.pdf [dostęp: 9 VII 2023].

U.S. Secret Service National Threat Assessment Center, U.S. Department of Homeland Security, *Averting Targeted School Violence: A U.S. Secret Service Analysis of Plots Against Schools*, 2021, https://www.secretservice.gov/sites/default/files/reports/2021-03/USSS%20Averting%20Targeted%20School%20Violence.2021.03.pdf [dostęp: 9 VII 2023].

U.S. Secret Service, National Threat Assessment Center, U.S. Department of Homeland Security, *Mass Attacks in Public Spaces 2016-2020*, https://www.secretservice.gov/sites/default/files/reports/2023-01/usss-ntac-maps-2016-2020.pdf [dostęp: 9 VII 2023].

U.S. Secret Service National Threat Assessment Center, U.S. Department of Homeland Security, *Protecting America's Schools: A U.S. Secret Service Analysis of Targeted School Violence*, 2019, https://www.secretservice.gov/sites/default/files/2020-04/Protecting_Americas_Schools [dostęp: 9 VII 2023].

USA: Dzieci nie mogą przyjść do szkoły z plecakiem. „Kwestie bezpieczeństwa", Rzeczpospolita, 5 V 2023 r., https://www.rp.pl/spoleczenstwo/art38432501-usa-dzieci-nie-moga-przyjsc-do-szkoly-z-plecakiem-kwestie-bezpieczenstwa [dostęp: 17 VII 2023].

Zasada K., *Brutalnie zamordował macochę. Młodociany zabójca z Chełma na wolności*, RMF24, 10 VII 2023 r., https://www.rmf24.pl/regiony/warszawa/news-brutalnie-zamordowal-macoche-mlodociany-zabojca-z-chelma-na-,nId,6893565#crp_state=1 [dostęp: 10 VII 2023].

Zasada K., *To miało być polskie Columbine. Znamy szczegóły planu niedoszłego zamachu w warszawskim technikum*, RMF24, 5 II 2020 r., https://www.rmf24.pl/fakty/polska/news-to-mialo-byc-polskie-columbine-znamy-szczegoly-planu-niedosz, nId,4307829#crp_state=1 [dostęp: 8 VII 2023].

Dr Katarzyna Amrozy

Adiunkt na Wydziale Nauk o Polityce i Bezpieczeństwie Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Absolwentka studiów podyplomowych na Collegium Civitas na kierunku terroryzm i zagrożenia hybrydowe. Jej główne zainteresowania naukowe dotyczą polskich służb mundurowych oraz ich kultury organizacyjnej, współczesnego terroryzmu, a także edukacji w zakresie bezpieczeństwa.

Kontakt: amrozy@umk.pl

ARTYKUŁY RECENZYJNE / RECENZJE

Terroryzm – studia, analizy, prewencja, 2024, nr 6: 183–187
CC BY-NC-SA 4.0
https://doi.org/10.4467/27204383TER.24.020.19408

Recenzja

Jarosław Cymerski, Współczesna formacja ochronna wobec zagrożeń terrorystycznych[1]

Marek Cupryjak
Instytut Nauk o Polityce i Bezpieczeństwie,
Uniwersytet Szczeciński
https://orcid.org/0000-0003-1244-9852

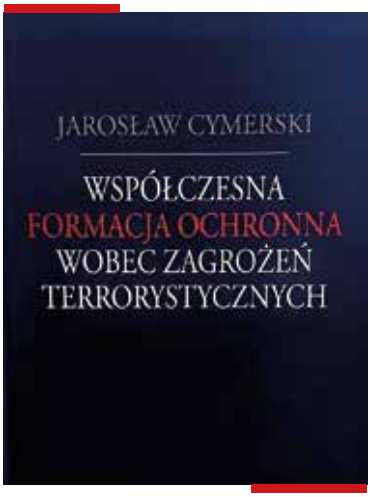

Jarosław Cymerski od wielu lat zawodowo zajmuje się zagadnieniami związanymi z zapewnianiem bezpieczeństwa chronionym osobom i obiektom. W publikacji pt. *Współczesna formacja ochronna wobec zagrożeń terrorystycznych* podjął się – na przykładzie Biura Ochrony Rządu, a następnie Służby Ochrony Państwa – charakterystyki przemian i zjawisk związanych z działaniami współczesnej formacji ochronnej w zakresie przeciwdziałania zagrożeniom o charakterze terrorystycznym i przestępczym wpływającym na bezpieczeństwo

[1] J. Cymerski, *Współczesna formacja ochronna wobec zagrożeń terrorystycznych*, Warszawa 2023, Oficyna Wydawnicza ASPRA, 342 s.

chronionych osób i obiektów. Działania tych formacji zostały zanalizowane w ujęciu historycznym i psychologicznym, jak również pod kątem ich wpływu na chronione osoby i obiekty oraz poczucie bezpieczeństwa społecznego.

Książka składa się ze wstępu, czterech rozdziałów, zakończenia i bibliografii. Dołączono do niej ponadto wykaz tabel, skrótów, biogramy ekspertów i załączniki. Układ treści jest problemowo-chronologiczny, co pozwoliło na ukazanie wielopłaszczyznowości przedstawianych zjawisk związanych z działaniami formacji ochronnych.

W rozdziale pierwszym pt. *Zagrożenia terrorystyczne wobec osób i obiektów ustawowo podlegających ochronie* autor zdefiniował oraz scharakteryzował współczesny terroryzm. Cymerski traktuje go jako wypadkową wielu czynników, m.in. szybkich i radykalnych przemian społecznych, rozwoju technologicznego oraz zwiększającej się liczby obszarów, na których występują kryzysy polityczne, gospodarcze i migracyjne. W związku z tym źródła zagrożeń terrorystycznych dzieli na polityczne (wynikające z różnorodności poglądów i interesów politycznych), społeczne oraz religijne (dotyczące silnych wzajemnych oddziaływań wyznawców różnych religii). Historia zamachów przeprowadzonych od początku XX w. na osoby objęte ochroną uwidocznia skalę wyzwań, przed którymi stoją formacje ochronne. Dotyczy to również krajowych służb, gdyż Polska bierze udział w działaniach międzynarodowej koalicji antyterrorystycznej, a jej terytorium zostało uznane przez organizacje terrorystyczne za potencjalny cel zamachów.

W kolejnym rozdziale, zatytułowanym *Charakterystyka systemu antyterrorystycznego Rzeczpospolitej Polskiej*, autor wskazał uregulowania prawne dotyczące przeciwdziałania terroryzmowi, które były podstawą wprowadzenia *Ustawy z dnia 10 czerwca 2016 r. o działaniach antyterrorystycznych*[2], oraz wymienił cele szczegółowe *Narodowego Programu Antyterrorystycznego na lata 2015–2019* odpowiadające poszczególnym fazom zarządzania kryzysowego w Polsce. W rozdziale zostały omówione stopnie alarmowe i fazy działań określone w przywołanej ustawie oraz organizacja systemu antyterrorystycznego RP na wszystkich jego poziomach (strategicznym, operacyjnym, taktycznym). Dla każdego z nich wskazano podmioty systemu oraz podstawowe działania, jakie te podmioty podejmują. Bardzo ważna jest kwestia specjalnego użycia broni palnej jako szczególnego uprawnienia dla podmiotów prowadzących działania kontrterrorystyczne. Autor zadaje

[2] Tekst jednolity: DzU z 2024 r. poz. 92.

pytanie, czy w każdej sytuacji jest możliwe użycie broni palnej, które – zgodnie z *Ustawą z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej*[3] – powinno nastąpić w sposób wyrządzający możliwie najmniejszą szkodę. Z praktyki działań ochronnych wynika, że tylko fizyczna likwidacja napastnika jest skuteczna. Autor wskazuje na potrzebę nowych rozwiązań prawnych określających uprawnienia funkcjonariuszy SOP do specjalnego użycia broni palnej.

W rozdziale trzecim pt. *Biuro Ochrony Rządu (BOR) i Służba Ochrony Państwa (SOP) w działaniach antyterrorystycznych – charakterystyka porównawcza* autor opisał te formacje w tych aspektach, które mają wpływ na realizację działań antyterrorystycznych. Przedstawił podstawy prawne funkcjonowania służb ochronnych oraz ich organizacji, a także przybliżył różnice pomiędzy uprawnieniami funkcjonariuszy obu formacji m.in. do wspomnianego użycia środków przymusu bezpośredniego i broni palnej oraz do prowadzenia działań profilaktycznych i czynności operacyjno-rozpoznawczych.

Najbardziej wartościową i jednocześnie najobszerniejszą częścią monografii jest rozdział czwarty pt. *Współczesna formacja ochronna wobec zagrożeń terrorystycznych – badania przeprowadzone metodą sondażu diagnostycznego*. Zostały w nim przedstawione założenia do procesu badawczego, metody badawcze, kryteria doboru grup ekspertów oraz ich kategorie. Główny cel badań autora stanowiło zidentyfikowanie skali zagrożeń terroryzmem w krajach Unii Europejskiej i zdiagnozowanie skuteczności zmian wprowadzonych w systemie antyterrorystycznym RP po zamachach na World Trade Center w 2001 r. Ponadto badania służyły poznaniu stanowiska osób ochranianych wobec obowiązku objęcia ochroną i zakresu jej ograniczeń, ocenie przygotowania Biura Ochrony Rządu i następcy – Służby Ochrony Państwa do realizacji działań ochronnych wobec zagrożeń o charakterze terrorystycznym. Na tej podstawie autor przygotował propozycję takiego sposobu funkcjonowania współczesnej formacji ochronnej, aby jej działania były adekwatne i proporcjonalne do dynamicznie zmieniających się zagrożeń mogących wystąpić wobec osób i obiektów ustawowo objętych ochroną. Respondenci odpowiadali na pytania na temat kształtowania się poziomu zagrożenia terroryzmem w krajach Unii Europejskiej, rozwiązań systemowych w zakresie przeciwdziałania terroryzmowi i zwalczania go, obowiązku objęcia ochroną i zakresu jej ograniczeń, miejsca współczesnej

[3] Tekst jednolity: DzU z 2024 r. poz. 383.

formacji ochronnej w strukturze systemu bezpieczeństwa państwa, zakresu jej zadań ustawowych i form działań, uprawnień do użycia środków przymusu bezpośredniego i broni palnej oraz prowadzenia czynności operacyjno-rozpoznawczych. Ponadto badania dotyczyły wymaganych kompetencji funkcjonariuszy formacji ochronnej, kierunków jej rozwoju oraz elementów procesu szkoleniowego.

Ograniczeniem badań mogącym budzić wątpliwości jest brak przedstawienia sposobu wartościowania udzielanych odpowiedzi. Autor wskazuje, że pomimo prób wyeliminowania związanych z tym problemów nie osiągnięto zamierzonego celu. Uznano, że jedynym rozwiązaniem umożliwiającym rzetelne przeprowadzenie badań będzie jednakowe wartościowanie tych odpowiedzi. Wiązało się to z przyjęciem założenia, że takie podejście może przyczynić się do wystąpienia błędu w procesie badawczym rozumianego jako „niezgodność między stanem rzeczywistym a wyjaśnianym" lub jako „rozbieżność między rzeczywistością a jej odbiorem w świadomości ludzkiej".

Badania przeprowadzone przez Cymerskiego są unikalne m.in. ze względu na wybór respondentów. Wzięli w nich udział przedstawiciele organów władzy (jako osoby objęte ochroną podczas sprawowania urzędu), eksperci ds. bezpieczeństwa reprezentujący świat nauki oraz przedstawiciele podmiotów systemu bezpieczeństwa państwa nadzorowanych przez ministra właściwego do spraw wewnętrznych i administracji, ministra obrony narodowej oraz służb specjalnych. Innowacyjność tych badań wynika także z tego, że analiza otrzymanych wyników pozwoliła dogłębnie zdiagnozować obecny stan prowadzonych działań ochronnych. Na ich podstawie autor przedstawił postulaty dotyczące zasad funkcjonowania współczesnej formacji ochronnej z uwzględnieniem jej miejsca w strukturze systemu bezpieczeństwa państwa, zakresu zadań, form działania, uprawnień, elementów procesu szkoleniowego i kierunków jej rozwoju. Propozycje Cymerskiego są warte poparcia i wdrożenia do systemu bezpieczeństwa państwa.

W zakończeniu recenzowanej książki autor odniósł się do sformułowanych hipotez i wyników ich weryfikacji w procesie badawczym. Wskazał, że założony cel badań został zrealizowany.

Wysoki poziom merytoryczny publikacji wynika także z przeprowadzenia interesującej analizy literatury, źródeł netograficznych i dokumentów. Wykorzystana w monografii literatura przedmiotu jest obszerna, aktualna i wyczerpująca. Książka Cymerskiego wyróżnia się ponadto

aktualnością zawartych w niej treści. Na rynku wydawniczym brakuje opracowań, w których czytelnik znajdzie tyle istotnych informacji na temat bezpieczeństwa i działalności formacji ochronnych. Warto dodać, że publikacje poświęcone tej problematyce, terroryzmowi jako wielopłaszczyznowemu zjawisku oddziałującemu na społeczeństwa oraz znaczeniu służb bezpieczeństwa, służb specjalnych i antyterrorystycznych od lat wzbudzają duże zainteresowanie. Wynika to z potrzeby wymiany doświadczeń służb specjalnych związanych ze zwalczaniem zagrożeń bezpieczeństwa w skali krajowej i międzynarodowej. Książka Jarosława Cymerskiego to wartościowa lektura dla osób zainteresowanych tą problematyką, studentów kierunków bezpieczeństwa narodowego i wewnętrznego oraz słuchaczy szkół i akademii wojskowych, a także funkcjonariuszy Policji i innych służb.

Dr hab. Marek Cupryjak, prof. US

Doktor habilitowany w dziedzinie nauki o bezpieczeństwie, młodszy inspektor Policji w stanie spoczynku. Adiunkt w Katedrze Studiów nad Bezpieczeństwem Instytutu Nauk o Polityce i Bezpieczeństwie Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Szczecińskiego. Absolwent Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Szczecińskiego. Przez ponad 20 lat zajmował się zawodowo zagadnieniami związanymi ze zwalczaniem terroryzmu. Autor, współautor i współredaktor naukowy publikacji na temat zarządzania sytuacją kryzysową. Jego zainteresowania obejmują także taktykę działań antyterrorystycznych. Współautor ogólnopolskiego programu doskonalenia zawodowego w zakresie wprowadzenia systemu negocjacji policyjnych. Ukończył liczne kursy specjalistyczne poza granicami Polski, m.in. w Stanach Zjednoczonych, oraz szkolenia antyterrorystyczne z przedstawicielami służb bezpieczeństwa państw Unii Europejskiej.

Kontakt: marek.cupryjak@usz.edu.pl

Terroryzm – studia, analizy, prewencja, 2024, nr 6: 189–194
CC BY-NC-SA 4.0
https://doi.org/10.4467/27204383TER.24.021.19409

Recenzja

Katarzyna Maniszewska, Towards a New Definition of Terrorism: Challenges and Perspectives in a Shifting Paradigm[1]

Paulina Piasecka

Centrum Badań nad Terroryzmem,
Collegium Civitas

https://orcid.org/0000-0003-3133-8154

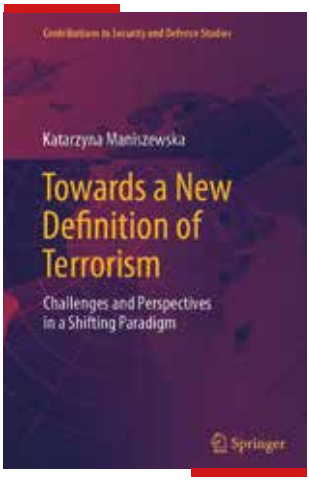

Książka Katarzyny Maniszewskiej pt. *Towards a New Definition of Terrorism: Challenges and Perspectives in a Shifting Paradigm* (pol. W kierunku nowej definicji terroryzmu: wyzwania i perspektywy związane ze zmieniającym się paradygmatem) jest efektem badań nad złożonym i ewoluującym charakterem terroryzmu. Autorka przyjrzała się wyzwaniom w zakresie definiowania tego zjawiska i przeciwdziałania mu w kontekście przeobrażającego się paradygmatu, ze szczególnym uwzględnieniem terroryzmu sponsorowanego przez państwo.

[1] K. Maniszewska, *Towards a New Definition of Terrorism: Challenges and Perspectives in a Shifting Paradigm*, seria: Contributions to Security and Defence Studies, Cham 2024, Springer, IX, 152 s. https://doi.org/10.1007/978-3-031-58719-1. W czasie przygotowywania niniejszej recenzji książka nie była dostępna w języku polskim.

Postawiła dwie hipotezy dotyczące po pierwsze, potrzeby określenia nowych ram prawnych w celu adaptacji prawa do zmieniającego się charakteru terroryzmu, w tym wspomnianego terroryzmu sponsorowanego przez państwo, a po drugie, możliwości wypracowania wzorców przydatnych w zwalczaniu terroryzmu na podstawie analizy historii tego zjawiska.

Autorka zastosowała kilka metod badawczych: przegląd literatury, studia przypadków i wywiady z ekspertami w różnych dziedzinach. Należy jednak zauważyć, że nie określiła wyraźnie kryteriów, jakimi kierowała się przy doborze tych ekspertów. Szczegółowo opisała natomiast procedurę przeprowadzania wywiadów, których analiza dostarcza ciekawych wniosków na temat współczesnej percepcji zagrożenia terrorystycznego i wieloaspektowego podejścia do definiowania zjawiska terroryzmu.

W przeglądzie literatury autorka wykorzystała precyzyjnie i przeglądowo dobrane źródła, przywołując zarówno prace naukowe, jak i akty prawne (np. dyrektywy Unii Europejskiej) oraz raporty takich organizacji jak Institute for Economics and Peace (publikuje m.in. Global Terrorism Index) czy RAND Corporation[2]. Badaczka odwołała się do publikacji osób reprezentujących dwie różne szkoły badań nad terroryzmem. Przedstawicielami szkoły badań nazywanej ortodoksyjną (ang. *orthodox terrorism studies*) są m.in.: Brian M. Jenkins, Walter Laqueur, Audrey K. Cronin, Martha Crenshaw, Bruce Hoffman, Albert J. Jongman, Robert A. Pape, David C. Rapoport, Marc Sageman i Alex P. Schmid. Podejście krytyczne (ang. *critical terrorism studies*) reprezentują natomiast m.in.: Priya Dixit, Conor Gearty, Aleksandra Gasztold, Jeroen Gunning, Richard Jackson, Gilles Kepel, Marie Breen Smyth i Jacob L. Stump.

Autorka przywołała także wyniki swoich wcześniejszych badań, które koncentrowały się na Frakcji Czerwonej Armii (Rote Armee Fraktion, RAF) w Niemczech. Uwzględnienie tej części dorobku badaczki uwydatniło jej ogromną wiedzę i wieloletnie zaangażowanie w rozważania nad zagrożeniem terrorystycznym i przez to nadało publikacji wyjątkowy wymiar. Kolejną zaletą godną odnotowania jest dołączenie innych polskich badań. Dzięki temu w książce zostały uwzględnione perspektywy, które niekoniecznie są powszechnie znane w anglojęzycznym środowisku akademickim. Tym samym przegląd literatury zawarty w książce Katarzyny

[2] Założony w 1948 r. amerykański think tank i niezależna organizacja badawcza non profit. Zajmuje się badaniami i analizami m.in. w zakresie bezpieczeństwa, zdrowia, edukacji, zrównoważonego rozwoju. Za: https://www.rand.org/about.html [dostęp: 13 VIII 2024] – przyp. red.

Maniszewskiej jest obszerny i różnorodny, obejmuje szeroki zakres źródeł i perspektyw.

Publikacja została podzielona na siedem rozdziałów. We wprowadzeniu przedstawiono cele badawcze, pytania i hipotezy. Autorka podkreśliła w nim potrzebę stworzenia nowych ram prawnych, które uwzględniałyby zmieniający się paradygmat terroryzmu oraz znaczenie analizy wzorców historycznych w celu rozpowszechniania wiedzy o możliwych nowych strategiach antyterrorystycznych. W rozdziale podano również szczegółowe informacje na temat metodologii badań, ich harmonogramu i związanych z nimi ograniczeń.

W rozdziale drugim pt. *One Man's Terrorist* (pol. Terrorysta czy bojownik o wolność?) badaczka odwołała się do słynnego przemówienia palestyńskiego przywódcy Jasera Arafata, wygłoszonego przed Zgromadzeniem Ogólnym ONZ w 1974 r. Kwestie niejasności definicyjnych wokół zjawiska terroryzmu są związane z relatywnością jego postrzegania, wskazaną w przemówieniu, czego odzwierciedleniem jest stwierdzenie: *Ten, kto dla jednych jest terrorystą, dla innych jest bojownikiem o wolność*. W tym rozdziale badaczka omówiła problemy definicyjne związane z terminem „terroryzm", dokonując przeglądu jego definicji stosowanych w środowisku akademickim, instytucjach międzynarodowych oraz w systemach prawnych wybranych państw. Przeanalizowała także relacje między mediami a terroryzmem. Podkreśliła, że ugrupowania terrorystyczne, aby osiągać swoje cele w postaci zastraszania rządów i ludności państw, muszą wykorzystywać środki komunikacji masowej, by informować o swoich działaniach. Wskazała w tym kontekście na potrzebę sporządzania przez media wewnętrznych kodeksów etycznych, np. takich jak te obowiązujące w BBC czy też międzynarodowe wytyczne UNESCO i Rady Europy, i stosowania ich w relacjonowaniu zdarzeń o charakterze terrorystycznym.

W rozdziale trzecim pt. *Shifting Paradigm of Terrorism* (pol. Zmieniający się paradygmat terroryzmu) autorka skupiła się na etapach rozwoju terroryzmu i wskazała na paralele między modus operandi współczesnych terrorystów a sposobami działania sprawców aktywnych w XX w. Wykorzystała RAF jako studium przypadku w celu zilustrowania ewolucji grupy terrorystycznej, sposobu wspierania jej działań przez państwa oraz ukazania podobieństw między historycznymi i współczesnymi taktykami terrorystycznymi. W tym rozdziale omówiono także kwestię tego, czy Federacja Rosyjska powinna zostać uznana za państwo sponsorujące terroryzm

w związku z działaniami prowadzonymi w Ukrainie (taką decyzję podjął Parlament Europejski w listopadzie 2022 r.).

Następny rozdział pt. *Countering Terrorism: Key Challenges and Proposed Solutions* (pol. Przeciwdziałanie terroryzmowi: kluczowe wyzwania i proponowane rozwiązania) został poświęcony najważniejszym wyzwaniom w walce z terroryzmem międzynarodowym. Autorka zanalizowała w nim największe przeszkody w skutecznym zwalczaniu terroryzmu, zarówno na poziomie krajowym, jak i międzynarodowym, takie jak: powiązania terroryzmu z przestępczością zorganizowaną (np. handlem bronią, narkotykami, ludźmi, przemytem osób), brak wspólnej definicji terroryzmu, jego transnarodowy charakter, wojny i konflikty zbrojne, brak równowagi między zapewnieniem bezpieczeństwa obywatelom a gwarancją ochrony ich wolności, praw człowieka, prywatności i praworządności. Omówiła także potencjalne kompromisy konieczne do stworzenia powszechnie akceptowanej definicji terroryzmu, która może okazać się bardzo pomocna w wypracowaniu wspólnych mechanizmów do walki z nim.

W rozdziale piątym zatytułowanym *Descriptive Matrix Proposal* (pol. Propozycja matrycy opisowej) badaczka przedstawiła własną propozycję rozwiązania pomocnego w zwalczaniu terroryzmu – matrycę opisową, pozwalającą ocenić, czy dany czyn może zostać zakwalifikowany jako terrorystyczny. Na początku wskazała pięć warunków *sine qua non*. Należą do nich: intencja, motywacja ideologiczna, nielegalność, efekt psychologiczny i przemoc. Jeśli czyn spełnia te warunki, dalsza jego kwalifikacja przebiega z wykorzystaniem matrycy opisowej. Składa się ona z bloków obejmujących następujące wskaźniki, które umożliwiają kwalifikację czynu: liczba ofiar, obszar działania sprawcy, natura działania (ad hoc bądź systemowe), rodzaj sprawcy, nielegalność. Zawiera również odpowiadające tym wskaźnikom deskryptory, które mogą zostać wykorzystane przy tworzeniu zasad reagowania na zagrożenia. Rozwiązanie zostało przetestowane m.in. na Grupie Wagnera, którą autorka zaklasyfikowała jako organizację terrorystyczną na podstawie analizy jej działań przeprowadzonej za pomocą opisanej matrycy.

W rozdziale szóstym zostały przywołane wywiady z 20 ekspertami w dziedzinie nauk o bezpieczeństwie, terroryzmu i stosunków międzynarodowych, wśród których znaleźli się najważniejsi twórcy międzynarodowego dyskursu o terroryzmie, jak Bruce Hoffman, Gilles Kepel i Conor Gearty. Autorka zdecydowała się zacytować wypowiedzi ekspertów w całości, co ukazuje czytelnikowi szeroki wachlarz opinii na temat definicji terroryzmu,

terroryzmu sponsorowanego przez państwo oraz wyzwań związanych z jego zwalczaniem. Ostatni wywiad został przeprowadzony z Chatem GPT, dużym modelem językowym AI, co pod względem poznawczym było słuszną decyzją, biorąc pod uwagę perspektywy wykorzystania sztucznej inteligencji w systemach bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego.

W siódmym, ostatnim rozdziale autorka zawarła wnioski z badań i wyraziła przekonanie, że potwierdziły one prawdziwość jej hipotez. Zarówno z poznawczego, jak i utylitarnego punktu widzenia są potrzebne nowe ramy prawne, które powinny odzwierciedlać zmieniający się paradygmat i nie pomijać terroryzmu sponsorowanego przez państwo. Ponadto analiza rozwoju terroryzmu na podstawie wydarzeń historycznych pomogła ustalić wzorce, które w przyszłości mogą okazać się przydatne w walce z tym zjawiskiem. Autorka w zakończeniu pracy podkreśliła potrzebę wypracowania nowego podejścia do definiowania terroryzmu i potencjał matrycy opisowej jako narzędzia pomocnego w tym zadaniu. Zaznaczyła jednocześnie, że zaproponowana matryca to dopiero punkt wyjścia do dalszych prac nad jej ostateczną wersją, opracowaną w ramach szerokiego konsensusu akademickiego i współpracy międzynarodowej.

Recenzowana publikacja oferuje kompleksową analizę wyzwań związanych z definiowaniem i zwalczaniem terroryzmu, istnieje jednak kilka obszarów, których szersze objaśnienie mogłoby ją wzbogacić. Autorka skupiła się przede wszystkim na przypadkach z Europy i Bliskiego Wschodu, z pewnymi jedynie odniesieniami do Afryki i Azji. Bardziej globalne podejście, obejmujące więcej przykładów z Ameryki Łacińskiej, Azji Południowej i innych regionów, mogłoby zapewnić szersze zrozumienie różnych przejawów terroryzmu na całym świecie.

Należy podkreślić nowatorskość i potencjalną użyteczność proponowanego narzędzia w postaci matrycy opisowej. Niezwykle ciekawe mogą okazać się sposoby i metody jej wykorzystania, z pewnością bowiem nie wszystkie zostały uwzględnione w publikacji. Można np. rozważyć, w jaki sposób wykorzystają matrycę w realizacji swoich zadań różni interesariusze, tacy jak organy ścigania, decydenci i naukowcy, oraz jakie są potencjalne wyzwania i ograniczenia związane z jej zastosowaniem w rzeczywistych scenariuszach.

W książce został poruszony także temat wykorzystania sztucznej inteligencji w celu zwiększania efektywności przeciwdziałania terroryzmowi. Pogłębienie krytycznej refleksji na temat tego zagadnienia, zwłaszcza pod kątem etycznych implikacji stosowania tego narzędzia, m.in. w inwigilacji,

profilowaniu i innych metodach zwalczania terroryzmu, w systemach bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego, pozwoliłoby na wyważoną dyskusję na temat korzyści i zagrożeń wynikających z wykorzystania tej technologii.

Podsumowując, praca Katarzyny Maniszewskiej pt. *Towards a New Definition of Terrorism: Challenges and Perspectives in a Shifting Paradigm* to wszechstronna analiza zmieniającego się charakteru terroryzmu oraz wyzwań związanych z jego definiowaniem i przeciwdziałaniem mu. Mieszane podejście metodologiczne wykorzystane w książce, łączące analizę historyczną, wywiady z ekspertami i nowatorską propozycję matrycy opisowej, stanowi cenny wkład w dziedzinę badań nad terroryzmem. Autorka kładzie nacisk na potrzebę stworzenia nowych ram prawnych, nawiązania współpracy międzynarodowej i głębszego zrozumienia podstawowych przyczyn terroryzmu, co stanowi wskazówkę dotyczącą kierunku przyszłych badań i rozwoju polityki przeciwdziałania temu zjawisku i zwalczania go. Recenzowana publikacja to kamień milowy w badaniach nad terroryzmem, ale nie wyczerpuje tematu. Pozostaje zatem mieć nadzieję, że autorka będzie kontynuować dociekania związane z tą problematyką.

Dr Paulina Piasecka

Doktor nauk społecznych w dyscyplinie nauki o bezpieczeństwie, specjalistka w zakresie wojny hybrydowej, terroryzmu międzynarodowego i walki informacyjnej. Dyrektorka Centrum Badań nad Terroryzmem Collegium Civitas, zastępczyni dyrektora Ośrodka Analizy Informacji CC. Pracowała w Wydziale ds. Przeciwdziałania Zagrożeniom Terrorystycznym Departamentu Bezpieczeństwa Publicznego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji w charakterze głównego specjalisty. Pełniła także funkcję naczelniczki Wydziału Bezpieczeństwa Pozamilitarnego w Biurze Bezpieczeństwa Narodowego. Stypendystka rządu Stanów Zjednoczonych w ramach programu International Visitor Leadership w obszarze cyberbezpieczeństwa. Autorka, współautorka i współredaktorka licznych publikacji na temat bezpieczeństwa i analizy informacji. Twórczyni kanału edukacyjnego Niebezpieczne Tematy Doktor Piaseckiej w serwisie YouTube.

Kontakt: paulina.piasecka@civitas.edu.pl

Terroryzm – studia, analizy, prewencja, 2024, nr 6: 195–199
CC BY-NC-SA 4.0
https://doi.org/10.4467/10.4467/27204383TER.24.022.19410

Recenzja

Bruce Hoffman, Jacob Ware, God, Guns, and Sedition. Far-Right Terrorism in America[1]

Katarzyna Maniszewska

Centrum Badań nad Terroryzmem,
Collegium Civitas

https://orcid.org/0000-0002-8021-8135

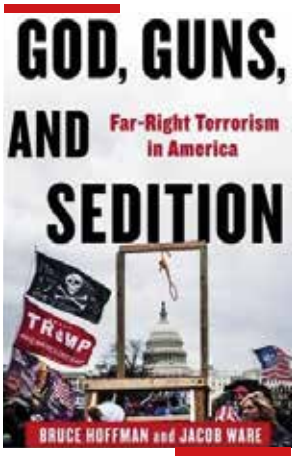

Autorzy recenzowanej monografii to badacze terroryzmu w kontekście walki z tym zjawiskiem. Bruce Hoffman, od ponad 40 lat badający ekstremizm i rozwój terroryzmu, to wieloletni ekspert RAND Corporation[2] i wykładowca Georgetown University. Jest autorem książki *Inside terrorism*[3] wydanej przez Columbia University Press (trzecie wydanie w 2017 r.). Jacob Ware jest adiunktem Walsh School of Foreign Service na Georgetown University. Obaj są związani jako naukowcy również z Council on Foreign Relations[4].

[1] B. Hoffman, J. Ware, *God, Guns, and Sedition. Far-Right Terrorism in America*, Columbia University Press 2024, 448 s. W czasie przygotowywania niniejszej recenzji książka nie była dostępna w języku polskim.

[2] Założony w 1948 r. amerykański think tank i niezależna organizacja badawcza non profit. Zajmuje się badaniami i analizami m.in. w zakresie bezpieczeństwa, zdrowia, edukacji, zrównoważonego rozwoju. Za: https://www.rand.org/about.html [dostęp: 13 VIII 2024] – przyp. red.

[3] Polski przekład autorstwa H. Pawlikowskiej-Gannon nosi tytuł *Oblicza terroryzmu*. Książka ukazała się w 1999 r. nakładem wydawnictwa Politeja (przyp. red.).

[4] Założona w 1921 r. amerykańska niezależna organizacja non profit, think tank i wydawca. Zajmuje się polityką międzynarodową i rolą Stanów Zjednoczonych w świecie. Za: https://www.cfr.org/about [dostęp: 13 VIII 2024] – przyp. red.

Publikacja została wydana w ramach serii A Council on Foreign Relations Book przez wydawnictwo Columbia University Press. Obejmuje 448 stron, w tym obszerną bibliografię (strony 255–411) oraz indeks nazwisk i pojęć. Składa się z prologu oraz dziewięciu rozdziałów:

1. *Accelerationism Reborn* (pol. Odrodzenie akceleracjonizmu).
2. *Battle Plan* (pol. Plan bitwy).
3. *Race War* (pol. Wojna rasowa).
4. *Armed and Dangerous* (pol. Uzbrojeni i niebezpieczni).
5. *Leaderless Resistance* (pol. Opór bez przywódcy).
6. *Racism Rekindled* (pol. Ponownie wzniecony rasizm).
7. *The Movement Goes Global* (pol. Globalny ruch).
8. *American Carnage* (pol. Amerykańska rzeź).
9. *Countering Far-Right Terrorism* (pol. Przeciwdziałanie terroryzmowi skrajnej prawicy)[5].

Od pierwszego rozdziału autorzy prowadzą czytelnika przez historię prawicowego ekstremizmu i terroryzmu w Stanach Zjednoczonych Ameryki. Punktem wyjścia jest szturm na Kapitol z 6 stycznia 2021 r. i porównanie symboliki obrazów z *Day of the Rope* (pol. Dzień Sznura) z powieści *The Turner Diaries*[6] autorstwa białego suprematysty Williama Luthera Pierce'a (opublikowanej pod pseudonimem Andrew Macdonald). Autorzy pokazują, w jaki sposób działania prawicowych ekstremistów – jak na ironię – wpisują się w strategię akceleracjonizmu i rewolucji rodem z *Manifestu komunistycznego* Marksa i Engelsa.

Badacze przywołują interesujące dane statystyczne, które uwidaczniają, jak w USA, po obu stronach politycznego spektrum, wzrastała akceptacja dla użycia przemocy w celach politycznych. Jednym z cytowanych przykładów jest badanie z 2021 r. przeprowadzone przez University of Maryland i „Washington Post". Jego wyniki wskazują, że jedna trzecia demokratów i nieco więcej republikanów przyznało, że przemoc w celach politycznych jest do pewnego stopnia uzasadniona (ang. *somewhat justified*). Dane odzwierciedlające radykalizację polityczną zestawiono ze statystykami dotyczącymi broni palnej. W USA mieszka ok. 4% światowej populacji, a jednocześnie obywatele tego państwa posiadają (chodzi o własność

[5] Tłumaczenia pochodzą od autorki (przyp. red.).

[6] Polski przekład nosi tytuł *Dzienniki Turnera*. Ukazały się dwa wydania w języku polskim – w 1999 r. i 2020 r. (przyp. red.).

prywatną, a nie o zasoby państwowe) 40% sztuk takiej broni (400 mln sztuk, na 100 obywateli przypada zatem ok. 121 sztuk).

W kolejnych rozdziałach autorzy pokazują, że prawicowy ekstremizm i terroryzm nie są zjawiskami nowymi. Korzeni ich współczesnej odsłony szukają w latach 70. XX w.: *Far from being an unfortunate symptom of today's society, the development of this threat has been systematically planned by lineage of violent, far-right extremists who have sought to project their hateful and anti-democratic views of the world into American society*[7].

W rozdziale drugim przedstawiono ruch neonazistów i białych suprematystów. Autorzy uświadamiają, że stereotypowy obraz neonazisty jako niewykształconego człowieka, często z nizin społecznych, nie zawsze odpowiada rzeczywistości. Wspomniany już William L. Pierce, antysemita, uważany za jednego z głównych ideologów ruchu, założyciel ekstremistycznej organizacji National Alliance, ukończył prestiżowe studia, miał doktorat z fizyki, a nawet przez pewien czas wykładał.

Trzeci rozdział przybliża ze szczegółami historię procesu białych suprematystów z Fort Smith oskarżonych o spisek mający na celu obalenie rządu. Wszyscy spiskowcy zostali uniewinnieni, co – jak napisała cytowana w książce Kathleen Belew, amerykańska historyczka – dla prawicowych ekstremistów było zielonym światłem do stosowania przemocy[8].

W rozdziale czwartym są opisane prawicowe grupy zbrojne, od Ku Klux Klanu do sekty Davida Koresha i historii oblężenia Waco w Teksasie. Członkowie tej sekty podpalili kompleks Mount Carmel, w którym się zabarykadowali. Jest to jeden z przykładów wskazujących na związek pomiędzy prawicowym ekstremizmem a fanatyzmem i podatnością na teorie spiskowe.

Rozdział piąty jest poświęcony radykalizacji Timothy'ego McVeigha i zamachowi w Oklahoma City w 1995 r., w którym zginęło 168 osób, a blisko 700 odniosło obrażenia. Ta część książki kończy się wprowadzeniem do czasów prezydentury Baracka Obamy. Wybór w 2008 r. na prezydenta po raz pierwszy osoby o innym niż biały kolorze skóry, w połączeniu z trudnymi warunkami ekonomicznymi wynikającymi z recesji, stanowił żyzne podglebie dla nowego rozdziału w historii prawicowej przemocy w USA. Wątek

[7] „Daleko tu do niefortunnego objawu charakterystycznego dla dzisiejszego społeczeństwa, rozwój tego zagrożenia został bowiem systematycznie zaplanowany przez linię brutalnych, skrajnie prawicowych ekstremistów, którzy starali się przenieść swoje pełne nienawiści i antydemokratyczne poglądy dotyczące świata na amerykańskie społeczeństwo". Zob. B. Hoffman, J. Ware, *God, Guns, and Sedition*..., s. 11.

[8] Tamże, s. 60.

ten jest rozwinięty w rozdziale szóstym, w którym problem prawicowego ekstremizmu przedstawiono w szerszym światowym kontekście (omówione są m.in. zamachy w Norwegii w 2011 r. i w Oak Creek w USA w 2012 r.). Autorzy analizują czynniki sprzyjające radykalizacji, w tym rozwój mediów społecznościowych, wskazując na aspekt medialny terroryzmu i osie narracji prawicowych ekstremistów (wśród nich kryzys migracyjny – szczególnie w Europie oraz rasizm i nienawiść do osób czarnoskórych – w USA).

Analizując przykłady coraz bardziej radykalnej narracji, badacze opisują w rozdziale siódmym historię i tło kolejnych zamachów dokonanych w USA – w Charlotesville (2017 r.), w Pittsburghu (2018 r.), El Paso (2019 r.) oraz w Nowej Zelandii – w Christchurch (2019 r.). Pokazują, jak terroryści wzajemnie się inspirują, a dzięki mediom społecznościowym wydaje się, że mają poczucie przynależności do szerokiej grupy (mimo że działają w pojedynkę). Hoffman i Ware wskazują, że media te dają ekstremistom możliwość bezpośredniego docierania do osób podatnych na radykalizację.

W rozdziale ósmym autorzy podjęli temat teorii spiskowych i na przykładzie pandemii COVID-19 ukazali, jak rozprzestrzeniają się teorie spiskowe wzmacniające radykalizację po prawej stronie politycznego spektrum. Naświetlili także rolę przywódców politycznych w tym procesie, odwołując się do wypowiedzi Donalda Trumpa. Pokazali ponadto, jak ruch QAnon zyskał na popularności w wyniku posługiwania się narracjami opartymi na mowie nienawiści. Ta część książki kończy się szczegółowym opisem wydarzeń z 6 stycznia 2021 r. i stanowi klamrę z rozdziałem pierwszym.

W rozdziale końcowym są zaprezentowane rekomendacje dla decydentów. Hoffman i Ware zwracają uwagę, że walka z rodzimym terroryzmem może być trudniejsza niż z terroryzmem „z zagranicy". Rekomendacje są podzielone na trzy części: a) krótkoterminowe (w tym odpowiednie ramy prawne), b) średniookresowe (w tym wzmocnienie społeczeństwa obywatelskiego) oraz c) długoterminowe (nakierowane na odbudowanie jedności i przeciwdziałanie polaryzacji społecznej).

W recenzowanej publikacji autorzy opisują w obszerny i udokumentowany sposób historię, rozwój ruchu prawicowych ekstremistów i terrorystów, ich modus operandi, wzajemne powiązania, inspiracje, a także teorie spiskowe, służące jako rodzaj spoiwa ideologicznego rozdrobnionego ruchu. Zwracają przy tym uwagę na rolę mediów społecznościowych jako czynnika, który z „prędkością ponaddźwiękową" przyspieszył wzrost ekstremizmu. Chociaż w pracy podjęto temat skrajnej prawicy, pewne obserwacje

dotyczące procesów radykalizacji wydają się uniwersalne dla szeroko rozumianego ekstremizmu, niezależnie od ideologii, która za nim stoi.

God, Guns, and Sedition. Far-Right Terrorism in America to z pewnością cenna lektura dla badaczy terroryzmu. Przedstawia przekrojowo historię ruchów ekstremistycznych w USA, porządkując wiedzę dostępną dotychczas w różnych źródłach, oraz obrazuje, jak postępuje radykalizacja i jakie czynniki ją wzmacniają. Spośród licznych tytułów poświęconych prawicowemu ekstremizmowi, które ukazały się w ostatnich latach w USA[9], recenzowana publikacja wyróżnia się kompleksowym podejściem oraz ujęciem praktycznym.

Książkę można polecić również pracownikom administracji państwowej odpowiedzialnym za poziom strategiczny systemu antyterrorystycznego w RP, zwłaszcza w kontekście analizy wniosków systemowych związanych z reagowaniem na wzrost polaryzacji i radykalizacji zaprezentowanych w monografii, a także studentom. Pozostaje zatem mieć nadzieję, że wkrótce będzie dostępne jej wydanie w języku polskim.

Dr Katarzyna Maniszewska

Doktor nauk humanistycznych, magister filologii germańskiej oraz magister dziennikarstwa i komunikacji społecznej. Ekspert ds. terroryzmu i członek Rady Naukowej Centrum Badań nad Terroryzmem Collegium Civitas. Od 2010 r. wykładowca tej uczelni. W pracy badawczej zajmuje się problematyką związaną z terroryzmem i ekstremizmem politycznym, podejmując tematy politologiczne i medioznawcze.

Kontakt: katarzyna.maniszewska@civitas.edu.pl

[9] Na przykład: E. Reeve, *Black Pill. How I Witnessed the Darkest Corners of the Internet Come to Life, Poison Society, and Capture American Politics*, Atria Books 2024; B.F. Walter, *How Civil Wars Start. And How to Stop Them*, Crown 2022; M. Browning, T. Browning, *The Hate Next Door. Undercover within the New Face of White Supremacy*, Sourcebooks 2023; D. Neiwert, *The Age of Insurrection. The Radical Right's Assault on American Democracy*, Melville House 2023.

PRACE KONKURSOWE

Terroryzm – studia, analizy, prewencja, 2024, nr 6: 203–222
CC BY-NC-SA 4.0
https://doi.org/10.4467/27204383TER.24.023.19411

Artykuł

Kształtowanie społecznego odbioru inwigilacji – propozycje rozwiązań[1]

Shaping public perception of surveillance – proposed solutions

Bartosz Bochyński

Autor niezależny

https://orcid.org/0009-0002-4180-2395

Abstrakt

Artykuł przedstawia propozycje działań mających na celu kształtowanie pożądanego odbioru inwigilacji przez polskich obywateli. Autor poruszył w nim kwestie: terminologii dotyczącej kontroli operacyjnej i społecznego odbioru konkretnych pojęć obejmujących zagadnienia inwigilacji, wpływu zaufania do służb specjalnych i instytucji je nadzorujących na podejście społeczne do zagadnienia inwigilacji oraz poziomu świadomości społeczeństwa na temat bezpieczeństwa. W artykule zostały przytoczone wyniki badania ankietowego przeprowadzonego przez autora w 2023 r. i analiza materiałów na temat inwigilacji i jej społecznego odbioru. Na ich podstawie zaproponowano rozwiązania

[1] Artykuł powstał na podstawie pracy licencjackiej pt. *Kształtowanie społecznego odbioru inwigilacji w ramach zwiększania skuteczności działań antyterrorystycznych*, obronionej na Wydziale Bezpieczeństwa Narodowego Akademii Sztuki Wojennej w Warszawie. Autor wykorzystał fragmenty rozdziałów 2. i 4. oraz załącznik nr 1. Praca została nagrodzona w XIII edycji konkursu Szefa ABW na najlepszą pracę doktorską, magisterską lub licencjacką dotyczącą bezpieczeństwa państwa w kontekście zagrożeń wywiadowczych, terrorystycznych, ekonomicznych.

mające na celu podnoszenie świadomości społeczeństwa dotyczące konieczności prowadzenia konkretnych czynności na rzecz bezpieczeństwa.

Słowa kluczowe

inwigilacja, bezpieczeństwo, antyterroryzm, służby specjalne

Abstract

The article presents proposals for actions aimed at shaping the desired perception of surveillance by Polish citizens. It addresses the following issues: the terminology of operational control and the public perception of specific concepts covering surveillance issues, the impact of trust in the special services and the institutions supervising them on the public's approach to the issue of surveillance, and the level of the public awareness of security. The article cites the results of a survey conducted by the author in 2023 and an analysis of material on surveillance and its public perception. Based on these, solutions are proposed to raise public awareness of the need for specific security activities.

Keywords

surveillance, security, antiterrorism, secret services

Wprowadzenie

Pojawienie się informacji o kolejnych uprawnieniach lub narzędziach służących inwigilacji stosowanych przez instytucje państwowe intensyfikuje debatę publiczną na temat tego zagadnienia. Ukazuje się wówczas wiele artykułów, programów i wypowiedzi przedstawiających mankamenty oraz nieprawidłowości dotyczące tego rodzaju działań[2]. Prowadzi to do niezrozumienia, a czasem nawet konfliktu między społeczeństwem a służbami odpowiedzialnymi za bezpieczeństwo państwa.

[2] Zob. *Polska: Zmiany w ustawie o policji rażąco naruszają prawa człowieka*, Amnesty International, 29 I 2016 r., https://www.amnesty.org.pl/polska-zmiany-w-ustawie-o-policji-ra%C5%BC%C4%85co-naruszaj%C4%85-prawa-cz%C5%82owieka/ [dostęp: 21 VII 2024]; *Ustawa antyterrorystyczna to „waterboarding" dla wolności słowa w sieci*, Fundacja Panoptykon, 10 V 2016 r., https://panoptykon.org/wiadomosc/ustawa-antyterrorystyczna-waterboarding-dla-wolnosci-slowa-w-sieci [dostęp: 21 VII 2024].

Przejawem tego konfliktu jest przeciwstawianie się społeczeństwa regulacjom uprawniającym służby do stosowania metod inwigilacyjnych. Analizując dostępne materiały w językach polskim i angielskim, można dostrzec, że dominują artykuły opisujące negatywne strony i skutki inwigilacji, brakuje natomiast tych, które uwzględniają jej pozytywne aspekty. To sprawia, że uzyskanie rzetelnych, neutralnych informacji jest utrudnione. Wypowiedzi specjalistów starających się przedstawić korzyści wynikające z działań inwigilacyjnych spotykają się z krytyką, w tym z posądzeniami o brak realizmu, niedostrzeganie negatywów czy długofalowych skutków. Brakuje także publikacji poświęconych zagadnieniom związanym z kształtowaniem odbioru tego rodzaju działań przez społeczeństwo.

W artykule wykorzystano badanie ankietowe skierowane do obywateli Polski powyżej 18. roku życia, ze zróżnicowanym poziomem wykształcenia i reprezentujących różne środowiska, w tym m.in. akademickie i związane z infrastrukturą krytyczną państwa. Ankieta została przygotowana z wykorzystaniem aplikacji Formularze Google i przeprowadzona w 2023 r. przez internet. W badaniu wzięło udział 60 osób.

Celem artykułu jest przedstawienie problemów związanych z negatywnym odbiorem społecznym inwigilacji oraz zaprezentowanie rozwiązań, które umożliwiłyby zmianę tego odbioru i zwiększenie w ten sposób skuteczności działań antyterrorystycznych prowadzonych z wykorzystaniem metod inwigilacyjnych.

Konotacje związane z pojęciem inwigilacji

Jednym z problemów związanych z kontrolą operacyjną jest to, że wprowadzaniu nowych przepisów poszerzających uprawnienia służb w tym zakresie towarzyszy, jak już wspomniano, nieprzychylny przekaz medialny. Natłok negatywnych informacji, bez przeciwwagi w postaci pozytywów, wywołuje w społeczeństwie niechęć do tych rozwiązań. Prezentowanie niekorzystnych aspektów kontroli operacyjnej wiąże się niejednokrotnie z posługiwaniem się pojęciem inwigilacji. Aleksandra Kustra stwierdziła słusznie, że słowo inwigilacja jest silnie nacechowane pejoratywnie, gdyż kojarzy się najczęściej z opresją, działaniami państw autorytarnych i totalitarnych, w których uzyskiwane informacje służą do kontroli politycznej i manipulacji społeczeństwem[3].

[3] A. Kustra, *Inwigilacja – podstawowe znaczenia*, w: *Społeczeństwo inwigilowane w państwie prawa*, P. Chrzczonowicz, V. Kwiatkowska-Darul, K. Skowroński (red.), Toruń 2003, s. 9–11.

W Polsce za sceptyczny stosunek do działań inwigilacyjnych w pewnym stopniu odpowiada doświadczenie kilkudziesięciu lat ustroju komunistycznego, w którym aparat państwowy i stosowane przez niego metody kojarzyły się z uciskiem. W okresie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej informacje zdobyte za pomocą środków pracy operacyjnej, w tym kontroli korespondencji czy podsłuchów[4], były wykorzystywane w celach politycznych. W związku z tym w Polsce inwigilację łączy się w potocznym rozumieniu z działalnością wymierzoną przede wszystkim w społeczeństwo i zagrażającą wolności jednostki.

W badaniu ankietowym przeprowadzonym przez autora 90% respondentów odpowiedziało (z czego 55% zdecydowanie negatywnie, a 35% raczej negatywnie), że pojęcie inwigilacji ma dla nich wydźwięk negatywny. W odpowiedzi na pytanie zamknięte wielokrotnego wyboru o to, z czym kojarzy im się pojęcie inwigilacji, ankietowani znacznie częściej wskazywali, że z kontrolą społeczeństwa (55% w bardzo dużym stopniu, a 37% w dużym stopniu) i opresją (20% w bardzo dużym stopniu, a 42% w dużym stopniu) niż z czuwaniem nad bezpieczeństwem (17% w bardzo dużym stopniu, a 28% w dużym stopniu) – (wykres 1). Pierwotnie słowo inwigilacja (łac. *invigilare*) oznaczało śledzenie, obserwację czy nadzór, a także czuwanie nad kimś lub nad czymś i troskę o kogoś[5]. Wyniki pokazują, że pojęcie inwigilacji częściej kojarzy się negatywnie.

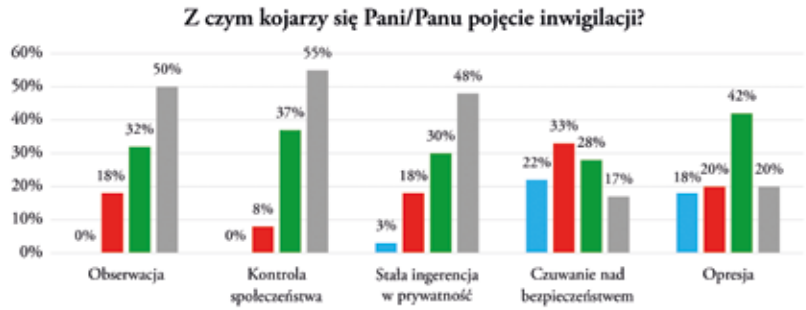

Wykres 1. Skojarzenia związane z pojęciem inwigilacji.

Źródło: opracowanie własne.

[4] T. Ruzikowski, *Instrukcje pracy operacyjnej aparatu bezpieczeństwa (1945–1989)*, Warszawa 2004, s. 93.

[5] P. Tomczyk, D. Mider, J. Grzegorczyk, *Inwigilacja elektroniczna jako metoda pozyskiwania informacji – ewaluacja i prognozy*, „Studia Politologiczne" 2019, t. 54, D. Mider (red.), s. 260. https://doi.org/10.33896/SPolit.2019.54.10.

Jak zauważa Krzysztof Chmielarz, negatywna konotacja tego pojęcia to zjawisko obecne w debacie publicznej i w świadomości społeczeństwa. W terminologii prawniczej ma ono neutralne znaczenie ze względu na specyfikę języka prawniczego[6]. Można przypuszczać, że zastąpienie tego słowa innym, niemającym nacechowania pejoratywnego, pozwoliłoby na przeprowadzenie bardziej merytorycznego dialogu na temat tego typu czynności operacyjnych. Wskazane przez ankietowanych skojarzenia związane ze słowem inwigilacja potwierdzają jednak, że zmiana postrzegania tego zagadnienia jest trudnym zadaniem.

Kontrola operacyjna to pojęcie specjalistyczne, rzadziej używane w dyskursie publicznym niż inwigilacja. Aby znaleźć neutralny (nienacechowany) i częściej używany w języku potocznym zamiennik opisujący ten zbiór czynności, należałoby poszukiwać słów często stosowanych oraz odnoszących się do podobnego zakresu pojęciowego. Dobrym przykładem może być angielskie słowo *surveillance* (pol. nadzór), które oprócz kontroli operacyjnej w rozumieniu inwigilacji jest równocześnie powszechnie używane do określenia zjawiska obserwacji i systemów monitoringu wizyjnego lub cyfrowego. Może to prowadzić do wniosku, że skuteczne wypromowanie słowa monitoring jako potocznego określenia niejawnych czynności operacyjnych, w tym kontroli operacyjnej, pozwoliłoby na złagodzenie ich negatywnego odbioru społecznego.

Z odpowiedzi ankietowanych na pytanie zamknięte wynika, że w zdecydowanej większości (85%) uważają oni monitoring cyfrowy w miejscach publicznych za narzędzie poprawy bezpieczeństwa, a nie ograniczenia wolności (15%). Jednocześnie 31% respondentów zdecydowanie uważa, a 26% raczej uważa, że monitoring w miejscach publicznych nie godzi w ich prawo do prywatności. To wskazuje, że posługiwanie się słowem monitoring w kontekście kontroli operacyjnej mogłoby zwrócić uwagę społeczeństwa na pozytywny aspekt tych czynności i zaakcentować ich wpływ na bezpieczeństwo – tak, jak jest to w przypadku systemów monitoringu wizyjnego. Aby to osiągnąć, należałoby wdrożyć projekty społeczne z elementami promowania czynności kontroli operacyjnej pod nazwą monitoringu, które mogłyby pomóc w stworzeniu przeciwwagi dla negatywnie odbieranego przez opinię publiczną słowa inwigilacja.

[6] K. Chmielarz, *Prawo do prywatności a bezpieczeństwo wewnętrzne państwa. Kontrola operacyjna i dane telekomunikacyjne w kontekście inwigilacji społeczeństwa*, Warszawa 2020, s. 78.

Zmiana społecznego postrzegania inwigilacji i służb specjalnych jest trudna, zwłaszcza w przypadku osób, które doświadczyły represji i nadużyć organów bezpieczeństwa PRL. Po upadku komunizmu zabrakło działań naprawiających wizerunek służb, dlatego tym bardziej istotne jest prowadzenie kampanii informacyjnych na ten temat. Powinny one być skierowane przede wszystkim do młodych ludzi, którzy nie tylko stanowią przyszłe kadry polskich służb specjalnych, lecz także będą kształtować środowisko, w którym te służby będą działać.

Zaufanie do służb specjalnych oraz nadzór nad ich działalnością

Pożądanym stanem byłoby pełne zaufanie społeczeństwa do służb specjalnych własnego państwa. Jest to jednak trudne do osiągnięcia nawet w bardzo świadomych społeczeństwach, takich jak np. izraelskie[7]. Rządy demokratyczne stworzyły więc mechanizmy nadzorujące działanie służb specjalnych, by chronić społeczeństwo przed nadużyciami. Społeczeństwo musi wiedzieć, że taka kontrola istnieje i jest skuteczna, aby móc budować w nim wysoki poziom zaufania do tych służb. Niezależny nadzór, m.in. w kwestii kontroli operacyjnej, nie musi jednak uniemożliwiać skutecznej pracy funkcjonariuszy. Potwierdza to również przykład Izraela.

Podejmując próbę analizy problemu, można zauważyć, że to nie same czynności będące elementem działań operacyjno-rozpoznawczych stanowią problem, lecz właśnie brak skutecznej kontroli nad nimi. W sposób merytoryczny zazwyczaj wypowiadają się osoby, które zdają sobie sprawę z wagi bezpieczeństwa i roli służb specjalnych w jego zapewnianiu i są dalekie od odbierania służbom uprawnień do kontroli operacyjnej. Wojciech Klicki z Fundacji Panoptykon stwierdził, że: (...) *kiedy mówimy o kontroli nad służbami, to nie mówimy o tym, żeby im zabrać jakieś uprawnienia,* (...) *żeby nie były skuteczne. Mówimy o tym, aby działania, które prowadzą, były monitorowane, nadzorowane przez kogoś z zewnątrz*[8].

Ankietowani w zdecydowanej większości stwierdzili, że służby specjalne są skuteczne w zakresie zdobywania informacji istotnych dla

[7] Fragment pracy licencjackiej, na podstawie której powstał ten artykuł, był poświęcony przedstawieniu przykładów społecznego podejścia do zagadnienia inwigilacji w państwach w różnych regionach świata, w tym społeczeństwa Izraela.

[8] *Podsumowanie roku: czy 2022 r. był dobry dla wolności i prywatności?*, YouTube, 12 I 2023 r., https://www.youtube.com/watch?v=TE-9QrbdDwA [dostęp: 4 V 2023].

bezpieczeństwa państwa, z czego 20% uznało te działania za bardzo skuteczne, a 60% za raczej skuteczne.

Na pytanie zamknięte wielokrotnego wyboru o to, w których wskazanych aspektach związanych ze zdobywaniem informacji uważają oni służby specjalne za godne zaufania, ponad połowa respondentów uznała, że we wszystkich (wykres 2).

Wykres 2. Zaufanie do służb specjalnych w zakresie zdobywania informacji.

Źródło: opracowanie własne.

Poszerzanie uprawnień inwigilacyjnych, w szczególności dotyczących działań na masową skalę, wymaga jednak zdecydowanie większego zaufania ze strony społeczeństwa i przekonania, że uprawnienia te będą wykorzystywane jedynie w celu zapewniania bezpieczeństwa. Społeczeństwo musi mieć świadomość, że to nie ono jest celem prowadzonych działań, lecz są nim osoby, które stanowią poważne zagrożenie bezpieczeństwa państwa. Koncepcja *nontargets*[9] (pol. osoby niebędące celem) jest jednym z kluczowych czynników sprawiających, że społeczeństwo nie sprzeciwia się szerokim uprawnieniom służb specjalnych swojego państwa. Wśród

[9] Zob. S.A. Duke, *Nontargets: Understanding the Apathy Towards the Israeli Security Agency's COVID-19 Surveillance*, Surveillance & Society, 5 III 2021 r., https://ojs.library.queensu.ca/index.php/surveillance-and-society/article/view/14271 [dostęp: 20 VI 2024]. https://doi.org/10.24908/ss.v19i1.14271. W artykule zaprezentowano sformułowanie odnoszące się do specyficznej postawy izraelskiego społeczeństwa, wynikającej ze świadomości, że to nie ono jest celem działania państwowych służb specjalnych.

osób, które wzięły udział w badaniu, 23% zdecydowanie, a 48% raczej się obawia, że informacje zebrane na ich temat w trakcie działań inwigilacyjnych mogłyby zostać wykorzystane przeciw nim nawet w sytuacji, gdy nie stanowiliby zagrożenia bezpieczeństwa publicznego. Takie podejście utrudnia wprowadzenie tej koncepcji w Polsce.

Warunki do rozwijania świadomości *nontargets* może stworzyć odpowiednia kontrola zapobiegająca kierowaniu działań operacyjnych przeciwko niewłaściwym osobom. Nadzór zewnętrzny nad służbami, szczególnie w zakresie kontroli operacyjnej, to środek umożliwiający zmniejszenie obaw społeczeństwa w stosunku do tego rodzaju czynności operacyjno-rozpoznawczych i skuteczniejsze zapobieganie nadużyciom. Kontrolę powinny sprawować organy lub instytucje, które cieszą się zaufaniem społecznym. Najprostszym i najbardziej oczywistym rozwiązaniem jest kontrolowanie służb specjalnych przez ich własne, wewnętrzne jednostki. Wymaga to jednak bardzo wysokiego poziomu zaufania społecznego do danej służby jako całości instytucji, a jak wcześniej wskazano, niestety zarówno w Polsce, jak i w większości państw nie jest on wystarczająco wysoki, by można było polegać jedynie na ich samokontroli.

Specyfika działalności służb specjalnych sprawia, że praca operacyjna jest niejawna i wymaga zachowania tajemnicy informacji. Niezależny nadzór może być jednak realizowany w sposób zapewniający zarówno ochronę prywatności, jak i poufność działań. Istotne jest, by tę kontrolę sprawowały odpowiednie instytucje państwowe, takie jak organy parlamentarne i sądowe, które miałyby dostęp do informacji niejawnych o określonej klauzuli i byłyby w stanie zapewnić właściwy poziom kontroli przy zachowaniu tajemnicy. W przypadku Polski są to m.in. Rada Ministrów oraz Sejmowa Komisja do Spraw Służb Specjalnych. Badania przeprowadzone przez Centrum Badania Opinii Społecznej (CBOS) pokazują jednak, że zaufanie do rządu ma jedynie 32% badanych Polaków, a do parlamentu – 23%[10].

Kontrola operacyjna powinna być odpowiednio uzasadniona oraz prowadzona zgodnie z określonymi procedurami i standardami. W Polsce zgodę na jej wprowadzenie wydają sądy. Według badań CBOS ponad połowa Polaków nie ufa jednak sądom[11]. Taki brak zaufania nie jest sytuacją

[10] *Zaufanie społeczne*, „Komunikat z badań CBOS" 2022, nr 37, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2022/K_037_22.PDF, s. 9 [dostęp: 20 VI 2024].

[11] Tamże.

charakterystyczną jedynie dla naszego kraju, jest zauważalny w różnym stopniu w wielu miejscach na świecie[12].

Społeczeństwo niemające zaufania do organów prowadzących nadzór nad służbami specjalnymi nie wierzy w rzetelność tego nadzoru, a samo nie ma możliwości kontrolowania. Ponadto gdy świadomość zagrożeń związanych z bezpieczeństwem państwa w społeczeństwie nie jest wystarczająco wysoka, by mogło ono właściwie ocenić konieczność zastosowania przez służby określonych środków, jest wysoce prawdopodobne, że będzie ono dążyło do ograniczania możliwości ingerencji przez te służby w prywatność i inne wolności.

Warto zadać pytanie, czy istnieje szansa na pogodzenie skutecznego nadzoru nad służbami w zakresie kontroli operacyjnej z ich skutecznym działaniem. Wymaga to zachowania równowagi między faktycznymi potrzebami bezpieczeństwa a prawami i wolnościami obywatelskimi. Ważnym czynnikiem to umożliwiającym jest też stworzenie właściwych przepisów i procedur oraz przejrzystych ram działania. Można wskazać przykłady systemów bezpieczeństwa na świecie (np. Dania[13]), w których mechanizmy nadzoru, takie jak niezależne organy kontrolne, komisje parlamentarne, sądy czy prokuratury, których zadaniem jest monitorowanie działania służb specjalnych, cieszą się zaufaniem zarówno społeczeństwa, jak i samych służb.

Równocześnie z przywracaniem zaufania społecznego do instytucji nadzorujących służby specjalne powinno się podejmować działania mające na celu kształtowanie społecznego odbioru tych służb. Z przeprowadzonych badań ankietowych wynika, że 20% respondentów ocenia promowanie się służb specjalnych wśród społeczeństwa jako całkowicie nieskuteczne, a 46% jako raczej nieskuteczne (wykres 3). Należy zatem podjąć działania mające na celu zmianę podejścia do kwestii współpracy ze społeczeństwem, którego akceptacja i wsparcie są potrzebne tym instytucjom do osiągania większej skuteczności.

[12] *OECD Survey on Drivers of Trust in Public Institutions – 2024 Results. Building Trust in a Complex Policy Environment*, OECD, 2024, https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2024/07/oecd-survey-on-drivers-of-trust-in-public-institutions-2024-results_eeb36452/9a20554b-en.pdf [dostęp: 25 VII 2024].

[13] *OECD Survey on Drivers of Trust in Public Institutions 2024 Results – Country Notes: Denmark*, OECD, 10 VII 2024 r., https://www.oecd.org/en/publications/oecd-survey-on-drivers-of-trust-in-public-institutions-2024-results-country-notes_a8004759-en/denmark_ac5b6973-en.html [dostęp: 23 VII 2024].

Potwierdzają to słowa płk. Grzegorza Małeckiego, byłego Szefa Agencji Wywiadu: (...) *zachodnie elity polityczno-rządowe oraz służby wywiadowcze mają pełną świadomość, że zaufanie do struktur bezpieczeństwa i wywiadu jest w warunkach współczesnych społeczeństw demokratycznych fundamentem ich działalności, bez którego tracą rację bytu i zdolność wykonywania zadań*[14].

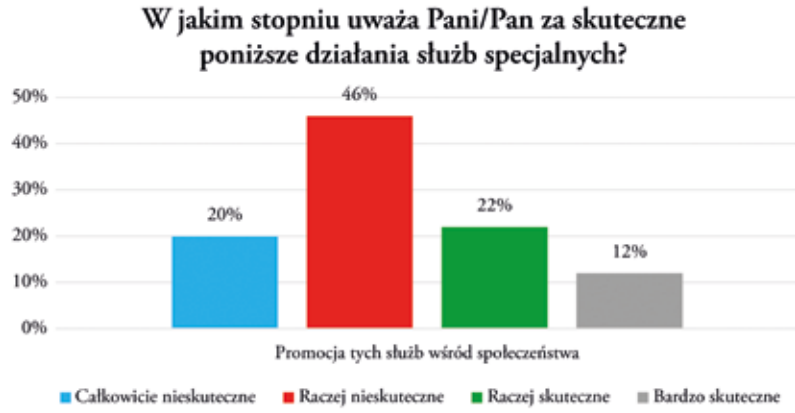

Wykres 3. Skuteczność promowania się służb specjalnych wśród społeczeństwa.

Źródło: opracowanie własne.

Zmieniające się środowisko działania służb specjalnych powoduje, że informowanie o działalności tych służb i ich promowanie powinny stanowić bardzo istotny element wizerunkowy. Jak stwierdziła mjr Anna Grabowska-Siwiec, ekspertka ds. bezpieczeństwa wewnętrznego i analizy danych: (...) *czas ciszy wokół służb już się skończył.* (...) *Żeby stworzyć wokół służb pozytywną atmosferę, trzeba* (...) *mówić o tym, co robią* (...)[15]. Istotne jest, by tam, gdzie to możliwe, działania były transparentne, a społeczeństwo było o nich informowane oraz by służby wyjaśniały, jakie procedury są stosowane w celu ochrony prywatności obywateli.

[14] G. Małecki, *Służby wywiadowcze między zaufaniem a kontrolą*, InfoSecurity24, 19 XII 2017 r., https://infosecurity24.pl/sluzby-specjalne/sluzby-wywiadowcze-miedzy-zaufaniem-a-kontrola-analiza [dostęp: 2 V 2023].

[15] *Kontrwywiad jest obszarem nieznanym i niezrozumiałym*, rozmowa J. Rauby z A. Grabowską-Siwiec, S. Kuligowską, YouTube, 16 I 2023 r., https://www.youtube.com/watch?v=CMbE6e3qyHo [dostęp: 2 V 2023].

W Izraelu w 2018 r. Nadav Argaman, dyrektor Shabaku, czyli Izraelskiej Agencji Bezpieczeństwa (Israeli Security Agency), poinformował o skutecznym udaremnieniu 250 poważnych ataków terrorystycznych w zaledwie pół roku, co w znacznym stopniu umożliwiło kierowanej przez niego agencji wdrożenie zaawansowanych rozwiązań technologicznych, w tym inwigilacyjnych[16]. Takie działania pozwalają kształtować bardziej pozytywny odbiór inwigilacji wśród społeczeństwa, które ma możliwość dostrzec jej realny, pozytywny wpływ na bezpieczeństwo.

Sposób postrzegania inwigilacji przez społeczeństwo

Z ankiety wynika, że niewiele ponad połowa badanych (55%) byłaby w stanie poświęcić swoje prawo do prywatności na rzecz zwiększenia bezpieczeństwa przez uzyskanie przez polskie służby specjalne uprawnień do prowadzenia masowego monitoringu cyberprzestrzeni. Ankietowani mieli dokonać wyboru przy założeniu, że nie będzie dochodziło do nadużyć i niewłaściwego wykorzystania uzyskanych w ten sposób danych. Obecnie w przekazie medialnym w Polsce dominują negatywne opinie na temat zmian związanych z nowymi uprawnieniami inwigilacyjnymi tych służb. Taki wynik badań ankietowych może być związany z tym, że świadomość *nontargets* nie może wykształcić się w społeczeństwie, do którego dociera przekaz o niewłaściwym wykorzystywaniu uprawnień przez służby specjalne i które nie ma możliwości odniesienia go do informacji o korzyściach wynikających z takich rozwiązań.

Badani zapytani o to, w jakim stopniu wskazane podmioty stosują inwigilację (pytanie zamknięte wielokrotnego wyboru, wykres 4), stwierdzili, że w największym posługują się nią firmy odpowiadające za sieci społecznościowe i komunikatory internetowe (45% uważa, że stosują one inwigilację w bardzo dużym stopniu, a 45% w dużym stopniu) oraz instytucje państwowe (47% w bardzo dużym stopniu, a 40% w dużym stopniu).

[16] J.A. Gross, *Shin Bet says 250 'significant terror attacks' thwarted since January*, The Times of Israel, 13 VI 2018 r., https://www.timesofisrael.com/shin-bet-says-thwarted-250-significant-terror-attacks-since-january/ [dostęp: 2 V 2023].

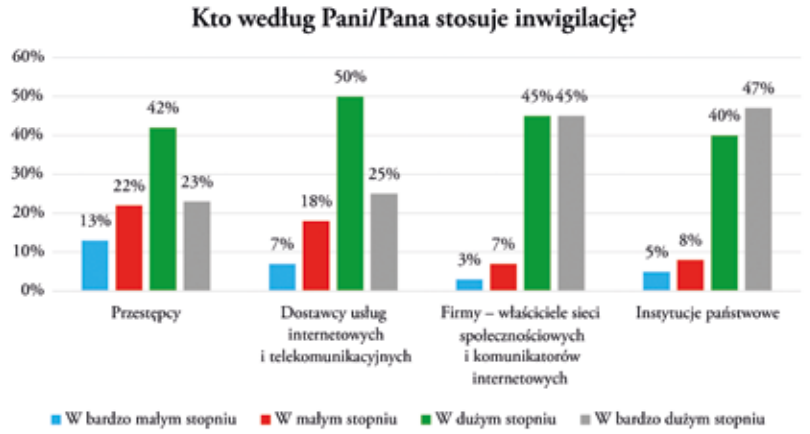

Wykres 4. Skala inwigilacji stosowanej przez różne podmioty.

Źródło: opracowanie własne.

Wyniki wskazują, że badani podobnie ocenili stopień inwigilacji stosowanej przez big techy i instytucje państwowe. Inaczej jednak jest oceniane przez badanych zbieranie i wykorzystywanie informacji o użytkownikach przez wielkie firmy technologiczne o ugruntowanej pozycji[17], a inaczej ich zbieranie przez służby. Firmy takie jak Apple, Android, Google czy Meta Platforms (właściciel m.in. serwisów: Facebook, Instagram i WhatsApp) stale informują o korzyściach wynikających z gromadzenia danych w ich aplikacjach. Na przykład Apple w 2022 r. udostępniło raport informujący o wpływie swojej aplikacji na poprawę stanu zdrowia, samopoczucia czy bezpieczeństwa użytkowników[18]. W przypadku Mety w zasadach użytkowania aplikacji są zawarte informacje o sposobie wykorzystywania danych m.in. w celu „personalizowania korzystania (…) z usług"[19], świadczenia usług pomiarowych i analitycznych oraz w celu ochrony bezpieczeństwa użytkowników[20]. Google natomiast zwraca uwagę, w jaki sposób dane nawigacyjne pomagają

[17] P. Armstrong, S. Balitzky, A. Harris, *BigTech – implications for the financial sector*, ESMA Report on Trends, Risks and Vulnerabilities, nr 1, 2020, https://www.esma.europa.eu/sites/default/files/trv_2020_1-bigtech_implications_for_the_financial_sector.pdf [dostęp: 3 V 2023].

[18] *Empowering people to live a healthier day. Innovation using Apple technology to support personal health, research, and care*, Apple, 20 VII 2022 r., https://www.apple.com/newsroom/pdfs/Health-Report-July-2022.pdf [dostęp: 3 V 2023].

[19] *Zasady ochrony prywatności*, Meta, https://pl-pl.facebook.com/privacy/policy/ [dostęp: 3 V 2023].

[20] Tamże.

ulepszać mapy i usługi lokalizacyjne oferowane przez firmę[21], z których w grudniu 2021 r. korzystało ponad 21 mln polskich użytkowników[22].

Przykładem wskazującym na brak kontroli przez te firmy nad gromadzonymi danymi może być informacja Google dotycząca oprogramowania Android dla urządzeń mobilnych. Nawet jeśli użytkownik dezaktywuje w ustawieniach urządzenia możliwość wykorzystywania lokalizacji przez aplikację, to nadal będzie ona rejestrować przybliżone położenie, wykorzystując adres IP urządzenia[23].

Wiele osób wyraża zgodę na działania inwigilacyjne prywatnych firm, często nie mając świadomości, na co właściwie przyzwala. Na pytanie o czytanie regulaminów wymagających zaakceptowania podczas rejestrowania lub logowania na stronach internetowych 22% ankietowanych odpowiedziało, że nigdy się z nimi nie zapoznaje, a 58%, że raczej tego nie robi. Ponadto połowa badanych stwierdziła, że przy powiadomieniu o gromadzeniu danych (np. plików cookies) podczas przeglądania stron internetowych zazwyczaj wybiera opcję „zaakceptuj wszystko".

W Polsce dużą popularnością cieszą się zakupy przez internet[24]. Podczas ich dokonywania kupujący często musi podać dane takie, jak: imię, nazwisko, numer telefonu, adres mailowy, adres zamieszkania. Spośród ankietowanych zapytanych o zaufanie do sprzedawcy w kwestii zabezpieczenia ich danych przed wyciekiem lub kradzieżą 17% wskazało, że zdecydowanie nie ma zaufania do sprzedającego, a 33%, że raczej nie ma. Ponadto 47% ankietowanych nie ufa (z czego 15% zdecydowanie, a 32% raczej nie ufa), że sprzedawca wykorzysta dane jedynie do realizacji zamówienia. Mimo to opór przed podawaniem takich danych jest mniejszy niż w przypadku informacji gromadzonych przez instytucje państwowe.

Może to wynikać m.in. ze wspomnianej wcześniej różnicy w odbiorze skutków wykorzystywania obu typów inwigilacji. W przypadku prywatnych firm skutki te są bowiem zauważalne i wymierne, a użytkownicy

[21] *Jak dane nawigacyjne pomagają ulepszać Mapy Google*, Google, https://support.google.com/maps/answer/10565726?hl=PL&ref_topic=6384263 [dostęp: 3 V 2023].

[22] *Czołowe platformy z kategorii Mapy i lokalizatory w grudniu 2021 r.*, WirtualneMedia.pl, 7 II 2022 r., https://static.wirtualnemedia.pl/media/images/2013/imagesnew/mapy-grudzien2021.jpg [dostęp: 3 V 2023].

[23] *Zarządzanie ustawieniami lokalizacji na urządzeniu z Androidem*, Google, https://support.google.com/accounts/answer/3467281?hl=pl [dostęp: 3 V 2023].

[24] *E-commerce w Polsce 2022*, Gemius Polska, 29 IX 2022 r., https://www.gemius.pl/wszystkie-artykuly-aktualnosci/raport-e-commerce-2022-juz-dostepny.html [dostęp: 21 VII 2024].

traktują je jako korzyści ułatwiające codzienne funkcjonowanie. W przypadku służb specjalnych natomiast, mimo że 70% respondentów uważa, że celem stosowania metod inwigilacyjnych jest zapobieganie terroryzmowi (z czego 30% zdecydowanie tak, a 40% raczej tak), a 72%, że przestępstwom innym niż terroryzm (z czego 22% zdecydowanie tak, a 50% raczej tak), to aż 85% (z czego 40% zdecydowanie tak, a 45% raczej tak) za taki cel uważa również kontrolę polityczną społeczeństwa (pytanie zamknięte wielokrotnego wyboru, wykres 5).

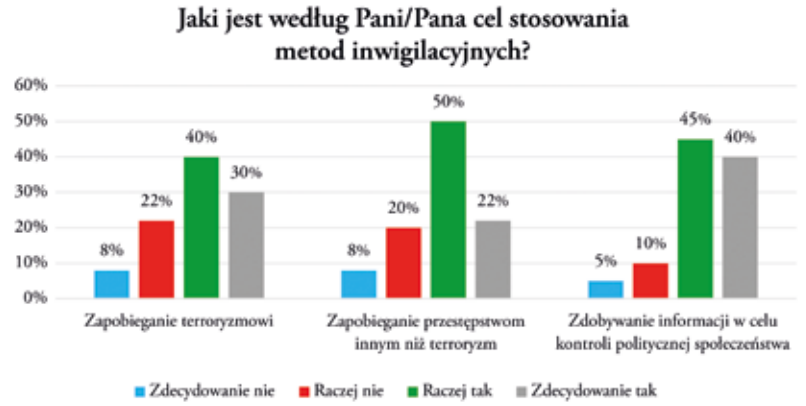

Wykres 5. Cele działań inwigilacyjnych.

Źródło: opracowanie własne.

W kwestii potencjalnego wykorzystania inwigilacji w sposób masowy 84% badanych uważa, że wpływałaby ona odczuwalnie na ich życie codzienne (z czego 40% twierdzi, że zdecydowanie by wpływała, a 44% raczej by wpływała).

Polskie społeczeństwo nie jest odpowiednio często informowane, jak duża część działań wymaga użycia technicznych środków inwigilacji, jak to się dzieje np. w Izraelu. Jeżeli inwigilację przedstawi się jako istotny element zapewniania bezpieczeństwa, np. przez pokazanie w kampaniach społecznych sukcesów służb osiągniętych dzięki narzędziom kontroli operacyjnej, może to zmniejszyć opór społeczeństwa wobec niej.

Poziom świadomości społeczeństwa

Czynnikiem, na który należy zwrócić uwagę w kontekście próby ukształtowania pozytywnego odbioru inwigilacji, jest poziom świadomości społeczeństwa. Po przeanalizowaniu zagadnienia świadomości antyterrorystycznej w izraelskim społeczeństwie, można zauważyć, że jednym z kluczowych aspektów determinujących podejście do izraelskich służb i wykorzystywanych przez nie metod jest wysoki poziom świadomości dotyczącej rzeczywistości, w jakiej to społeczeństwo funkcjonuje. Prewencja terrorystyczna stosowana przez izraelskie władze ma na celu doprowadzenie do stanu, w którym jak najwięcej obywateli będzie świadomych zagrożeń oraz będzie wiedzieć, jak postępować w przypadku ich wystąpienia.

Odpowiedni poziom świadomości zagrożeń wśród polskiego społeczeństwa jest więc niezbędny, aby możliwe było skuteczne promowanie metod zapobiegawczych i ochronnych. W badaniu ankietowym jedno z pytań dotyczyło wiedzy na temat stopnia alarmowego o zagrożeniu terrorystycznym aktualnie obowiązującego na terenie Rzeczypospolitej Polskiej. Jedynie 40% badanych prawidłowo wskazało jeden z dwóch stopni alarmowych (badanie zostało przeprowadzone w dniach 12–30 kwietnia 2023 r., gdy na całym terytorium RP obowiązywał drugi stopień alarmowy BRAVO oraz CHARLIE-CRP)[25]. Prawie połowa respondentów (47%) nie wiedziała, jaki stopień alarmowy obowiązuje, a 13% stwierdziło, że nie wprowadzono żadnego stopnia alarmowego.

Z odpowiedzi ankietowanych wynika, że w Polsce prewencja terrorystyczna, rozumiana w tym przypadku jako organizowanie kampanii społecznych i szkoleń dla cywili, mimo starań i zaangażowania Centrum Prewencji Terrorystycznej Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego (CPT ABW), nie była skuteczna. Jako całkowicie nieskuteczne takie działania służb oceniło 16% respondentów, a jako raczej nieskuteczne – 42% (wykres 6). Kampania społeczna *4U! – Uważaj! Uciekaj! Ukryj się! Udaremnij atak!* prowadzona przez CPT, zrealizowana na wysokim poziomie merytorycznym, wydaje się nieobecna w przestrzeni i debacie publicznej. Jedynie 8% badanych widziało spot wspomnianej kampanii. Jest to zdecydowanie

[25] Stopnie alarmowe CRP informują o możliwości wystąpienia zagrożeń terrorystycznych o określonej skali dotyczących systemów teleinformatycznych infrastruktury krytycznej lub administracji publicznej. Zob. *Rodzaje stopni alarmowych*, Serwis Rzeczypospolitej Polskiej, https://www.gov.pl/web/mswia/rodzaje-stopni-alarmowych [dostęp: 4 V 2023].

zbyt mało, aby skutecznie przekazywać informacje i wzorce zachowań kluczowe dla bezpieczeństwa antyterrorystycznego.

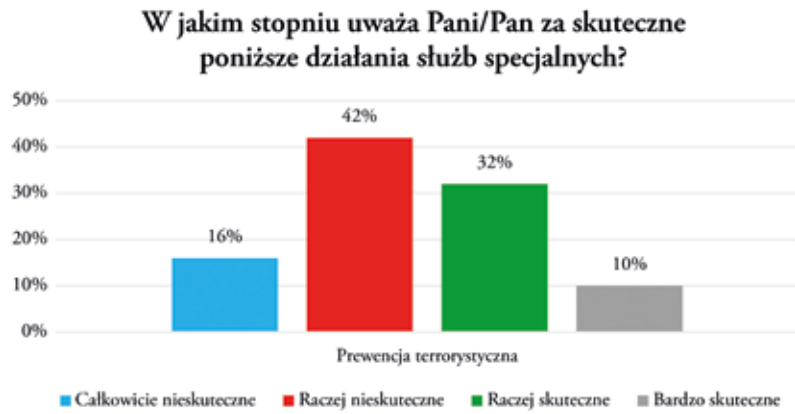

Wykres 6. Skuteczność prewencji terrorystycznej rozumianej jako organizowanie kampanii społecznych i szkoleń dla cywili.

Źródło: opracowanie własne.

Szkolenia antyterrorystyczne powinny być dostępne dla szerokiego grona obywateli i obowiązkowe dla pracowników instytucji publicznych oraz infrastruktury krytycznej państwa. Spośród badanych jedynie 30% wzięło kiedykolwiek udział w takim szkoleniu. Ponad połowa stwierdziła, że nie wie (15% zupełnie, a 37% raczej nie wie), jak zachować się w sytuacji zamachu terrorystycznego. Zapytani o to, co zrobiliby w przypadku zaobserwowania zdarzeń o potencjalnym charakterze terrorystycznym, w większości wskazali jednak prawidłowe zachowania. Pytania dotyczyły dwóch sytuacji. W przypadku strzelaniny w budynku publicznym 70% badanych w pierwszej kolejności podjęłoby decyzję o oddaleniu się z miejsca zdarzenia, co jest zgodne ze wzorcem zachowania *Run, Hide, Fight* (pol. Uciekaj, ukryj się, walcz) stosowanym w sytuacji zagrożenia ze strony aktywnego strzelca[26]. W przypadku pakunku pozostawionego w autobusie 88% respondentów w pierwszej kolejności powiadomiłoby kierowcę, co jest prawidłowym zachowaniem wskazywanym m.in. przez CPT[27]. W tym przypadku

[26] *FBI Active Shooter Safety Resources,* FBI, https://www.fbi.gov/how-we-can-help-you/safety-resources/active-shooter-safety-resources [dostęp: 1 V 2023].

[27] *Poradnik prewencji terrorystycznej,* ABW, Warszawa 2021, s. 47.

takie reakcje oznaczają jednak działania odruchowe lub oparte na logicznym myśleniu. Aby w sytuacji zagrożenia działać w świadomy, wyuczony sposób, właściwe zachowania muszą być dobrze przyswojone.

Podsumowanie

W przestrzeni publicznej rzadko są podejmowane działania mające na celu kształtowanie pozytywnego odbioru kontroli operacyjnej, dominują natomiast jednoznacznie krytyczne przekazy. Rozwiązaniem problemu negatywnego postrzegania tego rodzaju czynności operacyjnych może być więc prowadzenie szerokich kampanii społecznych ukazujących płynące z niej korzyści, np. życie w bezpiecznym kraju.

Budowanie zaufania społecznego jest procesem czasochłonnym, wymagającym dużego wysiłku. Może to być szczególnie trudne w odniesieniu do akceptacji i zrozumienia działań inwigilacyjnych. Jednak odpowiednia edukacja społeczeństwa oraz kampanie informacyjne na temat celów i procedur związanych z kontrolą operacyjną mogą przyczynić się do zwiększenia poziomu zaufania społecznego do działań służb specjalnych.

Istotne są zatem podnoszenie świadomości społeczeństwa na temat roli służb specjalnych w zapewnianiu bezpieczeństwa, konieczności prowadzenia konkretnych działań oraz rozwój edukacji antyterrorystycznej w Polsce. Przywoływany przykład Izraela dowodzi, że są to działania nie tylko pozwalające obywatelom samodzielnie dbać o własne bezpieczeństwo, lecz także ułatwiające pracę instytucjom państwowym. Świadomemu społeczeństwu, rozumiejącemu zagrożenie, przed którym ma być chronione, łatwiej jest wytłumaczyć potrzebę wprowadzenia określonych uprawnień.

Ostatnim wnioskiem z przeprowadzonych badań jest to, że Polacy na ogół nie są przeciwni zastosowaniu zdecydowanych środków zapobiegawczych, takich jak nieukierunkowane metody inwigilacyjne. Ponad połowa badanych (55%) wskazuje, że byłaby w stanie poświęcić swoje prawo do prywatności na rzecz zwiększenia bezpieczeństwa przez wyrażenie zgody na uzyskanie przez polskie służby specjalne uprawnień do prowadzenia masowego monitoringu cyberprzestrzeni. Oznacza to, że społeczeństwo traktuje bezpieczeństwo jako wartość wyższą, a jego zwiększanie może odbywać się kosztem prywatności.

Przedstawione propozycje działań pozwolą na zmniejszenie podejrzliwości obywateli i lęku przed działaniami służb oraz zwiększenie akceptacji

dla kontroli operacyjnej. Współpraca ze społeczeństwem stanowi bowiem we współczesnym świecie fundament skutecznej działalności instytucji państwowych, szczególnie w tak newralgicznym obszarze jak bezpieczeństwo.

Bibliografia

Chmielarz K., *Prawo do prywatności a bezpieczeństwo wewnętrzne państwa. Kontrola operacyjna i dane telekomunikacyjne w kontekście inwigilacji społeczeństwa*, Warszawa 2020.

Kustra A., *Inwigilacja – podstawowe znaczenia*, w: *Społeczeństwo inwigilowane w państwie prawa*, P. Chrzczonowicz, V. Kwiatkowska-Darul, K. Skowroński (red.), Toruń 2003.

Poradnik prewencji terrorystycznej, ABW, Warszawa 2021.

Ruzikowski T., *Instrukcje pracy operacyjnej aparatu bezpieczeństwa (1945–1989)*, Warszawa 2004.

Tomczyk P., Mider D., Grzegorczyk J., *Inwigilacja elektroniczna jako metoda pozyskiwania informacji – ewaluacja i prognozy*, „Studia Politologiczne" 2019, t. 54, D. Mider (red.), s. 258–294. https://doi.org/10.33896/SPolit.2019.54.10.

Wójtowicz T., *Jak pokonać ISIS? Metody walki z Państwem Islamskim*, „Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego" 2016, t. 10, nr 2, s. 87–109. https://doi.org/10.34862/rbm.2016.2.11.

Źródła internetowe

Armstrong P., Balitzky S., Harris A., *BigTech – implications for the financial sector*, ESMA Report on Trends, Risks and Vulnerabilities, nr 1, 2020, https://www.esma.europa.eu/sites/default/files/trv_2020_1-bigtech_implications_for_the_financial_sector.pdf [dostęp: 3 V 2023].

Czołowe platformy z kategorii Mapy i lokalizatory w grudniu 2021 r., WirtualneMedia.pl, 7 II 2022 r., https://static.wirtualnemedia.pl/media/images/2013/imagesnew/mapy-grudzien2021.jpg [dostęp: 3 V 2023].

Duke S.A., *Nontargets: Understanding the Apathy Towards the Israeli Security Agency's COVID-19 Surveillance*, Surveillance & Society, 5 III 2021 r., https://ojs.library.queensu.ca/index.php/surveillance-and-society/article/view/14271 [dostęp: 20 VI 2024]. https://doi.org/10.24908/ss.v19i1.14271.

E-commerce w Polsce 2022, Gemius Polska, 29 IX 2022 r., https://www.gemius.pl/wszystkie-artykuly-aktualnosci/raport-e-commerce-2022-juz-dostepny.html [dostęp: 21 VII 2024].

Empowering people to live a healthier day. Innovation using Apple technology to support personal health, research, and care, Apple, 20 VII 2022 r., https://www.apple.com/newsroom/pdfs/Health-Report-July-2022.pdf [dostęp: 3 V 2023].

FBI Active Shooter Safety Resources, FBI, https://www.fbi.gov/how-we-can-help-you/safety-resources/active-shooter-safety-resources [dostęp: 1 V 2023].

Gross J.A., *Shin Bet says 250 'significant terror attacks' thwarted since January*, The Times of Israel, 13 VI 2018 r., https://www.timesofisrael.com/shin-bet-says-thwarted-250-significant-terror-attacks-since-january/ [dostęp: 2 V 2023].

Jak dane nawigacyjne pomagają ulepszać Mapy Google, Google, https://support.google.com/maps/answer/10565726?hl=PL&ref_topic=6384263 [dostęp: 3 V 2023].

Kontrwywiad jest obszarem nieznanym i niezrozumiałym, rozmowa J. Rauby z A. Grabowską-Siwiec, S. Kuligowską, YouTube, 16 I 2023 r., https://www.youtube.com/watch?v=CMbE6e3qyHo [dostęp: 2 V 2023].

Małecki G., *Służby wywiadowcze między zaufaniem a kontrolą*, InfoSecurity24, 19 XII 2017 r., https://infosecurity24.pl/sluzby-specjalne/sluzby-wywiadowcze-miedzy-zaufaniem-a-kontrola-analiza [dostęp: 2 V 2023].

OECD Survey on Drivers of Trust in Public Institutions – 2024 Results. Building Trust in a Complex Policy Environment, OECD, 2024, https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2024/07/oecd-survey-on-drivers-of-trust-in-public-institutions-2024-results_eeb36452/9a20554b-en.pdf [dostęp: 25 VII 2024].

OECD Survey on Drivers of Trust in Public Institutions 2024 Results – Country Notes: Denmark, OECD, 10 VII 2024 r., https://www.oecd.org/en/publications/oecd-survey-on-drivers-of-trust-in-public-institutions-2024-results-country-notes_a8004759-en/denmark_ac5b6973-en.html [dostęp: 23 VII 2024].

Podsumowanie roku: czy 2022 r. był dobry dla wolności i prywatności?, YouTube, 12 I 2023 r., https://www.youtube.com/watch?v=TE-9QrbdDwA [dostęp: 4 V 2023].

Polska: Zmiany w ustawie o policji rażąco naruszają prawa człowieka, Amnesty International, 29 I 2016 r., https://www.amnesty.org.pl/polska-zmiany-w-ustawie-o-policji-ra%C5%BC%C4%85co-naruszaj%C4%85-prawa-cz%C5%82owieka/ [dostęp: 21 VII 2024].

Rodzaje stopni alarmowych, Serwis Rzeczypospolitej Polskiej, https://www.gov.pl/web/mswia/rodzaje-stopni-alarmowych [dostęp: 4 V 2023].

Ustawa antyterrorystyczna to „waterboarding" dla wolności słowa w sieci, Fundacja Panoptykon, 10 V 2016 r., https://panoptykon.org/wiadomosc/ustawa-antyterrorystyczna-waterboarding-dla-wolnosci-slowa-w-sieci [dostęp: 21 VII 2024].

Zarządzanie ustawieniami lokalizacji na urządzeniu z Androidem, Google, https://support.google.com/accounts/answer/3467281?hl=pl [dostęp: 3 V 2023].

Zasady ochrony prywatności, Meta, https://pl-pl.facebook.com/privacy/policy/ [dostęp: 3 V 2023].

Zaufanie społeczne, „Komunikat z badań CBOS" 2022, nr 37, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2022/K_037_22.PDF [dostęp: 20 VI 2024].

Bartosz Bochyński

Absolwent studiów licencjackich na Akademii Sztuki Wojennej w Warszawie na kierunku bezpieczeństwo międzynarodowe i dyplomacja.

Kontakt: bbf16@interia.pl

VARIA

Terroryzm – studia, analizy, prewencja, 2024, nr 6: 225–254
CC BY-NC-SA 4.0
https://doi.org/10.4467/27204383TER.24.024.20244

Varia

Zarządzanie bezpieczeństwem najważniejszych osób w państwie

Esej wyjaśniający

Marcin Lipka

Centrum Badań nad Ryzykami Społecznymi i Gospodarczymi, Collegium Civitas

https://orcid.org/0000-0002-0931-4036

Modele myślowe a rzeczywistość

Modele myślowe to różne strategie, reguły upraszczające i skróty pozwalające zmniejszyć obciążenie mózgu związane z procesami przetwarzania informacji. Uproszczenia te pomagają w podejmowaniu decyzji i radzeniu sobie z niejednoznacznością i złożonością informacji, ale mogą również prowadzić do stałych i przewidywalnych błędów mentalnych, określanych jako złudzenia poznawcze[1]. Jednocześnie błyskawiczny rozwój w wielu dziedzinach

[1] R.J. Heuer, Jr., *Psychology of Intelligence Analysis*, https://www.ialeia.org/docs/Psychology_of_Intelligence_Analysis.pdf, s. 111–169 [dostęp: 9 VI 2024]. Szerzej o modelach myślowych zob. M. Lipka, *Bezpieczeństwo antyterrorystyczne w świetle procesów podejmowania decyzji przez personel obiektu infrastruktury krytycznej*, w: *Bezpieczeństwo antyterrorystyczne budynków użyteczności publicznej. Tom I. Analiza-diagnoza-case study*, B. Wiśniewska-Paź, M. Szostak, J. Stelmach (red.), Toruń 2018, s. 57–86.

życia sprawia, że obecnie nie można mówić o jakichś stałych modelach myślowych. Wnioski zaprezentowane w niniejszym eseju, oparte na modelach jako układach myślowych i formach poznania naukowego, również będą ulegać dezaktualizacji wraz ze zmieniającą się rzeczywistością.

Powyższe może wskazywać, że zarówno jednostki, jak i formacje (służby) działające na rzecz zapewnienia bezpieczeństwa najważniejszym osobom w państwie muszą odnaleźć się w sytuacji paradoksu. Z jednej strony mają określone zadania, a więc potrzebują poznawczej kontroli nad rzeczywistością – rozumienia różnych czynników ryzyka i zagrożeń, tego, co robią i co może się wydarzyć – a z drugiej strony doświadczenia pokazują, że to, co wiedzą teraz, decyzje i działania, które podejmują, co antycypują, jutro może być nieaktualne.

Te konstatacje stanowią punkt wyjścia do zaprezentowania przez autora modelu adaptacyjnego cyklu podejmowania decyzji.

Wniosek 1. Osoby i służby odpowiedzialne za bezpieczeństwo najważniejszych osób w państwie powinny dysponować maksymalnie dużym zbiorem modeli myślowych, pozwalającym poprawnie interpretować zmieniającą się rzeczywistość i podejmować najlepsze decyzje. Niezbędna jest też zdolność do tworzenia nowych modeli i destrukcji tych, które przestały być użyteczne.

Czym jest zabójstwo polityczne

W odniesieniu do bezpieczeństwa najważniejszych osób w państwie, rozpatrywanego w wymiarze uwzględniającym zarówno podstawowe wartości, takie jak życie i zdrowie, jak i swobodę prowadzenia aktywności politycznej i prywatnej, można wskazać dwa główne zagrożenia – zamach i atak. Na potrzeby niniejszego eseju zostało przyjęte, że zamach to działanie zaplanowane i zorganizowane, którego głównym celem jest pozbawienie ofiary życia, a atak to akt agresji, którego głównym celem nie jest pozbawienie życia, ale może on do tego doprowadzić. Trzecie zagrożenie, będące pochodną dwóch wymienionych, to groźba, rozumiana jako zapowiedź spowodowania niebezpiecznej lub niekorzystnej sytuacji dla osoby, do której jest kierowana. Zagrożenie dla państwa będzie stanowić groźba wywołująca stany psychiczne szkodliwie wpływające na proces podejmowania decyzji politycznych. Wskazane zagrożenia są urzeczywistniane

przez sprawców działania wpisującego się w ramy definicyjne poszczególnych zagrożeń. Wydaje się, że sprawcom tym można przypisać atrybut „sprawczości" – istotną cechę polegającą na tym, że przez oddziaływanie fizyczne i/lub psychologiczne na osobę sprawującą władzę wpływają oni na szerszą sieć relacji społecznych[2].

Zabójstwo polityczne jest jedną z najmniej wyjaśnionych form agresji wśród ludzi. Dotychczasowe wysiłki badaczy z zakresu historii, psychologii, socjologii i politologii nie przynoszą pełnego wytłumaczenia tego fenomenu[3]. Próbę stworzenia ogólnej teorii zabójstwa politycznego podjął Ronald F. White. Dostrzegł on, że definicje tego rodzaju zabójstwa skupiają się na trzech podstawowych kryteriach: politycznym znaczeniu ofiary, motywacji politycznej (w przeciwieństwie do np. motywacji osobistej) oraz skutku działania zamierzonego (nieprzypadkowego i nienaturalnego). Jego zdaniem w historii ludzkości zachowania prowadzące do zabójstwa politycznego zawsze były kształtowane przez dwa bardzo złożone zbiory zmiennych określane jako „motywacje" i „możliwości". Wpływ na te zmienne ma ewolucja technologiczna[4]. Na tej podstawie White wyróżnił podstawowe elementy konstytuujące teorię zabójstwa politycznego: cele (politycy), zabójcy i ich motywacje, możliwości, technologia i technika[5].

Zabójstwa polityczne z definicji są zdarzeniami politycznymi, dlatego ważne jest odróżnienie motywacji politycznej od niepolitycznej. Aby zabójstwo mogło zostać uznane za polityczne, musi być skutkiem zamierzonego działania. Tego rodzaju zdarzenia wywołują duży oddźwięk społeczny. Przez niektóre kręgi polityczne zabójcy są komplementowani, przez inne potępiani. Część sprawców od razu przyznaje się do swojego czynu i składa obszerne wyjaśnienia, chcąc skorzystać z zainteresowania mediów

[2] M. Banks, *Materiały wizualne w badaniach jakościowych*, Warszawa 2009, s. 35.

[3] R.F. White, *Assassination Discourse and Political Power: The Death of Alexander Litvinenko*, „Assassination Research" 2008, t. 5, nr 2, https://www.academia.edu/6272282/Assassination_Discourse_and_Political_Power_The_Death_of_Alexander_Litvinenko, s. 1 [dostęp: 13 VI 2024].

[4] Współcześnie wpływ nowych technologii na motywacje widać w ramach zjawiska terroryzmu, na przykładzie tzw. samorodnych komórek, czyli małych grup osób. Studiują one fora internetowe gromadzące osoby zradykalizowane i w ten sposób budują i wzmacniają swoją motywację do podjęcia działań terrorystycznych.

[5] R.F. White, *Assassination Discourse and Political Power*..., s. 3–5.

i społecznego rozgłosu, inni (...) *głoszą swoją niewinność przez całą drogę prowadzącą na szubienicę*[6].

Wokół zabójców politycznych narosło wiele mitów. Literatura zawiera opisy „charakterystycznych cech przyszłego mordercy" i tezy mówiące o tym, że potencjalni zabójcy są jednostkami cierpiącymi na dezintegrację osobowości i manię prześladowczą[7]. W rzeczywistości nie istnieje opis, który można byłoby nazwać profilem zabójcy politycznego[8], a choroby psychiczne nie stanowią jedynej przyczyny podejmowania działań prowadzących do zamachów i ataków.

Pisząc o teoriach dotyczących zabójstwa politycznego, warto przywołać funkcjonujący w piśmiennictwie prosty model zabójstw politycznych, opierający się na opracowanej przez Gary'ego Beckera ekonomicznej teorii przestępczości[9], następnie rozszerzonej i testowanej empirycznie. Osią tej teorii jest założenie, że zabójstwo polityczne obejmuje dwa elementy: popyt na popełnienie przestępstwa generowany przez osoby oczekujące na zysk związany ze skutkami tego przestępstwa oraz podaż w postaci potencjalnych ofiar (w tym przypadku są to osoby pełniące funkcje publiczne), będących w stanie wpływać na stopień, w jakim stają się celem ataku. Obu grupom są dostępne opcje, między którymi dokonują wyborów w celu zmaksymalizowania swoich korzyści. Według teorii Beckera liczba popełnianych przestępstw (zabójstw politycznych) jest wynikiem oddziaływania popytu i podaży, czyli równowagi[10].

Wniosek 2. Zachowania prowadzące do zabójstwa politycznego są kształtowane przez dwa zbiory zmiennych – motywacje i możliwości, stale podlegające zmianom wraz z ewolucją technologiczną.

[6] Tenże, *A Prolegomenon to a General Theory of Assassination*, https://www.academia.edu/6272354/A_Prolegomenon_to_a_General_THeory_of_Assassination [dostęp: 13 VI 2024]. Tłumaczenia w tekście pochodzą od autora (dop. red.).

[7] Na przykład: J. Kaczyński, *Taktyka działań ochronnych. Ochrona osób*, Gdańsk 2009, s. 31–32.

[8] R.A. Fein, B. Vossekuil, *Protective Intelligence and Threat Assessment Investigations: A Guide for State and Local Law Enforcement Officials*, https://www.ojp.gov/pdffiles1/nij/179981.pdf, s. 13 [dostęp: 9 VI 2024].

[9] G.S. Becker, *Crime and Punishment: An Economic Approach*, „Journal of Political Economy" 1968, nr 76, s. 497–529.

[10] B.S. Frey, *Why Kill Politicians? A Rational Choice Analysis of Political Assassinations*, https://www.zora.uzh.ch/id/eprint/52279/1/iewwp324.pdf, s. 4–5 [dostęp: 24 VI 2024].

Zamachowcy, napastnicy i ich motywacje

Psycholodzy pojęciem motywacji określają mechanizm regulacyjny w procesie gospodarowania przez człowieka energią przy podejmowaniu i wykonywaniu czynności. Dzięki temu mechanizmowi w umyśle tworzą się dążenia, czyli skłonności do podejmowania czynności ukierunkowanych na osiągnięcie celu. Przez cel należy rozumieć projekt stanu rzeczy powstający w umyśle człowieka i uzyskujący zdolność do kierowania jego czynnościami. Realizacja intencji wymaga odpowiedniego zorganizowania czynności i koncentracji energii, co jest zasadniczą funkcją procesu motywacyjnego[11].

Istotny wkład w poznanie cech zamachowców i napastników oraz motywacji, które nimi kierowały, wniosły badania empiryczne dotyczące zamachów i ataków na osoby publiczne[12] oraz inne powszechnie znane osoby przeprowadzonych w Europie Zachodniej i Stanach Zjednoczonych Ameryki oraz na członków rodziny królewskiej w Wielkiej Brytanii.

W USA badaniami objęto 83 osoby osadzone w więzieniach, które w latach 1949–1996 dokonały (lub próbowały dokonać) 74 zamachów i ataków na osoby publiczne lub inne ważne osoby w tym kraju. Sześć z nich zostało przeprowadzonych przez 16 osób będących członkami grup zorganizowanych, 68 – przez osoby działające w pojedynkę (jedna osoba dokonała dwóch zamachów).

Po przeanalizowaniu danych badacze stwierdzili, że[13]:

- zamachowcy i napastnicy nie pasowali do żadnej amerykańskiej charakterystyki opisowej bądź demograficznej (a nawet kilku charakterystyk). Wśród zamachowców i napastników byli mężczyźni i kobiety, w różnym wieku, o różnym poziomie wykształcenia i historii zatrudnienia oraz z różnymi pozostałymi cechami demograficznymi;

[11] J. Reykowski, *Procesy emocjonalne, motywacja, osobowość*, seria: *Psychologia ogólna*, T. Tomaszewski (red.), Warszawa 1992, s. 59.

[12] Autor posługuje się pojęciem osoby publicznej zgodnie z definicją zawartą w *Decyzji Rady 2009/796/WSiSW z dnia 4 czerwca 2009 r. zmieniającej decyzję 2002/956/WSiSW ustanawiającą europejską sieć ochrony osób publicznych* (Dz. Urz. UE L 283/62 z 30 X 2009 r.). Osoba publiczna to „każda osoba, zarówno będąca urzędnikiem, jak i nim niebędąca, której przyznaje się ochronę przez służbę ochrony, zgodnie z ustawodawstwem krajowym państwa członkowskiego lub na podstawie przepisów organizacji lub instytucji o charakterze międzynarodowym lub ponadnarodowym".

[13] R.A. Fein, B. Vossekuil, *Protective Intelligence*..., s. 12–15.

- w większości przypadków choroba psychiczna nie była przyczyną zachowań prowadzących do zamachu czy ataku. Działania te podejmowały osoby, które postrzegały je jako sposób osiągnięcia swoich celów lub rozwiązania problemów, co jest dość racjonalnym posunięciem. Tylko w kilku przypadkach do przeprowadzenia zamachu lub ataku przyczyniła się choroba psychiczna. Co istotne, symptomy choroby nie przeszkodziły w realizacji zamierzeń (wyniki tych badań przeczą panującemu w Stanach Zjednoczonych obiegowemu przekonaniu, że zamachy i ataki na osoby publiczne często są skutkiem nieracjonalnej, niezrozumiałej motywacji, a sprawcy są chorzy psychicznie);
- w kwestii gróźb kierowanych przez sprawców do osób publicznych lub instytucji państwowych:
  - 44 osoby nie kierowały bezpośrednich gróźb do swojej ofiary,
  - mniej niż 10% sprawców kierowało bezpośrednie groźby do swojej ofiary lub instytucji państwowej,
  - dwie trzecie sprawców prowadziło rozmowy (z rodziną, przyjaciółmi, znajomymi) lub spisywało notatki, z których wynikało, że rozważają dokonanie zamachu czy ataku.

Ponadto wykazano, że osoby, które przeprowadziły zamach czy atak na osobę publiczną, miały często więcej niż jeden motyw działania. Kierowały się one m.in. chęcią[14]:

- zdobycia rozgłosu,
- dokonania zemsty za wyrządzone krzywdy,
- zakończenia osobistych problemów poprzez uśmiercenie przez funkcjonariuszy służb,
- zwrócenia uwagi publicznej na jakiś problem,
- ochrony kraju lub świata,
- nawiązania specjalnej relacji z ofiarą,
- uzyskania korzyści finansowych,
- dokonania zmian politycznych.

Wyniki tych badań wskazują, że choroby psychiczne nie stanowią częstej przyczyny zamachów i ataków na osoby publiczne, oraz sugerują, że

[14] R.A. Fein, B. Vossekuil, *Assassination in the United States: An Operational Study of Recent Assassins, Attackers, and Near-Lethal Approachers*, „Journal of Forensic Sciences" 1999, t. 44, nr 2, https://www.secretservice.gov/sites/default/files/2020-04/ecsp1.pdf, s. 327–328 [dostęp: 8 VI 2024].

groźby nie mają wartości prognostycznej, która mogłaby służyć przewidywaniu zagrożeń i zapobieganiu im.

Inna grupa badaczy poddała analizie zamachy i ataki na polityków, do których doszło w Europie Zachodniej w latach 1990–2004[15]. Przeanalizowano 24 incydenty, w których pięć osób zginęło, a osiem odniosło poważne rany. Wiek sprawców wynosił od 25 do 57 lat, wśród nich było pięć kobiet. Poza jednym przypadkiem działali oni w pojedynkę. W dziesięciu przypadkach byli samotnikami izolującymi się od społeczeństwa.

Na podstawie przeprowadzonych badań stwierdzono, że:

- w dziesięciu przypadkach zamachy i ataki wiązały się z chorobami psychicznymi sprawców, w dziewięciu – z motywacją polityczną, w czterech – z nadmiernym spożyciem alkoholu, w jednym przypadku nie ustalono motywacji;
- prawie wszyscy zamachowcy i napastnicy, u których stwierdzono chorobę psychiczną, kierowali ostrzeżenia w postaci nieuporządkowanej komunikacji z przyszłymi ofiarami i prób fizycznego zbliżenia się do nich. W 11 przypadkach u zamachowców i napastników występowały zachowania, które można było zinterpretować jako ostrzeżenia. Polegały one na: rozwieszaniu plakatów z postulatami, zamieszczaniu ogłoszeń w gazetach, próbach wytaczania procesów rządowi, prowadzeniu chaotycznej korespondencji kierowanej do polityków i policji, wysyłaniu do polityków listów zawierających groźby, opowiadaniu swoim przyjaciołom o planach przeprowadzenia ataku lub samospalenia. W niektórych przypadkach takie zachowania trwały przez kilka lat.

Z badań płynie wniosek, że wczesne rozpoznanie fiksacji osobą publiczną oraz prowadzonej z nią komunikacji może przyczynić się do identyfikacji osób stanowiących potencjalne zagrożenie.

Dzięki tym badaniom zidentyfikowano również inne aspekty motywacji, które doprowadziły do zamachów i ataków na polityków w Europie Zachodniej. Pięciu zamachowców było członkami bojówek bądź radykalnych organizacji. W trzech przypadkach zamachowcy zamierzali ponieść śmierć w trakcie zamachu, dwóch z nich kierowało się chęcią zdobycia rozgłosu i sławy. Trzech zamachowców traktowało zamach jako zemstę za

[15] D.V. James i in., *The role of mental disorder in attacks on European politicians 1990–2004*, „Acta Psychiatrica Scandinavica" 2007, nr 116 (5), s. 334–344. https://doi.org/10.1111/j.1600-0447.2007.01077.x. Do zamachów i ataków doszło w: Austrii, Francji, Niemczech, Włoszech, Holandii, Szwecji, Szwajcarii i Wielkiej Brytanii.

swoje krzywdy, ośmiu chciało nagłośnić jakiś problem, a czterech ochronić swój kraj[16].

Wyniki omawianych badań sugerują, że ze względów praktycznych korzystne jest stosowanie podziału na zamachy motywowane politycznie i te, do których przyczyniła się choroba psychiczna sprawcy. Zamachowcy, których motywacje mają głównie charakter polityczny, bardzo rzadko sygnalizują swoje zamiary, np. w postaci gróźb kierowanych do przyszłych ofiar. Zabezpieczanie przed tą grupą sprawców polega przede wszystkim na bezpośredniej ochronie fizycznej osób publicznych, szczególnie w miejscach publicznych. Doszło w nich bowiem do 22 z 24 analizowanych zamachów i ataków. Z kolei w przypadku większości śmiertelnych zamachów, do których przyczyniła się choroba psychiczna, sprawcy podejmowali wcześniej działania sygnalizujące ich zamiary. Większość zachowań stanowiących ostrzeżenie była łatwa do zaobserwowania dla osób zwracających uwagę na tego rodzaju manifestacje. W związku z tym należy stwierdzić, że niektórym zamachom spowodowanym chorobą psychiczną można było zapobiec. Wymagałoby to większej świadomości otoczenia społecznego, opartej na wiedzy dotyczącej związku między niezdrowym zainteresowaniem osobami publicznymi a zamachami i atakami będącymi jego następstwem. Warto zaznaczyć, że znaczna część osób chorych psychicznie i przejawiających takie zainteresowanie nie podejmuje niebezpiecznych działań, ale nie można ignorować tego, że w tej grupie są i tacy, którzy mogą to zrobić[17].

W Wielkiej Brytanii analizie opisowej poddano 23 ataki[18] na członków rodziny królewskiej, które zostały przeprowadzone między 1778 r. a 1994 r. W większości przypadków (83%) celem był panujący monarcha. Tylko podczas dwóch ataków sprawcy spowodowali poważne obrażenia fizyczne u ofiar, 19 nie miało takich skutków. Żadnego z ataków nie dokonano w rezydencjach królewskich. Do 13 doszło w trakcie przemieszczania się ofiar, wsiadania do pociągów lub samochodów bądź wysiadania z nich. Dwa ataki zdarzyły się, gdy ofiary jeździły konno, siedem – podczas wystąpień publicznych (dwa w trakcie pobytu w teatrze, jeden na wyścigach). Piętnaście

[16] D.V. James i in., *The role of mental disorder…*, s. 340.

[17] Tamże, s. 343.

[18] Autorzy badania posłużyli się pojęciem ataku w znaczeniu wrogiego wystąpienia z użyciem broni lub doprowadzenia do kontaktu fizycznego z ofiarą.

ataków przeprowadzono w Londynie, trzy w innych miejscach Zjednoczonego Królestwa, trzy w Nowej Zelandii i dwa w Australii[19].

W 13 przypadkach sprawcy posłużyli się bronią palną (w sześciu przypadkach nie była ona załadowana amunicją bojową lub użyto amunicji hukowej). Poza jednym przypadkiem była to broń krótka. W trzech atakach skorzystano z noża, w trzech z kamieni, a w jednym z laski z mosiężną głownią. W dwóch przypadkach użyto przedmiotów niepowodujących poważnych obrażeń, w jednym dopuszczono się nieprzyzwoitego zachowania wobec księżnej[20].

Na podstawie analizy dotyczącej sprawców ataków zidentyfikowano następujące motywy ich działania[21]:

- ekstremalne zaangażowanie polityczne,
- pretendowanie do tronu (urojenia),
- poczucie doznanych krzywd (urojenia),
- ogólna złość na świat (urojenia),
- anomalie wieku dojrzewania (siedmiu napastników było w wieku nastoletnim),
- choroba psychiczna.

Podstawowym celem większości sprawców było zwrócenie uwagi opinii publicznej na siebie, na krzywdy, których w swoim mniemaniu doświadczyli, lub na poglądy polityczne. Niejednokrotnie atak stanowił demonstrację niezadowolenia, a nie próbę pozbawienia ofiary życia. Fakt ten pozwala wskazać na podobieństwo sprawców tych działań do osób, które dokonały ataków i zamachów na prezydentów Stanów Zjednoczonych. Pomimo wyraźnych różnic w kontekście politycznym wielu napastników w obu tych krajach było chorych psychicznie i kreowało spektakl protestu[22]. Przedstawione w niniejszym eseju wyniki badań ze Stanów Zjednoczonych i Wielkiej Brytanii są do siebie zbliżone. Różnica polega na inaczej rozłożonych akcentach.

[19] D.V. James i in., *Attacks on the British Royal Family: The Role of Psychotic Illness*, „The Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law" 2008, t. 36, nr 1, s. 59–63.

[20] Tamże, s. 63–64.

[21] Na wyniki badań Jamesa i wsp. dotyczących ataków na członków rodziny królewskiej powołują się autorzy: J.R. Meloy, L. Sheridan, J. Hoffmann, *Public Figure Stalking, Threats, and Attacks: The State of the Science*, w: *Stalking, Threatening, and Attacking Public Figures. A Psychological and Behavioral Analysis*, J.R. Meloy, L. Sheridan, J. Hoffmann (red.), Oxford University Press 2008, s. 14.

[22] R.T.M. Phillips, *Assessing Presidential Stalkers and Assassins*, „The Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law" 2006, t. 34, nr 2, s. 154–164.

Paradygmat osoby atakującej członków rodziny królewskiej to indywidualista, który po okresie chaotycznego prześladowania – stalkingu[23] – ucieka się do źle przygotowanego ataku. W badaniach przeprowadzonych w USA akcent położono na drogę prowadzącą do przemocy, która jest wytyczona przez quasi-racjonalne motywacje odzwierciedlające zaburzenia psychiczne niemające negatywnego wpływu na proces planowania zamachu czy ataku. Te dwa różne modele są odzwierciedleniem odmiennych rzeczywistości, w których powstały, a także różnych punktów widzenia tego samego problemu. Jeden wskazuje na potrzebę redukowania ryzyka zamachów i ataków przez identyfikowanie osób wysyłających sygnały ostrzegawcze oraz obejmowanie ich bardziej skuteczną opieką w zakresie zdrowia psychicznego. Drugi natomiast akcentuje skoncentrowanie się na środkach bezpośredniej ochrony fizycznej osób publicznych. Pomimo pewnych różnic w podejściu zarówno SO14 Royalty Protection Branch (komponent Metropolitan Police Service odpowiedzialny za ochronę członków rodziny królewskiej w Wielkiej Brytanii), jak i Secret Service prowadzą duże bazy z danymi osób, które groziły osobom publicznym lub je prześladowały. Bazy te wykorzystuje się m.in. do regularnego kontrolowania działalności osób pozostających w zainteresowaniu tych służb[24]. W każdym roku Secret Service monitoruje zachowanie ok. 2000 osób, które kierowały groźby wobec osób publicznych. Według danych przytoczonych w publikacji z 2010 r. 13% osób spośród obserwowanych skierowano na leczenie psychiatryczne, a 4% aresztowano[25].

Należy zauważyć, że typologie zamachowców i napastników powstałe na podstawie przywołanych badań stanowią zaledwie wstęp do zrozumienia ich motywacji. Obecnie nie ma dobrej typologii osób prześladujących i atakujących osoby publiczne. Naukowcy i służby ochrony stosują tę, która najlepiej pasuje do ich potrzeb badawczych i operacyjnych. To rodzi niebezpieczeństwo popełnienia błędów w ocenie ryzyka i zarządzaniu

[23] „Według amerykańskiej ustawowej definicji, stalking – to celowe, złośliwe, wielokrotne prześladowanie i molestowanie innej osoby, zagrażające jej bezpieczeństwu. Szeroki wzorzec zachowań charakteryzujących to zjawisko tworzą: telefonowanie, wysyłanie wiadomości (sms, e-mail), wysyłanie niemile widzianych podarunków i kwiatów, groźby, zachowania agresywne, śledzenie, obserwowanie i szkodzenie". Cyt. za: D. Piotrowicz, *Negocjacje kryzysowe i policyjne. Wybrane zagadnienia psychologiczne i kryminalne*, Warszawa 2010, s. 259.

[24] D.V. James i in., *Attacks on the British Royal Family…*, s. 66.

[25] L. Pastusiak, *Zamachy na prezydentów USA*, Warszawa 2010, s. 37–44.

zagrożeniem, spowodowane automatycznym dopasowywaniem danego przypadku do kategorii z przyjętej typologii[26].

Ponadto nadal obserwuje się tendencję do wyjaśniania zachowań zabójców jako wywołanych zaburzeniami osobowości. Jest to korzystne politycznie, gdyż pozwala na sprowadzenie znaczenia zamachu do przypadkowego aktu przemocy ze strony osoby z problemami psychicznymi. W konsekwencji zabójca lub niedoszły zabójca trafia do zakładu psychiatrycznego, co również jest korzystne politycznie, gdyż deprecjonuje jego wyjaśnienia dotyczące zamachu. Obszerna i stale wydłużająca się lista chorób psychicznych oferuje zestaw diagnoz, które mogą być postawione wobec faktycznego lub niedoszłego zabójcy[27]. Uznanie sprawcy za niepoczytalnego oddala podejrzenia o spisek, gdyż taka osoba jest uznawana za mało kooperatywną[28].

Na podstawie swoich doświadczeń ze służby w Biurze Ochrony Rządu (BOR) mogę stwierdzić, że w Polsce działania prewencyjne wobec osób podejmujących nieuprawniony kontakt z osobami ochranianymi były prowadzone w sposób zbliżony do tego, jakim posługiwały się inne służby ochrony w krajach Europy Zachodniej. Złożoność działań wymagających współpracy z innymi służbami i organami oraz liczba prowadzonych spraw przyczyniły się do zbudowania i utrzymywania dużej bazy danych takich osób.

Wniosek 3. Służby ochrony powinny mieć własne typologie osób podejmujących nieuprawnione próby kontaktu z najważniejszymi osobami w państwie. Typologie te powinna cechować użyteczność z uwagi na cele operacyjne związane z szacowaniem ryzyka przeprowadzenia zamachu czy ataku. W przypadku zidentyfikowania ryzyka ze strony danej osoby – w procesie sprawdzania przeszłości osób, które mają mieć dostęp do osób i obiektów objętych ochroną – powinna ona zostać objęta monitoringiem i mieć ograniczony dostęp do osób chronionych.

[26] J.R. Meloy, L. Sheridan, J. Hoffmann, *Public Figure Stalking*..., s. 13.

[27] *Jak psychiatria robi z nas wariatów?*, „Świat Wiedzy" 2013, nr 11, s. 98–105.

[28] M.N. Heyman, *A Study of Presidential Assassins*, „Behavioral Sciences and the Law" 1984, t. 2, nr 2, s. 131–149; R.F. White, *A Prolegomenon to a General Theory*...

Wsparcie intencjonalnie ukryte a motywacje zamachowców

Tym, co utrudnia sformułowanie ogólnej teorii zabójstwa politycznego, jest to, że część sprawców działa samodzielnie, a inni mają zakonspirowanych współpracowników, mogących udzielać im wsparcia w zakresie: informacyjnym (wywiadu), broni, transportu, alibi czy bezpiecznego schronienia po przeprowadzeniu zamachu.

Zamachy mogą być realizowane przez jednostki bądź grupy osób o pochodzeniu wewnętrznym (sprawcy są obywatelami państwa, w którym jest dokonywany zamach na osobę publiczną) lub zewnętrznym (zamachowcy są obywatelami obcego państwa). Wsparcie także może pochodzić bądź z własnego państwa, bądź z obcego, a czasami z obu jednocześnie.

Z uwagi na zróżnicowany poziom wsparcia dla sprawcy, jego pochodzenie wewnętrzne lub zewnętrzne oraz ukryty charakter w wielu przypadkach istnieje trudność w jego ujawnieniu. Na przykład po zamachu na Johna F. Kennedy'ego pojawiły się wątpliwości, czy Lee Oswald działał sam, czy był elementem większej konspiracji z udziałem Kuby, mafii, potentatów naftowych, tajnych agentów rządowych[29]. Chociaż wątpliwości te dały początek wielu teoriom spiskowym, to błędem byłoby pomijanie w rozważaniach nad motywacjami zabójców politycznych tych związanych z interesami nieformalnych grup działających w sposób intencjonalnie ukryty.

Można wyróżnić następujące niejawne sieci powiązań, które wymagają monitorowania z uwagi na ogólnie pojęte bezpieczeństwo państwa[30]:

- kryminalne organizacje przestępcze,
- złożone układy lobbystyczne lub/i aferowe,
- grupy terrorystyczne,
- organizacje wolnomularskie,
- siatki agenturalne obcych państw,
- antysystemowe ruchy społeczne,
- organizacje wywrotowe.

Istotne znaczenie dla wyjaśnienia działań podmiotów wchodzących w skład wymienionych sieci powiązań mają ich motywacje. Za Jonem Elsterem można wyróżnić cztery główne rodzaje motywów[31]:

[29] R.F. White, *A Prolegomenon to a General Theory*..., s. 11.

[30] Zob. szerzej: M. Lipka, *Motivations Leading to Attacks on Politicians*, „European Journal of Science and Research" 2018, nr 2, s. 61–72.

[31] J. Elster, *Reason, Interest and Passion In the East European Transitions*, „Social Science Information" 1999, nr 38 (4), s. 499–519, za: A. Zybertowicz, *Dynamika nieformalnych grup*

- interesy,
- emocje/pasje,
- wartości/racje,
- nawyki/uzależnienia.

Motywy te mogą działać synergicznie, współbieżnie lub rozbieżnie. Przykładem może być płatny morderca, dla którego wykonywana „praca" może być pasją, a jednocześnie sposobem na zabezpieczenie potrzeb materialnych. Spośród wymienionych motywów za najważniejsze uznaje się interesy[32].

Nieformalne grupy funkcjonujące jako bardziej lub mniej luźne sieci społeczne stworzone wokół interesów ich członków podejmują działania mające na celu dostosowywanie się do otoczenia bądź aktywnego oddziaływania na nie. W celu ochrony przed zagrożeniami wewnętrznymi grupy te posługują się dyscyplinowaniem w postaci presji, która w skrajnej postaci jest przemocą fizyczną, a zagrożenia zewnętrzne neutralizują m.in. poprzez tworzenie powiązań dających im hegemoniczną pozycję na danym polu gry. Ma to zniechęcać do konfrontacji z określoną siecią powiązań m.in. agendy państwa[33].

Z mojego doświadczenia wynika, że ustalenie ewentualnego wsparcia dla osoby stanowiącej potencjalne zagrożenie lub jej powiązań z nieformalnymi grupami interesu stanowiło najbardziej czasochłonny i skomplikowany element działań prewencyjnych. Ten proces może być jeszcze bardziej skomplikowany w sytuacji, gdy istnieje możliwość udziału czołowych polityków w zorganizowanych grupach przestępczych czy w układach lobbystycznych i aferowych.

Ważne miejsce wśród sieci powiązań wymagających monitorowania zajmują grupy terrorystyczne. Celem terroryzmu jest wywołanie strachu, aby za jego pomocą przejąć kontrolę nad obserwatorami aktu terrorystycznego[34]. Eksperci do spraw terroryzmu niejednokrotnie powtarzają, że zamachy terrorystyczne są teatrem skierowanym do tych, którzy patrzą, a nie

interesów: perspektywa teorii wyboru publicznego – wprowadzenie, w: *Za kulisami. Szkice o władzy, interesach i bezpieczeństwie*, K. Pietrowicz, P. Stankiewicz (red.), Poznań 2012, s. 31.

[32] A. Zybertowicz, *Dynamika nieformalnych grup interesów*..., s. 32.

[33] Tamże, s. 62–64.

[34] M. Filar, *Terroryzm – problemy definicyjne oraz regulacje prawne w polskim prawie karnym w świetle prawa międzynarodowego i porównawczego*, w: *Terroryzm. Materiały z sesji naukowej*, V. Kwiatkowska-Darul (red.), Toruń 2002, s. 17.

do tych, którzy giną[35]. *Im ważniejszy jest cel ataku, tym większa jest widownia i tym szerszy wywarty przez zamach wpływ*[36]. Nawet jeśli zamach się nie powiedzie, to i tak posłuży to nagłośnieniu jakiejś sprawy.

Wśród podmiotów stosujących terroryzm występuje wiele form organizacyjnych – hierarchiczne, sieciowe, hybrydowe, „samorodne komórki" działające jako specyficzny rodzaj franczyzy[37]. Cechą dużych organizacji terrorystycznych jest podejmowanie decyzji na różnych szczeblach. Na przykład analiza możliwości zaatakowania państw zachodnich przez Hamas wykazała, że w tej organizacji niektóre decyzje zapadają na szczeblu centralnym, inne są podejmowane przez lokalnych dowódców, przez pojedyncze, autonomiczne komórki albo przez indywidualnych członków prowadzących działania na własną rękę, tj. samotne wilki[38]. To sprawia, że trudno jest ogólnie wskazać, co motywuje organizacje terrorystyczne (lub pojedynczych terrorystów) do przeprowadzania zamachów na osoby publiczne. Może to być przekonanie, że zabójstwo ważnego polityka zmieni przyszłość i spowoduje nagłośnienie wyznawanych idei politycznych. Może to być wiara, że wyeliminowanie istotnej osoby przyczyni się do obalenia rządu. Znane są również przypadki, w których motywacja terrorystów była związana m.in. z korzyściami finansowymi. W związku z tym podejmowali oni działania na zamówienie rządów państw, organizacji lub pojedynczych osób[39].

Niektórzy autorzy wskazują również na związki między tajnymi organizacjami i służbami specjalnymi, które w sposób instrumentalny wykorzystują motywacje organizacji terrorystycznych i zorganizowanych grup przestępczych do osiągania własnych celów. W książce pt. *Czarna księga*

---

[35] Na podstawie wywiadu z Krzysztofem Liedelem, dyrektorem Centrum Badań nad Terroryzmem Collegium Civitas, TVN24, 25 IV 2009 r.

[36] Cyt. za: *Encyklopedia terroryzmu*, wyd. 1, Warszawa 2004, s. 233.

[37] A. Krawczyk, *Terroryzm ugrupowań fundamentalistycznych na obszarze Izraela w drugiej połowie XX wieku*, Katowice 2007, s. 212; M. Segeman, *Sieci terroru*, Kraków 2008, s. 169–170, 211–214; W. Grabowski, *Przyczyny, przebieg i skutki zamachu w Londynie z 7 lipca 2005 roku*, terroryzm.com, 23 VII 2005 r., http://www.terroryzm.com/przyczyny-przebieg-i-skutki-zamachu-w-londynie-z-7-lipca-2005-roku/ [dostęp: 13 VI 2024].

[38] M. Levitt, *Hamas. Polityka, dobroczynność i terroryzm w służbie dżihadu*, Kraków 2008, s. 303–315.

[39] Przykładów dostarcza biografia sławnego terrorysty Ilicha Ramíreza Sáncheza, pseud. „Carlos", opisana w książce: J. Follain, *Carlos „Szakal". Czerwony terrorysta*, Warszawa 1999; R. Faligot, R. Kauffer, *Służby specjalne. Historia wywiadu i kontrwywiadu na świecie*, Warszawa 2006, s. 758–760.

masonerii Guido Grandt opisał teorię rytualnego morderstwa na tle politycznym i swoje ustalenia[40]. Uważa on, że w przypadku rytualnych morderstw politycznych zabójstwo to metoda prowadzenia dyskursu politycznego, ostrzeżenie i sposób na zastraszenie zainteresowanych oraz kara wymierzona ofierze przez tajny związek. Grandt twierdzi, że (...) *charakterystyczne dla rytualnych morderstw (politycznych) jest ich przemilczanie i ukrywanie. Fabrykowanie fałszywych tropów, inscenizowanie miejsca zbrodni, wykorzystywanie podstawionych osób – to typowe działania w tych przypadkach*[41]. Jako przykład domniemanego rytualnego zabójstwa politycznego wskazał on zamach na włoskiego polityka Aldo Moro. Miała do niego doprowadzić współpraca między włoskimi i zagranicznymi tajnymi służbami, organizacjami terrorystycznymi i masońską lożą Propaganda Due.

Nawet jeżeli teorie przedstawiane przez Grandta uzna się za spiskowe, to wydaje się, że aby dobrze ocenić i zinterpretować niektóre zabójstwa polityczne, należy dążyć do uzyskania wiedzy o sferach: polityki, służb specjalnych, terrorystycznej, szarej (działalność polityczna tajnych stowarzyszeń) i czarnej (zlecanie morderstw politycznych przez rządy). Problematykę tę może porządkować schemat: kusznik – kusza – strzała – cel, stosowany już ok. 2300 lat temu przez chińskiego stratega Sun Pina[42]. Na przykład cel to osoba publiczna, strzała – organizacja terrorystyczna, kusza – służby specjalne. A kim jest kusznik?

W literaturze zachodniej funkcjonuje pojęcie *direct attacks*. Odnosi się do sytuacji, w której jakieś państwo przeprowadza fizyczną eliminację ważnego lidera politycznego lub dowódcy wojskowego innego państwa w celu osiągnięcia dla siebie wymiernych korzyści politycznych czy militarnych[43]. Używa się również (np. w Federacji Rosyjskiej) pojęcia *decapitation attack*, oznaczającego eliminację kluczowych osób w państwie poprzedzającą konflikt zbrojny z nim[44].

[40] G. Grandt, *Czarna księga masonerii. Tajna polityka, terror państwowy, skandale polityczne od rewolucji francuskiej do śmierci Uwe Barschela*, Bielany Wrocławskie 2010, s. 125–137.

[41] Tamże, s. 118.

[42] Sun Pin, *Military Methods of the Art of War*, Barnes and Noble Books 1995, s. 122–126, za: B.Z. Szałek, *Kilka prakseologicznych uwag na temat walki z terroryzmem*, w: K. Kowalczyk, W. Wróblewski, *Oblicza współczesnego terroryzmu*, Toruń 2006, s. 7.

[43] S.T. Hosmer, *Operations Against Enemy Leaders*, RAND Corporation 2001, s. 9–46.

[44] J. Kallberg, *Russia's Military – Losing the Will to Fight*, CEPA, 15 IX 2022 r., https://cepa.org/article/russias-military-losing-the-will-to-fight/ [dostęp: 24 VI 2024].

Aktualnym przykładem ataku dekapitacyjnego są próby zamachu na prezydenta Ukrainy Wołodymyra Zełenskiego podejmowane od początku wojny rosyjsko-ukraińskiej. W 2024 r. funkcjonariusze Służby Bezpieczeństwa Ukrainy (SBU) zatrzymali pięć osób, w tym dwóch pułkowników ukraińskiej służby ochraniającej najważniejszych urzędników, którzy na zlecenie rosyjskich służb specjalnych planowali zamachy m.in. na prezydenta, szefa SBU oraz szefa wywiadu wojskowego Ukrainy. Według informacji podanych przez SBU jednym z zadań wyznaczonych spiskowcom przez rosyjską służbę specjalną było znalezienie wśród członków ochrony prezydenta osoby, która wzięłaby przywódcę Ukrainy za zakładnika, a następnie go zabiła. W opublikowanym komunikacie szef SBU Wasyl Maluk stwierdził: *O naszej specjalnej operacji wiedziała ograniczona liczba osób, a ja osobiście monitorowałem jej przebieg. Atak terrorystyczny, który miał być prezentem dla Putina, w rzeczywistości okazał się porażką rosyjskich służb specjalnych*[45].

Te doniesienia pokazują, jak ważną rolę odgrywa zabezpieczenie kontrwywiadowcze funkcjonariuszy bezpośrednio ochraniających najważniejsze osoby w państwie. W czasie swojej służby organizowałem szkolenia z profilaktyki kontrwywiadowczej przeznaczone dla funkcjonariuszy BOR, prowadzone przez doświadczonych oficerów Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego. Istotnym środkiem prewencyjnym powinno być też systematyczne sprawdzanie lojalności funkcjonariusza (w przypadku ochrony najważniejszych osób w Polsce jest to Służba Ochrony Państwa) w ramach badania psychofizjologicznego z wykorzystaniem poligrafu.

Wniosek 4. W przypadku zagrożenia ze strony zorganizowanych grup działających w sposób intencjonalnie ukryty największe znaczenie ma efektywność działań służb wywiadu i kontrwywiadu. Z kolei służba ochrony odpowiedzialna za bezpośrednią ochronę fizyczną najważniejszych osób w państwie musi być gotowa do odparcia zamachu lub ataku w każdym miejscu i czasie, nawet przy braku wyprzedzającej informacji o zagrożeniu. Funkcjonariusze ochrony bezpośredniej powinni być objęci stałym zabezpieczeniem kontrwywiadowczym.

[45] *Pięciu szpiegów FSB planowało zamach na Zełenskiego*, InfoSecurity24, 7 V 2024 r., https://infosecurity24.pl/za-granica/pieciu-szpiegow-fsb-planowalo-zamach-na-zelenskiego [dostęp: 24 VI 2024].

Możliwości przeprowadzenia zamachu

To, czy dojdzie do zamachu i będzie on skuteczny, zależy od wielu czynników związanych z możliwościami jego przeprowadzenia. Składają się na nie potencjał samych zamachowców, dostępność do osoby publicznej, wiedza o jej aktualnym miejscu pobytu.

Potencjał danej osoby lub grupy osób oznacza ich zdolność do zastosowania konkretnej metody zamachu, która to zdolność jest determinowana dostępem do środków wykorzystywanych w danej metodzie. Na przykład, jeżeli zamachowiec zamierza przeprowadzić zamach z użyciem pistoletu, to musi zapewnić sobie dostęp do tej broni i amunicji. Aby zbliżyć się do ofiary, musi wykazać się rzetelnością w gromadzeniu informacji i specyficznymi umiejętnościami, np. socjotechnicznymi. Chodzi m.in. o umiejętność „wchodzenia w rolę"[46], którą można doskonalić przez trening. Wejście w rolę np. umundurowanego funkcjonariusza służb, żołnierza czy członka grupy rekonstrukcyjnej może umożliwić uzbrojonemu zamachowcowi zbliżenie się do swojej ofiary na odpowiednią odległość bez wzbudzenia podejrzeń funkcjonariuszy ochrony bezpośredniej. Gdy zamachowcowi uda się osiągnąć dogodne warunki do oddania strzału, musi wykazać się warunkami psychicznymi i motorycznymi pozwalającymi na pokonanie stresu, skoncentrowanie się, wydobycie broni, wycelowanie i oddanie celnego strzału oraz ewentualnie kolejnych strzałów, którym będzie już towarzyszyła reakcja ze strony członków ochrony.

Potencjał, który należy uwzględniać w ramach ochrony osób publicznych, zawiera się w granicach continuum wyznaczonego przez dwa umowne bieguny – minimum i maksimum. Potencjał minimalny można przypisać pojedynczej osobie niemającej odpowiedniej wiedzy i umiejętności,

[46] Wchodzenie w rolę definiuje się jako „kreowanie zmyślonego scenariusza w celu przekonania ofiary do ujawnienia określonych informacji lub podjęcia określonych działań. Jest to tworzenie historii oraz dobór stroju, toalety, osobowości oraz postaw, które składają się na charakterystykę odgrywanej postaci". Zob. Ch. Hadnagy, *Socjotechnika. Sztuka zdobywania władzy nad umysłami*, Gliwice 2012, s. 104–105. Przykładem wchodzenia w rolę może być próba dostania się na spotkanie kardynałów w Watykanie podjęta przez Ralpha Napierskiego. W prowizorycznym przebraniu przypominającym strój kardynała przeszedł on bez większych problemów przez wszystkie posterunki Gwardii Szwajcarskiej i prawie dostał się na salę obrad. Został zatrzymany przez innych kardynałów, którzy zwrócili uwagę na jego niewłaściwy strój. Zob. *Fałszywy kardynał na spotkaniu w Watykanie. Przepasany szalikiem i w kapeluszu a`la Capone*, TVN24, 4 III 2013 r., https://tvn24.pl/swiat/falszywy-kardynal-na-spotkaniu-w-watykanie-przepasany-szalikiem-i-w-kapeluszu-a-la-capone-ra309849-ls3429198 [dostęp: 24 VI 2024].

podejmującej spontaniczną próbę ataku, wyposażonej w środki niskiej technologii (np. nóż), których użycie wymaga minimalnego dystansu do osoby ochranianej, tj. bezpośredniego kontaktu fizycznego. Ten drugi potencjał można przypisać służbom specjalnym mającym dostęp do całego potencjału naukowo-technicznego swojego państwa.

W opinii Roberta Oatmana, eksperta w zakresie ochrony osób, analiza setek udanych i nieudanych zamachów na osoby publiczne pozwala na wyróżnienie tzw. wektora ataku, na który składają się kroki podejmowane przez zamachowców. Standardowy wektor ataku obejmuje trzy fazy: planowanie, przygotowanie oraz wykonanie. Kończy je osiągnięcie celu. Jako konstrukcja teoretyczna wektor ataku nie jest tylko przestrzenną ścieżką prowadzącą od zamachowcy do osoby publicznej będącej celem. Składa się na niego wiele czynników i kroków, które mogą zostać wplecione w plan zamachu, w tym liczebność grupy zamachowców, szczegółowość planu i wybór środka ataku. W zależności od całości czynników wektor ataku może się charakteryzować mniejszą bądź większą siłą[47].

Warto podkreślić, że literatura przedmiotu dostarcza wielu przykładów modeli operacyjnych. Ze względu na użyteczność operacyjną na uwagę zasługuje cykl ataku terrorystycznego opisany w serii artykułów zamieszczonych w 2004 r. na stronie internetowej organizacji Stratfor. Scott Stewart i Fred Burton, eksperci w zakresie zagrożeń terrorystycznych i kryminalnych, wskazywali, że proces zamachu obejmuje sześć faz tworzących tzw. cykl ataku terrorystycznego. Są to: wybór celu, planowanie, dyslokacja, atak, ucieczka, wykorzystanie zamachu[48].

Terroryści najczęściej wybierają cel o znaczeniu symbolicznym lub taki, którego zaatakowanie spowoduje największą reakcję mediów. W trakcie fazy wyboru jest analizowanych wiele wstępnie wytypowanych celów. Szczegółowość analizy będzie zależeć od potencjału grupy terrorystycznej i zabezpieczenia celów przed rozpoznaniem. Internet sprawia, że ta faza cyklu ataku jest znacznie łatwiejsza niż w przeszłości. Na stronach internetowych terroryści mogą bowiem znaleźć m.in. zdjęcia z imprez z udziałem osób publicznych, informacje o środkach ochrony, mapy, rozkłady pomieszczeń w budynkach.

[47] R.L. Oatman, *Executive Protection: Rising to the Challenge*, ASIS International 2009, s. 95–97; tenże, *Executive Protection: New Solutions for a New Era*, Noble House 2006, s. 57–80.

[48] F. Burton, *Stratfor on the Terrorist Attack Cycle*, Rane Worldview, 3 XII 2012 r., https://worldview.stratfor.com/article/stratfor-terrorist-attack-cycle [dostęp: 8 X 2017].

Po latach, po ponownym przeanalizowaniu tematu, Stewart stwierdził, że cykl ataku terrorystycznego jest nadal użyteczny, tylko należy postrzegać go elastycznie, a nie statycznie. Na przykład przy niektórych zamachach (jak te na ambasady USA w Tanzanii i Kenii w 1998 r.) identyfikacja i wybór celu zamachu trwały długo i były złożonym działaniem. Z kolei w innych identyfikacja celu – przy wyborze pojazdu jako środka zamachu na przechodniów – sprowadzała się do wiedzy terrorysty o zatłoczonych miejscach publicznych[49].

Zgodnie z przywołanym cyklem ataku terrorystycznego ten, kto chce dokonać zamachu, musi wybrać cel, zaplanować atak, pozyskać broń, którą chce wykorzystać, przeprowadzić obserwację celu, a następnie wdrożyć swój plan. W praktyce terrorysta będący samotnym wilkiem jest bardziej podatny na ograniczenia, ponieważ musi samodzielnie zrealizować każdy krok. W ten sposób naraża się na wykrycie w większej liczbie punktów cyklu niż grupa, która może przypisać poszczególne zadania różnym osobom[50].

W niektórych przypadkach możliwości przeprowadzenia zamachu należy wiązać z profilem psychologicznym osoby publicznej. Część tych osób ma tendencje do podejmowania nadmiernego ryzyka, w ramach aktywności zarówno zawodowej, jak i prywatnej, do ignorowania zagrożenia zamachem oraz niestosowania się do zasad określonych w przyjętym wariancie ochrony[51]. Chociaż profil psychologiczny potencjalnej ofiary jest istotny, to najważniejszymi zmiennymi, które należy brać pod uwagę przy ocenie możliwości przeprowadzenia zamachu na osobę publiczną, są lokalizacja i dostępność. Współcześnie na obie te zmienne duży wpływ ma rozwój technologiczny.

Wniosek 5. Służby ochrony powinny mieć możliwość odpowiedzi w przypadku zaistnienia najgorszego scenariusza, czyli konfrontacji z zamachowcami o najwyższym potencjale, stosującymi złożone metody i nowoczesne środki.

[49] S. Stewart, *The Terrorist Attack Cycle Remains Unbroken*, Rane Worldview, 27 VII 2017 r., https://worldview.stratfor.com/article/terrorist-attack-cycle-remains-unbroken [dostęp: 8 X 2017].

[50] Tamże.

[51] W.S. Crotty, *Presidential Assassinations*, „Society" 1998, t. 35, nr 2, s. 99–107.

Lokalizacja i dostępność osób publicznych

Można wskazać wiele przykładów z historii potwierdzających skuteczność strategii polegającej na ograniczeniu możliwości przeprowadzenia zamachu na osobę będącą celem poprzez utajnianie informacji o miejscu jej pobytu (lokalizacji). Przez długi czas korzystały z niej m.in. służby ochraniające dyktatora Iraku Saddama Husajna i przywódcę Libii Mu'ammara al-Kaddafiego. W obu przypadkach była ona stosowana w państwach autorytarnych i w czasie trwania konfliktu militarnego. Ponadto w ramach ochrony Husajna, poza ukrywaniem rzeczywistej lokalizacji, prowadzono zakłócanie informacyjne, w którym główną formą było pozorowanie obecności ochranianej osoby w danej lokalizacji. Działania te obejmowały korzystanie z sobowtórów, organizowanie pozorowanych przejazdów, przelotów i pobytów w określonym miejscu. Pozorowanie wiązało się z realizacją pełnego zakresu przedsięwzięć wykonywanych w czasie faktycznych wizyt[52]. Ukrywanie lokalizacji osób publicznych ma szczególne znaczenie w czasie konfliktów militarnych, gdy walczące strony stosują środki walki o dużej sile rażenia, np. bombardowanie przez lotnictwo. Za takim sposobem zamachu będzie przemawiał czynnik czasu, gdyż na rozpoznanie sił i środków ochrony, zaplanowanie zamachu i jego organizację potrzeba go znacznie więcej niż na przelot samolotów do celu[53].

W państwach demokratycznych standardem jest bezpośrednia interakcja pomiędzy przywódcami politycznymi a obywatelami. Przywódcy ci biorą udział w wydarzeniach, których zapowiedzi są podawane do publicznej wiadomości z dużym wyprzedzeniem czasowym. To powoduje, że ukrywanie lokalizacji nie może być stosowane w pełni. Współcześnie skuteczność tej strategii sukcesywnie obniżają stale rozwijające się systemy informacyjne wspomagające obserwację, wyszukiwanie i detekcję, w których wykorzystuje się m.in. satelity i samoloty bezzałogowe. Z drugiej strony nowoczesne

[52] Na podstawie rozmowy autora z byłym pracownikiem rezydencji Husajna, Karbala 2003 r.

[53] Na przykład w czasie II wojny światowej Mediterranean Allied Tactical Air Force (Alianckie Lotnictwo Taktyczne Morza Śródziemnego) próbowało zabić Hitlera, przeprowadzając nalot na hotel w Mediolanie, gdzie jakoby miał przebywać. Wiadomo również, że brytyjskie Special Operations Executive (Kierownictwo Operacji Specjalnych) planowało „zrównać z ziemią schronienie Hitlera w Berchtesgaden" (operacja „Hellhound"). Za: P. Hoffmann, *Osobista ochrona Hitlera*, Warszawa 2012, s. 442–443.

technologie są używane do prowadzenia zakłócania informacyjnego służącego ochronie osób publicznych[54].

Na marginesie nasuwa się pytanie, w kontekście toczonych w polskim parlamencie i mediach dyskusji na temat braku w Polsce schronów dla ludności cywilnej, w jakim stanie są stanowiska służące do kierowania obroną państwa. Należy wierzyć, że nie są to obiekty o cechach zabytków, z telefonami na korbę i książkami kontroli zawierającymi wpisy rosyjskich generałów z czasów Układu Warszawskiego.

Dostępność do osoby publicznej to stopień, w jakim dany środek może zostać skutecznie użyty do przeprowadzenia zamachu na tę osobę w danym czasie i miejscu. Na przykład skuteczne użycie pistoletu wymaga czasu potrzebnego do wydobycia broni i wycelowania oraz odpowiedniej (zazwyczaj kilkumetrowej) odległości do celu, który najlepiej by był dobrze widoczny i pozostawał w bezruchu. Spełnienie tych warunków oznacza duży stopień dostępności. Można go zmniejszać za pomocą: barier fizycznych (np. w postaci kuloodpornych przesłon), wygrodzeń i rozwiązań organizacyjnych powodujących zwiększenie odległości; działań rozpoznawczych (np. w postaci obserwacji) prowadzonych wobec osób znajdujących się w najbliżej odległości w celu wychwycenia momentu podjęcia przez zamachowcę działań i ograniczenia mu czasu potrzebnego na realizację kolejnych czynności; prewencyjnego sprawdzania osób mających przebywać w pobliżu osoby ochranianej, dokonywanego np. z użyciem detektora metali, aby wykryć broń. Analizując dostępność w odniesieniu do konkretnego czasu i miejsca, należy uwzględnić całe spektrum środków, które mogą zostać wykorzystane do przeprowadzenia zamachu. Na podstawie wniosków z takiej analizy dobiera się odpowiednie formy, metody i środki ochrony, które są następnie integrowane w ramach strategii ograniczania dostępności. Jednocześnie zamachowcy opracowują swoje kontrstrategie. Na działania obu stron ogromny wpływ ma rozwój technologiczny, który powoduje m.in., że wydłuża się, i tak już długa, lista środków wykorzystywanych do dokonania zamachów. Zamachowcy, zwłaszcza wywodzący się z organizacji terrorystycznych i służb specjalnych, chętnie sięgają po nowe rozwiązania techniczne, umiejętnie adaptując je do swoich potrzeb[55]. Nowe środki oraz kreatywne ich

[54] Szerzej na temat zakłócania informacyjnego zob. J. Janczak, *Zakłócanie informacyjne*, Warszawa 2001, s. 39–73.

[55] Ciekawym przykładem może być aresztowanie przez FBI dwóch mężczyzn, którzy planowali przeprowadzenie zamachu na prezydenta USA z wykorzystaniem zdalnie

wykorzystanie przez organizacje terrorystyczne (np. bomby umieszczane w końcowym odcinku przewodu pokarmowego czy w bieliźnie) mogą stanowić duże wyzwanie dla służb ochrony[56].

Warto wspomnieć o broni genetycznej. Pomimo że jej użycie nie zostało udokumentowane, to łącząc nanotechnologię, moc obliczeniową i biologię syntetyczną ze sztuczną inteligencją i robotyką, można sobie wyobrazić przyszłość, w której będzie możliwe produkowanie i dostarczanie „inteligentnych zarazków" w dowolnym miejscu i czasie[57]. Do opracowania spersonalizowanej broni biologicznej jest potrzebne pozyskanie żywych komórek od osoby będącej celem ataku. Opracowanie molekularnego profilu tych komórek pozwala na projektowanie, tworzenie i testowanie patogenów. Zastosowanie tego typu broni jest praktycznie nie do wykrycia – wirusy nie mają ani smaku, ani zapachu i można je z łatwością rozpylić w powietrzu. Jeżeli taki wirus atakowałby tylko DNA wskazanej osoby, to nie zachorowałby nikt inny. Broń genetyczną można zaprojektować w taki sposób, by zaczęła działać po kilku miesiącach lub latach. Skutki jej działania – choroba lub śmierć – byłyby wiązane z przyczynami naturalnymi[58].

Takie ryzyko jest brane pod uwagę przez ochronę prezydenta USA. Działania ochronne obejmują również zabezpieczanie jego DNA. Grupa żołnierzy dba o sterylizowanie lub niszczenie wszystkich rzeczy dotykanych

sterowanego emitera promieniowania rentgenowskiego zainstalowanego na samochodzie ciężarowym. Śledczy z FBI ustalili, że użycie tego typu technologii na ludziach powoduje śmierć, a objawy napromieniowania pojawiają się dopiero po pewnym czasie. Zob. *FBI foils plot to build strange X-Ray weapon. Possibly targeting president Obama*, ABC News, 19 VI 2013 r., https://abcnews.go.com/Politics/fbi-foils-plot-build-strange-ray-weapon-possibly/story?id=19440343 [dostęp: 24 VI 2024].

[56] J. Winter, S. Weinberger, *Al Qaeda claims new butt bomb*, The Intercept, 25 XII 2014 r., https://theintercept.com/2014/12/25/al-qaeda-claims-perfected-hidden-bomb/ [dostęp: 24 VI 2024].

[57] Y. Biberman, *The Technologies and International Politics of Genetic Warfare*, https://www.airuniversity.af.edu/Portals/10/SSQ/documents/Volume-15_Issue-3/Biberman.pdf, s. 6–33 [dostęp: 24 VI 2024].

[58] A. Hessel, M. Goodman, S. Kotler, *Hacking the President's DNA*, The Atlantic, listopad 2012 r., https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2012/11/hacking-the-presidents-dna/309147/ [dostęp: 24 VI 2024]; S. Liberatore, *China's spy agency claims 'gene weapons' that target specific races are being developed by 'certain' countries in eerie warning*, Mail Online, 31 X 2023 r., https://www.dailymail.co.uk/sciencetech/article-12694501/Chinas-spy-agency-claims-gene-weapons-target-specific-races-developed-certain-countries-eerie-warning.html [dostęp: 24 VI 2024].

przez przywódcę państwa. Chodzi o to, aby jego komórki nie dostały się w ręce osób zdolnych do wyprodukowania wirusa mogącego go zaatakować[59]. Przywódcy innych państw wożą ze sobą własne toalety lub zakładają na muszle klozetowe foliowe worki, które przechwytują wszystko, co może być nośnikiem informacji o stanie ich organizmu.

Ocenia się, że większość organizacji terrorystycznych najprawdopodobniej nie ma obecnie zasobów lub zdolności do zaprojektowania i wykorzystania broni genetycznej[60].

Wniosek 6. Analiza dostępności w odniesieniu do konkretnego czasu i miejsca jest niezbędnym elementem działań ochronnych z punktu widzenia ich skuteczności i optymalnego wykorzystania posiadanych zasobów.

Zarządzanie bezpieczeństwem najważniejszych osób w państwie w świetle modelu adaptacyjnego cyklu podejmowania decyzji

W badaniach z zakresu nauk o bezpieczeństwie, zwłaszcza w odniesieniu do zagadnień związanych z bezpieczeństwem państwa, jest wykorzystywany dorobek nauk o zarządzaniu[61]. Takie połączenie wynika zarówno ze współczesnego wymiaru zagrożeń, kryzysów i czynników ryzyka, wymagających holistycznego podejścia do związków przyczynowo-skutkowych, jak i z potrzeby budowania adekwatnych systemów bezpieczeństwa, które ze względu na swoją złożoność wymagają zarządzania. Ponadto, jak słusznie zauważa Paweł Tyrała, bezpieczeństwo jest na tyle ważnym elementem życia społecznego, że nie może być pozostawione działaniu intuicyjnemu, opartemu na próbach i błędach. Podlega ono prawom prakseologii, czyli wiąże się z działaniami sprawczymi[62].

[59] R. Kessler, *In the President's Secret Service: Behind the Scenes with Agents in the Line of Fire and the Presidents They Protect*, Crown Archetype 2009, s. 22–30.

[60] E.R. Troxel, *Genetically Targeted Bioweapons*, Academia, 25 IV 2016 r., https://www.academia.edu/42155090/Genetically_Targeted_Bioweapons, s. 20–21 [dostęp: 24 VI 2024].

[61] A. Dawidczyk, J. Gryz, S. Koziej, *Zarządzanie strategiczne bezpieczeństwem*, Łódź 2006; M.Z. Kulisz, *Zarządzanie strategiczne bezpieczeństwem Rzeczypospolitej Polskiej*, rozprawa habilitacyjna, Warszawa 2011.

[62] P. Tyrała, *Refleksja nad teorią i praktyką bezpieczeństwa*, w: *Zarządzanie bezpieczeństwem – wyzwania XXI wieku*, M. Lisiecki (red.), Warszawa 2008, s. 43–46.

Biorąc pod uwagę dotychczasowe rozważania, należy stwierdzić, że zarządzanie bezpieczeństwem najważniejszych osób w państwie to proces realizowany w ramach działań uwzględniających zasoby formacji ochronnych. Ma on zapewnić zidentyfikowanie i eliminację zagrożeń, wykorzystanie zarysowujących się szans oraz sprawne (skuteczne, ekonomiczne i korzystne) spełnianie przez te formacje wszystkich funkcji niezbędnych do utrzymywania optymalnego stanu bezpieczeństwa ochranianej osoby.

W zarządzaniu bezpieczeństwem najważniejszych osób w państwie należy wziąć pod uwagę zewnętrzne i wewnętrzne uwarunkowania funkcjonowania służb ochrony, czyli sumę elementów mogących mieć wpływ na decyzje i efektywność ich działania. Warto podkreślić, że nie istnieje niezawodna ochrona takich osób[63]. Celem powinno być zapewnienie im bezpieczeństwa na optymalnym poziomie. Głównym zadaniem jest zatem minimalizowanie ryzyka zamachu na ochranianą osobę w zakresie, na jaki pozwalają różnorodne uwarunkowania. Problem ten rozpoznała m.in. Komisja Warrena powołana do zbadania przyczyn zamachu na Johna F. Kennedy'ego. We wnioskach zawartych w raporcie Komisji stwierdzono m.in., że:

> (...) rozliczne obowiązki prezydenta wymagają częstych podróży do wszystkich części Stanów Zjednoczonych i za granicę. Ze względu na swe wielkie obowiązki prezydenci nie mogą być nigdy zabezpieczeni przed każdym potencjalnym niebezpieczeństwem. Trudności Służby Tajnej związane z odpowiedzialnością za ochronę zmieniają się zależnie od aktywności i charakteru pełnionego urzędu prezydenta, a także jego chęci zastosowania się do kroków podejmowanych dla zapewnienia mu bezpieczeństwa. Oceniając działalność służby tajnej, trzeba zrozumieć, że musi ona uwzględnić te ograniczenia przy spełnianiu swych obowiązków[64].

Zarządzanie to podejmowanie decyzji. W opinii Bolesława Kuca zarządzanie to (...) *decydowanie o tym, co należy zrobić, a następnie realizowanie tego dzięki efektywnemu wykorzystaniu zasobów*. Z praktycznego punktu widzenia zarządzanie jest procesem, na który składają się logiczne i racjonalne

---

[63] T.A. Taylor, *Dodging Bullets. A Strategic Guide to World-Class Protection*, University of North Florida 2002, s. 27.

[64] Cyt. za: J. Kolczyński, Z. Wiktor, *Raport Komisji Warrena. Fakty i opinie*, Warszawa 1966, s. 55.

działania dotyczące podejmowania decyzji i rozwiązywania problemów oraz działania będące rezultatem osądu, podejmowane intuicyjnie. W praktyce zarządzanie może być zatem nauką, ale i sztuką[65].

Proces podejmowania decyzji ściśle wiąże się z systemem informacyjnym. Bez dysponowania niezbędnymi informacjami nie mogą być podejmowane w pełni racjonalne decyzje. Jakość procesu decyzyjnego zależy od cech decydenta. Podstawą działania każdej takiej osoby jest zasób jej wiedzy, a także umiejętność korzystania z niej. Tylko nieliczni cechują się ponadprzeciętną intuicją i wyobraźnią[66].

Dotychczasowe rozważania dotyczące stosowania przez służby ochrony strategii ograniczania dostępności oraz uwarunkowań środowiska bezpieczeństwa kształtowanych przez złożoną rzeczywistość, która jest niepewna, zmieniająca się i nieprzewidywalna, dają podstawę do wskazania wymagań dotyczących zarządzania bezpieczeństwem najważniejszych osób w państwie. Wydaje się, że proces podejmowania decyzji stanowiący istotę tego zarządzania może być oparty na powtarzającym się cyklu, w ramach którego:

- jest prowadzona stała obserwacja dynamicznie zmieniającego się otoczenia,
- zebrane informacje są analizowane w celu zsyntetyzowania przesłanek do działania,
- jest podejmowana świadoma decyzja wyboru wariantu działania,
- jest podejmowane świadome działanie, którego skutki ponownie podlegają obserwacji.

Proces podejmowania decyzji oparty na tym cyklu ma zapewnić zrozumienie otaczającej rzeczywistości, identyfikację wyzwań, szans i zagrożeń oraz kształtowanie pożądanych stanów bezpieczeństwa.

Powyższa koncepcja odwołuje się do istoty idei Johna Boyda, przedstawianej w uproszczeniu jako model cyklu OODA (ang. *Observation-Orientation-Decision-Action,* pol. Obserwacja–Orientacja–Decyzja–Działanie), nazywany również cyklem Boyda (rysunek 1).

[65] B.R. Kuc, *Zarządzanie doskonałe. Poszukiwanie przenikliwości,* wyd. 3, Warszawa 2008, s. 64–66.

[66] B.R. Kuc, M. Żemigała, *Menedżer nowych czasów. Najlepsze metody i narzędzia zarządzania,* Warszawa–Łódź 2010, s. 9.

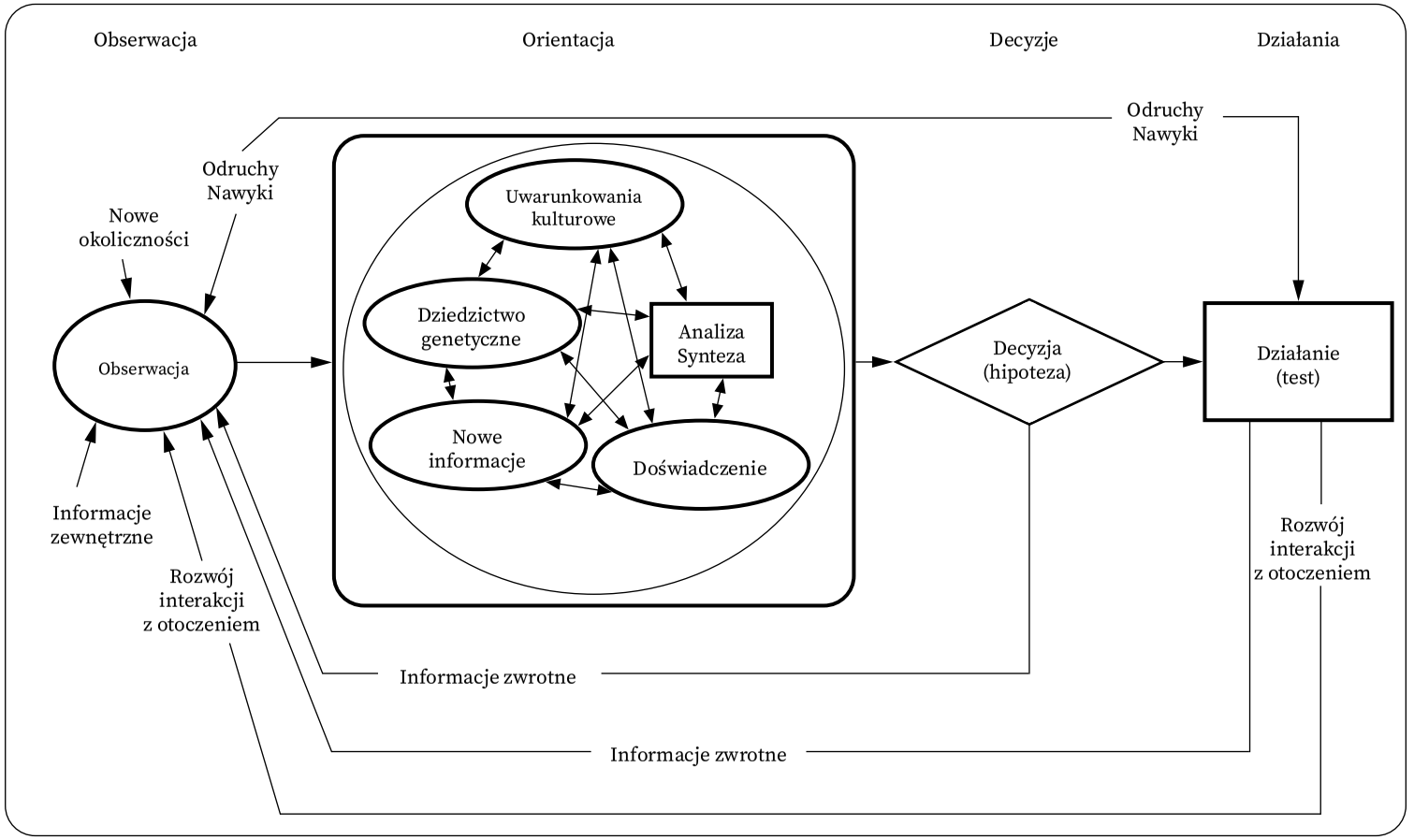

Rysunek 1. Model adaptacyjnego cyklu podejmowania decyzji Johna Boyda.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: J. Boyd, *The Essence of Winning and Losing*, https://slightlyeastofnew.com/wp-content/uploads/2010/03/essence_of_winning_losing.pdf, s. 3 [dostęp: 25 VI 2024].

W pracy pt. *Patterns of Conflict*[67] autor wyjaśnia, że obserwacja to odczuwanie siebie i świata wokół. Orientacja to złożony zestaw filtrów – dziedzictwa genetycznego, uwarunkowań kulturowych, osobistych doświadczeń i wiedzy podejmującego decyzję. Decyzja jest przeglądem alternatywnych wariantów działania i wyborem tego preferowanego jako hipotezy do przetestowania. Ostatni element to działanie będące testowaniem podjętej decyzji poprzez jej implementację[68].

Model OODA pokazuje podejście jego twórcy do procesu adaptacji indywidualnej i organizacyjnej, przy czym wykracza poza specyfikę taktyki i strategii w znaczeniu militarnym. Boyd, podsumowując swoje rozważania, stwierdził, że: (...) *główne tezy, schemat cyklu i powiązane z nimi spostrzeżenia przedstawiają zmieniający się, otwarty, daleki od równowagi proces samoorganizacji, powstawania i naturalnej selekcji*[69].

Teoria ta traktuje o interakcji procesów myślowych, o przewidywaniu i informacjach zwrotnych, o uczeniu się i adaptacji oraz o konsekwencjach nieuczenia się lub ograniczania wysiłków. Boyd twierdził, że adaptacja przebiega w różnych wymiarach czasowych, i w związku z tym rozwijał pogląd, co ona oznacza i co jest dla niej niezbędne na każdym poziomie. W ujęciu ogólnym zdolność do adaptacji wymaga utrzymywania minimalnego poziomu swobody działania na każdym poziomie organizacji oraz różnych opcji dla przyszłych działań, aby mogły one odpowiadać we właściwym czasie na zmiany zachodzące w otoczeniu. Z jednej strony niezbędny jest podział organizacji na różne poziomy i podsystemy z modelami orientacji i opcjami odpowiedzi, z drugiej konieczne jest zachowanie spójności działań i celów, tj. utrzymywanie odpowiednich połączeń między poziomami i podsystemami. Ponadto system musi działać w ramach wytycznych jawnych i ukrytych. W ten sposób może on przetrwać i rozwijać się w obliczu złożonych zmian i niepewności.

Odnosząc to do systemu bezpieczeństwa najważniejszych osób w państwie, można wskazać, że powinien on mieć zdolność adaptacji do zmian zachodzących w środowisku bezpieczeństwa, dawać wymaganą swobodę działania na różnych szczeblach organizacyjnych, a jego poszczególne podmioty powinny mieć swoje modele obserwacji i orientacji oraz opcje

---

[67] J. Boyd, *Patterns of Conflict*, https://www.danford.net/boyd/patterns.pdf, maszynopis, s. 5–39 [dostęp: 24 VI 2024].

[68] F. Osinga, *Science, Strategy and War The Strategic Theory of John Boyd*, Eburon Academic Publishers 2005, s. 2–3.

[69] J. Boyd, *The Essence of Winning and Losing…*, s. 4 [dostęp: 25 VI 2024].

odpowiedzi. Zadaniem struktur administracji w tym systemie powinno być zagwarantowanie spójności działań i celów[70].

Wydaje się, że model adaptacyjnego cyklu podejmowania decyzji Boyda można również przystosować do poziomu operacyjnego i taktycznego działań ochronnych prowadzonych przez służby ochrony. Służby te stosowałyby cykl Boyda wchodzący w cykl decyzyjny zamachowców. Obserwacja miałaby zapewnić wykrywanie działań prowadzących do zamachu, np. obserwacji ochranianych osób i obiektów. Orientacja pozwalałaby na właściwą interpretację zjawisk i zdarzeń zaobserwowanych w otoczeniu, a w dalszej kolejności wskazywałaby opcje adekwatnych odpowiedzi, które należy uruchomić (np. działania prewencyjne).

W mojej opinii strategia ograniczania dostępności do ochranianej osoby może być realizowana poprzez odpowiednią integrację czterech elementów: zarządzania informacją, zarządzania wiedzą, cyklu Boyda i sieciocentryzmu.

Wniosek 7. W zarządzaniu bezpieczeństwem najważniejszych osób w państwie należy uwzględniać złożone uwarunkowania zewnętrzne i wewnętrzne, uwarunkowania osobiste decydentów, zakres dostępnych informacji oraz uwarunkowania organizacyjne.

Podsumowanie

W świecie VUCA[71] zarządzanie bezpieczeństwem najważniejszych osób w państwie może opierać się na strategii ograniczania dostępności lub ukrywania lokalizacji (w sytuacjach szczególnego zagrożenia) oraz na wizji (ang. *vision*[72]) działania służb ochrony mogącej zapewnić reagowanie

[70] J. Cymerski, *Współczesna formacja ochronna wobec zagrożeń terrorystycznych*, Warszawa 2023, s. 284–289.

[71] VUCA – akronim (ang. *Volatility, Uncertainty, Complexity, Ambiguity*), który po raz pierwszy został użyty w 1987 r. w uczelni wojskowej United States Army War College do opisu sytuacji geopolitycznej po zakończeniu zimnej wojny. Reprezentuje koncepcję opisującą niestabilny, niepewny, złożony i niejednoznaczny świat. Termin VUCA po latach stał się na tyle uniwersalny, że obecnie funkcjonuje nie tylko w wojskowości, lecz także w świecie przywództwa korporacyjnego i w polityce.

[72] Bob Johansen z Institute for the Future w Dolinie Krzemowej rekomenduje organizacjom, aby w odpowiedzi na VUCA zdobyły zestaw kompetencji zarządzania określany jako „VUCA

na zmieniające się warunki w sposób zgodny z określoną wcześniej koncepcją i przyjętymi celami.

Wyzwaniem zawsze pozostanie pozyskiwanie informacji niezbędnych w procesie podejmowania decyzji w działaniach ochronnych. Dlatego w pierwszej kolejności ważne są wykazywanie zrozumienia (ang. *understanding*) dla trudności związanych ze zdobywaniem informacji i budowanie kompetencji komunikacyjnych zarówno na różnych szczeblach danej służby ochrony, jak i pomiędzy podmiotami tworzącymi system ochrony najważniejszych osób w państwie. Obecnie niezbędne wydaje się stosowanie podejścia sieciocentrycznego w omawianym obszarze tej współpracy, opartego na wymogu szybkiej, dostępnej i bezpiecznej wymiany informacji. Odpowiedzią na złożoność może być jasny (ang. *clarity*) system działania, pozwalający określić priorytetowe procesy, zadania i zasoby zapewniające bezpieczeństwo w sytuacji chaosu. I na koniec, warunkiem przetrwania i rozwijania się w nieliniowym świecie jest adaptowanie się (ang. *adaptation*[73]) do zmian zachodzących w środowisku bezpieczeństwa.

Mam świadomość, że podjęty temat bezpieczeństwa najważniejszych osób w państwie jest wieloaspektowy i znacznie bardziej złożony, niż udało się to nakreślić przy użyciu dużych uproszczeń. Wyrażam jednak nadzieję, że zaprezentowane wnioski zostaną poddane krytycznej ocenie i staną się punktem wyjścia do dyskusji na temat odporności struktur państwa.

Dr Marcin Lipka

Doktor nauk społecznych w dyscyplinie nauki o obronności. Ekspert Centrum Badań nad Ryzykami Społecznymi i Gospodarczymi Collegium Civitas. Były oficer Oddziału Specjalnego Żandarmerii Wojskowej oraz Biura Ochrony Rządu. Menadżer z wieloletnim doświadczeniem zawodowym w strukturach bezpieczeństwa korporacyjnego sektora telekomunikacyjnego oraz energetycznego.

Prime": *Vision*, *Understanding*, *Clarity* oraz *Agility* (pol. elastyczność). Zob. B. Johansen, *The New Leadership Literacies: Thriving in a Future of Extreme Disruption and Distributed Everything*, Berrett-Koehler Publishers 2017.

[73] W modelu Boba Johansena użyto określenia *agility*. Na potrzeby niniejszego eseju autor proponuje *adaptation*.

Specjalizuje się w zarządzaniu obszarami związanymi z: ciągłością działania, bezpieczeństwem fizycznym i technicznym, obowiązkami na rzecz obronności i bezpieczeństwa państwa, sytuacjami kryzysowymi. Jego zainteresowania badawcze koncentrują się na zagadnieniach związanych z odpornością struktur państwa i przedsiębiorstw oraz analizie hipotez konkurencyjnych.

Kontakt: mlipka@civitas.edu.pl

Terroryzm – studia, analizy, prewencja, 2024, nr 6: 255–263
CC BY-NC-SA 4.0
https://doi.org/10.4467/27204383TER.24.025.20245

Varia

Jak skutecznie dzielić się wiedzą na temat zwalczania terroryzmu? Wnioski, dobre praktyki i zalecenia NATO DEEP eAcademy

Doświadczenia ostatnich lat, w tym intensywny rozwój technologiczny i pandemia COVID-19, spowodowały wzrost zainteresowania szkoleniami z wykorzystaniem sieci. E-learning pozwala słuchaczom na przyswajanie wiedzy w tempie dostosowanym do ich możliwości, a nauczycielom – na większą elastyczność w jej przekazywaniu. Te same okoliczności, które przyczyniły się do stworzenia nowych form nauki i pracy w społeczeństwie rozwiniętym technologicznie, wywołały wzrost zagrożeń hybrydowych i dały terrorystom nowoczesne narzędzia. W odpowiedzi na ten trend Sojusz Północnoatlantycki powołał m.in. NATO DEEP eAcademy – podmiot ze sfery edukacji i szkoleń, którego zadaniem jest opracowanie optymalnych rozwiązań służących wdrażaniu założeń NATO Defence Education Enhancement Programme, czyli programu wspierania transformacji systemów szkolnictwa wojskowego państw partnerskich NATO. O tym, co oferuje tym krajom NATO DEEP eAcademy oraz o polskim wkładzie w ten projekt, mówi dyrektor tej instytucji dr hab. **Piotr Gawliczek**.

Nauczyciele nie zostaną i nie powinni zostać zastąpieni przez platformy e-learningowe. Ale ci, którzy ich nie używają, zostaną wyparci przez tych, którzy z nich śmiało korzystają.

P. Gawliczek

Damian Szlachter: NATO Defence Education Enhancement Programme to program i instytucja przy Kwaterze Głównej NATO, z której pomocy mogą korzystać państwa partnerskie Sojuszu. Od kiedy działa NATO DEEP i dlaczego został powołany?

Piotr Gawliczek: Żeby wyjaśnić cel powstania NATO DEEP, trzeba cofnąć się do jego powołania w 2007 r. Do tego momentu w NATO brakowało podmiotu odpowiedzialnego za szkolenia i edukację na poziomie państw partnerskich, a także za stworzenie ujednoliconego podejścia do organizacji tego typu instytucji, rozwoju ich kadry, zarówno cywilnej, jak i wojskowej, oraz programów nauczania. Zainicjowanie NATO DEEP było odpowiedzią na potrzebę przekazywania niezbędnej wiedzy, umiejętności i doświadczeń do środowisk państw partnerskich. Po kilkunastu latach widać już efekty pracy NATO DEEP, który w 15 państwach partnerskich promuje dziś wartości NATO i dzieli się dobrymi praktykami w ramach systemów wyższego szkolnictwa wojskowego.

Jakie znaczenie dla bezpieczeństwa ma NATO DEEP? Jak w praktyce wygląda realizacja tego programu?

NATO DEEP to inwestycja w bezpieczeństwo poszczególnych państw, która przyczynia się do zwiększenia bezpieczeństwa Sojuszu. Ten program jest narzędziem do przeprowadzenia reform, oferuje praktyczne, dostosowane do potrzeb jego uczestników wsparcie w rozwoju i reorganizacji ich wojskowych instytucji edukacyjnych na poziomie zarówno oficerskim, jak i podoficerskim. Współpraca z państwami partnerskimi odbywa się na zasadzie *peer-to-peer* (równy z równym). Zaczynamy od zidentyfikowania potrzeb i luk w ich

szkolnictwie wojskowym, następnie przez wspieranie rozwoju kadry i opracowywanie programów nauczania NATO DEEP umożliwia partnerom modernizację i profesjonalizację struktury edukacyjnej oraz budowanie procesów zapewniania jakości. Mamy osiem referencyjnych programów nauczania. Dotyczą one takich tematów, jak m.in.: budowanie instytucji obronnych, profesjonalna edukacja wojskowa dla oficerów i podoficerów, cyberbezpieczeństwo, działania przeciwpartyzanckie (ang. *counterinsurgency*), zwalczanie terroryzmu. Duży nacisk jest położony na pedagogikę przez zapewnienie najnowszych metod nauczania i wspieranie krytycznego myślenia wśród uczestników szkolenia.

Rozszerzeniem obszarów naszej współpracy jest coroczna konferencja pt. „Clearing House on Defence Education" (jej dziesiąta edycja, w 2021 r., odbyła się w Krakowie – dop. D. Sz.), która jest forum wymiany doświadczeń i potrzeb dla sojuszników i partnerów oraz ekspertów w ramach Konsorcjum Partnerstwo dla Pokoju i NATO DEEP.

Jest Pan dyrektorem NATO DEEP eAcademy. Proszę powiedzieć, czym zajmuje się ta jednostka.

NATO DEEP eAcademy odgrywa kluczową rolę w misji NATO DEEP. Jej głównym celem jest wspieranie wspólnego rozumienia wartości NATO wśród kadry badawczo-dydaktycznej uczelni wojskowych, zarówno cywilnej, jak i wojskowej. Akademia identyfikuje i rozpowszechnia dobre praktyki w zakresie edukacji i szkolenia wojskowego, dopełniając krajowe działania na tym polu.

NATO DEEP eAcademy wprowadziła kilka rozwiązań wspierających NATO DEEP i ułatwiających organizację naszych wydarzeń. Pierwsze z nich, **portal NATO DEEP ADL**, jest kompleksową platformą wymiany wiedzy i generowania pomysłów związanych z kształceniem na odległość. Portal ten, oparty na instalacji LMS ILIAS[1], ma na celu wzmocnienie współpracy w ramach programu, zwiększenie jego zasięgu oraz popularyzację i rozpowszechnianie pomysłów. Służy również jako kompendium wiedzy specjalistycznej w zakresie

[1] Ilias to bezpłatny system zarządzania nauczaniem (ang. *learning management system*, LMS), o otwartym kodzie źródłowym (przyp. red.).

wykorzystania i wdrażania nowych technologii w edukacji i szkoleniach na odległość.

Opracowaliśmy także strategię wsparcia nauczania na odległość. Jednym z narzędzi do tego przeznaczonych jest BigBlueButton (BBB). Jest to system typu *open-source* (o otwartym kodzie źródłowym) umożliwiający organizowanie konferencji internetowych. Narzędzie to, wspierane przez programistów i firmy komercyjne na całym świecie, zostało dostosowane do potrzeb programu NATO DEEP. Oferuje różne funkcje ułatwiające interakcję między nauczycielami i uczniami, takie jak udostępnianie dźwięku, pokoje typu *break-out*, czat, emotikony, gesty dłoni, wielofunkcyjne tablice, przeprowadzanie ankiet, udostępnianie ekranu i wideo oraz kamery internetowe.

Ponadto niedawno wprowadziliśmy aplikację mobilną **IACUBUS** inspirowaną projektem ILIAS Pegasus. Została opracowana przez zespół programistów NATO DEEP eAcademy we współpracy z Polskim Stowarzyszeniem na Rzecz Bezpieczeństwa. Najważniejsze funkcje IACUBUS to dostęp do plików, folderów, kursów i grup w trybie offline, automatyczna synchronizacja po przesłaniu nowych materiałów, tryb WLAN-only, który – przez pobieranie tylko w sieci Wi-Fi oraz ustawienie maksymalnego limitu pobieranych danych – oszczędza ilość miejsca na urządzeniach mobilnych. Aplikację można pobrać w App Store, a wkrótce w Google Play Store będzie dostępna także wersja kompatybilna z systemem Android.

Mówimy o wspieraniu wojskowego szkolnictwa i kadry. Ale czy chodzi tylko o kwestie dotyczące wojny konwencjonalnej? Czy w NATO DEEP eAcademy jest też miejsce dla tematyki związanej z prewencją terrorystyczną i walką z tym zagrożeniem?

Mamy w eAcademy kilka projektów, które koncentrują się na zwiększaniu świadomości antyterrorystycznej. Chciałbym wyróżnić cztery z nich. Pierwszy to **Counterterrorism Reference Curriculum** (CTRC, pol. program nauczania dotyczący zwalczania terroryzmu). CTRC to kompleksowy dokument referencyjny zawierający wytyczne i dobre praktyki w zakresie edukacji antyterrorystycznej. Drugi, **e-Counterterrorism Reference Curriculum** (e-CTRC, pol. e-program nauczania dotyczący przeciwdziałania terroryzmowi), to e-learningowy kurs oparty na CTRC. Jest to przystępne szkolenie

w zakresie zasad i praktyk przeciwdziałania terroryzmowi. Opracowaliśmy także **serię podcastów DEEP Dive**, w których eksperci dzielą się swoimi spostrzeżeniami i debatują na różne tematy związane ze zwalczaniem terroryzmu. Z kolei **cykl konferencji Copernicus Forum** ułatwia specjalistom dyskusję i współpracę w zakresie przeciwdziałania terroryzmowi. Inicjatywy te mają służyć poszerzaniu wiedzy, dzieleniu się dobrymi praktykami oraz wspieraniu współpracy między członkami NATO i państwami partnerskimi, a tym samym wzmacniać nasze zbiorowe zdolności antyterrorystyczne.

Rozumiem, że CTRC jest bazowym dokumentem w NATO w odniesieniu do tematyki antyterrorystycznej. Co było podstawą do stworzenia zawartych w nim wytycznych?

CTRC to kompleksowy dokument. Zawiera przegląd nie tylko ideologii stanowiących motywację do podjęcia ataku, metod terrorystycznych, lecz także współczesnych praktyk zwalczania terroryzmu i prognoz na przyszłość. Podczas jego tworzenia opierano się na przykładach historycznych, aby zapewnić wszechstronną perspektywę. Projekt ten jest wynikiem współpracy między NATO DEEP, NATO's Counterterrorism Section (pol. Zespół ds. zwalczania terroryzmu NATO) i Konsorcjum Partnerstwo dla Pokoju.

NATO uruchomiło pierwszy referencyjny CTRC w czerwcu 2020 r. Intencją było wsparcie zainteresowanych członków Sojuszu i państw partnerskich w zwiększaniu ich zdolności i doskonaleniu strategii antyterrorystycznych adekwatnie do zagrożeń wynikających z wewnętrznych uwarunkowań. Ten program tworzyło ponad 100 ekspertów z państw na pięciu kontynentach, w tym z Tunezji, Jordanii i Mauretanii, a także z wielu organizacji międzynarodowych. Zauważmy, że powstawał on w okresie pandemii COVID-19. W tym czasie zagrożenie związane z terroryzmem i wynikające z tego wyzwania dla bezpieczeństwa nie zmalały. Zwrócił na to uwagę dr Antonio Missiroli, Asystent Sekretarza Generalnego NATO ds. nowych wyzwań w zakresie bezpieczeństwa, który stwierdził, że CTRC doskonale wpisuje się w cele związane ze (…) *wspieraniem zwiększonej świadomości, wzmacnianiem odporności i budowaniem zdolności antyterrorystycznych zarówno sojuszników, jak i partnerów.*

Jakie korzyści mogą osiągnąć państwa partnerskie, które skorzystają z NATO DEEP i CTRC?

NATO DEEP mogą wykorzystać do wprowadzenia profesjonalnego kształcenia w swoich instytucjach wojskowych, a CTRC do opracowywania własnych kursów antyterrorystycznych, dostosowanych do konkretnych potrzeb. Wdrożenie CTRC zapewnia solidne, całościowe i szczegółowe zrozumienie problematyki terroryzmu oraz zwiększenie skuteczności w zakresie jego zwalczania. Wyzwania związane z pandemią COVID-19 oraz inne trendy długoterminowe spowodowały, że NATO pracowało nad wprowadzeniem CTRC jako kursu zaawansowanego nauczania rozproszonego (Advanced Distributed Learning, ADL). Tak powstał e-CTRC.

NATO DEEP ma swoją eAcademy. Rozumiem, że jej odpowiednikiem dla CTRC jest e-CTRC. Na czym polega ten kurs?

Zestandaryzowany program szkoleniowy dotyczący przeciwdziałania terroryzmowi NATO oficjalnie uruchomiło w 2020 r. Była to pierwsza taka inicjatywa w ramach organizacji międzynarodowych. Od tego czasu eksperci udoskonalają jego formułę, przekształcając go w kompleksowy kurs online o nazwie e-CTRC. Jest on udostępniany w kolejnych wersjach językowych, m.in. po polsku od listopada 2023 r. Kurs ten ma pomagać uczestnikom zrozumieć wyzwania związane z międzynarodowym terroryzmem i opracować skuteczne zasady postępowania w przypadku zaistnienia tego typu zdarzeń.

Kurs eCTRC funkcjonuje już kilka lat. Czy może się Pan podzielić pierwszymi podsumowaniami?

Formułę kursu opracowały dwa zespoły, a jego treść tworzyło 17 ekspertów. Następnie zaangażowano 13 beta-testerów. Kurs zawiera ponad 350 grafik, w tym diagramy, zdjęcia i obrazy, a także ok. 160 interaktywnych elementów, takich jak: fiszki, osie czasu, zadania sortowania, studia przypadku, akordeony[2] i tzw. hotspoty.

[2] Akordeon to rodzaj menu na stronie internetowej, które wyświetla listę nagłówków ułożonych jeden na drugim. Po kliknięciu (lub wywołaniu interakcji z klawiaturą lub czytnikiem ekranu) te nagłówki ujawnią albo ukryją powiązaną treść (przyp. red.).

Nauka opiera się na analizie ponad 20 studiów przypadku i ponad 40 odnośników do innych źródeł. W ramach czterech modułów znajdują się 182 pytania sprawdzające wiedzę (odpowiednio w module pierwszym – 21 pytań, drugim – 53 pytania, trzecim – 33 pytania i czwartym – 75 pytań), co sprzyja utrzymaniu koncentracji i poprawia naukę. Test końcowy to 47 szczegółowych pytań, z których od 10 do 13 dotyczy jednego tematu. Są to zadania np. z wielokrotnym wyborem, otwarte i z odpowiedzią typu prawda/fałsz. Na końcu kursu znajduje się obowiązkowa ankieta satysfakcji z 15 pytaniami. Czas trwania całego kursu to ok. 8 godzin. Po zaliczeniu testu końcowego i wypełnieniu ankiety uczestnicy otrzymują certyfikat ukończenia kursu. Kurs jest dostępny dla użytkowników mających aktywne konta na portalu NATO DEEP ADL.

Znaczenie powstania e-CTRC podkreślił m.in. James Appathurai, zastępca Asystenta Sekretarza Generalnego NATO ds. pionu nowych wyzwań bezpieczeństwa, który stwierdził: *Powstanie e-CTRC demonstruje determinację NATO do walki z terroryzmem*. Burcu San, zastępca Asystenta Sekretarza Generalnego NATO ds. pionu operacyjnego, zwróciła uwagę, że: *Dzięki CTRC Sojusz pomógł Ukrainie i Jordanii opracować ich własne, dostosowane do potrzeb strategie i kursy zwalczania terroryzmu. Od tego czasu rośnie zainteresowanie ze strony innych partnerów NATO wykorzystaniem tego programu*. Z kolei dr Sajjan Gohel, redaktor CTRC, zauważył, że: *e-CTRC odzwierciedla innowacyjne podejście NATO, dostarczając interaktywnych narzędzi edukacyjnych* (…) oraz (…) *służy jako platforma zintegrowanego, dogłębnego i krytycznego zrozumienia terroryzmu*.

Wspomniał Pan o platformie DEEP Dive. Co to za projekt?

Podcasty i webinary, które są dostępne na DEEP Dive, dotyczą wielu tematów, w tym bezpieczeństwa międzynarodowego i obrony, walki z terroryzmem i bieżących wydarzeń geopolitycznych. Głównym celem tego projektu jest informowanie o dominujących globalnych wyzwaniach i dostarczanie wiedzy ułatwiającej ich zrozumienie. DEEP Dive współpracuje z naukowcami i przedstawia wyniki ich badań, jak również punkty widzenia dziennikarzy i polityków. Nad całością czuwają dr Sajjan Gohel i członkowie jego zespołu badawczego – Victoria Jones i Marcus Andreopoulos.

Celem DEEP Dive jest nie tylko omówienie tych globalnych kwestii, lecz także prezentacja osób, z którymi są przeprowadzane wywiady. Daje to unikalną perspektywę spojrzenia na to, co kształtuje ich karierę oraz ma wpływ na ich obecne i przyszłe badania. Należy zauważyć, że eksperci wyrażają własne opinie, które niekoniecznie reprezentują poglądy NATO czy dokładniej – DEEP.

Wkrótce wydamy serię książek zawierających zapis odcinków DEEP Dive. Pierwszy tom będzie składał się z 20 odcinków, które ukazały się między listopadem 2021 r. a lipcem 2022 r., drugi obejmie odcinki 21–40, a trzeci – odcinki 41–60.

Copernicus Forum to z kolei projekt adresowany do ekspertów. W jego powstawaniu wzięli udział Polacy. Proszę przybliżyć go naszym czytelnikom.

Copernicus Forum jest projektem NATO DEEP eAcademy realizowanym wspólnie z Polskim Stowarzyszeniem na Rzecz Bezpieczeństwa. Edukacja online to edukacja przyszłości, jej potencjałem są skuteczność i mniejsza liczba ograniczeń. Uruchomiliśmy Copernicus Forum, żeby zwiększyć dostępność edukacji online i uczynić ją bardziej profesjonalną. Jest to miejsce spotkań edukatorów, ekspertów i osób uczących się, dzięki któremu mogą wymieniać się pomysłami, badać innowacyjne rozwiązania, zarówno w dziedzinie edukacji online, jak i bezpieczeństwa, oraz wspierać cyfrowe środowisko uczenia się. Na Copernicus Forum można zapoznać się z wykładami znanych profesorów i ekspertów dotyczącymi trendów, dobrych praktyk i wyzwań w edukacji wojskowej i bezpieczeństwie oraz pokrewnych tematów. Wydarzenia są nagrywane. W przyszłości będą tłumaczone i staną się repozytorium wiedzy dla szerokiego grona odbiorców. Planujemy także część interaktywną w postaci sesji, paneli pytań i odpowiedzi z możliwością nawiązywania kontaktów. Wierzymy, że ten projekt może pozytywnie zmieniać edukację online i mieć korzystny wpływ na bezpieczeństwo, zarówno to zewnętrzne, jak i wewnętrzne.

Pierwsza konferencja Copernicus Forum odbyła się 22 listopada 2023 r. na Uniwersytecie Warmińsko-Mazurskim w Olsztynie. Wykład inauguracyjny podczas tego spotkania wygłosił wspomniany już dr Sajjan Gohel. Druga edycja, która odbyła się 25 kwietnia 2024 r., podobnie jak pierwsza została zorganizowana w Olsztynie

i nosiła tytuł „NATO i nowy ekosystem uczenia się – w kierunku interoperacyjności intelektualnej. Misja NATO w Iraku i iracki portal e-learningowy jako modus operandi". Naszymi gośćmi byli płk Firas Al-Bawi z Iraqi Defense University for Military Studies (pol. Iracki Uniwersytet Obrony i ds. Bezpieczeństwa) oraz mjr Mervin Munnecom z Misji NATO w Iraku. Forum jest wspierane przez Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie i Uniwersytet Obrony Narodowej Ukrainy w Kijowie.

Rozmawiał: Damian Szlachter

Dr hab. Piotr Gawliczek, prof. UWM

Dyrektor NATO DEEP eAcademy (od 2020 r.). Wdrożył rozwiązania systemowe e-learning/ADL oparte na platformach LMS ILIAS i BigBlueButton w wielu wojskowych i cywilnych jednostkach edukacyjnych. Jego zainteresowania badawcze koncentrują się na zaawansowanym rozproszonym uczeniu się (Advanced Distributed Learning, ADL), technologiach informacyjno-komunikacyjnych (Information and Communications Technology, ICT), uczeniu mobilnym oraz rozwiązaniach AI/VR/AR/MR w systemie edukacyjnym i szkoleniowym. Jest autorem licznych publikacji na temat e-learningu, procesu bolońskiego, zagrożeń asymetrycznych i przywództwa.

Doktor honoris causa (2020 r.) i profesor honorowy (2023 r.) Uniwersytetu Obrony Narodowej Ukrainy w Kijowie oraz profesor honorowy (2023 r.) Instytutu Wojskowego im. Siergieja Korolowa w Żytomierzu.

Terroryzm – studia, analizy, prewencja, 2024, nr 6: 265–275
CC BY-NC-SA 4.0
https://doi.org/10.4467/27204383TER.24.026.20246

Varia

Ataki terrorystyczne, poważne incydenty i infrastruktura krytyczna. Spostrzeżenia z Berlina

Dramatyczne zdarzenia zagrażające bezpieczeństwu, na przykład ataki terrorystyczne, wywołują szerokie zainteresowanie społeczne. Wzbudzają silne emocje, na fali których pojawiają się apele do władz o skuteczniejsze przeciwdziałanie zagrożeniom, gorące postulaty zmian i deklaracje ich wprowadzenia. Trwa to zwykle kilka miesięcy, a potem temat ucicha. **Paul Fröhlich** z Wydziału Operacyjnego berlińskiej policji, ekspert unijnego programu EU Protective Security Advisors, przywołuje w wywiadzie obrazowe określenie tego zjawiska – demencja po katastrofie. Podpowiada, jak mu przeciwdziałać, wspominając między innymi o wnioskach, jakie wyciągnęła niemiecka policja po ataku terrorystycznym na berliński jarmark bożonarodzeniowy. Podkreśla, jak ważne jest przygotowanie się na sytuacje kryzysowe nie tylko na poziomie kraju, lecz także jednostki oraz rolę współpracy instytucjonalnej i pozainstytucjonalnej.

Damian Szlachter: W czerwcu 2024 r. niemieccy politycy przekazali mediom i opinii publicznej, że nie ma żadnych podejrzeń co do istnienia konkretnych planów terrorystycznych, ale ryzyko pojawienia się tego rodzaju zagrożenia jest wysokie. Kto określa poziom zagrożenia terrorystycznego w Niemczech? Decyzje są podejmowane na poziomie centralnym czy regionalnym?

Paul Fröhlich: Konstytucja Republiki Federalnej Niemiec stanowi, że większość kompetencji policyjnych należy do 16 krajów związkowych. Istnieją jednak federalne siły policyjne o specjalnych jurysdykcjach. Na przykład Federalny Urząd Śledczy (Bundeskriminalamt, BKA) realizuje różne zadania centralne, w tym dokonuje oceny zagrożeń terrorystycznych. Kraje związkowe mogą dostosowywać oceny formułowane na szczeblu federalnym, jednak w większości przypadków te sporządzane przez BKA są akceptowane. Ogólnie rzecz biorąc, system jest skuteczny, zwłaszcza jeśli uwzględni się, że w poszczególnych krajach związkowych sytuacja może się znacznie różnić. W przeciwieństwie do niektórych innych państw członkowskich UE Niemcy nie stosują liczbowych poziomów zagrożenia terrorystycznego, używają raczej formuł opisowych. Odpowiedź na te zagrożenia leży w gestii poszczególnych krajów związkowych. Odpowiednie władze podejmują działania adekwatne do zmieniającej się sytuacji, niezależnie od tego, jak bardzo jest ona napięta. Policja federalna może te działania wspierać.

W jaki sposób buduje się w Niemczech odporność społeczną na ataki terrorystyczne? Jaka rola przypada w tym zadaniu policji?

Na to pytanie odpowiem, posługując się znamiennym przykładem. Latem 2016 r. minister spraw wewnętrznych Niemiec zwołał konferencję prasową. Przedstawił na niej przewodnik na temat przygotowania się do sytuacji kryzysowych i prawidłowego działania w takich okolicznościach. Skupiono się w nim głównie na zagadnieniach dotyczących gotowości indywidualnej, w tym gromadzeniu zapasów. Wbrew oczekiwaniom konferencja spotkała się z ostrą krytyką. Uznano, że sieje panikę. Zarzut był absurdalny, ponieważ wspomniany przewodnik istniał od wielu lat, a podczas konferencji zaprezentowano jedynie jego aktualizację. Kilka lat później, gdy zaczęła się pandemia COVID-19, z pewnością bylibyśmy w lepszej sytuacji, gdyby część społeczeństwa (i mediów) zareagowała właściwie.

Skala paniki zakupowej byłaby mniejsza. To pokazuje, jak ważne jest przekazywanie opinii publicznej odpowiednich zaleceń w sposób terminowy, zrozumiały i spokojny, ale też uczciwy. Uważam, że w tym kontekście dobrym przykładem jest Szwecja. W 2018 r. do wszystkich tamtejszych gospodarstw domowych rozesłano broszurę *Gdy nadejdą kryzys lub wojna*. Ponadto szwedzka Agencja ds. Cywilnego Zarządzania Kryzysowego (Swedish Civil Contingencies Agency) oferuje obecnie ciekawy kurs online na temat przygotowania się do zdarzeń o charakterze terrorystycznym, do których może dojść w przestrzeni publicznej.

Wróćmy jednak do Niemiec. Według mnie wydarzenia ostatnich lat jedynie w niewielkim stopniu zwiększyły świadomość społeczną, że przygotowanie się na sytuacje kryzysowe jest konieczne nie tylko na poziomie kraju, lecz także jednostki. Ta wiedza jest niewystarczająca. Poza tym istnieje coś, co Albrecht Broemme, były komendant straży pożarnej w Berlinie, lubi nazywać demencją po katastrofie. Po poważnym incydencie szerokie zainteresowanie, oburzenie i dążenie do wprowadzenia pozytywnych zmian trwają zwykle tylko kilka miesięcy, a potem zanikają w świadomości społecznej i politycznej. Co może zrobić w tej kwestii policja? Może oferować społeczeństwu zalecenia, porady, wytyczne. Wspólnie z innymi podmiotami odgrywa również ważną rolę w komunikacji kryzysowej.

A zwiększanie odporności podmiotów gospodarczych?

Jeśli chodzi o gospodarkę, należałoby chyba dokonać pewnego rozróżnienia. Podczas gdy duże korporacje mogą wdrożyć rozbudowane rozwiązania – mieć dyrektora ds. bezpieczeństwa i wyszkolony personel, uwzględnić w swoich działaniach kwestie związane z cyberbezpieczeństwem czy przygotowaniem się do ciągłości działania w sytuacjach kryzysowych – dla średnich i mniejszych firm jest to często niemożliwe, a przynajmniej w nieporównywalnym stopniu.

Zgodnie z europejską dyrektywą CER (dyrektywa o odporności podmiotów krytycznych – dop. D. Sz.) w Niemczech została opracowana odpowiednia ustawa dotycząca infrastruktury krytycznej. Kiedy wejdzie w życie, będzie regulować ochronę fizyczną i wprowadzi w całym kraju obowiązkowe standardy minimalne. Innym narzędziem o ogólnokrajowym charakterze ma być system

sprawozdawczości dotyczącej poważnych zakłóceń, który ma służyć także do szybkiego reagowania na potencjalne lub rzeczywiste zagrożenia. Dzięki tym i innym skoordynowanym działaniom ma być zapewniona solidna ochrona przed różnego rodzaju niebezpieczeństwami – czy to naturalnymi, czy spowodowanymi przez człowieka.

Zdjęcie. Paul Fröhlich z Wydziału Operacyjnego berlińskiej policji (z lewej) i Damian Szlachter z Centrum Antyterrorystycznego ABW – eksperci w unijnym programie doradców ds. odporności na zagrożenia (EU Protective Security Advisors).

Źródło: materiały własne.

Jakiego typu obiekty mogą liczyć na wsparcie w zakresie prewencji terrorystycznej ze strony organów ścigania i służb specjalnych?

W zależności od konkretnej sytuacji wsparcie może przybrać postać bezpośrednich kontaktów czy wymiany informacji pomiędzy wnioskującymi obiektami a policją lub innymi organami czy służbami. Obejmuje to dostarczenie informacji, ocenę zagrożeń, przekazanie zaleceń dotyczących właściwego postępowania oraz ewentualnie konsultacje w zakresie ochrony, głównie fizycznej. W razie potrzeby policja może również zastosować tymczasowe środki ochrony. Istnieją obiekty, w przypadku których wymiana informacji, doradztwo i dalsze działania mają szczególny charakter. Są to przede wszystkim obiekty dyplomatyczne (ambasady, konsulaty itp.), niektóre miejsca

kultu, budynki rządowe, transport publiczny oraz infrastruktura krytyczna. W związku z odbywającymi się w Niemczach Mistrzostwami Europy w Piłce Nożnej Euro 2024 dołączyły do tej grupy także stadiony i obiekty noclegowe. Poza tym jest prowadzona wymiana informacji z niektórymi organizacjami, stowarzyszeniami i innymi instytucjami, za pośrednictwem których oficjalne komunikaty i oceny są przekazywane różnym zainteresowanym stronom.

Co jest największym wyzwaniem dla berlińskiej policji w przeciwdziałaniu zagrożeniom terrorystycznym?

Odpowiednio wczesne uzyskanie wiarygodnych informacji o takich zagrożeniach, aby móc podjąć właściwe działania. Ale to bardzo ogólna odpowiedź, dotycząca prawdopodobnie nie tylko Berlina. Berlin jest stolicą i największym miastem w Unii Europejskiej (chociaż dopiero od Brexitu). Dla berlińskiej policji oraz policji federalnej rozmieszczonej w tym mieście wiąże się to oczywiście ze szczególnymi wyzwaniami. Istnieją jednak czynniki i struktury działające na korzyść – naprawdę duże zagęszczenie funkcjonariuszy policji, największa profesjonalna straż pożarna w Niemczech, 37 szpitali wyznaczonych do prowadzenia hospitalizacji w nagłych sytuacjach, wybrane jednostki z możliwościami działania w przypadku zdarzeń o charakterze CBRN/HAZMAT i wiele więcej.

Według mnie pewnemu zagadnieniu – i prawdopodobnie Berlin nie jest pod tym względem wyjątkiem – nie poświęca się jednak wystarczająco dużo uwagi. Otóż niezwykle ważne jest, aby poza jednostkami specjalnymi i specjalnymi jednostkami dochodzeniowymi dobrze przygotowane do takich operacji były również osoby udzielające pierwszej pomocy. Obejmuje to oczywiście szkolenia i posiadanie sprzętu ochronnego, ale także opracowywanie spójnych procedur w celu usprawnienia działań operacyjnych. Co więcej, w sytuacji idealnej nie powinno być braku ciągłości między działaniami służb pierwszego reagowania, policyjnych oddziałów prewencji i jednostek specjalnych. Istotne jest uwzględnienie roli ratowników medycznych, którzy muszą mieć zapewnione warunki do pracy. W Berlinie wiele zrobiono w ostatnich latach w tym zakresie i te działania są kontynuowane.

Czy impulsem do intensyfikacji prac był atak terrorystyczny, do którego doszło w 2016 r. w Berlinie? Jakie środki zapobiegawcze wdrożono po tym tragicznym zdarzeniu?

Wieczór 19 grudnia 2016 r. wywołał szok. W ataku terrorystycznym na berliński jarmark bożonarodzeniowy na Breitscheidplatz zginęło 13 osób, a wiele zostało rannych. W grudniu 2020 r. Komisja Europejska przedstawiła plan dotyczący zwalczania terroryzmu (Agenda for Counter-Terrorism) oparty na czterech filarach – przewidywaniu, prewencji, ochronie i reagowaniu. W tym samym miesiącu kraj związkowy Berlin wprowadził plan antyterrorystyczny o nazwie „SAVE", obejmujący działania zapobiegawcze i reaktywne. On również ma cztery główne komponenty – ochronę, rozpracowanie, prewencję i powstrzymywanie. Ochrona jest rozumiana jako wdrażanie środków bezpieczeństwa, zwłaszcza w odniesieniu do przestrzeni publicznych i obiektów infrastruktury krytycznej. To również badania nad bezpieczeństwem oraz dodatkowe wyposażenie techniczne dla funkcjonariuszy policji i śledczych. Rozpracowanie oznacza wczesną identyfikację i rozpoznanie islamistycznych sieci i aktywności, co przekłada się na poprawę systemu wczesnego ostrzegania oraz intensyfikację działań organów ścigania i współpracy pomiędzy nimi. Mówiąc o prewencji, mamy na myśli inicjatywy głównie na rzecz przeciwdziałania radykalizacji, takie jak programy edukacyjne, integracyjne i deradykalizacyjne. Powstrzymywanie natomiast jest rozumiane jako minimalizowanie skutków potencjalnych ataków terrorystycznych. Obejmuje to przygotowanie do radzenia sobie z takimi atakami, szybką i skuteczną reakcję jednostek operacyjnych oraz zapewnienie w nagłych wypadkach wsparcia psychologicznego i społecznego dla ofiar i poszkodowanych.

Czy wprowadzone rozwiązania miały również wymiar organizacyjny?

W berlińskiej policji zintensyfikowano szkolenia i ćwiczenia, w tym wspólne ze strażą pożarną i pogotowiem ratunkowym. Niektóre jednostki zostały doposażone w sprzęt i zwiększono liczebność ich kadry. Wydział Operacyjny utworzył nowe stałe grupy dowodzenia, które mogą prowadzić operacje w sytuacjach wyjątkowych. Opracowana została również nowa struktura dowodzenia i kontroli w odniesieniu do niektórych poważnych incydentów. Dla osób dowodzących

podczas takich zdarzeń może ona stanowić pewien wzorzec, schemat działania. Struktura ta sprawdziła się zarówno podczas ćwiczeń, jak i rzeczywistych incydentów w Berlinie. To był prawdziwy *game changer*. Ta nowa struktura jest popularna również w siłach operacyjnych, może dlatego, że jej zasadniczy trzon przedstawiono bardzo klarownie i zwięźle na jednej stronie. Poza tym opracowano kilka innych koncepcji, a także zweryfikowano istniejące modele szkoleniowe i operacyjne dotyczące przeciwdziałania przestępcom.

Które rozwiązania funkcjonujące w berlińskiej policji warto byłoby Twoim zdaniem wdrożyć na szczeblu UE jako uniwersalne, wzorcowe?

Chociaż w berlińskiej policji z pewnością wdrożono kilka dobrych praktyk, chciałbym zacząć od odwrócenia perspektywy. Fantastyczne jest według mnie to, czego berlińska policja nauczyła się od innych państw członkowskich UE. Wspomnę o jednym przykładzie. W Holandii podczas ataków są wykorzystywane tzw. zespoły szybkiej identyfikacji (Quick Identification Teams), aby bardzo sprawnie zebrać na miejscu zdarzenia najważniejsze dowody i zastosować nowe metody. Dzięki dużemu wsparciu holenderskich kolegów, którzy szkolili berlińską policję, to rozwiązanie mógł wprowadzić Wydział Dochodzeń Kryminalnych w Berlinie.

Czymś, co w pewnym sensie można wskazać jako dobre praktyki berlińskiej policji, są nasza zmieniona struktura dowodzenia i kontroli oraz podstawowe środki wykorzystywane we wczesnej fazie poważnego incydentu. Zarówno podczas ćwiczeń, jak i w rzeczywistych sytuacjach okazały się one przydatne, skuteczne i wystarczająco elastyczne. Są to jednak procedury uwzględniające specyfikę Berlina i nie mogą być w pełni przeniesione do wszystkich dużych miast w Niemczech, ani do znacznej części państw członkowskich UE.

Ponadto chciałbym zaznaczyć, że berlińska policja była bardzo zaangażowana w poprzedni projekt UE. W ramach SafeCi (Safer Space for Safer Cities – Bezpieczniejsza przestrzeń dla bezpieczniejszych miast) utworzono i udostępniono podręcznik zawierający omówienie sześciu najważniejszych tematów i kilku dobrych praktyk.

Od wielu lat działasz w krajowych strukturach bezpieczeństwa, jak również tych na szczeblu unijnym. Na zakończenie chciałbym więc zapytać, co Twoim zdaniem ma realny wpływ na zwiększenie odporności obiektów na ataki terrorystyczne?

To zależy od konkretnego obiektu. Zagrożenia czy ataki mogą mieć różny charakter lub zaistnieć w różnych domenach – na lądzie, w powietrzu, w wodzie czy w cyberprzestrzeni. Zatem to naprawdę ważne, o jaki konkretnie obiekt chodzi, gdyż np. port po części wymaga innych rozwiązań i środków niż ministerstwo czy magazyn gazu.

Odpowiadając na to pytanie, mogę wskazać kilka punktów. Brzmią trochę staroświecko, ale te klasyki sprawdzają się od dziesięcioleci i z pewnością pozostaną aktualne jeszcze przez następne lata. Jednym z nich jest nieautoryzowany dostęp. Nie powinien być możliwy albo przynajmniej bardzo utrudniony. Kolejny to stosowanie odpowiednich środków do wczesnego wykrywania intruzów lub zakłóceń. Następny punkt dotyczy ważnych informacji. Powinny być gromadzone szybko, weryfikowane i udostępniane właściwym stronom. I wreszcie środki zaradcze, które należy wdrożyć. Mogą mieć charakter techniczny, co w wielu przypadkach będzie wymagało obecności personelu (ochrony). Z mojego doświadczenia wynika, że czasami nie jest to doceniane. A należy zadać sobie pytanie, po co komu wiedza o sytuacji, gdy nie ma wyznaczonych sił, które mogłyby sobie z nią poradzić, lub jest ich zbyt mało.

Chciałbym wspomnieć jeszcze o dwóch rzeczach, które zaobserwowałem podczas swojej pracy. Po pierwsze, bardzo cenne są mechanizmy wzajemnego konkretnego wsparcia – zarówno na szczeblu krajowym, jak i w ramach UE. Obejmuje to wymianę zdjęć zagrożeń czy innych ważnych informacji oraz możliwość zwrócenia się w razie potrzeby o profesjonalny sprzęt, wsparcie jednostek specjalnych czy inne. Po drugie, bardzo się cieszę, że wiedza specjalistyczna, metody i narzędzia są wymieniane i wspólnie ulepszane. Istnieje kilka raportów UE, wytycznych i innych materiałów, z których można korzystać bezpośrednio, tj. bez potrzeby modyfikowania zawartych w nich wskazówek, lub też dostosować je do konkretnych potrzeb. Jednym z przykładów jest *Krótki podręcznik UE służący wsparciu ochrony miejsc kultu* (ang. *EU quick guide to support the protection of places of worship*). Poza tym Wspólne Centrum Badawcze (Joint Research Centre) Komisji Europejskiej poszerza inicjatywę Software as a Service (oprogramowanie jako usługa), polegającą na udostępnianiu

narzędzi w chmurze. Ich rozwój był i jest możliwy dzięki pieniądzom podatników, a narzędzia te mogą być dostarczane zainteresowanym państwom członkowskim bez dodatkowych kosztów.

Mam świadomość wymienionych punktów tylko dlatego, że podzielono się ze mną wiedzą podczas szkoleń i warsztatów organizowanych w ramach programu EU PSA (EU Protective Security Advisors). Te spotkania ułatwiają bezpośrednią, bezpieczną jej wymianę i dzielenie się konkretnymi doświadczeniami z różnymi ekspertami z państw członkowskich UE. Przy okazji uczestniczenia w pracach EU PSA dowiedziałem się o czasopiśmie „Terroryzm – studia, analizy, prewencja" i cieszę się, że mam teraz okazję je współtworzyć. Zatem na zakończenie *dziękuję* (Paul mówi to po polsku – dop. D. Sz.). Życzę nam wszystkim sukcesów w zapobieganiu i przeciwdziałaniu terroryzmowi oraz innym zagrożeniom, a w 2024 r. udanych i spokojnych dużych imprez sportowych w Niemczech, Francji i innych krajach.

Rozmawiał: Damian Szlachter

Paul Fröhlich

Doradca ds. budowania odporności na zagrożenia w EU Protective Security Advisors (EU PSA), grupie eksperckiej powołanej przez Dyrekcję Generalnej Komisji Europejskiej ds. Migracji i Spraw Wewnętrznych (Directorate-General for Migration and Home Affairs, DG HOME). Od 2019 r. wykładowca w Wyższej Szkole Ekonomii i Prawa w Berlinie.

Od 28 lat służy w berlińskiej policji (obecnie w Wydziale Operacyjnym). Zajmuje się działaniami podejmowanymi w związku z poważnymi incydentami. Obejmuje to opracowywanie koncepcji, dowodzenie i kontrolę, inicjowanie ćwiczeń, projektów i grup roboczych, ze skoncentrowaniem się głównie na atakach, wypadkach z dużą liczbą ofiar i poważnych incydentach.

Opinie wyrażone przez Paula Fröhlicha w wywiadzie są odzwierciedleniem jego osobistych poglądów i nie reprezentują oficjalnego stanowiska wymienionych organów.

Przydatne linki

Counter terrorism and radicalisation | 2020 Counter-Terrorism Agenda for the EU (English)

https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/internal-security/counter-terrorism-and-radicalisation_en

Berlin Anti-Terror-Plan „SAVE" – Berlin Plan to counter Islamist Radicalisation and Terrorism 2020 (German) | Berlin Senate Department for the Interior and Sport

https://www.berlin.de/sen/inneres/presse/weitere-informationen/artikel.1032697.php

Press conference „Berlin Anti-Terror Plan" from December 18, 2020 (German) | Berlin Senate Department for the Interior and Sport

https://www.youtube.com/watch?v=Zp002466ugM

Guide for Emergency Prepardness and Correct Action in Emergency Situations (English) | Federal Office of Civil Protection and Disaster Assistance (BBK)

https://www.bbk.bund.de/SharedDocs/Downloads/DE/Mediathek/Publikationen/Buergerinformationen/Ratgeber/ratgeber-englisch-disasters-alarm.pdf?__blob=publicationFile&v=12

The brochure If Crisis or War Comes (English) | Swedish Civil Contingencies Agency (MSB)

https://www.msb.se/en/rad-till-privatpersoner/the-brochure-if-crisis-or-war-comes/

Online Course on Terrorism Preparedness in Public Spaces (Swedish) | Swedish Civil Contingencies Agency (MSB)

https://webbutbildning.msb.se/utb/terrorberedskap-internt/

QIT – Quick Identification Team (Dutch) | Dutch Defence Press

https://www.dutchdefencepress.com/qit/

SafeCi – Safer Space for Safer Cities – Trailer, Information & Handbook (English) | Polizei Berlin

https://www.berlin.de/polizei/aufgaben/praevention/safeci/artikel.786181.en.php

Data and Tools to Counter Terrorism & Newsletter (English) | European Commission – Joint Research Center (JRC)

https://counterterrorism.ec.europa.eu/

EU quick guide to support the protection of places of worship (available in 23 languages) | European Commission

https://home-affairs.ec.europa.eu/whats-new/publications/eu-quick-guide-support-protection-places-worship_en

EU Protective Security Advisors (English) | European Commission

https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/internal-security/counter-terrorism-and-radicalisation/protection/eu-protective-security-advisors-eu-psa_en

TERRORISM

studies
analyses
prevention

AGENCJA BEZPIECZEŃSTWA WEWNĘTRZNEGO

Editorial team Damian Szlachter, PhD (editor-in-chief)
Agnieszka Dębska (editorial secretary, layout editor)

Translation Sylwia Kłobuszewska

Cover design Aleksandra Bednarczyk

© Copyright by Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego 2024

ISSN 2720-4383
e-ISSN 2720-6351

Material posted in the Articles section and review articles posted in the Review Articles/Reviews section are subject to peer-reviewed

Articles express the views of the authors

Declaration of the original version:
The printed version of the journal is the original version
The online version of the journal is available at www.abw.gov.pl/wyd/

The journal is available on the Jagiellonian University Scientific Journals Portal at: https://www.ejournals.eu/Terroryzm/

Articles for the journal should be submitted through the editorial panel available at: https://ojs.ejournals.eu/Terroryzm/about/submissions

Wydawnictwo Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego
Centralny Ośrodek Szkolenia i Edukacji
im. gen. dyw. Stefana Roweckiego „Grota”
ul. Nadwiślańczyków 2, 05-462 Wiązowna, Poland

Contact
phone (+48) 22 58 58 671
e-mail: wydawnictwo@abw.gov.pl
www.abw.gov.pl/wyd/

Printed in October 2024.

Academic Editor Board

Sebastian Wojciechowski, Professor
Adam Mickiewicz University,
Institute for Western Affairs in Poznań

Waldemar Zubrzycki, Professor
Police Academy in Szczytno

Aleksandra Gasztold, Associate Professor
(PhD with habilitation)
University of Warsaw

Ryszard Machnikowski, Associate Professor
(PhD with habilitation)
University of Łódź

Agata Tyburska, Associate Professor
(PhD with habilitation)
Police Academy in Szczytno

Barbara Wiśniewska-Paź, Associate Professor
(PhD with habilitation)
University of Wrocław

Piotr Burczaniuk, PhD
Internal Security Agency

Jarosław Jabłoński, PhD
Armed Forces of the Republic of Poland

Anna Matczak, PhD
The Hague University of Applied Sciences

Paulina Piasecka, PhD
Collegium Civitas in Warsaw

Reviewers issue 6

Magdalena Adamczuk, PhD
Tomasz Białek, PhD
Jarosław Cymerski, PhD
Krzysztof Domeracki, PhD
Adam Krawczyk, PhD
Katarzyna Maniszewska, PhD
Aleksander Olech, PhD
Daria Olender, PhD
Karolina Wojtasik, PhD

TABLE OF CONTENTS

283 **Foreword by Editor-in-Chief**

ARTICLES

289 **The Jewish-Palestinian conflict. History and the Present**
Krzysztof Izak

405 **Forecasting terrorist threats as an element of the anti-terrorist system**
Tomasz Aleksandrowicz

429 **Securing educational institutions against an active killer on the example of the United States of America. Best practices and recommendations**
Katarzyna Amrozy

REVIEW ARTICLES / REVIEWS

459 **Jarosław Cymerski,**
Contemporary security formation in the face of terrorist threats
Marek Cupryjak

465 **Katarzyna Maniszewska,**
Towards a New Definition of Terrorism: Challenges and Perspectives in a Shifting Paradigm
Paulina Piasecka

471 **Bruce Hoffman, Jacob Ware,**
God, Guns, and Sedition. Far-Right Terrorism in America
Katarzyna Maniszewska

AWARDED THESES

479 **Shaping public perception of surveillance – proposed solutions**
Bartosz Bochyński

VARIA

501 **Managing the security of the most important people in the state**
Explanatory essay
Marcin Lipka

531 **How to efficiently share counterterrorism knowledge? Lessons learned, best practices and NATO DEEP eAcademy recommendations**
Interview with Associate Professor Piotr Gawliczek, director of the NATO DEEP eAcademy

541 **Terrorist attacks, major incidents and critical infrastructure. Observations from Berlin**
Interview with Paul Fröhlich from the Operations Division of the Berlin Police

Dear Readers!

The sixth volume of the journal "Terrorism – Studies, Analyses, Prevention" (T-SAP) is published at a time of another escalation of the Jewish-Palestinian conflict, taking place in a region where violence – political, military and other – is a constant element of the everyday life of successive generations of local communities. It is a region where three great religions were born and where the interests of various military powers have been clashing for centuries. Terrorism, one of the consequences of this conflict, fueled by extreme groups on both sides of the barricades, will not die out. It is irreversibly inscribed in the cultural code of the Middle East. The fanaticism of decision-makers makes it impossible to work out lasting peaceful solutions. They use the time of relative peace to plan and prepare provocative actions or further attacks, which in turn lead to retaliation. For researchers of terrorism, analysts of threats to the security of states or political communities, the history of fights between Jews and Palestinians is an obligatory study of violence motivated by religious motives.

I want T-SAP journal to express different points of view on this dispute, while maintaining the scientific nature of the presented content. Its assessment is neither unanimous nor unambiguous. I can also say this from my own experience. For over 20 years of work, I have conducted many classes and trainings with the participation of people from Europe, Asia, North and South America, Africa and the Middle East. Each time, the discussion of the Jewish-Palestinian conflict evoked great emotions and extreme assessments concerning both

sides of the dispute. No other topic raised the temperature of the classes so quickly.

We begin this issue by recalling the history of this conflict. The author of the comprehensive study is Krzysztof Izak, national expert in the field of Middle Eastern terrorism, an author of the *Lexicon of Islamist organizations and movements* published by the Internal Security Agency. I trust that both this and subsequent articles on this subject will meet your interest.

The effectiveness of the anti-terrorist system of a given country depends, among other things, on whether the available resources will be properly selected and used, and this in turn is conditioned by previous analyses and conclusions drawn from them. Forecasting the development of terrorist threats is the first stage of anti-terrorist activities – both at the national and international level. Without accurate forecasts, it is impossible to build adequate anti-terrorist procedures and properly train and equip counter-terrorist units. Therefore, I recommend paying attention to the article by Prof. Tomasz Aleksandrowicz, one of the doyens of Polish research on terrorism, on the forecasting of terrorist threats as an element of the state anti-terrorist system. He discussed the methods of analyzing this type of threat and specific examples of the use of these techniques.

In Poland, we still have the comfort of being able to build terrorist prevention based on the experience of partner countries, not our own. In this issue of T-SAP, we publish a text devoted to good practices used in American educational institutions to protect against the so-called active killer. By using these recommendations, it will be easier to create common procedures in our country for responding to terrorist incidents that threaten the safety of pupils and students during their stay in educational facilities.

I am always glad when Polish researchers of the phenomenon of terrorism with recognized scientific achievements in the country publish their books in English. This internationalisation allows them, among other things, to participate in the global forum for combating terrorism and present the Polish perspective there. I strongly encourage

you to read the book *Towards a New Definition of Terrorism: Challenges and Perspectives in a Shifting Paradigm* written by Katarzyna Maniszewska, PhD, who has devoted almost two decades to conducting research on terrorism around the world. In this issue you will also find a review of a guide for people dealing with professional protection of VIPs against terrorist incidents, written by Col. Jarosław Cymerski, PhD, a practitioner with nearly 30 years of experience.

We strive to make T-SAP a space for exchanging experience with foreign experts representing uniformed services or international initiatives implemented under the aegis of the EU and NATO. In the last part of the magazine, we publish two interesting interviews. The first interview, with Prof. Piotr Gawliczek, reveals the backstage of the creation of the NATO Deep eAcademy and presents its educational and training opportunities. It is worth noting that Poles have made a significant contribution to the development of this project.

The second was conducted with Paul Fröhlich, a Berlin police officer and crisis management expert. He shares his more than twenty years of professional experience in building resilience to terrorist attacks in the German capital.

Inviting you to read the sixth issue of T-SAP, I believe that everyone will find in this issue materials that will interest them and inspire them to improve their skills. We want our magazine to be created and read by an "anti-terrorist community" of people whose goal is to ensure security and cooperation across divisions.

In conclusion, I would like to remind you that T-SAP is a scientific journal, and the texts published in it do not represent the position of the Internal Security Agency.

Editor-in-Chief
Damian Szlachter, PhD

ARTICLES

Terrorism – Studies, Analyses, Prevention, 2024, no. 6: 289–404
CC BY-NC-SA 4.0
https://doi.org/10.4467/27204383TER.24.027.20247

Article

The Jewish-Palestinian conflict. History and the Present

KRZYSZTOF IZAK

https://orcid.org/0000-0001-9815-6035

Independent author

Abstract

In this article, the author presents the causes and course of the Jewish-Palestinian conflict from the second half of the 19th century to the events of 2024. The main research problem concerns explaining the essence of this conflict and indicating the reasons why, in the author's opinion, a two-state solution and life side by side for the two Jewish and Palestinian nations is impossible. The author has primarily used the historical method to show the chronology of the conflict with its pivotal moments. He considers that a lasting peace is currently unattainable because it is not wanted by the fanatical groups on both sides of the conflict, which adopts the religious motivation of the parties and thus becomes increasingly cruel and unpredictable. In his conclusions, the author points out, among other things, the deepening mutual hatred between Jews and Palestinians, which has fuelled the spiral of violence and made a political end to the conflict impossible and will continue to be so. This is also confirmed by the attempts made so far to resolve it with the involvement of third parties. The war currently being fought in Gaza will fade, but the conflict will continue and strengthen the radical factions on both sides, namely militant Islam (Hamas and Hezbollah) and the Jewish nationalist and ultra-orthodox right. The involvement of other actors in this war, notably Iran, Hezbollah

and the Yemeni Houthi (Ansar Allah) movement, poses the danger of its escalation and the transfer of terrorist acts to Europe.

Keywords

Israel-Palestine conflict, Al-Fatah, Hamas, Palestine Liberation Organisation, Gaza Strip, Occupied Palestinian Territories, West Bank, intifada, radicalisation, terrorism, ultra-orthodox

Introduction

The Jewish-Palestinian conflict (Israeli-Palestinian since 1948) has lasted more than 100 years. It is the longest in recent world history and, most importantly, far from over[1]. It is classified as an unresolvable conflict[2]. Its cause is the struggle of the two peoples - Palestinians and Jews - for the same territory. In the literature, one can find information refusing to recognise the Jews as a nation under international law. There are also well-known opinions that define the Palestinians as the descendants of ancient Christians and Jews who became Islamised after the Arab invasion[3]. In the decades-long conflict, there were various groups on both sides with

[1] The article closed in August 2024 and does not take into account subsequent events (editor's note).

[2] Societies involved in irresolvable conflict try to adapt to the conflict situation or resolve it in some way, but the actions taken to do so lead to changes that reinforce and perpetuate the conflict, making it increasingly difficult to resolve and ever more destructive. See: D. Bar-Tal, *Złudzenia niszczące życie. O konflikcie państwa izraelskiego z Palestyńczykami* (Eng. Sinking into the honey trap. The case of the Israeli-Palestinian conflict), Warszawa 2023, p. 10.

[3] This issue is thoroughly analysed by Shlomo Sand in three books: *Kiedy i jak wynaleziono naród żydowski* (Eng. The invention of the Jewish people), Warszawa 2011; *Dlaczego przestałem być Żydem. Spojrzenie Izraelczyka* (Eng. How I stopped being a Jew. The Israeli perspective), Warszawa 2014 and *Kiedy i jak wynaleziono Ziemię Izraela. Od Ziemi Świętej do ojczyzny* (Eng. The invention of the land of Israel. From holy land to homeland), Warszawa 2015. In them, the author, a professor of history at Tel Aviv University, deconstructed the myth of the eternal existence of the Jewish people. He also subjected to an informed critique the sources and legends on which Israel's alleged inalienable right to Palestine as the Promised Land is based. These issues, raised in the Old Testament and above all in the Torah, for most rabbis and ultra-orthodox and nationalist groups in Israel constitute the religious and political justification for its existence, as well as the denial of the Palestinians' right to their own state. Sand's publications were met in Israel with widespread media coverage, criticism from historians and an aggressive reaction from Zionist circles, who labelled the author an enemy of the nation.

basic objectives: for the Jews, to gain and hold as much territory as possible; for the Palestinians, to expel the Jews. After the creation of the state of Israel, the Palestinians were the losing side. A larger part of Palestine was granted to the Jewish minority and a smaller part to the Arab majority. The Palestinians never gave up the armed struggle and its primary method was terrorism, which was used by both secular and religious organisations. For more than three decades, Israel's main opponent has been Hamas.

The aim of this article is to present this conflict, its causes and the successive phases of its course. A historical perspective, taking into account the changing actors involved in military and peacekeeping activities, allows for an understanding of its intricacies, even though it has followed a fixed scenario for decades: attack, response to attack, retaliation for response, revenge for retaliation, and so on. This sequence of events has been punctuated by peace talks, always disrupted and broken up for various reasons. In the 21st century, these talks have also been influenced by the Israeli concept of peace. According to it, Israel's primary goal is not to end the occupation, but to get rid of its effects, i.e. to displace the Palestinians from more territories, rather than to accept their rights. The main research problem concerns explaining the essence of the ongoing conflict and identifying the reasons why, in the author's opinion, a two-state solution and living side by side with two peoples is impossible. In writing the article, the author primarily used the historical method to show the chronology of the conflict with its pivotal moments and the escalation of hatred that led to the Gaza war fought since 7 October 2023. He also used comparative analysis to present the origins of the conflict, the motivations of the fighting parties and to show the differences between Palestinians and Jews in their approach to the conflict. The author has divided the article into several sections which differ from the way this has been done in the publications he has used. They are dominated by a division into periods marked by important international and domestic events, namely the time up to the World War I, the interwar period, the time of Israel's creation or the periods between the successive Israeli-Arab wars. The author's intention was to highlight the intensification and brutalisation of this conflict as the religious factor played an increasing role in it. It has influenced the escalation of mutual hatred, the dehumanisation and demonisation of the enemy. Among other publications on the same topic, the article stands out for its particular attention to the changing conditions of the conflict in its description, its attention to its religious motivation and its conclusion of the narrative on events of August 2024.

Jewish settlement in Palestine

The social situation in Palestine was exacerbated by the organised influx of Jewish believers to the Middle East, which can be traced back to the second half of the 19th century and is divided into certain periods corresponding to successive waves of immigration later known as aliyahs, from the Hebrew word *aliyah* (plural *alijot*) meaning 'ascending' or 'rising'. Indeed, the Zionist movement recognised that Jewish settlers arriving from Europe would rise above life in the diaspora and be reborn in Palestine. The settlement movement was opposed by, among others, Jews who had lived in Palestine for generations[4]. The immediate reason for the first aliyah in 1882-1903 was the anti-Jewish riots and pogroms that took place in Russia after the assassination of Tsar Alexander II in March 1881. Between 20,000 and 30,000 Russian Jews left for Palestine at that time[5]. Between 1882 and 1939, five waves of Jewish immigrants arrived in Palestine[6]. Arab immigration to Palestine was also increasing[7]. During the first period of Jewish settlement, it was a fairly common view that

[4] After the fall of Simon Bar-Kokhba's uprising (132-135), the Romans established pagan religious sites in Jerusalem and forbade Jews to enter the city on pain of death. The name of Jerusalem was changed to Colonia Aelia Capitolina. The region was also renamed from Judea (the land of the Jews) to Palestine, using the name of Israel's greatest ancient enemy, the Philistines. The latter are identified with the Peleset people, whose name is more akin to the term Palestine. See: K. Izak, *Brązowe zabytki w typie środkowoeuropejskim na terenie Grecji i wschodniej części wybrzeża Morza Śródziemnego a problem wędrówek Dorów i „ludów morskich"* (Eng. Bronze monuments of Central European type in Greece and the eastern Mediterranean coast and the problem of the wanderings of the Dorians and 'maritime peoples'), "Materiały Zachodniopomorskie" 1986, vol. 32, p. 88; T. Jelonek, *Historia Izraela. Od niewoli babilońskiej do upadku powstania Bar-Kochby* (Eng. History of Israel. From the Babylonian captivity to the fall of the Bar-Kokhba uprising), Kraków 2019, p. 141.

[5] D. Bensimon, E. Errera, *Żydzi i Arabowie. Historia współczesnego Izraela* (Eng. Jewish and Arabs. A history of modern Israel), Warszawa 2000, p. 33.

[6] The oldest Jewish modern settlement in Palestine, Petach Tikva, was founded in 1878. However, Jews had already settled in Palestine before the 19th century. Among other things, they came there after the end of the Reconquista in Spain in 1492, when the Christian rulers issued edicts ordering Jews to leave Spain. They settled in Safed in the Galilee, among other places. See: K. Armstrong, *W imię Boga. Fundamentalizm w judaizmie, chrześcijaństwie i islamie* (Eng. The battle for God. Fundamentalism in Judaism, Christianity and Islam), Warszawa 2005, pp. 21–22, 29–30. There were an estimated 10,000 Jews living in Palestine in the mid-19th century, half of them in Jerusalem. See: K. Kubiak, *Wojna o niepodległość Izraela 1947–1949* (Eng. Israel's War of Independence 1947-1949), Zabrze–Tarnowskie Góry 2013, p. 16.

[7] A. Chojnowski, J. Tomaszewski, *Izrael* (Eng. Israel), Warszawa 2001, p. 10.

Jewish immigration contributed to the development of Palestine, which also benefited the Arabs. One of the arguments in favour of this thesis was the opening of a Jewish-funded railway line connecting Jerusalem to Haifa in 1892. As a result of the second (1904-1914) and third (1919-1923) aliyahs, more than 75,000 new settlers arrived in Palestine. As with the first aliyah, the vast majority of them came from Russia[8]. They were the basis of permanent social and economic structures that provided foundation for the further Jewish colonisation of Palestine. However, this would not have been possible without the ideological and financial support of the World Zionist Organisation established in 1897 at the First Zionist Congress in Basel[9]. It was held on the initiative of Theodor Herzl (1860-1904), author of *Der Judenstaat* (Eng. The Jewish State), published in 1896[10]. In it, Herzl stated, among other things, that the only way for Jews to escape persecution was to build their own state and resettle in it[11]. The activities of this organisation were supported by the Jewish National Fund, established in 1901 to coordinate the purchase of land in Palestine. A slogan authored by Israel Zangwill, who called Palestine 'a country

[8] J. Gelvin, *Konflikt izraelsko-palestyński* (Eng. Israeli-Palestinian conflict), Kraków 2009, p. 75.

[9] Zionism is defined as a political movement preaching the idea of the return of Jews to their historic homeland. The term was coined in 1892 by the Viennese Jewish activist Natan Birnbaum. The name comes from the hill of Zion in Jerusalem. Over time, the word Zion was used to refer to the Holy Land. Zionism was founded on Jewish nationalism, taking shape in the 19th century in Germany as part of the so-called Haskalah, or Jewish Enlightenment, which developed ideas of nationalism and socialism that were common in Europe at the time. The Zionist movement had many opponents among the Jews themselves. Those who lived in Germany and France fought Zionism as a threat to their dreams of being recognised as German or French. For they could not define themselves as such if the Zionists claimed that the Jews were a separate people and aspired to build an independent state. In Eastern Europe, mainly in Russia, Jewish orthodoxy fought Zionism as heresy. Indeed, the restoration of Israel could only take place after the coming of the Messiah. Jews active in socialist parties, on the other hand, pinned their hopes on socialism rather than on the national movement, and therefore regarded Zionism as ideologically hostile. See: K. Gebert, *Pokój z widokiem na wojnę. Historia Izraela* (Eng. Peace with a view to war. Israel's history), Warszawa 2023, p. 20.

[10] The first Polish edition of *The Jewish State* was published in 1917 by the Publishing House of the Academic Zionist Youth 'Yardenja'.

[11] Initially, Herzl considered other locations for a Jewish state, including Argentina, the western regions of the US, Cyprus or Uganda, before speaking out in favour of Palestine. See: P. Johnson, *Historia Żydów* (Eng. A history of the Jews), Warszawa 2020, p. 559–560.

without a people for a people without a country', was then popularised[12]. Zionists also often used a slightly altered form: 'Palestine is a land without a people for a people without a land'[13]. They thus gave the impression that the region was uninhabited, while several hundred thousand people lived there. British Protestant theologians are also known to have preached the idea of Jews returning to the Holy Land in order to hasten the Second Coming of Jesus and consequently convert Jews to Christianity. These views survived in Britain and became popularised in the USA as Christian Zionism[14].

Control of the Zionist settlements was taken over by the Jewish Colonisation Society, whose founder was the German financier Maurice de Hirsch, an enthusiast for the creation of Jewish agricultural settlements, later called kibbutzim[15] or moshavs[16]. Of the total Jewish population

[12] In 1840, the British politician Anthony Asley Cooper, Lord Shaftesbury, put forward a project for the colonisation of Palestine by Jews, supporting it with the slogan: 'A country without a nation for a nation without a country'. See: D. Pipes, *[Christian Zionism]: Israel's Best Weapon?*, "New York Post", 15 VII 2003, quoted after: https://pl.danielpipes.org/1149/chrzescijanski-syjonizm-najlepsza-bron-izraela [accessed: 15 VII 2003].

[13] P. Bożejewicz, *XX wiek: Ziemia obiecana terrorystów* (Eng. The 20th century: the promised land of terrorists), "Rzecz o Historii", supplement to "Rzeczpospolita", 2 IX 2016.

[14] According to some authors, the source of the Zionist movement was Jewish messianism. According to its idea, the coming of the Messiah should not be delayed, but accelerated by taking concrete political action. The most important of these is the return of the Jews to Palestine and, if necessary, even by bringing about Armageddon - an apocalyptic war. See: J.M. Gleize, *Prawdziwy Izrael i fałszywy judaizm* (Eng. True Israel and false Judaism), Warszawa 2022, pp. 188–189.

[15] Kibbutzim, or communes, were communal farms. There was no private ownership in them. Residents combined growing vegetables and fruit with animal husbandry and dairying. Kibbutzniks, whose privacy was very limited, ate their meals in communal dining rooms and the upbringing of children was the responsibility of the whole community and took place in local kindergartens. Decisions were usually made collectively. The first kibbutz was founded in 1909 in Degania on the southern shore of Lake Tiberias (Gennesaret). See: J. Gelvin, *Konflikt izraelsko-palestyński…*, pp. 81–82.

[16] The moshavs evolved from the kibbutzim in the 1920s. They were cooperative farms, where people were allowed to own land on their own and sell their crops themselves. There is also a view in the sources that moshavs were established earlier than kibbutzim. They were established during the period of the first aliyah, while kibbutzim were created by participants in the second aliyah. The Jews, however, proved to be unprepared for the hard physical work, so it was mainly Arab agricultural labourers who worked there. The economic survival of the settlement was determined by the help of Jewish philanthropists from the Montefiore or Rothschild families. Consequently, the Zionist slogan 'conquest by Jewish labour' was made into an ideology. It became, along with

of Palestine, which numbered around 85,000 people after the third aliyah, only around 12,000 (14%) lived in kibbutzim and moshavs[17]. They contributed to the separation of Jewish agriculture from Arab workers and thus to the deterioration of their living conditions. It was as a result of the second and third migratory waves that it became apparent that the future Israel was slowly transforming into a social-democratic, Hebrew-speaking state, whose economic development went the way it did. And although it is estimated that 90% of the immigrants from the second and third aliyah left Palestine for Western Europe and the USA after a short stay, the Jewish population in the region grew enough that its structures and institutions could function and survived for a long period until they were fed by a new wave of settlers[18].

Two events occurred during World War I that had long-term effects on the region and became the source of the Palestinian-Jewish and, more broadly, Arab-Israeli conflict. The French and British, active here since the 19th century, divided the territory into spheres of influence, to be in force after the war. In May 1916, they signed a secret agreement that went down in history as the Sykes-Picot Agreement[19]. Pursuant to it, the territory west of the Jordan River (so-called Cisjordan) was to remain under international control, while Transjordan (now Jordan) was to become part of an independent Arab state. The second extremely important event was the Balfour Declaration, i.e. the British promise to establish a Jewish national seat in Palestine[20]. Twenty years after the First Zionist Congress, Herzl's most important goal of obtaining international guarantees for Jewish settlement in Palestine was fulfilled. These guarantees were given

the buyout of Arab land from Arab landlords indifferent to the fate of the tenants, one of the causes of the early conflict between Jews and Arabs. For Palestinian Arabs, such 'conquest' generally meant the loss of their livelihoods, as they were given up as workers and replaced by Jews. See: K. Gebert, *Pokój z widokiem…*, p. 44.

17 J. Gelvin, *Konflikt izraelsko-palestyński…*, p. 81.

18 Ibid., pp. 81–82.

19 It is named after the two negotiators and signatories to this pact - Mark Sykes, representing the UK, and François Georges-Picot, representing France.

20 This was a letter sent on 2 November 1917 by British Foreign Secretary Lord Arthur Balfour to Baron Walter Rothschild. The letter was a declaration by the British government expressing its desire to establish a Jewish national headquarters in Palestine in response to the expectations and efforts of the Zionist movement of which Rothschild was a representative. See: D. Bensimon, E. Errera, *Żydzi i Arabowie…*, pp. 38–39.

by Great Britain. This situation was aptly illustrated by the slogan, that it was 'the promise of one nation to give to second nation the country of a third'.

The Balfour Declaration was in conflict with the Sykes-Picot Agreement. At the end of the war, at the San Remo Conference in April 1920, it was officially accepted that Palestine and Transjordan would constitute a British Mandate. A year later, at the Cairo Conference, Britain created a separate mandate area out of Transjordan, the Emirate of Transjordan, headed by Emir Abd Allah, son of Al-Hussein, the Sharif of Mecca and ruler of Al-Hijaz. To the latter, for his participation in the fighting against the Turks, the British promised the creation of the Kingdom of Arabia, which was also to include Palestine. Britain therefore intended to cede the same land to both Arabs and Jews, while taking control of it itself. Also over Transjordan, the British High Commissioner based in Jerusalem exercised real authority[21].

One element of the British Mandate in Palestine was the implementation of the Balfour Declaration, i.e. the acceptance of the arrival of increasing numbers of Jewish immigrants. At the start of the British Mandate, there were around 70,000 Jews living in Palestine among a population of 700,000, with the majority arriving within 40 years, starting in 1882[22]. With only 10% of the Jewish community in the total population of Palestine, Zionists considered large-scale Jewish immigration to be a key issue. As a result of the fourth aliyah, some 82,000 new immigrants arrived in Palestine between 1924 and 1928, almost as many as in the previous three combined[23]. Half of the newcomers were Jews from Poland. The vast majority of newcomers settled in the cities, especially Tel Aviv and Haifa, abandoning the socialist ideals and kibbutz experience of their predecessors[24]. By the end of the 1920s, 100,000 Jews had arrived in Palestine, but between 1927 and 1928 Jewish emigration from Palestine was greater than immigration, as many were unable to find their way in their new home. Between 1929 and 1939 there was a fifth aliyah, which saw the arrival of some 200,000 Jews[25]. Most Jewish

[21] A. Citlak, *Na wschód od Jordanu. W kraju braci Semitów* (Eng. East of the Jordan. In the land of the Semitic brothers), Warszawa 2015, p. 138.

[22] M. Bunton, *Konflikt palestyńsko-izraelski* (Eng. Palestinian-Israeli conflict), Łódź 2017, p. 42.

[23] J. Gelvin, *Konflikt izraelsko-palestyński...*, p. 83.

[24] Ibid.

[25] M. Bunton, *Konflikt palestyńsko-izraelski...*, p. 43; J. Gelvin, *Konflikt izraelsko-palestyński...*, p. 140.

immigrants had fled anti-Semitic persecution in Germany and Poland. The size of the yishuv, as the community of Jewish inhabitants of Palestine was referred to before the creation of Israel, had doubled. Jews now made up 30% of the population, three times more than 15 years earlier. This would allow the Zionist vision to come true. More specialists in various fields also arrived at this time than in previous waves of immigration. The newcomers settled in the cities on the Mediterranean rather than in the agricultural areas in central Palestine where kibbutzim and moshavas were established[26]. They were created on land bought from Arab feudal lords, hitherto leased to Palestinian peasants (fellahs), who were thus expelled the land. In 1930, there were almost 30% unemployed Arab farmers in Palestine. By 1933, the British administration had registered 3271 complaints from Arab peasants evicted from their land by Jewish landlords. However, it is not known how many such families there actually were, as not all of them filed complaints[27].

The Jews who came from Europe had more knowledge and experience in setting up state and bureaucratic institutions than the natives. In June 1920, an underground organisation called the Haganah (Eng. Defence)[28] was formed to defend Jewish settlers against the Arab inhabitants. In 1921, the General Federation of Workers in the Land of Israel (Ha-Histadrut ha-Klalit shel ha-Owdim b'Eretz Yisrael, or Histadrut for short) was founded. It represented the social and economic interests of its members and provided them with credit, health care and education. It also regulated the size of the labour market by exerting pressure on Jewish employers, and importantly, it already referred to Israel in its name. In 1929, the Jewish Agency was established and built up its own parastatal structures. A year later, the leftist Workers' Party of the Land of Israel (Mifleget ha-Poalim b'Eretz Yisrael, Mapai) was founded and took control of the Histadrut. It was headed by David Ben Gurion, a Polish Jew from Płońsk who had arrived in Palestine in 1906 as part of the second Aliyah[29]. In contrast

[26] M. Bunton, *Konflikt palestyńsko-izraelski…*, p. 43.

[27] Many wealthy Zionists working for Jewish settlement in Palestine bought up land in Palestine with no intention of emigrating there. The Rothschilds, for example, became the owners of large areas of Palestinian land. See: E. Wójcik, *Konflikt bliskowschodni. Aspekty militarne* (Eng. The Middle East Conflict. Military aspects), Warszawa 1975, p. 49.

[28] The Haganah was formed as a result of the reform of the Ha-Shomer organisation established in 1908.

[29] E. Wójcik, *Konflikt bliskowschodni…*, pp. 42–45.

to the well-organised and politically important Jewish leadership, the Palestinian Arabs were divided, which paralysed their actions. However, Palestinian nationalism had also been developing among them since the 1920s. In 1921, Al-Hajj Muhammad Amin al-Husseini was elected as grand mufti of Jerusalem, or religious head of the Palestinian Muslims, and the following year as president of the newly formed Supreme Muslim Council (Al-Majlis al-Islami al-Ala). Al-Hajj Muhammad Amin al-Husseini began to use Islam to promote his leadership of the growing Palestinian national movement, increasingly hostile to Jews and the British. This was primarily due to the progressive takeover of Palestinian territory by Jewish settlements[30]. The rivalry between Jews and Arabs was played to their advantage by the British. Such actions were bound to meet with protests from the indigenous inhabitants of the territories. The Palestinian Arabs considered the entire territory of the British Mandate of Palestine as their homeland. No one consulted them about Jewish settlement, as their territory was first part of the Ottoman Empire and had been under British protectorate since 1917. British involvement in the Zionist movement was seen as a serious threat to the national identity of the Arabs, who not only did not receive their own state, as the British had promised during World War I, but also came completely under their control.

Summary

The migration of Jews to Palestine, supported by Zionist organisations, disrupted prevailing social relations and became a source of tension between the Arab population and the newcomers. The situation was exacerbated by the policy of Britain, which during World War I promised the Sharif of Mecca the creation of the Kingdom of Arabia and the Zionists the establishment of a Jewish national headquarters in Palestine. The implementation of the Balfour Declaration, which was perceived as an alliance between the British authorities and the Jews, led Palestinian Arabs to regard the migration of Jews as a colonising settlement movement. The newcomers from Europe towered over the local population economically and civilisationally. They built political and defence structures. On the Arab side, however, a Palestinian nationalist movement developed, led by Al-Hajj Muhammad Amin al-Husseini, grand mufti of Jerusalem. The local Arabs regarded both the Jews and the British who held the mandate in Palestine as enemies.

[30] Ibid., p. 47.

Clashes between Palestinians and Jews before the creation of Israel

The first clash between the indigenous inhabitants of Palestine and Jewish settlers took place on 29 March 1886. Arab peasants attacked Petach Tikva, the oldest Jewish settlement, which was founded in 1878. Attacks on Jewish settlements began to increase before World War I. However, this was an episode that had no impact on the subsequent, increasingly tense Arab-Jewish relations. In response, in 1908 the Ha-Shomer (the Watchman) organisation was founded, whose members protected Jewish property for a fee. The attackers were mainly motivated by criminal motives, robbing Jews of their possessions, while the Shomers were convinced that they were guarding the Jewish national interest and often behaved provocatively towards Arabs[31].

There were repeated violent anti-Jewish riots in 1920, including in Jerusalem in February, March and April. There were fatalities on both sides. On 1 March, several hundred Lebanese Arabs attacked the small Jewish settlement of Tel Chai, founded in 1905 and now located in Israel on the border with Lebanon. During its defence, five Arabs and seven Jews were killed, including Josef Trumpeldor, a participant in the Russo-Japanese War, an officer in the Tsarist army and founder of the Jewish Legion supporting British forces in the Middle East during World War I. The attack on Tel Chai rose to prominence as the first battle in the never-ending war, and Trumpeldor became a national hero. The youth organisation Betar (from Brit Trumpeldor - the Trumpeldor family) or Beitar (from Brit Josef Trumpeldor), founded in late 1923 by a revisionist faction within the Zionist movement, was named after him[32].

At the beginning of April 1920, the Muslim festival in honour of the Prophet Moses (Id Nabi Musa)[33], during which Arabs propagated independence slogans, turned into anti-Jewish riots. There were deaths and injuries on both sides. The fighting was the result of increased tension in Arab-Jewish relations as a consequence of the expansion of Jewish settlement in Palestine and the proclamation of the Kingdom of Greater Syria covering the territory of modern Syria, Lebanon and Palestine, which lasted only four

[31] K. Gebert, *Pokój z widokiem...*, p. 47.

[32] Ibid., p. 74. The Beitar organisation was very active in Poland. See: footnote 44.

[33] Moses (Musa) is recognised by Muslims as a prophet, as is Jesus (Isa). Until the end of the World War I, residents of Jerusalem who were followers of Judaism, Christianity or Islam celebrated festivals there commemorating figures from the Old Testament, the Bible and the Qur'an.

months (8 March - 24 July 1920). Support for this kingdom and its monarch, Faisal, the second son of Al-Hussein, was manifested in Jerusalem, among other places. It was not recognised by France and Britain. Its existence was ended by the entry of French troops into Damascus[34]. As a result of the anti-Jewish riots, disputes arose within the Zionist movement. Its leader Chaim Weizman and the aforementioned David Ben Gurion hoped for a *modus vivendi* with the Arabs and the establishment of a Jewish state. The former had already held talks on the subject with Faisal. David Ben Gurion did not initially consider the threat of Arab nationalism. He wanted Jewish and Arab workers to live in harmony and friendship. Later, he also claimed that the rights of the Palestinian Arabs would be guaranteed not only by an agreement with the Jews, but also by the fact that they were surrounded by and closely linked to the neighbouring Arab states of Palestine. However, every act of violence by the Arabs strengthened the position of the revisionists, led by Vladimir Jabotinsky, who believed that Arab nationalism was a force no less than Zionism. He claimed that the Jewish state, which in his plans was to lie on both banks of the Jordan River, would be violently attacked and could only be defended by building an impregnable wall[35]. He was one of the first to join the Haganah[36].

At the beginning of May 1921, there was a riot in Jaffa. Arabs attacked a hotel for Jewish immigrants, who were accused of spreading immorality because the sight of hotel girls walking to the beach in male company in shorts was a moral provocation to the conservative Arab community. The riots turned into violence that overtook the Jaffa area and escalated into Arab attacks on Petach Tikva and Hadera. This was the first violent Arab rebellion against the Balfour Declaration. At the time, 47 Jews and 48 Arabs were killed and 146 Jews and 73 Arabs were wounded[37].

Another difficult period came in 1922. In June, in order to calm the mood in Palestine, the British Parliament adopted a White Paper drafted by Winston Churchill, then Minister for the Colonies, who held pro-Zionist views. It reaffirmed the validity of the promises made in the Balfour Declaration. According to the document's interpretation

[34] J. Żebrowski, *Dzieje Syrii. Od czasów najdawniejszych do współczesności* (Eng. The History of Syria. From the earliest times to the present day), Warszawa 2006, pp. 166–168.

[35] S.S. Montefiore, *Jerozolima. Biografia* (Eng. *Jerusalem: the biography*), Warszawa 2011, p. 463.

[36] Ibid.

[37] K. Gebert, *Pokój z widokiem*..., pp. 82–83, 85.

of the Balfour Declaration, the establishment of a Jewish national seat was not to be understood as the Judaisation of the whole of Palestine and an infringement of the rights of the Arab community. In addition, quantitative restrictions on Jewish immigration were announced. Settlement visas could only be obtained by Jews who owned more than $2,500[38]. This greatly reduced the number of new Jewish immigrants coming into Palestine and reduced the political aspirations of the Zionists. The Arabs, by being granted government resources, gained considerable self-reliance and the confidence of British support. Despite this, there were further anti-Jewish incidents in Palestine in 1925. The Jewish community responded with an expansion of the Haganah, including the purchase of armaments, the establishment of ammunition depots and the organisation of military training. This was to create self-defence groups capable of countering such speeches. The initiator of the creation of these groups was Jabotinsky. Militarism became the basis of his revisionist ideology. In the mid-1920s, he founded the Revisionist Zionist Alliance[39]. Its youth organisation was the aforementioned Betar. Members of this organisation wore uniforms and held parades. Jabotinsky wanted the Jews to mind their own business, instead of relying on Chaim Weizman's diplomatic endeavours with the British authorities. For he believed that the conflict with the Arabs was of an existential nature.

In 1928, clashes began to occur at the Western Wall in Jerusalem. The British directed the police to suppress the riots, and at that time the Grand Mufti of Jerusalem, Al-Hajj Mohammed Amin al-Husseini, spread the rumour that the Jews intended to occupy the Al-Aqsa Mosque on the Temple Mount (Al-Haram ash-Sharif). At the same time, Jabotinsky proclaimed Jewish sovereignty at the Western Wall, which provoked even more anger from the Arabs, who attacked the Jews. On their part, there were in turn retaliatory killings, including of women and children, as well as lynchings of Arab bystanders. Most of the losses, however, were inflicted on the Arabs by British forces of law and order attempting to stop the slaughter. By 28 August 1929, when the British managed to bring the situation under control, 133 Jews and 116 Arabs

[38] P. Johnson, *Historia Żydów…*, pp. 618–619, 623.

[39] The name comes from Jabotinsky's central demand that the League of Nations should revise the Mandate and restore to Palestine a disconnected Transjordan, which the revisionists also intended to settle.

had been killed and 339 Jews and 232 Arabs injured[40]. The following year, a commission of inquiry set up to investigate the events published a report blaming both sides for the incidents, with the Grand Mufti of Jerusalem taking the main responsibility on the Arab side[41]. The events of 1929 confirmed the revisionists around Jabotinsky that only the militarisation of the Jewish community would allow it to survive in Palestine. At this time, David Ben Gurion also paid increasing attention to the development of the Haganah. It was developing from a loose network of village self-defence groups into an underground army in which almost all young men served, and was commanded by a disciplined cadre. The Haganah armed itself through the smuggling of weapons and their cottage industry in the kibbutzim[42].

The rise of the 1929 unrest resulted in the publication of another White Paper in October 1930. Its principal author was the British Minister for the Colonies, Sidney Webb, Lord Passfield. The document announced a reduction in the number of Jewish immigrants and restricted their rights to acquire land in Palestine. This initiated illegal Jewish immigration[43].

The Revisionists, who had lost confidence in the Zionist leadership, founded their own secret armed organisation, the National Military Organisation (Irgun Zvai Leumi), known as the Irgun for short, in 1931. The recruitment base of the new armed group was Betar, and Jabotinsky became its commander-in-chief in 1936[44]. The Arab community, although broken into clans and spheres of influence, also built up armed formations, of which Al-Hajj Mohammed Amin al-Husseini and Izz ad-Din al-Qassam, a participant in the anti-French uprising in Syria who came to Palestine

[40] K. Gebert, *Pokój z widokiem*..., pp. 99–100.

[41] Ibid.

[42] Ibid., p. 103.

[43] Ibid., pp. 101–102.

[44] Ibid., p. 103. In the 1930s, Jabotinsky's movement had a large following in Poland, where the number of Betar members was around 60,000. While in Poland in 1936, Jabotinsky was received by Prime Minister Felicjan Sławoj Składkowski and Foreign Minister Józef Beck. The Polish government decided to give support to the Irgun organisation. This consisted of a one-off subsidy of 250,000 zloty for the purchase of weapons, as well as the organisation of secret military courses for Irgun fighters. The last such course was held in Andrychów in the spring of 1939. The Polish authorities also supported illegal emigration to Palestine, for which they allocated 100,000 zloty. Thanks to this action, about 10,000 young Betar Jews left for Palestine. See: K. Kubiak, *Wojna o niepodległość Izraela*..., pp. 66–68.

after its collapse in 1921, were fervent advocates. Thanks to Al-Hajj Mohammed Amin al-Husseini, he became imam of the Haifa mosque. He also became involved in stimulating the national consciousness of the Palestinian Arabs. After the 1929 riots, he stepped up agitation, calling on the peasants to organise themselves and resist the Jews and the British. In 1930 he founded the Black Hand organisation (Al-Kaff al-Aswad), to which he recruited fellahs and provided military training. The underground network of armed units that was formed included around 800 people. Izz ad-Din al-Qassam decided to fight the British and the Jews on his own, and justified the need for violence on religious grounds. The actions of the Black Hand came to be known as the Sheikh al-Qassam uprising. They mainly consisted of organising attacks on kibbutzim and blowing up railway lines. Izz ad-Din al-Qassam was killed in November 1935 during an exchange of fire with British police. His death intensified resistance to the British and the Jews, and his funeral attracted the largest crowds in the history of Palestine to date[45].

In the spring of 1936, leading Arab leaders united and formed the Arab High Committee (Al-Lajna al-Arabiyya al-Ulja) headed by Al-Hajj Mohammed Amin al-Husseini. The committee was also the representative of the Arab population in Palestine. It declared a general strike and spearheaded the uprising. However, in practice, the actions of the insurgents were led by local national committees. These were established simultaneously in Jerusalem, Nablus, Jaffa and other cities, where the British quickly suppressed the rebellion. The Arab High Committee ceased to function properly in them. Al-Hajj Mohammed Amin al-Husseini had to go into hiding before being arrested. When calm was restored in the cities, the uprising spread to the Palestinian villages. Many members of the Black Hand organisation took part in the fighting. The armed groups in the Galilee were led by Fawzi al-Qawuqji, who, like the late al-Qassam, had come from Syria, and in the area of Jerusalem and Hebron by the Palestinian Abdel Kader al-Husajni alias Mansur. Both later played an important role in the war against Israeli independence[46]. In the provinces, violence was on the increase. The British and Jews were fighting against the Arabs. David Ben Gurion arranged plans with Haganah commanders for the defence of the Yishuv, while imposing

[45] J. Gelvin, *Konflikt izraelsko-palestyński...*, p. 123–124.

[46] K. Gebert, *Pokój z widokiem...*, pp. 118–119.

a policy of restraint (Hebrew: havlagah) that ruled out mass reprisals, even in the case of acts of terrorism against Jews. Terrorist activities against Arabs, however, were continuously carried out by the Irgun. Arab militias responded with no less cruelty[47]. During the uprising, the Palestine Royal Commission, also known as the Robert Peel Commission after its chairman, was established. Its aim was to find a way for Arabs and Jews to co-exist in the territory of Palestine. In July 1937, the commission published a report with a proposal to divide Palestine into a Jewish part in the Galilee area, the Jezreel Valley and the coastal plain, an Arab part and territory under a British protectorate. Palestinians and Jews were proposed to be granted territories equal in area, despite the fact that Jews made up a third of the population of Palestine. The Palestinians responded to this proposal by increasing insurgent activity[48].

On 26 September 1937, in Nazareth, an Arab militia assassinated Lewis Andrews, The British district commissioner for the Galilee, marking the first assassination of a senior official of the Mandate administration in Palestine. On 1 October, the British authorities dissolved the Arab High Committee and issued arrest warrants for all its members. The Mufti was removed from office. Fearing arrest, disguised as a woman, he fled Jerusalem for the coast, from where he sailed by boat to Beirut and then took refuge in Iraq. Palestinian insurgents, however, continued to attack the British and Jews[49]. It was during this time that the keffiyeh (also known in Arabic as a hattah) worn on the head by peasants, a popular checked headscarf held up with a band (Arabic: agal), became a symbol of Palestinian identity and patriotism. To bring the situation under control, Britain sent an additional 10,000 troops to Palestine. A total of 30,000 British servicemen attempted to establish peace[50]. The threatened Jewish community became more determined. The Irgun grew in strength and responded to Arab terror with even greater terror - the organisation launched mass terrorism in the Middle East in the form of attacks carried out with explosives. Irgun terrorists planted bombs in Arab bazaars, where dozens of people were killed. Jewish organisations condemned these attacks and did not accept that they were

[47] Ibid., p. 120.

[48] Ibid., p. 117.

[49] Ibid.

[50] K. Kubiak, *Wojna o niepodległość Izraela*..., p. 50.

initiated by Jews[51]. The lack of response saw the Irgun, previously a small grouping, grow in size to almost a division in the 1940s. Most effective in the fight against the Palestinian uprising, however, were the Special Night Squads (SNS) under the command of Orde Charles Wingate, a mystic and Christian Zionist, sent by the British to Palestine in 1936. He was convinced that the establishment of a Jewish state would enable Christian prophecies to be fulfilled. The Arabs fighting the Zionists were thus enemies not only of the Jews and the Mandate authorities, but simply of God, and the enemies of God had to be fought ruthlessly. There were 50 British soldiers and about 150 Jewish volunteers serving in the SNS. Their task was to protect the oil pipeline leading from Iraq to Haifa. When there were acts of sabotage, the SNS punished the inhabitants of nearby villages[52].

Fighting continued until May 1939. During the three years of the uprising, 400 Jews, 200 Britons and some 5,000 Arabs were killed, including more than 3,000 insurgents[53]. A significant number of Palestinian leaders were imprisoned or exiled. It is calculated that the loss of Palestinian Arabs as a result of the uprising was 10% of the total male population[54]. Thousands of homes were destroyed and the economy was in ruins. The British realised the need for a change in the exercise of their mandate and reconsidered their support for the establishment of a Jewish national headquarters in Palestine. The uprising marked the first such important point in recent Palestinian history[55]. It is important to note that it erupted during the period of the fifth aliyah, during which there was a sharp increase in the Jewish population, caused primarily by their departure from Germany after Adolf Hitler's rise to power. In August 1933, representatives of the German authorities and Jewish institutions signed the Haavara Agreement (Heskem ha-Awara - transfer agreement). The Zionists were represented by Chaim Arlosoroff.

[51] It is only since the late 20th century that some Jewish historians have begun to reveal previously hidden dark sides of the history of Israel and the Zionist movement, for which they are often accused of betrayal. See: K. Gebert, *Pokój z widokiem*..., pp. 119–120.

[52] Ibid., pp. 120–122.

[53] Ibid., p. 121.

[54] M. Bunton, *Konflikt palestyńsko-izraelski*..., p. 59.

[55] The Palestinian uprising of 1936-1939 is considered the most important - next to *al-nakba* of 1948 - turning point in modern Palestinian history. See: J. Gelvin, *Konflikt izraelsko-palestyński*..., p. 131.

Under this agreement, some 60,000 German Jews left for Palestine from 1933 until the outbreak of World War II. Among them were well-to-do and educated people who, after the establishment of Israel in 1948, formed the elite of that state[56]. In 1939, the British authorities published another white paper. In it, the British government declared that there were more than 450,000 Jews in Palestine, proving that the Balfour Declaration for the creation of a Jewish state had been fulfilled. In addition, a limit of 75,000 Jews immigrating to Palestine over five years was set, after which immigration was to be subject to the consent of the Arabs. The ability of Zionists to purchase land was restricted to designated areas. There was also a call for the establishment of a unitary Palestinian state in which Arabs and Jews were to share power. It was assumed that ten years would be required for its establishment[57]. Despite various restrictions, illegal emigration from Europe to Palestine continued, intensifying in the late 1930s and early 1940s and then after the end of World War II. It was dealt with by the Institute for Illegal Immigration (Mossad le Aliya Bet). Illegal emigration from Europe was called in Hebrew *bricha* (escape) by Jews[58].

World War II complicated the situation not only in Palestine, but also in the entire Middle East. It should be noted that in the 1930s the anti-British and anti-Jewish attitudes of the Arab population were of interest to Berlin. The Nazi authorities sought to use the uprising in Palestine to forge alliances with local leaders. Among other things, young Arab nationalists were invited to NSDAP conventions. The Arab community was closer to Nazi Germany than to other European countries or the USA, since Britain and France exercised direct control over it. In the autumn of 1941, Al-Hajj Mohammed Amin al-Husseini made his way from Iraq, where he was staying after fleeing Palestine, to Germany, where he met Hitler in November. From then until the end of the war, mufti Al-Hajj Mohammed Amin al-Husseini remained in Berlin and there rendered political and

[56] H. Kozieł, *Jak sabotowano próby ratowania Żydów* (Eng. How attempts to save Jews were sabotaged), "Rzecz o Historii", suplement to "Rzeczpospolita", 4 II 2021; T. Łupina, *Za wszelką cenę, czyli ukryta historia powstania Izraela* (Eng. At all costs, or the hidden history of the creation of Israel), "Zakazana Historia" 2019, no. 11, p. 57.

[57] M. Bunton, *Konflikt palestyńsko-izraelski*..., p. 60.

[58] K. Gebert, *Pokój z widokiem*..., p. 128; J. Jeremicz, *Bricha – nielegalna emigracja Żydów z Polski do Palestyny w latach 1944–1947* (Eng. Bricha - the illegal emigration of Jews from Poland to Palestine between 1944 and 1947), Ośrodek Brama Grodzka – Teatr NN, https://teatrnn.pl/leksykon/artykuly/bricha-nielegalna-emigracja-zydow-z-polski-do-palestyny-w-latach-19441947/ [accessed: 12 I 2024].

propaganda services to the Third Reich. He was an associate of Heinrich Himmler and Adolf Eichmann. He took an active part in the formation of the Muslim Legions and supported the mass extermination of the Jews and, according to some opinions, was a co-author of its plan. After World War II, he settled in Lebanon and never returned to Palestine[59].

After the outbreak of World War II, David Ben Gurion ordered the Haganah to call off all armed operations against British forces and disband special task forces. He then coined a slogan that has become a permanent part of Jewish history: *we must help the British army as if there were no 'White Paper', and we must fight the 'White Paper' as if there were no war*[60]. However, the most radicalised group of Irgun fighters, led by Abraham Stern, rejected the ceasefire. In 1939, they left the organisation and founded a group called the Fighters for the Freedom of Israel (Lohamei Herut Israel, Lehi), also known as the Stern Gang. This was a terrorist organisation that killed Britons in Palestine and Egypt. Stern, fascinated by fascism, was looking to establish a partnership with Germany that would target Britain, in return for agreeing to establish a Jewish state in Palestine and transport European Jews to it. He even wrote a memorandum to Hitler, but it went unanswered[61]. In 1942, the Jewish armed groups were reinforced by several hundred Polish Jewish soldiers, who, numbering some 2,500, arrived in the Middle East with the army of General Władysław Anders. These soldiers deserted with the tacit approval of the Polish command or were exempted from the military oath, such as Menachem Begin, the former leader of the Betar movement in Poland, who joined the Irgun after leaving the Polish army[62]. In December 1943, he headed

[59] This issue has been extensively covered in publications: K.M. Mallmann, M. Cüppers, *Półksiężyc i swastyka. III Rzesza a świat arabski* (Eng. Crescent and Swastika. The Third Reich, the Arabs and Palestine), Warszawa 2009; B. Rubin, W.G. Schwanitz, *Hitlerowcy, islamiści i narodziny nowożytnego Bliskiego Wschodu* (Eng. Nazis, Islamists and the birth of the modern Middle East), Kraków 2014.

[60] S. Peres, D. Landau, *Ben Gurion. Żywot polityczny* (Eng. Ben Gurion. A political life), Wołowiec 2013, p. 82.

[61] J. Tomasiewicz, *Terroryzm. Na tle przemocy politycznej. Zarys encyklopedyczny* (Eng. Terrorism. Against the background of political violence. An encyclopaedic outline), Katowice 2000, p. 92.

[62] After the establishment of the state of Israel, Menachem Begin began his political career. He founded the Freedom (Herut) party. Later, as a result of a merger with other right-wing groups, Herut evolved into the right-wing Unity (Likud) bloc, on whose behalf Begin became Prime Minister in June 1977. He supported Jewish settlement in the Occupied

this organisation, deprived of a leader after Jabotinsky's death in 1940, Begin made terrorism his primary method of struggle. Another Polish soldier, Yitzhak Yezernitsky, who later became Prime Minister of Israel as Yitzhak Shamir, joined Lehi. In 1944, the Irgun officially declared war on the British[63]. Together with Lehi it began to organise terrorist attacks, the groups often working together. British military facilities were blown up, police stations and railway stations were attacked, and British officials were killed. These actions were admired by a significant proportion of the yishuv. Less popular, because not approved by the yishuv, were the Irgun's bank robberies and liquidations of Jewish collaborators. The most serious act of violence by these extremist groups was the assassination in Cairo in November 1944 of the British minister Walter Guinness, Lord Moyne, a well-known politician and privately a friend of Churchill. Lord Moyne was responsible for implementing British anti-immigration policy in Palestine. David Ben Gurion personally directed the Haganah's action against Lehi and Irgun, aimed at capturing and handing over fighters of both groups to the British. The action lasted four months. Many Irgun and Lehi members were deported, but Begin himself could not be arrested. In 1946, attacks by Jews reached a scale comparable to the Arab uprising and far surpassed it in terms of casualties. The most brutal attack, in the preparation of which Begin was involved, was organised on 22 July 1946. A powerful explosive device caused the collapse of a wing of the King David Hotel in Jerusalem, which housed the mandate authorities. As a result 91 people were killed and 45 injured[64].

The terrorist campaign on Palestine was combined with a perfectly organised propaganda campaign by the Zionist movement throughout the world, particularly in the United States. Washington began to unequivocally lend its support to the Jewish side, provoking hostility towards the US in the Arab world and opposition from London, which increasingly realised that maintaining control over Palestine was becoming unviable for the British. One of the main demands made by Zionist activists was the unconditional and immediate admission to Palestine of 100,000 Jews in transit camps, often Holocaust survivors. This demand was

Palestinian Territories. He led efforts to bring Russian and Ethiopian Jews to Israel. In 1983, he stepped down as Prime Minister. He died in 1992 in Tel Aviv.

63 K. Gebert, *Pokój z widokiem…*, pp. 141–143.

64 S. Peres, D. Landau, *Ben Gurion…*, p. 102, 108.

supported by the Americans and by European public opinion in general[65]. Agreeing to let in so many Jewish emigrants was a breach of British commitments set out in the 1939 White Paper, limiting Jewish emigration to Palestine to 75,000 people over five years. The emir Abd Allah joined the negotiations on the issue and in May 1946 declared the independence of Transjordan and was simultaneously proclaimed king. This created the Hashemite Kingdom of Transjordan (renamed in 1949 the Hashemite Kingdom of Jordan, popularly known as Jordan). The British authorities found themselves in a very difficult situation. They could have stepped up repression against the Jews or carried out the partition of Palestine, which the Zionists demanded. In 1947, however, Clement Attlee's government found another solution. It turned the problem of Palestine over to the United Nations, which set up the 11-member United Nations Special Committee on Palestine. Its activities were boycotted by the Arab side, while Jews cooperated with it. Most of the states represented on the Committee were in favour of partition, and the plan to carry it out favoured the Jewish side. The majority of Palestinian territory (14,000 km^2) was to belong to the minority Jews, while more numerous Arab community would have 11,000 km^2 of territory. Jerusalem and its administrative district were declared an international zone[66]. This division confirmed that with successive acts of violence and rounds of negotiations, Palestinian Arabs experienced a gradual shrinking of the area they inhabited, which became even more apparent in the following years.

Summary

The period after World War I was marked by clashes between Palestinian Arabs and Jews. The Palestinians resented the progressive seizure of land by the ever-increasing number of Jews, while the Zionists defended their possessions and took control of more land. At the same time, they strengthened and rearmed their military groups. Subsequent white papers promulgated by the British were rejected by both sides in the conflict. From the mid-1920s, the Jewish revisionist movement, led by Jabotinsky, became increasingly important. He believed that only a victorious struggle against the Arabs would create the conditions for the establishment of a Jewish state, which should also include Transjordan. The Revisionists founded their own armed organisation called Irgun, carrying out terrorist activities against the Arabs. In 1936, a Palestinian uprising broke out, which

[65] J. Gelvin, *Konflikt izraelsko-palestyński...*, pp. 144–145.

[66] B. Wróblewski, *Jordania* (Eng. Jordan), Warszawa 2011, pp. 92–94.

lasted three years. In it, the Palestinians suffered defeat. Many Arab leaders were killed and others had to flee abroad. Among them was the long-time mufti of Jerusalem and leader of the Palestinian nationalist movement, Al-Hajj Mohammed Amin al-Husseini, who found refuge in Nazi Germany and, among other things, supported the annihilation of the Jews. After the outbreak of World War II, there was a split in the Jewish armed movement in Palestine. The majority of Jewish fighters, primarily from the Haganah, opted for an armistice with the British, while the Irgun continued to target them. After the war ended, the organisation did not stop its terrorist activities. The Jewish armed organisations were well organised and well commanded, supported by volunteers from Poland, including Jewish soldiers from the Gen. Władysław Anders army.

The creation of Israel

On 29 November 1947, a majority of UN member states voted in favour of the partition of Palestine. This resulted in the passing of UN General Assembly Resolution 181 providing for the creation of two states, one Jewish and one Arab[67], which the Palestinian leaders did not agree to. The day after the UN vote was a great celebration for the Jews and a day of determined protest for the Arabs, which turned into prolonged battles. The Jews had a clear advantage in them. The murder of the inhabitants of the village of Deir Yassin on 9 April 1948 by the Irgun and the Stern Gang went down in history. Those who survived were deported to Jerusalem. In the same month, the Haganah launched an operation known as 'Plan Dalet' (Plan D) and gave its officers orders to destroy, displace or occupy Arab villages. The acts of atrocity that occurred during this operation triggered a wave of panicked fleeing of Arab residents from village after village. Others were forced to leave their homes located in Jewish-controlled territories[68]. In 1948, Haganah volunteers were trained in Poland - in Bolków in Lower Silesia. The exercises were conducted by Polish and Soviet officers and Haganah activists who had come from Germany. After their completion, the volunteers were sent via Prague to Paris and then from French ports to Palestine. A total of about 3,000 new Jewish fighters arrived there from Poland[69].

On 14 May 1948, David Ben Gurion proclaimed the *Declaration of Independence of the State of Israel*. The Arab states rejected the partition

[67] Ibid., p. 94.

[68] M. Bunton, *Konflikt palestyńsko-izraelski*..., pp. 76–77.

[69] K. Kubiak, *Wojna o niepodległość Izraela*..., pp. 83–84.

plan and declared that they would fight for one undivided Palestine. The following day, after the final withdrawal of British forces, they began the war, later called the First Israeli-Arab War[70]. Transjordan, Egypt, Syria, Lebanon and Iraq took part. They sent expeditionary troops to Palestine. The Arab troops totalled around 25,000 soldiers, while the Israel Defence Forces (Tsva ha-Hagana le-Yisra'el, Cahal) numbered 35,000[71]. The fighting ended in July 1949. As a result of this war, in which the Jews won a decisive victory, Israel gained 50% more territory than it had been allocated in the UN partition plan. Within a year, Israel had taken control of 78% of the former British Mandate of Palestine, including West Jerusalem. During the fighting, some 750,000 Palestinians fled or were expelled from their homes. The largest number of them (400,000) found refuge in Jordan. Some 200,000 Palestinians were confined to a small strip of land, 41 km long and 6 to 12 km wide (360 km^2 in total), in the Gaza Strip, which was already home to 88,000 people[72]. It came under the control of Egypt. Assistance to refugees began to be provided by the UN-established the United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees in the Near East, which continues to do so today[73]. For the Arab inhabitants of Palestine, the war was a historic catastrophe, in Arabic referred to as *al-nakba*. Every year they organise anti-Israeli protests because of it. Apart from Israel, the war benefited Jordan the most, which annexed land in the West Bank and secured control of East Jerusalem, along with the Temple Mount, while

[70] In total, there have been five Israeli-Arab wars: the first between 1948 and 1949 (the War of Independence), the second in 1956 (the Suez Crisis), the third in 1967 (the Six-Day War), the fourth in 1973 (the Yom Kippur War) and the fifth between 1982 and 1985 (the Lebanon War).

[71] The official name of the Israeli army is the Israel Defense Forces (also known by its English acronym IDF). It was established on 26 V 1948 by a decree of the Provisional Government of Israel. It simultaneously banned the creation or maintenance of armed groups. The core of the new Israeli army consisted of Haganah fighters together with the Strike Force (Pelugot ha-Machac, or Palmach for short), which had been formed in 1941. On 1 VI 1948, Menachem Begin, leader of the Irgun, signed an agreement with the government providing for Irgun fighters to join the Cahal. Outside the army were Lehi fighters. The organisation supposedly disbanded, but the core of activists was still active. On 17 IX 1948, the UN mediator, Swedish diplomat Folke Bernadotte, was shot dead by them in Jerusalem. Following this murder, David Ben Gurion ordered the arrest of many of Lehi and Irgun members. See: S. Peres, D. Landau, *Ben Gurion...*, p. 144.

[72] M. Bunton, *Konflikt palestyńsko-izraelski...*, p. 74, 77.

[73] For Palestinians, the UN has adopted the principle of inheritance of refugee status, which does not apply to any other refugee group.

Israel subjugated neighbourhoods in the western part of the city, along with the only road connecting it to the new state of Israel[74].

The July 1949 armistice agreements failed to resolve two issues that became the subject of years of dispute - the definition of Israel's borders and the future of Palestinian refugees living in the camps, despite the fact that, according to UN General Assembly Resolution 194 of December 1948, they were allowed to return to their homes. This gave rise to the ever-present issue of the 'right of return'. Israeli law from 1950 stipulates that any Jew could settle in Israel and obtain Israeli citizenship immediately upon arrival[75]. Israel justified its disagreement with the return of the Palestinians on the grounds that mainstream Zionism denied the existence of a Palestinian people. Zionists maintained that the Palestinians were simply Arabs, so they should find a home in any of the Arab states, from Mauritania to Iraq[76]. Many refugees attempted to cross into Israeli-controlled territory to reunite with their families, reclaim property or sabotage the actions of Jewish settlers occupying their property. Israeli reprisals have been ruthless against both Palestinian refugees and the countries from which they crossed into Israel, primarily Jordan and Egypt.

While the Arab population of Palestine declined sharply, the Jewish population grew rapidly. At the end of the War of Independence in 1949, Israel's population was 800,000 people, of whom 160,000 (20%) were Palestinian Arabs remaining in or living near their homes[77]. By 1951, Israel's population had grown to 1.3 million and exceeded 2 million in the first ten years of the state's existence. In addition to Jews from Europe, known as Ashkenazim, Jews from the Arab states of North Africa, known as Sephardim, and Oriental Jews, the Mizrachi, increasingly migrated to Israel. They came voluntarily through agitation and propaganda campaigns or were forced to emigrate by the authorities of the countries in which they resided.

In summary, the period following the establishment of Israel was dominated by conflicts between the Jewish state and its Arab neighbours. The tense situation was further complicated by the rivalry between the Arab states themselves, in which Gamal Abdel Naser played

[74] M. Bunton, *Konflikt palestyńsko-izraelski…*, p. 77, 80–81.

[75] A. Dudzińska, *Tożsamość żydowska a polityka imigracyjna Izraela* (Eng. Jewish identity and Israel's immigration policy), Warszawa 2014, p. 103.

[76] M. Bunton, *Konflikt palestyńsko-izraelski…*, pp. 155–156.

[77] A. Dudzińska, *Tożsamość żydowska a polityka imigracyjna…*, p. 103.

an important role. The Egyptian president was the biggest proponent of the ideologies of Arab nationalism and pan-Arabism, pursued in order to get rid of colonial dependencies and develop the region. The Palestinians in particular saw him as a leader capable of uniting the Arab states against Israel. However, both Naser and other Arab leaders used the Palestinian issue to pursue their own political ambitions. It is worth adding that this was compounded by the rivalry between the USSR and the US in the Arab world[78]. The Gaza Strip began to play a special role in Egypt's policy towards Israel as early as the early 1950s, serving as a base for the advance into Israeli territory. Agents of the Egyptian General Intelligence Directorate (Jihaz al-Mukhabarat al-Amma) began to train and assist Palestinian fighters there, among whom were mainly young Palestinians forced to leave their homes during the fighting of 1947-1949. In 1952 Khalil al-Wazir, later better known as Abu Jihad, and Salah Khalaf, who later adopted the nickname Abu Iyad, formed the Truth Battalion (Katibat al-Hakk), initially operating under the guise of the Society of Muslim Brothers (Jamiyat Al-Ichwan al-Muslimin). Members of this organisation were called fedayeen[79]. Fedayeen often infiltrated Israel as a result of individual initiatives or at the inspiration of clan councils. General Moshe Dayan, head of military operations at the Israeli military's General Staff, entrusted Major Ariel Sharon with the secret mission of eradicating Palestinian militant bases in the Gaza Strip. The unit's first action, which gave rise to the notorious Unit 101, was against the Al-Buraij refugee camp, where at least 20 civilians were killed. The brutality of this and other Israeli operations was intended to act as a deterrent and to raise the morale of the Israeli military. While the latter objective was achieved, the Cahal operations failed to intimidate Palestinian militants. As a result of repeated Fedayeen attacks on Israeli

[78] The beginning of this rivalry came in 1956 as a result of the Egyptian authorities' decision to nationalise the Suez Canal. The USSR then provided assistance to that country in the construction of the Aswan High Dam and subsequently supported national liberation movements in Asian and African countries as part of the decolonisation process.

[79] Previously, the term 'fedayeen' was used to refer to Palestinians who fought against the Jews between 1947 and 1949, but was later extended to include all other Palestinian fighters. A fedayeen is a person who sacrifices his or her life for God or others. The word is the secular equivalent of mujahid, which has religious connotations. In the Middle East, the name fedayeen is used to refer to Palestinian fighters, with the exception of Muslim fighters, for whom the word mujahid is used.

territory and retaliatory actions by the Israeli military, in which more and more Egyptian soldiers and policemen were killed, the Egyptian authorities decided to pacify the Palestinians in Gaza. In September 1954, some 200 Palestinian militants were arrested, among them Khalil al-Wazir, and in October of the same year, after a failed attempt to assassinate the Egyptian president, repression affected members of the Muslim Brotherhood. In 1955, Khalil al-Wazir and Salah Khalaf declared a break with them as a precondition for receiving discreet support from Egyptian intelligence. At the same time, a large number of Palestinian activists were released from Egyptian prisons, having adopted leftist, and many of them communist, ideology upon their release[80].

Israeli Prime Minister David Ben Gurion in 1956 admitted that the Zionists had committed a historic annexation of Palestinian land:

> Why should the Arabs make peace? If I were an Arab leader, I would never sign an agreement with Israel. It is normal: we have taken their country. (...) There has been anti-Semitism, the Nazis, Hitler, Auschwitz, but was that their fault? They see but one thing: we have come and we have stolen their country. Why would they accept that? They may perhaps forget in one or two generations' time, but for the moment there is no chance. So it's simple: we have to stay strong and maintain a powerful army[81].

This view became widespread after the Second Israeli-Arab War (which lasted from October to November 1956), which broke out after President Gamal Abdel Naser announced the nationalisation of the Suez Canal. Cahal and British and French forces took part in the invasion of Egypt. Israel then occupied the Gaza Strip for four months, where between 900 and 1,200 people were killed and hundreds injured and arrested[82]. The Muslim Brother activists who went underground began to operate as the Unity

[80] J.P. Filiu, *Historia Gazy* (Eng. Gaza: a history), Warszawa 2017, pp. 98–103.

[81] Quoted after: E. Jasiewicz, *Podpalić Gazę* (Eng. Set Gaza on fire), Warszawa 2011, p. 18. Ben Gurion was to present this opinion in 1956 to Nahum Goldmann, his close associate, who later criticised the Israeli government for, among other things, its over-emphasis on military power and the government's confrontational policy towards the Arabs. He promoted the position that the only chance for the long-term survival of the Jewish state was to accept all the rights of the Palestinians. See: N. Goldmann, *The Future of Israel*, "Foreign Affairs" 1970, no. 3, https://www.foreignaffairs.com/articles/egypt/1970-04-01/future-israel [accessed: 15 IX 2012]; idem, *The Jewish Paradox*, London 1978, p. 98.

[82] J.P. Filiu, *Historia Gazy*..., p. 118.

Association (Jama'at at-Tawhid). It has engaged in a long-term process of Islamising Gaza Strip society with a peaceful character[83].

Summary

After the end of the World War II, the British were unable to suppress the Zionist military campaign in Palestine. At the same time, the tragedy of the Jews during the war triggered strong support among the international community for the creation of a Jewish state. To the UN's announcement in November 1947 of the division of Palestine into Arab and Jewish parts, the Palestinians responded with a strong protest that escalated into violent fighting. Following the declaration of Israel's independence in mid-May 1948, neighbouring Arab countries sent military forces into Israel. The war proved victorious for Israel, which increased by 50% the territory allocated to it in the UN partition plan. For the Palestinians, the war was a historic disaster. Hundreds of thousands of Arabs were forced to leave their homes and live in camps within Palestine and in neighbouring countries. In contrast, thousands of Jews from Europe, Asia and Africa flocked to Israel. Meanwhile, anti-Jewish armed groups began to emerge in the Gaza Strip at the initiative of Egypt, which controlled the territory. Young Palestinian militants, mainly from refugee camps, attacked Israeli territory, and Israel responded with military operations. A religious movement led by the Muslim Brotherhood was also strengthening in the Gaza Strip.

Al-Fatah and the Palestine Liberation Organisation at the forefront of the fight against Israel

In 1957, most of the supporters of the armed struggle for the liberation of Palestine left the Gaza Strip and settled in the Gulf countries, and control of the Strip was reassumed by Egypt. Abu Jihad and Abu Iyad and other fedayeen went to Kuwait, where in 1958 they founded the organisation Palestine Liberation Movement, better known as Al-Fatah (from the end-reading initials of the Arabic name: Harakat at-Tahrir al-Filastini), which can be translated as victory or conquest. Muhammad Abdel Rauf Arafat, commonly known as Yasser Arafat, was chosen as its leader. While travelling in the Middle East and Europe, Al-Fatah activists raised funds for an independent Palestinian state and gained allies. Particularly valuable to the activists were contacts with Palestinian students in the Federal Republic of Germany, where they began to publish the magazine Al-Awda (the Return). Contacts between activists in Kuwait and Germany proved

[83] Ibid., p. 121.

to be a important source of support, because they provided funds for Al-Fatah's first guerrilla operations and enabled the recruitment of many fighters. At its peak, the organisation's European structure had branches in twenty-six West German and three Austrian cities, and recruited Palestinian fighters in France, Italy, Spain and Sweden. The contacts made in Europe, especially among German revolutionary socialists, became important when Al-Fatah entered the path of international terrorism in the 1970s. The breakthrough in the activities of this organisation, hitherto lacking the support of Arab governments, was the opening of an office in Algiers in 1962[84]. Abu Jihad became the head of the Bureau de la Palestine in the Algerian capital. Two years later, the first Al-Fatah training camp was set up in Algeria for around 100 fighters, where they learned the basics of guerrilla warfare. Twenty others trained at the newly opened military academy in Cherchell. Contacts were made in Algiers with Chinese diplomats, who extended an invitation to Beijing to the Al-Fatah leadership[85].

At the beginning of June 1964 in Cairo, during a meeting of the League of Arab States (Jama'at ad-Duwal al-Arabiyya), also known as the Arab League, the Palestine Liberation Organisation, PLO (Munazzamat at-Tahrir al-Filastiniyyah) was established on the initiative of Egyptian President Gamal Abdel Naser. Operating initially in Jordan, the PLO was the official representation of Palestine in the Arab League. According to its founding declaration, the PLO took responsibility for the liberation and future of Palestine. It was to unite the militant and political organisations operating in the Palestinian camps. The organisation was headed by Ahmad al-Shukeiri. Almost immediately, internal disputes and conflicts with Arab states emerged in the PLO. In July 1964, Shukeiri issued a statement in Amman stating that the territory of the Kingdom of Jordan was part of Palestine. This aroused the anger of the Jordanian authorities and prompted King Hussein to disarm the PLO troops formed

[84] Palestinians were impressed by the Algerian independence movement. Some even looked for ways to join the struggle of the Algerian National Liberation Front. The relationship between Al-Fatah and Algerian independence activists solidified in Cairo. Yasser Arafat's older brother Jamal gave hospitality to an exiled Algerian militant, Muhammad Khidr. The acquaintance resulted in Arafat's invitation to Algerian independence celebrations in 1962 and contributed to the establishment of an Al-Fatah representative office in Algiers. See: T. Walker, A. Gowers, *Arafat* (Eng. *Arafat: the biography*), Warszawa 2005, p. 41.

[85] Ibid., pp. 41–42.

in the West Bank. Moreover, many Arab politicians, especially in Egypt, did not believe that the PLO could play a significant role in the fight against Israel. Al-Fatah was initially outside the PLO because its leading representatives had previously been linked to the Muslim Brotherhood movement, hostile to Naser, and were considered troublemakers. Al-Fatah did not see a rival in the PLO, even though the latter had formed the Palestine Liberation Army[86].

The PLO armed forces developed as an independent structure with its own budget, cadres, training system and sources of supply. Out of concern that the Palestinian army might pose a threat to the governments of the countries hosting its troops, only Egypt, Iraq and Syria allowed the formation of small Palestinian units under the orders of their military commanders. In 1966, the supply of Chinese military equipment to the PLO and Al-Fatah began. In addition to these three Arab states, the fedayeen were also trained in China and Vietnam. The PLO forces consisted of four brigades that were part of the host state army, recruiting soldiers among Palestinians, including professional officers serving in the armies of Egypt, Iraq and Syria. One brigade consisted exclusively of Palestinians from the Gaza Strip area. It was the only Palestinian unit of military significance during the third Israeli-Arab war, known as the Six-Day War (5-11 June 1967). It waged desperate and often suicidal defensive battles against the Israeli army. As a result of the Six-Day War, Egypt lost the Sinai Peninsula and the Gaza Strip to Israel, Jordan lost the West Bank and East Jerusalem, and Lebanon lost the Golan Heights[87] (Figure 1).

[86] Ibid., pp. 42–43.

[87] *Encyklopedia terroryzmu* (Eng. Encyclopaedia of world terrorism), M. Crenshaw, J. Pimlott (eds.), Warszawa 2004, pp. 288–290.

Figure 1. Changes in the political map of the Middle East.

Source: *Tak Palestyna znikała z mapy. Oto historia konfliktu na Bliskim Wschodzie* (Eng. This is how Palestine disappeared from the map. This is the story of the conflict in the Middle East), Business Insider, 11 X 2023, https://businessinsider.com.pl/ wiadomosci/tak-palestyna-znikala-z-mapy-oto-historia-konfliktu-na-bliskim-wschodzie/n0espfx [accessed: 11 X 2023].

The defeat of the Arab states in the Six-Day War demonstrated the weakness of the PLO and created a mood of discouragement among the Palestinian people. The organisation discredited itself in the eyes of the Palestinians as much as the Arab governments that had supported its founding in 1964. In the second half of 1967, some PLO activists came into contact with Yasser Arafat. On 21 March 1968, the Cahal entered Jordan

to break up Palestinian forces attacking Israel from Jordanian territory. In a day-long battle near Karama, where Yasser Arafat had his headquarters, between 128 and 170 Palestinians were killed. Unsurprisingly, Israeli forces, buoyed by their victory in the Six-Day War, also suffered heavy casualties. Twenty-eight Israeli soldiers were killed and eighty wounded. Four tanks were also lost and the fedayeen took over. Yasser Arafat managed to escape. Although the Battle of Karama was a dubious success for Al-Fatah, it resonated with Palestinians residing in Jordan and throughout the Arab world. After the event, thousands of young Palestinians wanted to join Al-Fatah. Yasser Arafat became the most popular Palestinian leader and his organisation was recognised as the most important faction in the PLO. Al-Fatah's disputed victory at Karama would have been impossible if the Jordanian army had not come to the aid of the fedayeen at a critical moment, but Palestinian propaganda was silent on this fact, which affected King Hussein deeply[88].

In July 1968, after many talks and negotiations, several different organisations became part of the PLO, in which Al-Fatah with Yasser Arafat began to play a dominant role. Then, as it growed, other organisations joined. In total, 15 groups passed through the PLO to form the Palestinian National Council, also known as the Palestinian National Congress and the Palestinian National Assembly. Over time, some of them abandoned their affiliation to this structure. However, all were embedded in the tradition of secular Arab nationalism. Some of them enjoyed the support of various Arab states (Syria, Iraq, Egypt, Libya) or were established at the initiative and with the support of these states. Among the most important organisations and the most active in terrorist activities, besides the rather moderate Al-Fatah, were: Popular Front for the Liberation of Palestine, PFLP (Al-Jabha ash-Shaabiyya li-Tahrir Filastin), Popular Front for the Liberation of Palestine - General Command, PFLP- GC (Al-Jabha ash-Shaabiyya li-Tahrir Filastin - Al-Qadija al-Amma), Democratic Front for the Liberation of Palestine, DFLP (Al-Jabha ad-Dimukratiyya li Tahrir Filastin) and the late-emerging Front for the Liberation of Palestine, FLP (Al-Jabha li-Tahrir Filastin), which in 1976 separated from the PFLP - GC. Influenced by its new members, the PLO amended the text of the Palestinian National Charter. Attention was drawn to the provision on war with Israel: *Armed struggle is the only*

[88] Ł. Kowalewski, *Czarny Wrzesień w Jordanii* (Eng. Black September in Jordan), "Komandos" 2011, no. 2, p. 33.

way to liberate Palestine. Thus it is the overall strategy, not merely a tactical phase[89]. The organisation that from the beginning sought to maintain autonomy in its actions was the PFLP, which combined Arab nationalism with Marxism and religious tolerance (an alliance of Maronite Christians and Muslims in the struggle against the Jews). It was headed by George Habash aka Al-Hakim and Wadi Haddad aka Abu Hani. The group's leaders believed in an international Arab revolution and a change in the political order in the Middle East leading to a Palestinian state. Such an idea led to the organisation's involvement in the internal politics of Arab states. It also meant looking for international ways to strike at Israel[90].

The year 1968 marked the beginning of international terrorism against Jewish targets outside Israel, including diplomatic missions, Israeli aircraft, Jewish community centres and Israeli citizens. On 22 July 1968, three members of the PFLP hijacked an Israeli El Al airline plane and forced the crew to land in Algiers, and in December 1968, PFLP fired on an Israeli plane at Athens airport. In the following years, Palestinian militants from groups within and outside the PLO carried out dozens of terrorist attacks in the Middle East and Europe, including 52 attacks on El Al aircraft[91]. Palestinian terrorists have not only targeted Israelis. They travelled around Europe and carried out violent attacks targeting people who had nothing to do with the Israeli-Palestinian conflict. In this way, they tried to draw public attention to the Palestinian cause that needed to be resolved. At the same time, by establishing contacts with Western terrorist organisations, e.g. the Red Army Faction, the Red Brigades or the Irish Republican Army (IRA), the Palestinians became co-conspirators in the Cold War network of international terrorism. In doing so, they were able to count on the support of the Eastern Bloc states, which helped with the transfer of weapons, explosives, military training and allowed Palestinian fighters to receive medical treatment and rest[92].

On 3 February 1969, the Palestinian National Congress, as expected, elected Yasser Arafat as chairman of the PLO Executive Committee in Cairo. Thus, in the presence of Egyptian President Gamal Abdel Naser,

[89] T. Walker, A. Gowers, *Arafat…*, p. 61.

[90] *Encyklopedia terroryzmu…*, p. 312.

[91] Ł. Szymankiewicz, *Terroryzm lotniczy wobec Izraela* (Eng. Aviation terrorism against Israel), Warszawa 2019, p. 7.

[92] C. Sterling, *Sieć terroru. Prawda o międzynarodowym terroryzmie* (Eng. The terror network. The secret war of international terrorism), Warszawa 1990, pp. 296–325.

the Al-Fatah chairman was appointed supreme Palestinian leader. Arafat took over the organisation with a ready-made structure - a finance ministry of sorts, an army (the Palestine Liberation Army), an Executive Committee for decision-making and an irregular parliament. The PLO's top leadership included the aforementioned Abu Jihad and Abu Iyad. The former was Yasser Arafat's closest associate and PLO military commander. Abu Iyad, on the other hand, was the PLO's intelligence chief and the organisation's commander in Lebanon. Upon assuming leadership of the PLO, Arafat declared unrestricted war against Israel, heralded by hijackings of Israeli aircraft, attacks on Israeli airline offices, Israeli embassies in Europe, Jewish-owned shops and premises. Yasser Arafat also emphasised a new policy aimed at independence from the Arab states. He sought equal status with other members of the Arab League. The first example of this was the signing of an agreement in early November 1969 in Cairo between the Lebanese government and the PLO chairman, allowing the recruitment, training and equipping of fighters on Lebanese soil. The Lebanese army was supposed to protect Fedayeen bases and supply lines, but the emergence of a large, undisciplined and armed force upset the delicate balance between Christians and Muslims. Moreover, the PLO's failure to abide by the agreement led to the loss of Beirut's de facto authority over the southern part of Lebanon, where the Palestinians had consolidated their positions on the south-western slopes of Mount Hermon[93].

In the late 1960s, the PLO stepped up attacks from Jordanian territory, exposing the border area to frequent retaliatory raids by Israeli forces. In Jordan, where Palestinians outnumbered the local population, Al-Fatah was in power in many areas[94]. Some 20,000 militants were under its control here. After the Battle of Karama, they became more active. In the Palestinian enclaves and refugee camps, the Jordanian police and army gradually lost control of the population to Palestinian militias. Uniformed Al-Fatah troops officially carried weapons and set up checkpoints and roadblocks, illegally controlling the population, collecting taxes and even confiscating private property. At the time, many Palestinians claimed that the way to Tel Aviv was through Amman. Between 6 and 9 September 1970, PFLP terrorists hijacked four Western airline planes and forced three of them to land in Amman

[93] T. Walker, A. Gowers, *Arafat...*, pp. 61–62.

[94] In 1970, the population of Palestinians living in Jordan, either with Hashemite Kingdom citizenship or in refugee camps, was more than 2.5 times that of Jordan's indigenous population. See: Ł. Kowalewski, *Czarny Wrzesień...*, p. 33.

and one in Cairo. After the hijackers' demands were met, the hostages were released and the planes were blown up. This event outraged the Jordanian authorities. Arafat's simultaneous call for the overthrow of King Hussein led to the outbreak of armed conflict between Palestinians and Jordanian forces, supported by a contingent of Pakistani troops, in September 1970. Between 1,000 and 2,000 fedayeen and several thousand civilians were killed or wounded during this fighting. The Palestinians called this month Black September. In mid-October, a settlement was reached in Amman under which Hussein agreed to leave some Palestinian refugees in Jordan on the condition that all armed fighters, with Arafat in the lead, leave the country. Thousands of Palestinians then left Jordan and settled mostly in Lebanon[95]. They augmented the number of Palestinian refugees from 1948 and 1967. Among them were armed fedayeen who launched attacks on Israel from southern Lebanon, prompting an armed response from the Cahal. Israeli aircraft attacked Palestinian camps and bombed villages, while tanks crossed the border and entered Lebanese territory. The country's army was giving way to Israeli forces and the weak state had no power over Palestinian fighters. The rural population, both Muslims and Christians, resented the Palestinians for drawing retaliation from the Israeli military, destroying their homes and crops. The Palestine Liberation Organisation was expanding its armed structures in Lebanon, which trained terrorists from the Italian Red Brigades, the German Baader-Meinhof Group, and Iranian oppositionists from the Freedom Movement of Iran (Nehzat-e Azadi-e Iran), seeking to overthrow the Shah of Iran. The PLO's annual budget was $400 million (coming mainly from the Gulf states) and through this a social welfare system was established, with hospitals and health centres. Palestinian businesses, press agencies, post offices, banks and radio stations were established. PLO headquarters were located in the Beqaa Valley and in the western part of Beirut[96].

On 28 November 1971, four assassins killed Jordanian Prime Minister Wasfi at-Tall on the steps of the Sheraton Hotel in Cairo. The Black September (Ailul al-Aswad) organisation claimed responsibility for the assassination and thus launched its terrorist activities. Its key figures were Abu Iyad, Ali Hassan Salameh and Mohammad Oudeh aka Abu Daud. Another Black September operation was the failed attempt to assassinate the Jordanian

[95] Ibid., pp. 33–34, 39.

[96] K. Ghattas, *Czarna fala* (Eng. Black wave), Warszawa 2023, p. 35.

ambassador to the UK, carried out in December 1971. The transfer of terrorist activities to Europe became characteristic of Black September. The grouping was not officially part of either the PLO or Al-Fatah and was not under their orders, but the fact that Black September's leadership came from Al-Fatah made it difficult for the latter to disassociate itself from the activities of its most extremist faction. Black September gained notoriety after a terrorist attack during the Munich Olympics in September 1972, in which 11 Israeli athletes and coaches were killed. After the attack, Israel set up a special Mossad hit group of young men and women. Its aim was to eliminate Black September activists linked to the events in Munich, regardless of the country they were in. During the operation 'Wrath of God', Israeli agents killed 11 members of this organisation[97].

The 1973 Israeli-Arab war opened a new chapter in Middle East negotiations. The Arabs then had a bargaining chip in the form of oil. The US began diplomatic efforts to establish a lasting peace in the region. Al-Fatah, the main representative of the Palestinian cause and the largest grouping in the PLO, also hoped that an agreement would be reached. Yasser Arafat

[97] On 1 August 1981, an unsuccessful assassination attempt was made on Abu Daud at the Victoria Hotel in Warsaw. He was shot at by the Lebanese Dauer Hussein Nasif, who had arrived in Warsaw from Vienna on the same plane as his victim. It is not known exactly who the assassin was. Although he was recognised by the severely injured Abu Daud, he was released from custody. He lived in Beirut for ten consecutive years. He was kidnapped by Al-Fatah militants, sentenced to death for treason and hanged. Nasif was allegedly a member of Abu Nidal Organisation and a Mossad agent to carry out Abu Dauda's death sentence as one of the organisers of the Munich attack on Israeli athletes. The injured Daud was taken to the Ministry of Interior hospital in Warsaw. There, he was guarded by Polish and Palestinian security. Nine days after the assassination, Abu Daud was intercepted by the East German Stasi and the Palestinian was transported to a hospital in East Berlin. In 1996, Abu Daud was allowed to travel through Israel to a meeting of PLO leaders in Gaza, where he opted to delete the demand for the destruction of Israel from the PLO's program statement. Three years later, he published an autobiography, *Palestine: from Jerusalem to Munich*, in which he confessed to co-organising an assassination attempt during the Olympic Games. He stated that Israeli athletes, as reserve soldiers, were a target that could be attacked. Abu Daud died in July 2010 in Damascus, where he was buried. The last participant in the attack on Israeli athletes, Atef Bseiso, was shot dead in 1992, 20 years after the events in Munich. See: P. Gasztold, *Zabójcze układy. Służby PRL i międzynarodowy terroryzm* (Eng. Lethal arrangements. The services of the People's Republic of Poland and international terrorism), Warszawa 2017, pp. 308–348; W. Gadowski, P. Wojciechowski, *Tragarze śmierci* (Eng. Porters of death), Warszawa 2010, pp. 13–88; M. Bar-Zohar, N. Mishal, *Mossad. Najważniejsze misje izraelskich tajnych służb* (Eng. Mossad. The greatest missions of the Israeli secret services), Poznań 2012, pp. 199–225; Y. Denoël, *Sekretne wojny Mossadu* (Eng. Mossad's secret wars), Warszawa 2013, pp. 67–75.

wanted his organisation to be accepted as a party to the negotiations, so he officially renounced terrorism. However, there were organisations that sought to break up the peace negotiations and, to this end, carried out terrorist attacks inside Israel. One of these was the PFLP - GC. On 11 April 1974, its members took Israeli hostages in the town of Kiryat Shmona in northern Israel. Three terrorists attacked a four-storey building and killed the occupants. Israeli troops surrounded the attackers, who died a suicide death as a result of explosives they had planted. A total of 18 Israelis were killed in the attack, including 8 children and 5 women, and 16 people were wounded. A spokesperson for PFLP - GC pointed to the operation as an example of violence inside Israel aimed at stalling peace agreements[98]. A month later, three members belonging to the DFLP took hostage a group of about 90 schoolchildren in Ma'alot, near the Lebanese border. They demanded the release of Palestinians from Israeli prisons. When the terrorists refused to extend their demands, Israeli soldiers attacked the building. The exchange of fire resulted in the deaths of 21 children and 65 more were injured. DFLP leader Najef Hawatmeh aka Abu an-Nuf stated that the immediate aim of the attack was to block US Secretary of State Henry Kissinger's peace mission. For the PLO, which at the time was trying to establish itself as the official representative of the Palestinians at peace talks, both attacks posed a serious problem. Since the PFLP-GC and the DFLP were officially members of the Palestinian National Council, the PLO was forced to recognise the actions in Kiryat Shmona and Ma'alot as its operations, thereby derailing the possibility of a positive conclusion to the peace talks[99].

In June 1974, at a session of the Palestinian National Council, the PLO adopted a plan for the destruction of the Jewish state. It envisaged a struggle divided into three phases. In the first, involving armed struggle (terrorism), it was envisaged that actions would be implemented in order to conquer a patch of Palestine and establish an independent national authority on it. In the second, it was intended to carry out further fighting, using the territory already conquered as a base. In the third, it was planned to provoke the Arab states to strike together against Israel with a view to its eventual destruction and the liberation of the entire territory of Palestine.

[98] *Encyklopedia terroryzmu...*, p. 308.

[99] Ibid.

An important event for the PLO and Arafat himself was the Arab summit meeting held in Rabat in October 1974, where the Al-Fatah leader decided to abandon international terrorism as a method of struggle and to concentrate it exclusively on Palestinian area. It was stated at that time that the Palestinian people had a right to their own country, but it was not specified in which territory. More important was the recognition of the PLO as the only legitimate representation of this people. It also called for closer cooperation between the states bordering Israel ('frontline states') and Arafat's organisation. King Hussein of Jordan was promised $300 million in annual subsidies to support Palestinian refugees. The Rabat conference allowed Arafat to continue his terrorist campaign against Israel without fear of a reaction from Arab states.

In November 1974, the UN General Assembly granted observer status to the PLO. A permanent PLO office was established at UN headquarters in New York[100]. Diplomatic relations were thus established with the representation of the non-existent Palestinian state. Yasser Arafat appeared at the session of the UN General Assembly and, with a revolver on his belt (this revolver made a strong impression on those attending the UN meeting), advocated the creation of a Palestinian state between the Jordan River and the Mediterranean Sea. The Palestine Liberation Organisation officially accepted the solution of two states, Israel and Palestine, existing side by side. Despite this, Arafat continued to claim publicly that the movement's goal was the liberation of all Palestinian lands[101].

The PLO's presence in Lebanon meant that the areas where the fedayeen bases were located were virtually out of Beirut's control. Under the pretext of preparing to fight Israel, the militants took political, police and economic control not only of the refugee camps, but also of the south of the country and the Beqaa Valley, where military training was carried out (so it was a situation analogous to that in Jordan a few years ago). This led to sharp conflicts with the local Lebanese population and skirmishes between the Lebanese army and the Palestinians, from which the latter emerged victorious. The combat-experienced fighters had an advantage over the inexperienced and divided Lebanese army. Life in Lebanon under PLO rule was difficult - combined with rape, mutilation and murder.

[100] In January 1976, the UN Security Council allowed PLO representatives to attend its deliberations, without voting rights. This privilege usually applied to UN member states.

[101] T. Walker, A. Gowers, *Arafat...*, pp. 100–110.

In the town of Damur, south of Beirut, the fedayeen established their base. In the process, they killed more than 580 people and expelled the 25,000 remaining residents of the town. The situation was further aggravated by repeated Israeli air strikes, carried out in retaliation for attacks carried out by Palestinians. The inability to provide protection against PLO arbitrariness forced the Lebanese to form local militias. This led to the outbreak of war in Lebanon, which began on 13 April 1975 with an attack by the Christian right-wing Phalange on Palestinian headquarters in eastern Beirut. This gave impetus to the outbreak of fighting throughout Lebanon, which, with brief interruptions, lasted 16 years. A terrorist operation by Palestinians inside Israel in March 1978, during which more than 30 people were killed and more than 100 wounded, resulted in Israeli forces joining Operation Litani and crossing Lebanon's borders. The army removed PLO fighters from southern Lebanese territory[102].

On 17 February 1979, six days after the declaration of the victory of the Islamic Revolution in Iran, Yasser Arafat arrived in Tehran. He arrived from Damascus on a plane provided to him by Syrian President Hafiz al-Assad. He was the first foreign leader to visit Iran after the revolution. At the same time, at Camp David in the US, representatives of Egypt and Israel were holding peace negotiations. The juxtaposition of these two topics allowed Arafat to be portrayed as a hero on the front pages of Iranian newspapers, and he was greeted as such by the crowds in Tehran. The Egyptians, on the other hand, were considered traitors. Immediately after Arafat's arrival in Tehran, Iran broke off diplomatic relations with Israel and handed over the former Israeli embassy building to Arafat to be used as the headquarters of the PLO outpost. A decision was also taken to establish Jerusalem Day, celebrated annually on the last Friday of Ramadan. The holiday was conceived as a day of protest in the Muslim world. It was also intended as a response to Israel's Jerusalem Day, which commemorates the taking of Jerusalem under Israeli control. Ayatollah Ruhollah Khomeini pressed Arafat to define his movement as a Muslim resistance movement. Arafat never did so. Iran already had the capacity and resources to create its own movement to attract Palestinians interested in Khomeini's fundamentalist project of 'exporting the Islamic revolution'[103].

[102] G. Corm, *Bliski Wschód w ogniu. Oblicza konfliktu 1956–2003* (Eng. The Middle East on fire. Faces of the 1956-2003 conflict), Warszawa 2003, pp. 246–247, 250–251.

[103] K. Ghattas, *Czarna fala...*, pp. 68–71.

From the 1980s onwards, the main part of the opposition to Arafat's leadership would be Palestinian Muslim radicals from the Palestinian Islamic Jihad and Hamas, who would find support in Iran (they still receive support from there to this day)[104]. Just as Arafat's visit to Iran had far-reaching consequences for the Palestinian cause, so the Knesset's decision in July 1980 to annex East Jerusalem and establish Israel's capital in that city contributed to the long-standing exacerbation of relations with the Muslim states. The Knesset declared Jerusalem the undivided and eternal capital of the Jewish state. This was contrary to international law and UN resolutions and provoked the ire of the Arabs, as Jerusalem is the third most sacred place for the followers of Islam, after Mecca and Medina.

On 3 June 1982, the Israeli ambassador to the UK Shlomo Argov was assassinated. This event was the casus belli of Operation Peace for Galilee in Lebanon, which Israeli forces joined three days later. During its course, the Cahal reached as far as Beirut with the aim of destroying the PLO. Despite resistance from the fedayeen and Syrian troops who had been stationed in Lebanon since 1976, Israeli forces closed the encirclement of Beirut and began a regular artillery barrage on the Palestinians residing there. In August 1982, talks were held in which it was agreed that PLO fighters would withdraw from the city and leave Lebanon. As a result, 9,000 armed Palestinians left Lebanon and went to Syria or sailed on hired ships to other Arab states and to Europe. This lasted from 21 August to 1 September. Yasser Arafat and his closest associates travelled to Tunis. The PLO headquarters, which had representatives in Arab states, European countries (including Poland) and the USA, was located in the sub-city of Borj Cedria[105].

With the relocation of the PLO outside the Middle East, Yasser Arafat was losing influence within Palestine. For the Arab population living there, it was a period of doubt about the possibility of establishing their own state. The world was also paying less attention to the Palestinian cause. Israeli troops had occupied the Palestinian lands since 1967. There was no prospect of change, and Arab states were getting rid of Palestinians from their territories because they feared destabilisation, as exemplified by events in Jordan and Lebanon. In these states, Palestinian militants were

[104] Ibid., p. 72.

[105] J. Zdanowski, *Historia najnowsza Bliskiego Wschodu i Afryki Północnej* (Eng. Recent history of the Middle East and North Africa), Warszawa 2020, pp. 236–237; T. Walker, A. Gowers, *Arafat*..., pp. 164–174; *Encyklopedia terroryzmu*..., p. 329.

becoming an insecure element, a source of anarchy and disintegration of state structures. In addition, the Arab states were slowly becoming accustomed to the idea of being neighbours of the Jewish state. However, the campaign of terrorist attacks on Israeli targets and retaliatory operations by Israeli security forces continued unabated. In April 1984, four fedayeen from the PFLP hijacked a bus with forty passengers in Tel Aviv. In exchange for the release of the hostages, they demanded the release of hundreds of Palestinian prisoners. One soldier and two terrorists were killed when an elite Cahal unit stormed the bus. Two other hijackers were killed by Shin Bet (short for Sherut ha-Bitachon ha-Klali, Israel Security Agency) officers. Although the PFLP claimed responsibility for the kidnapping, Israel blamed it on Al-Fatah, and security forces demolished the houses where the families of the four kidnappers lived. This event initiated the practice of collective responsibility, which is still in use today, of destroying the homes of the families of the terrorists at whose hands Israelis were killed. On 7 October 1985, the PLO hijacked the Italian cruise ship Achille Lauro and threw US citizen Leon Klinghoffer overboard. This was in retaliation for the bombing of Arafat's quarters and the barracks of his Force 17 guard near Tunis by Israeli aircraft on 1 October. Some 60 militants were killed and 70 wounded in the attack[106]. In the same month, the Abu Nidal Organisation (Munazzamat Abu Nidal)[107] carried out

[106] *Encyklopedia terroryzmu...*, pp. 328–329; T. Walker, A. Gowers, *Arafat...*, pp. 187–189.

[107] The group's name was linked to the name of its leader, Hasan Sabri al-Banna aka Abu Nidal (Father of Struggle). In 1960, he joined Al-Fatah. In 1969, he became a member of the organisation's leadership and a year later its representative in Baghdad. Here he promoted a hard line towards the leadership, demanding that the PLO adopt a firm stance against its removal from Jordan in 1970 and the establishment of the organisation's bases in Lebanon. Abu Nidal fully supported the terror campaign waged by Black September and vociferously opposed Al-Fatah's curtailment of these activities. He is believed to have led the attempts to free Abu Daud, one of the leaders of Black September, who was betrayed and handed over to Jordan by Al-Fatah in 1973. In 1974, Abu Nidal completely severed ties with Al-Fatah, which was ready to start peace talks with Israel. He received financial support from Iraq and founded his own organisation called the Al-Fatah Revolutionary Council or Al-Fatah - Revolutionary Council (Medjlis as-Sauri al-Fatah), commonly known as the Abu Nidal Organisation. From then on, he became the PLO's most formidable opponent, rejecting any compromise with Israel, a symbol of internal Palestinian terrorism, and guilty of the assassinations of several leading PLO activists. Acting as a mercenary, Abu Nidal Organisation gradually abandoned its political and revolutionary slogans in favour of profit-making activities. It amassed a fortune, initially as a result of commissioned terrorist attacks and the investment of capital in trade and real estate. Like many terrorists, Abu Nidal enjoyed the protection of communist countries of that time, primarily the USSR,

terrorist attacks in Rome and Vienna. They coincided with an agreement between King Hussein of Jordan and Yasser Arafat to join efforts to adopt some kind of peace settlement with Israel. After the attacks, the talks broke down, accompanied by mutual recriminations between the Jordanian and Palestinian sides. In November 1985, in a statement known as the Cairo Declaration and adopted by the Palestinian National Council, the PLO reaffirmed its 1974 declaration condemning all terrorist operations carried out outside Palestine[108].

Both declarations did not apply to groups outside the PLO. In Europe, attacks were carried out by the Abu Nidal Organisation and the PFLP, with which Ilich Ramírez Sánchez, or the famous 'Carlos' or 'Jackal', collaborated. The main targets of the attacks continued to be Jewish-owned facilities and Israeli diplomats, but Europeans and Americans were also among the victims. Abu Nidal Organisation claimed to have carried out more than 100 attacks in 20 countries. More than 380 people were killed in them and around 650 were injured. Among others, it has killed PLO representatives in Paris, London and Brussels, as well as American soldiers and police officers, and many civilians from Western European countries. According to some opinions, Abu Nidal was not driven by ideology, but carried out the attacks to order and demanded a high salary for them. Syria allegedly paid him to attack Jordanian embassies, and Saddam Hussein allegedly commissioned him to carry out an attack on Israeli ambassador to London Shlomo Argov in 1982. This attack served as a pretext for Israel to invade Lebanon, as mentioned earlier[109].

Yasser Arafat's forced stay in Tunisia removed him from the main course of affairs in Palestine. The only person from the Al-Fatah leadership who remained in contact with the Occupied Palestinian Territories was Abu Jihad. A demonstration by Jabalia residents in the Gaza Strip on

Germany, Romania and Hungary. From 1983 to 1985 he lived in Warsaw, where his SAS arms trading company operated. In 1985, after a failed assassination attempt carried out at the Victoria Hotel by Israeli intelligence, Abu Nidal left Poland for Libya. In the 1990s, as the importance of his organisation diminished, he found refuge in Iraq. On 19 August 2002, he was killed in unclear circumstances at his home in Baghdad. This was most likely an assassination attempt by the Iraqi Mukhabarat intelligence service. See: *Encyklopedia terroryzmu…*, pp. 310–311; P. Gasztold, *Zabójcze układy…*, pp. 133–199.

[108] C. Shindler, *Historia współczesnego Izraela* (Eng. A history of modern Israel), Warszawa 2011, p. 222; J. Gelvin, *Konflikt izraelsko-palestyński…*, pp. 251–252; T. Walker, A. Gowers, *Arafat…*, pp. 189–190.

[109] *Encyklopedia terroryzmu…*, pp. 310–311.

9 December 1987 sparked riots in much of the region. The rioting youths, hiding their faces under keffiyehs, built makeshift barricades on the roads. This social rebellion has been referred to as the stone uprising. It is also known by its Arabic name of intifada (Eng. trembling)[110]. No one expected it to erupt with such force. The intifada was assuming the proportions of a massive popular uprising, and within the PLO leadership in Tunis, taken by surprise by its outbreak, there was no unanimity on what measures should be taken[111]. The intifada was also not foreseen by Israeli intelligence. Most of the military, including the then Defence Minister Yitzhak Rabin, downplayed the uprising until all sections of Palestinian society joined in. Abu Jihad's involvement became increasingly important. He wanted to bring about the exchange of stones for rifles in order to extend the intifada to neighbouring Arab states, something that both Tehran and Tripoli were keen on. The first sign of an escalation of violence on the Palestinian side was an attack by PLO fighters on a bus carrying a group of women to work in Dimona in March 1988. Three people were killed in the attack. One attempt to stop the intifada was the successful Israeli operation to assassinate Abu Jihad, carried out in Tunis in April 1988[112]. In the West Bank, the insurgents were members of the Shabiba (the name comes from the Arabic word *shabab* meaning 'youth'), the youth branch of Al-Fatah. Prior to the uprising, its task was to contain the influence of Muslim extremists on the young people, something that had not been achieved

[110] The immediate causes for the outbreak of the intifada were the deaths of four Arabs in the Gaza Strip in a road accident on 8 December 1987, and the shooting a day later by Israeli soldiers of a 15-year-old Palestinian taking part in a demonstration in Jabalia, organised in protest at the deaths of four compatriots. From an initial spontaneous movement of civil disobedience, the protest quickly evolved into an organised rebellion. The Palestinian population attacked Israeli forces with stones, Molotov cocktails, less frequently grenades and small arms, supplied through various channels by Palestinian organisations, primarily Al-Fatah. The Israeli army was not prepared for such actions. The army, excelling in the field, was not trained to deal with demonstrators, most of whom were under the age of 18. The Intifada became an instrument of defiance for the younger generation of Palestinians, already born under Israeli domination and unfamiliar with a different life. An additional triggering factor was the lack of employment for them. The only option remained emigration to Arab countries or to the West. The uprising provided the Palestinian cause with international publicity. See: T. Walker, A. Gowers, *Arafat*..., pp. 197–208.

[111] Ibid., pp. 197–199.

[112] C. Shindler, *Historia współczesnego Izraela*..., p. 226; T. Walker, A. Gowers, *Arafat*..., p. 199, 205.

in Gaza. Shabiba took control of all sports clubs and youth associations in the West Bank. It was the largest organisation here, allowing it to act as the coordinator of the intifada. This meant that decisions about the fate of the uprising passed into the hands of the youth.

Twenty years of Israeli domination brought significant improvements in the lives of Palestinians, especially in the West Bank, but Israeli interference was unacceptable to them. They rebelled against the construction of Jewish settlements, often built on land confiscated from private farmers or entire villages. These settlements were a visible sign of the occupation of the Palestinians' native lands. For most Muslims, on the other hand, the very presence of a Jewish state on land that had previously been part of the Islamic world was an affront, compounded by Israel's assumption of control over Islam's holy city of Jerusalem. There was another factor that was a catalyst for the revolt. This was the omnipresence of the Israeli secret services, which in various ways coaxed the Palestinians to cooperate. The dense network of informers, on the one hand, facilitated the fight against terrorism but, on the other, contributed to corrupting Palestinian society[113]. The declining influence of the PLO in the Occupied Palestinian Territories and the death of Abu Jihad resulted in Muslim organisations gradually taking the lead, primarily in Gaza.

Summary

The rise of Al-Fatah provided a new impetus for the young Palestinians to fight. The first years of the organisation's activities coincided with the decolonisation process of the African states and this is how the Palestinian struggle was perceived by parts of the international community, including the Eastern bloc. However, it was the PLO, established in 1964 in Cairo, that was recognised as the legitimate representative of the Palestinian cause. Many Arab states offered support for the Palestinians, but the highest hopes were pinned on Egyptian President Gamal Abdel Naser. The defeat of Israel's neighbours in the Six-Day War in June 1967 completely changed the political situation and dashed the hopes of the Palestinians, especially as they used the Palestinian problem for their own political ends. As a result of this war, Israel took control of the Gaza Strip, the West Bank and East Jerusalem, among others. Another effect of this war was the stirring up of anti-Israeli sentiment. More Palestinian political and armed organisations began to emerge, supported by Syria, Iraq or Libya. They were guided by Marxist ideology and could count on the support of the Eastern Bloc countries. Their main method of operation was to carry out terrorist attacks, which also targeted Israeli facilities in Europe. In 1969, the leader

[113] K. Gebert, *Pokój z widokiem*..., pp. 456–459.

of Al-Fatah became the head of the PLO. In this way, the organisation gained access to funds and weapons from Arab patrons. Palestinian militants conducted operations against Israel, but also posed a threat to the Jordanian authorities, where Palestinian refugees outnumbered the indigenous population. In September 1970, Palestinians staged an uprising there, which was suppressed. Al-Fatah fighters were forced to leave Jordan. They established new bases in Lebanon. From there they attacked targets in Israel, but also threatened, as in Jordan, the stability and internal security of Lebanon. In 1982, Israeli forces entered Lebanon and defeated the Palestinian fighters. The PLO leadership was forced to leave the country and go into exile in Tunisia. It thus lost direct control over events in Palestine, where an anti-Israeli uprising known as the intifada broke out in December 1987.

Jewish ultra-orthodox and the islamisation of the Israeli-Palestinian conflict

For religious Jews, the conquest of historic parts of the Land of Israel during the Six-Day War in June 1967 heralded a new era. The occupied areas of the West Bank were referred to by the biblical names Judea and Samaria, the name State of Israel was replaced by the phrase Land of Israel (*Eretz Israel*). However, it was not until the 1980s that Jewish religious organisations and parties, which had been active even before the establishment of Israel, began to grow in importance and popularity. Some of these were formed on the basis of the ideologies of religious Zionism and religious socialism. They supported Zionism by giving it characteristics of sanctity (sacralisation of the land, state, leaders, politics, militant organisations, war, etc.). The Jewish fundamentalist milieu is represented by significant political groupings, whose representatives sit in the Knesset. Orthodox Jews belong to two distinct groups. More extremist are the Haredim (God-fearing), or ultra-orthodox, who reject all novelties of civilisation. They are distinguished by their black attire and always walk around in head-covering yarmulkes, hats or fur hats (shtreimels). Their political views are expressed by two parties: the United Torah Judaism (Yahadut ha-Tora), representing Haredim of Ashkenazi Jews of Eastern European origin, and the Sephardic Torah Keepers (Shomrei Torah Sephardim, abbreviated to 'Shas'), which is the political representation of Sephardic and Mizrachi Haredim, i.e. North African and Oriental Jews of Spanish origin. Haredim believe that God used Nazi Germany as an instrument of punishment on Jews for their insufficient piety. They claim that all the misfortunes that befell the Jews were divine punishment.

The second fundamentalist option is made up of nationally-minded Jews who are less hostile to cultural modernism. They are represented by the National Religious Party (Mifleget Datit Leumit, or Mafdal for short). It is a political grouping belonging to the trend of religious Zionism, which assumes that the return to and settlement of the Land of Israel is a religious duty of the Jews. Unlike the Shas and Yahadut ha-Torah parties, the Religious Zionists do not advocate the introduction of a theocracy in Israel, but rather the assertion of religion's direct influence over the course of public affairs. Mafdal recognises Orthodox Judaism as the only legitimate and tradition-honoured line of faith. During the first 20 years of the Israeli state, it forged successive alliances with secular liberal left-wing parties and consistently advocated a conciliatory foreign policy. A significant turn in Mafdal policy came after the Six-Day War, when religious nationalists took a much more intransigent stance, opposing, on religious grounds, withdrawal from areas occupied during that conflict. Haredim are united by their hostility towards secular Jews. For them, anyone who is not Jewish deserves contempt. In 1988, the religious groups were successful in the Knesset elections, winning a record 18 seats in the 120-seat parliament, and have since enjoyed their position as tongues in the Knesset, which lacks a clear majority. They make themselves pay for their support of the ruling coalition with substantial state benefits for religious institutions, above all schools (yeshivas). There is a growing political significance of the Haredim, who from the outset have been hostile to the Palestinians and opposed to any peace talks[114].

In addition to the officially active Jewish religious parties, the 1980s saw an increase in the activity of extremist groups, estimated to number around 20. The largest is the Bloc of the Faithful (Gush Emunim), founded in 1974. It unites Jewish settlers who believe that they are God's representatives on earth. They believe that galvanising the Jewish people into active action and extending Jewish rule from the Nile to the Euphrates

[114] The Haredim are a heavy burden on Israel. They are not prepared for life in modern society. They devote themselves entirely to Torah study in yeshivas, giving up gainful employment. They are supported by the state and are not obliged to perform military service. Mathematics, technical subjects, foreign languages and the basics of computer science are not taught in religious colleges. See in more detail: U. Huppert, *Izrael w cieniu fundamentalizmów* (Eng. Israel in the shadow of fundamentalisms), Toruń 2016; J. Ochmann, *Wkład syjonizmu religijnego w politykę i sukcesy syjonizmu* (Eng. The contribution of religious Zionism to the politics and successes of Zionism), "Przegląd Religioznawczy" 2015, no. 2, pp. 29–68.

will bring about the redemption of both the people of Israel and all mankind. The Jewish occupation of the entire Land of Israel is one of the central tenets of Gush Emunim. All territories occupied by Israel are considered by the settlers to be the Holy Land of Israel. This explained the violent waves of opposition and riots caused by Israel's withdrawal from the Sinai in 1982, as well as the enthusiasm during the military operation in Lebanon in the same year when Israel occupied its southern part. For the leaders of the Bloc of the Faithful Gush Emunim, the strike on Lebanon was a continuation of the redemption process. They proclaimed that the people of Israel were returning to the territory where the Jewish tribes of Asher and Naphtali had lived in ancient times. They demanded the annexation of the whole of Lebanon as part of their ancestral heritage. They also opposed the Israeli army's alliance with the Lebanese Christian Phalange, describing Christians as idolaters. The view was expressed that it was not Israeli security considerations but the ideology of the chosen people that led to the annexation of Arab territories during the subsequent wars. Gush Emunim's pressure on the highest religious authorities of the state was reflected in a number of decisions affirming inalienable Jewish rights to the Lands of Israel[115].

Some Jewish extremist groups sought to destroy Muslim buildings on the Temple Mount in Jerusalem, while others were non-violent but provoked the city's Arab inhabitants through their actions and undermined the secularity of the State of Israel. These groups came together to form the organisation Zealots of the Temple Mount (Shoharei ha-Mikdash). It exerted a great deal of pressure on the Israeli government and religious authorities, demanding an amendment to the ruling banning Jews from praying on the Temple Mount. Between 1980 and 1984, the period of greatest activity in the 20th century, Jewish extremist groups committed more than 380 acts of violence. In these, 23 Palestinians were killed and 191 injured. On 29 October 1982, grenades were thrown into a school football pitch in Hebron. One of them exploded and injured two Arab students. On 26 July 1983, masked and armed settlers attacked a madrassa in Hebron. They killed 3 students and wounded 33. The radical Rabbi Moshe Levinger commented on this attack with the words: *Whoever did this has sanctified the name of God in public*[116]. On 27 January 1984, members of the Sons of Judah (Bnei Yehuda)

[115] A. Krawczyk, *Terroryzm ugrupowań fundamentalistycznych…*, pp. 129–133.

[116] Ibid., p. 183.

organisation attempted to blow up two mosques - Al-Aqsa and Qubbat as-Sakra (the Dome on the Rock) located on the Temple Mount. The bombers were spotted by Arab guards. While fleeing, the perpetrators dropped 18 grenades and more than 10kg of explosives. In April of the same year, settlers belonging to the Jewish Underground (Ha-Makhteret ha-Yehudit) group, affiliated with Gush Emunim, were arrested placing explosives under Palestinian buses. Rabbi Moshe Levinger called the Jewish terrorists benevolent do-gooders[117]. In 1989, i.e. during the intifada, an organisation called the Sicarii (Sikrikim) emerged to intimidate Jews and foreigners trying to establish friendly contacts with Palestinians. The group passed a death sentence on Roland Dumas, the French foreign minister who held talks with Yasser Arafat. The Sicarii were responsible for planting a bomb in Jerusalem in 1989. The explosion killed two Palestinians. In a message to the daily Yedioth Ahronoth, the organisation said: *Jewish blood will not be shed in vain. For every Jewish eye, we will pluck out 20 Arab eyes*[118]. The group also threw a grenade into the car of the wife of Shimon Peres, twice prime minister and president of Israel from 2007 to 2014, and sent threats to four Knesset members who supported a Palestinian peace demonstration. The Sicarii famously set fire to the doors of the flats and homes of Jewish politicians, journalists and social activists whom they considered enemies of the Israeli cause[119].

In the 1980s, Muslim fundamentalists linked to the Muslim Brotherhood movement became active throughout the Middle East, from which more radical factions began to split. In Palestine, religious content was replacing the hitherto Marxist ideology of the PLO. Dynamic re-islamisation occurred especially in the Gaza Strip, where the ideas of the Muslim Brotherhood were positively received by the younger generation of Palestinians, especially in the refugee camps. Influenced by the victory of the Islamic Revolution in Iran in 1979, the following year saw the establishment of the Islamic Jihad Movement in Palestine (Harakat al-Jihad al-Islami fi Filastin), also known as Palestinian Islamic Jihad (PIJ). It seceded from the Muslim Brotherhood. The reason for the secession was the belief that it was possible to establish a Muslim

[117] Ibid.

[118] Ibid., p. 189.

[119] Extensively on the ideology and activities of radical rabbis of Jewish extremist groups in: ibid., pp. 122–203.

state of Palestine, without waiting for an Islamic revolution in the Arab world, which the Muslim Brotherhood had heralded. Their position was that only grassroots work and grassroots changes in society would bring about change and restore Islam's place and bring about social justice. The PIJ leaders, led by Fathi ash-Shaqaqi and Abdul Aziz al-Awda, not only negated the Muslim Brotherhood's ideology of non-violence, but also departed from Sunnism, seeking to emulate the Shi'ite doctrine of Ayatollah Ruhollah Khomeini[120]. The PIJ regarded theocratic Iran as the model of state that should be introduced in all Muslim countries. It also adopted the Shi'ite principle of rule by a religious leader (Arabic: velayat-e faqih). Like Iran, he regarded the United States and Israel as his main enemies. The PIJ named the United States the Great Satan and the jewish state the Little Satan. Fathi ash-Shaqaqi recognised the supremacy of Ayatollah Khomeini over both Shiites and Sunnis, which was unacceptable to the latter. The grouping had supporters in Middle Eastern countries, in Europe and also in the US[121].

Palestinian Islamic Jihad opened offices in Beirut, Damascus, Khartoum and Tehran, from where it received financial assistance through Lebanese Hezbollah. There were also repeated meetings between the leaders of the two organisations. The association of Sunnis affiliated to the PIJ with Shiites and followers of Khomeinism was generally met with suspicion and resentment by many Palestinians. However, promoting the slogan: 'Solving the Palestinian problem is the main goal of the Islamic movement' attracted Palestinian youth to the organisation. The armed wing of the PIJ

[120] In 1979, Fathi ash-Shaqaqi published a book in Cairo entitled *Khumayni, al-hall al-islami wa al-badil* (Khomeini, the Islamic Solution and the Alternative), in which he glorified Ayatollah Khomeini and the views he preached. He praised Khomeini for being the first Muslim leader to define the proper place of Palestine in Islamic ideology and history. See: J. Jarząbek, *Etnonacjonalizm i religijny fundamentalizm jako podstawy ideologii Palestyńskiego Islamskiego Dżihadu* (Eng. Ethno-nationalism and religious fundamentalism as the basis of the ideology of Palestinian Islamic Jihad), "Wschodnioznawstwo" 2012, no. 6, p. 158.

[121] PIJ's representative in the United States was Sami Amin al-Arian, a professor from the University of South Florida's College of Engineering. He was a member of the Consultative Council (Medjlis ash-Shura) of PIJ, for which he raised funds in the US. In 2003, he was arrested in the US and sentenced to prison for supporting a terrorist organisation. See: S. Besson, *Islamizacja Zachodu. Historia pewnego spisku* (Eng. The conquest of the West. The secret project of the Islamists), Warszawa 2006, pp. 151–153. In March 2009, Sami Amin al-Arian was again brought to trial for tax evasion. In 2015, he was deported from the US to Turkey, where he still resides.

was the Jerusalem Brigades (Saraya al-Quds) founded by Asad at-Tamimi, former imam of the Al-Aqsa Mosque in Jerusalem[122]. Since 1988, the group has published its own newspaper, Al-Istiklal (Eng. Independence), printed and distributed in Palestine. The first suicide attack in Israel was carried out by PIJ in July 1989. A terrorist hijacked a bus on the road between Tel Aviv and Jerusalem and drove the vehicle off the road into a deep ravine. As a result 16 Israelis were killed and 27 wounded. The organisation has been responsible for many terrorist attacks targeting Israeli residents and Israeli soldiers. It has used a variety of methods in its terrorist activities: kidnappings, vehicle shelling, attacks with hand grenades and booby-trapped cars, bomb attacks carried out by suicide bombers[123].

Despite the activity of the PIJ, the Muslim Brotherhood still managed to maintain peaceful methods of operation in Palestine for several years. In 1982, the group Palestinian Jihad Fighters (Al-Mujahidun al-Filistinun) was formed, which was the armed wing of the Muslim Brotherhood in the Gaza Strip, but non-violent at the time. The Jura as-Shams mosque, opened in 1973 by Ahmed Yassin, the leader of the Muslim Brotherhood in the Gaza Strip, played an important role in the movement's activities. The mosque simultaneously became the Muslim Centre (Al-Mujama al-Islamiyya), which organised a network of religious groups throughout the Gaza Strip and distributed Muslim literature, held debates, built kindergartens and tutored students. By 1987, the Muslim Centre had established a charity movement in Gaza to help the needy. Clinics, youth clubs, sports facilities and a drug rehab programme for drug addicts were established. However, the pacifist stance of the Muslim Brotherhood caused some members to leave the association and join Al-Fatah[124]. In 1986, a secret meeting of historic importance was held in Hebron. It was attended by seven activists of the movement: Ahmed Yassin, Muhammad Jamal an-Natsha, Jamal Mansur, Hasan Yusuf, Mahmud Muslih, Jamal Hamami and Ayman Abu Taha. They decided that it was necessary to take up arms against Israel. They decided to start with acts of civil disobedience, such as throwing stones

[122] In 1982, Asad at-Tamimi published a pamphlet entitled *Erasing Israel: a Qur'anic injunction*, in which, among other things, he wrote: 'The Jews must return to the countries from which they came. We did not consent to a Jewish state on our land, even if it were to be just one village'. See: K. Izak, *Leksykon organizacji i ruchów islamistycznych* (Eng. Lexicon of Islamist organisations and movements), Warszawa 2014, p. 208.

[123] K. Izak, *Leksykon organizacji*..., pp. 206–208.

[124] K. Armstrong, *W imię Boga*..., pp. 495–496; J.P. Filiu, *Historia Gazy*..., p. 168, 181.

and burning tyres. The aim was to awaken, unite and mobilise Palestinians to fight for independence under the banners of Allah and Islam[125]. Thus, Hamas was born. The organisation's name is an acronym for Harakat al-Muqawama al-Islamiyya (Islamic Resistance Movement). The word *hamas* also translates as 'zeal' or 'fervour'[126].

The Israeli authorities discreetly supported the emergence of Islamic organisations as an alternative to the PLO's secular nationalism, because they saw them as a way to draw youth away from Al-Fatah. It was imagined that their members would study the holy books in mosques and madrassas rather than engage in politics. In realising this assumption, they were most likely guided by the example of Jewish yeshivas. The Israelis also hoped for the outbreak of fratricidal fighting between Palestinians[127]. Meanwhile, for Hamas, Islam represented a holistic programme for a better life. It provided the new movement with an intellectual, ideological and practical basis. It became a political and military message. The priority was to oppose Israel. From its inception, Hamas expanded its structures, courted widespread popular support within Palestine and created an international network to fund its activities, drawing on support from the Arab diaspora in Western Europe and the US and Islamic charities, among others. Hamas's organisational structure consisted of: the social welfare and administration department (Arabic: *dawa*)[128], the media department (Arabic: *ilam*), the security department (Arabic: *jihaz aman*) and the armed wing, the Izz ad-Din al- Qassam Brigades (Kataib Izz

[125] M.H. Jusuf, R. Brackin, *Syn Hamasu* (Eng. Son of Hamas) Wrocław 2017, pp. 34–35.

[126] The date and circumstances surrounding the founding of Hamas were not precisely known. Three of the seven founders of Hamas were mentioned, or only Ahmed Yassin by name, and the date of the organisation's founding was erroneously pushed back by a year. It was not until a book by M.H. Yusuf and R. Brackin, published in 2010, entitled *Son of Hamas: A Gripping Account of Terror, Betrayal, Political Intrigue, and Unthinkable Choices* shed new light on the genesis of Hamas. See: M.H. Jusuf, R. Brackin, *Syn Hamasu…*, pp. 300–301.

[127] J.P. Filiu, *Historia Gazy…*, p. 168.

[128] Under the *dawa* (call, mission) system, the organisation ran, among other things, orphanages, welfare homes, kindergartens, schools and hospitals, and organised camps for children. At these camps they were indoctrinated in the spirit of radical Islam and hatred of Israel. These activities contributed to the popularity of Hamas among the Palestinian population and, at the same time, provided logistical and operational support for arms transfers, ground reconnaissance and terrorist attacks. The *dawa* system also made it possible to find temporary employment for field commanders and shelter for agents in hiding. See: K. Izak, *Leksykon organizacji…*, pp. 193–194.

ad-Din al-Kassam, hereinafter: the Al-Qassam Brigades)[129]. The division of Hamas into political and military parts streamlined its activities. The organisation gained notoriety for its extensive charitable activities for the benefit of Palestinians, including providing them with necessities. Public involvement significantly influenced both the political and armed activities of the group[130].

Hamas, whose spiritual leader is the blind Sheikh Ahmed Yassin[131], has led an intifada in the Gaza Strip. Yassin stressed that Hamas is at war not only with Israel, but also with all Jews. He is supposed to have said: *Six million descendants of the apes* [i.e. the Jews - ed. B. Hoffman] *now rule all the nations of the world, but their day will also come. Oh Allah! Kill them all, do not spare a single one*[132]. In January 1988, the United National Leadership of the Uprising (UNLU) was formed with representatives from Al-Fatah, the DFLP, the PFLP and the communists. This body wanted to hand over the leadership of the intifada to the PLO. Initially, Hamas participated in the joint activities of the UNLU. In June 1988, however, the paths of the religious and secular groups began to diverge. This coincided with the unexpected relinquishment by King Hussein of Jordan

[129] The Izz ad-Din al-Qassam Brigades were formed in 1991. Their name comes from the aforementioned Izz ad-Din al- Qassam, who fought in Palestine against the British and Jews in the first half of the 1930s at the head of the Black Hand organisation. See: ibid., p. 323.

[130] M. Levitt, *Hamas, polityka, dobroczynność i terroryzm w służbie dżihadu* (Eng. Hamas, politics, charity and terrorism in the service of jihad), Kraków 2008, pp. 14–15.

[131] Ahmed Ismail Yassin (1937-2004) was an opponent of a peace agreement with Israel. He claimed that Palestine was destined for eternity for future generations of Muslims. In 1989, Yassin and more than 200 Hamas activists were arrested by Israeli security forces and sentenced by a military court. Yassin was given a life sentence for inspiring to carry out a terrorist attack that killed two Israeli soldiers. In 1997, under an Israeli-Jordanian agreement, Yassin was exchanged for Mossad agents involved in the failed attempt to kill Khalid Mashal, then head of the Hamas Political Bureau in Syria and deputy secretary-general of the organisation. The agents in question were detained by Jordanian police after attacking Mashal in Amman with nervous system paralysing gas. As part of the agreement to release the perpetrators of the attack, Israel had to provide the antidote for Mashal, as well as release the Hamas leader and other activists of the organisation from prison. After his release, Yassin embarked on a tour of Arab countries to raise funds, which he used to finance a number of attacks. At the same time, he resumed hate propaganda against Israel. He was killed in March 2004 as a result of an Israeli rocket attack in Gaza. See: M. Levitt, *Hamas, polityka...*, pp. 46–51, 61.

[132] Quoted after: B. Hoffman, *Oblicza terroryzmu* (Eng. The faces of terrorism), Warszawa 2001, pp. 94–95.

of all territorial claims to the West Bank under Israeli domination. This event provided Palestinian leaders with new opportunities to establish an independent state. In the summer of 1988, the first leaflets signed by Hamas as an independent structure appeared. In a manifesto published in August 1988, the organisation identified Israel as its main enemy and its destruction as its primary objective. Young people enlisted *en masse* for Hamas, just as they had for Al-Fatah 20 years earlier. Many of them came from refugee camps, others came from middle-class, white-collar backgrounds. It was a movement invoking violence as a response to Israeli actions.

Following Jordan's renunciation of its claim to the West Bank, in November 1988 the Palestinian National Council, meeting in Algiers, adopted UN Resolution 181 of 1947 on the division of the Mandate of Palestine into two states. The division boundaries proposed at the time had long been outdated, but for the first time the PLO signalled that it was prepared to recognise Israel's existence. Yasser Arafat declared this in December 1988 and at the same time renounced terrorism on behalf of the PLO. These actions were to move towards the establishment of a Palestinian state. Hamas and the PIJ perceived Arafat's declaration as a betrayal. In late 1988, unofficial talks between PLO representatives and the US ambassador began in Tunis. They continued until May 1990, when the FLP launched an attack on Tel Aviv beaches using speedboats. Arafat refused to condemn it, which led to the breakdown of talks with the Americans. In retaliation for this act of terrorism, a young Israeli killed seven Palestinians who were waiting by the highway for a job offer. After the killing of 17 Palestinians praying on the Temple Mount in Jerusalem in October 1990, Hamas stepped up terrorist actions. Members of the organisation also tortured and killed Palestinians suspected of collaborating with Israel[133].

Hamas, like the PIJ, framed the Arab-Israeli conflict in religious terms. It believed that the cause of the tragedy of the Palestinians was the neglect of religious duties by the faithful. They will only free themselves from Israeli rule when they return to Islam. The view in Hamas was that Israel's success was linked to the Jewish religion and that Israel was determined to destroy Islam[134]. The religious motivation of this conflict made it increasingly bloody. Hamas was able to count on the financial support of Arab states, including

[133] K. Gebert, *Pokój z widokiem*..., p. 463.

[134] K. Armstrong, *W imię Boga*..., pp. 497–498.

managing to capture most of the aid flowing from the Gulf states. In 1990 it received $60 million from Kuwait, more than twice as much as the PLO. In the same year, Yasser Arafat supported Iraq's invasion of Kuwait, which resulted in its political marginalisation and the withholding of financial aid. In December 1992, Israel deported 415 people with possible terrorist links to Lebanon. This enabled Palestinians to establish contacts with Hezbollah. Party of God activists trained the deportees to construct bombs, carry out suicide attacks and organised courses in media influencing skills. Among the deported Palestinians was Mahmoud Abu Hanud, comprehensively trained by Hezbollah. Upon his return to Palestine in 1993, he became commander of the al-Qassam Brigades in the West Bank, where he carried out numerous attacks on Israeli targets until his death in November 2001. Trained in Lebanon, Brigades members modified their terrorist tactics, resulting in the carring out suicide attacks. The first was carried out on 16 April 1993[135]. In response, Israel stepped up military action. According to B'Tselem, an Israeli human rights organisation, 1,095 Palestinians were killed during the intifada, 48 were killed by Jewish settlers. The killing of traitors by Palestinians was common, and looting was portrayed as acts of revolutionary dispossession. Retaliatory killings carried out as part of clan revenge became common. More than 800 Palestinians fell victim to fratricidal slayings[136].

Summary

Israel's victory in the Six-Day War and taking control of the West Bank, Gaza and Jerusalem revitalised the messianic belief that the destiny of the Jewish people had been fulfilled. A new settlement movement implementing the religious-Zionist dream of taking over all of Palestine began to play an increasingly important role in Israeli social life. The 1980s saw the rise of Jewish ultra-orthodox parties and religious organisations preaching hatred of the Palestinians and the restoration of the Kingdom of Israel. Jewish religious fanatics organised terrorist attacks, as did their Palestinian opponents. The increased influence of religion on life in Israel was accompanied by the re-islamisation of the Palestinians, a result, as in other Arab states, of the victory of the Islamic Revolution in Iran in 1979. Its beneficiaries were Lebanese Hezbollah, Hamas and, above all, the PIJ. These groups' hatred of Israel fuelled a spiral of violence and prompted retaliatory action by the Cahal. Hamas and PIJ treated the fight against Israel as a jihad and dominated intifada in Gaza Strip.

[135] K. Izak, *Leksykon organizacji...*, pp. 324–325.

[136] K. Gebert, *Pokój z widokiem...*, p. 463; C. Shindler, *Historia współczesnego Izraela...*, p. 226.

Peace talks and the impact of the Oslo Accords

The intifada was the impetus for reform of the PLO. It also enabled the organisation to prepare for the transition that led to the peace process initiated by the collapse of the bipolar world after the collapse of the USSR. The peace talks were initiated in Madrid in the summer of 1991 and then continued in Oslo. A factor in the negotiations was the victory of the Israel Labor Party (Mifleget ha-Awoda ha-Yisraelit, commonly referred to as Avoda) in the 1992 Knesset elections. These elections, described as a revolution and an earthquake, represented the great return of the left to the political scene. In popular opinion, it was the most significant election since 1977 (the first victory of the right-wing Likud), as Yitzhak Rabin, Avoda leader, succeeded under the slogan of the need to take steps to solve the Palestinian problem, in winning over the centrist electorate. Indeed, the left supported the aspirations of the Palestinians to create their own state. Israeli society at the time was divided over this aspiration, but was generally willing to accept the project of autonomy for the Palestinian people. It was under this slogan that the Labor Party won the elections and, in July 1992, Yitzhak Rabin formed a coalition government that took unprecedented action on the Palestinian cause. These culminated on 13 September 1993 at the White House, where the Oslo Accord (later called Oslo I)[137], also referred to as the Declaration of Principles, were signed with the PLO. This day is also recognised as the date of the end of the intifada. The document was initialled by Prime Minister Yitzhak Rabin and Yasser Arafat. The agreement provided for, among other things, the redeployment of Israeli troops and the gradual transfer of administration to the Palestinian Authority (PA), the creation of a Palestinian police force and elections to the Palestinian National Authority (As-Sulta al-Wataniya al-Filastiniya), also known as the Palestinian Authority. Yasser Arafat became its president. The Palestinian Authority was intended as a prelude to the two-state solution advocated by the international community. It was opposed by some Palestinians, with Hamas in the lead. 4 May 1999 was set as the final

[137] In 1995, the Oslo II agreement was signed in Taba, Egypt. Both agreements aimed to conclude a peace agreement with the Palestinians on the basis of UN Security Council resolutions 242 and 338 and to grant the Palestinian people the right to self-determination. Yitzhak Rabin's government was also inclined to cede the Golan Heights to Syria and conclude a peace deal with Damascus. However, Rabin's strong policy did not suit all coalition partners and the Shas party left the government in 1993. See: J. Zdanowski, *Historia najnowsza Bliskiego Wschodu*..., p. 431.

date for the conclusion of negotiations on cooperation and mutual security, Jewish settlements, the status of Jerusalem, border settlement, the return of refugees and the creation of a Palestinian Authority. Enshrined in the Declaration of Principles, the prospect of Israel leaving the Occupied Palestinian Territories generated enthusiasm among the people of Gaza, but was met with a hostile reception by Hamas and the Jewish ultra-orthodox. When news of the Oslo diplomatic breakthrough began to reach the public at the end of August 1993, it caused confusion in the Palestinian organisations confronted by Arafat with accomplished facts. The DFLP and PFLP withdrew from the PLO, while Hamas and PIJ spoke of betrayal. Hamas called the compromise with Israel worked out by Arafat a land sale. The organisation also refused to participate in the building of Palestinian Authority structures and joined the National Democratic and Islamic Front, based in Damascus. In addition to Hamas, its organisations included: PIJ, DFLP, PFLP, PFLP- GC and five smaller reactionary groups. The aim of the National Front was to oppose the Oslo peace provisions. Hamas called on Palestinians to carry out terrorist attacks and mass demonstrations against these provisions[138].

The future has shown that the Oslo Accords, which led to the creation of the Palestinian Authority, proved to be the last. While they empowered the Palestinians internationally, they did not change their position in the negotiations. It was Israel that in practice dictated the terms and achieved all the negotiating objectives. The Palestinians, on the other hand, apart from receiving autonomy, had to postpone the implementation of the rest of the important issues. In addition, new Jewish settlements were being built in the West Bank and Gaza at a rapid pace. These provided accommodation for thousands of Jews arriving from the former USSR. By the end of the 1990s, around one million were to arrive[139]. The population of Soviet Jews has greatly expanded the right-wing and far-right electorate.

On 25 February 1994, in Hebron, an American settler, Baruch Goldstein, a doctor, opened fire on Muslims praying in the mosque above the Cave of the Patriarchs. As a result 29 people were killed and 120 wounded. After firing all the bullets, Goldstein was lynched by a crowd of Muslim worshippers. After his death, posters appeared praising the deed he had

[138] A. Krawczyk, *Terroryzm ugrupowań fundamentalistycznych*..., p. 249; G. Corm, *Bliski Wschód*..., pp. 390–397.

[139] K. Bojko, *Izrael a aspiracje Palestyńczyków 1987–2006* (Eng. Israel and the aspirations of the Palestinians 1987-2006), Warszawa 2006, p. 51; K. Gebert, *Pokój z widokiem*..., p. 471.

done. His funeral became a demonstration of Jewish radicalism. Goldstein was buried in Kiryat Arba, near Hebron. Religious ceremonies, attended by more than 1,000 people, were also held in Jerusalem. Mourners chanted slogans, threatening Arabs with death. For many Israelis, Goldstein has become a hero. The crime was condemned by the Israeli government and the majority of the public. However, opinion polls found that 50% of Jews were willing to approve of the attack in Hebron on condition that it would not be called a massacre, but Operation the Cave of the Patriarchs[140].

In response to the attack in Hebron, Arafat broke off negotiations with Israel and made the removal of settlers from Hebron a condition for their resumption. Faced with a growing wave of right-wing protest, Yitzhak Rabin feared a further escalation of the conflict with opponents of the Oslo agreement, among whom the settlers were the most active. However, he outlawed two extremist organisations - Kach[141] and Kahane Chai[142]. In retaliation for the Goldstein attack, Hamas carried out the first suicide bombing in Israel in April 1994. A terrorist belonging to the Al-Qassam Brigades blew himself up at a bus stop in Afula in a car filled with explosives. As a result 8 people were killed and 51 injured. In doing so, the organisation launched attacks on civilian targets[143]. At the end of September 1995, an agreement known as Oslo II, enshrined in the Declaration of Principles, was signed. It concerned the withdrawal of Israeli troops from parts of the West Bank. The Occupied Palestinian Territories were divided into three sectors: Zone A (3% of the territory, 29% of the population,

[140] In 1995, the ultra-orthodox of Kiryat Arba built a small shrine at Goldstein's burial site. It became a pilgrimage destination for Jewish extremists. The tombstone bears the inscription: 'Here lies the holy Dr Baruch Kapel Goldstein, let us bless the memory of this righteous and holy man. The Lord will avenge his blood and soul, which he sacrificed for the Jews, the Jewish religion and the Jewish land. His hands are pure and his heart is bright. He became a martyr for the Lord on 14 Adar Purim 5754.' Goldstein's widow, Miriam, did not allow her husband to be described as a fanatic or mentally ill person, but as 'a Jew who loves the Land and the People of Israel'. Pamphlets in Goldstein's honour were delivered by many Israeli and American rabbis, including Yitzhak Ginsburg, one of the leaders of Gush Emunim. In 1999, Goldstein's grave was decommissioned by law by the Israeli authorities. See: A. Krawczyk, *Terroryzm ugrupowań fundamentalistycznych…*, p. 192.

[141] The organisation is named after Rabbi Meir David Kahane. The word *kach* means 'only in this way'. Baruch Goldstein was a member of this organisation.

[142] In the 1990s, a group called Kahane Chai (Kahane lives) split off from Kach, led by several individuals, including Rabbi David Kahane's son Benjamin Kahane.

[143] K. Izak, *Leksykon organizacji…*, p. 194.

362,000 Arabs) came under the full control of the Palestinian Authority; in Zone B (23% of the territory, 67% of the population, 825,000 Arabs) Israel retained security responsibility and the civilian sphere was handed over to the Palestinian Authority; in Zone C (74% of the territory, 4% of the population, Jewish settlements with 140,000 settlers) Israel retained full control excluding the Arab population, whose affairs were theoretically regulated by the Palestinian Authority[144]. In this way, Palestinian-controlled territories were preceded by areas under Israeli administration. In later years, it was very common for the Israeli authorities to introduce troops into the Palestinian Authority area in order to arrest perpetrators of attacks or destroy terrorist infrastructure. In addition, the Israeli government was also able to influence the finances of the PA. Under the agreements, the Israeli Customs Service still collects fees today, which it later transfers to the PA. In many situations, mainly due to terrorist attacks, the Israelis have refused to transfer funds.

Opposition from ultra-religious-nationalist Jewish circles to agreements with the Palestinians and the signing of a peace treaty with Jordan in October 1994 led to the assassination of Prime Minister Yitzhak Rabin. This was carried out on 4 November 1995 by Yigal Amir, a student at the paramilitary yeshiva in Herzli and Bar Ilan University. There he encountered the views of Rabbi Israel Hess, preaching the thesis of exterminating all who declared war on the people of Israel. Amir was a member of a little-known group called the Jewish Combat Organisation (Irgun ha-Jehudi ha-Lohem). During the court hearing, Yigal Amir testified: *If someone leaves his people and his land to the enemy, as Rabin did, he must be killed. I have studied halakha all my life and I know what I am talking about. When I aimed at him, it was as if I was shooting at a terrorist*[145]. The Israeli right-wing and religious circles' campaign of reprisal against Yitzhak Rabin's left-wing government has continued since the start of peace negotiations with the Palestinians. For the ultra-orthodox, the signing of the Oslo I agreement was the trigger for an anti-government campaign. Leaflets were distributed in the city of Or Akiva with the text that Rabin must be assassinated. There were banners at demonstrations showing him in SS uniform or wearing a keffiyeh, and he was compared to Adolf Hitler

[144] D. Madejska, *Historia współczesnego świata arabskiego* (Eng. History of the contemporary Arab world), Warszawa 2008, pp. 31–33.

[145] Quoted after: A. Krawczyk, *Terroryzm ugrupowań fundamentalistycznych*..., p. 197.

or Marshal Philippe Pétain. Jewish mystics performed the kabbalistic rite of *Pulsa deNura* (fiery whip), during which they wished for the death of the Prime Minister. Two rabbis referred to him as a *rodef* (persecutor) and a *mosser* (informer)[146]. Right-wing and religious circles, in order to deflect suspicion of inciting the crime and fuelling an atmosphere of hatred, accused Shin Bet and the Left, led by Foreign Minister Shimon Peres, of the assassination. The assassination of the Israeli Prime Minister caused shock and was condemned by the majority of Israeli society. The religious circles, however, took an ambiguous stance, in many cases praising the assassination and the perpetrator. Yigal Amir became the idol of many Jewish religious fanatics[147].

In October 1995, the Mossad killed PIJ leader Fathi Ash-Shaqaqi in Malta. After his death, the organisation only managed to carry out a few assassinations in early 1996. After that, the number of assassinations fell so sharply that in 1997 some Israeli media considered that the grouping led by Ramadan Abdullah Shallah was experiencing an internal crisis. Hamas also suffered a great loss. In January 1996, Israeli intelligence eliminated Yahya Ayyash, who had been one of the greatest explosives experts and bomb makers. After his death, he became a cult figure among Palestinians in the West Bank and Gaza. His funeral in Gaza was attended by some 100,000 people who raised shouts of hatred against Israel. In retaliation, in February and March 1996, the organisation carried out a series of devastating suicide attacks in which more than 60 Israelis were killed[148]. The conflict situation has been exacerbated by political changes in Israel. After the transitional government of Prime Minister Shimon Peres, Benjamin Netanyahu, a supporter of Israel's uncompromising stance towards the Palestinians, took power. The new right-wing government rejected 'the land-for-peace' policy and froze the peace process. Prime Minister Netanyahu declared that the constant attacks by Palestinian terrorists absolved Israel of its obligation to implement the Oslo Accords, and in March 1997 made a decision regarding the construction of the Jewish settlement of Har Homa in East Jerusalem. This action, part of a plan to have

[146] *Rodef* is the term for a persecutor who puts Jews in danger by his actions. A *mosser* is an informer or someone who 'sells' Jews to non-Jews. For religious fanatics, Yitzhak Rabin as a *rodef* and *mosser* could be killed without a court sentence. See: ibid., p. 196.

[147] Ibid., pp. 195–197.

[148] M. Górka, *Mossad. Porażki i sukcesy tajnych służb izraelskich* (Eng. Mossad. Failures and successes of the Israeli secret service), Warszawa 2015, pp. 177–178.

Jewish settlements surround the entire Arab part of the city, was met with opposition from parts of the international community[149]. In 1998, under heavy pressure from Washington, Israeli-Palestinian dialogue resumed. In August 1998, Yasser Arafat, condemning the policies of Prime Minister Benjamin Netanyahu, stated that a compromise with Israel was possible on the condition of a complete withdrawal of Israeli forces from the West Bank and the Gaza Strip. At the same time, he promised that Palestinian forces would take up an effective fight against terrorist organisations operating within the Palestinian Authority, as long as they had free access to all areas assigned to Palestinian control, in accordance with the Oslo Accords and subsequent agreements. The atmosphere favourable to the resumption of Israeli-Palestinian talks activated Hamas, which carried out an attack at a Tel Aviv bus station. In retaliation, the Cahal arrested a number of suspected Hamas members within the Palestinian Authority. Arafat announced that there would be a unilateral declaration of Palestinian independence in May 1999. Under pressure from US mediators, however, this was postponed indefinitely so as not to derail the Israeli-Palestinian dialogue[150]. It was to have culminated in the signing of a peace deal at Camp David on 25 July 2000 by Prime Minister Ehud Barak and Yasser Arafat, in the presence of US President Bill Clinton. Despite numerous concessions from the Israeli side and Barak's determination, the deal was not signed, as Arafat consistently demanded a return to the pre-Six-Day War of 1967 borders[151].

In an atmosphere of mounting tension, the second intifada, known as Al-Aqsa, began at the end of September 2000. The immediate cause of its outbreak was the provocative visit to the Temple Mount by General Ariel Sharon, known by Palestinians as the Butcher of Beirut[152], then leader of the opposition right-wing Likud. When Sharon became prime minister in early 2001, the Palestinians saw this as a declaration of war, despite the new prime minister's stated desire to cooperate. With the start of the second intifada, Arafat ordered the release of many Hamas

[149] D. Madejska, *Historia współczesnego świata...*, p. 33.

[150] K. Bojko, *Izrael a aspiracje Palestyńczyków...*, pp. 129–130, 135.

[151] Ibid., p. 158.

[152] The nickname refers to the events of September 1982, when Ariel Sharon, commanding Israeli troops in Lebanon, remained passive during the brutal pacification of the Palestinian camps of Sabra and Shatila in the suburbs of Beirut. Christian Phalange troops killed hundreds of Palestinian civilians there.

members from prison and began military cooperation with the Muslim fundamentalists. In January 2001, Arafat offered Hamas an alliance and, in June, complicity in forming a government, but these proposals were rejected. In August, support for Al-Fatah among Palestinians stood at 26% and for Hamas at 27%. However, the latter grouping was aware of Al-Fatah's weakening position and the increase in support for its own activities. This was one of the main reasons why Hamas refused to cooperate with Al-Fatah. In addition, by attacking Israel, the Muslim extremists were gaining the support of the Palestinians and at the same time provoking Israeli retaliation, which disintegrated Al-Fatah. In a bid to attract religious Palestinians, Al-Fatah changed the name of its armed wing from Tanzim (Organisation) to Kataib Shuhada al-Aqsa (Al-Aqsa Martyrs Brigades). Marwan Barghouti, considered the most important Palestinian leader after Arafat, continued to be the commander. He was also to make the decision to launch the second intifada. Brigades fighters were responsible for numerous bombings carried out in Israel. They also carried out attacks involving Palestinian children. Since the beginning of the intifada, the PIJ has also intensified its activities. The organisation has taken responsibility for more terrorist attacks than Hamas. A decisive factor in the PIJ's resumption of activities was the increase in Iranian financial aid. Tehran began to give the organisation millions of dollars for each attack against Israel. On the initiative of Marwan Barghouti, the Palestinian National and Islamic Forces were formed. A membership declaration was signed by 14 organisations, including: Hamas, PID, PFLP- GC and Al-Aqsa Martyrs Brigades. The Salah ad-Din (Saladin) Brigades, which is the armed wing of the Popular Resistance Committees (Lidjan al-Mukawama al-Shabiyya), was also formed by these organisations (in addition to Hamas)[153].

The attacks on the World Trade Center and the Pentagon on 11 September 2001 caused Palestinians to rejoice as they took to the city streets. The Palestinian Authority had to tighten censorship in the local media and banned such demonstrations. However, in December 2001, Arafat was interned at the headquarters (Mukata) in Ramallah. As a consequence, he lost control of part of the Palestinian police apparatus and local groups grew in importance. Meanwhile, in Gaza, Ahmed Yassin and Abdel Aziz ar-Rantisi of Hamas inspired increasingly audacious attacks on Israeli targets. Yassin treated the struggle in religious terms: *The love*

[153] K. Izak, *Leksykon organizacji…*, pp. 195–196.

of martyrdom runs deep in the heart. But these rewards are not in themselves the goal of the martyrs. The only goal of the true believer is to please Allah. The simplest and quickest way to achieve this is to die for Allah. We never forget that it is Allah who chooses the martyrs[154]. He believed that women could also be suicide bombers. Disputes between the various organisations translated into rivalry in terrorist activity. In February 2002, the Saladin Brigades effectively destroyed an Israeli tank near Nekarim and killed three Cahal soldiers. In response, the Israeli air force bombed the headquarters of the Palestinian police in Jabalia. Four days later, in Gush Katif, a suicide bomber blew himself up along with three Jewish settlers. This was followed by another Israeli air and naval attack on the headquarters of the Force 17 unit and a complex of Palestinian residences in Gaza. In the same month, the Al-Qassam Brigades fired the first Qassam rocket it had produced into Israeli territory. It caused no casualties, but the Cahal again responded by bombing Gaza. Thus, the spiral of violence gained momentum and the number of dead, including mainly Palestinian and Jewish civilians, increased on both sides. At the same time, extremist factions began to dominate among Jews and Palestinians[155].

Arafat's internment exacerbated the situation in the West Bank and once again postponed the resumption of Israeli-Palestinian peace talks. Despite the tense situation, General Anthony Zinni, Washington's special envoy to the Middle East, undertook to mediate the issue in March 2002. His efforts were thwarted by one of the bloodiest attacks perpetrated by Hamas. On the day of the Jewish holiday of Passover, 27 March, a suicide terrorist detonated a bomb at the Park Hotel, in the seaside resort of Netanya, killing 29 people and wounding around 140. The Israeli authorities decided to carry out a large-scale counter-terrorism operation in the West Bank, from where the terrorist had come, codenamed 'Defensive Shield' (initially named 'Defensive Wall'). It began on 29 March 2002 and lasted until 3 May. Already in the first few days, Israeli forces occupied almost all major cities in the West Bank, including: Ramallah, Hebron, Jenin, Nablus, Tulkarm and Bethlehem. In the latter city, the Palestinians took control of the Basilica of the Nativity, which they occupied for 39 days[156]. 'Defensive Shield' was

[154] G. Thomas, *Szpiedzy Gideona. Tajna historia Mossadu* (Eng. Gideon's spies. The secret history of the Mossad), Warszawa 2005, p. 266.

[155] J.P. Filiu, *Historia Gazy*..., pp. 260–262.

[156] From 2 April to 10 May 2002, more than 250 people, fighters and civilians, were held in the basilica. Besieged by Israeli troops, Palestinian militants, mainly from

the largest Israeli operation since the Six-Day War. According to various sources, between 200 and 500 Palestinians were killed and between 600 and 1,500 wounded in the operation, with around 40 soldiers killed on the Israeli side, half of them during operations in Jenin. More than 4,200 people were detained, including many local leaders and Palestinian government officials whom Israel accused of complicity in the preparation of terrorist acts. Among those arrested in Ramallah was Marwan Barghouti, later sentenced to five life terms. After Operation 'Defensive Shield', the number of Palestinian terrorist attacks decreased significantly, the structures of the Palestinian Authority disintegrated and Arafat experienced physical and political isolation[157].

The weakening of the Palestinian Authority has prompted Egypt, Jordan and Saudi Arabia to put pressure on Palestinian leaders to force them to reform economically and resume peace dialogue with Israel. Prince Abdullah, heir to the throne of Saudi Arabia, presented an eight-point plan for peace, but it was rejected by Israel. A US proposal for peacemaking, later called the 'roadmap', was instead accepted. It was first presented in June 2002 by US President George W. Bush. In September, this proposal was endorsed by the newly formed Madrid Quartet, also known as the Quartet on the Middle East, formed by the UN, the EU, the US and the Russian Federation. From the outset, however, the implementation of the 'roadmap' faced serious difficulties. These consisted of the start of the construction of a wall along the border with the Palestinian Authority, dubbed the Anti-Terrorist Barrier or Security Wall by Israel, and the ignoring of Hamas, PIJ and Hezbollah, considered by Israel to be terrorist organisations, as interlocutors[158].

In June 2002, a conference was organised in Iran to help the Palestinians. The meeting was attended by top Iranian leaders and representatives of Hezbollah, PIJ and Hamas. Ayatollah Ali Khamenei, on

the Al-Aqsa Martyrs Brigades, repelled attempts to storm the shrine. Israeli snipers shot dead eight Palestinians trying to enter the courtyard of the building to get water and food. These events focused the attention of the world media. As a result of the negotiations, the Palestinians were allowed to leave the basilica on the condition that 39 people (one for each day of the siege) go into exile - 26 to Gaza and 13 to Europe. See: K. Izak, *Leksykon organizacji...*, p. 196.

[157] K. Bojko, *Izrael a aspiracje Palestyńczyków...*, pp. 185–187; D. Madejska, *Historia współczesnego świata...*, p. 34; S. Niedziela, *Konflikty i napięcia w świecie arabskim* (Eng. Conflicts and tensions in the Arab world), Warszawa 2012, pp. 56–57.

[158] K. Bojko, *Izrael a aspiracje Palestyńczyków...*, pp. 188–191.

behalf of those present, called for (...) *the mobilisation of all material and spiritual forces to strengthen the morale of the Palestinians in their jihad against the occupiers*[159]. The Iranian Islamic Revolutionary Guard Corps (Sepah-e Pasdaran-e Enqelab-e Eslami), which recruited fighters from all factions, regardless of ideology, was active in the Palestinian territory. Renegades from Al-Fatah founded the organisation of the Brigades of Return (Kataib al-Awda), which became Hezbollah's agenda in Israel and the Palestinian Authority. Hezbollah played a liaison role between Palestinian groups and Iran. This was particularly true of the ideologically loyal PIJ, whose activities Iran still supports and coordinates today. In May 2002, PIJ leader Ramadan Abdullah Shallah agreed in a meeting with Ayatollah Khamenei to separate PIJ finances from the Party of God budget and increase it by 70%. Iran, through Hezbollah, also supported other organisations fighting Israel during the second intifada, primarily Hamas and the PFLP - GC influenced by Syrian politics. The PFLP-GC stood in opposition to the PLO, considering only the armed struggle against Israel as its goal. A classic example of this cooperation was the smuggling of arms from Lebanon to the Gaza Strip. In May 2001, the fishing boat Santorini with a shipment of weapons was intercepted by the Israeli navy. Found on it were Katyusha rocket launchers, Arrow portable anti-aircraft missile sets, anti-tank missiles, light weapons and ammunition. In contrast, the freighter Karine A, sailing from the Iranian island of Kish, was seized in January 2002. The ship was transporting $2 million worth of various weapons for the PIJ and Hezbollah. At the same time, the Qassam missiles were upgraded with Hezbollah specialists, increasing their range to 20 km and the weight of the explosive carried to 20 kg. The reconstruction of the Al-Qassam Brigades has also begun. From a grouping using guerrilla tactics, they were to become the nucleus of an insurgent army[160].

In 2003, attempts were made to forge an agreement between Israel and the Palestinian organisations. Because of mutual accusations of Palestinian leaders, however, they were ineffective. Al-Fatah criticised Hamas in the media for failing to help fight for the national interests of the Palestinians, while Hamas accused Al-Fatah of betraying the Palestinian cause. The ineptitude of secular activists from Al-Fatah

[159] R. Ożarowski, *Hezbollah a sprawa palestyńska* (Eng. Hezbollah and the Palestinian cause), in: *Palestyna: polityka – społeczeństwo – kultura*, I. Kończak, M. Woźniak (eds.), Łódź 2009, p. 68.

[160] Ibid., pp. 69–73.

and Hamas' subsequent declarations of its willingness to take leadership of the Palestinians strengthened the position of the Muslim radicals. Al-Fatah, during the Al-Aqsa intifada, began to clearly deviate from an explicitly defined secular ideology. It increasingly referred to Islam, calling the liberation of Jerusalem and the Al-Aqsa mosque a sacred duty and using the term 'jihad'. The name of the organisation's military wing, the Al-Aqsa Martyrs Brigade, also had religious connotations. Al-Fatah did not close itself off to cooperation with Muslim organisations. An example was the interaction with the PIJ. There was also a religious background to the establishment of the so-called moral patrol in the West Bank, whose task was, among other things, to watch over the observance of fasting during Ramadan. The period also saw an increase in bombings by Islamic extremists. Israel's response was to eliminate Hamas leader Ahmed Yassin in March 2004 and his successor Abdel Aziz ar-Rantisi the following month. Izz ad-Din Khalil, head of Hamas' armed wing in Syria, was killed shortly afterwards. Since these assassinations, the movement's leadership has remained underground and the organisation has stopped making public who is leading it[161].

The intifada did not end until the death of Yasser Arafat on 11 November 2004. During the four years of the uprising, 1017 Israelis were killed and 5598 wounded. On the Palestinian side, there were 3345 dead and more than 40,000 wounded[162]. The second intifada caused trauma in Israeli society. A section of public opinion felt that the tragic events were a consequence of the misguided decisions of the Israeli left, which signed the 1993 and 1995 agreements. According to the majority of Israelis, the government decided at that time to make too many concessions to the Palestinians, thereby demonstrating its weakness and fostering hopes for full independence and confidence in the effectiveness of violent solutions among Muslims. The Palestinian policy of the Israeli left has been assessed as dangerous for Israel and its people. As a result, the left-wing electorate shifted to the centre and the centrist electorate to the right, which completely changed the balance of political power and thus the attitude towards the Palestinian problem[163].

[161] K. Izak, *Leksykon organizacji…*, p. 196.

[162] J. Zdanowski, *Historia najnowsza Bliskiego Wschodu…*, p. 435.

[163] Ibid.

Summary

The stay of members of the PLO leadership in Tunisia allowed them to establish contacts with diplomats from the West. In the opinion of the author of this paper, at that time Arafat became more flexible and positive about the possibility of establishing talks with Israel. Thus began the Oslo peace process. The conclusion of its first phase was the signing of the Palestinian-Israeli Agreement at the White House on 13 September 1993. From the beginning of the process, however, there were forces on both sides of the conflict opposed to a diplomatic solution, which translated into little progress in the implementation of the agreement's provisions. Instead, it brought dramatic consequences in the form of the assassination by Baruch Goldstein at the Hebron mosque in February 1994 and the assassination of Prime Minister Yitzhak Rabin in November 1995. This deepened mutual distrust. The parties accused each other of sabotaging the agreements. Israel used the negotiating process to expand and consolidate its settlements, while the Palestinians continued terrorist attacks. In the autumn of 2000, the Al-Aqsa intifada broke out. The popularity of Hamas increased greatly during this time, and the political opposition to Al-Fatah became stronger. The lasting effect of the agreements was the creation of the Palestinian Authority with Yasser Arafat as its president. His death in November 2004 was seen as the end of the intifada. Israeli society, however, became increasingly opposed to the creation of a Palestinian state, and Jewish settlements covered more and more territory.

The development of the Israeli-Palestinian conflict after the second intifada

Following the death of Yasser Arafat, Mahmoud Abbas aka Abu Mazen became president of the Palestinian Authority. This caused a deepening split in the Palestinian independence movement. In August 2005, the government of Prime Minister Ariel Sharon decided to evacuate Jewish settlements and military posts from the Gaza Strip, prompting resistance from settlers and a harsh response from Israeli security forces, who forcibly removed the resistant and detained the most aggressive individuals. Khalid Mashal, leader of Hamas from 2004 to 2017, predicted at the time: *For us, the withdrawal* (of Israel from the Gaza Strip - author's note) *is the first step to liberation and regaining our full rights* (...). *Today is Gaza, tomorrow is the West Bank, and later - all this land* (...). *This is the beginning of the end of the State of Israel*[164]. The Al-Qassam Brigades Command, for its part, has once again announced that it will not disarm even after the complete withdrawal

[164] *Ewakuacja osiedli żydowskich* (Eng. Evacuation of Jewish settlements), http://www.izrael.badacz.org/historia/gaza.html [accessed: 26 I 2024].

of Israeli forces from the Gaza Strip and will not rest until Israel has left all the Occupied Palestinian Territories. According to Mahmoud Abbas, Israel will not prove that it cares about peace until Jewish colonists stop settling in the West Bank. He pointed to the withdrawal of Israeli troops and Jewish settlers from the Gaza Strip as a necessary first step. He further stated that: (...) *Jews now must stop settling in Jerusalem and not Judaise this city. Those who think otherwise simply do not want peace*[165]. Already in September 2005, Hamas and the PIJ fired 30 rockets into Israel, which caused little damage. The Cahal responded with air strikes. Mutual shelling continued until the end of 2005[166].

In January 2006, Hamas won the parliamentary elections. It won 76 seats in the 132-seat Palestinian Authority parliament. It is noteworthy that in the election campaign Hamas did not present any plans for the Islamic nature of a future independent Palestinian state, which the organisation intended to be an emirate governed by strict adherence to Sharia. In contrast to the armed struggle against Israel advocated earlier by Hamas, the Change and Reform Party formed by the organisation for the duration of the election campaign accepted the possibility of negotiations with Israel and even declared its readiness to make concessions. In this way, Hamas used negotiations with Israel to achieve their goals. The Change and Reform Party did not demand a closer link between Sharia and the state, but advocated the construction of the rule of law. In March 2006 Hamas formed a new government of the Palestinian Authority. Ismail Haniyeh[167], a veteran of the Hamas terrorist underground, became prime minister. Attempts to soften the organisation's ideology (recognition of Israel and renunciation of terrorism) were rejected. The opponents of changes to the professed principles were Hamas leaders: Khaled Mashal, Mahmoud al-Zahar and Mousa Abu Marzook, despite initially showing a willingness to recognise Israel. Shortly after the elections, Hamas offered Israel a ceasefire (Arabic: *hudna*). In January 2007, Mashal stated that the problem was not the existence of a Jewish state, but the non-existence of a Palestinian

[165] Ibid.

[166] Ibid.

[167] In 2017, Ismail Haniyeh replaced Khalid Mashal as leader of Hamas. On 31 VII 2024, Haniyeh was killed in Tehran as a result of an Israeli air strike carried out on the residence where he was staying. See: *Lider Hamasu nie żyje. Został zabity w Teheranie* (Eng. Hamas leader is dead. He was killed in Tehran), TVN24, 31 VII 2024, https://tvn24.pl/swiat/lider-hamasu-ismail-hanija-nie-zyje-zostal-zabity-w-teheranie-st8024623 [accessed: 1 VIII 2024].

state. He added that talks on the existence of Israel would only be held if an independent Palestine was created[168].

Al-Fatah's conciliatory policy towards Israel and Hamas' intransigent stance led to the division of the Palestinian Authority in 2007. During street clashes, dubbed the Battle for Gaza, Hamas forced Al-Fatah representatives, its militia officers and supporters to flee Gaza and took unrestricted control of the entire Strip. In June 2007, during the fighting in Gaza, Mahmoud Abbas dismissed Ismail Haniyeh from office and appointed Salam Fayyad as Prime Minister, whose cabinet included only Al-Fatah representatives. Haniyeh's deposed cabinet took over the Gaza Strip. The consequence of these events was the creation of practically two Palestinian Autonomies: one ruled by Al-Fatah in the West Bank and the other under Hamas in the Gaza Strip. Each established its own government and security forces and denied the legitimacy of the other's authority. The Israeli and Egyptian response was to impose a complete blockade on the Gaza Strip, which led to a deterioration in the living conditions of its inhabitants. In late January/early February 2008, Hamas militants broke the blockade on the border with Egypt for a few days, allowing free border movement. At the end of February/beginning of March, Hamas launched a rocket barrage on Israel, which provoked an Israeli military offensive in the Gaza Strip, before unilaterally declaring a six-month ceasefire in June (the Palestinians used the term *tahdiya*, meaning 'temporary period of calm'). In December, the organisation resumed shelling Israel[169].

On 27 December 2008, the day after a large humanitarian aid convoy was allowed into Gaza, the Israeli air force began bombing Gaza and the military went on the offensive in Operation Cast Lead, which lasted until 21 January 2009. Its main objective was to destroy Hamas. The leaders of this organisation hoped to gain political advantages and better conditions for negotiations with Israel after triggering the conflict. On the one hand, they did not foresee that Israel would launch a retaliatory strike on a huge scale, while on the other hand, losses among their own population could be exploited propaganda-wise. The militants created resistance points against the Israelis in schools, hospitals, mosques and public offices. The tactic of deploying mortar and rocket positions on

[168] K. Izak, *Leksykon organizacji…*, p. 193.

[169] Ibid., p. 194; Ł.M. Nadolski, *Operacja „Cast Lead" (cz. 1)* (Eng. Operation Cast Lead (part 1)), "Komandos" 2009, no. 12, p. 14.

private land or in the immediate vicinity of public institutions, from where Israel was fired upon, also made the civilian population a target for Cahal. During the fighting, the Hamas leadership spread propaganda in which it developed and managed information sent to dozens of websites, edited in some 20 languages. During Operation Cast Lead, Israel and Egypt imposed a complete blockade of the Gaza Strip, but the pro-Palestinian measure was Cairo's unofficial acceptance of underground tunnels used to move supplies from Egypt to Gaza. Cahal troops withdrawing in January 2009 left behind a ruined territory with a naval blockade extended from 3 to 20 nautical miles, and the hatred of the Palestinian community and increased resentment of Israel by the international community. Hamas, despite heavy losses, achieved its priority goal of consolidating its position as Israel's main opponent in Palestine, and carved itself out as an entity with the right to decide war and peace. Hamas' military defeat proved to be its media and political success. The organisation's leadership has proven that it is capable of conducting effective operations against Israel and, despite its weakening, has become one of the most important players on the political scene and representative of the majority of Palestinian society[170].

During Operation Cast Lead, the Popular Resistance Committees and the PIJ suffered the heaviest losses, in contrast to the Al-Qassam Brigades, which were not deprived of their leadership, which was the main objective of the Israeli military action in Gaza. According to Hamas, 150 fighters were killed out of a total of 10,000-15,000 Brigades members. However, Israeli forces reported that they had not only destroyed the terrorist infrastructure, but had also largely paralysed the Hamas command system[171]. The fighting, which lasted for weeks, caused trauma for the people of the Gaza Strip, as civilians were defenceless and powerless during the fighting. More than 600 people were killed. The term *al-nakba* of 2009 was used, referring to the historic catastrophe of 1948. The scale of the destruction was enormous: 6 400 buildings were demolished, including 34 hospitals and 214 schools, and 46 000 homes were damaged. Operation Cast Lead triggered a wave of protests around the world, intensifying anti-Israeli and anti-American sentiment among Islamists. In Germany, a large

[170] On the course of the fighting in Gaza and its aftermath, see in more detail: K. Mroczkowski, *„Płynny Ołów". Izraelska operacja wojskowa w Strefie Gazy 2008–2009* (Eng. Cast Lead. Israeli military operation in Gaza 2008–2009), Zabrze 2015.

[171] Ł.M. Nadolski, *Operacja „Cast Lead"*..., p. 18.

anti-Israel and pro-Palestinian demonstration was held for the first time, with nine parliamentarians in attendance[172]. After the Israeli attack on the Gaza Strip, Hamas terrorist activity essentially ceased, due to harsh criticism of the organisation from the civilian population, who accused the militants of being undefended and concerned only with their own security[173]. In order to appease civilian anger, Hamas proceeded to provide €4,000 in relief payments to the owners of completely destroyed homes, €2,000 to partially destroyed homes, €1,000 to the family of each Palestinian killed and €500 to each injured person[174]. The dispute between Hamas and Al-Fatah has not only not died down during the fighting, but has become even more heated. Al-Fatah reported that 75 of its activists in the Gaza Strip had had their legs shot off by Hamas, while the Islamists announced that they had executed 35 Israeli collaborators. It is possible that some of these were activists from a rival group. This deepening conflict has meant that Al-Fatah could count on Israeli favour. There were even opinions that, if it increased its involvement, Al-Fatah could single-handedly overthrow Hamas, which had been significantly weakened[175].

In June 2009, Prime Minister Benjamin Netanyahu, in a speech at Bar Ilan University, stated for the first time that Israel would accept a Palestinian state provided it was demilitarised and security for Israel was guaranteed. The Palestinians were to recognise Israel in a binding way as the state of the Jewish people. In September 2009, the first trilateral meeting took place in New York, attended by US President Barack Obama, Israeli Prime Minister Benjamin Netanyahu and Palestinian Authority President Mahmoud Abbas. However, it did not yield results. Once again, it became clear that any negotiations without Hamas were unproductive[176]. In 2009, small groups ideologically linked to Al-Qaeda became active and began shelling Israeli territory. These were the Army of Islam (Jaysh

[172] P. Jendroszczyk, *Niemcy: bez taryfy ulgowej dla Izraela* (Eng. Germany: no concessions for Israel), "Rzeczpospolita", 23 I 2009.

[173] J.P. Filiu, *Historia Gazy…*, pp. 304–305.

[174] *Hamas zapłaci rodzinom zabitych w Strefie Gazy* (Eng. Hamas will pay the families of those killed in Gaza), Wprost, 22 I 2009, https://www.wprost.pl/swiat/151224/hamas-zaplaci-rodzinom-zabitych-w-strefie-gazy.html [accessed: 22 I 2009].

[175] P. Zychowicz, *Palestyńska wojna domowa* (Eng. Palestinian civil war), "Rzeczpospolita", 8 I 2009.

[176] K. Mroczkowski, *Operacja „Płynny Ołów" – fragmenty* (Eng. Operation Cast Lead – excerpts), "e-Terroryzm.pl" 2015, no. 4 (40), p. 53.

al-Islam) and the Army of Allah's Supporters (Jund Ansar Allah). The former grouping claimed responsibility for the abduction of Israeli soldier Gilad Shalit and British BBC journalist Alan Johnson, who was imprisoned from March to July 2007, when his freedom was returned as Hamas came to power in Gaza. Shalit, on the other hand, who was captured by Palestinians in June 2006, was released after lengthy negotiations in October 2011[177].

Both groups have been targeted by Hamas. The armed confrontation between Hamas and the Army of Allah's Supporters occurred on 14 August 2009, when its leader, Abdel Latif Musa, at the Ibn Taymiyya Mosque in Rafah announced the creation of an Islamic emirate in the Gaza Strip and accused Hamas of not adhering to Sharia. Hamas militants attacked the extremists gathered at the shrine. During the hours-long battle, 24 people were killed, including the organisation's leader. Following the incident, the Army of Islam and the Army of Allah's Supporters identified the destruction of Hamas infrastructure as one of their objectives for action[178]. Despite this, Israel accused Hamas of tolerating Al-Qaeda members in the Gaza Strip. Salah al-Bardawil, a senior official of Hamas, strongly rejected the accusation and called it a lie aimed at dividing Palestinians and building a false image of Hamas as a terrorist organisation. Yuwal Diskin, head of Shin Bet, claimed that Al-Qaeda members were responsible for the shelling attacks on Israel. Israeli services estimated their number at around 500 militants. The Army of Islam was most likely linked to one of Gaza's strongest Palestinian clans, the Dogmush, whose members were in the Jabalia refugee camp near Gaza. Israel has conducted operations against the Army of Islam. In November 2010, Israeli soldiers succeeded in eliminating Islam Yassin, a close associate of this organisation's leader[179].

[177] Gilad Shalit was released in exchange for the release of 1,027 Palestinians, including many terrorists, from Israeli prisons. Palestinians left prisons in two rounds: in the first, immediately after Shalit's release, 477 were released from prison; in the second, in December 2011, as a result 550 were released. Due to the demands of the Israeli side, however, most of them had to leave Palestine. Hamas had long refused to agree to the exchange because it did not include important representatives of Palestinian armed groups, i.e.: Marwan Barghouti and Ahmed Saadat - secretary general of the PFLP. See: R. Stefanicki, *1027 za sierżanta. Gilad Szalit na wolności* (Eng. 1027 for a sergeant. Gilad Shalit freed), "Gazeta Wyborcza", 18 X 2011.

[178] K. Izak, *Leksykon organizacji*..., p. 198.

[179] https://www.alamy.com/relatives-of-palestinian-militant-islam-yasin-and-his-brother-muhammed-not-seen-mourn-at-the-family-house-during-their-funeral-in-jebaliya-northern-gaza-strip-thursday-nov-18-2010-image524147723.html [accessed: 18 XI 2010].

In January 2010, Israeli special forces killed Mahmoud Abdul al-Mabhouh, one of the founders of the Al-Qassam Brigades. He was killed in Dubai, after visiting Saudi Arabia, where he had gone to buy weapons for Hamas[180]. Police in Dubai have identified 15 people who took part in the attack. Some of them were using fake European passports (from the UK, Ireland and France). Following Al-Mabhouh's death, Hamas launched an appeal calling for another intifada in defence of Jerusalem and against the Judaisation of the city. The immediate reason for this announcement was Israel's continued construction of housing in the eastern (so-called Arab) part of Jerusalem and the expansion of Jewish settlements in the West Bank. The communiqué issued expressed the view that organising an uprising against the Israeli occupier is a fundamental duty of the Palestinians. They were urged to express their anger by all available means, as only such actions could enable a positive change for Israelis towards the Palestinian people and their holy sites. At the beginning of 2010, Israeli Defence Minister Ehud Barak accused the international organisation Palestinian Return Centre of having links with Hamas, engaging in terrorist and propaganda activities against Israel, which were intended, among other things, to discredit Israel as a state and to make it viewed negatively by the European community. The Palestinian Return Centre organised conferences in Europe with Hamas members and Muslim Brotherhood representatives from around the world. It was also involved in financial aid to Hamas and co-organised the so-called Freedom Flotilla that sailed to Gaza in late May 2010[181].

[180] Referring to the attack, media in Dubai indicated that Al-Mabhouh, who was killed in a hotel room, was travelling under an altered name. Saudi Arabia's police chief said that if the kingdom's security forces had information about his true personal details, they would have given him proper protection. Al-Mabhouh's funeral was held at the Yarmuk Palestinian refugee camp near Damascus. Following the funeral ceremony, the slain man's family received Ismail Haniyeh at their home. See: K. Izak, *Leksykon organizacji…*, p. 199.

[181] Among those involved in organising and supporting the Freedom Flotilla were those associated with the Muslim Brotherhood movement, including Yusuf al-Qardawi and Abdul Majeed az-Zindani, who sit on the board of Itilaf al-Kheir (founded in 2000 by al-Qardawi to help Hamas, bringing together nearly 50 charitable organisations and associations), the Turkish Foundation for Human Rights and Freedoms (Insani Yardim Vakfi), European politicians and intellectuals. The Flotilla ships were stopped by Israeli forces. The action resulted in the deaths of nine Turkish citizens. This caused increased tension in relations between Ankara and Tel Aviv. See: K. Izak, *Leksykon organizacji…*, p. 199.

Successive attempts in 2009-2010 to establish dialogue and mediation between Hamas and Al-Fatah did not yield results. Relations between the two groups were exacerbated by the disclosure of documents by WikiLeaks, including dispatches by Richard Jones, the US ambassador to Israel, about conversations with Yuwal Diskin, the head of Shin Bet, and Amos Radlin, the head of military intelligence, i.e. the Intelligence Branch (Agaf ha-Modi'in, Aman). They portrayed Abbas, the Al-Fatah leadership and the Palestinian Authority in the West Bank in a very unfavourable light. The documents also testified to Al-Fatah's close cooperation with Israel in fighting Hamas[182]. It was not until a series of protests in Arab countries, dubbed the Arab Spring, and above all the change of power in Egypt after the resignation of President Hosni Mubarak, that effective mediation and a landmark agreement between the warring parties was possible. It was announced on 27 April 2011 and officially signed on 4 May in Cairo. The agreement stipulated, among other things, the entry of Hamas into the PLO and the Palestinian National Council, the formation of an interim government of specialists and the preparation of parliamentary and presidential elections. The agreement was enthusiastically welcomed by Palestinians in both the West Bank and Gaza. Al-Fatah's deal with Hamas was met with a sharp reaction from the Israeli government and Prime Minister Netanyahu, who described it as a blow to peace and a victory for terrorism. The White House was cautious about this agreement and expressed the hope that the new Palestinian government would renounce violence, recognise the state of Israel and respect previous peace agreements. In May 2011, Barack Obama called for a solution to the Israeli-Palestinian conflict by establishing a Palestinian state within the pre-Six-Day War of 1967 borders. Never before had an American president openly called on the state of Israel to withdraw from the Occupied Palestinian Territories and agree to the creation of a state for Palestinians on this land. Obama's initiative caused consternation and outrage among most Israeli politicians

[182] The documents show that even before the battle for Gaza in 2007, the Palestinian Authority leadership was asking Israel for help in cracking down on Hamas. The Israeli security service could count on the full cooperation of the Palestinian security services loyal to Abbas, who gave it their intelligence material. At the same time, Shin Bet and Aman expressed satisfaction with Hamas' control of the Gaza Strip, as they could now recognise it as hostile territory and carry out military operations there. See: J. Jarząbek, *Palestyńczycy na drodze do niepodległości. Rozwój, przemiany i kryzys ruchu narodowego* (Eng. Palestinians on the road to independence. The development, transformation and crisis of the national movement), Warszawa 2012, p. 290.

and the Republican opposition in the US. On the other hand, it was viewed positively by many Western governments and parts of the global media[183].

At the same time, Hamas, in cooperation with Iran, took action to combat Israeli intelligence agents. The first stage of the operation was the killing of several people suspected of having relations with Israel's secret services, as a warning to all Palestinians. Hamas then announced a two-month amnesty for those cooperating with Israeli services. Anyone disclosing was assured secrecy. Around 200 people took up Hamas' offer. Many of them gave testimonies in which they revealed further suspected agents for Israel. Based on the information obtained, several hundred people were arrested by mid-2011. Despite the operation, Hamas was unable to even approximate the number of Israeli agents in Palestine. To achieve this, Iranian advisors provided Hamas with electronic equipment to check people entering the Palestinian Authority and to check their luggage. These actions served to undermine the operations of the Israeli security forces[184].

The agreement between Al-Fatah and Hamas did not stop the terrorist attacks against targets in Israel and the shelling of its territory with Qassam rockets. In December 2011, on the occasion of Hamas' 24th anniversary, the organisation demonstrated its strength and popularity. The venue for the central celebrations in Gaza was a large stage in the shape of a ship symbolising the drive to seize the entire area between the Jordan River and the Mediterranean Sea. Alongside it marched fighters wearing black masks (to avoid recognition). In an anniversary statement, Hamas representatives announced the continuation of the resistance by all possible means until the liberation of the whole of Palestine and the return of the refugees. At the same time, they criticised the conciliatory strategy presented by Al-Fatah, which has been ineffective and should be reviewed. However, the desire to implement the agreement with Al-Fatah was

[183] Ibid., pp. 290–292.

[184] K. Izak, *Leksykon organizacji...*, p. 200. Israeli services have for many years applied to the Palestinian community a policy described as: 'corruption, blackmail, extortion'. This system enabled the effective identification of people involved in terrorist activities, especially those called 'engineers', i.e. explosive and missile designers. The elimination of 'engineers' by the Israeli services has resulted in a significant reduction in the number of bombings, including suicide bombings. In addition to personal sources, Israel also has a highly effective electronic intelligence service. The use of telecommunications networks by Palestinian terrorists risks deconfliction. In recent years, the Pegasus spyware has been used in counter-terrorism operations.

maintained. A few days later, Khaled Mashal, secretary-general of Hamas, ordered fighters from the Al-Qassam Brigades to halt attacks on targets in Israel. The decision was related to the implementation of the April 2011 agreement and the demonstration of Palestinian unity. According to the Israeli authorities, the reason for Hamas' refraining from violence was the negative perception by the Palestinian population of the violent tactics employed by the extremists. It is the civilian population that has suffered the greatest losses as a result of Israeli retaliatory attacks. Hamas' decision to halt attacks was not accepted by the PIJ and the Popular Resistance Committees, whose fighters continued to shell Israel[185].

In November 2012, Mahmoud Abbas called on the Palestinians to stimulate action against Israel. In response, the PIJ leadership announced its readiness to engage in war with Israel. In a statement, it said that there is currently no chance of a long-term truce with Tel Aviv and in this situation the grouping, which has around 8,000 members, must expect to fight the Israeli armed forces. It was also reported that the organisation looks forward to assistance from allies and welcomes the declaration of support from Tehran. However, information about Iranian arms supplies was dismissed. Overshadowing this rhetoric was the so-called 'olive war', which involved removing olive trees or setting fire to entire plantations belonging to Palestinians. In order to stop Israeli expansion, there was a simultaneous campaign to plant new trees. The same actions were carried out by Jewish settlers to assert their right to the land[186].

In November 2012, Israeli forces killed Ahmed al-Jabari, commander of the Al-Qassam Brigades. In response, Hamas militants launched a massive rocket attack. In retaliation, the Cahal launched Operation Pillar of Defense, which lasted from 14 to 21 November. Its aim was to eliminate Hamas members and destroy its infrastructure, primarily the tunnels connecting the southern part of the Gaza Strip to Egypt. Weapons and all kinds of goods were smuggled through the underground passages. The Israeli Air Force had already bombed the entrances to the tunnels during Operation Cast Lead at the turn of 2008 and 2009, but the tunnels were quickly brought back into use. Now 140 tunnels were targeted, most of which were destroyed. This has not deterred the Palestinians from building new subways linking

[185] K. Izak, *Leksykon organizacji*..., p. 204.

[186] R. Stefanicki, *Wojny oliwne. Sadzenie i niszczenie drzew oliwkowych stało się w Palestynie namiastką działań wojennych* (Eng. Olive wars. The planting and destruction of olive trees became a substitute for warfare in Palestine), "Gazeta Wyborcza", 23 III 2012.

Egypt to Gaza[187]. The blockade imposed on Gaza by Israel and Egypt actually encouraged smuggling through the tunnels, with contraband being one of Hamas' main sources of income. At the end of November 2012, the UN General Assembly decided to upgrade the status of Palestine, which took the Israeli authorities by surprise. The resolution adopted recognised Palestine as a non-member state of the UN. Opposing the resolution were the US, Canada, the Czech Republic, and Israel, which penalised the Palestinian Authority by withholding the transfer of $100 million in taxes collected by Israeli officials on behalf of the Authority. The Israeli authorities also decided to intensify Jewish settlements in the West Bank and East Jerusalem[188].

It should be noted that Jewish land claims and settlement construction in the West Bank remain among the key factors fuelling the Israeli-Palestinian conflict. The colonisation of the West Bank has been ongoing since 1977, when the right-wing Likud took power in Israel. Even the Oslo peace agreement in 1993 was unable to stop it. During the 1991-1993 peace talks, the largest number of Jewish settlements were and are being established spontaneously by settlers affiliated to Gush Emunim, without official permission from the Israeli authorities. In practice, however, such settlements receive military protection as early as their establishment. Governments that have tried to stop settlement activities have succumbed to pressure from religious circles. In 2010, more than 60% of the West Bank

[187] The tunnels started to be built in the early 1980s. They were financed by several investors, who then profited from the smuggled goods and the people carried out. In 2009, the cost of building one tunnel was between $100,000 and $200,000. The capacity of these constructions proved to be very large and smuggling extremely lucrative, as prices in Gaza were becoming many times higher than in Egypt. Virtually everything was smuggled through the tunnels, from cigarettes, building materials, weapons to animals and cars. The average tunnel was 1 km long and ran 20 m underground. They were fitted with lighting and winches to pull goods placed in wagon-like containers. In autumn 2009, Hamas 'legalised' the tunnels. It began to charge owners an annual subscription of $2,500 and duties for smuggled goods. More than 700 tunnels were registered at the time. Tens of thousands of people were involved in digging them, smuggling and distributing goods on both sides of the border. See: M. Zawadzki, *Izrael walczy z tunelami* (Eng. Israel fights the tunnels), "Gazeta Wyborcza", 9 I 2009.

[188] M. Szydzisz, *Uznanie Palestyny za państwo nieczłonkowskie o statusie obserwatora ONZ – nowa rzeczywistość na Bliskim Wschodzie* (Eng. Recognition of Palestine as a non-member state with UN observer status - a new reality in the Middle East), in: *Bliski Wschód w stosunkach międzynarodowych w XXI wieku*, W. Lizak, A.M. Solarz (sci. eds.), Warszawa 2015, p. 89, 94–95.

as under direct Israeli control, with the area - as illegal settlement activity[189] continued to grow. The UN Security Council described the settlements as a violation of international law and called on Israel to cease all settlement activity[190]. Negotiations with the Palestinians on various issues, such as the release of prisoners, have always been the occasion for decisions to build Jewish settlements in Zone C in the West Bank and East Jerusalem and to expand and legalise them, as happened in 2012 and subsequent years. Israel's policy of mass displacement is part of a broader strategy to force the Palestinian population out of Zone C - which is entirely controlled by Israel - and into Zones A or B. In most cases, the policy pursued on Palestinian land is considered by Israel to be a matter of its national security. Military commanders used coercive measures to control the Palestinian community, resorting to arrests and destruction of property. Colonisation continues to be a major stumbling block in talks between the Palestinian Authority and the Israeli government[191]. The Israeli authorities have argued that all actions are taken to ensure Israel's existence and the security of its citizens.

From the beginning of Israeli domination of the West Bank in 1967 until the entry into force of the Palestinian Authority agreements in 1995, Palestinians who wanted to travel across the border via Jordan had to leave their documents at Israeli border posts. In return, they received an exit permit, which was valid for three years and could only be renewed for one year three times. People who did not return to the West Bank within the stipulated period were classified as no longer residents. Before leaving the West Bank, Palestinians were not informed of this procedure. In this way, the Israeli authorities revoked the right of residency for some 140,000 Palestinians. In 2011, similar measures were applied to Arab residents of East Jerusalem. Palestinians with the status of its residents and, unlike their West

[189] Almost 600,000 Israelis currently live in the West Bank and East Jerusalem in more than 200 settlements. See: G. Latos, *Wbrew naciskom USA rząd Izraela zatwierdził ułatwienia w rozbudowie żydowskich osiedli na Zachodnim Brzegu* (Eng. Against US pressure, Israeli government approves facilitation of Jewish settlement expansion in the West Bank), Dziennik Gazeta Prawna, 18 VI 2023, https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/swiat/artykuly/8735578,izrael-usa-rozbudowa-zydowskich-osiedli-na-zachodnim-brzegu-palestyna.html [accessed: 18 VI 2023].

[190] Ibid.

[191] A. Jerska, *Życie pod lufami karabinów* (Eng. Life under the gun barrels), Palestyna. wordpress, 17 I 2011, https://palestyna.wordpress.com/2011/01/17/zycie-pod-lufami-karabinow/ [accessed: 17 I 2011].

Bank compatriots with Israeli identity documents, lost their right of return if they had been abroad for more than seven years[192]. Furthermore, according to Israeli law, if Palestinian residents of Jerusalem are not Israeli citizens, they are also not residents of the West Bank. They are entitled to the status of so-called residents, i.e. people with permission to stay in the city[193]. Residents from outside East Jerusalem with Palestinian documents are not allowed to enter Jerusalem. Permission to do so is expensive and granted in special cases. If the Israeli authorities determine that Jerusalem is not a permanent place of residence for a person or that he or she has received a foreign passport, they can revoke the resident permit at any time. On this basis, in 2008 alone, the residency permits of some 4,500 residents in East Jerusalem were revoked, and 31% of Palestinian residents were displaced from the area during the first decade of the 21st century[194]. In the following years, 50,000 housing units were planned to be built in this part of the city for Jewish settlers, whose numbers are steadily increasing in contrast to the number of Palestinians.

In 2002, the erection of the security wall, also known as the wall of separation, began. Its length is expected to be 790 km and its height in some places reaches 8 m. In 2004 International Court of Justice (ICJ) in The Hague issued an advisory opinion on the legal implications of the construction, declaring it illegal. However, the Israeli authorities rejected the ICJ's recommendations and continued with the investment. The Israeli government justified this action mainly on security grounds, primarily defence against Palestinian suicide attacks. However, the relevance of the wall as a security measure was debatable. For example, at the end of 2007, more than 1,200 Palestinians crossed the wall each week to work illegally in Israel. While opinions were expressed that its construction

[192] *Jak Izrael pozbywał się niechcianych* (Eng. How Israel got rid of the unwanted), TVN24, 11 V 2011, https://tvn24.pl/swiat/jak-izrael-pozbywal-sie-niechcianych-ra170717-3524829 [accessed: 11 V 2011].

[193] From 1967 to 2021, more than 14,000 Palestinians were barred from Jerusalem, resulting in their forced resettlement outside the city. See: *Izraelski apartheid wobec Palestyńczyków: okrutny system dominacji i zbrodnia przeciwko ludzkości* (Eng. Israeli apartheid against the Palestinians: a cruel system of domination and a crime against humanity), Amnesty International, 1 II 2022, https://www.amnesty.org.pl/izraelski-apartheid-wobec-palestynczykow-okrutny-system-dominacji-i-zbrodnia-przeciwko-ludzkosci/ [accessed: 1 II 2022].

[194] A. Jerska, *Życie pod lufami karabinów…*; P. Zychowicz, *Jerozolima tylko dla Żydów* (Eng. Jerusalem for Jews only), "Rzeczpospolita", 12 III 2010.

contributed to a sharp decline in Palestinian terrorist attacks, even the Israeli security services acknowledged that the improvement observed since 2006 was due to a unilateral ceasefire by Palestinian groups. The construction of the wall caused massive changes in the geography and control mechanisms of the West Bank, as it was designed to leave as much of the best land as possible on the Israeli side and to separate neighbouring Palestinian villages that had become hours away from each other or inaccessible at all. In addition, the land fenced off by the wall contained 65% of the West Bank's water resources[195]. To the knowledge of the article's author, Israeli policies towards Palestinians include checkpoints and roadblocks, house demolitions, the destruction of Palestinian territorial continuity and arrests, including so-called administrative detention, in which those suspected of posing a threat to state security can be held for several years without trial.

Summary

In January 2006, Hamas won parliamentary elections in the Palestinian Authority, which were not recognised by the international community. However, the organisation formed a new government headed by Ismail Haniyeh. The following year, he was dismissed by Palestinian Authority President Mahmoud Abbas, who took over the position after Arafat's death in 2004. Haniyeh's deposed cabinet took over the Gaza Strip, from which Hamas militants had forced Al-Fatah representatives to flee. Hamas thus took control of the Gaza Strip, while Al-Fatah took control of the West Bank. Each side established its own government and security forces and denied the legitimacy of its opponent's authority. Hamas militants fired rockets at Israel, prompting it to retaliate with a first major military operation code-named 'Cast Lead' in late 2008 and early 2009. This resulted in the deaths of many civilians and massive destruction in Gaza cities. Foreign mediation between Israel and the Palestinians as well as negotiations between Hamas and Al-Fatah were unsuccessful. A new factor exacerbating the situation was Israel's construction of a wall separating Israeli and Palestinian areas.

From Operation Protective Edge to Operation Guardian of the Walls

Between 2013 and 2021, Palestinian opposition to Israeli policies took various forms. This resulted in attacks by Israeli armed forces in the Gaza Strip. Areas and towns in the West Bank under Palestinian control were

[195] B. White, *Apartheid izraelski* (Eng. Israeli apartheid: a beginner's guide), Warszawa 2010, pp. 95–98.

also targeted. In line with the agreement reached with Hamas in April 2011, the Palestinian Authority was involved in the formation of a Transitional Unity Government to lead the struggle for independence. It was formed on 2 June 2014 and lasted only one year. Internal divisions, as before, proved too great for such a government to operate stably and effectively. It had virtually no authority over the Gaza Strip, where Hamas had undivided control[196]. In June 2014, the situation was exacerbated by the kidnapping and murder of three young Israelis. Israeli security forces accused Hamas, and personally two young Palestinians, of the killings. During searches carried out almost all over the West Bank, more than 400 people were arrested and the homes of the alleged perpetrators were demolished. Meanwhile, the murder of the three Israelis was claimed by the Supporters of the Islamic State in Jerusalem (Ansar ad-Dawla al-Islamiyya fi Bayt al-Makdis), an organisation hostile to both the PLO and Hamas[197]. The situation was extreme and threatened to spark a third intifada, especially as Hamas resumed rocket fire into Israel from Gaza. A new organisation called the Sheikh Omar Hadid Brigade (Liwa ash-Shaykh Umar Hadid), affiliated with the Islamic State and fought by Hamas, had also emerged in the Strip and was also firing rockets into Israeli territory[198].

On 8 July 2014, the Cahal launched an offensive in the Gaza Strip as part of 'Operation Protective Edge'. Israeli forces attacked the town of Rafah, where the border crossing with Egypt is located. The initiator of this attack was Colonel Ofer Winter, who, even before the offensive began, called on the soldiers under his command to wage a religious war[199]. 'Protective Edge' is the most vicious operation since the 'Cast

[196] *Palestyna: Rząd jedności po roku do dymisji* (Eng. Palestine: Unity government to resign after a year), Dziennik Gazeta Prawna, 17 VI 2015, https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/artykuly/877813,palestyna-rzad-jednosci-po-roku-do-dymisji.html [accessed: 17 VI 2015].

[197] *Dżihadyści przyznają się do zabójstwa trzech młodych Izraelczyków* (Eng. Jihadists confess to killing three young Israelis), Onet, 3 VII 2014, https://wiadomosci.onet.pl/swiat/dzihadysci-przyznaja-sie-do-zabojstwa-trzech-mlodych-izraelczykow/wbkqv [accessed: 3 VII 2014].

[198] A.J. Al-Tamimi, *New Salafi Jihadi Group in Gaza: The Sheikh Omar Hadid Brigade*, Jihad Intel, 2 VI 2015, quoted after: https://www.aymennjawad.org/2015/06/new-salafi-jihadi-group-in-gaza-the-sheikh-omar [accessed: 2 VI 2015].

[199] *Sekretny protokół izraelskiej armii – jak doszło do „katastrofalnego" ataku na Rafah?* (Eng. The Israeli army's secret protocol - how did the 'catastrophic' Rafah attack happen?), Wirtualna Polska, 22 VIII 2014, https://wiadomosci.wp.pl/sekretny-protokol-izraelskiej-armii-jak-doszlo-do-katastrofalnego-ataku-na-rafah-6027704390927489a [accessed: 22 VIII 2014].

Lead' of late 2008 and early 2009. Israeli offensive lasted until 26 August and more than 2,000 Palestinians and 70 Israelis were killed in it. More than 30 tunnels leading from Gaza to Egypt were eliminated. During this operation, sectarian hatred on both sides of the conflict deepened. It was an additional source of violence that continues to this day. Rabbis and Knesset deputies, not only from the ultra-orthodox parties but also from the right, began to openly revolt Jews against Arabs. This became possible because a generation had grown up in Israel, raised in the spirit of extreme nationalist-religious ideology, which was not afraid to proclaim its views and intimidate otherwise thinking compatriots[200]. This was accompanied by an unstable system of government due to the frequent break-up of some coalitions and the formation of others, early parliamentary elections, but still with the right in power and the growing importance of religious parties. They increased their electorate as the population of ultra-orthodox communities grew relative to citizens with more liberal views. In order to gain as many supporters as possible, activists of national-religious parties, who were also members of the government, used hate speech. One example is Ayelet Shaked, Minister of Justice from 2015-2019 and a member of the Jewish Home (Ha-Bayit ha-Yehudi) party, which was primarily voted for by youth and Jewish settlers. Shaked called all Palestinians traitors who must be killed, and referred to their children as little snakes. She expected judges to be inspired by the Talmud in their verdicts[201]. Jewish Home also attracted secular Israelis who supported an uncompromising stance towards the Palestinians. The clearest manifestation of this shift in public consciousness was the conflict over the Temple Mount - a site sacred to both followers of Islam and Judaism. While previously only one of the extreme groups wanted to reclaim it, these aspirations later became widespread among religious Jews. The extreme right supported these aspirations and fuelled militant sentiments among the population[202].

In 2014, new forms of violence by Palestinians became widespread – driving speeding vehicles into Israelis and attacking them with knives,

[200] J.A. Hever, Święta ziemia radykałów. *Kto rządzi Izraelem?* (Eng. The holy land of radicals. Who is ruling Israel?), "Przegląd" 2014, no. 17, pp. 66–69.

[201] N. Abé, R. Bergman, *Nie popełnimy samobójstwa* (Eng. We will not commit suicide), "Forum" 2016, no. 6, p. 59.

[202] K. Izak, *Sieć ekstremizmów religijnych i politycznych. Sojusznicy i wrogowie* (Eng. A network of religious and political extremism. Allies and enemies), "Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego" 2019, no. 21, pp. 103–104.

machetes and even axes. Fourteen Israelis were killed between mid-September and mid-October 2015. During the same period, more than 80 Palestinians were killed as perpetrators of these attacks and participants in increasingly violent clashes with Israeli forces[203]. The knife violence escalated when the Palestinian authorities began to spread the news about the change in the status of the Temple Mount. The Grand Mufti of Jerusalem announced on Palestinian television that a mosque had stood there since the beginning of the world and there had never been any traces of Judaic worship. Muslim preachers also appeared on television praising the knife attacks and even giving instructions on how to do so[204]. The Temple Mount has become the scene of increasingly frequent clashes between Palestinians and the police. Occasionally, security forces entered the Al-Aqsa Mosque, exacerbating the situation. In July 2015, for the first time, hundreds of Jews invaded the Temple Mount to commemorate the anniversary of the demolition of Jerusalem's First and Second Temples. Fighting then ensued with Palestinians defending access to the Al-Aqsa Mosque. The Jews were repulsed, but shortly afterwards Israeli police proceeded to storm the temple and threw stun grenades there[205].

In October 2015, the serious threat of a Palestinian uprising was again perceived. Civil unrest spread not only to East Jerusalem, but also to Hebron and Nablus, where there was street fighting between Palestinians and the police. There were casualties on both sides, but many more Palestinians were killed. The scale of the violence was increased by the impunity of Jewish settlers who believed they had the right to live wherever they wanted, even in the centre of Jerusalem's Muslim quarter. The organisation of religious radicals, the Crown of the Priests (Ateret Cohanim), also known as the Jerusalem Crown (Ateret Yerushalayim), headed by Rabbi Daniel Luria, plays a important role in this sensitive issue. No less hostile activities against Muslims, but also Christians, are carried out by the group the Prevention the Assimilation of the Holy Land (Le-mni'at ha-hitbolelut ha-arec ha-kodesh, abbreviated as Lehava), known for acts of violence, incitement to hatred on national, racial and religious grounds, whose

[203] P. Jendroszczyk, *Izrael ignoruje dżihady stów* (Eng. Israel ignores the jihadists), "Rzeczpospolita", 19 XI 2015.

[204] *Nowa fala nożowników* (Eng. New wave of knifemen), "Dziennik Trybuna", 23 XI 2015.

[205] According to an order from the Israeli authorities, Jews are not actually allowed to enter the Temple Mount. They may be there during strictly defined hours and under strict supervision. However, they are not allowed to pray there.

members are against contact and mixed marriages between Jewish and non-Jewish women and carry out acts of vandalism of holy places of other faiths. The organisation's founder Benci Gopstein justifies any violence. He claims that it is carried out in the name of the Messiah. He further calls for the expulsion of all Christians and Muslims from Israel, and in August 2015 called for churches to be set on fire[206].

The situation in Palestine was exacerbated by US President Donald Trump's declaration on 6 December 2017, in which he recognised Jerusalem as Israel's capital and announced the relocation of the US embassy to it from Tel Aviv. This sparked outrage and protests in the Muslim world. They demanded that Washington's decision be cancelled and declared Jerusalem to be the capital of Palestine. Hamas then called on Palestinians for a new uprising against Israel, and Al-Qassam Brigades fighters proceeded to shell Israel, which responded with airstrikes. On 14 May 2018, the 70th anniversary of Israel's declaration of independence, Jews and Americans celebrated the opening of the US embassy in Jerusalem[207]. During the ongoing celebrations at the Gaza-Israel border, Hamas organised a protest of many thousands as part of the so-called Great March of Return. This is because 14 May is the date of *al-nakba* for Palestinians and is associated with the deprivation of many of them their homeland by the Jewish state. The event was initiated by Yahya Shinwar, a fierce enemy of the Jews, who was elected leader of Hamas in Gaza in 2017[208].

---

[206] P. Pokrzywiński, *Organizacja Lehawa – ekstremizm spod znaku Kahane* (Eng. Lehava organisation – Kahane extremism), "Stosunki Międzynarodowe – International Relations" 2019, vol. 56, no. 2, pp. 61–79. https://doi.org/10.7366/020909621201904.

[207] The opening of the US embassy in Jerusalem marked a departure from a 70-year-old policy tying the city's status to the resolution of the Israeli-Arab conflict. Since the creation of Israel in 1948, it had been assumed that the international community would recognise the city as the capital of the Jewish and Arab states when the two sides finally ended the conflict. For this reason, all diplomatic missions were located in Tel Aviv, which is not formally the capital of Israel. The seats of the government and parliament of the Jewish state are located in Jerusalem. Since the seizure of the eastern Arab part of the city as a result of the Six-Day War, Israel has been demanding recognition of the whole of Jerusalem as its capital. At the same time, the Palestinians believe that the capital of their future state should be in Al-Quds, as Jerusalem is called in Arabic. The dispute was not even resolved by the peace process in the 1990s.

[208] The Great March of Return protests, in which 214 Palestinian civilians, including 46 children, were killed, expired in 2019 after a truce with Israel. Qatar was the negotiator in them. Doha then provided millions of dollars in aid to the Palestinians. See: *Yahya Sinwar re-elected as Hamas chief in Gaza Strip,* AlJazeera, 10 III 2021, https://www.aljazeera.

Immediately after taking up this position he stated: *The time Hamas spent discussing the recognition of Israel is over. Now Hamas will discuss when we will destroy Israel*[209]. On the day the protest began, leaflets were distributed from a plane warning that Palestinians who approached the border fence would be shot dead. Despite this, tens of thousands of people took part in the largest and most violent demonstrations in weeks. In order to stop the crowds pushing against the border fence, the Israeli army opened fire. This did not deter the Palestinians, who organised weekly protests[210].

In mid-June 2018, Nadav Argaman, head of Shin Bet from 2016 to 2021, reported that the security service had foiled 250 major terrorist attacks since the beginning of this year. This was possible thanks to high-tech surveillance and tracking tools (including Pegasus)[211]. In July 2018, the Knesset passed new law stating that Israel is exclusively a Jewish state. In this way, the Arab inhabitants of this state, who number approx. 20%, have become second-class citizens, especially as this law downgraded the previous status of the Arabic language. The document also had an anti-Palestinian dimension, as it guaranteed the Jewish settlement a national value and obliged the state to act on its behalf, support its development and consolidation. The latter provision was adopted by the Knesset at a time when the UN criticised the Israeli authorities for tolerating illegal Jewish settlements in the Palestinian territories[212]. In response, for two days in November 2018, Hamas fired 460 Qassam rockets into Israel, killing 8 people. The Israelis responded by bombing 160 targets in the Gaza Strip. The fiercest exchange of fire since 2014 ended in a ceasefire. A 25-year truce (Arabic: *hudna*) was even forecast, allowing the people of Gaza and southern

com/news/2021/3/10/yahya-sinwar-elected-as-hamas-chief-ahead-palestinian-elections [accessed: 10 III 2021]. In August 2024, Yahya Shinwar became the leader of Hamas. He succeeded Ismail Haniyeh in this position.

[209] Quoted after: D. Lieber, *Hamas chief: We won't discuss recognizing Israel, only wiping it out*, "The Times of Israel", 19 X 2017, https://www.timesofisrael.com/hamas-chief-we-wont-discuss-recognizing-israel-only-wiping-it-out/ [accessed: 19 X 2017].

[210] P. Jendroszczyk, *Izrael świętuje. Palestyńczycy giną* (Eng. Israel celebrates. Palestinians die), "Rzeczpospolita", 15 V 2018; *Izraelski apartheid wobec Palestyńczyków: okrutny system dominacji*...

[211] A. Turczyn, *Izraelski Szin Bet w tym roku udaremnił 250 ataków terrorystycznych* (Eng. Israel's Shin Bet has thwarted 250 terrorist attacks this year), trybun.org, 13 VI 2018, https://trybun.org.pl/2018/06/13/izraelski-szin-bet-w-tym-roku-udaremnil-250-atakow-terrorystycznych/ [accessed: 13 VI 2018].

[212] *Apartheid po izraelsku* (Eng. Apartheid in Israeli style), "Dziennik Trybuna", 20 VII 2018.

Israel to live peacefully with the hope that the next generation would not return to the path of war. The *hudna* was meant to be a blow to Iran's policy, which wanted to create a second front in Gaza in case of confrontation with Israel in Lebanon and Syria. However, Iran's calculations were based solely on the mood among the Palestinians and did not take into account the mood in Israel, where 75% of the population was against the ceasefire[213]. The truce, even a short-lived one, was not concluded.

Violence by Hamas did not result in Israel eliminating the organisation's sources of funding. In 2018, Israeli secret services obtained detailed information on its extensive financial operations. Despite this, the country's authorities did not take sufficiently decisive action to end the terrorist group's funding. This was probably due to the belief that Hamas was more interested in ruling Gaza than in the conflict. In the same year, Benjamin Netanyahu sent a secret letter to the Qatari authorities asking for $30 million a month in financial assistance to Hamas. Netanyahu thus pursued a policy towards the Palestinians whose main objective was to prevent the emergence of a Palestinian state. He was therefore undermining the position of the Palestinian Authority, which was supported by almost the entire international community, which was in favour of a two-state solution to the Middle East conflict. Netanyahu thus decided to strengthen Hamas, hostile to the PA, which he sought to destabilise by freezing transfers of its due share of taxes collected by Israel. Qatar's support was supposed to weaken Hamas' aggressive motivations, provide humanitarian aid to the people of Gaza and preserve stability in the region. This policy of the Prime Minister prompted Defence Minister of Israel Avigdor Lieberman to resign. The politician then issued a statement: *With one hand, you are blocking funds to the Palestinian Authority, accusing it of funding terrorism, while with the other hand you are allowing a stream of money to flow to Hamas terrorists in Gaza*[214].

---

[213] W. Młynarz, *Minister obrony Izraela podał się do dymisji* (Eng. Israeli defence minister resigns), "Gazeta Polska Codziennie", 16 XI 2018; J. Kociszewski, *Izrael i Hamas o krok od porozumienia* (Eng. Israel and Hamas on the verge of agreement), "Dziennik Gazeta Prawna", 21 XI 2018; K. Izak, *Sieć ekstremizmów religijnych i politycznych…*, p. 104.

[214] Quoted after: *Premier Izraela Benjamin Netanjahu prosił o fundusze dla Hamasu. Ujawniony tajny list do Kataru* (Eng. Israeli Prime Minister Benjamin Netanyahu has asked for funds for Hamas. Secret letter to Qatar revealed), polskieradio24, 11 V 2024, https://polskieradio24.pl/artykul/3376273,premier-izraela-benjamin-netanjahu-prosil-o-fundusze-dla-hamasu-ujawniony-tajny-list-do-kataru [accessed: 11 V 2024]. See also: A. Pokorski, *Finansowanie Hamasu. USA wyznaczyły nagrodę za „globalnych terrorystów"* (Eng. Hamas funding. US has set a bounty on 'global terrorists'), Interia, 6 I 2024, https://wydarzenia.interia.pl/raport-

The winter and spring of 2019 were marked by rocket shelling of Israeli territory by the Al-Qassam Brigades and bombardment of the Gaza Strip by Cahal aviation. In June 2019, Jared Kushner, President Donald Trump's Middle East advisor, presented a plan for a final solution to the Middle East conflict. It included promises of multi-billion dollar aid to Palestine, Jordan and Egypt, the implementation of some 180 projects to develop local infrastructure and business, including Palestinian tourism. These were promises of economic aid, with no mention of a political solution to the Israeli-Palestinian conflict and the creation of a Palestinian state. Moreover, according to Kushner's conception, most of the investment would be financed by the rich Gulf states[215]. Following Kushner's announcement of the programme, Palestinian groups in Gaza and the Cahal began exchanging fire, which occurred after each mediation attempt. In November 2019, Baha Abu al-Atta, a top PIJ commander, and his wife and three children were killed in an Israeli air strike. On the same day, Israelis attacked the headquarters of Akram al-Ajouri – another PIJ leader who was not in the building at the time, near Damascus. His son and daughter were killed. In the following days, hundreds of rockets were fired from Gaza towards Israel, including dozens at Tel Aviv. Most were intercepted by the Iron Dome anti-missile system. Seventeen Israelis were wounded. Commentators pointed out that the Cahal's actions came at a time of a complicated political situation in Israel, as they coincided with another early election. Benjamin Netanyahu thus wanted to prove that he had state security issues under full control. His political opponent, Naftali Benett, who had criticised the prime minister for years, now accused him of being too soft on radical Palestinian organisations. At the same time, losing the election would threaten Netanyahu with prosecution for corruption[216]. Thus, not for the first time, according to the author, the rivalry on the right

wojna-w-izraelu/news-finansowanie-hamasu-usa-wyznaczyly-nagrode-za-globalnych-ter,nId,7253023 [accessed: 6 I 2024].

[215] O. Górzyński, *Pokojowy plan Trumpa dla Palestyny. Obiecuje miliardowe inwestycje* (Eng. Trump's peace plan for Palestine. Promises billions in investment), Wirtualna Polska, 23 VI 2019, https://wiadomosci.wp.pl/pokojowy-plan-trumpa-dla-palestyny-obiecuje-miliardowe-inwestycje-6395042740618881a [accessed: 23 VI 2019].

[216] P. Jendroszczyk, *Kolejna wojna Netanjahu* (Eng. Netanyahu's next war), "Rzeczpospolita" 13 XI 2019; *Kolejne ataki rakietowe na Izrael* (Eng. Further rocket attacks on Israel), "Gazeta Polska Codziennie", 14 XI 2019.

side of the Israeli political scene has translated into increased Cahal action against the Palestinians.

On 28 January 2020, Donald Trump, in the presence of Benjamin Netanyahu and opposition leader Benny Gantz, announced at the White House a new peace plan for the Middle East. This time it included the existence of two separate states, Israel and Palestine. The Palestinian capital was to be East Jerusalem. Despite this declaration, Trump stated that an 'undivided' Jerusalem would remain under Israeli control. The American president announced a doubling of the territory under Palestinian control, but Israel would gain sovereignty over Jewish settlements in the West Bank. The Palestinian state was to consist of the West Bank and the Gaza Strip, connected by roads and tunnels. The draft also included a four-year freeze on Jewish settlements in Palestinian areas administered by Israel. Regarding Israeli sovereignty in the West Bank Trump stated that: *No Palestinian will be expelled from his home*[217]. The plan also included the complete demilitarisation of Palestinian militants. Both the Israeli prime minister and the Israeli opposition leader endorsed the plan which Trump called a historic breakthrough in relations with the Palestinians[218].

The draft was rejected by Palestinian leaders who were not in Washington when it was announced. The plan for the creation of a Palestinian state was to favour Israel in all major areas of contention (the course of the borders, security, the issue of Palestinian refugees, the status of Jerusalem). The implementation of this project would have meant the existence of Palestine as an entity with limited sovereignty and capacity to function as a state organism. All Jewish settlements and the Jordan Valley, which is about 30% of the West Bank area, would become part of Israel. Compensation for the Palestinians would be, for example, the uninhabited Israeli areas of the Negev desert. The de facto capital of Palestine would not be East Jerusalem, but the adjacent Palestinian towns. During future four-year negotiations, the Palestinian side would have to meet certain political conditions, including not taking action against Israel in international courts. The plan included solutions proposed

[217] Quoted after: *Izrael i Palestyna jako oddzielne państwa. Trump ogłosił plan pokojowy dla Bliskiego Wschodu* (Eng. Israel and Palestine as separate states. Trump announced a peace plan for the Middle East), Forsal.pl, 28 I 2020, https://forsal.pl/artykuly/1450987,izrael-i-palestyna-jako-oddzielne-panstwa-trump-oglosil-plan-pokojowy-dla-bliskiego-wschodu.html [accessed: 28 I 2020].

[218] Ibid.

in an initiative presented in June 2019 by Jared Kushner, such as a tunnel linking Gaza to the West Bank and the demilitarisation of Palestine. This would be complemented by a $50 billion investment package, also announced by Kushner. The Palestinian Authority-led Al-Fatah and Hamas and the majority of Palestinians (94%) rejected Trump's plan. The plan did not lead to the continuation of Israeli-Palestinian negotiations. Instead, it served both Trump and Netanyahu propaganda purposes in the election campaign[219].

Following Israel's parliamentary elections in early March 2020, an important element of the coalition agreement between Benjamin Netanyahu and Benny Gantz was the announcement of the annexation of Palestinian territories already settled by Jewish settlers. This was to take place in July 2020. The announced annexation was rejected by the majority of the international community and all permanent members of the UN Security Council, with the exception of the US. Instead, the PA announced that it would declare independence throughout the West Bank and Gaza as soon as the annexation was carried out[220]. However, this did not happen, which did not change the situation anyway, as the areas settled by Jewish settlers are under Israeli control and the area is gradually expanding. Hamas has escalated the violence, expressing its opposition to current Israeli policies. In addition to rocket fire, it has sent hundreds of balloons with attached explosives into Israeli territory. The Cahal has carried out retaliatory actions[221].

On 13 August 2020, the United Arab Emirates (UAE) officially announced the normalisation of relations with Israel and even a desire to strengthen diplomatic relations. The Palestinians described the event as a stab in the back for the Arab world. In September, Hamas leader Ismail Haniyeh arrived in Lebanon to meet with Hezbollah leader Hassan Nasrallah. This was Haniyeh's first visit to Lebanon in almost 30 years. It resulted in financial and military aid from Hezbollah (or rather Iran through Hezbollah) to Hamas. While in Lebanon, Haniyeh spoke to leaders of other Palestinian groups active in the country, opposing the Israeli

[219] M. Wojnarowicz, *Plan pokojowy Trumpa – znaczenie polityczne* (Eng. Trump's peace plan - political significance), PISM, 27 II 2020, https://pism.pl/publikacje/Plan_pokojowy_Trumpa__znaczenie_polityczne [accessed: 27 II 2020].

[220] K. Gebert, *Palestyna do wzięcia* (Eng. Palestine up for grabs), "Polityka" 2020, no. 26, p. 49.

[221] P. Kryszak, *Balonowy terroryzm Hamasu* (Eng. Hamas' balloon terrorism), "Gazeta Polska Codziennie", 28 VIII 2020.

diplomatic initiative to normalise relations with some Arab countries in the Middle East[222]. Israel's diplomatic efforts, supported by the US, have been successful. On 15 September 2020, Israel, the United Arab Emirates, Bahrain and the United States (in a mediating role) signed a treaty on peace, diplomatic relations and full normalisation, also known as the Abraham Accords, in Washington[223]. This event marginalised the Palestinian cause in the Arab world. The Palestinians ceased to count in the Muslim world's relations with Israel, and their problems were losing importance among the priorities of the Arab League. The Palestinian leadership refused to cooperate with it after their demands to condemn the Abraham Accords were rejected. The PA recalled its ambassadors to the UAE and Bahrain for consultations and threatened to do the same to other Arab states making peace with Israel. The PA has attempted to antagonise the Arab world, saying among other things: *A knife stabbed in the back by traitors from the Gulf states*[224]. The Israeli-Palestinian conflict, the resolution of which for decades was a *sine qua non* for peace in the Middle East, has been overlooked in international relations. The hitherto sponsors of the Palestinians and countries feeling hostile towards Israel because of their plight have begun to cooperate officially with the Jewish state.

The COVID-19 pandemic has weakened Hamas activity for a time. Palestinian sources (including Wafa News Agency) reported that Yahya Sinwar, the organisation's leader in Gaza, threatened bloodshed if Israel withheld respirators and other medical aid at the border. The Israeli side, on the other hand, reported that Yahya Sinwar had even announced his willingness to enter into an unspecified agreement with Israel in exchange for financial assistance in the fight against the pandemic[225]. The scale of this aid depended on the flexibility of Hamas, which ignored the needs for medical supplies of the population in Gaza and carried out shelling of Israel in late 2020 and early 2021. The Cahal responded with the same. In mid-April 2021, riots broke out in Israel itself, mainly in Jerusalem, but also within the country, including in Jaffa. In Jerusalem, they had different

[222] *Hamas and Hezbollah leaders meet to discuss response to Israel-UAE deal*, Jewish News, 7 IX 2020, https://jewishnews.timesofisrael.com/hamas-and-hezbollah-leaders-meet-to-discuss-response-to-israel-uae-deal/ [accessed: 7 IX 2020].

[223] A. Ben Zvi, *Bliski Wschód coraz bliżej pokoju* (Eng. Middle East getting closer to peace), "Rzeczpospolita", 27 X 2020.

[224] Ibid.

[225] *Yahya Sinwar re-elected*...

causes. In the Old City, they were related to the restrictions imposed by the police during the fasting period of Ramadan, primarily the restriction of the number of people praying at the Al-Aqsa Mosque. In the Ash-Shaykh Jarrah neighbourhood of East Jerusalem, on the other hand, discontent and anger was sparked by a Supreme Court ruling to evict Arab families from homes standing on land allegedly owned by Jewish religious organisations before 1948. This was followed by clashes between Arabs and security forces, as well as a march by Jewish ultra-orthodox in Jerusalem, who attacked Israeli police officers, Arabs and left-wing counter-protesters. The tense situation was exploited by Mahmoud Abbas, who on 29 April cancelled the Palestinian Authority's parliamentary elections scheduled for 2021. He justified this on the grounds that Israel did not agree to hold them in East Jerusalem. The real reason, however, was the deep crisis in the Palestinian Authority and the almost certain defeat of Abbas and the corrupt representatives of the Authority, financially supported by Western countries[226].

The conflict in Jerusalem was exacerbated by the actions of Hamas, which has launched intense rocket fire into Israel from Gaza. Between 8 and 10 May 2021, the Al-Qassam Brigades fired more than 1,000 rockets. The Iron Dome anti-missile system destroyed the majority of the missiles, but some of them reached civilian targets and killed several people. Hamas and other organisations operating in Gaza gave Israel an ultimatum related to the situation in Jerusalem, and threatened to continue shelling if it was not met. In response, the Cahal on 10 May launched Operation Guardian of the Walls, in which more than 500 Hamas-linked targets were attacked. Already at its outset, more than 30 Palestinians were killed, among them several senior representatives of the organisation. The military action in Gaza was accompanied by an escalation of riots organised by the Arab population in Israel. These were particularly violent in the city of Lod, where, among other things, buildings inhabited by Jews, synagogues and religious schools were set on fire. As a result, a state of emergency was declared. Similar incidents, albeit on a smaller scale, occurred in Akka, Jaffa

[226] D. Siryoti, *Coronavirus could send 'thousands' of Gazans to Israeli border*, Israel Hayom, 23 III 2020, https://www.israelhayom.com/2020/03/23/coronavirus-could-send-thousands-of-gazans-to-israeli-border/ [accessed: 23 III 2020]; *Izraelskie czołgi ostrzelały pozycje Hamasu w Strefie Gazy* (Eng. Israeli tanks shelled Hamas positions in the Gaza Strip), Forsal.pl, 20 I 2021, https://forsal.pl/swiat/bezpieczenstwo/artykuly/8073139,izraelskie-czolgi-ostrzelaly-pozycje-hamasu-w-strefie-gazy.html [accessed: 20 I 2021].

and Ramla. Operation Guardian of the Walls lasted until 21 May. It ended with a ceasefire brokered by Egypt. Both sides in the conflict declared victory. More than 250 Palestinians were killed in the operation, which lasted 11 days. Israeli forces claimed to have killed around 160 terrorists. It was the most intense fighting since 'Operation Protective Edge' in 2014[227]. Artificial intelligence was used in military operations in 2021. An Israeli intelligence officer said after the fighting ended: *For the first time, artificial intelligence was a key element and amplifier of our force used against the enemy. This was the first campaign of its kind for the Israel Defense Forces. We implemented new methods of operation and used technological advances that were a force multiplier for the entire Israel Defense Forces*[228].

Summary

The second decade of the 21st century was characterised by Palestinian opposition to Israel's policies, which intensified its actions. Every rocket attack by Hamas was met with massive retaliation. West Bank areas and cities under Palestinian control were also targeted. In 2014, the Cahal carried out an offensive in the Gaza Strip codenamed 'Operation Protective Edge', targeting Hamas and its infrastructure of underground tunnels leading to Egypt. Israel declared it a success. Meanwhile, Hamas structures were not strained and the destroyed tunnels were quickly rebuilt. With a sense of injustice and hatred of Israel and Jews, a new generation of militants was growing up. In the West Bank and Jerusalem, they attacked Jews with knives or rammed them with speeding cars. These actions intensified the retaliation of the Israeli security forces. Their target was increasingly the Temple Mount in Jerusalem. This led to deepening religious hatred on both sides of the conflict. In Israel, in turn, a generation grew up with an extreme nationalist-religious

[227] M. Matusiak, K. Zielińska, *Eskalacja konfliktu izraelsko-arabskiego* (Eng. Escalation of the Israeli-Arab conflict), OSW, 12 V 2021, https://www.osw.waw.pl/en/node/28844 [accessed: 12 V 2021]; K. Śmiałkowska, *Operacja „Strażnik Murów" – za kulisami walki z Hamasem* (Eng. Operation Guardian of the Walls - behind the scenes of the fight against Hamas), epatmos.pl, 11 VI 2021, https://epatmos.pl/szabat-szalom/item/operacja-straznik-murow-za-kulisami-walki-z-hamasem [accessed: 11 VI 2021].

[228] Quoted after: *Pierwsza wojna oparta na sztucznej inteligencji* (Eng. First war based on artificial intelligence), 30 V 2021, http://www.izrael.badacz.org/fakty/fakty_straznik_murow.html [accessed: 30 V 2021]. In the years leading up to Operation Guardian of the Walls, the Cahal had developed a sophisticated artificial intelligence technology platform that centralised all data on terrorist groups in Gaza into a single system, enabling real-time data analysis and the extraction of relevant information. Pioneers in this field were soldiers from the elite intelligence group (Unit 8200), who created several new programmes: Alchemist, Gospel, Depth of Wisdom. These were successfully used during the fighting in Gaza in May 2021.

ideology that demanded retaliation against the Palestinians. Right-wing politicians, settlers and rabbis openly revolted the Jews against the Arabs. The situation in Palestine was exacerbated by US President Donald Trump's declaration in December 2017 to recognise Jerusalem as the capital of Israel. This sparked outrage and protests in the Muslim world, which demanded that Washington's decision be annulled and that Jerusalem be declared the capital of Palestine. The White House did not reverse the decision, and on 14 May 2018, the 70th anniversary of Israel's declaration of independence, Jews and Americans celebrated the opening of the US embassy in Jerusalem. In response, Hamas organised a protest of thousands. The normalisation of the UAE and Bahrain's relations with Israel in 2020 was a blow to Hamas, which has strengthened ties with Hezbollah. The revolt by Palestinian youth in Jerusalem was supported by Hamas, which began firing rockets into the Gaza Strip in May 2021. In response, the Israeli army embarked on a military operation code-named 'Guardian of the Walls', which ended with a ceasefire.

Escalation of hatred and aggression leading to the most violent events in the history of the Israeli-Palestinian conflict

The end of Operation Guardian of the Walls did not affect the situation in East Jerusalem, where violent anti-Jewish demonstrations continued. Furthermore, in June 2021, riots broke out in the Palestinian Authority against its leadership. The source of this unrest was the killing by Palestinian police of Nizar Banat, an Al-Fatah activist and fierce critic of the Palestinian Authority, which he accused of corruption. During his funeral, demonstrators called on the then 85-year-old Mahmoud Abbas to leave his post, held continuously since 2005. He formally ended his mandate in 2009, but continues to rule despite not holding elections, and having cancelled those due in 2021 and not setting a new date[229]. At the end of June 2021, Ismail Haniyeh arrived in Lebanon for the second time in a year, where he held talks with Hezbollah leader Hassan Nasrallah and other Hezbollah leaders on the Israeli-Palestinian conflict in May and the possibility of using the experience of the recent fighting in the decisive battle with Israel[230]. On 1 August 2021, during internal elections, Ismail Haniyeh was unanimously re-elected leader of Hamas for a four-year term. Since the end of 2019, he has led the movement's activities from

[229] *Palestinians attend funeral for PA critic Nizar Banat in Hebron*, AlJazeera, 25 VI 2021, https://www.aljazeera.com/news/2021/6/25/palestinians-hold-funeral-for-activist-nizar-banat-in-hebron [accessed: 25 VI 2021].

[230] A. Boxerman, *Hamas leader Haniyeh meets Hezbollah chief Nasrallah in Beirut*, The Times of Israel, 29 VI 2021, https://www.timesofisrael.com/hamas-leader-haniyeh-meets-hezbollah-chief-nasrallah-in-beirut/ [accessed: 30 VI 2021].

exile, splitting his stay between Turkey and Qatar. He has not said whether he intends to return to Palestine[231]. As a result of continued protests on the Gaza-Israel border, Egypt closed the Rafah border in August 2021. Egyptian intelligence officials, who had negotiated the truce, reported that Hamas was an increasingly unpredictable partner, failure to honour agreements. This was the first critical comment, after many years, by the Egyptian secret service against Hamas. In December 2021, Israel completed the three-and-a-half-year construction of a 65-kilometre border fence with Gaza. The fence is a high-tech facility. It separates the Gaza Strip from Israel both above and below ground. The barrier is 6m high and has been equipped with underground sensors to detect tunnel construction, radar installations, underwater equipment and surveillance cameras[232].

The last few months of 2021 and the whole of 2022 were marked by protests and violence, this time on a smaller scale in the Gaza Strip. It escalated in the West Bank and Jerusalem. The beginning of 2022 coincided with the publication by Amnesty International (AI) of a comprehensive report entitled *Israeli apartheid against Palestinians: a cruel system of domination and a crime against humanity*. The document details how Israel applies a system of oppression and domination against the Palestinian people in Israel and the Occupied Palestinian Territories. Among other things, the report states that the Israeli authorities must be held accountable for their crimes against the Palestinians[233]. The Israeli authorities accused AI of being one-sided, lying and omitting in silence the terrorist activities of Palestinian groups and the Israeli victims of these activities. In response to the report, Palestinians organised protests in the West Bank, accompanied by violence. These events resulted in the launch of an Israeli counter-terrorism operation in March 2022, code-named 'Breakwater', which ran throughout that year and the following year. In March and April 2022 alone, 14 Israelis were killed in terrorist attacks, while Israeli police shot dead at least

[231] *Ismail Haniya re-elected as leader of Palestinian group Hamas*, AlJazeera, 1 VIII 2021, https://www.aljazeera.com/news/2021/8/1/haniya-re-elected-as-chief-of-palestinian-group-hamas [accessed: 1 VIII 2021].

[232] *Izrael: Zakończono budowę ogrodzenia na granicy ze Strefą Gazy* (Eng. Construction of the fence on the border with Gaza completed), wnp.pl, 7 XII 2021, https://www.wnp.pl/rynki-zagraniczne/izrael-zakonczono-budowe-ogrodzenia-na-granicy-ze-strefa-gazy,514438.html [accessed: 8 XII 2021].

[233] *Izraelski apartheid wobec Palestyńczyków: okrutny system dominacji…*; D. Bar-Tal, *Złudzenia niszczące życie…*, pp. 173–182.

29 Palestinians. At the same time, Hamas conducted rocket fire on Israeli territory, without causing much damage. In retaliation, the Cahal attacked Hamas and PIJ positions. One of these attacks resulted in the killing of Tayseer al-Jabari, commander of the Al-Quds Brigades, the armed wing of the PIJ. On 11 May, an Israeli soldier shot dead Shireen Abu Akleh, a prominent Palestinian journalist for Al-Jazeera. Two days later, Israeli forces attacked participants at her funeral. On 14 May, protests were held against the assassination of the journalist, coinciding with demonstrations marking the 74th anniversary of *al-nakba*. The death of Shireen Abu Akleh sparked protests almost across the Middle East, the US and Europe[234].

Continued confrontation between Israeli security forces and Palestinians in East Jerusalem and the West Bank led to a general strike in October 2022. During it, violent riots and fighting between Palestinians and Israeli police took place at the intersection of the main roads leading from Jerusalem to Ramallah, Bethlehem, Nablus and Hebron. In the same month, Israeli forces proceeded to dismantle the base of the new organisation the Lions' Den (Arin al-Usud) in Nablus. It was founded in July 2022 as a manifestation of the younger generation of Palestinians' opposition to the ageing leadership of al-Fatah, Hamas and PIJ and the ineffectiveness of their struggle against Israel. The escalation of violence made 2022 the most dramatic for Palestinians in the West Bank in 17 years. More than 2,200 searches, raids and arrests were carried out by Israeli security forces there and 149 Palestinians were killed. Twenty-nine Israelis have been killed in attacks by Palestinian terrorists[235].

[234] P. Ślusarczyk, *Konflikt palestyńsko-izraelski odżywa* (Eng. Palestinian-Israeli conflict revives), Euroislam, 24 IV 2022, https://euroislam.pl/konflikt-palestynsko-izraelski-odzywa/ [accessed: 24 IV 2022]; M. Humaid, *Israel hits Gaza with air attacks as tensions escalate*, AlJazeera, 5 VII 2022, https://www.aljazeera.com/news/2022/8/5/israel-hits-gaza-with-air-strikes-as-tensions-escalate [accessed: 5 VIII 2022]; *Mapping Shireen Abu Akleh solidarity protests*, AlJazeera, 16 V 2022, https://www.aljazeera.com/news/2022/5/16/mapping-shireen-abu-akleh-solidarity-protests [accessed: 16 V 2022].

[235] *Palestinians strike in West Bank, Jerusalem over Israel killings*, AlJazeera, 20 X 2022, https://www.aljazeera.com/news/2022/10/20/palestinians-strike-in-west-bank-jerusalem-over-israel-killings [accessed: 20 X 2022]; *Who are the Lions' Den armed group in the occupied West Bank?*, AlJazeera, 26 X 2022, https://www.aljazeera.com/news/2022/10/26/who-are-the-lions-den-armed-group-in-occupied-west-bank-explainer [accessed: 26 X 2022]; Z. Al-Tahhan, *Israel raids: Why are so many Palestinians being killed?*, AlJazeera, 26 I 2023, https://www.aljazeera.com/news/2023/1/26/why-israeli-raids-killed-many-palestinians-this-year-explainer [accessed: 26 I 2023].

In November 2022, a new government was formed in Israel, the most right-wing in the country's history. Political radicalisation translated into brutality by Israeli forces and violence by Palestinians, which was already evident by early 2023[236]. More than 30 Palestinians and 10 Jews were killed in January alone. The victims were residents of the West Bank and Jerusalem. Israeli security forces have been intensifying operations in continuation of Operation Breakwater and have been attacking targets almost every night in West Bank cities, mainly in Nablus and Jenin. After a year of this operation, the determination of a new generation of Palestinian militants increased and attacks on Israeli civilians intensified. The brutality of the Israeli police and military was met with acceptance and support from Jewish settlers encouraged in their anti-Palestinian actions by Itamar Ben Gvir, Israel's Minister of National Security. He comes from a settler background in which he has found many of his constituents. This has emboldened some of the 450,000 Israeli citizens living in the West Bank to use violence against Palestinians, sometimes as a provocation and sometimes in retaliation for Palestinian terrorism[237]. Almost every week brought casualties on both sides. In February 2023, after the shooting of two Israelis near Nablus, Jewish settlers carried out more than 300 attacks on Palestinian towns and settlements in a single day[238]. The worst damage was done in Huwara, where buildings and cars were burned and residents were beaten. Two Palestinians were killed and more than 100 injured. Jonathan Pollard, a former Israeli spy in the US, stated that: *Huwara*

[236] Among others, the new government included two well-known Jewish radicals. One of them is Itamar Ben Gvir, chairman of the Jewish Power Party (Otzma Yehudit), who became head of the newly formed Ministry of Internal Security. Among other things, he controls the West Bank police. Gvir has maintained contacts with Jewish extremist groups and, as a lawyer, has defended their members. He is an ardent supporter of the religious and 'racial' purity of Jews and opposes the presence of Arabs and churches in Israel. The second is Bezalel Smotrich, who has taken up the position of Minister of Finance. He is responsible for, among other things, the civil administration in the West Bank. He is a staunch supporter of Jewish settlement expansion.

[237] B. McKernan, S. Taha, *Tu i tak nie ma życia* (Eng. There is no life here anyway), "Forum" 2023, no. 7, p. 53; J. Katulski, *Nikt nie jest święty. Obie strony konfliktu izraelsko-palestyńskiego mają swoje motywacje* (Eng. No one is a saint. Both sides in the Israeli-Palestinian conflict have their motivations), "Przegląd" 2023, no. 42, p. 21.

[238] *Palestine's Huwara should be wiped out: Top Israeli minister*, AlJazeera, 1 III 2023, https://www.aljazeera.com/news/2023/3/1/israel-arrests-settlers-after-anti-palestinian-pogrom [accessed: 1 III 2023].

should be destroyed, but without killing people[239]. A few days later, during the Jewish holiday of Purim, a video was posted on social media showing soldiers dancing and rejoicing with settlers at the site of the worst damage in Huwara[240].

In February 2023, the ultra-right-wing government of Benjamin Netanyahu announced the legalisation of nine Jewish settlements in the West Bank. The US, EU and Arab countries strongly opposed this decision, but this made little difference. For the Israeli authorities, the conflict with the Palestinians is an internal matter and a matter of national security. In the author's opinion, the international community, including the Arab world, has not been able to prevent, apart from verbal protests, Israel's actions, i.e. taking over more Palestinian land and building settlements on it. At the same time, Al-Fatah's passive attitude towards events in the West Bank resulted in the increasing resentment of the population towards the Palestinian Authority, which was no longer in control of the mood of Palestinians hostile to it. The lack of popular support meant that the authorities isolated themselves from the population and expanded, with Israeli support, the Palestinian security forces, which were also used against their own opposition and Palestinian protesters. In March 2023, for example, dozens of officers used tear gas and dispersed a demonstration in Nablus by participants in the funeral of Hamas member Abdul Fatah Kharushah, who was killed in Jenin along with six other Palestinians. In the confusion, Kharushah's body fell to the ground. The Palestinian Authority was condemned by Hamas and the PFLP[241].

In April, Israeli police stormed the Al-Aqsa Mosque. Officers argued that they entered the mosque because groups of rioters had barricaded themselves inside and had gathered stones and dangerous tools to attack police officers. In response to the police action, Hamas fired several rockets towards Israel. This time there was no confrontation with Israeli

[239] Quoted after: T. Staff, *Ex-spy Jonathan Pollard says 'Huwara must be destroyed', but without killing people*, The Times of Israel, 6 III 2023, https://www.timesofisrael.com/ex-spy-jonathan-pollard-says-huwara-must-be-destroyed-but-without-killing-people/ [accessed: 6 III 2023].

[240] E. Fabian, *IDF soldiers seen dancing with settlers in flashpoint West Bank town of Huwara*, The Times of Israel, 7 III 2023, https://www.timesofisrael.com/idf-soldiers-dance-with-settlers-in-flashpoint-west-bank-town-of-huwara/ [accessed: 7 III 2023].

[241] *Palestinian police fire tear gas at Hamas militant funeral*, Al-Monitor, 8 III 2023, https://www.al-monitor.com/originals/2023/03/palestinian-police-fire-tear-gas-hamas-militant-funeral [accessed: 8 III 2023].

forces. In May 2023, the Cahal conducted a five-day operation in the Gaza Strip codenamed 'Shield and Arrow' targeting the PIJ, which responded by firing rockets at Israel. Israeli forces reported killing six commanders of the organisation and eliminating numerous rocket launchers and command posts[242]. Hamas did not take part in this fighting and thus managed to maintain the economic agreement negotiated for the people of Gaza after the 2021 fighting, including notably work permits for 20,000 Palestinian workers. Operation 'Shield and Arrow' only briefly shifted the focus of the conflict to the Gaza Strip, only to return to the West Bank after its conclusion, where Israeli armed forces carried out operations on an almost daily basis, including in Ramallah, Nablus and Jenin, in an attempt to quell growing Palestinian resistance. In the latter city on one day in July alone, 12 Palestinians were killed and 140 wounded. In the same month, around 1,000 Israeli soldiers re-entered Jenin. Eight Palestinians were killed and dozens were wounded. The Israeli operation, which involved air and ground forces, lasted 18 hours. According to Israel, it targeted terrorist infrastructure. Palestinian leaders called the operation in Jenin 'a new war crime', the largest in the city in 20 years. A spokesman for the Palestinian Authority president called on the international community to (...) *break the shameful silence and take serious action*[243]. Hamas responded to an attack by Israeli forces in Jenin by shelling Israel, and a militant of the organisation shot dead an Israeli soldier near the West Bank settlement of Kedumim. The attacker was killed while fleeing. The following day, Israeli forces killed three Palestinians in Nablus and in Ramallah[244].

On the morning of 7 October 2023, the day after the 50th anniversary of the outbreak of the Yom Kippur War, some 1,300 Hamas and PIJ fighters breached the border fence in dozens of locations and attacked Israeli territory in a meticulously prepared operation that Mohammed Deif, leader of the Al-Qassam Brigades, called the 'Al-Aqsa Flood' (Tufan al-Aqsa). The scale and form of the attack was unprecedented and took Israel completely by surprise. The combination of a rocket attack (more than 3,500 rockets were fired towards Israel) with the use of drones and the incursion

[242] *Operacja „Tarcza i Strzała"* (Eng. Operation 'Shield and Arrow'), http://www.izrael.badacz.org/historia/operacja_tarcza_strzala.html [accessed: 21 VI 2023].

[243] A. Ibrahim, V. Pietromarchi, *Jenin updates: Israel hits Gaza after 12 killed in Jenin raid*, AlJazeera, 4 VII 2023, https://www.aljazeera.com/news/liveblog/2023/7/4/jenin-attack-live-10-killed-as-israeli-raid-enters-second-day [accessed: 4 VII 2023].

[244] Ibid.

into areas adjacent to the Gaza Strip proved extremely effective. Groups of armed terrorists reached more than 20 Israeli towns and military bases in an area of approximately 80 km^2 of Israeli territory. The attackers fired at passing cars, murdered villagers and unarmed soldiers. They killed many young participants in a music and dance festival organised to celebrate the Jewish holiday of Sukkot, during which many soldiers were on leave. It took the Israeli army several hours to bring the situation under control and regain the lost outposts. The number of casualties (around 1,200 killed and 240 abducted) shocked both Israelis and the world. Many people, including women and children, were cruelly murdered, prompting a retaliation by the Cahal[245], which later that same day launched 'Operation Swords of Iron'. The scale of violence on both sides is enormous, making this conflict stand out in the history of the Jewish-Palestinian struggle. In doing so, Hamas has not lost the support of allies operating within the so-called Axis of Resistance, an informal anti-Israeli alliance of state and non-state structures that, in addition to Hamas, comprises the PIJ, Hezbollah and the Yemeni Houthi movement. Members of the Axis of Resistance are united by their opposition to Israeli and US policies in the region, and are armed, trained and coordinated by the Iranian Islamic Revolutionary Guard Corps[246].

In November and December 2023, Hamas released dozens of hostages kidnapped on 7 October in three rounds in exchange for the release of more than 150 Palestinians from Israeli prisons. The exchange and accompanying short truce periods were negotiated by Qatar, a long-time supporter of Hamas. Hezbollah and armed Shi'ite organisations in Syria, which have attacked US bases there and in Jordan, have joined the action against Israel. In retaliation, Israeli and US forces destroyed extremist positions. In November 2023, the Houthi movement in Yemen, also known as Ansar Allah (Supporters of God), took action, using drones and rockets to attack ships passing through the Gulf of Aden and the Red Sea. He announced

[245] R. Bergman, P. Kingsley, *Dlaczego izraelskie służby zawiodły* (Eng. Why Israeli services failed), "Gazeta Wyborcza", 14–15 X 2023; *Przyjechali się bawić, walczyli o życie. „Byli wszędzie, chodzili i strzelali. Wokół umierali ludzie"* (Eng. They came to play, they fought for their lives. 'They were everywhere, walking and shooting. 'People were dying all around.'), TVN24, 8 X 2023, https://tvn24.pl/swiat/izrael-atak-hamasu-ostrzal-podczas-nova-festiwal-przy-strefie-gazy-wiele-osob-zginelo-wiele-pojmano-relacje-ocalalych-st7381277 [accessed: 8 X 2023].

[246] J. Katulski, *Czy Hamas można pokonać?* (Eng. Can Hamas be defeated?), "Przegląd" 2023, no. 46, p. 30.

that the attacks would not stop until Israel ceased hostilities in the Gaza Strip. This forced the US and UK to send ships to the area to protect vessels passing through. Despite this, many shipowners, including those operating tankers, changed their itinerary and chose a route around Africa, which increased the price of oil and other imports from Asia. Hezbollah shelling of Israel's border areas in the north of the country forced the evacuation of hundreds of residents. Israeli Defence Forces responded with air strikes on positions of Party of God fighters. On 1 April 2024, an Israeli air strike completely destroyed the Iranian consulate in Damascus. General Mohammad Reza Zahedi - commander of the elite Quds (Jerusalem) unit operating in Syria and Lebanon - and his deputy, General Mohammad Hadi Haji-Rahimi, were killed, along with five other officers. In retaliation, on the night of 13-14 April, Iran launched an attack on Israeli territory using hundreds of drones and missiles, almost all of which were neutralised. These events threatened to expand the conflict to the entire Middle East[247].

The protracted war in the Gaza Strip, which has caused a humanitarian disaster on an unprecedented scale and a growing number of casualties on the Palestinian side (more than 35,000 by mid-May 2024), has triggered a wave of anti-Israel protests around the world, including in the USA. On 1 April 2024, seven volunteers (including a Pole, Damian Soból) working for the World Central Kitchen organisation were killed. The shelling of the humanitarian convoy was explained by Israeli authorities as a mistake[248]. An unforgiving stance on the continuation of hostilities was taken by Israeli Ministers Itamar Ben Gvir and Bezalel Smotrich, who announced in April 2024 that they would not agree to a ceasefire with Hamas, even for the release of all hostages. They also informed Prime Minister Benjamin Netanyahu that they would bring down the government if the Rafah attack was called off. Israeli forces had long been prepared

[247] K. Gurgul, *Teheran zapowiada zemstę. „Pożałują tej zbrodni"* (Eng. Tehran announces revenge. 'They will regret this crime'), Wirtualna Polska, 2 IV 2024, https://wiadomosci.wp.pl/teheran-zapowiada-zemste-pozaluja-tej-zbrodni-7012650427476576a [accessed: 2 IV 2024]; P. Juraszek, *Nocna obrona Izraela. Jej koszt robi wrażenie* (Eng. Israel's night-time defence. Its cost is impressive), Wirtualna Polska, 14 IV 2024, https://tech.wp.pl/nocna-obrona-izraela-jej-koszt-robi-wrazenie,7016869610097568a [accessed: 14 IV 2024].

[248] B. Frymorgen, *Szokujące brytyjskie ustalenia po izraelskim ataku na konwój z pomocą* (Eng. Shocking British findings after Israeli attack on aid convoy), RMF24, 3 IV 2024, https://www.rmf24.pl/raporty/raport-izrael-w-stanie-wojny/news-szokujace-brytyjskie-ustalenia-po-izraelskim-ataku-na-konwoj,nId,7429027#crp_state=1 [accessed: 3 IV 2024].

to carry out this attack, but the Israeli war cabinet[249] – due to pressure from Washington – delayed giving the order. It was not until 6 May that it unanimously approved the operation in Rafah. At the same time, the Cahal ordered the evacuation of residents from the eastern and central districts. In the Israeli Defence Forces' view, the city is the last bastion where Hamas troops are stationed intact and fully armed, and the network of underground tunnels through which weapons are smuggled in from Egypt remains intact. However, this assessment proved to be wrong, as Israeli forces were coerced to re-attack the town of Jabalia in the north of the Gaza Strip, already captured in early 2024 when it was announced that Hamas troops there had been broken up. The militants had withdrawn from the town, however they rebuilt forces and returned. A similar situation could arise in Rafah, with Hamas carrying out a tactical retreat, and when the Israeli army withdraws from the city, the militants return to it. US President Joe Biden has threatened to withhold military aid to Israel if a full-scale offensive is launched in Rafah. In addition to its 200,000 residents, Rafah shelters some 1.4 million refugees from across the Gaza Strip[250]. Moreover, the tense situation on the Israeli-Lebanese border continues, where mutual attacks have led to significant loss of life and equipment on both sides. This increases the risk of the conflict escalating into a full-scale war. The Cahal maintains a high level of combat readiness, with Israeli officials and its military command suggesting the possibility of a ground invasion of Lebanon if the situation calls for it. In June, Naim Kassem, Hezbollah's deputy chief, declared that the Party of God was ready for total war against Israel and would not allow the Jewish state any victories. He added that the Lebanese front is permanently linked to the Gaza Strip.

[249] The war cabinet consists of Prime Minister Benjamin Netanyahu, Defence Minister Joav Galant and opposition politician Benny Gantz.

[250] *Skrajnie prawicowi ministrowie grożą Netanjahu obaleniem rządu* (Eng. Far-right ministers threaten Netanyahu with overthrow of government), Bankier.pl, 28 IV 2024, https://www.bankier.pl/wiadomosc/Skrajnie-prawicowi-ministrowie-groza-Netanjahu-obaleniem-rzadu-8737247.html [accessed: 28 IV 2024]; M. Czmiel, *Gabinet wojenny Izraela zatwierdził operację w Rafah* (Eng. Israel's war cabinet has approved the Rafah operation), Wirtualna Polska, 6 V 2024, https://wiadomosci.wp.pl/gabinet-wojenny-izraela-zatwierdzil-operacje-w-rafah-7024738830465952a [accessed: 6 V 2024]; *Wojna w Strefie Gazy. Co najmniej 360 tys. osób ewakuowało się z Rafah* (Eng. Gaza war. At least 360,000 people evacuated from Rafah), Bankier.pl, 13 V 2024, https://www.bankier.pl/wiadomosc/Wojna-w-Strefie-Gazy-Co-najmniej-360-tys-osob-ewakuowalo-sie-z-Rafah-8744798.html [accessed: 13 V 2024].

Poland has, since the creation of Israel, expressed the position of a two-state solution to the Israeli-Palestinian conflict. During votes at the UN, it stood in favour of Israel or abstained, which was considered a pro-Israeli gesture anyway. This changed in May 2024, although bilateral relations had already deteriorated. During the vote on the resolution granting Palestine full UN membership, Poland, along with 143 countries, supported the proposal. Warsaw's position outraged Israeli diplomacy. The change in Poland's stance towards Israel had previously been signalled by Foreign Minister Radosław Sikorski, who, referring to the situation in the Middle East, said that there were now no more pro-Israeli gestures[251]. The European Union condemned Hamas terrorist attacks in Israel and stressed Israel's right to defend itself in accordance with humanitarian and international law, in particular with regard to the protection of civilians. It also called on Hamas to immediately release all hostages. It confirmed that a two-state solution based on cooperation with the legitimate Palestinian Authority could be the only solution to the conflict. Subsequently, however, the Palestinian issue divided the EU. Some of its countries, like Poland, recognised Palestinian statehood, while others took the position that this could only be done after the current conflict had been resolved[252]. The question of when and how it will be concluded remains unanswered. What is important is to bring about a truce and to find lasting political solutions. The current Palestinian Authority has not only failed to condemn the actions of Hamas, but also sees its participation in the future political authorities, which at this stage is unacceptable to Israel and the West. However, in the 20th century, similar declarations were made against Al-Fatah as a terrorist organisation, so that in 1994 its leader, Yasser Arafat, was honoured with the Nobel Peace Prize.

[251] J. Haszczyński, *Polska była proizraelska, teraz głosuje w ONZ za Palestyną* (Eng. Poland was pro-Israel, now votes in the UN for Palestine), Rzeczpospolita, 12 V 2024, https:// www.rp.pl/publicystyka/art40335201-jerzy-haszczynski-polska-byla-proizraelska-teraz-glosuje-w-onz-za-palestyna [accessed: 12 V 2024].

[252] Ibid. See also: *Palestynę uznaje większość krajów na świecie, najmniej w Europie* (Eng. Palestine recognised by most countries in the world, least in Europe), Bankier.pl, 23 V 2024, https://www.bankier.pl/wiadomosc/Palestyne-uznaje-wiekszosc-krajow-na-swiecie-najmniej-w-Europie-8751322.html [accessed: 23 V 2024].

Summary

Between 2021 and 2022, violence escalated in the West Bank and East Jerusalem. Constant confrontation between Israeli security forces and Palestinians led to a general strike, during which there were violent riots and fighting between Palestinians and Israeli police. In turn, riots broke out in the Palestinian Authority against its authorities. Palestinians called on the aged and corrupt President Mahmoud Abbas to leave office. A new generation of Palestinian militants became active, in opposition to the ageing leadership of Al-Fatah, Hamas and PIJ and the ineffectiveness of their struggle against Israel. The escalation of violence made 2022 the most dramatic time for Palestinians in the West Bank in 17 years. In November 2022, a new government was formed in Israel, the most right-wing in the country's history. Political radicalisation translated into the intensity of action by Israeli security forces, conducting constant blockades of Palestinian towns, house searches and arrests, during which people were killed. Al-Fatah's passive stance towards events in the West Bank created resentment among residents towards the Palestinian Authority. At the time, Hamas remained relatively calm. It fired only a few rockets towards Israel, which went unanswered by the Cahal. In May 2023, the Israeli military conducted a brief operation in the Gaza Strip codenamed 'Shield and Arrow' targeting the PIJ. Following its conclusion, the armed confrontation returned to the West Bank, where the Israeli armed forces conducted operations on an almost daily basis and attempted to suppress the growing Palestinian resistance. On 7 October 2023, Hamas and PIJ militants attacked Israeli territory from the Gaza Strip as part of 'Operation Al-Aqsa Flood'. Later the same day, the Israeli armed forces launched 'Operation Swords of Iron'. In its course, the Gaza Strip was completely ruined. By the end of the first half of 2024, the Israeli-Palestinian conflict continued, threatening to shift the fighting to Lebanon and destabilise the Middle East.

Conclusions

For many years, the opinion was expressed that the Israeli-Palestinian conflict could only be ended through a political solution, but this specific war without end destroyed the Israeli and Palestinian left, the only forces that sought peace based on the existence of the two states. In doing so, it should be noted that the Israeli leadership defended such a concept of peace, the aim of which was to eliminate the effects of the domination of Palestinian lands, not the occupation as such, i.e. the removal of the Palestinians, not the acceptance of their rights. Yasser Arafat set as a condition for peace the recovery of the Palestinian territories under Israeli control since the end of the Six-Day War in 1967. At present, a lasting peace is impossible because it is not wanted by the fanatic groups on both sides. Israel is ruled by the far right. The deepening mutual hatred has led to an escalation of the conflict on an unprecedented scale. Before this happened, Hamas and other radical

Islamic organisations had from the beginning regarded the fight against Israel as the main way to solve all social, political and economic problems. The fight against the Jews was considered a jihad, a sanctified war against the infidels. Prior to Hamas' creation of regular insurgent army units, for Palestinian fighters joining Muslim armed organisations, terrorism was a sacred act, the fulfilment of a divine duty. No rationale should therefore constrain the perpetrators of such attacks, guided by Islamic principles. Although it was not the Palestinians who initiated suicide attacks, they contributed, following the example of Hezbollah, to their proliferation and to making them the main means of terrorist action.

In Hamas-run kindergartens and camps, children were brought up in the spirit of being a martyr (shahid). Religious radicalism has repeatedly provoked Israel to retaliate, resulting in massive destruction in Gaza, casualties and suffering for a population that has become hostage to the organisation and its protective shield. For the leadership of Hamas or the PIJ, the aim was not to achieve peace at any cost, but to maintain a state of constant conflict if the groups could not realise their own intention, which was to establish an Islamic emirate over the whole of Palestine. Indeed, the Palestinian extremist groups sought to establish a religious state based on Sharia, with Allah as its ruler. They rejected all non-Islamic values, denied the Jews statehood and treated them as second-class people.

For Jews, it is a war for existence, for the land that God promised them. More than 100 years of confrontation with the Palestinians, and since the establishment of the State of Israel also with its Arab neighbours, have reinforced the acceptance by Israeli society of military action as the only means to guarantee survival. For Israel, making peace would have meant many sacrifices, the displacement of thousands of settlers and the return of a large part of the Occupied Palestinian Territories to the Palestinians. For any government in this country, this would constitute an act of political suicide, as it would verge on treason and would provoke a huge public resistance from the settlers, and this would translate into considerations of defence. Besides, permanent war for the Cahal's senior military commanders was an opportunity to build up their own position and, once in reserve, their personal fortune and political careers[253]. Achieving a compromise would

[253] An extensive analysis of this issue is contained in: P. Tyler, *Twierdza Izrael. Zakulisowa historia elit wojskowych, które uparcie bronią się przed pokojem* (Eng. Fortress Israel. The inside story of the military elite who run the country – and why they can't make peace), Poznań 2014.

therefore require enormous concessions, which the Israeli political elite cannot afford. At the same time, the increasing radicalism of the young Jews could be detrimental to the Jewish state. Because of their steadfastness and fanaticism, the extremists are fuelling the conflict with the Palestinians. Religious-nationalist fanatics dream of the establishment of the Kingdom of Israel. According to the author, nowadays even non-believing Jews base their national identity on concepts derived from the Torah.

The Gaza war has exacerbated a long-standing crisis of internal support for the Palestinian Authority, but has so far not led to open conflict in the West Bank, where there is enormous instability and Israeli security forces carry out regular special operations, often accompanied by armed clashes. By keeping force structures in place, the PA leadership can suppress any signs of opposition rebellion. In the author's view, the authoritarian leadership of Mahmoud Abbas has long been in need of change. Abbas is perceived by Palestinians as a corrupt and collaborative president with Israel and has therefore lost the trust of his people. However, the Palestinian leadership seeks to maintain power despite changing circumstances and external pressure. Moreover, it declares its willingness to return to administering the territory once the fighting stops. Meanwhile, the West criticises the Israeli seizure of the West Bank and the construction of Jewish settlements, while at the same time supporting Israel's right to exist, although it is unclear within what borders, as the state has not defined them. Regardless of how the current war in Gaza ends, according to the author, Israel will not succeed in eradicating Palestinian terrorism. The killed militants will be replaced by others, who are now children seeing the death of their loved ones and the tragedy of the people of Gaza.

As the history of the Israeli-Palestinian conflict shows, the leaders who were killed were followed by new leaders who were even more hostile to Israel, while at the same time successive generations of Palestinians were radicalised and organised terrorist attacks. Would their activities be confined to Israeli and Palestinian territory, or would they be transferred to the European continent, as happened between the 1960s and 1980s? The answer to this question is unknown.

Bibliography

Abé N., Bergman R., *Nie popełnimy samobójstwa* (Eng. We will not commit suicide), "Forum" 2016, no. 6, pp. 59–61.

Apartheid po izraelsku (Eng. Apartheid in Israeli style), "Dziennik Trybuna", 20 VII 2018.

Armstrong K., *W imię Boga. Fundamentalizm w judaizmie, chrześcijaństwie i islamie* (Eng. The battle for God. Fundamentalism in Judaism, Christianity and Islam), Warszawa 2005.

Bar-Tal D., *Złudzenia niszczące życie. O konflikcie państwa izraelskiego z Palestyńczykami* (Eng. Sinking into the honey trap. The case of the Israeli-Palestinian conflict), Warszawa 2023.

Bar-Zohar M., Mishal N., *Mossad. Najważniejsze misje izraelskich tajnych służb* (Eng. Mossad. The greatest missions of the Israeli secret services), Poznań 2012.

Ben Zvi A., *Bliski Wschód coraz bliżej pokoju* (Eng. Middle East getting closer to peace), "Rzeczpospolita", 27 X 2020.

Bensimon D., Errera E., *Żydzi i Arabowie. Historia współczesnego Izraela* (Eng. Jewish and Arabs. A history of modern Israel), Warszawa 2000.

Bergman R., Kingsley P., *Dlaczego izraelskie służby zawiodły* (Eng. Why Israeli services failed), "Gazeta Wyborcza", 14–15 X 2023.

Besson S., *Islamizacja Zachodu. Historia pewnego spisku* (Eng. The conquest of the West. The secret project of the Islamists), Warszawa 2006.

Bojko K., *Izrael a aspiracje Palestyńczyków 1987–2006* (Eng. Israel and the aspirations of the Palestinians 1987-2006), Warszawa 2006.

Bożejewicz P., *XX wiek: Ziemia obiecana terrorystów* (Eng. The 20th century: the promised land of terrorists), "Rzecz o Historii", supplement to "Rzeczpospolita", 2 IX 2016.

Bunton M., *Konflikt palestyńsko-izraelski* (Eng. Palestinian-Israeli conflict), Łódź 2017.

Chojnowski A., Tomaszewski J., *Izrael* (Eng. Israel), Warszawa 2001.

Citlak A., *Na wschód od Jordanu. W kraju braci Semitów* (Eng. East of the Jordan. In the land of the Semitic brothers), Warszawa 2015.

Corm G., *Bliski Wschód w ogniu. Oblicza konfliktu 1956–2003* (Eng. The Middle East on fire. Faces of the 1956-2003 conflict), Warszawa 2003.

Denoël Y., *Sekretne wojny Mossadu* (Eng. Mossad's secret wars), Warszawa 2013.

Dudzińska A., *Tożsamość żydowska a polityka imigracyjna Izraela* (Eng. Jewish identity and Israel's immigration policy), Warszawa 2014.

Encyklopedia terroryzmu (Eng. Encyclopaedia of world terrorism), M. Crenshaw, J. Pimlott (eds.), Warszawa 2004.

Filiu J.P., *Historia Gazy* (Eng. Gaza: a history), Warszawa 2017.

Gadowski W., Wojciechowski P., *Tragarze śmierci* (Eng. Porters of death), Warszawa 2010.

Gasztold P., *Zabójcze układy. Służby PRL i międzynarodowy terroryzm* (Eng. Lethal arrangements. The services of the People's Republic of Poland and international terrorism), Warszawa 2017.

Gebert K., *Palestyna do wzięcia* (Eng. Palestine up for grabs), "Polityka" 2020, no. 26, pp. 49–53.

Gebert K., *Pokój z widokiem na wojnę. Historia Izraela* (Eng. Peace with a view to war. Israel's history), Warszawa 2023.

Gelvin J., *Konflikt izraelsko-palestyński* (Eng. Israeli-Palestinian conflict), Kraków 2009.

Ghattas K., *Czarna fala* (Eng. Black wave), Warszawa 2023.

Gleize J.M., *Prawdziwy Izrael i fałszywy judaizm* (Eng. True Israel and false Judaism), Warszawa 2022.

Goldmann N., *The Jewish Paradox*, London 1978.

Górka M., *Mossad. Porażki i sukcesy tajnych służb izraelskich* (Eng. Mossad. Failures and successes of the Israeli secret service), Warszawa 2015.

Hever J.A., Święta ziemia radykałów. *Kto rządzi Izraelem?* (Eng. The holy land of radicals. Who is ruling Israel?), "Przegląd" 2014, no. 17, pp. 66–69.

Hoffman B., *Oblicza terroryzmu* (Eng. The faces of terrorism), Warszawa 2001.

Huppert U., *Izrael w cieniu fundamentalizmów* (Eng. Israel in the shadow of fundamentalisms), Toruń 2016.

Izak K., *Brązowe zabytki w typie środkowoeuropejskim na terenie Grecji i wschodniej części wybrzeża Morza Śródziemnego a problem wędrówek Dorów i „ludów morskich"* (Eng. Bronze monuments of Central European type in Greece and the eastern Mediterranean coast and the problem of the wanderings of the Dorians and 'maritime peoples'), "Materiały Zachodniopomorskie" 1986, vol. 32, pp. 85–138.

Izak K., *Leksykon organizacji i ruchów islamistycznych* (Eng. Lexicon of Islamist organisations and movements), Warszawa 2014.

Izak K., *Sieć ekstremizmów religijnych i politycznych. Sojusznicy i wrogowie* (Eng. A network of religious and political extremism. Allies and enemies), "Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego" 2019, no. 21, pp. 96–134.

Jarząbek J., *Etnonacjonalizm i religijny fundamentalizm jako podstawy ideologii Palestyńskiego Islamskiego Dżihadu* (Eng. Ethno-nationalism and religious fundamentalism as the basis of the ideology of Palestinian Islamic Jihad), "Wschodnioznawstwo" 2012, no. 6, pp. 153–166.

Jarząbek J., *Palestyńczycy na drodze do niepodległości. Rozwój, przemiany i kryzys ruchu narodowego* (Eng. Palestinians on the road to independence. The development, transformation and crisis of the national movement), Warszawa 2012.

Jasiewicz E., *Podpalić Gazę* (Eng. Set Gaza on fire), Warszawa 2011.

Jelonek T., *Historia Izraela. Od niewoli babilońskiej do upadku powstania Bar-Kochby* (Eng. History of Israel. From the Babylonian captivity to the fall of the Bar-Kochba uprising), Kraków 2019.

Jendroszczyk P., *Izrael ignoruje dżihady stów* (Eng. Israel ignores the jihadists), "Rzeczpospolita", 19 XI 2015.

Jendroszczyk P., *Izrael świętuje. Palestyńczycy giną* (Eng. Israel celebrates. Palestinians die), "Rzeczpospolita", 15 V 2018.

Jendroszczyk P., *Kolejna wojna Netanjahu* (Eng. Netanyahu's next war), "Rzeczpospolita", 13 XI 2019.

Jendroszczyk P., *Niemcy: bez taryfy ulgowej dla Izraela* (Eng. Germany: no concessions for Israel), "Rzeczpospolita", 23 I 2009.

Johnson P., *Historia Żydów* (Eng. A history of the Jews), Warszawa 2020.

Jusuf M.H., Brackin R., *Syn Hamasu* (Eng. Son of Hamas), Wrocław 2017.

Katulski J., *Czy Hamas można pokonać?* (Eng. Can Hamas be defeated?), "Przegląd" 2023, no. 46, pp. 28–30.

Katulski J., *Nikt nie jest święty. Obie strony konfliktu izraelsko-palestyńskiego mają swoje motywacje* (Eng. No one is a saint. Both sides in the Israeli-Palestinian conflict have their motivations), "Przegląd" 2023, no. 42, pp. 20–22.

Kociszewski J., *Izrael i Hamas o krok od porozumienia* (Eng. Israel and Hamas on the verge of agreement), "Dziennik Gazeta Prawna", 21 XI 2018.

Kolejne ataki rakietowe na Izrael (Eng. Further rocket attacks on Israel), "Gazeta Polska Codziennie", 14 XI 2019.

Kowalewski Ł., *Czarny Wrzesień w Jordanii* (Eng. Black September in Jordan), "Komandos" 2011, no. 2, pp. 32–39.

Kozieł H., *Jak sabotowano próby ratowania Żydów* (Eng. How attempts to save Jews were sabotaged), "Rzecz o Historii", supplement to "Rzeczpospolita", 4 II 2021.

Krawczyk A., *Terroryzm ugrupowań fundamentalistycznych na obszarze Izraela w drugiej połowie XX wieku* (Eng. Terrorism by fundamentalist groups within Israel in the second half of the 20th century), Toruń 2007.

Kryszak P., *Balonowy terroryzm Hamasu* (Eng. Hamas' balloon terrorism), "Gazeta Polska Codziennie", 28 VIII 2020.

Kubiak K., *Wojna o niepodległość Izraela 1947–1949* (Eng. Israeli War of Independence 1947-1949), Zabrze–Tarnowskie Góry 2013.

Levitt M., *Hamas, polityka, dobroczynność i terroryzm w służbie dżihadu* (Eng. Hamas, politics, charity and terrorism in the service of jihad), Kraków 2008.

Łupina T., *Za wszelką cenę, czyli ukryta historia powstania Izraela* (Eng. At all costs, or the hidden history of the creation of Israel), "Zakazana Historia" 2019, no. 11, pp. 56–61.

Madejska D., *Historia współczesnego świata arabskiego* (Eng. History of the contemporary Arab world), Warszawa 2008.

Mallmann K.M., Cüppers M., *Półksiężyc i swastyka. III Rzesza a świat arabski* (Eng. Crescent and Swastika. The Third Reich, the Arabs and Palestine), Warszawa 2009.

McKernan B., Taha S., *Tu i tak nie ma życia* (Eng. There is no life here anyway), "Forum" 2023, no. 7, pp. 52–53.

Młynarz W., *Minister obrony Izraela podał się do dymisji* (Eng. Israeli defence minister resigns), "Gazeta Polska Codziennie", 16 XI 2018.

Montefiore S.S., *Jerozolima. Biografia* (Eng. *Jerusalem: the biography*), Warszawa 2011.

Mroczkowski K., *Operacja „Płynny Ołów" – fragmenty* (Eng. Operation Cast Lead – excerpts), "e-Terroryzm.pl" 2015, no. 4 (40), pp. 46–55.

Mroczkowski K., *„Płynny Ołów". Izraelska operacja wojskowa w Strefie Gazy 2008–2009* (Eng. Cast Lead. Israeli military operation in Gaza 2008-2009), Zabrze 2015.

Nadolski Ł.M., *Operacja „Cast Lead" (cz. 1)* (Eng. Operation Cast Lead (part 1)), "Komandos" 2009, no. 12, pp. 14–19.

Niedziela S., *Konflikty i napięcia w świecie arabskim* (Eng. Conflicts and tensions in the Arab world), Warszawa 2012.

Nowa fala nożowników (Eng. New wave of knifemen), "Dziennik Trybuna", 23 XI 2015.

Ochmann J., *Wkład syjonizmu religijnego w politykę i sukcesy syjonizmu* (Eng. The contribution of religious Zionism to the politics and successes of Zionism), "Przegląd Religioznawczy" 2015, no. 2, pp. 29–68.

Ożarowski R., *Hezbollah a sprawa palestyńska* (Eng. Hezbollah and the Palestinian cause), in: *Palestyna: polityka – społeczeństwo – kultura*, I. Kończak, M. Woźniak (eds.), Łódź 2009, pp. 63–76.

Peres S., Landau D., *Ben Gurion.* Żywot polityczny (Eng. Ben Gurion. A political life), Wołowiec 2013.

Pokrzywiński P., *Organizacja Lehawa – ekstremizm spod znaku Kahane* (Eng. Lehawa organisation – Kahane extremism), "Stosunki Międzynarodowe – International Relations" 2019, vol. 56, no. 2, pp. 61–79. https://doi.org/10.7366/020909621201904.

Rubin B., Schwanitz W.G., *Hitlerowcy, islamiści i narodziny nowożytnego Bliskiego Wschodu* (Eng. Nazis, Islamists and the birth of the modern Middle East), Kraków 2014.

Sand S., *Dlaczego przestałem być Żydem. Spojrzenie Izraelczyka* (Eng. How I stopped being a Jew. The Israeli perspective), Warszawa 2014.

Sand S., *Kiedy i jak wynaleziono naród żydowski* (Eng. The invention of the Jewish people), Warszawa 2011.

Sand S., *Kiedy i jak wynaleziono Ziemię Izraela. Od Ziemi Świętej do ojczyzny* (Eng. The invention of the land of Israel. From holy land to homeland), Warszawa 2015.

Shindler C., *Historia współczesnego Izraela* (Eng. History of modern Israel), Warszawa 2011.

Stefanicki R., *1027 za sierżanta. Gilad Szalit na wolności* (Eng. 1027 for a sergeant. Gilad Shalit freed), "Gazeta Wyborcza", 18 X 2011.

Stefanicki R., *Wojny oliwne. Sadzenie i niszczenie drzew oliwkowych stało się w Palestynie namiastką działań wojennych* (Eng. Olive wars. The planting and destruction of olive trees became a substitute for warfare in Palestine), "Gazeta Wyborcza", 23 III 2012.

Sterling C., *Sieć terroru. Prawda o międzynarodowym terroryzmie* (Eng. The web of terror. The truth about international terrorism), Warszawa 1990.

Szydzisz M., *Uznanie Palestyny za państwo nieczłonkowskie o statusie obserwatora ONZ – nowa rzeczywistość na Bliskim Wschodzie* (Eng. Recognition of Palestine as a non-member state with UN observer status – a new reality in the Middle East), in: *Bliski Wschód w stosunkach międzynarodowych w XXI wieku*, W. Lizak, A.M. Solarz (sci. eds.), Warszawa 2015, pp. 89–97.

Szymankiewicz Ł., *Terroryzm lotniczy wobec Izraela* (Eng. Aviation terrorism against Israel), Warszawa 2019.

Thomas G., *Szpiedzy Gideona. Tajna historia Mossadu* (Eng. Gideon's spies. The secret history of the Mossad), Warszawa 2005.

Tomasiewicz J., *Terroryzm. Na tle przemocy politycznej. Zarys encyklopedyczny* (Eng. Terrorism. Against the background of political violence. An encyclopaedic outline), Katowice 2000.

Tyler P., *Twierdza Izrael. Zakulisowa historia elit wojskowych, które uparcie bronią się przed pokojem* (Eng. Fortress Israel. The inside story of the military elite who run the country – and why they can't make peace), Poznań 2014.

Walker T., Gowers A., *Arafat* (Eng. *Arafat: the biography*), Warszawa 2005.

White B., *Apartheid izraelski* (Eng. Israeli apartheid: a beginner's guide), Warszawa 2010.

Wójcik E., *Konflikt bliskowschodni. Aspekty militarne* (Eng. The Middle East conflict. Military aspects), Warszawa 1975.

Wróblewski B., *Jordania* (Eng. Jordan), Warszawa 2011.

Zawadzki M., *Izrael walczy z tunelami* (Eng. Israel fights against the tunnels), "Gazeta Wyborcza", 9 I 2009.

Zdanowski J., *Historia najnowsza Bliskiego Wschodu i Afryki Północnej* (Eng. Recent history of the Middle East and North Africa), Warszawa 2020.

Zychowicz P., *Jerozolima tylko dla Żydów* (Eng. Jerusalem for Jews only), "Rzeczpospolita", 12 III 2010.

Zychowicz P., *Palestyńska wojna domowa* (Eng. Palestinian civil war), "Rzeczpospolita", 8 I 2009.

Żebrowski J., *Dzieje Syrii. Od czasów najdawniejszych do współczesności* (Eng. The history of Syria. From the earliest times to the present day), Warszawa 2006.

Internet sources

Al-Tahhan Z., *Israel raids: Why are so many Palestinians being killed?*, AlJazeera, 26 I 2023, https://www.aljazeera.com/news/2023/1/26/why-israeli-raids-killed-many-palestinians-this-year-explainer [accessed: 26 I 2023].

Al-Tamimi A.J., *New Salafi Jihadi Group in Gaza: The Sheikh Omar Hadid Brigade*, Jihad Intel, 2 VI 2015, quoted after: https://www.aymennjawad.org/2015/06/new-salafi-jihadi-group-in-gaza-the-sheikh-omar [accessed: 2 VI 2015].

Boxerman A., *Hamas leader Haniyeh meets Hezbollah chief Nasrallah in Beirut*, The Times of Israel, 29 VI 2021, https://www.timesofisrael.com/hamas-leader-haniyeh-meets-hezbollah-chief-nasrallah-in-beirut/ [accessed: 30 VI 2021].

Czmiel M., *Gabinet wojenny Izraela zatwierdził operację w Rafah* (Eng. Israel's war cabinet has approved the Rafah operations), Wirtualna Polska, 6 V 2024, https://wiadomosci.wp.pl/gabinet-wojenny-izraela-zatwierdzil-operacje-w-rafah-7024738830465952a [accessed: 6 V 2024].

Dżihadyści przyznają się do zabójstwa trzech młodych Izraelczyków (Eng. Jihadists confess to killing three young Israelis), Onet, 3 VII 2014, https://wiadomosci.onet.pl/swiat/dzihadysci-przyznaja-sie-do-zabojstwa-trzech-mlodych-izraelczykow/wbkqv [accessed: 3 VII 2014].

Ewakuacja osiedli żydowskich (Eng. Evacuation of Jewish settlements), http://www.izrael.badacz.org/historia/gaza.html [accessed: 26 I 2024].

Fabian E., *IDF soldiers seen dancing with settlers in flashpoint West Bank town of Huwara*, The Times of Israel, 7 III 2023, https://www.timesofisrael.com/idf-soldiers-dance-with-settlers-in-flashpoint-west-bank-town-of-huwara/ [accessed: 7 III 2023].

Frymorgen B., *Szokujące brytyjskie ustalenia po izraelskim ataku na konwój z pomocą* (Eng. Shocking British findings after Israeli attack on aid convoy), RMF24, 3 IV 2024, https://www.rmf24.pl/raporty/raport-izrael-w-stanie-wojny/news-szokujace-brytyjskie-ustalenia-po-izraelskim-ataku-na-konwoj,nId,7429027#crp_state=1 [accessed: 3 IV 2024].

Goldmann N., *The Future of Israel*, "Foreign Affairs" 1970, no. 3, https://www.foreignaffairs.comarticles/egypt/1970-04-01/future-israel [accessed: 15 IX 2012].

Górzyński O., *Pokojowy plan Trumpa dla Palestyny. Obiecuje miliardowe inwestycje* (Eng. Trump's peace plan for Palestine. Promises billions in investment), Wirtualna Polska, 23 VI 2019, https://wiadomosci.wp.pl/pokojowy-plan-trumpa-dla-palestyny-obiecuje-miliardowe-inwestycje-6395042740618881a [accessed: 23 VI 2019].

Gurgul K., *Teheran zapowiada zemstę. „Pożałują tej zbrodni"* (Eng. Tehran announces revenge. 'They will regret this crime'), Wirtualna Polska, 2 IV 2024, https://wiadomosci.wp.pl/teheran-zapowiada-zemste-pozaluja-tej-zbrodni-7012650427476576a [accessed: 2 IV 2024].

Hamas and Hezbollah leaders meet to discuss response to Israel-UAE deal, Jewish News, 7 IX 2020, https://jewishnews.timesofisrael.com/hamas-and-hezbollah-leaders-meet-to-discuss-response-to-israel-uae-deal/ [accessed: 7 IX 2020].

Hamas zapłaci rodzinom zabitych w Strefie Gazy (Eng. Hamas will pay the families of those killed in Gaza), Wprost, 22 I 2009, https://www.wprost.pl/swiat/151224/hamas-zaplaci-rodzinom-zabitych-w-strefie-gazy.html [accessed: 22 I 2009].

Haszczyński J., *Polska była proizraelska, teraz głosuje w ONZ za Palestyną* (Eng. Poland was pro-Israel, now votes in the UN for Palestine), Rzeczpospolita, 12 V 2024, https://www.rp.pl/publicystyka/art40335201-jerzy-haszczynski-polska-byla-proizraelska-teraz-glosuje-w-onz-za-palestyna [accessed: 12 V 2024].

https://www.alamy.com/relatives-of-palestinian-militant-islam-yasin-and-his-brother-muhammed-not-seen-mourn-at-the-family-house-during-their-funeral-in-jebaliya-northern-gaza-strip-thursday-nov-18-2010-image524147723.html [accessed: 18 XI 2010].

Humaid M., *Israel hits Gaza with air attacks as tensions escalate*, AlJazeera, 5 VIII 2022, https://www.aljazeera.com/news/2022/8/5/israel-hits-gaza-with-air-strikes-as-tensions-escalate [accessed: 5 VIII 2022].

Ibrahim A., Pietromarchi V., *Jenin updates: Israel hits Gaza after 12 killed in Jenin raid*, AlJazeera, 4 VII 2023, https://www.aljazeera.com/news/liveblog/2023/7/4/jenin-attack-live-10-killed-as-israeli-raid-enters-second-day [accessed: 4 VII 2023].

Ismail Haniya re-elected as leader of Palestinian group Hamas, AlJazeera, 1 VIII 2021, https://www.aljazeera.com/news/2021/8/1/haniya-re-elected-as-chief-of-palestinian-group-hamas [accessed: 1 VIII 2021].

Izrael i Palestyna jako oddzielne państwa. Trump ogłosił plan pokojowy dla Bliskiego Wschodu (Eng. Israel and Palestine as separate states. Trump has announced a peace plan for the Middle East), Forsal.pl, 28 I 2020, https://forsal.pl/artykuly/1450987,izrael-i-palestyna-jako-oddzielne-panstwa-trump-oglosil-plan-pokojowy-dla-bliskiego-wschodu.html [accessed: 28 I 2020].

Izrael: Zakończono budowę ogrodzenia na granicy ze Strefą Gazy (Eng. Israel: construction of the fence on the border with Gaza completed), wnp.pl, 7 XII 2021, https://www.wnp.pl/rynki-zagraniczne/izrael-zakonczono-budowe-ogrodzenia-na-granicy-ze-strefa-gazy,514438.html [accessed: 8 XII 2021].

Izraelski apartheid wobec Palestyńczyków: okrutny system dominacji i zbrodnia przeciwko ludzkości (Eng. Israeli apartheid against the Palestinians: a cruel system of domination and a crime against humanity), Amnesty International, 1 II 2022, https://www.amnesty.org.pl/izraelski-apartheid-wobec-palestynczykow-okrutny-system-dominacji-i-zbrodnia-przeciwko-ludzkosci/ [accessed: 1 II 2022].

Izraelskie czołgi ostrzelały pozycje Hamasu w Strefie Gazy (Eng. Israeli tanks shell Hamas positions in the Gaza Strip), Forsal.pl, 20 I 2021, https://forsal.pl/swiat/bezpieczenstwo/artykuly/8073139,izraelskie-czolgi-ostrzelaly-pozycje-hamasu-w-strefie-gazy.html [accessed: 20 I 2021].

Jak Izrael pozbywał się niechcianych (Eng. How Israel got rid of the unwanted), TVN24, 11 V 2011, https://tvn24.pl/swiat/jak-izrael-pozbywal-sie-niechcianych-ra170717-3524829 [accessed: 11 V 2011].

Jeremicz J., *Bricha – nielegalna emigracja Żydów z Polski do Palestyny w latach 1944–1947* (Eng. Bricha – the illegal emigration of Jews from Poland to Palestine between 1944 and 1947), Ośrodek Brama Grodzka – Teatr NN, https://teatrnn.pl/leksykon/artykuly/bricha-nielegalna-emigracja-zydow-z-polski-do-palestyny-w-latach-19441947/ [accessed: 12 I 2024].

Jerska A., *Życie pod lufami karabinów* (Eng. Life under the gun barrels), Palestyna.wordpress, 17 I 2011, https://palestyna.wordpress.com/2011/01/17/zycie-pod-lufami-karabinow/ [accessed:17 I 2011].

Juraszek P., *Nocna obrona Izraela. Jej koszt robi wrażenie* (Eng. Israel's night-time defence. Its cost is impressive), Wirtualna Polska, 14 IV 2024, https://tech.wp.pl/nocna-obrona-izraela-jej-koszt-robi-wrazenie,7016869610097568a [accessed: 14 IV 2024].

Latos G., *Wbrew naciskom USA rząd Izraela zatwierdził ułatwienia w rozbudowie żydowskich osiedli na Zachodnim Brzegu* (Eng. Against US pressure, Israeli government approves facilitation of Jewish settlement expansion in West Bank), Dziennik Gazeta Prawna, 18 VI 2023, https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/swiat/artykuly/8735578,izrael-usa-rozbudowa-zydowskich-osiedli-na-zachodnim-brzegu-palestyna.html [accessed: 18 VI 2023].

Lider Hamasu nie żyje. Został zabity w Teheranie (Eng. Hamas leader is dead. He was killed in Tehran), TVN24, 31 VII 2024, https://tvn24.pl/swiat/lider-hamasu-ismail-hanija-nie-zyje-zostal-zabity-w-teheranie-st8024623 [accessed: 1 VIII 2024].

Lieber D., *Hamas chief: We won't discuss recognizing Israel, only wiping it out*, "The Times of Israel", 19 X 2017, https://www.timesofisrael.com/hamas-chief-we-wont-discuss-recognizing-israel-only-wiping-it-out/ [accessed: 19 X 2017].

Mapping Shireen Abu Akleh solidarity protests, AlJazeera, 16 V 2022, https://www.aljazeera.com/news/2022/5/16/mapping-shireen-abu-akleh-solidarity-protests [accessed: 16 V 2022].

Matusiak M., Zielińska K., *Eskalacja konfliktu izraelsko-arabskiego* (Eng. Escalation of the Israeli-Arab conflict), OSW, 12 V 2021, https://www.osw.waw.pl/en/node/28844 [accessed: 12 V 2021].

Operacja „Tarcza i Strzała" (Eng. Operation Shield and Arrow), http://www.izrael.badacz.org/historia/operacja_tarcza_strzala.html [accessed: 21 VI 2023].

Palestine's Huwara should be wiped out: Top Israeli minister, AlJazeera, 1 III 2023, https://www.aljazeera.com/news/2023/3/1/israel-arrests-settlers-after-anti-palestinian-pogrom [accessed: 1 III 2023].

Palestinian police fire tear gas at Hamas militant funeral, Al-Monitor, 8 III 2023, https://www.al-monitor.com/originals/2023/03/palestinian-police-fire-tear-gas-hamas-militant-funeral [accessed: 8 III 2023].

Palestinians attend funeral for PA critic Nizar Banat in Hebron, AlJazeera, 25 VI 2021, https://www.aljazeera.com/news/2021/6/25/palestinians-hold-funeral-for-activist-nizar-banat-in-hebron [accessed: 25 VI 2021].

Palestinians strike in West Bank, Jerusalem over Israel killings, AlJazeera, 20 X 2022, https://www.aljazeera.com/news/2022/10/20/palestinians-strike-in-west-bank-jerusalem-over-israel-killings [accessed: 20 X 2022].

Palestyna: Rząd jedności po roku do dymisji (Eng. Palestine: Unity government to resign after a year), Dziennik Gazeta Prawna, 17 VI 2015, https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/artykuly/877813,palestyna-rzad-jednosci-po-roku-do-dymisji.html [accessed: 17 VI 2015].

Palestynę uznaje większość krajów na świecie, najmniej w Europie (Eng. Palestine recognised by most countries in the world, least in Europe), Bankier.pl, 23 V 2024, https://www.bankier.pl/wiadomosc/Palestyne-uznaje-wiekszosc-krajow-na-swiecie-najmniej-w-Europie-8751322.html [accessed: 23 V 2024].

Pierwsza wojna oparta na sztucznej inteligencji (Eng. First war based on artificial intelligence), 30 V 2021, http://www.izrael.badacz.org/fakty/fakty_straznik_murow.html [accessed: 30 V 2021].

Pipes D., *[Christian Zionism]: Israel's Best Weapon*?, "New York Post", 15 VII 2003, quoted after: https://pl.danielpipes.org/1149/chrzescijanski-syjonizm-najlepsza-bron-izraela [accessed: 15 VII 2003].

Pokorski A., *Finansowanie Hamasu. USA wyznaczyły nagrodę za „globalnych terrorystów"* (Eng. Hamas funding. US has set a bounty on 'global terrorists'), Interia, 6 I 2024, https://wydarzenia.interia.pl/raport-wojna-w-izraelu/news-finansowanie-hamasu-usa-wyznaczyly-nagrode-za-globalnych-ter,nId,7253023 [accessed: 6 I 2024].

Premier Izraela Benjamin Netanjahu prosił o fundusze dla Hamasu. Ujawniony tajny list do Kataru (Eng. Israeli Prime Minister Benjamin Netanyahu has asked for funds for Hamas. Secret letter to Qatar revealed), polskieradio24, 11 V 2024, https://polskieradio24.pl/artykul/3376273,premier-izraela-benjamin-netanjahu-prosil-o-fundusze-dla-hamasu-ujawniony-tajny-list-do-kataru [accessed: 11 V 2024].

Przyjechali się bawić, walczyli o życie. *„Byli wszędzie, chodzili i strzelali. Wokół umierali ludzie"* (Eng. They came to play, they fought for their lives. 'They were everywhere, walking and shooting. People were dying all around'.), TVN24, 8 X 2023, https://tvn24.pl/swiat/izrael-atak-hamasu-ostrzal-podczas-nova-festiwal-przy-strefie-gazy-wiele-osob-zginelo-wiele-pojmano-relacje-ocalalych-st7381277 [accessed: 8 X 2023].

Sekretny protokół izraelskiej armii – jak doszło do „katastrofalnego" ataku na Rafah (Eng. The Israeli army's secret protocol - how the 'catastrophic' Rafah attack happened), Wirtualna Polska, 22 VIII 2014, https://wiadomosci.wp.pl/sekretny-protokol-izraelskiej-armii-jak-doszlo-do-katastrofalnego-ataku-na-rafah-6027704390927489a [accessed: 22 VIII 2014].

Siryoti D., *Coronavirus could send 'thousands' of Gazans to Israeli border*, Israel Hayom, 23 III 2020, https://www.israelhayom.com/2020/03/23/coronavirus-could-send-thousands-of-gazans-to-israeli-border/ [accessed: 23 III 2020].

Skrajnie prawicowi ministrowie grożą Netanjahu obaleniem rządu (Eng. Far-right ministers threaten Netanyahu with overthrow of government), Bankier.pl, 28 IV 2024, https://www.bankier.pl/wiadomosc/Skrajnie-prawicowi-ministrowie-groza-Netanjahu-obaleniem-rzadu-8737247.html [accessed: 28 IV 2024].

Staff T., *Ex-spy Jonathan Pollard says „Huwara must be destroyed", but without killing people*, The Times of Israel, 6 III 2023, https://www.timesofisrael.com/ex-spy-jonathan-pollard-says-huwara-must-be-destroyed-but-without-killing-people/ [accessed: 6 III 2023].

Ślusarczyk P., *Konflikt palestyńsko-izraelski odżywa* (Eng. Palestinian-Israeli conflict revives), Euroislam, 24 IV 2022, https://euroislam.pl/konflikt-palestynsko-izraelski-odzywa/ [accessed: 24 IV 2022].

Śmiałkowska K., *Operacja „Strażnik Murów" – za kulisami walki z Hamasem* (Eng. Operation Guardian of the Walls - behind the scenes of the fight against Hamas), epatmos.pl, 11 VI 2021, https://epatmos.pl/szabat-szalom/ item/operacja-straznik-murow-za-kulisami-walki-z-hamasem [accessed: 11 VI 2021].

Tak Palestyna znikała z mapy. Oto historia konfliktu na Bliskim Wschodzie (Eng. This is how Palestine disappeared from the map. This is the story of the conflict in the Middle East), Business Insider, 11 X 2023, https://businessinsider.com.pl/wiadomosci/tak-palestyna-znikala-z-mapy-oto-historia-konfliktu-na-bliskim-wschodzie/n0espfx [accessed: 11 X 2023].

Turczyn A., *Izraelski Szin Bet w tym roku udaremnił 250 ataków terrorystycznych* (Eng. Israel's Shin Bet has thwarted 250 terrorist attacks this year), trybun.org, 13 VI 2018, https://trybun.org.pl/2018/06/13/izraelski-szin-bet-w-tym-roku-udaremnil-250-atakow-terrorystycznych/ [accessed: 13 VI 2018].

Who are the Lions' Den armed group in the occupied West Bank?, AlJazeera, 26 X 2022, https://www.aljazeera.com/news/2022/10/26/who-are-the-lions-den-armed-group-in-occupied-west-bank-explainer [accessed: 26 X 2022].

Wojna w Strefie Gazy. Co najmniej 360 tys. osób ewakuowało się z Rafah (Eng. Gaza war. At least 360,000 people evacuated from Rafah), Bankier.pl, 13 V 2024, https://www.bankier.pl/wiadomosc/Wojna-w-Strefie-Gazy-Co-najmniej-360-tys-osob-ewakuowalo-sie-z-Rafah-8744798.html [accessed: 13 V 2024].

Wojnarowicz M., *Plan pokojowy Trumpa – znaczenie polityczne* (Eng. Trump's peace plan - political significance), PISM, 27 II 2020, https://pism.pl/publikacje/Plan_pokojowy_Trumpa__znaczenie_polityczne [accessed: 27 II 2020].

Yahya Sinwar re-elected as Hamas chief in Gaza Strip, AlJazeera, 10 III 2021, https://www.aljazeera.com/news/2021/3/10/yahya-sinwar-elected-as-hamas-chief-ahead-palestinian-elections [accessed: 10 III 2021].

The article expresses author's personal views and does not represent the position of the Internal Security Agency.

Krzysztof Izak

Retired officer of the Internal Security Agency, who served, inter alia, in divisions carrying out tasks in the field of counteracting terrorist threats. Author of more than 20 articles on terrorism, which were published in many scientific journals. Creator of the Lexicon of Islamist organisations and movements published by the ABW.

Contact: lizior3@wp.pl

Terrorism – Studies, Analyses, Prevention, 2024, no. 6: 405–427
CC BY-NC-SA 4.0
https://doi.org/10.4467/27204383TER.24.028.20248

Article

Forecasting terrorist threats as an element of the anti-terrorist system[1]

TOMASZ ALEKSANDROWICZ
https://orcid.org/0000-0002-3419-5577
Police Academy in Szczytno

Abstract

The article is devoted to the problem of forecasting terrorist threats and its role in the state's anti-terrorist system. The aim of the article is to present the methodology of forecasting terrorist threats at three levels: strategic, operational and tactical. The text presents basic methods, techniques and tools used in threats forecasting. The main thesis of the article is the statement that a properly prepared forecast allows to determine with a high degree of probability the possibility of a terrorist threat, however, in such a case we are always dealing with the assessment of such a possibility, and not with cognitive certainty. System analysis was used as the basic research method.

Keywords

forecasting, terrorist threats, anti-terrorist system

[1] The article is based on excerpts from the book: T.R. Aleksandrowicz, *Prognozowanie zagrożeń terrorystycznych. Aspekty metodologiczne* (Eng. Forecasting terrorist threats. Methodological aspects), Warszawa 2022, published by Difin. Editorial changes have been made to the original.

Introduction

It is difficult to imagine the functioning of a modern state and society without forecasting, i.e. shaping at least an approximate picture of the future, and in almost every area of life. This is due to a simple fact: decisions taken will have consequences in the future, so they must be taken on the basis of perceptions of the future, observed trends, projected directions of situation development, factors influencing this development. This is particularly important in the area of entity security. Forecasting is an indispensable part of it, as security strategies cannot rely solely on reactive measures, but must focus on anticipation of threats. This also applies to counter-terrorism strategies.

The aim of the article is to present a methodology for forecasting terrorist threats at three levels: strategic, tactical and operational. Its main thesis is the statement that a properly prepared forecast makes it possible to determine with a high degree of probability the possibility of a terrorist threat, but in such a case this always involves only an estimation of such a possibility and not cognitive certainty. The research method used to validate the thesis is system analysis.

Forecasting in social sciences

Scientific forecasting is a special case of predicting the future. As Max Weber claimed, there is an impassable boundary between science and faith. All assumptions are derived from reality and based on the truths that empirically confirmed knowledge is able to offer[2].

There is a relatively unified view among researchers on the nature of forecasting[3]. Generalizing, it can be said that a forecast is a judgment that is formulated using scientific knowledge, refers to a specific future, is empirically verifiable, which means that it must be characterised by precision of formulation and verifiability, and is uncertain, but the level of this uncertainty is acceptable[4].

[2] See: M. Weber, *On the Methodology of the Social Sciences,* Glencoe 1949, p. 110.

[3] For a review of the literature on this subject, see: H. Świeboda, *Prognozowanie zagrożeń bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej* (Eng. Forecasting threats to the national security of the Republic of Poland), Warszawa 2017, pp. 31–45.

[4] *Prognozowanie gospodarcze. Metody i zastosowania* (Eng. Economic forecasting. Methods and Applications), M. Cieślak (ed.), Warszawa 2005, p. 18, 20.

In the literature, a division into four types of future prediction appears: forecast, projection, prediction and foresight. These are not always divisions with clearly defined boundaries, especially in practical applications. Halina Świeboda emphasises that these terminological distinctions are not agreed, established in an unambiguous way, but depend on the conventions adopted by different authors and researchers. However, it was worth recalling them for the clarity of the argument[5].

Robert U. Ayres distinguished three types of predictions[6]:

- *forecast* defined as a statement about the future with a reasonably high level of credibility, generally making certain limiting assumptions in the sense of an unchanging or slowly changing condition (e.g. no wars, economic crises, political upheavals, in other words, no saddle points, i.e. no factors that could change the trend),
- *projection* understood as an uncertain statement about the future generally concerning one of a whole group of possibilities (one of the scenarios considered most likely by the person making the projection),
- *prediction*, i.e. an apodictic, unqualified statement about the future or about an event not yet observed.

The literature[7] points to basic forecasting methods:

- extrapolation,
- methods based on analogy,
- heuristic methods, including morphological analysis,
- scenario analysis.

In recent decades, network analysis (known as SNA, from *social network analysis*, sometimes referred to as network structure analysis), based on graph theory, has also emerged.

Trend extrapolation, the extension into the future of observable trends, is used to forecast the development of events in a relatively stable environment. A trend is a developmental tendency of a time series presenting the long-term propensity for monotonic (unidirectional)

[5] See: M. Sułek, *Prognozowanie i symulacje międzynarodowe* (Eng. Forecasting and international simulations), Warszawa 2010; H. Świeboda, *Prognozowanie zagrożeń bezpieczeństwa...*, pp. 22–31.

[6] R.U. Ayres, *Prognozowanie rozwoju techniki i planowanie długookresowe* (Eng. Technological forecasting and long-range planning), Warszawa 1973, pp. 45–46.

[7] See: T.R. Aleksandrowicz, *Prognozowanie zagrożeń terrorystycznych...*, pp. 32–41.

changes in the forecast variable. A trend is the result of the sustained effect on a particular phenomenon of a given and recognised set of factors determining the direction of the trend (increasing, decreasing)[8]. However, effective forecasting requires the identification of the determinants of the trend under study and the critical points (saddle points).

Methods based on analogy (analogue forecasting) boil down to transferring claims about one object of study to another on the basis of the similarity between them. An example is forecasting the Palestinian-Israeli conflict by analogy with the conflict in the Basque Country.

A separate group is formed by heuristic methods, sometimes referred to as creative thinking methods or expert methods. Heuristics are the ability to discover new truths by appropriately posing questions, forming hypotheses, and searching for data and materials that serve as a starting point for the intellectual process. These methods are used to analyse and predict variables that are difficult to quantify or are unquantifiable. The most popular heuristic methods include brainstorming, the Delphi method and morphological analysis. Brainstorming consists, in a nutshell[9], of putting an analytical problem in front of a group of selected experts. The Delphi method is a de facto variant of brainstorming. Its essence is to develop detailed questionnaires on the problem under investigation and to address them to specialists in various fields of knowledge. The process has a number of stages, the respondents are informed of the results of the survey and in this way an attempt is made to agree or harmonise opinions[10].

Morphological analysis is designed to structure and establish relationships within non-quantifiable problems (*wicked problems/ social messes*). The method involves ordering selected parameters and determining their states, which means creating a morphological field and establishing correspondences (logicality) between different states of different parameters. Andrzej Dawidczyk notes that an advantage

[8] See: B. Wiśniewski, *Praktyczne aspekty badań bezpieczeństwa* (Eng. Practical aspects of security research), Warszawa 2020, p. 179.

[9] See in more detail: K. Liedel, P. Piasecka, T.R. Aleksandrowicz, *Analiza informacji. Teoria i praktyka* (Eng. Information analysis. Theory and practice), Warszawa 2012, p. 182 and the literature cited therein.

[10] See in more detail: *The Delphi Method. Techniques and Applications*, H.A. Linstone, M. Turoff (eds.), Thousand Oaks 2002, https://foresight.pl/assets/downloads/publications/Turoff_Linstone.pdf [accessed: 7 VI 2024].

of morphological analysis is the variety of functions it performs. In his view, it is a de facto "combinatorial method, a kind of association stimulator" that allows the analyst to "associate objects from sets not usually considered"[11]. Morphological analysis is understood as (…) *a total methodology of thinking and acting by perceiving such a picture of reality in which all major structural connections between objects, phenomena, ideas and actions would be taken into account transparently*[12].

Scenario analysis is most commonly used in qualitative forecasting. Scenarios are defined as "sets of reasonably likely but different future situations"[13]. When constructing a scenario, one starts from an analysis of the current reality in a given slice of it, identifies the determining factors and creates alternative scenarios on a "what if" basis. Findings made by extrapolating the trend and identifying saddle points can and should be used.

Social network analysis emerged from research into network theory derived from graph theory and belongs to the category of mathematical methods. It is a tool for developing models of network structures[14].

Putting scientific forecasting methods into practice

In proceeding to a consideration of forecasting in the security sciences, including terrorist threat foresight, it is important to emphasise the particular relationship of this sphere to practice. It is possible to

[11] A. Dawidczyk, J. Jurczak, P. Łuka, *Metody, techniki, narzędzia nauk o bezpieczeństwie* (Eng. Methods, techniques, tools of security sciences), Warszawa 2019, p. 93.

[12] M. Trocki, M. Wyrozębski, *Zastosowanie analizy morfologicznej w naukach o zarządzaniu* (Eng. The use of morphological analysis in management sciences), "Organizacja i Kierowanie" 2014, no. 2 (162), pp. 27–28.

[13] G. Gierszewska, M. Romanowska, *Analiza strategiczna przedsiębiorstwa* (Eng. Strategic analysis of the company), Warszawa 2009, p. 37. Cf. *Metody badań nad bezpieczeństwem i obronnością* (Eng. Security and defence research methods), P. Sienkiewicz (ed.), Warszawa 2010, p. 200, 204–207; A. Dawidczyk, J. Jurczak, P. Łuka, *Metody, techniki, narzędzia...*, pp. 89–100.

[14] See: A.L. Barabási, *Linked. How Everything is Connected to Everything Else and What It Means for Business, Science and Everyday Life*, New York 2009; M. Morzy, A. Ławrynowicz, *Wprowadzenie do analizy sieci społecznych* (Eng. Introduction to social network analysis), https://socnetwork.files.wordpress.com/2011/02/podstawowe-wc582ac59bciwoc59bci.pdf [accessed: 7 VII 2018].

identify in this context - limiting ourselves to the second half of the 20th century - two aspects.

Firstly, the analysis of the security environment, and thus the forecasting of its development, especially in the area of threats, became the most important part of efforts to ensure state security. In carrying out the tasks associated with this analysis, solutions used in various sciences - economics, sociology, political science - were drawn upon and adapted to the specific needs of state security. Systems analysis, which has its origins in biology, has an important place in this context[15]. It was introduced into the security sphere by U.S. Secretary of Defence Robert McNamara, drawing on his experience in business. Graph theory and its continuation, network theory, have undergone a similar path of adaptation and have found their way not only into the creation of the internet, but also into the analysis of terrorist threats[16].

Secondly, the practical application of methods created through scientific research became the focus of science, which led to its peculiar merging with practice. This began to be particularly evident in the United States after the Second World War. The country then became a global superpower and needed a strategy on this scale and therefore an analysis of the global security environment and forecasts of opportunities, challenges, threats and risks. This gave rise, among other things, to the American school of intelligence analysis[17], within which practical methods of intelligence analysis were shaped, combining theory and practice, inspiring scientific research and then benefiting from its results. Thus, a feedback loop has

[15] 1954 is taken as the date of origin of general systems theory. See: L. von Bertalanffy, *Ogólna teoria systemów* (Eng. General systems theory), Warszawa 1984.

[16] See: J. Wojciechowski, K. Pieńkosz, *Grafy i sieci* (Eng. Graphs and networks), Warszawa 2013; Ch. Leuprecht, O. Walther, *Applying Social Network Analysis to Terrorist Finansing*, in: *The Palgrave Handbook of Criminal and Terrorism Financing Law*, C. King, C. Walker, J. Gurulé (eds.), Cham 2018, pp. 945–966; Ch.C. Yang, N. Liu, M. Sageman, *Analyzing the Terrorist Social Networks with Visualization Tools*, in: *Intelligence and Security Informatics. IEEE International Conference on Intelligence and Security Informatics, ISI 2006, San Diego, CA, USA, May 23-24, 2006*, S. Mehrotra et al. (eds.), New York 2006, pp. 331–342. Cf. T.R. Aleksandrowicz, *Świat w sieci. Państwa, społeczeństwa, ludzie. W poszukiwaniu nowego paradygmatu bezpieczeństwa narodowego* (Eng. The world in the network: states – societies – people. In search of a new paradigm of national security), Warszawa 2018, pp. 80–84; idem, *Terroryzm międzynarodowy* (Eng. International terrorism), Warszawa 2015, pp. 49–51.

[17] On the U.S. school of intelligence analysis, see in more detail: T.R. Aleksandrowicz, *Prognozowanie zagrożeń terrorystycznych…*, pp. 54–57.

emerged between science and practice in the area of state security. As Rob Johnston notes, (…) *intelligence analysis is art, tradecraft, and science. There are specific tools and techniques to help perform the tasks, but, in the end, it is left to individuals to use their best judgment in making decisions*[18].

It is worth starting a brief overview of forecasting methods[19] with the SEES model proposed by David Omand. The name of the model is an acronym formed from the expressions: situational awareness, explanation, estimations and strategic notice. He defines the various stages of the model as follows, while pointing out the problems and difficulties the analyst encounters when applying it:

- situational awareness - is the knowledge of what is happening and what risks it may cause. All the problems that occur in the situation assessment phase are present at this stage, i.e. gaps in information or reluctance to change assessments as new evidence emerges that contradicts the explanations originally accepted;
- explanation - this element is necessary, because facts, contrary to popular belief, do not speak for themselves, but require explanations. It is therefore necessary to find answers to the causes of the events that were taken into account during the first stage of building the forecast, the motivations of the actors involved. In this case, the main difficulty is in understanding the actions of these actors: their motives, the role of education and upbringing they were involved in, the culture in which they operate. These problems become particularly important when the actors come from different cultures than the person making the forecast. These difficulties are experienced, for example, by Europeans trying to understand the motivations of Islamic fundamentalists;
- estimations and forecasts - is the answer to the question of how the situation will develop depending on the different assumptions made. Omand warns that forecasts can turn out to be wrong, as analysts' predictions can be verified by unexpected events that were not taken into account when constructing the forecast;
- strategic notice - is concerned with future events that may pose a risk in the foreseeable future. At this stage, the fundamental

[18] R. Johnston, *Analytic culture in the U.S. Intelligence Community. An Ethnographic Study*, Washington 2005, p. 62.

[19] See in more detail: T.R. Aleksandrowicz, *Prognozowanie zagrożeń terrorystycznych...*, pp. 61–72.

errors are a too narrow view of reality and a lack of imagination in anticipating the development of events[20].

A much more detailed procedure is contained in the LAMP (Lockwood Analytic Method for Prediction) model created by Jonathan Samuel Lockwood[21]. It consists of 12 consecutive steps. Some seem obvious, but omitting any of them leads to falsification of the prediction.

1. Define the object of the forecast, i.e. what question the forecast is supposed to answer, what issue it is supposed to resolve.
2. Define the main actors whose actions are likely to be relevant to the development of the situation under review.
3. Determine how each actor perceives the issue being forecast.
4. Identify all possibilities for action by each of the actors under consideration.
5. Build a main scenario that can define alternative futures.
6. Determine the number of alternative futures for each scenario.
7. Compare alternative futures within each scenario to establish their relative probability.
8. Create a ranking of alternative futures, analysing the scenarios from most to least likely.
9. Analyse each alternative futures in terms of their implications for the subject of the forecast identified in step one.
10. Identify the focal events that constitute the *conditio sine qua non* of the occurrence of each alternative future.
11. Identify for each such focal event the indicators whose occurrence will determine the realisation of that alternative future.
12. Determine the potential of each alternative future to transform into another alternative future.

An overview of forecasting methods categorised as structured analytical techniques is provided by Randolph H. Pherson and Richards J. Heueur Jr.[22] The starting point for the techniques presented is the assumption that some events are inherently predictable. The most important part of developing a forecast is therefore to identify the key drivers that may determine the future and to monitor their impact on

[20] D. Omand, *How Spies Think. Ten Lessons in Intelligence*, London 2020, pp. 8–13.

[21] Singh, *The Lockwood Analytical Method for Prediction within a Probabilistic Framework*, "Journal of Strategic Security" 2013, vol. 6, no. 3, pp. 83–99.

[22] R.H. Pherson, R.J. Heuer Jr., *Structured Analytic Techniques for Intelligence Analysis*, Thousand Oaks 2021.

developments, as they may become the most important element of the forecast in the future[23]. It is worth noting that the names of some of these methods have been marked with a ™ trademark:

- Defining Key Drivers Generation™ is considered by the authors to be the starting point for further forecasting work. The idea is to determine what factors will change the situation under consideration, the behaviour of the actor, etc;
- the identification of Key Uncertainties Finder™ that have not been taken into account during the previous step, and which may gain the status of the most important factors. In other words, it is the transformation of the results of the analysis made by means of the Key Assumptions Check into a set of factors that may turn out to be key;
- Reversing Assumptions, i.e. questioning the assumptions made and analysing the situation in the face of assumptions opposite to those made initially. This includes implicit assumptions;
- Simple Scenarios, which involves creating different scenarios by varying the strength of influence of individual key factors;
- Cone of Plausibility - involves using key factors and assumptions to create a range of plausible alternative scenarios;
- Alternative Futures Analysis is a method for systematically identifying alternative pathways by developing plausible stories based on key uncertainties. This method is used in the work of large expert groups;
- Multiple Scenarios Generation - involves a brainstorming method. Its aim is to develop several scenarios of how things could develop using different uncertainties and key factors. In essence, it is an adaptation of the *what-if* method, using multiple variables to generate different scenarios while keeping the same initial situation;
- Morphological Analysis in simple terms it involves identifying multiple variables and analysing all possible combinations of these variables;
- Counterfactual Reasoning is the formulation of a forecast of the situation development on the basis of factors that have not been identified but which may emerge, and/or key factors that may

[23] Ibid.

change. In other words, one obtains a picture of the development of a situation determined by factors that are not predicted to occur, but that could theoretically occur;
- Analysis by Contrasting Narratives - involves conducting an analysis of complex problems by identifying narratives related to the actors involved in the problems under consideration;
- Indicators Generation, Validation, Evaluation is a method of identifying what will indicate developments that are consistent with one of the projected event scenarios. This set of indicators is then monitored, allowing warnings to be formulated at a strategic, operational or tactical level against risk events. Correctly selected indicators have the following properties: they are observable, their occurrence and changes can be traced, they are relevant to developments, they are stable and unambiguous[24].

Forecasting is the most difficult part of information analysis. Judgements can be made about the past and present on the basis of known facts, and judgements can be made about the future based on facts that are known and that relate to the past or present. However, future developments may be influenced by facts that have not yet occurred or - as in the case of the past and present - that are simply not known. It should therefore be emphasised that a forecast never implies certainty, its results are more or less likely. It is also worth noting that the terms "low" or "low probability" are approached differently in the security sphere than in everyday life. In security practice, a low probability of a threat does not mean that it can be ignored.

Dawidczyk notes that classical forecasting is based on an analysis of that area of reality which has become known. One thus obtains a fragment of a picture of future limited by habits, accepted paradigms, implicit assumptions, determined by canons of thought. However, there is an area beyond the sphere of observation, inaccessible to human cognition. In this area, processes take place that have a direct and sometimes decisive impact on future developments[25]. In studies devoted to the theory of information analysis, such a situation was usually referred to as the problem of "analysis in the absence of sufficient data" and directed analysts to look for "what is

[24] Ibid., pp. 249–304.

[25] See: A. Dawidczyk, *Analiza strategiczna w dziedzinie bezpieczeństwa państwa. Wybrane metody* (Eng. Strategic analysis in state security. Selected methods), Warszawa 2020, pp. 29–30.

not there"[26]. The realisation that there is a need for such an intellectual search has been termed informational awareness[27]. Omand notes that man's knowledge of the world around him is always fragmentary, incomplete and he sometimes makes mistakes in recognising situations because he lacks all the information he needs and, moreover, feels reluctant to recognise that new information could change the picture of reality he has already developed. Difficulties in understanding the motivation of the opponent are also a source of problems, due, among other things, to a lack of knowledge of the culture in which he operates and the beliefs he has developed[28].

As Bobby W. notes, (…) *there is no such forecasting technique that is able to determine the timing of a trend-changing fact (timing of nonlinearity)*[29]. An intelligence analyst can formulate a forecast about the increasing sophistication of al-Qaeda's plans and the rising tension in the Middle East, but he cannot predict when terrorist-hijacked planes will hit the World Trade Center towers or when the self-immolation of a street vendor in Tunisia will lead to civil unrest. The processes leading to changes in activity are gradual, but when a phenomenon starts to go beyond the pattern observed so far, it happens in "one dramatic moment" and represents an unpredictable tipping point[30]. Add to this the widespread information warfare, part of which is disinformation and misleading those who try to forecast the future[31].

To summarise this theme, three important points should be highlighted. Firstly, the identification (forecast) of a threat may result in changes to plans if the subject of the forecast becomes aware of it. Secondly, the use of mathematical methods in the form of probability theory fails when forecasting single events if the basis for applying these calculations

[26] See: T.R. Aleksandrowicz, *Analiza informacji w administracji i w biznesie* (Eng. Information analysis in administration and business), Warszawa 1999, p. 59; 105–107.

[27] See e.g.: A.P. Garvin, R. Berkman, *The Art of Being Well Informed. What You Need to Know to Gain The Winning Edge in Business*, New York 1996, p. 25.

[28] D. Omand, *How Spies Think...*, p. 11, 19.

[29] Bobby W., *An Analyst's Reflections on Forecasting. The Limits of Prediction – or How I Learned to Stop Worrying About Black Swans and Love Angels*, "Studies in Intelligence" 2019, vol. 63, no. 4, p. 9.

[30] Ibid.

[31] See in more detail: J.B. Bruce, *The Rise and Fall of an Intelligence Discipline and its Uncertain Future*, "Studies in Intelligence" 2020, vol. 64, no. 1, pp. 13–30; *Watching the Bear: Essays on CIA's Analysis of the Soviet Union*, G.K. Haines, R.E. Leggett (eds.), Washington 2004.

is too few cases. Thirdly, trend extrapolation proves not very helpful in forecasting dramatic changes - the occurrence of saddle points[32]. Richard Betts states explicitly that warning forecasts form a continuum, while unexpected attacks are usually the end of escalating tensions, rather than a kind of *Deus ex machina*. Decision-makers therefore need to rely primarily on threat warnings[33].

Terrorist threats forecasting

Forecasting terrorist threats is one of the more difficult and complex analytical categories. The starting point for this discussion is the thesis that terrorists always have an advantage over the state, as they can attack at a time, in a manner and against a target of their choice, while the state is not able to defend every potential target against every type of attack at all times. This is especially true in democratic states, as terrorists exploit the basic attributes of that system, namely freedom of speech, access to information, freedom of movement, and the right to privacy. It could therefore be argued that democracy thus encourages terrorism - the perpetration of a terrorist attack in North Korea, for example, is unlikely due to the advanced surveillance of everyone there. Freedom and democracy come at a price - in this case the threat of terrorist attacks[34].

As Waldemar Zubrzycki notes, the system for countering terrorist threats should be based on several areas of state influence. These are:

- prevention - which includes initiatives aimed at deterring individuals or groups of individuals from engaging in terrorist activities;
- combating - that is, actions that directly target terrorist structures in order to determine their location, numbers, links, etc., and to neutralise, punish the perpetrators, and prevent the re-establishment of structures, communication systems or sources of funding;

[32] See: R.K. Betts, *Surprise despite warning. Why sudden attacks succeed*, in: *Secret Intelligence: A Reader*, Ch. Andrew, R.J. Aldrich, W.K. Wark (eds.), London–New York 2020, p. 111.

[33] Ibid., p. 114.

[34] See: T.R. Aleksandrowicz, *Prognozowanie zagrożeń terrorystycznych*..., pp. 96–107.

– protection - its scope is concerned with securing individuals and the entire infrastructure under threat as fully and effectively as possible against terrorist attacks;
– response - activities related to minimising the consequences of a possible terrorist attack;
– forecasting - involving an analysis of actual and potential targets, the selection of possible forms, means and methods of action in relation to the size of the threat, a list of potential victims, as well as possible perpetrators. This area represents a kind of link, uniting the four elements mentioned earlier, taking into account the interaction between them[35].

Within the anti-terrorist system of the Republic of Poland, forecasting of terrorist threats is carried out at the operational level, in the area of which tasks are performed to coordinate the exchange of information between individual services and institutions that are part of the anti-terrorist system, as well as ongoing monitoring and analysis of threats of a terrorist nature[36].

Building forecasts of terrorist threats requires a systems approach, generally speaking a systems analysis. In practice, this entails building terrorist threat forecasts at strategic, operational and tactical levels.

Forecasting terrorist threats at strategic level

The primary objective of terrorist threat forecasting at a strategic level is to answer the fundamental questions: does such a threat exist? Might it need to be confronted in the foreseeable future? From what directions might it emerge? What might be its nature? Does this threat require, and what state responses does it require at the strategic level? Thus, it is a classic multi-factor analysis and forecast, the results of which form the basis for policy decisions. These decisions not only derive from the projected threats against the state, but also from the state's international legal, alliance obligations, such as participation in multilateral conventions, bilateral agreements, accords, alliances, or from factors indicating the need to join such or to intensify international cooperation in this regard. In the sphere

[35] W. Zubrzycki, T. Aleksandrowicz, J. Cymerski, *Terroryzm 2019. Działania antyterrorystyczne* (Eng. Terrorism 2019. Anti-terrorist activities), Warszawa 2019, pp. 22–48.

[36] Ibid: *Narodowy Program Antyterrorystyczny na lata 2015–2019* (Eng. National Anti-Terrorist Programme for 2015-2019), (M.P. of 2014, item 1218, app.), https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WMP20140001218/O/M20141218.pdf [accessed: 7 VI 2024].

of internal policy, the findings of the strategic forecast should be the basis for decisions on the construction of the anti-terrorist system, its shape, components and directions of development. If such a system already exists, directions for its improvement in relation to the changes indicated in the forecast.

The starting point for the construction of a terrorist threat forecast at the strategic level is the creation of a relational database on the global scale of attacks in a specific time period, which allows the identification of a trend in threats. Public databases can be used for this purpose, e.g. START[37], Global Terrorism Index[38] or TE-SAT[39]. However, it is necessary to take into account the criteria they use, i.e. which incidents of violence are classified as terrorist attacks by the creators of each database. Such a database must contain not only information about the attacks committed, but also many other records. It must also be relational in nature, i.e. allow searches based on given criteria.

Such a global "map" of threats only gives a general picture. In order to make it more detailed, it should be used to create databases relating to the level of terrorist threats by region and individual country (geographical distribution). The construction of a terrorist threat forecast at the strategic level is therefore a complex exercise, and thus requires the use of various analytical and forecasting methods. A triangulated perspective[40] is required for its development.

A trend study should therefore be used. In doing so, it is necessary to identify the determinants of the trend under study and to determine the saddle points. The determination of correlations between the different levels of terrorist threats and the critical points allow the use of heuristic and analogy-based methods. The result of such an analysis, in turn,

[37] *Country Reports on Terrorism – Statistical Annex*, https://www.start.umd.edu/research-projects/country-reports-terrorism-statistical-annex.

[38] *Overall Terrorism Index Score*, Vision of Humanity, https://www.visionofhumanity.org/maps/global-terrorism-index/#/.

[39] *European Union Terrorism Situation and Trend report 2023 (TE-SAT)*, https://www.europol.europa.eu/publications-events/main-reports/tesat-report.

[40] A term coined by Halina Świeboda to mean "the combination of two or more research methods when analysing the same issue". See: H. Świeboda, *Prognozowanie scenariuszowe w stosunkach międzynarodowych* (Eng. Scenario forecasting in international relations) in: *Prognozowanie w naukach społecznych. Wymiar narodowy i międzynarodowy* (Eng. Forecasting in the social sciences. National and international dimensions), H. Świeboda (sci. ed.), Warszawa 2018, p. 45.

provides an opportunity to use morphological analysis, as terrorist threats belong to the category of non-quantifiable problems. In this case, the trends defined at the previous stage of the analysis (factors determining the trend of terrorist threats) are used as parameters, and the level of terrorist threats, their nature and future trend, for example, are used as states. In practice, the results achieved using morphological analysis can and should apply to all the variables taken into account when building the database, so not only the number of attacks, but also the modus operandi of the perpetrators. The decline in the number of suicide attacks or the abandonment of major attacks (of the World Trade Center type) in favour of lone wolves operations can serve as examples.

The terrorist threat forecast at the strategic level fulfils de facto two essential functions. Firstly, it provides the starting point for shaping the state's counter-terrorism policy. Secondly, it is the basis for developing a terrorist threat forecast at the operational level. Its primary purpose is to assess the possibility of potential and real threats to the security and interests of the security entity for which it is carried out.

The Polish *National Anti-Terrorist Programme for 2015-2019* states that at the operational level of the anti-terrorist system, tasks are carried out to coordinate the exchange of information between individual services and institutions that are part of the anti-terrorist system of the Republic of Poland, as well as: ongoing monitoring and analysis of terrorist threats.

Forecasting terrorist threats at operational level

As in the case of threat analysis at the strategic level, the basis for creating a forecast at the operational level is the construction of a relational database, which includes incidents (events) giving grounds for the determination of an existing threat. However, the nature of this database is different from that of a similar database at strategic level, as it is not concerned with attacks that have already occurred, but with potential attacks. Such a database contains information obtained during the ongoing monitoring of terrorist threats.

In Poland, among the data forming such a database are those listed in the regulations of the Minister of the Interior and Administration[41], or

[41] See: *the Ordinance of the Minister of the Interior and Administration of 22 July 2016 on the catalogue of terrorist incidents and Ordinance of the Minister of the Interior and Administration of 24 February 2017 amending the Ordinance on the catalogue of terrorist incidents*.

The list of incidents affecting the assessment of the risk of a terrorist threat for areas, facilities and equipment subject to mandatory protection, developed by the Internal Security Agency[42]. These are situations that require confirmation that the facts signalled within them are related to terrorist activities in the broadest sense, and therefore may pose terrorist threats. In professional language, such information is referred to as operational leads, i.e. situations that must be checked and verified not so much in terms of their actual occurrence, but in terms of the existence of terrorist threats.

In conclusion, there is a feedback loop between terrorist threat forecasts at the strategic and operational levels. The findings of the strategic forecast are sometimes complementary to the operational forecasts, if only when links between different actors (e.g. individuals or companies involved in terrorist activities) are demonstrated and the operational forecast shows that they are involved in the identified situations.

A similar relationship can be referred to in the context of the application of various types of technical security to facilities which, according to the strategic forecast, may be considered potential targets of a terrorist attack, e.g. government facilities or critical infrastructure. This is because the threats identified at the strategic level imply the need to protect these facilities, in the form of, for example, control of personal traffic. A forecast at the operational level signals the possibility of a potential threat, if only on the basis of a finding of specific observations. This results in the need to implement certain procedures. However, the introduction of technical safeguards and the prior preparation of these procedures was the result of the findings of the strategic-level forecast, their activation was triggered by the findings of the operational-level forecast.

Similar relationships (feedbacks loops) also exist for the forecasts at the tactical level, concerning the relationship of this forecast with its counterparts at the strategic and operational levels.

Forecasting terrorist threats at tactical level

At the tactical level, unlike strategic forecasting, one operates with concrete threat data and, unlike operational forecasting, with real, rather than potential, threats. Terrorist threat forecasting at the tactical level is

[42] *Procedure for agreeing a security plan for areas, facilities and equipment subject to mandatory protection with regard to terrorist threats*, https://bip.abw.gov.pl/bip/procedury/495,Procedura-uzgadniania-planu-ochrony-obszarow-obiektow-i-urzadzen-podlegajacych-o.html?sid=47275ed2396b07ffaf12903f115c296b [accessed: 29 III 2022].

therefore the most difficult category of those discussed in this article. This is due to three factors:

- the short time horizon of such a forecast (time pressure),
- the need for precision and detail,
- the need to "read" the terrorists' intentions regarding the place (target) of the attack, the time at which it will be carried out, and the modus operandi chosen by the perpetrators.

The starting point (basis) for creating terrorist threat forecasts at the tactical level is several categories of data. Firstly, there are the findings from the forecast at the strategic level, i.e. the main threat directions, the preferred targets of attacks and modus operandi of perpetrators, the political time (e.g. elections, strikes and civil unrest). On the basis of these data, the criteria for the selection of the target, time and modus operandi of the perpetrators can be developed and applied to local conditions, i.e. the selection of objects that can become the target of an attack, the determination of the likely time of the attack and the modus operandi. Secondly, when building a forecast at the tactical level, the data contained in the operational forecast should be used. They make it possible to select the potential targets (objects) of attacks, and thus, at the same time, actions consisting in their recognition by counter-terrorist services in terms of the characteristics of the terrain, the layout of the premises, the method of protection, technical security or procedures. Thirdly, data from ongoing operational reconnaissance should be used on identified preparations for an attack or an executed attack (precisely: in progress), e.g. in a hostage-taking situation.

Tomasz Bajerowski and Anna Kowalczyk are the originators of the concept of realised risk. They state that (...) *there is a need to complement risk assessment methods with an analysis of the feasibility (possibility of realisation) of crisis events, where feasibility (possibility) is the deterministic weight of a random phenomenon*[43]. Their proposal is a formula for estimating the risk (by means of a mathematical method) of specific phenomena or events, which includes the feasibility (possibility) of their realisation, with a particular focus on phenomena that are almost improbable, but possible and capable of causing catastrophic consequences. The authors distinguish

[43] T. Bajerowski, A. Kowalczyk, *Feasibility (Possibility) And Probability In Risk And Crisis Management*, (reproduced typescript in the author's possession).

between two terms in this concept: the probability and the possibility (feasibility) of an event occurring[44].

The literature also highlights the importance of using Geographic Information Systems (GIS)[45]. As Bajerowski and Kowalczyk notes, GIS is:

> (...) a collection of data and information with an assigned geodetic location. Every piece of information recorded and stored in a GIS has a strictly defined spatial location and, increasingly, an equally strictly defined temporal "location". It is therefore a system that maps real space in 2D and 3D as a standard, and increasingly in 4D, which enables dynamic analyses. Dynamic geospatial analyses, on the other hand, are the immediate future and a necessity, especially in the area of anti-crisis operations in the broadest sense of the word. GIS is the modern form of the map. Everything that happens in real life happens in time and space, and we are able to map it all today - to make a map of any phenomenon[46].

Numerical taxonomy (estimation of likely effects and typing of attack sites) can also be helpful in predicting terrorist events. Its application is based on the assumption that features of space are important attractors of terrorist events, i.e. a similar set of features (geo-information) characterising a certain place in space favours the selection of that place as an attack target and causes similar effects. This assumes that terrorists do not choose their attack targets at random, but use criteria of their own choosing, and therefore the places where an attack may take place are characterised by certain features - attractors[47].

Conclusions

Making decisions on the basis of forecasts involves risks, but at the same time is a necessity. Forecasting is based on several categories of information

[44] Ibid.

[45] See in more detail: T.R. Aleksandrowicz, *Prognozowanie zagrożeń terrorystycznych...*, pp. 150–152.

[46] T. Bajerowski, A. Kowalczyk, *Metody geoinformacyjnych analiz jawnoźródłowych w zwalczaniu terroryzmu* (Eng. Geoinformation methods for open-source analysis in combating terrorism), Olsztyn 2013, p. 15.

[47] Ibid., p. 124.

and data. First of all, it is data from areas that can be subjected to cognition - it can be analysed, conclusions can be drawn from it, the classic analytical questions can be answered: "what?" and "so what?". These are hard data that can be called strong signals about future developments. The second category includes weak signals, i.e. those that are identified with difficulty, but which may have a significant impact on future developments. These are events (processes) that represent some novelty and are either outside the realm accessible to human cognition or downplayed. Sometimes the term *slow burning issues* is used to refer to them, as they are difficult to perceive for a long time and their impact can only be noticed after a long time after the first symptoms appear. The third category is the analyst's judgements and assumptions about his or her areas of ignorance. It is therefore necessary to be aware of these areas and to try to estimate their extent. It is also necessary to add to this the information and data that one does not want to know about. The reasons for this reluctance can range from political (having to make socially unpopular decisions) to psychological (cognitive dissonance).

A forecast is therefore never a certainty - its validity can only be verified after a certain period of time, post factum. If well prepared, however, the future may be less surprising. However, especially in the security field, the effectiveness of a forecast is not the only criterion for its evaluation. On the basis of the forecast, decisions are often taken that prevent the occurrence of the risks that the forecast warns against. This means that it was not only correct, but also effective.

Bibliography

Aleksandrowicz T.R, *Analiza informacji w administracji i w biznesie* (Eng. Information analysis in administration and business), Warszawa 1999.

Aleksandrowicz T.R, *Prognozowanie zagrożeń terrorystycznych. Aspekty metodologiczne* (Eng. Forecasting terrorist threats. Methodological aspects), Warszawa 2022.

Aleksandrowicz T.R., *Świat w sieci. Państwa, społeczeństwa, ludzie. W poszukiwaniu nowego paradygmatu bezpieczeństwa narodowego* (Eng. The world in the network: states – societies – people. In search of a new paradigm of national security), Warszawa 2018.

Aleksandrowicz T.R., *Terroryzm międzynarodowy* (Eng. International terrorism), Warszawa 2015.

Ayres R.U., *Prognozowanie rozwoju techniki i planowanie długookresowe* (Eng. Technological forecasting and long-range planning), Warszawa 1973.

Bajerowski T., Kowalczyk A., *Feasibility (Possibility) And Probability In Risk And Crisis Management* (reproduced typescript in the author's possession).

Bajerowski T., Kowalczyk A., *Metody geoinformacyjnych analiz jawnoźródłowych w zwalczaniu terroryzmu* (Eng. Geoinformation methods for open-source analysis in combating terrorism), Olsztyn 2013.

Barabási A.L., *Linked. How Everything is Connected to Everything Else and What It Means for Business, Science and Everyday Life*, New York 2009.

Bertalanffy L. von, *Ogólna teoria systemów* (Eng. General systems theory), Warszawa 1984.

Betts R.K., *Surprise Despite Warning: Why Sudden Attacks Succeed*, in: *Secret Intelligence: A Reader*, Ch. Andrew, R.J. Aldrich, W.K. Wark (eds.), London–New York 2020.

Bobby W., *The Limits of Prediction – or How I Learned to Stop Worrying About Black Swans and Love Angels*, "Studies in Intelligence" 2019, vol. 63, no. 4, pp. 7–16.

Bruce J.B., *The Rise and Fall of an Intelligence Discipline and its Uncertain Future*, "Studies in Intelligence" 2020, vol. 64, no. 1, pp. 13–30.

Dawidczyk A., *Analiza strategiczna w dziedzinie bezpieczeństwa państwa. Wybrane metody* (Eng. Strategic analysis in state security. Selected methods), Warszawa 2020.

Dawidczyk A., Jurczak J., Łuka P., *Metody, techniki, narzędzia nauk o bezpieczeństwie* (Eng. Methods, techniques, tools of security sciences), Warszawa 2019.

Garvin A.P., Berkman R., *The Art of Being Well Informed. What You Need to Know to Gain The Winning Edge in Business*, New York 1996.

Gierszewska G., Romanowska M., *Analiza strategiczna przedsiębiorstwa* (Eng. Strategic analysis of the company), Warszawa 2009.

Johnston R., *Analytic culture in the U.S. Intelligence Community. An Ethnographic Study*, Washington 2005.

Leuprecht Ch., Walther O., *Applying Social Network Analysis to Terrorist Finansing*, in: *The Palgrave Handbook of Criminal and Terrorism Financing Law*, C. King, C. Walker, J. Gurulé (eds.), Cham 2018, pp. 945–966.

Liedel K., Piasecka P., Aleksandrowicz T.R., *Analiza informacji. Teoria i praktyka* (Eng. Information analysis. Theory and practice), Warszawa 2012.

Metody badań nad bezpieczeństwem i obronnością (Eng. Security and defence research methods), P. Sienkiewicz (ed.), Warszawa 2010.

Omand D., *How Spies Think. Ten Lessons in Intelligence*, London 2020.

Pherson R.H., Heuer Jr. R.J., *Structured Analytic Techniques for Intelligence Analysis*, Thousand Oaks 2021.

Singh J., *The Lockwood Analytical Method for Prediction within a Probabilistic Framework*, "Journal of Strategic Security" 2013, vol. 6, no. 3, pp. 83–99.

Sułek M., *Prognozowanie i symulacje międzynarodowe* (Eng. Forecasting and international simulations), Warszawa 2010.

Świeboda H., *Prognozowanie scenariuszowe w stosunkach międzynarodowych* (Eng. Scenario forecasting in international relations), in: *Prognozowanie w naukach społecznych. Wymiar narodowy i międzynarodowy* (Eng. Forecasting in the social sciences. National and international dimensions), H. Świeboda (sci. ed.), Warszawa 2018.

Świeboda H., *Prognozowanie zagrożeń bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej* (Eng. Forecasting threats to the national security of the Republic of Poland), Warszawa 2017.

Trocki M., Wyrozębski M., *Zastosowanie analizy morfologicznej w naukach o zarządzaniu* (Eng. The use of morphological analysis in management sciences), "Organizacja i Kierowanie" 2014, no. 2 (162), pp. 27–44.

Watching the Bear: Essays on CIA's Analysis of the Soviet Union, G.K. Haines, R.E. Leggett (eds.), Washington 2004.

Weber M., *On the Methodology of the Social Sciences*, Glencoe 1949.

Wiśniewski B., *Praktyczne aspekty badań bezpieczeństwa* (Eng. Practical aspects of security research), Warszawa 2020.

Wojciechowski J., Pieńkosz K., *Grafy i sieci* (Eng. Graphs and networks), Warszawa 2013.

Yang Ch.C., Liu N., Sageman M., *Analyzing the Terrorist Social Networks witch Visualization Tools*, in: *Intelligence and Security Informatics. IEEE International Conference on Intelligence and Security Informatics, ISI 2006, San Diego, CA, USA, May 23-24, 2006*, S. Mehrotra et al. (eds.), New York 2006, pp. 331–342.

Zubrzycki W., Aleksandrowicz T., Cymerski J., *Terroryzm 2019. Działania antyterrorystyczne* (Eng. Terrorism 2019. Anti-terrorist activities), Warszawa 2019.

Internet sources

Country Reports on Terrorism – Statistical Annex, https://www.start.umd.edu/research-projects/country-reports-terrorism-statistical-annex.

The Delphi Method. Techniques and Applications, H.A. Linstone, M. Turoff (eds.), Thousand Oaks 2002, https://foresight.pl/assets/downloads/publications/Turoff_Linstone.pdf [accessed: 7 VI 2024].

European Union Terrorism Situation and Trend report 2023 (TE-SAT), https://www.europol.europa.eu/publications-events/main-reports/tesat-report.

Morzy M., Ławrynowicz A., *Wprowadzenie do analizy sieci społecznych* (Eng. Introduction to social network analysis), https://socnetwork.files.wordpress.com/2011/02/podstawowe-wc582ac59bciwoc59bci.pdf [accessed: 7 VII 2018].

Overall Terrorism Index Score, Vision of Humanity, https://www.visionofhumanity.org/maps/global-terrorism-index/#/.

Procedura uzgadniania planu ochrony obszarów, obiektów i urządzeń podlegających obowiązkowej ochronie w zakresie zagrożeń o charakterze terrorystycznym (Eng. Procedure for agreeing a security plan for areas, facilities and equipment subject to mandatory protection with regard to terrorist threats), https://bip.abw.gov.pl/bip/procedury/495,Procedura-uzgadniania-planu-ochrony-obszarow-obiektow-i-urzadzen-podlegajacych-o.html?sid=47275ed2396b07ffaf12903f115c296b [accessed: 29 III 2022].

Legal acts

Ordinance of the Minister of the Interior and Administration of 24 February 2017 amending ordinance on the catalogue of terrorist incidents (Journal of Laws of 2017, item 395).

Ordinance of the Minister of the Interior and Administration of 22 July 2016 on the catalogue of terrorist incidents (Journal of Laws of 2016, item 1092).

Other documents

Narodowy Programu Antyterrorystyczny na lata 2015–2019 (Eng. National Anti-Terrorist Programme for 2015-2019), (M.P. of 2014, item 1218, app.), https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WMP20140001218/O/M20141218.pdf [accessed: 7 VI 2024].

Assoc. Prof. Tomasz Aleksandrowicz,
Professor at the Police Academy in Szczytno

Lawyer, security specialist. Head of the Information Warfare Research Laboratory of the Research Centre on Social and Economic Risk at Collegium Civitas. He works on issues related to terrorism, organised crime, oversight of service activities, security legislation, application of restrictive measures. He is the author of more than one hundred books and scientific articles on various aspects of security.

Contact: tomek.aleksandrowicz@me.com

Terrorism – Studies, Analyses, Prevention, 2024, no. 6: 429–456
CC BY-NC-SA 4.0
https://doi.org/10.4467/27204383TER.24.029.20249

Article

Securing educational institutions against an active killer on the example of the United States of America. Best practices and recommendations[1]

KATARZYNA AMROZY https://orcid.org/0000-0002-2215-011X

Faculty of Political Science and Security Studies,
Nicolaus Copernicus University in Toruń

Abstract

Educational institutions can become targets for active killers and this threat seems greater today than it did a few years ago. The aim of the article is to describe the main elements and proposals for securing these facilities against attacks of this type of perpetrators, which are recommended in the United States, and then to indicate solutions that could be introduced in Polish facilities. They concern both physical security and broadly understood prevention and monitoring of threats.

Keywords

active killer, active shooter, attacks, school security, university security, physical security

[1] The article is based on a final thesis defended in 2023 at Collegium Civitas. The thesis was written as part of postgraduate studies on terrorism and hybrid threats.

Introduction

In Gdańsk in 2002[2], a student attacked a lecturer on duty with an axe. Another academic staff member stood up for him and did not survive the assault. The perpetrator easily carried the murder weapon in a backpack to the Gdańsk University of Technology. Previously, there had been no indication that the incident might occur. In Brześć Kujawski in 2019, a former student of the local school entered the facility without any control. He detonated explosives and then fired shots from a black powder weapon, wounding two people. The attacker was stopped by a school worker. Before the incident, the school had received training in the "Asylum" security procedure[3], so that the balance of victims was not higher[4]. In 2020 in Chełm, a teenager killed his stepmother and attempted to deprive her children of their lives[5]. Previously, he expressed fascination with the perpetrators of Columbine[6], among others, and posted an entry online informing the public of the plans for the crime. He also contacted young people planning a bombing of one of the schools in Warsaw[7]. Only

[2] B. Czechowska-Derkacz, *Z siekierą na egzaminatora* (Eng. With an axe at the examiner), Tygodnik Przegląd, 24 VI 2002, https://www.tygodnikprzeglad.pl/siekiera-na-egzaminatora/ [accessed: 8 VII 2023].

[3] "Asylum" - the Polish equivalent of the security procedure, which in the United States is referred to as Lockdown Drill – editor's note.

[4] *Postrzelił 11-letnią uczennicę i woźną, zdetonował w szkole ładunki wybuchowe. Były uczeń prawomocnie skazany* (Eng. He shot an 11-year-old student and a janitor. He detonated explosives at the school. Former student legally convicted), TVN24, 13 VI 2023, https://tvn24.pl/pomorze/brzesc-kujawski-strzelal-do-dzieci-w-szkole-zdetonowal-kilka-ladunkow-wybuchowych-byly-uczen-prawomocnie-skazany-7172537 [accessed: 10 VII 2023].

[5] K. Zasada, *Brutalnie zamordował macochę. Młodociany zabójca z Chełma na wolności* (Eng. He brutally murdered his stepmother. Juvenile killer from Chełm at large), RMF24, 10 VII 2023, https://www.rmf24.pl/regiony/warszawa/news-brutalnie-zamordowal-macoche-mlodociany-zabojca-z-chelma-na-,nId,6893565#crp_state=1 [accessed: 8 VII 2023].

[6] The 1999 Columbine High School shooting was one of the largest mass shootings at educational institutions in U.S. history. The perpetrators were two teenage students at the school – Eric Harris and Dylan Klebold. From: Wikipedia, https://pl.wikipedia.org/wiki/Masakra_w_Columbine_High_School [accessed: 6 V 2024] – editor's note.

[7] K. Zasada, *To miało być polskie Columbine. Znamy szczegóły planu niedoszłego zamachu w warszawskim technikum* (Eng. It was supposed to be a Polish Columbine. We know the details of the plan for a would-be assassination attempt at a Warsaw technical school), RMF24, 5 II 2020, https://www.rmf24.pl/fakty/polska/news-to-mialo-byc-polskie-columbine-znamy-szczegoly-planu-niedosz,nId,4307829#crp_state=1 [accessed: 8 VII 2023].

by chance did a tragedy not occur at the capital's technical school. These are just a few of the stories reported in the media.

In the context of the topic raised, it is also worth recalling events of a completely different nature that occurred in 2019 in Pabianice[8] and Barczewo[9]. Simulated terrorist attacks were carried out in schools there without warning[10]. They were so realistic that some students and staff experienced physical and psychological problems. Panic and chaos prevailed during simulated actions. Police units in these localities were also not informed of planned drills, so that a possible assault by the services could have made the situation even worse.

Attacks by active killers in educational institutions in the United States have been far more dramatic than in Poland. For example, at Columbine High School, 13 people were killed and 21 injured[11], at Virginia Polytechnic Institute the death toll was 30 people, 17 were injured, at Sandy Hook School there were 26 deaths and 2 people were injured. The scale of such crimes is also incomparable. The Federal Bureau of Investigation (FBI) and the U.S. Department of Justice published a summary from the years 2000-2019 in 2021[12]. According to the data collected, active shooters attacked 18 times on college campuses and 44 times in schools during this period (it was the third highest figure, after facilities open to pedestrian traffic – 96 times and open spaces – 50 times). In 2021 there were two attacks on educational

[8] *Antyterroryści wtargnęli do szkoły w Pabianicach i zaczęli strzelać w sufit. "Trzęsłam się ze strachu"* (Eng. Anti-terrorists burst into a school in Pabianice and started shooting at the ceiling. "I was shaking with fear"), Gazeta.pl, 19 VI 2019, https://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/7,114883,24916353,antyterrorysci-wtargneli-do-szkoly-w-pabianicach-i-zaczeli-strzelac.html?fbclid=IwAR3k3RDSROizgvWomU92oqmwArlfoszalRNnSlB3e3eYupLaOElAWTDMTqM [accessed: 8 VII 2023].

[9] *Atak na szkołę. Burmistrz odwołał dyrektor szkoły po upozorowanym ataku na placówkę* (Eng. School attack. The mayor dismissed the school's principal after a simulated attack on the facility), Serwis Samorządowy PAP, 5 XII 2019, https://samorzad.pap.pl/kategoria/edukacja/atak-na-szkole-burmistrz-odwolal-dyrektor-szkoly-po-upozorowanym-ataku-na [accessed: 8 VII 2023].

[10] These trainings sessions were conducted not in an active shooter attack formula, but in a hostage situation, which is relatively rare to occur.

[11] *Columbine High School shootings*, Encyclopedia Britannica, 16 II 2023, https://www.britannica.com/event/Columbine-High-School-shootings [accessed: 8 VII 2023].

[12] Federal Bureau of Investigation, U.S. Department of Justice, *Active Shooter Incidents 20-Year Review, 2000-2019*, https://www.fbi.gov/file-repository/active-shooter-incidents-20-year-review-2000-2019-060121.pdf/view [accessed: 8 VII 2023].

facilities (out of 61 total cases)[13], in 2022 – four (out of 50 nationwide)[14]. Only in 2020, due to the pandemic, no act of assault was recorded in educational facilities.

The purpose of the research carried out within the framework of this article was to analyse the solutions for securing educational institutions against active killer used in the United States, and then to identify, among other things, on this basis, best practices and recommendations for institutions in Poland. The author primarily used materials available on official U.S. websites (statistics, reports, programs, information campaigns).

The United States has been facing the problem of the active killer for several decades. Attacks have been carried out not only on school grounds, but also in workplaces and public spaces such as shopping malls and religious sites. This has necessitated the introduction of appropriate solutions in the country to minimise the risk of an attack and, if it occurs, the number of victims. Countering the threat of an active killer requires the cooperation of ministries, agencies and private entities. In the United States the institutions that deal with this issue are primarily: FBI[15], U.S. Department of Homeland Security[16], United States Secret Service[17], U.S. Department of Justice[18], U.S. Department of Education[19], U.S. Department of Health and Human Services[20] and Cybersecurity & Infrastructure Security Agency (CISA)[21].

In Poland, there have not been as many and as serious in its consequences actions of an active killer, but this does not mean that

[13] Federal Bureau of Investigation, U.S. Department of Justice, *Active Shooter Incidents in The United States in 2021*, https://www.fbi.gov/file-repository/active-shooter-incidents-in-the-us-2021-052422.pdf/view, p. 13 [accessed: 8 VII 2023].

[14] Federal Bureau of Investigation, U.S. Department of Justice, *Active Shooter Incidents in the United States in 2022*, https://www.fbi.gov/file-repository/active-shooter-incidents-in-the-us-2022-042623.pdf/view, p. 12 [accessed: 8 VII 2023].

[15] U.S. government agency that deals with crimes that go beyond the borders of a single state. It conducts intelligence and counterintelligence activities.

[16] Department responsible for homeland security within the United States.

[17] A law enforcement agency under the Department of Homeland Security, primarily concerned with protecting the country's most important people and their families.

[18] Department dealing with the U.S. justice system and enforcement of federal laws.

[19] Department in charge of U.S. education.

[20] Department in charge of U.S. health security.

[21] Agency for cyber and physical security.

the threat can be downplayed. Without making certain scenarios plausible (conducting prior training, simulations, exercises), without developing and implementing appropriate procedures, the level of people's exposure to the consequences of such an event increases. The problem is that Poland lacks systemic solutions that would normalise preparation for this type of emergency. The topic is marginalised and only brought up when they occur. Such an approach makes it difficult to undertake a substantive discussion and introduce appropriate solutions. Poland does not learn from the experience of countries that have already implemented them. The services do not keep official records of such incidents. Knowledge of them is provided by the media, which focus on other aspects and usually do not follow up on the case and perpetrators. The gap is also evident in research on the issue - there are few Polish studies devoted to the subject.

According to the Ministry of Education and Science, there are about 400 public and non-public universities in Poland[22]. In turn, the Central Statistical Office reports that in the 2022/2023 school year there were 14,073 elementary schools, 6819 secondary schools, 1287 post-secondary schools and 816 schools for adults[23]. Each such unit in its own right is responsible for the safety of students, pupils, employees and members of the public.

Appropriate security of educational institutions (and any other semi-public place) should provide certain functions. These include, first and foremost: detecting potential threats, responding to them, and preparing people to signal suspicious events or behaviour. Once an emergency occurs, safeguards should make it possible to limit its impact and minimise casualties, as well as facilitate rescue operations. In addition to the use of strictly technical safeguards, it is important to educate staff, pupils, students and parents to increase their knowledge of hazards and to consolidate the appropriate attitudes and reflexes. In order to increase the effectiveness of activities, it is necessary to develop mechanisms for cooperation and exchange of information on the line between members of the community-services-administrative bodies-media-society, and to activate people (e.g. through appropriate information campaigns,

[22] *Szkolnictwo wyższe* (Eng. The higher education), Serwis Rzeczypospolitej Polskiej, https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/szkolnictwo-wyzsze [accessed: 8 VII 2023].

[23] *Edukacja w roku szkolnym 2022/2023 (wyniki wstępne)* (Eng. Education in the 2022/2023 school year (preliminary results)), Serwis Rzeczypospolitej Polskiej, https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5488/21/1/1/edukacja_w_roku_szkolnym_2022-2023-wyniki_wstepne.pdf [accessed: 8 VII 2023].

participation in consultations, opportunities to submit their proposals for safety).

However, no safeguards are 100 % effective, and no service is capable of providing continuous protection. Each attack by an active killer is unique, making it impossible to prepare for all potential incident scenarios. There is also no single profile of the person posing the threat (a set of specific traits or behaviours of the perpetrator), nor a profile of the facility that could become a target of an attack. However, certain correlations and common features can be identified. In a broader sense, therefore, the issue is not only about securing educational facilities, but also about raising awareness in society about terrorist threats. According to experts, the time between the start of an incident involving an active killer and the arrival of the services averages 10 to 15 minutes. Witnesses to such an incident should therefore be physically and mentally prepared to take appropriate action[24]. It is they who should be the first to react - to call for help if possible, to inform the relevant services of the situation, and upon their arrival to cooperate with them or - at least - not to impede their work.

Active killer – brief characteristics

One of the terms cited in the article is active killer[25] (or active shooter[26]). This is a person (or persons acting in a group) who aims to kill or injure as many people as possible in a designated area, in the shortest possible time[27]. The places of attacks may have a specific meaning for the perpetrator (e.g. the place of his current or former work, educational institutions,

[24] U.S. Department of Homeland Security, *Active Shooter Educational Sheet*, https://www.heritagechristian.net/uploaded/Heritage_Documents/Safety_Security/DHS-Active_Shooter_Educational_Sheet_0.pdf [accessed: 8 VII 2023].

[25] In this article, the author uses the term active killer instead of active shooter. Easier access to firearms makes them the most common tool used by perpetrators of this type of crime in the U.S. In Poland, on the other hand, and in other countries where acquiring a gun requires putting in more effort and incurring a significant financial expenses, cold steel or explosives prepared at home are rather used.

[26] See: J. Stukan, *Szkolni strzelcy. Przewidywanie i zapobieganie morderstwom* (Eng. School shooters. Predicting and preventing murders), Warszawa 2020.

[27] The International Association of Chiefs of Police - Law Enforcement Policy Center, *Active Shooter*, April 2018, https://www.theiacp.org/sites/default/files/2021-07/ActiveShooter2018-UpdatedFormat%2007.16.2021_0.pdf, p. 1 [accessed: 6 VII 2023].

religious centers, cultural facilities, shopping malls). The victims may be random, may also have a symbolic dimension (e.g. children, followers of a particular religion, members of the school community). An active killer can become a person with ties to a place (e.g. a student or pupil, an employee, a former member of the community), but also someone without ties (for whom the symbolism of a place or easy access to it will be important). There is no single profile of the perpetrator or list of characteristics and behaviours that would indicate that someone will start killing. One can only pick out risk factors. Their identification is important because most attacks are not carried out on impulse[28]. Certain events and individual motivations (including real or imaginary wrongs) can lead to thoughts of forcible resolution of the situation, followed by planning and preparation for an attack[29]. For observers (primarily family, friends), the state of crisis and its manifestations may be visible and serve as an alarm signal[30].

As a rule, active killers do not take hostages, do not torture victims, do not negotiate. In the course of an attack, they often move around (both on foot and by means of transport), which can pose an additional danger to bystanders. Some of them, at the end, commit suicide (also in the form of *suicide by cop*, i.e. provoking officers with their behaviour to use weapons) or are deprived of their lives by the services that arrive on the scene or witnesses to the incident. During an attack, perpetrators most often use firearms, in addition to knives, axes, explosives, drones, vehicles. Such incidents are characterised by a tendency to evolve - they often develop in unpredictable, non-schematic ways. In most cases, their course is so dynamic that the services are unable to appear quickly enough, which is why so much depends on the behaviour of participants and witnesses. The tactics adopted by the arriving services and previous prevention efforts also have a significant impact.

[28] C. Guthrie, *Can We Identify the Next Shooter? Preventing Mass Shootings and Active Shooters by Identifying Concerning Behaviors of the Shooter Prior to the Attack*, in: *Security and Society in the Information Age*, K. Maniszewska, P. Piasecka (eds.), Warszawa 2018, pp. 35–43.

[29] K.W. Schweit, *Addressing the Problem of the Active Shooter*, FBI Law Enforcement Bulletin, 7 V 2013, https://leb.fbi.gov/articles/featured-articles/addressing-the-problem-of-the-active-shooter [accessed: 7 VII 2023].

[30] *Public Mass Shootings: Database Amasses Details of a Half Century of U.S. Mass Shootings with Firearms, Generating Psychosocial Histories*, National Institute of Justice, 3 II 2022, https://nij.ojp.gov/topics/articles/public-mass-shootings-database-amasses-details-half-century-us-mass-shootings [accessed: 7 VII 2023].

Factors that make it easy to launch an attack on an educational facility

Factors that make educational facilities (as well as other places with open and semi-open access) an easy target for an active killer are:

- open access, including to the public (lack of control of suppliers, service contractors, pupils, students, interested parties),
- surroundings of facilities (neighborhood of other schools, surrounding buildings),
- unprotected infrastructure elements,
- limited or no control of parking lots and vehicles,
- lack of constant monitoring,
- gathering the school community members in open spaces (during breaks, assemblies, various ceremonies, arrivals and departures by public transport or cars[31]),
- sharing facilities with the community and other bystanders (e.g. swimming pools, sports arenas, halls where cultural events are held, open lectures).

U.S. information policy on security in educational facilities

Due to the scale of the active killer problem in the United States, there are numerous projects to spread information about this threat. As stated in an article that appeared on the anniversary of the Columbine massacre: *The threat of an active shooter attack is rare but very real. We aim to eradicate the "It can't happen to me" mentality and change the way people everywhere respond to armed intruders*[32].

In the materials available on U.S. government websites, safeguarding against an attack by an active killer is seen not only as ensuring physical safety, but also as recognizing certain behaviours in a potential perpetrator that may indicate the risk of dangerous actions. They also describe recommended conduct during the attack, during the assault by services, and after the incident (contact with the media, psychological first aid, dealing with trauma).

[31] This is dangerous because it takes place within a regular and predictable timeframe, which can make it easier to plan an attack.

[32] *Columbine Anniversary: How a Notorious Mass Shooting Forever Changed the Way Americans Go to School*, The Independent, 20 IV 2019, https://www.independent.co.uk/news/world/americas/columbine-anniversary-high-school-shooting-active-shooter-drills-alice-dylan-klebold-eric-harris-a8878741.html [accessed: 6 VII 2023].

There is an Active Shooter Safety Resources tab on the official FBI website[33]. The agency's role is not limited to taking direct action in a crisis situation. It also includes conducting research to identify risk indicators for the use of violence and organising, in conjunction with other units, training to unify and improve response procedures throughout the country. The trainings are addressed to representatives of law enforcement agencies and other stakeholders. In addition, the agency offers assistance with media relations and a program to support victims of crime (Victim Services Division). The FBI also has the Community Relations Unit, a unit responsible for liaising with local communities to develop the best solutions for their safety. Guides are available on how to create emergency response plans for colleges[34] and minimise the consequences, including health, of such incidents[35]. Another government initiative to combat threats is the 911 app[36].

The FBI, in conjunction with other units, regularly publishes reports on incidents involving an active killer[37]. The data presented there are very detailed. They concern the perpetrators (among other things: age, gender, motives for action, criminal history, connections to other persons, actions prior to the high point, tools and weapons used[38]), time and place of attacks (month, day of the week, time, state and specific place), victims (injured/

[33] *Active Shooter Safety Resources*, FBI, https://www.fbi.gov/how-we-can-help-you/safety-resources/active-shooter-safety-resources [accessed: 6 VII 2023].

[34] U.S. Department of Education, U.S. Department of Health and Human Services, U.S. Department of Homeland Security, U.S. Department of Justice, Federal Bureau of Investigation, Federal Emergency Management Agency, *Guide for Developing High-Quality Emergency Operations Plans for Institutions of Higher Education*, 2013, https://www.fbi.gov/file-repository/rems-ihe-guide_508.pdf/view, pp. 75–88 [accessed: 6 VII 2023].

[35] U.S. Department of Homeland Security, *Active Shooter Recovery Guide. August 2017*, https://www.cisa.gov/sites/default/files/publications/active-shooter-recovery-guide-08-08-2017-508.pdf [accessed: 6 VII 2023].

[36] *911*, https://www.911.gov/ [accessed: 6 VII 2023].

[37] Federal Bureau of Investigation, U.S. Department of Justice, *Active Shooter incidents. 20-Year Review...*; Federal Bureau of Investigation, U.S. Department of Justice, *Active Shooter Incidents in the United States in 2020*, https://www.fbi.gov/file-repository/active-shooter-incidents-in-the-us-2020-070121.pdf/view [accessed: 6 VII 2023]; Federal Bureau of Investigation, U.S. Department of Justice, *Active Shooter Incidents in the United States in 2021...*; Federal Bureau of Investigation, U.S. Department of Justice, *Active Shooter Incidents in the United States in 2022...*

[38] The data relates not only to weapons, but also to the use of bulletproof vests, additional devices such as improvised explosive devices, incendiary devices, smoke grenades, tear gas canisters.

killed officers, number of injured persons), involvement of law enforcement and security personnel, participation of citizens, how the incident ended[39].

According to a 2019 Secret Service report, among the motivations perpetrators have are grief and desire for retaliation (against peers, facility staff, other emotional and personal motives), desire to kill, desire to commit suicide, need for fame/publicity, psychotic disorders[40]. Determining dominant motives can be helpful in recognizing risks and identifying risk factors that require intervention.

Properly prepared and executed public campaigns play an important role in ensuring the safety and prevention of active killer threats. They should reach as large an audience as possible and educate, but without striking excessive fear. U.S. government institutions encourage downloading informational materials, making them available and sharing knowledge. The article briefly describes three such projects, chosen for their visibility and potential for implementation in other countries.

"Run, Hide, Fight" - is one of the better-recognized campaigns in the circles interested in security issues, conducted - with some modifications - all over the world[41]. It refers to the FBI's recommended tactics for dealing with an active killer attack. It should not be regarded as a proposal for a sequence of specific actions, but as options to be used depending on the circumstances surrounding the attack. In this tactic, *Run* recommends: leaving personal belongings at the scene, identifying escape routes, avoiding elevators and escalators, informing people you encounter about the threat, contacting an emergency number if possible, informing those responsible for providing security. The *Hide* option recommends: closing the door and barricading it with heavy objects, closing and covering the windows, turning off the lights, muting the phone and staying put until the services arrive. The *Fight* option applies to situations where it is

[39] In the form of suicide of the perpetrator committed before or after the arrival of the services, suicide committed elsewhere, the killing or detaining of the perpetrator by the services or citizens.

[40] U.S. Secret Service National Threat Assessment Center, U.S. Department of Homeland Security, *Protecting America's Schools: A U.S. Secret Service Analysis of Targeted School Violence*, 2019, https://www.secretservice.gov/sites/default/files/2020-04/Protecting_Americas_Schools.pdf, p. 15 [accessed: 9 VII 2023].

[41] *Run, Hide, Fight*, FBI, https://www.fbi.gov/video-repository/run-hide-fight-092120.mp4/view [accessed: 6 VII 2023]. This is one of the initiatives on which the creators of the 4U campaign, developed by the Internal Security Agency's Terrorism Prevention Centre of Excellence, based.

impossible to avoid a direct confrontation with the attacker. You should try to overpower him, using maximum force and available objects (fire extinguishers, chairs, etc.).

"If You See Something, Say Something" - this campaign focuses on two areas, i.e. recognizing signals indicating a threat (not only of a terrorist nature, but also related to an active killer) and reporting them appropriately to the competent authorities[42]. It emphasises the role of bystanders, who are the first to notice alarming signals and alert the services. The goal of this campaign is to increase people's vigilance and interest in their immediate surroundings.

"Don't Name Them" - is an initiative of the FBI and ALERRT Center, which aims to focus the attention of the media, law enforcement not on the perpetrators of criminal acts, but on their victims, survivors, communities affected by the tragedy[43]. This supportive attitude can have a positive impact on the process of dealing with trauma and recovery[44]. Indeed, the problem is that some of the media, instead of pursuing a proper information policy, rely on sensational, unverified information and perpetuate harmful myths and stereotypes.

Physical security of educational institutions

The security system in educational institutions consists of the following elements[45]:

- prevention - its main goal is to reduce the number of threats and increase the likelihood of their detection. Prevention activities include, but are not limited to: preventing violence and cyberbullying among students, taking care of their mental health and the right atmosphere at school, assessing threats and reporting them appropriately;

[42] *If You See Something, Say Something,* U.S. Department of Homeland Security, https://www.dhs.gov/see-something-say-something [accessed: 6 VII 2023].

[43] *Don't Name Them*, ALERRT Center, https://www.dontnamethem.org/ [accessed: 6 VII 2023].

[44] *FBI Designates 61 Active Shooter Incidents in 2021*, FBI, 23 V 2022, https://www.fbi.gov/news/press-releases/fbi-designates-61-active-shooter-incidents-in-2021 [accessed: 6 VII 2023].

[45] Cybersecurity and Infrastructure Security Agency, *K-12 School Security Guide*, 3rd Edition, 2022, https://www.cisa.gov/sites/default/files/2022-11/k12-school-security-guide-3rd-edition-022022-508.pdf, p. 2 [accessed: 17 VII 2023].

- protection and risk mitigation - through, among other things, the use of physical security equipment and technology, the appropriate design of the building and surrounding area, the presence of security personnel, the introduction of security policies and procedures, training and exercising students and staff in these procedures;
- direct response at the time of an incident and the return to a state of relative "normality" and removal of the effects.

Physical security of facilities should serve the purpose of efficient detection (recording signals that something disturbing is happening or may happen soon), delaying the possibility of an attack, appropriate response from bystanders, witnesses and services, in addition to limiting unwanted effects. Solutions recommended for educational institutions are also analysed in terms of cost and the impact they may have on the atmosphere of the place[46]. This means that when selecting solutions to ensure safety, the criterion of effectiveness should not be the only determinant. It is also necessary to take into account their impact on the comfort of the place and ensure that they do not lead to the "besieged fortress" syndrome.

Among the most important security proposals identified and evaluated by CISA are[47]:

- perimeter lighting: low purchase and maintenance cost, probably to have a positive impact on the facility's atmosphere and users' sense of security;
- perimeter barrier (e.g. hedge, decorative fencing, chain links, concrete walls, cinder blocks): varying cost and impact on atmosphere depending on the solution chosen;
- single entrance or a small number of entry points in a perimeter barrier: cost dependent on other architectural elements, likely negative impact on atmosphere;
- facility staff or others assigned to control entrances (full-time or only at certain times): average cost, atmospheric impact may be variable depending on the training of those performing these tasks and their approach;

[46] In the guide prepared by CISA, costs are rated as: low, medium, high or varied, and the impact of solutions as: probably positive, neutral/variable or probably negative.

[47] Based on: Cybersecurity and Infrastructure Security Agency, *K-12 School Security Assessment Tool. Technical Appendix*, https://www.cisa.gov/sites/default/files/2022-11/ssat-technical-appendix-022022-508.pdf [accessed: 17 VII 2023].

- facility staff, volunteers or law enforcement officers patrolling the area: high cost, impact on atmosphere may vary;
- surveillance: expensive to both install and maintain, especially with real-time video tracking. Some establishments install dummy cameras, but there is no guarantee that they act as a deterrent to potential attackers. Surveillance is more often used for evidentiary purposes, that is, when an incident has already occurred. The impact on the atmosphere was considered neutral by the authors of the guide, attention should be paid to the right to privacy;
- road barriers (e.g. lowering gates, concrete posts or barricades filled with water/sand): relatively low cost, impact on atmosphere rather neutral;
- signs on site (e.g. designating school grounds, directing to entrance/exit, notifying of monitoring range, informing of security presence, indicating evacuation routes): relatively low cost;
- good visibility throughout the site to allow a view of what is going on: relatively low cost, the impact on the atmosphere depends on the solution chosen;
- installing locks on all doors and ensuring that they remain locked and bolted at all times (including emergencies): the cost of this solution depends on the option chosen - whether simple key locks or more complex and technologically integrated systems;
- automatic locks, locks activated by detection systems, manual locks, biometric locks, automatic systems operated by key fobs and integrated with intruder detection systems: high cost;
- master key that enables local law enforcement to access a building through locked doors: low cost;
- devices or systems that scan people and/or bags (e.g. handheld/portable metal detectors, magnetometers): varying costs depending on the solution chosen;
- traffic slowing facilities (e.g. speed bumps, curved driveways): low cost;
- alarm boxes or booths to inform law enforcement: depending on the technology used, cost can be high, impact on the atmosphere rather neutral. Be sure to make them accessible to all members of the community (including people with disabilities);
- emergency notification system (e.g. public address system, alerts sent to phones and mailboxes, apps): most schools already have

the capability for such notification, which could reduce set-up and maintenance costs. Such a system should be different from a notification system for example a fire, so that it does not add to the chaos and lead to inappropriate emergency actions;
- physical means of entry control (e.g. turnstile, vestibule): cost and impact on the atmosphere can vary;
- structural features of the building to prevent entry to certain areas (e.g. non-opening windows, bars on windows and doors, protective film to prevent glass from breaking): low cost;
- building design features to prevent the effects of gunshots or other attempts to break items (e.g. bulletproof film on glass, unbreakable glass): cost may be high;
- intrusion detection system (e.g. open door or window alarms): high cost; linking these systems to motion sensors, alarm systems or other technologies makes them even more expensive. Additional costs are associated with the required periodic testing and maintenance. There is a risk of these systems being hacked;
- identification system for employees, students, visitors (e.g. badges, ID cards, including those with a chip, visitor database): this is a simple and cost-free solution, but with some risks if it does not involve any identity control (possibility of badges theft, ID cards, providing false data). The use of identity scanners and verification of people entering the facility would be more complicated and costly;
- gunshot detection system: high cost, neutral impact on the atmosphere (due to minimal visibility);
- interior barriers (e.g. lockable hallway walls) to make it difficult for an intruder to move freely throughout the building: varying costs depending on the solutions chosen;
- thick walls, sturdy doors with locks, panic alarms, i.e. sirens that allow discreet calls for help: varying costs depending on the solutions chosen.

It is important to remember that securing educational institutions is not limited to the main building (classrooms, lecture halls, corridors, toilets, canteen, sports hall, library, secretariat, dean's office) and should involve adjacent areas (playing fields, playgrounds, parking lots). The surroundings of the facility also play an important role. In addition, consideration should be given to ensuring security on school buses (into which unwanted items can easily be brought).

Other security solutions of educational facilities

Solutions that can also affect the safety of educational institutions are:

- training, drills, procedures (e.g. "Asylum") - learned from an early age (in the form of play), and then consolidated and expanded at later stages of education;
- having police in squad cars with balancing equipment (bar cutters, sledgehammers) - this can significantly speed up taking action[48];
- a safe room[49] - a place where you can hide, providing cover from an attacker (it does not guarantee full protection). It's a good idea to equip them with the most necessary items, such as a first aid kit, a landline phone, a list of employees and their contact numbers, water, toiletries, wet wipes, a plan of the building (with evacuation options marked), the ability to charge phones, straps or ropes to help secure swinging doors to the outside, door stops.

There are also controversial proposals. The effectiveness of these is difficult to assess, and their impact on the atmosphere in the facilities may be negative. These include:

- no backpacks are allowed to be brought - students may only carry small bags with personal belongings, plastic bags with clothes for sports activities, boxes of food. All bags brought should be searched before entering[50];
- guns for teachers - a solution suggested by supporters of the right to own guns[51]. Restricting access to firearms (both official access and illegal access is an issue) for potential attackers is a contentious matter not only in the United States.

[48] Cybersecurity and Infrastructure Security Agency, Interagency Security Committee, *Planning and Response to an Active Shooter. An Interagency Security Committee Policy and Best Practices Guide*, 2021 Edition, https://www.cisa.gov/sites/default/files/2022-11/Planning%20and%20Response%20to%20an%20Active%20Shooter_2021.pdf, p. 15 [accessed: 9 VII 2023].

[49] Ibid., pp. 6-7.

[50] *USA: Dzieci nie mogą przyjść do szkoły z plecakiem* (Eng. USA: Children can't come to school with a backpack), "Kwestie bezpieczeństwa", Rzeczpospolita, 5 V 2023, https://www.rp.pl/spoleczenstwo/art38432501-usa-dzieci-nie-moga-przyjsc-do-szkoly-z-plecakiem-kwestie-bezpieczenstwa [accessed: 17 VII 2023].

[51] *Co piąty pedagog w USA popiera pomysł uzbrojenia nauczycieli* (Eng. One in five educators in the U.S. supports the idea of arming teachers), Rzeczpospolita, 1 VI 2023, https://edukacja.rp.pl/za-granica/art38557971-co-piaty-pedagog-w-usa-popiera-pomysl-uzbrojenia-nauczycieli [accessed: 17 VII 2023].

The choice of solutions to ensure the safety of the school community and bystanders should take into account the individual circumstances of the institution - depend on its needs, budget, previous experience. Introducing some of them without prior needs analysis misses the point, while others seem necessary now. None of the solutions mentioned will be effective if they are not properly applied and integrated, and people are not properly trained. The security of educational (and non-educational) facilities is a product of the physical security measures in place, as well as awareness of threats, knowledge of procedures, and the ability to respond appropriately. A gap in this system can have tragic consequences.

Best security practices and recommendations for the security of Polish educational institutions

The recommendations were made on the basis of solutions used in the United States and other sources (including analyses of specific cases of active killer attacks and an online course prepared by the Internal Security Agency's Terrorism Prevention Centre of Excellence[52]).

- Conducting training, drills, implement procedures - taking appropriate action quickly in the event of an attack by an active killer depends on the correct response of witnesses to the incident. Chances increase when they are aware, sensitive to suspicious behaviour, able to report their observations to the appropriate authorities[53]. Poland lacks an integrated educational program to sensitise people to these issues, and the problem itself is often ignored (according to the belief that since such an attack has not happened so far, there is no need to prepare for it). If such training is organised, it is generally on the basis an individual decision of the management of a given institution. It is worth noting that training should concern not only pupils or students, but also school staff (if only in terms of receiving a report of a threat of assault and reacting to suspicious packages and parcels), parents (behavioural

[52] *Chciałbyś być antyterrorystą?* (Eng. Would you like to be an anti-terrorist?), https://learning.tpcoe.gov.pl/ [accessed: 9 VII 2023]. Students and employees of the Faculty of Political and Security Sciences at Nicolaus Copernicus University in Toruń gained access to this course in 2023. More than 100 people have been trained.

[53] C. Guthrie, *Can We Identify the Next Shooter?...*, p. 42.

symptoms to watch out for, where to seek help for the child). Referring here to the cases from Pabianice and Barczewo mentioned in the introduction, it should be said that training in this form can be conducted, but it should be preceded by talks held at the facility, including presentation of procedures, discussion of psychological aspects of attacks. As Krzysztof Danielewicz rightly points out:

> The necessity of training itself is not disputed by anyone, but the problem is the way it is conducted. In some cases, training companies try to faithfully recreate the atmosphere of such a threat, shooting plastic bullets at teachers and students, for example. In others, artificial blood, recorded sounds imitating shooting or the screams of children and teenagers are used. Parents of children argue against this type of training, saying that instead of lowering the risk of being harmed in an attack, it causes students to shy away from school for fear of being killed[54].

- Having updated building plans (electronic and hard copy), contact information for selected people, make them available to the relevant services (it is worth considering the following beforehand: how to evacuate people with disabilities? How to proceed in case the main evacuation routes are blocked? Which places can be good shelters? How can the environment be informed of the danger and that it is already safe?).
- Introducing university guards who can play a supportive role to the services and staff of the university[55]. Their task would be to regularly patrol the university grounds, report suspicious activity to the services, but also receive reports from the student community regarding emergency situations. Members of these guards should be equipped with radio communications equipment and receive professional medical training in qualified first aid.

[54] K. Danielewicz, *Mankamenty w systemie bezpieczeństwa placówek oświatowych oraz procedury bezpieczeństwa – teoria i praktyka* (Eng. Shortcomings in the security system of educational institutions and security procedures – theory and practice), Security in practice, https://securityinpractice.eu/mankamenty-w-systemie-bezpieczenstwa-placowek-oswiatowych-oraz-procedury-bezpieczenstwa-teoria-i-praktyka/ [accessed: 7 VII 2023].

[55] See: T. Białek, *Czy uczelnie są bezpieczne? ppłk rez. dr Tomasz Białek - Collegium Civitas #40* (Eng. Are universities safe? Lt. Col. Tomasz Białek, PhD – Collegium Civitas #40), YouTube, 20 IX 2022, https://www.youtube.com/watch?v=QNN6oHpm6oY&ab_channel=ProjectSAFETY [accessed: 15 VIII 2023].

- Monitor the network and report suspicious activity[56]- as proven in U.S. government reports, attacks by an active killer are generally preceded by signals directed at the environment (both online and face-to-face) directly or in a veiled manner. Failure to respond to them can encourage a potential perpetrator to carry out the action. An example of a situation during which witnesses reacted quickly to disturbing words and behaviour was the attack at Charles University in Prague in December 2023[57]. Had it not been for their proper attitude, there could have been even more casualties (15 people died and 25 were injured)[58].
- Introducing training in first aid classes on the principles of dealing with bleeding (or increase the scope of such training on a similar basis to Tactical Combat Casualty Care, TCCC), since most victims of an active killer die from blood loss.
- Avoiding, in the event of an attack by an active killer, the use of fire alarms[59] and designated evacuation sites, which can be a trap for the fleeing[60].
- Introducing restricted access to facilities and monitor entry-exit (e.g. with a chip in the ID card or badge). This will not fully solve

[56] U.S. Secret Service, National Threat Assessment Center, U.S. Department of Homeland Security, *Mass Attacks in Public Spaces 2016-2020*, https://www.secretservice.gov/sites/default/files/reports/2023-01/usss-ntac-maps-2016-2020.pdf, p. V [accessed: 9 VII 2023].

[57] K. Jaworska, *Czechy: Strzelanina na uniwersytecie w Pradze. Kilkanaście ofiar śmiertelnych* (Eng. The Czech Republic: Shooting at a university in Prague. Several fatalities), Polsat News, 21 XII 2023, https://www.polsatnews.pl/wiadomosc/2023-12-21/czechy-strzelanina-na-uniwersytecie-kilka-ofiar-smiertelnych/ [accessed: 21 XII 2023].

[58] "At around 3 p.m., police were already in the area. They got a signal that David K., a former student at the Faculty of History and a current student at the Faculty of Arts at Charles University in Prague, was going to Prague for a lecture, that he wanted to take his own life at around 2 p.m., that he was armed, and that he might be dangerous. The police then directed their forces to the Faculty of Arts, but it turned out that he opened fire (...) at the Faculty of Philosophy". See: *Strzały na uniwersytecie w Pradze. Sprawca miał wcześniej zabić ojca. Policja bada też zabójstwa młodego mężczyzny i dziecka* (Eng. Shots fired at a university in Prague. The perpetrator allegedly killed his father earlier. Police are also investigating the murders of a young man and a child), TVN24, 21 XII 2023, https://tvn24.pl/swiat/czechy-praga-strzelanina-na-terenie-uniwersytetu-zabici-i-ranni-st7630568 [accessed: 21 XII 2023].

[59] Cybersecurity and Infrastructure Security Agency, Interagency Security Committee, *Planning and Response to an Active Shooter*..., p. 13.

[60] Ibid., p. 18.

the problem, as the card may be stolen and the perpetrator himself may have the entitlement to use it. To some extent, however, it can prevent the entry of unauthorised persons and allow for a quick response.

- Cooperation with the media, training of spokespersons - the media should not only report on the incident, but also educate on the proper rules of conduct. As an example of such information, we can point to the Crisis Communication Book prepared by the Government Centre for Security team[61]. Indeed, as Adam Lankford and James Silver have noted, attackers are often motivated to kill and injure large numbers of people by the publicity it will bring them. Some try to exceed the number of people killed by their predecessors[62]. In cases of school shootings, perpetrators often cite Dylan Klebold and Eric Harris.
- Taking into account the role of social media and responding efficiently to the content published in it, which is especially true for materials recommended to children and young people[63].
- Authorities and services should be sensitive to upcoming symbolic dates (e.g. Adolf Hitler's birthday, the Columbine bombing, the attack on the World Trade Center), but also to the timing of meetings, graduation ceremonies and school balls.
- Considering the role played by prevention, identifying earlier warning signs, such as: problems with discipline and with legal representatives, experiencing bullying and cyberbullying, mental health problems, including depression and suicidal thoughts, drug use, alcohol use, dysfunctional home environment[64]. This is

[61] Rządowe Centrum Bezpieczeństwa, *Księga Komunikacji Kryzysowej 2017. Podstawy zarządzania informacją w kryzysie* (Eng. The Crisis Communication Book 2017. The basics of information management in crisis), Serwis Rzeczypospolitej Polskiej, https://www.gov.pl/web/rcb/ksiega-komunikacji-kryzysowej [accessed: 29 VII 2023].

[62] A. Lankford, J. Silver, *Why Have Public Mass Shootings Become More Deadly? Assessing How Perpetrators' Motives and Methods Have Changed Over Time*, "Criminology & Public Policy" 2020, vol. 19, no. 1, pp. 40–41, https://doi.org/10.1111/1745-9133.12472.

[63] I. Tomaszewska, *Rekomendacje YouTube'a dla dzieci – broń, strzelaniny i mordercy* (Eng. YouTube recommendations for children – guns, shooting and murderers), Demagog, 10 VII 2023, https://demagog.org.pl/analizy_i_raporty/rekomendacje-youtubea-dla-dzieci-bron-strzelaniny-i-mordercy/ [accessed: 29 VII 2023].

[64] U.S. Secret Service National Threat Assessment Center, U.S. Department of Homeland Security, *Averting Targeted School Violence: A U.S. Secret Service Analysis of Plots Against*

relevant not only in the context of an active killer, but also other destructive attitudes[65]. Expulsion from school or university is not the solution to the problem. The glorification of extremist ideologies that promote violence, white supremacy, the use of hate speech, reference to the characters of killers or terrorists who have attacked in schools, fascination with weapons and violence is worrying. In the case of abnormal or suspicious behaviour, educational institutions should intervene as soon as possible before it escalates. The best chance of spotting such behaviour is in the close social environment - other students or pupils, teachers, parents. As part of the "Safety is the most important thing" project, the Centre for Security Studies and Education of the University of Wrocław, together with the Internal Security Agency's Terrorism Prevention Centre of Excellence, organised an information and training expert conference[66]. The main recipients of the project were the staff of the Wrocław Education Office. This is in line with both the ministerial objectives of improving the skills of personnel from the education sector and the mission of the Internal Security Agency's Terrorism Prevention Centre of Excellence, which was to promote appropriate security attitudes.

- Creating procedures for reporting alarming signals - these should ensure the safety of the person reporting, while allowing efficient and reasonable action to be taken.

There are relevant questions in the context of securing educational institutions in Poland: are the services, especially front-line officers,

School, 2021, https://www.secretservice.gov/sites/default/files/reports/2021-03/USSS%20Averting%20Targeted%20School%20Violence.2021.03.pdf, p. 50 [accessed: 9 VII 2023].

[65] Recently, there has been an increase in mental and psychological problems among Polish youth, especially after the COVID-19 pandemic. See: J. Dymecka, *Psychospołeczne skutki pandemii COVID-19* (Eng. Psychosocial effects of the pandemic), "Neuropsychiatria i Neuropsychologia" 2021, vol. 16, no. 1–2, pp. 1–10. https://doi.org/10.5114/nan.2021.108030; L. Myszka-Strychalska, *Pokolenie koronawirusa jako spuścizna po pandemii COVID-19(?) – próba charakterystyki* (Eng. Coronavirus generation as a legacy from the COVID-19 disease pandemic(?) – an attempt to characterise), "Podstawy Edukacji. Na jakie ważne dziś pytania szukamy odpowiedzi?" 2022, vol. 15, pp. 161–186. https://doi.org/10.16926/pe.2022.15.12.

[66] *Bezpieczeństwo jest najważniejsze – szkolnictwo i administracja pub.* (Eng. Security is the most important thing - education and public administration), https://uwr.edu.pl/wydarzenia/konferencje-eksperckie-bezpieczenstwo-jest-najwazniejsze-szkolnictwo-i-administracja-publiczna/ [accessed: 9 VII 2023].

adequately prepared to respond to an active killer[67]? Are drills conducted in educational institutions with the participation of service representatives? Does the topic of the active killer come up during prevention talks?

In the context of service training, it is worth mentioning that the issue of the active killer is addressed in specialised courses for police officers who intervene against aggressive and dangerous persons, as well as for police officers carrying out arrests of dangerous criminals[68].

No less important is the cooperation of the services (police, firefighters, municipal police, secret services) both with schools and universities, as well as with administrative bodies, employees of psychological and family counselling centres, etc. Such cooperation (involving, for example, the exchange of information) increases the chance of detecting the threat and responding even before the danger occurs. As Danielewicz emphasises: *The problem lies in the lack of awareness that dangerous situations have not occurred not because the school has security systems, but because it is lucky and no one has chosen the school as a potential target of attack*[69].

Contrary to appearances, the most expensive solutions are not considered by experts to be the most effective. Experts also point out that a facility may have state-of-the-art safeguards, but if, for example, a control at the entrance to the building fails or a threat is ignored by witnesses, these security features will fail. Therefore, ensuring the security of educational facilities requires a comprehensive approach, working with community members, services, professional companies.

Summary

The article does not exhaust the subject of securing educational facilities against active killer attacks. An individual assessment of these facilities

[67] A. Krasa, *Postępowanie policjantów w przypadku ataków tzw. aktywnego zabójcy (wybrane elementy)* (Eng. The conduct of police officers in the case of so-called active killer (selected elements)), "Kwartalnik Policyjny" 2018, no. 3 (46), pp. 117–119; D. Władysiak, *Aktywny strzelec. Taktyka działania zespołu interwencyjnego – policja,* (Eng. Active shooter. Intervention team tactics- police), "Kwartalnik Policyjny", 2018, no. 4 (47), pp. 9–11.

[68] *Plan szkoleń i kursów specjalistycznych* (Eng. Plan for training and specialised courses), Szkoła Policji w Katowicach, http://katowice.szkolapolicji.gov.pl/spk/informacje-o-szkole/plany-szkolen-i-kursow [accessed: 7 VII 2023].

[69] K. Danielewicz, *Przeżyć szkołę. Bezpieczeństwo w szkole. Teoria i praktyka* (Eng. Surviving school. School safety. Theory and practice), Warszawa 2021, p. 106.

would show that different conditions exist in each of them, both in technical and environmental contexts. The significantly lower number of incidents involving this type of perpetrator in Poland compared to the United States does not mean that the problem can be marginalised. Educational institutions (e.g. as part of health and safety training) may be the right place to teach best practices in recognizing and responding to potentially dangerous situations.

What changes are likely to take place in the sphere of security of educational institutions? It can be assumed that the security of most of them will remain at the same level they have been at for years. A reason for change could be, as mentioned earlier, a dangerous incident involving an active killer, or the introduction of binding guidelines and recommendations by the ministry responsible for education[70]. This is because it seems that without top-down instructions, the problem will continue to be marginalised, in the belief that there are more important issues than an "imaginary" threat. Pressure from parents, teachers, lecturers, pupils, students and others for whom security in educational institutions is a priority can contribute to the creation of appropriate security procedures. In the current difficult situation internally (polarisation of society, radicalisation, increase in the scale of mental problems occurring in society) and externally (threats from Russia, Belarus or other actors), the need to create and implement these procedures is even more urgent and important.

Bibliography

Danielewicz K., *Przeżyć szkołę. Bezpieczeństwo w szkole. Teoria i praktyka* (Eng. Surviving school. School safety. Theory and practice), Warszawa 2021.

Dymecka J., *Psychospołeczne skutki pandemii COVID-19* (Eng. Psychosocial effects of the pandemic), "Neuropsychiatria i Neuropsychologia" 2021, vol. 16, no. 1–2, pp. 1–10. https://doi.org/10.5114/nan.2021.108030.

Gorgoń R., *Zabezpieczenie szkół przed zagrożeniami* (Eng. Securing schools against threats), "Kontrola Państwowa" 2021, no. 4, pp. 123–130. https://doi.org/10.53122/ISSN.0452-5027/2021.1.35.

[70] R. Gorgoń, *Zabezpieczenie szkół przed zagrożeniami* (Eng. Securing schools against threats), "Kontrola Państwowa" 2021, no. 4, pp. 123–130. https://doi.org/10.53122/ISSN.0452-5027/2021.1.35.

Guthrie C., *Can We Identify the Next Shooter? Preventing Mass Shootings and Active Shooters by Identifying Concerning Behaviors of the Shooter Prior to the Attack*, in: *Security and Society in the Information Age*, K. Maniszewska, P. Piasecka (eds.), Warszawa 2018, pp. 35-43.

Krasa A., *Postępowanie policjantów w przypadku ataków tzw. aktywnego zabójcy (wybrane elementy)* (Eng. The conduct of police officers in the case of so-called active killer (selected elements)), "Kwartalnik Policyjny" 2018, no. 3 (46), pp. 117–119.

Lankford A., Silver J., *Why Have Public Mass Shootings Become More Deadly? Assessing How Perpetrators' Motives and Methods Have Changed Over Time*, "Criminology & Public Policy" 2020, vol. 19, no. 1, pp. 37–60. https://doi.org/10.1111/1745-9133.12472.

Myszka-Strychalska L., *Pokolenie koronawirusa jako spuścizna po pandemii COVID-19(?) – próba charakterystyki* (Eng. Coronavirus generation as a legacy from the COVID-19 disease pandemic(?) – an attempt to characterise), "Podstawy Edukacji. Na jakie ważne dziś pytania szukamy odpowiedzi?" 2022, vol. 15, pp. 161–186. https://doi.org/10.16926/pe.2022.15.12.

Stukan J., *Szkolni strzelcy. Przewidywanie i zapobieganie morderstwom* (Eng. School shooters. Predicting and prevetning murders), Warszawa 2020.

Władysiak D., *Aktywny strzelec. Taktyka działania zespołu interwencyjnego – policja*, (Eng. Active shooter. Intervention team tactics- police), "Kwartalnik Policyjny", 2018, no. 4 (47), pp. 9–11.

Internet sources

911, https://www.911.gov/ [accessed: 6 VII 2023].

Antyterroryści wtargnęli do szkoły w Pabianicach i zaczęli strzelać w sufit. "Trzęsłam się ze strachu" (Eng. Anti-terrorists burst into a school in Pabianice and started shooting at the ceiling. "I was shaking with fear"), Gazeta.pl, 19 VI 2019, https://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/7,114883,24916353,antyterrorysci-wtargneli-do-szkoly-w-pabianicach-i-zaczeli-strzelac-html?fbclid=IwAR3k3RDSROizgvWomU92oqmwArlfoszalRNnSlB3e3eYupLaOElAWTDMTqM [accessed: 8 VII 2023].

Atak na szkołę. Burmistrz odwołał dyrektor szkoły po upozorowanym ataku na placówkę (Eng. School attack. The mayor dismissed the school's principal after a simulated attack on the facility), Serwis Samorządowy PAP, 5 XII 2019, https://samorzad.pap.pl/kategoria/edukacja/atak-na-szkole-burmistrz-odwolal-dyrektor-szkoly-po-upozorowanym-ataku-na [accessed: 8 VII 2023].

Bezpieczeństwo jest najważniejsze – szkolnictwo i administracja pub. (Eng. Security comes first – education and public administration), https://uwr.edu.pl/wydarzenia/konferencje-eksperckie-bezpieczenstwo-jest-najwazniejsze-szkolnictwo-i-administracja-publiczna/ [accessed: 9 VII 2023].

Białek T., *Czy uczelnie są bezpieczne? ppłk rez. dr Tomasz Białek - Collegium Civitas #40* (Eng. Are universities safe? Lt. Col. Tomasz Białek, PhD – Collegium Civitas #40), YouTube, 20 IX 2022, https://www.youtube.com/watch?v=QNN6oHpm6oY&ab_channel=ProjectSAFE-TY [accessed: 15 VIII 2023].

Chciałbyś być antyterrorystą? (Eng. Would you like to be an anti-terrorist), https://learning.tpcoe.gov.pl/ [accessed: 9 VII 2023].

Co piąty pedagog w USA popiera pomysł uzbrojenia nauczycieli (Eng. One in five educators in the U.S. supports the idea of arming teachers), Rzeczpospolita, 1 VI 2023, https://edukacja.rp.pl/za-granica/art38557971-co-piaty-pedagog-w-usa-popiera-pomysl-uzbrojenia-nauczycieli [accessed: 17 VII 2023].

Columbine Anniversary: How a Notorious Mass Shooting Forever Changed the Way Americans Go to School, The Independent, 20 IV 2019, https://www.independent.co.uk/news/world/americas/columbine-anniversary-high-school-shooting-active-shooter-drills-alice-dylan-klebold-eric-harris-a8878741.html [accessed: 6 VII 2023].

Columbine High School shootings, Encyclopedia Britannica, 16 II 2023, https://www.britannica.com/event/Columbine-High-School-shootings [accessed: 8 VII 2023].

Cybersecurity & Infrastructure Security Agency, *K-12 School Security Guide*, 3rd Edition, 2022, https://www.cisa.gov/sites/default/files/2022-11/k12-school-security-guide-3rd-edition-022022-508.pdf [accessed: 17 VII 2023].

Cybersecurity and Infrastructure Security Agency, *K-12 School Security Assessment Tool. Technical Appendix*, https://www.cisa.gov/sites/default/files/2022-11/ssat-technical-appendix-022022-508.pdf [accessed: 17 VII 2023].

Czechowska-Derkacz B., *Z siekierą na egzaminatora* (Eng. With an axe at the examiner), Tygodnik Przegląd, 24 VI 2002, https://www.tygodnikprzeglad.pl/siekiera-na-egzaminatora/ [accessed: 8 VII 2023].

Danielewicz K., *Mankamenty w systemie bezpieczeństwa placówek oświatowych oraz procedury bezpieczeństwa – teoria i praktyka* (Eng. Shortcomings in the security system of educational institutions and security procedures – theory and practice), Security in practice, https://securityinpractice.eu/mankamenty-w-systemie-bezpieczenstwa-placowek-oswiatowych-oraz-procedury-bezpieczenstwa-teoria-i-praktyka/ [accessed: 7 VII 2023].

Don't Name Them, ALERRT Center, https://www.dontnamethem.org/ [accessed: 6 VII 2023].

Edukacja w roku szkolnym 2022/2023 (wyniki wstępne) (Eng. Education in the 2022/2023 school year (preliminary results)), Serwis Rzeczypospolitej Polskiej, https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5488/21/1/1/edukacja_w_roku_szkolnym_2022-2023-wyniki_wstepne.pdf [accessed: 8 VII 2023].

FBI Active Shooter Safety Resources, FBI, https://www.fbi.gov/how-we-can-help-you/safety-resources/active-shooter-safety-resources [accessed: 6 VII 2023].

FBI Designates 61 Active Shooter Incidents in 2021, FBI, 23 V 2022, https://www.fbi.gov/news/press-releases/fbi-designates-61-active-shooter-incidents-in-2021 [accessed: 6 VII 2023].

Federal Bureau of Investigation, U.S. Department of Justice, *Active Shooter Incidents 20-Year Review, 2000-2019*, https://www.fbi.gov/file-repository/active-shooter-incidents-20-year-review-2000-2019-060121.pdf/view [accessed: 8 VII 2023].

Federal Bureau of Investigation, U.S. Department of Justice, *Active Shooter Incidents in the United States in 2020*, https://www.fbi.gov/file-repository/active-shooter-incidents-in-the-us-2020-070121.pdf/view [accessed: 6 VII 2023].

Federal Bureau of Investigation, U.S. Department of Justice, *Active Shooter Incidents in the United States in 2021*, https://www.fbi.gov/file-repository/active-shooter-incidents-in-the-us-2021-052422.pdf/view [accessed: 8 VII 2023].

Federal Bureau of Investigation, U.S. Department of Justice, *Active Shooter Incidents in the United States in 2022*, https://www.fbi.gov/file-repository/active-shooter-incidents-in-the-us-2022-042623.pdf/view [accessed: 8 VII 2023].

If You See Something, Say Something, U.S. Department of Homeland Security, https://www.dhs.gov/see-something-say-something [accessed: 6 VII 2023].

Jaworska K., *Czechy: Strzelanina na uniwersytecie w Pradze. Kilkanaście ofiar śmiertelnych* (Eng. Czech Republic: Shooting at a university in Prague. Several fatalities), Polsat News, 21 XII 2023, https://www.polsatnews.pl/wiadomosc/2023-12-21/czechy-strzelanina-na-uniwersytecie-kilka-ofiar-smiertelnych/ [accessed: 21 XII 2023].

Plan szkoleń i kursów specjalistycznych (Eng. Plan for training and specialised courses), Szkoła Policji w Katowicach, http://katowice.szkolapolicji.gov.pl/spk/informacje-o-szkole/plany-szkolen-i-kursow [accessed: 7 VII 2023].

Postrzelił 11-letnią uczennicę i woźną, zdetonował w szkole ładunki wybuchowe. Były uczeń prawomocnie skazany (Eng. He shot an 11-year-old student and a janitor. He detonated explosives at the school. Former student legally convicted), TVN24, 13 VI 2023, https://tvn24.pl/pomorze/brzesc-kujawski-strzelal-do-dzieci-w-szkole-zdetonowal-kilka-ladunkow-wybuchowych-byly-uczen-prawomocnie-skazany-7172537 [accessed: 8 VII 2023].

Public Mass Shootings: Database Amasses Details of a Half Century of U.S. Mass Shootings with Firearms, Generating Psychosocial Histories, National Institute of Justice, 3 II 2022, https://nij.ojp.gov/topics/articles/public-mass-shootings-database-amasses-details-half-century-us-mass-shootings [accessed: 7 VII 2023].

Run, Hide, Fight, FBI, https://www.fbi.gov/video-repository/run-hide-fight-092120.mp4/view [accessed: 6 VII 2023].

Rządowe Centrum Bezpieczeństwa, *Księga Komunikacji Kryzysowej 2017. Podstawy zarządzania informacją w kryzysie* (Eng. The Crisis Communication Book 2017. The basics of information management in crisis), Serwis Rzeczypospolitej Polskiej, https://www.gov.pl/web/rcb/ksiega-komunikacji-kryzysowej [accessed: 29 VII 2023].

Schweit K.W., *Addressing the Problem of the Active Shooter*, FBI Law Enforcement Bulletin, 7 V 2013, https://leb.fbi.gov/articles/featured-articles/addressing-the-problem-of-the-active-shooter [accessed: 7 VII 2023].

Strzały na uniwersytecie w Pradze. Sprawca miał wcześniej zabić ojca. Policja bada też zabójstwa młodego mężczyzny i dziecka (Eng. Shots fired at a university in Prague. The perpetrator allegedly killed his father earlier. Police are also investigating the murders of a young man and a child), TVN24, 21 XII 2023, https://tvn24.pl/swiat/czechy-praga-strzelanina-na-terenie-uniwersytetu-zabici-i-ranni-st7630568 [accessed: 21 XII 2023].

Szkolnictwo wyższe (Eng. The higher education), Serwis Rzeczypospolitej Polskiej, https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/szkolnictwo-wyzsze [accessed: 8 VII 2023].

The International Association of Chiefs of Police - Law Enforcement Policy Center, *Active Shooter*, April 2018, https://www.theiacp.org/sites/default/files/2021-07/ActiveShooter2018-UpdatedFormat%2007.16.2021_0.pdf [accessed: 6 VII 2023].

Tomaszewska I., *Rekomendacje YouTube'a dla dzieci – broń, strzelaniny i mordercy* (Eng. YouTube recommendations for children – guns, shooting and murderers), Demagog, 10 VII 2023, https://demagog.org.pl/analizy_i_raporty/rekomendacje-youtubea-dla-dzieci-bron-strzelaniny-i-mordercy/ [accessed: 29 VII 2023].

U.S. Department of Education, U.S. Department of Health and Human Services, U.S. Department of Homeland Security, U.S. Department of Justice, Federal Bureau of Investigation, Federal Emergency Management Agency, *Guide for Developing High-Quality Emergency Operations Plans for Institutions of Higher Education*, 2013, https://www.fbi.gov/file-repository/rems-ihe-guide_508.pdf/view [accessed: 6 VII 2023].

U.S. Department of Homeland Security, *Active Shooter Educational Sheet,* https://www.heritagechristian.net/uploaded/Heritage_Documents/Safety_Security/DHS-Active_Shooter_Educational_Sheet_0.pdf [accessed: 8 VII 2023].

U.S. Department of Homeland Security, *Active Shooter Recovery Guide*, August 2017, https://www.cisa.gov/sites/default/files/publications/active-shooter-recovery-guide-08-08-2017-508.pdf [accessed: 6 VII 2023].

U.S. Department of Homeland Security, Cybersecurity and Infrastructure Security Agency, Interagency Security Committee, *Planning and Response to an Active Shooter. An Interagency Security Committee Policy and Best Practices Guide*, 2021, https://www.cisa.gov/sites/default/files/2022-11/Planning%20and%20Response%20to%20an%20Active%20Shooter_2021.pdf [accessed: 9 VII 2023].

U.S. Secret Service National Threat Assessment Center, , Department of Homeland Security, *Averting Targeted School Violence: A U.S. Secret Service Analysis of Plots Against School*, 2021, https://www.secretservice.gov/sites/default/files/reports/2021-03/USSS%20Averting%20Targeted%20School%20Violence.2021.03.pdf [accessed: 9 VII 2023].

U.S. Secret Service, National Threat Assessment Center, U.S. Department of Homeland Security, *Mass Attacks in Public Spaces 2016-2020*, https://www.secretservice.gov/sites/default/files/reports/2023-01/usss-ntac-maps-2016-2020.pdf [accessed: 9 VII 2023].

U.S. Secret Service, National Threat Assessment Center, , U.S. Department of Homeland Security, *Protecting America's Schools: A U.S. Secret Service Analysis of Targeted School Violence*, 2019, https://www.secretservice.gov/sites/default/files/2020-04/Protecting_Americas_Schools [accessed: 9 VII 2023].

USA: Dzieci nie mogą przyjść do szkoły z plecakiem. (Eng. USA: Children can't come to school with a backpack), "Kwestie bezpieczeństwa", Rzeczpospolita, 5 V 2023, https://www.rp.pl/spoleczenstwo/art38432501-usa-dzieci-nie-moga-przyjsc-do-szkoly-z-plecakiem-kwestie-.bezpieczenstwa [accessed: 17 VII 2023].

Zasada K., *Brutalnie zamordował macochę. Młodociany zabójca z Chełma na wolności* (Eng. He brutally murdered his stepmother. Juvenile killer from Chełm at large), RMF24, 10 VII 2023, https://www.rmf24.pl/regiony/warszawa/news-brutalnie-zamordowal-macoche-mlodociany-zabojca-z-chelma-na-,nId,6893565#crp_state=1 [accessed: 10 VII 2023].

Zasada K., *To miało być polskie Columbine. Znamy szczegóły planu niedoszłego zamachu w warszawskim technikum* (Eng. It was supposed to be a Polish Columbine. We know the details of the plan for a would-be assassination attempt at a Warsaw technical school), RMF24, 5 II 2020, https://www.rmf24.pl/fakty/polska/news-to-mialo-byc-polskie-columbine-znamy-szczegoly-planu-niedosz,nId,4307829#crp_state=1 [accessed: 8 VII 2023].

Katarzyna Amrozy, PhD

Assistant Professor at the Faculty of Political Science and Security Studies, Nicolaus Copernicus University in Toruń. Graduate of postgraduate studies in terrorism and hybrid threats at Collegium Civitas. Her main research interests concern the Polish uniformed services and their organisational culture, contemporary terrorism and security education.

Contact: amrozy@umk.pl

REVIEW ARTICLES / REVIEWS

Terrorism – Studies, Analyses, Prevention, 2024, no. 6: 459–463
CC BY-NC-SA 4.0
https://doi.org/10.4467/27204383TER.24.030.20250

Review

Jarosław Cymerski, Contemporary security formation in the face of terrorist threats[1]

Marek Cupryjak
Institute of Political and Security Sciences,
University of Szczecin
https://orcid.org/0000-0003-1244-9852

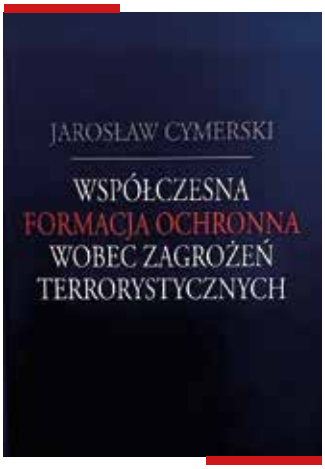

For many years, Jarosław Cymerski has been professionally involved in issues related to providing security for protected people and facilities. In the publication entitled *Contemporary security formation in the face of terrorist threats* he undertook – on the example of the Government Protection Bureau and then the State Protection Service – to characterise the transformations and phenomena associated with the activities of a contemporary security formation in countering terrorist and criminal threats

[1] J. Cymerski, *Współczesna formacja ochronna wobec zagrożeń terrorystycznych* (Eng. Contemporary security formation in the face of terrorist threats), Warszawa 2023, Oficyna Wydawnicza ASPRA, 342 p.

affecting the security of protected persons and facilities. The activities of these formations have been analysed historically and psychologically, as well as in terms of their impact on protected persons, objects and the public's sense of security.

The book consists of an introduction, four chapters, an ending and a bibliography. It is also accompanied by a list of tables, abbreviations, expert biographies and attachments. The layout of the content is problem-chronological, which allowed to show the multidimensionality of the presented phenomena related to the activities of protective formations.

In the first chapter entitled *The terrorist threats against persons and objects subject to statutory protection* the author defined and characterised the contemporary terrorism. Cymerski sees it as the resultant of a number of factors, including rapid and radical social changes, technological development and an increasing number of areas experiencing political, economic and migration crises. Accordingly, he divides the sources of terrorist threats into political (resulting from the diversity of political views and interests), social and religious (concerning strong interactions of different religions followers). The history of attacks carried out since the beginning of the twentieth century on protected persons highlights the scale of the challenges faced by security formations. It is also true for national services, as Poland takes part in the activities of the international anti-terrorist coalition, and its territory has been recognised by terrorist organisations as a potential target for attacks.

In the following chapter, entitled *Characteristics of the anti-terrorist system of the Republic of Poland*, the author pointed out counter-terrorism legislation that was the basis for the introduction of *the Act of 10 June 2016 on anti-terrorist activities*[2] and listed the specific objectives of *the National Anti-Terrorism Programme 2015-2019* corresponding to the different phases of crisis management in Poland. The chapter discusses the alert levels and phases of operations defined in the cited act as well as the organisation of the anti-terrorist system of the Republic of Poland at all its levels (strategic, operational, tactical). For each of them, the entities of the system and the basic activities that these entities undertake are indicated. The issue of the special use of firearms as a specific entitlement for entities carrying out counter-terrorist activities is very important. The author asks

[2] Consolidated text of Journal of Laws of 2024, item 92.

whether it is possible to use firearms in every situation, which, according to the applicable principles expressed in *the Act of 24 May 2013 on means of direct coercion and firearms*[3], should be done in a way causing the least possible damage. It follows from the practice of protective actions that only the physical elimination of the assailant is effective. The author points to the need for new legal solutions defining the powers of the State Protection Service officers to specific use of firearms.

In the third chapter, entitled *the Government Protection Bureau (BOR) and then the State Protection Service (SOP) in terrorist activities – comparative characteristics*, the author described the formations in those aspects that affect the implementation of counter-terrorist operations. He presented the legal basis for the functioning of the security services and their organisations, and outlined the differences between the officer powers of the two formations to, among other things, the aforementioned use of direct coercion means and firearms, as well as to carry out preventive actions and operational-recognition activities.

The most valuable and, at the same time, the most extensive part of the monograph is the fourth chapter entitled *Contemporary protective formation in the face of terrorist threats – research conducted by the diagnostic survey method*. It presents the assumptions for the research process, research methods, criteria for the selection of expert groups and their categories. The main objective of the author's research was to identify the scale of terrorist threats in European Union countries and to diagnose the effectiveness of changes introduced in the anti-terrorist system of the Republic of Poland after the attacks on the World Trade Center in 2001. Moreover, the research was used to find out the position of protected persons towards the obligation to provide protection and the scope of its limitations, to assess the preparation of the Government Protection Bureau and its successor – the State Protection Service – for the implementation of the protection activities against terrorist threats. On this basis, the author has prepared a proposal of such a way of functioning the contemporary security formation, so that its actions are adequate and proportional to the dynamically changing threats that may occur to persons and objects statutorily covered by protection. Respondents answered questions on the formation of the level of terrorist threat in the European Union countries, systemic solutions in the field of counteracting and combating terrorism,

[3] Consolidated text of Journal of Laws of 2024, item 383.

the obligation to provide protection and the scope of its limitations, the place of contemporary protection formation in the structure of the state security system, the scope of its statutory tasks and forms of action, powers to use means of direct coercion and firearms, as well as to conduct operational-recognition activities. In addition, the research concerned the required competencies of security formation officers, directions for its development and elements of the training process.

A limitation of the study that may be questionable is the lack of presentation of how the given answers are valued. The author indicates that despite attempts to eliminate the problems associated with this, the intended objective was not achieved. It was considered that the only solution to make the research reliable would be to value these responses equally. This involved the assumption that such an approach could contribute to an error in the research process, understood as a "discrepancy between the actual and the explained state" or as a "discrepancy between reality and its perception in human consciousness".

The research conducted by Cymerski is unique for its choice of respondents, among other reasons. It included representatives of authorities (as persons under protection while serving in office), security experts representing the world of science and representatives of the state security system entities supervised by the minister responsible for internal affairs and administration, the minister of national defence, as well as representatives of secret service. The innovativeness of this research is also due to the fact that the analysis of the obtained results allowed an in-depth diagnosis of the current state of conducted protection activities. On their basis, the author presented postulates concerning the principles of a contemporary security formation, taking into accounts its place in the structure of the state security system, the scope of tasks, forms of action, powers, elements of the training process and directions of its development. Cymerski's proposals are worth supporting and implementing into the state security system.

In the ending of the reviewed study, the author referred to the formulated hypotheses and the results of their verification in the research process. He indicated that the assumed objective has been fulfilled.

The high substantive level of the publication is also due to the interesting analysis of the literature, netographic sources and documents. The literature used in the monograph is extensive, up-to-date

and comprehensive. The book by Cymerski stands out for the current content. There is no book on the publishing market in which the reader can find so much relevant information on security and the activities of security formations. It is worth mentioning that publications devoted to this issue, terrorism as multifaceted phenomenon affecting societies and the importance of security services, secret service and counter-terrorism have been of great interest for years. This is due to the need to share the experiences of secret service related to combating security threats on a national and international scale. The book by Jarosław Cymerski is valuable publication for those interested in this issue, students of national and internal security, students of military schools and academies, as well as police and other services officers.

Assoc. Prof. Marek Cupryjak,
Professor at the University of Szczecin

Associate professor in security sciences, retired police lieutenant-colonel. Assistant professor at the Department of Security Studies of the Institute of Political Science and Security Studies of the Faculty of Social Sciences, University of Szczecin. Graduate of the Faculty of Law and Administration, University of Szczecin. He has been professionally involved in counter-terrorism issues for more than 20 years. He is an author, co-author and scientific co-editor of publications on crisis management. His interests also include the tactics of counter-terrorism operations. Co-author of a nationwide professional development programme on the introduction of a police negotiation system. He has completed numerous specialist courses outside Poland, among others in the United States, and anti-terrorist training with representatives of the security services of European Union countries.

Contact: marek.cupryjak@usz.edu.pl

Terrorism – Studies, Analyses, Prevention, 2024, no. 6: 465–470
CC BY-NC-SA 4.0
https://doi.org/10.4467/27204383TER.24.031.20251

Review

Katarzyna Maniszewska, Towards a New Definition of Terrorism: Challenges and Perspectives in a Shifting Paradigm[1]

Paulina Piasecka

Terrorism Research Center,
Collegium Civitas

https://orcid.org/0000-0003-3133-8154

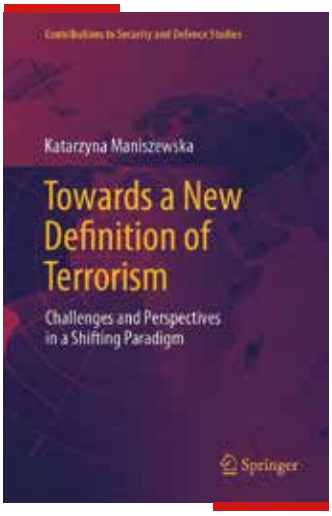

Katarzyna Maniszewska's book *Towards a New Definition of Terrorism: Challenges and Perspectives in a Shifting Paradigm* results from research on the complex and evolving nature of terrorism. The author looked at the challenges of defining and countering this phenomenon in the context of a shifting paradigm, with a peculiar focus on state-sponsored terrorism. She posed two hypotheses concerning, firstly, the need to define a new legal framework to adapt the law to the changing nature of terrorism, including the aforementioned

[1] K. Maniszewska, *Towards a New Definition of Terrorism: Challenges and Perspectives in a Shifting Paradigm*, series: Contributions to Security and Defence Studies, Cham 2024, Springer, IX, 152 p. https://doi.org/10.1007/978-3-031-58719-1. At the time of preparing this review, the book was not available in Polish.

state-sponsored terrorism, and, secondly, the possibility of developing patterns useful in combating terrorism based on the analysis of the history of the phenomenon.

The author used several research methods: literature review, case studies and interviews with experts in various fields. However, it should be noted that she did not explicitly state the criteria she used to select these experts. Instead she described in detail the interview procedure, the analysis of which provides interesting conclusions on the contemporary perception of the terrorist threat and the multifaceted approach to defining the phenomenon of terrorism.

In the literature review, the author used a precise and reviewable selection of sources, citing both scientific papers and legal acts (e.g. European Union directives) and reports from organisations such as Institute for Economics and Peace (it publishes the Global Terrorism Index, among others) or the RAND Corporation[2]. The researcher referred to publications by people representing two different schools of terrorism research. Representatives of the school of research known as orthodox terrorism studies include Brian M. Jenkins, Walter Laqueur, Audrey K. Cronin, Martha Crenshaw, Bruce Hoffman, Albert J. Jongman, Robert A. Pape, David C. Rapoport, Marc Sageman i Alex P. Schmid. The critical terrorism studies approach, on the other hand, is represented by, among others: Priya Dixit, Conor Gearty, Aleksandra Gasztold, Jeroen Gunning, Richard Jackson, Gilles Kepel, Marie Breen Smyth and Jacob L. Stump.

The author also cited the results of her previous research, focusing in particular on the Red Army Faction (Rote Armee Fraktion, RAF) in Germany. The inclusion of this part of the researcher's achievements highlighted her extensive knowledge and long-term commitment to considering the terrorist threat and thus gave the publication a unique dimension. Another noteworthy aspect is the inclusion of other Polish research. In doing so, the book considers perspectives that may not be widely known in English-speaking academia. Considering the above, it should be emphasised that the literature review in Katarzyna Maniszewska's book is extensive and diverse, covering a wide range of sources and perspectives.

[2] Founded in 1948, it is an American think-tank and independent non-profit research organisation. Provides research and analyses in the fields of security, health, education, sustainable development. Quoted after: https://www.rand.org/about.html [accessed: 13 VIII 2024] – editor's note.

The book is divided into seven chapters. The introduction outlined the research objectives, questions and hypotheses. In it, the author emphasised the need for new legal frameworks that take into account the changing paradigm of terrorism and the importance of analysing historical patterns in order to disseminate knowledge about possible new strategies for counter-terrorism. The chapter also provides detailed information on the research methodology, its schedule and limitations.

In the second chapter, entitled *One Man's Terrorist*, the researcher referred to Palestinian leader Yasser Arafat's famous speech to the UN General Assembly in 1974. The issues of definitional ambiguity around the phenomenon of terrorism are related to the relativity of its perception, indicated in the speech, reflected in the statement: *One man's terrorist is another man's freedom fighter*. In this chapter the researcher discussed the definitional problems related to the term "terrorism", by reviewing its definitions used in academia, international institutions and legal systems of selected countries. She also analysed the relationship between the media and terrorism. She highlighted that terrorist groups, in order to achieve their goals of intimidating governments and populations of countries, must use the mass media to report on their activities. In this context, she pointed to the need for the media to draw up internal codes of ethics, such as those of the BBC or the international guidelines of UNESCO and the Council of Europe, and apply them to the coverage of terrorist incidents.

In chapter three, entitled *Shifting Paradigm of Terrorism*, the author focused on the stages in the development of terrorism and pointed to parallels between the modus operandi of contemporary terrorists and modus operandi of perpetrators active in 20th century. She used the RAF as a case study to illustrate the evolution of the terrorist group, the way in which states support its activities and to show the similarities between historical and contemporary terrorist tactics. This chapter also discusses the question of whether the Russian Federation should be recognised as a state sponsor of terrorism in relation to its actions in Ukraine (such a decision was taken by the European Parliament in November 2022).

The next chapter, entitled *Countering Terrorism: Key Challenges and Proposed Solutions*, was devoted to the most important challenges in the fight against international terrorism. In it, the author analysed the major obstacles to effective counter-terrorism, both at the national and international level, such as: the links between terrorism with organised crime (e.g. arms, drugs, people trafficking, people smuggling), the lack

of common definition of terrorism, its transnational nature, wars and armed conflicts, the imbalance between ensuring the security of citizens and guaranteeing the protection of their freedoms, human rights, privacy and the rule of law. She also discussed the potential trade-offs necessary in creating a widely accepted definition of terrorism, which could prove very helpful in developing common mechanisms to combat it.

In chapter five, entitled *Descriptive Matrix Proposal*, the researcher presented her own proposal for solution to help combat terrorism – a descriptive matrix to assess whether an act can be classified as terrorist. At the outset, she identified five *sine qua non* conditions. These include: intention, ideological motivation, illegality, psychological effect, and violence. If the act meets these conditions, further qualification of the act is carried out using a descriptive matrix. The matrix is made up of blocks containing the following indicators, which enable the act to be classified: number of victims, area of the perpetrator's action, nature of the action (ad hoc or systemic), type of perpetrator, illegality. It also contains corresponding descriptors that can be used in development of principles for responding to threats. The solution was tested in among others the Wagner Group, which the author classified as a terrorist organisation on the basis of an analysis of its activities carried out with the help of the described matrix.

Chapter six refers to interviews with 20 experts in the field of security studies, terrorism and international relations, including the most important contributors to the national discourse on terrorism, such as Bruce Hoffman, Gilles Kepel and Conor Gearty. The author chose to quote the experts' statements in full, which shows the reader a wide range of opinions on the definition of terrorism, state-sponsored terrorism and the challenges of combating it. The final interview was conducted with Chat GPT, a large AI language model, which cognitively was the right decision given the prospects of using artificial intelligence in national and international security systems.

In the seventh and final chapter, the author included the conclusions of the research and expressed her belief that it confirmed her hypotheses. From both a cognitive and a utilitarian point of view, new legal frameworks are needed, which should reflect the changing paradigm and not ignore state-sponsored terrorism. In addition, the analysis of the development of terrorism on the basis of historical events has helped to establish patterns that may prove useful in the future in the fight against this phenomenon.

In concluding the thesis, the author emphasised the need to develop a new approach to defining terrorism and the potential of the descriptive matrix as a tool to assist in this task. She pointed out that the proposed matrix is only the starting point for further work on the final version, developed through broad academic consensus and international cooperation.

The reviewed publication offers a comprehensive analysis of the challenges of defining and combating terrorism, but there are a few areas where broader explication could have enriched it. The author has focused primarily on case studies from Europe and the Middle East, with only some references to Africa and Asia. A more global approach, including more examples from Latin America, South Asia and other regions, could provide a more comprehensive understanding of the diverse manifestations of terrorism worldwide.

In addition, it should be noted that the descriptive matrix is an innovative and potentially useful tool. Thus, the ways and methods of its use will be extremely interesting, as not all of them have been included in the publication. For example, one could consider how the matrix will be used by different stakeholders in their tasks, such as law enforcement, policy makers, and scientists, and what are the potential challenges and limitations associated with its application in real-world scenarios?

The publication also refers to the potential use of artificial intelligence in increasing the effectiveness of counteracting terrorism. A deeper critical reflection on this issue, particularly in terms of the ethical implications of using this tool, including in surveillance, profiling and other counter-terrorism methods, in national and international security systems, would allow for a balanced discussion of the benefits and risks of using this technology.

In conclusion, the book of Katarzyna Maniszewska, *Towards a New Definition of Terrorism: Challenges and Perspectives in a Shifting Paradigm* is a comprehensive analysis of the changing nature of terrorism and the challenges of defining and countering it. The mixed methodological approach used in the book, combining historical analysis, interviews with experts and the innovative proposal for a descriptive matrix, represents a valuable contribution to the field of terrorism studies. The author's emphasis on the need for a new legal framework, the establishment of international cooperation and a deeper understanding of the root causes of terrorism provides guidance on the direction of future research and policy development to counter and combat this phenomenon. The reviewed

publication is a milestone in terrorism research, but does not exhaust the subject. It therefore remains to be hoped that the author will continue her inquiries related to this issue.

Paulina Piasecka, PhD

Doctor of social sciences in the discipline of security sciences, expert in hybrid warfare, international terrorism and information warfare. Director of the Terrorism Research Center of Collegium Civitas, deputy head of the Information Analysis Center of Collegium Civitas. She worked in the Unit for Countering Terrorist Threats of the Department of Public Security of the Ministry of the Interior and Administration as a chief specialist. She also served as the head of the Non-Military Security Unit of the National Security Bureau. She was a scholarship holder of the United States Government International Visitor Leadership programme in the area of cyber security. She is author, co-author and co-editor of numerous publications on security and information analysis. Creator of the educational channel "Niebezpieczne Tematy Doktor Piaseckiej" (Dangerous Topics according to Dr. Piasecka) on YouTube.

Contact: paulina.piasecka@civitas.edu.pl

Terrorism – Studies, Analyses, Prevention, 2024, no. 6: 471–475
CC BY-NC-SA 4.0
https://doi.org/10.4467/27204383TER.24.032.20252

Review

Bruce Hoffman, Jacob Ware, God, Guns, and Sedition. Far-Right Terrorism in America[1]

Katarzyna Maniszewska

Terrorism Research Center,
Collegium Civitas

https://orcid.org/0000-0002-8021-8135

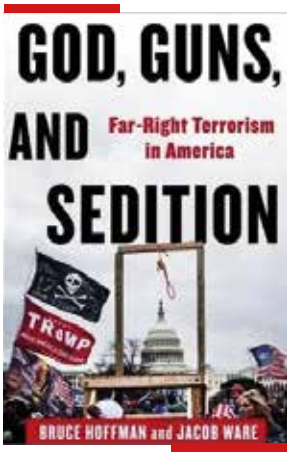

The authors of the reviewed monograph are researchers of terrorism in the context combating this phenomenon. Bruce Hoffman, who has been researching extremism and the development of terrorism for over 40 years, a long-time expert at the RAND Corporation[2], is a professor at Georgetown University. Hoffman is the author of the book *Inside Terrorism* published by Columbia University Press (third edition in 2017). Jacob Ware is an assistant professor at the Walsh School of Foreign Service

[1] B. Hoffman, J. Ware, *God, Guns, and Sedition. Far-Right Terrorism in America*, Columbia University Press 2024, 448 p. At time of review writing the book was not available in Polish.

[2] Founded in 1948, this American think tank and independent non-profit research organisation conducts research and analysis in the areas of security, health, education, and sustainable development. Source: https://www.rand.org/about.html [accessed: 13 VIII 2024] – editor's note.

at Georgetown University. Both authors are also associated as researchers with the Council on Foreign Relations[3].

The reviewed book was published as part of the Council on Foreign Relations Book series by Columbia University Press. The reviewed publication is 448 pages long, including an extensive bibliography (pages 255-411) and an index of names and terms. The publication consists of a preface and 9 chapters:

1. *Accelerationism Reborn*
2. *Battle Plan*
3. *Race War*
4. *Armed and Dangerous*
5. *Leaderless Resistance*
6. *Racism Rekindled*
7. *The Movement Goes Global*
8. *American Carnage*
9. *Countering Far-Right Terrorism*.

From the first chapter, the authors take the reader through the history of right-wing extremism and terrorism in the United States. The starting point is the storming of the Capitol on 6 January 2021, introducing a comparison of the symbolism of the images with *The Day of the Rope* from the novel *The Turner Diaries* by white supremacist William L. Pierce (published under penname Andrew Macdonald). The authors show how the actions of right-wing extremists, ironically, fit into the strategy of accelerationism and revolution straight from Marx and Engels' *Communist Manifesto*.

The researchers cite interesting statistics showing how acceptance of the use of violence for political purposes has been growing in the US, on both sides of the political spectrum. One of the cited examples is a 2021 study conducted by the University of Maryland and "The Washington Post", the results of which indicate that a third of Democrats and slightly more Republicans agreed that violence for political purposes is "somewhat justified". The data showing political radicalisation is compared with statistics on firearms - the US is home to approx. 4% of the world's population, and at the same time US citizens own (private property, not state resources) 40% of firearms globally - 400 million weapons, about 121 per 100 citizens.

[3] Founded in 1921, an American, independent non-profit organisation, think tank and publisher. It deals with international politics and the role of the United States in the world. Source: https://www.cfr.org/about [accessed: 13 VIII 2024] – editor's note.

In the following chapters, the authors show how right-wing extremism and terrorism are not a new phenomenon, and in their current form, their roots can be traced back to the 1970s: *Far from being an unfortunate symptom of today's society, the development of this threat has been systematically planned by lineage of violent, far-right extremists who have sought to project their hateful and antidemocratic views of the world into American society*[4].

The second chapter presents the neo-Nazi and white supremacist movement, and the authors show that the stereotypical image of a neo-Nazi as an uneducated person, often from the lower classes, does not always correspond to reality. The aforementioned William Luther Pierce, anti-Semite, considered one of the main ideologists of the movement, the founder of the extremist organisation National Alliance, had a doctorate in physics, graduated from prestigious studies, and even lectured for a while.

The third chapter details the history of the trial of white supremacists from Fort Smith, accused of plotting to overthrow the government. All the conspirators were acquitted, which, as Kathleen Belew, an American historian, quoted in the work, wrote was like a green light for violence by right-wing extremists[5].

Chapter four examines right-wing armed groups, from the Ku Klux Klan to David Koresh's cult and the story of the Waco siege in Texas, in which cult members tragically set fire to the Mount Carmel complex in which they had barricaded themselves. This is one example of the link between right-wing extremism, fanaticism, and conspiracy theories.

Chapter five examines the radicalisation of Timothy McVeigh and the 1995 Oklahoma City bombing, which killed 168 people and injured nearly 700. The chapter concludes with an introduction to the presidency of Barack Obama. The election of a non-white person to the presidency in 2008 for the first time, combined with difficult economic conditions resulting from the recession, provided fertile ground for a new chapter in the history of right-wing violence in the United States.

This thread is developed in chapter six, in which the problem of right-wing extremism is presented in a broader global context, discussing, among others, the attacks in Norway in 2011 and in the USA in Oak Creek in 2012. The authors analyse the factors contributing to radicalisation,

[4] B. Hoffman, J. Ware, *God, Guns, and Sedition...*, p. 11.

[5] Ibid., p. 60.

including the development of social media, pointing to the media aspect of terrorism and the axes of the narrative of right-wing extremists (among them the migration crisis - especially in Europe - and racism and hatred towards African-American - in the USA).

Analysing examples of increasingly radical narratives, the researchers present the history and background of subsequent attacks – in the USA: Charlottesville (2017), Pittsburgh (2018), El Paso (2019) and in New Zealand: Christchurch (2019). The authors show how terrorists "inspire" each other and, thanks to social media, they seem to have a sense of belonging to a broad group (even though they act alone). Hoffman and Ware point out that social media gives extremists the opportunity to speak directly to people susceptible to radicalisation.

Chapter eight takes up the topic of conspiracy theories and uses the COVID-19 pandemic as an example to show how conspiracy theories are spreading, reinforcing radicalisation on the right side of the political spectrum. It also points out to the role of political leaders in this process, as exemplified by Donald Trump's statements quoted in the book. This part also shows how the QAnon movement gained popularity by capitalising on hate speech narratives. This part of the book ends with a detailed description of the events of 6 January 2021, aligning with the first chapter.

The final, ninth chapter presents recommendations for decision-makers. Hoffman and Ware point out that fighting domestic terrorism may be even more difficult than terrorism from "abroad". The recommendations are divided into three parts: a) short-term (including an appropriate regulatory framework), b) medium-term (including strengthening civil society) and c) long-term (aimed at rebuilding unity and counteracting social polarisation).

In the reviewed publication, the authors present in a comprehensive and well documented manner the history, development and modus operandi of right-wing extremists and terrorists, their mutual connections, inspirations, and conspiracy theories that serve as a kind of ideological glue for the fragmented movement. They also point to the role of social media as a factor that has accelerated the development of extremism at a "supersonic speed." Although the authors address the subject of the far right in their work, certain observations regarding radicalisation processes seem to be universal for extremism in a broad sense, regardless of the ideology behind it.

God, Guns, and Sedition. Far-Right Terrorism in America is certainly a valuable read for terrorism researchers. It presents a cross-sectional history of extremist movements in the US, organising the knowledge available so far in various sources, while showing how radicalisation progresses and what factors strengthen it. Among the numerous titles devoted to right-wing extremism that have appeared in the US in recent years[6], reviewed publication stands out for its comprehensive and practical approach.

The book can be recommended to state administration employees responsible for the strategic level of the Anti-Terrorist (AT) system in the Republic of Poland, especially in the context of analysing the systemic conclusions related to responding to the growth of polarisation and radicalisation presented in the monograph. The book would also be very useful for students. It is therefore hoped that its Polish edition will soon be available.

Katarzyna Maniszewska, PhD

Doctor of Humanities, with a Master's degree in German philology and a Master's degree in journalism and social communication. Expert on terrorism and member of the Scientific Council of the Centre for Research on Terrorism at Collegium Civitas. Since 2010, lecturer at this university. In her research work she deals with issues related to terrorism and political extremism, addressing political science and media studies.

Contact: katarzyna.maniszewska@civitas.edu.pl

[6] Examples: E. Reeve, *Black Pill. How I Witnessed the Darkest Corners of the Internet Come to Life, Poison Society, and Capture American Politics*, Atria Books 2024; B.F. Walter, *How Civil Wars Start. And How to Stop Them*, Crown 2022; M. Browning, T. Browning, *The Hate Next Door. Undercover within the New Face of White Supremacy*, Sourcebooks 2023; D. Neiwert, *The Age of Insurrection. The Radical Right's Assault on American Democracy*, Melville House 2023.

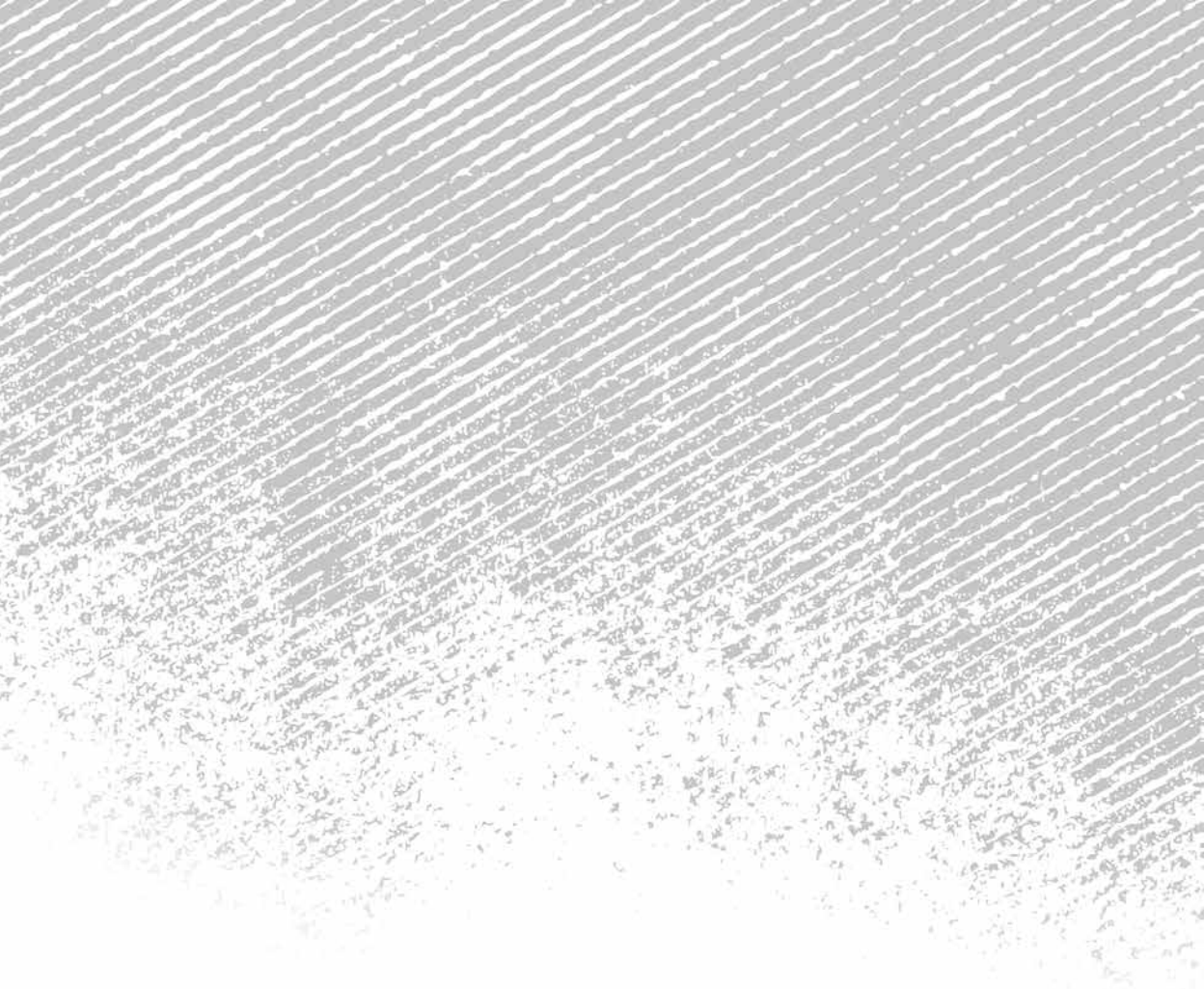

AWARDED THESES

Terrorism – Studies, Analyses, Prevention, 2024, no. 6: 479–497
CC BY-NC-SA 4.0
https://doi.org/10.4467/27204383TER.24.033.20253

Article

Shaping public perception of surveillance – proposed solutions[1]

Bartosz Bochyński

Independent author

https://orcid.org/0009-0002-4180-2395

Abstract

The article presents proposals for actions aimed at shaping the desired perception of surveillance by Polish citizens. It addresses the following issues: the terminology of operational control and the public perception of specific concepts covering surveillance issues, the impact of trust in the special services and the institutions supervising them on the public's approach to the issue of surveillance, and the level of the public awareness of security. The article cites the results of a survey conducted by the author in 2023 and an analysis of material on surveillance and its public perception. Based on these, solutions are proposed to raise public awareness of the need for specific security activities.

Keywords

surveillance, security, antiterrorism, special services

[1] The article is based on a bachelor's thesis entitled *Shaping public perception of surveillance as part of increasing the effectiveness of anti-terrorist activities*, defended at the Faculty of National Security of the War Studies University in Warsaw. The author used excerpts from chapters 2. and 4. and Appendix 1. The thesis was awarded in the 13th edition of the competition of the Head of the Internal Security Agency for the best doctoral, master's or bachelor's thesis concerning state security in the context of intelligence, terrorist, economic threats.

Introduction

The emergence of information about further powers or surveillance tools used by state institutions intensifies public debate on this issue. A large number of articles, programmes and speeches then appear, outlining the shortcomings and inadequacies of such activities[2]. This leads to misunderstanding and sometimes even conflict between the public and the services responsible for state security.

A manifestation of this conflict is society's opposition to regulations authorising the services to use surveillance methods. Analysing the available materials in Polish and English, it can be seen that articles describing the negative sides and effects of surveillance predominate, while those taking into account its positive aspects are missing. This makes it difficult to obtain reliable, neutral information. Statements by experts attempting to present the benefits of surveillance activities are met with criticism, including accusations of being unrealistic, failing to see the negatives or long-term effects. There is also a lack of publications on issues related to shaping the public's perception of such activities.

The article uses a survey targeting Polish citizens over the age of 18, with varying levels of education and representing different backgrounds, including but not limited to academia and those related to the critical infrastructure of the state. The survey was prepared using the Google Forms application and conducted online in 2023. Sixty people took part in the survey.

The aim of this article is to present the problems associated with the negative public perception of surveillance and to present solutions that would enable this perception to be positively altered, thereby increasing the effectiveness of counter-terrorism operations carried out using surveillance methods.

[2] See: *Polska: Zmiany w ustawie o policji rażąco naruszają prawa człowieka* (Eng. Poland: Amendments to the Police Act grossly violate human rights), Amnesty International, 29 I 2016, https://www.amnesty.org.pl/polska-zmiany-w-ustawie-o-policji-ra%C5%BC%C4%85co-naruszaj%C4%85-prawa-cz%C5%82owieka/ [accessed: 21 VII 2024].

Connotations of the notion of surveillance

One of the problems related to operational control is that the introduction of new legislation broadening the powers of the services in this area is accompanied, as already mentioned, by unfavourable media coverage. A plethora of negative information, without a counterbalance of positives, creates an aversion to these solutions in society. The presentation of the disadvantageous aspects of operational control is often associated with the use of the term surveillance. Aleksandra Kustra stated rightly that the Polish word *inwigilacja* denoting surveillance has a strong pejorative connotation, as it is most often associated with oppression, the actions of authoritarian and totalitarian states, where the information obtained is used for political control and manipulation of society[3].

In Poland, the experience of several decades of the communist system, in which the state apparatus and the methods it used were associated with oppression, is to some extent responsible for the sceptical attitude towards surveillance activities. In the period of the People's Republic of Poland, information obtained by means of operational work, including correspondence control or wiretapping[4], was used for political purposes. Consequently, in Poland, surveillance is colloquially associated with activities aimed primarily at society and threatening individual freedom.

In a survey conducted by the author, 90% of respondents answered that the notion of surveillance had negative overtones for them (of which 55% strongly negative and 35% rather negative). In response to a closed multiple-choice question about what they associate the notion of surveillance with, respondents were significantly more likely to indicate that it is associated with control of society (55% to a very large extent and 37% to a large extent) and oppression (20% to a very large extent and 42% to a large extent) than with watching over the security (17% to a very large extent and 28% to a large extent) – (Figure 1). The original Latin word *invigilare* meant to follow, observe or supervise, as well as to watch over

[3] A. Kustra, *Inwigilacja – podstawowe znaczenia* (Eng. Surveillance – basic meanings), in: *Społeczeństwo inwigilowane w państwie prawa* (Eng. Surveillance society under the rule of law), P. Chrzczonowicz, V. Kwiatkowska-Darul, K. Skowroński, Toruń 2003, pp. 9-11.

[4] T. Ruzikowski, *Instrukcje pracy operacyjnej aparatu bezpieczeństwa (1945–1989)* (Eng. Instructions for operational work of the security apparatus (1945-1989)), Warszawa 2004, p. 93.

someone or something and to be concerned about someone[5]. The results show that the term surveillance is more often associated negatively.

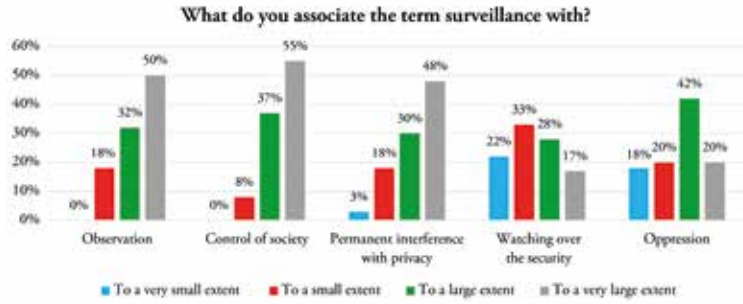

Figure 1. Associations related to the concept of surveillance.

Source: own elaboration.

As Krzysztof Chmielarz notes, the negative connotation of the term is a phenomenon that is rather present in public debate and in the public mind. In legal terminology it has a neutral meaning due to the specificity of legal jargon[6]. It can be assumed that replacing this word with another one without a pejorative connotation would allow for a more substantive dialogue on this type of operational activity. However, the associations indicated by the respondents with the word surveillance confirm that changing the perception of this issue is a difficult task.

Operational control is a specialist term less frequently used in public discourse than surveillance. In order to find a neutral (unmarked) and more commonly used substitute in everyday language to describe this set of activities, one would have to look for words that are frequently used and that refer to a similar conceptual scope. A good example might be the English word *surveillance,* which in addition to operational control in the sense

[5] P. Tomczyk, D. Mider, J. Grzegorczyk, *Inwigilacja elektroniczna jako metoda pozyskiwania informacji – ewaluacja i prognozy* (Eng. Electronic surveillance as a method of obtaining information – evaluation and forecasts), "Studia Politologiczne" 2019, vol. 54, D. Mider (ed.), p. 260. https://doi.org/10.33896/SPolit.2019.54.10.

[6] K. Chmielarz, *Prawo do prywatności a bezpieczeństwo wewnętrzne państwa. Kontrola operacyjna i dane telekomunikacyjne w kontekście inwigilacji społeczeństwa* (Eng. The right to privacy and state internal security. Operational control and telecommunications data in the context of public surveillance), Warszawa 2020, p. 78.

of data collection is also commonly used to describe the phenomenon of observation as well as video and digital monitoring systems. This may lead to the conclusion that the effective promotion of the word monitoring as a colloquial term for covert operational activities, including operational control, would make it possible to mitigate their negative public perception.

The respondents' answers to the closed question show that they overwhelmingly majority (85%) consider digital monitoring in public places as a tool for improving security rather than restricting freedom (15%). At the same time, 31% of respondents strongly believe and 26% tend to believe that monitoring in public places does not infringe on their right to privacy. This indicates that the use of the word monitoring in the context of operational control could draw the public's attention to the positive aspect of these activities and emphasise their impact on security - as is the case with video monitoring systems. To achieve this, it would be necessary to implement social projects with elements promoting operational control activities under the name of monitoring, which could help to create a counterbalance to the public's negative perception of the word surveillance.

Changing public perceptions of surveillance and the special services is difficult, especially for those who experienced repression and abuse by the communist security organs. After the fall of communism, there was a lack of action to repair the image of the services, which makes it all the more important to conduct information campaigns on the subject. They should be directed above all to young people, who not only constitute the future personnel of the Polish special services, but will also shape the environment in which these services will operate.

Trust in and oversight of special services

The desirable state of affairs would be for the public to have full confidence in the special services of its own state. However, this is difficult to achieve even in very aware societies such as Israel's[7]. Democratic governments have therefore created mechanisms to oversee the operation of the special services to protect the public from abuse. The public needs to know that

[7] An excerpt from the bachelor's thesis, on which this article was based, was devoted to providing examples of societal approaches to surveillance in states in different regions of the world, including Israeli society.

such control exists and is effective in order to be able to build a high level of trust in these services. However, independent oversight, inter alia on the issue of operational control, does not necessarily prevent the effective work of officers. This is also confirmed by the example of Israel.

In attempting to analyse the problem, it may be noted that it is not the activities themselves that are part of operational and reconnaissance activities pose the problem, but precisely the lack of effective control over them. In a substantive way, it is usually voiced by those who realise the importance of security and the role of the special services in ensuring it and are far from taking away the powers of operational control from the services. Wojciech Klicki of the Panoptykon Foundation stated that: (...) *when we talk about control over the services, we are not talking about taking away some powers from them,* (...) *so that they are not effective. What we are talking about is that the activities they carry out should be monitored, supervised by someone from the outside*[8].

Respondents overwhelmingly stated that the special services are effective in obtaining information relevant to state security, with 20% considering these activities very effective and 60% considering them rather effective.

When asked in a closed multiple-choice question about in which of the indicated aspects related to intelligence collection they consider the special services to be trustworthy, more than half of the respondents considered that in all of them (Figure 2).

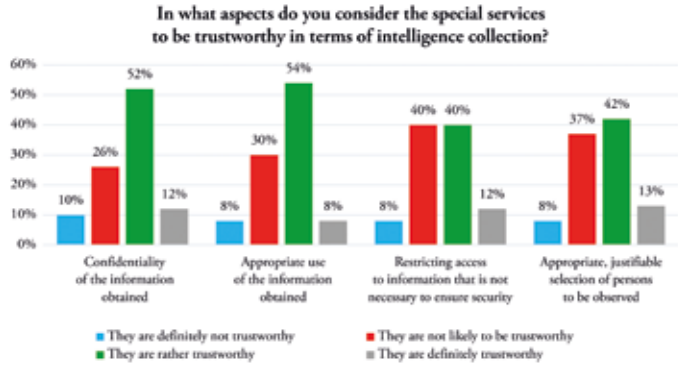

Figure 2. Trust in the special services in the field of intelligence collection.

Source: own elaboration.

[8] *Podsumowanie roku: czy 2022 r. był dobry dla wolności i prywatności?* (Eng. Summary of the year: was 2022 a good year for freedom and privacy?), YouTube, 12 I 2023, https://www.youtube.com/watch?v=TE-9QrbdDwA [accessed: 4 V 2023].

The expansion of surveillance powers, particularly concerning actions on a massive scale, however, requires far greater trust on the part of the public and a belief that these powers will be used for the sole purpose of providing security. The public must be aware that it is not they who are being targeted, but rather individuals who pose a serious threat to the security of the state. The concept of *nontargets*[9] is one of the key factors in ensuring that the public does not oppose the broad powers of their state's secret services. Among those who took part in the survey, 23% definitely and 48% rather fear that information collected about them during surveillance activities could be used against them even if they did not pose a threat to public security. This attitude makes it difficult to introduce the concept in Poland.

The conditions for developing awareness of *nontargets* can be created by adequate control to prevent operational actions being directed against the wrong people. External oversight of the services, particularly in the area of operational control, is a means of reducing the public's fear of this type of operational and reconnaissance activity and of preventing abuse more effectively. Control should be exercised by bodies or institutions that enjoy public confidence. The simplest and most obvious solution is control of the special services by their own internal units. However, this requires a very high level of public trust in the service in question as a whole institution and, as indicated earlier, unfortunately, both in Poland and in most countries, this is not high enough to rely on their self-control alone.

The specific nature of the activities of the special services means that operational work is classified and requires the secrecy of information. However, independent oversight can be carried out in a way that ensures both privacy and confidentiality of operations. It is essential that this control is exercised by appropriate state institutions, such as parliamentary and judicial bodies, which would have access to classified information of a certain classification and would be able to ensure an appropriate level of control while maintaining secrecy. In the case of Poland, these include the Council of Ministers and the Sejm's Special Services Committee.

[9] See: S.A. Duke, *Nontargets: Understanding the Apathy Towards the Israeli Security Agency's COVID-19 Surveillance*, Surveillance & Society, 5 III 2021, https://ojs.library.queensu.ca/index.php/surveillance-and-society/article/view/14271 [accessed: 20 VI 2024]. https://doi.org/10.24908/ss.v19i1.14271. The article presents a formulation referring to the peculiar attitude of Israeli society, stemming from the awareness that it is not the target of the state special services.

However, research conducted by the Centre for Public Opinion Research (CBOS) shows that only 32% of surveyed Poles trust the government and 23% trust the parliament[10].

Operational control should be properly justified and conducted in accordance with defined procedures and standards. In Poland, permission for its introduction is granted by the courts. However, according to a survey conducted by CBOS, more than half of Poles do not trust courts[11]. Such a lack of trust does not only characterise our country, it is noticeable to varying degree in many places in the world[12].

A public that lacks confidence in the authorities carrying out oversight of the special services lacks confidence in the reliability of this oversight and is itself unable to control. Moreover, when the public's awareness of state security risks is not high enough to enable it to properly assess the necessity of certain measures by the services, it is highly likely to seek to limit the services' ability to interfere with privacy and other freedoms.

It is worth asking whether there is a chance to reconcile effective supervision of operational control services with their effective operation. This requires a balance between actual security needs and civil rights and freedoms. An important factor in making this possible is also the creation of appropriate rules and procedures and a transparent framework for action. It is possible to point to examples of security systems around the world (e.g. Denmark[13]) where oversight mechanisms such as independent control bodies, parliamentary commissions, courts or prosecutors' offices tasked with monitoring the performance of the special services enjoy the confidence of both the public and the services themselves.

At the same time as restoring public confidence in the institutions overseeing the special services, measures should be taken to shape public perception of these services. The survey shows that 20% of respondents

[10] *Zaufanie społeczne* (Eng. Public trust), "Komunikat z badań CBOS" 2022, no. 37, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2022/K_037_22.PDF, p. 9 [accessed: 20 VI 2024].

[11] Ibid.

[12] *OECD Survey on Drivers of Trust in Public Institutions – 2024 Results. Building Trust in a Complex Policy Environment*, OECD, 2024, https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2024/07/oecd-survey-on-drivers-of-trust-in-public-institutions-2024-results_eeb36452/9a20554b-en.pdf [accessed: 25 VII 2024].

[13] *OECD Survey on Drivers of Trust in Public Institutions 2024 Results – Country Notes: Denmark*, OECD, 10 VII 2024, https://www.oecd.org/en/publications/oecd-survey-on-drivers-of-trust-in-public-institutions-2024-results-country-notes_a8004759-en/denmark_ac5b6973-en.html [accessed: 23 VII 2024].

assess the promotion of the special services to the public as completely ineffective and 46% as rather ineffective (Figure 3). Steps must therefore be taken to change the approach to working with the public, whose acceptance and support are needed for these institutions to be more effective.

This is confirmed by the words of Col. Grzegorz Małecki, former Head of the Foreign Intelligence Agency: (...) *western political and governmental elites and intelligence services are fully aware that trust in security and intelligence structures is, in the conditions of modern democratic societies, the foundation of their activities, without which they lose their raison d'être and ability to perform their tasks*[14].

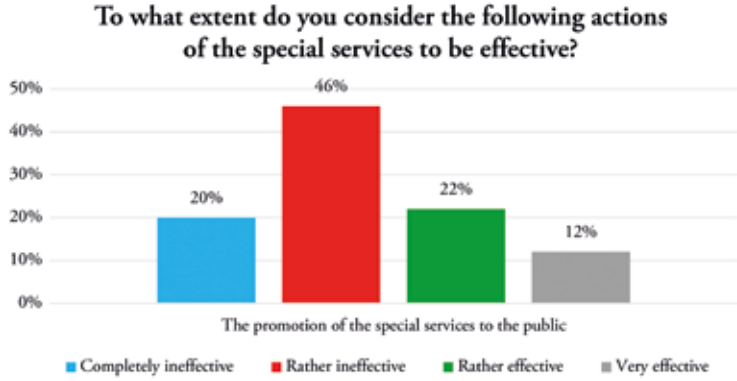

Figure 3. Effectiveness of the promotion of the special service to the public.

Source: own elaboration.

The changing environment in which the special services operate means that information on the activities of these services and their promotion should constitute a very important image element. As Major Anna Grabowska-Siwiec, an expert on internal security and data analysis, stated: (...) *the time of silence around the services is over*. (...) *To create a positive atmosphere around the services, it is necessary* (...) *to talk about what they do* (...)[15].

[14] G. Małecki, *Służby wywiadowcze między zaufaniem a kontrolą* (Eng. Intelligence services between trust and control), InfoSecurity24, 19 XII 2017, https://infosecurity24.pl/sluzby-specjalne/sluzby-wywiadowcze-miedzy-zaufaniem-a-kontrola-analiza [accessed: 2 V 2023].

[15] *Kontrwywiad jest obszarem nieznanym i niezrozumiałym* (Eng. Counterintelligence is an unknown and incomprehensible area), conversation between J. Rauby, A. Grabowska-Siwiec and S. Kuligowska, YouTube, 16 I 2023, https://www.youtube.com/watch?v=CMbE6e3qyHo [accessed: 2 V 2023].

It is important that, where possible, operations are transparent, the public is informed about them and that the services explain what procedures are in place to protect citizens' privacy.

In Israel in 2018 Nadav Argaman, director of Shabak, or the Israeli Security Agency, reported on the successful thwarting of 250 major terrorist attacks in just six months, largely enabling the agency he heads to implement advanced technological solutions, including surveillance[16]. Such activities help to shape a more positive perception of surveillance among the public, which has the opportunity to see its real, positive impact on security.

Public perception of surveillance

The survey found that just over half of those surveyed (55%) would be willing to sacrifice their right to privacy for the sake of increased security by having the Polish special services obtain powers to conduct mass surveillance of cyberspace. Respondents were asked to make their choice on the assumption that there would be no abuse and misuse of the data obtained in this way. Currently, media coverage in Poland is dominated by negative opinions on the changes related to the new surveillance powers of these services. Such a result of surveys may be related to the fact that the awareness of *nontargets* cannot be formed in a society which receives a message about the misuse of powers by the special services and which does not have the opportunity to relate it to information about the benefits of such solutions.

When asked to what extent the indicated entities use surveillance (closed multiple-choice question, Figure 4), respondents said that the companies responsible for social networks and instant messaging use surveillance the most (45% believe they use surveillance to a very large extent and 45% to a large extent) and state institutions (47% to a very large extent and 40% to a large extent).

[16] J.A. Gross, *Shin Bet says 250 'significant terror attacks' thwarted since January*, The Times of Israel, 13 VI 2018, https://www.timesofisrael.com/shin-bet-says-thwarted-250-significant-terror-attacks-since-january/ [accessed: 2 V 2023].

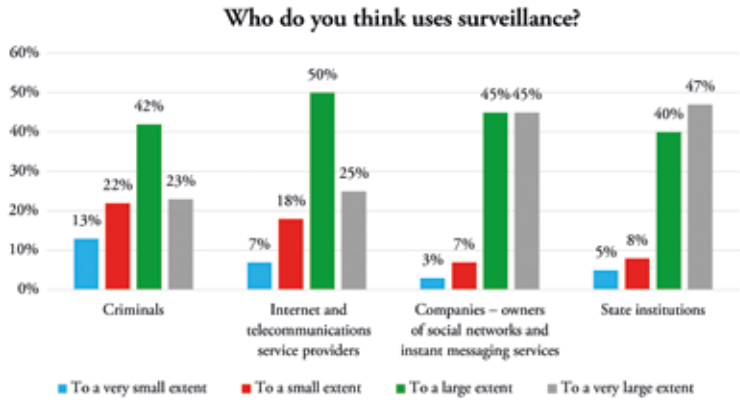

Figure 4. The scale of surveillance used by various actors.

Source: own elaboration.

The results indicate that respondents gave similar assessments of the degree of surveillance used by big techs and state institutions. However, the collection and use of user information by large well-established technology companies[17] and the collection by services are assessed differently by respondents. Companies such as Apple, Android, Google and Meta Platforms (owner of Facebook, Instagram and WhatsApp, among others) constantly report the benefits of data collection in their applications. For example, Apple released a report in 2022 informing about the impact of its app on improving the health, wellbeing or safety of users[18]. In the case of Meta, the app's terms of use include information on how the data will be used to, among other things, "personalise the use of (...) services"[19], provide measurement and analytics services and to protect users' safety[20]. Google, meanwhile, highlights how navigation data

[17] P. Armstrong, S. Balitzky, A. Harris, *BigTech – implications for the financial sector*, ESMA Report on Trends, Risks and Vulnerabilities, no. 1, 2020, https://www.esma.europa.eu/sites/default/files/trv_2020_1-bigtech_implications_for_the_financial_sector.pdf [accessed: 3 V 2023].

[18] *Empowering people to live a healthier day. Innovation using Apple technology to support personal health, research, and care*, Apple, 20 VII 2022, https://www.apple.com/newsroom/pdfs/Health-Report-July-2022.pdf [accessed: 3 V 2023].

[19] *Zasady ochrony prywatności* (Eng. Privacy protection rules), Meta, https://pl-pl.facebook.com/privacy/policy/ [accessed: 3 V 2023].

[20] Ibid.

helps to improve the company's maps and location-based services[21], which were used by more than 21 million Polish users in December 2021[22].

An example that shows the lack of control by these companies over the data they collect can be seen in Google's information on Android software for mobile devices. Even if the user deactivates the app's use of location in the device's settings, it will still record the approximate location using the device's IP address[23].

Many people consent to the surveillance activities of private companies, often without being aware of what they are actually agreeing to. When asked about reading terms and conditions that require acceptance when registering or logging into websites, 22% of respondents said they never read them and 58% said they were unlikely to do so. In addition, half of those surveyed said that when notified of data collection (e.g. cookies) while browsing websites, they usually choose the "accept all" option.

Internet shopping is very popular in Poland[24]. When making such purchases, the buyer often has to provide data such as: name, surname, telephone number, e-mail address and address of residence. Of the respondents asked about their trust in the seller to protect their data from leakage or theft, 17% indicated that they definitely do not trust the seller and 33% that they rather do not. In addition, 47% of respondents do not trust (of which 15% definitely and 32% rather not trust) that the retailer will only use the data to fulfil the order. Nevertheless, resistance to providing such data is lower than for information collected by state institutions.

This may be due, among other things, to the aforementioned difference in the perception of the effects of the use of the both surveillance types. In the case of private companies, in fact, these effects are noticeable and

[21] *Jak dane nawigacyjne pomagają ulepszać Mapy Google* (Eng. How navigation data helps improve Google Maps), Google, https://support.google.com/maps/answer/10565726?hl=PL&ref_topic=6384263 [accessed: 3 V 2023].

[22] *Czołowe platformy z kategorii Mapy i lokalizatory w grudniu 2021 r.* (Eng. The leading platforms in the Maps and Locators category in December 2021), WirtualneMedia.pl, 7 II 2022, https://static.wirtualnemedia.pl/media/images/2013/imagesnew/mapy-grudzien2021.jpg [accessed: 3 V 2023].

[23] *Zarządzanie ustawieniami lokalizacji na urządzeniu z Androidem* (Eng. Managing location settings on an Android device), Google, https://support.google.com/accounts/answer/3467281?hl=pl [accessed: 3 V 2023].

[24] *E-commerce w Polsce 2022* (Eng. E-commerce in Poland 2022), Gemius Polska, 29 IX 2022, https://www.gemius.pl/wszystkie-artykuly-aktualnosci/raport-e-commerce-2022-juz-dostepny.html [accessed: 21 VII 2024].

measurable, and users see them as benefits that make everyday life easier. In the case of the special services, although 70% of respondents believe that the purpose of surveillance methods is to prevent terrorism (of which 30% definitely yes and 40% rather yes) and 72% believe that crimes other than terrorism are prevented (of which 22% definitely yes and 50% rather yes), as many as 85% (of which 40% definitely yes and 45% rather yes) also consider political control of society to be such a purpose (closed multiple-choice question, Figure 5).

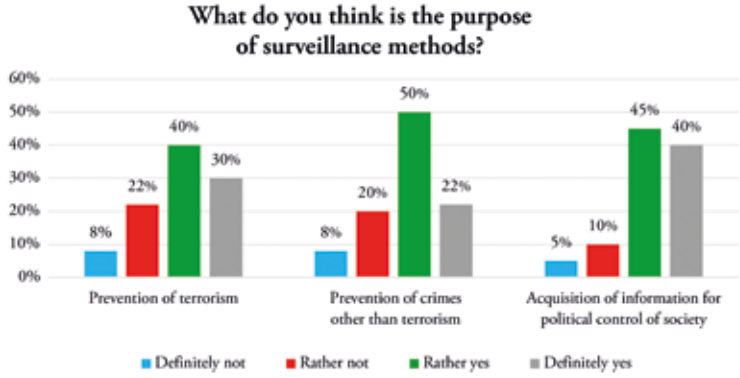

Figure 5. Objectives of surveillance activities.

Source: own elaboration.

Regarding the potential use of mass surveillance 84% of respondents believe it would noticeably affect their daily lives (of which 40% say it would definitely affect them, and 44% say it would rather affect them).

The Polish public is not adequately informed of how large part of the activities involve the use of technical means of surveillance, as is the case, for example, in Israel. If surveillance is presented as an important part of providing security, e.g. by showing in public campaigns the successes of the services achieved through operational control tools, this may reduce public resistance to it.

Level of public awareness

A factor that should be noted in the context of trying to shape a positive perception of surveillance is the level of public awareness. After analysing the issue of anti-terrorism awareness in Israeli society, it can be seen that one of the key aspects that determine attitude towards Israeli services and the methods they use is the high level of awareness regarding the reality in which this society operates. The terrorist prevention used by the Israeli authorities aims to bring about a state in which as many citizens as possible are aware of the threats and know how to act in the event of their occurrence.

An appropriate level of risk awareness among the Polish public is therefore essential for the effective promotion of preventive and protective methods. In the questionnaire survey, one of the questions concerned knowledge of the terrorist threat alert level currently in force on the territory of the Republic of Poland. Only 40% of the respondents correctly indicated one of the two alert levels (the survey was conducted between 12 and 30 April 2023, when the second alert level BRAVO and CHARLIE-CRP were in force on the entire territory of the Republic of Poland)[25]. Almost half of respondents (47%) did not know, what alert level was in place and 13% of them said that no alert level had been introduced.

The respondents' answers show that in Poland, terrorism prevention, understood in this case as organising social campaigns and training for civilians, despite the efforts and involvement of the Terrorism Prevention Centre of Excellence (hereafter: CPT) of the Internal Security Agency, has not been effective. Such actions of the services were rated as completely ineffective by 16% of respondents and as rather ineffective by 42% (Figure 6). The public awareness campaign 4U! – Uważaj! (Watch out), Uciekaj! (Run), Ukryj się! (Hide), Udaremnij atak! (Stop the attack) conducted by the CPT, implemented at a high level of content, seems to be absent from public space and debate. Only 8% of respondents have seen a TV spot of the said campaign. This is far too little to effectively communicate information and patterns of behaviour crucial to counter-terrorism security.

[25] CRP alert levels provide information about the possibility of terrorist threats of a certain magnitude affecting critical infrastructure ICT systems or public administration. See: *Rodzaje stopni alarmowych* (Eng. The types of alert states), Serwis Rzeczypospolitej Polskiej, https://www.gov.pl/web/mswia/rodzaje-stopni-alarmowych [accessed: 4 V 2023].

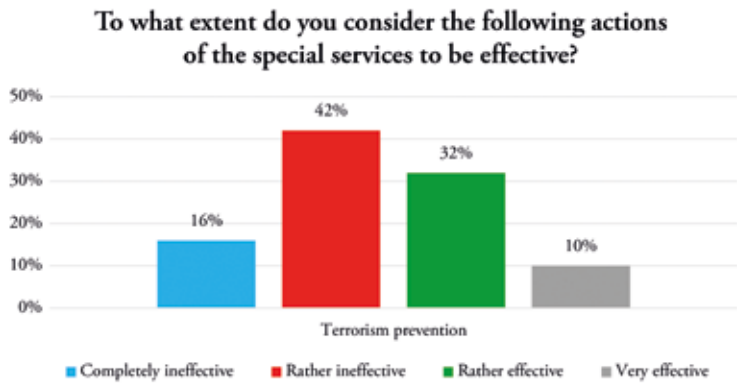

Figure 6. Effectiveness of terrorism prevention understood as organising public campaigns and training for civilians.

Source: own elaboration.

Anti-terrorism training should be available to a wide public and mandatory for employees of public institutions and critical infrastructure of the state. Of those surveyed, only 30% had ever attended such training. More than half said they did not know (15% completely and 37% rather not know) how to behave in a situation of a terrorist attack. When asked what they would do in the event of observing events of a potential terrorist nature, they mostly indicated, however, the correct behaviour. The questions focused on two situations. In the case of a shooting in a public building, 70% of respondents would first take the decision to move away from the scene, which is in line with the *Run, Hide, Fight* behaviour pattern used when threatened by an active shooter[26]. In the case of a package left on the bus, 88% of respondents would notify the driver first, which is the correct behaviour indicated by the CPT among others. In this case, however, such reactions imply reflex actions or actions based on logical thinking. In order to act in a conscious, learned manner in an emergency situation, the correct behaviour must be well assimilated.

[26] *FBI Active Shooter Safety Resources*, FBI, https://www.fbi.gov/how-we-can-help-you/safety-resources/active-shooter-safety-resources [accessed: 1 V 2023].

Summary

In the public space, efforts to shape positive perceptions of operational control are rarely made, while explicitly critical messages dominate. A solution to the problem of negative perceptions of this type of operational activities may therefore be to run wide-ranging public campaigns showing its benefits, e.g. living in a safe country.

Building public trust is a time-consuming process that requires a lot of effort. This can be particularly difficult in relation to the acceptance and understanding of surveillance activities. However, appropriate education of the public and information campaigns on the objectives and procedures associated with operational control can help to increase the level of public trust in the activities of the special services.

It is therefore important to raise public awareness of the special services' role in ensuring security, the need for specific actions and the development of anti-terrorist education in Poland. The cited example of Israel proves that these are actions that not only allow citizens to take care of their own security, but also facilitate the work of state institutions. An aware society that understands the threat from which it is to be protected, is easier to explain the need for specific powers.

A final finding of the survey is that Poles are generally not against the use of strong preventive measures such as non-targeted surveillance methods. More than half of the respondents (55%) indicate that they would be able to sacrifice their right to privacy for the sake of increased security by agreeing to the Polish special services obtaining powers to conduct mass monitoring of cyberspace. This implies that society regards security as a higher value, and that increasing security may be at the expense of privacy.

The measures proposed will make it possible to reduce citizens' suspicion and fear of service actions as well as increase acceptance of operational control. Indeed, in the modern world, cooperation with the public is the foundation of effective activity of state institutions, especially in such a sensitive area as security.

Bibliography

Chmielarz K., *Prawo do prywatności a bezpieczeństwo wewnętrzne państwa. Kontrola operacyjna i dane telekomunikacyjne w kontekście inwigilacji społeczeństwa* (Eng. The right to privacy and state internal security. Operational control and telecommunications data in the context of public surveillance), Warszawa 2020.

Kustra A., *Inwigilacja – podstawowe znaczenia* (Eng. Surveillance – basic meanings), in: *Społeczeństwo inwigilowane w państwie prawa* (Eng. Surveillance society under the rule of law), P. Chrzczonowicz, V. Kwiatkowska-Darul, K. Skowroński (eds.), Toruń 2003.

Poradnik prewencji terrorystycznej (Eng. Terrorism prevention guide), ABW, Warszawa 2021.

Ruzikowski T., *Instrukcje pracy operacyjnej aparatu bezpieczeństwa (1945–1989)* (Eng. Instructions for operational work of the security apparatus (1945-1989)), Warszawa 2004.

Tomczyk P., Mider D., Grzegorczyk J., *Inwigilacja elektroniczna jako metoda pozyskiwania informacji – ewaluacja i prognozy* (Eng. Electronic surveillance as a method of obtaining information – evaluation and forecasts), "Studia Politologiczne" 2019, vol. 54, D. Mider (ed.), pp. 258–294. https://doi.org/10.33896/SPolit.2019.54.10.

Wójtowicz T., *Jak pokonać ISIS? Metody walki z Państwem Islamskim* (Eng. How to defeat ISIS? The method of the fight with Islamic State), "Rocznik Bezpieczeństwa Międzynarodowego" 2016, vol. 10, no. 2, p. 87–109. https://doi.org/10.34862/rbm.2016.2.11.

Internet sources

Armstrong P., Balitzky S., Harris A., *BigTech – implications for the financial sector*, ESMA Report on Trends, Risks and Vulnerabilities, no. 1, 2020, https://www.esma.europa.eu/sites/default/files/trv_2020_1-bigtech_implications_for_the_financial_sector.pdf [accessed: 3 V 2023].

Czołowe platformy z kategorii Mapy i lokalizatory w grudniu 2021 r. (Eng. The leading platforms in the Maps and Locators category in December 2021), WirtualneMedia.pl, 7 II 2022, https://static.wirtualnemedia.pl/media/images/2013/imagesnew/mapy-grudzien2021.jpg [accessed: 3 V 2023].

Duke S.A., *Nontargets: Understanding the Apathy Towards the Israeli Security Agency's COVID-19 Surveillance*, Surveillance & Society, 5 III 2021, https://ojs.library.queensu.ca/index.php/surveillance-and-society/article/view/14271 [accessed: 20 VI 2024]. https://doi.org/10.24908/ss.v19i1.14271.

E-commerce w Polsce 2022 (Eng. E-commerce in Poland 2022), Gemius Polska, 29 IX 2022, https://www.gemius.pl/wszystkie-artykuly-aktualnosci/raport-e-commerce-2022-juz-dostepny.html [accessed: 21 VII 2024].

Empowering people to live a healthier day. Innovation using Apple technology to support personal health, research, and care, Apple, 20 VII 2022, https://www.apple.com/newsroom/pdfs/Health-Report-July-2022.pdf [accessed: 3 V 2023].

FBI Active Shooter Safety Resources, FBI, https://www.fbi.gov/how-we-can-help-you/safety-resources/active-shooter-safety-resources [accessed: 1 V 2023].

Gross J.A., *Shin Bet says 250 'significant terror attacks' thwarted since January*, The Times of Israel, 13 VI 2018, https://www.timesofisrael.com/shin-bet-says-thwarted-250-significant-terror-attacks-since-january/ [accessed: 2 V 2023].

Jak dane nawigacyjne pomagają ulepszać Mapy Google (Eng. How navigation data helps improve Google Maps), Google, https://support.google.com/maps/answer/10565726?hl=PL&ref_topic=6384263 [accessed: 3 V 2023].

Kontrwywiad jest obszarem nieznanym i niezrozumiałym (Eng. Counterintelligence is an unknown and incomprehensible area), conversation between J. Rauby, A. Grabowska-Siwiec and S. Kuligowska, YouTube, 16 I 2023, https://www.youtube.com/watch?v=CMbE6e3qyHo [accessed: 2 V 2023].

Małecki G., *Służby wywiadowcze między zaufaniem a kontrolą* (Eng. Intelligence services between trust and control), InfoSecurity24, 19 XII 2017, https://infosecurity24.pl/sluzby-specjalne/sluzby-wywiadowcze-miedzy-zaufaniem-a-kontrola-analiza [accessed: 2 V 2023].

OECD Survey on Drivers of Trust in Public Institutions – 2024 Results. Building Trust in a Complex Policy Environment, OECD, 2024, https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2024/07/oecd-survey-on-drivers-of-trust-in-public-institutions-2024-results_eeb36452/9a20554b-en.pdf [accessed: 25 VII 2024].

OECD Survey on Drivers of Trust in Public Institutions 2024 Results – Country Notes: Denmark, OECD, 10 VII 2024, https://www.oecd.org/en/publications/oecd-survey-on-drivers-of-trust-in-public-institutions-2024-results-country-notes_a8004759-en/denmark_ac5b6973-en.html [accessed: 23 VII 2024].

Podsumowanie roku: czy 2022 r. był dobry dla wolności i prywatności? (Eng. Summary of the year: was 2022 a good year for freedom and privacy?), YouTube, 12 I 2023, https://www.youtube.com/watch?v=TE-9QrbdDwA [accessed: 4 V 2023].

Polska: Zmiany w ustawie o policji rażąco naruszają prawa człowieka (Eng. Poland: Amendments to the Police Act grossly violate human rights), Amnesty International, 29 I 2016, https://www.amnesty.org.pl/polska-zmiany-w-ustawie-o-policji-ra%C5%BC%C4%85co-naruszaj%C4%85-prawa-cz%C5%82owieka/ [accessed: 21 VII 2024].

Rodzaje stopni alarmowych (Eng. The types of alert states), Serwis Rzeczypospolitej Polskiej, https://www.gov.pl/web/mswia/rodzaje-stopni-alarmowych [accessed: 4 V 2023].

Ustawa antyterrorystyczna to „waterboarding" dla wolności słowa w sieci (Eng. Anti-terrorism Act is "waterboarding" for online freedom of expression), Fundacja Panoptykon, 10 V 2016, https://panoptykon.org/wiadomosc/ustawa-antyterrorystyczna-waterboarding-dla-wolnosci-slowa-w-sieci [accessed: 21 VII 2024].

Zarządzanie ustawieniami lokalizacji na urządzeniu z Androidem (Eng. Managing location settings on an Android device), Google, https://support.google.com/accounts/answer/3467281?hl=pl [accessed: 3 V 2023].

Zasady ochrony prywatności (Eng. Privacy protection rules), Meta, https://pl-pl.facebook.com/privacy/policy/ [accessed: 3 V 2023].

Zaufanie społeczne (Eng. Public trust), "Komunikat z badań CBOS" 2022, no. 37, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2022/K_037_22.PDF [accessed: 20 VI 2024].

Bartosz Bochyński

A graduate of the bachelor's degree at the Department of International Security and Diplomacy of the War Studies University in Warsaw.

Contact: bbf16@interia.pl

VARIA

Terrorism – Studies, Analyses, Prevention, 2024, no. 6: 501–529
CC BY-NC-SA 4.0
https://doi.org/10.4467/27204383TER.24.034.20254

Varia

Managing the security of the most important people in the state

Explanatory essay

Marcin Lipka

The Research Center on Social and Economic Risks, Collegium Civitas

https://orcid.org/0000-0002-0931-4036

Mental models versus reality

Mental models are various strategies, simplifying rules and shortcuts to reduce the burden on the brain associated with information processing. These simplifications help with decision-making and dealing with the ambiguity and complexity of information, but can also lead to persistent and predictable mental errors, referred to as cognitive biases[1].

[1] R.J. Heuer, Jr., *Psychology of Intelligence Analysis*, https://www.ialeia.org/docs/Psychology_of_Intelligence_Analysis.pdf, pp. 111–169 [accessed: 9 VI 2024]. For more on mental models see: M. Lipka, *Bezpieczeństwo antyterrorystyczne w świetle procesów podejmowania decyzji przez personel obiektu infrastruktury krytycznej* (Eng. Counter-terrorism security in the light of decision-making processes of critical infrastructure facility personnel), in: *Bezpieczeństwo antyterrorystyczne budynków użyteczności publicznej. Tom I. Analiza-diagnoza-case study* (Eng. Counter-terrorism security of public buildings. Vol. I. Analysis-diagnosis-case study), B. Wiśniewska-Paź, M. Szostak, J. Stelmach (eds.), Toruń 2018, pp. 57–86.

At the same time, rapid developments in many areas of life mean that it is now impossible to speak of any constant mental models. The conclusions presented in this essay, based on models as systems of thought and forms of scientific cognition, will also become obsolete as reality changes.

The above may indicate that both individuals and services working to ensure the security of the most important people in the state must find themselves in a paradoxical situation. On the one hand they have specific tasks, and therefore need a cognitive check on reality - to understand the various risks and threats, what they are doing and what might happen - and on the other hand, experience shows, that what they know now, the decisions and actions they take, what they anticipate, may be outdated tomorrow.

These statements are the starting point for the author's presentation of the adaptive decision-making cycle model.

Conclusion 1. The people and services responsible for security of the most important people in the state should have a maximum set of mental models to correctly interpret the changing reality and make the best decisions. It is also essential to be able to create new models and destroy those that are no longer useful.

What is a political assassination

With regard to the security of the most important people in the state, considered in a dimension that takes into account both fundamental values such as life and health as well as the freedom to conduct political and private activities, two main threats can be identified - assassination and attack. For the purposes of this essay, it has been assumed that an assassination is a planned and organised action the main purpose of which is to deprive the victim of life, and an attack is an act of aggression which main purpose is not the deprivation of life but may lead to it. The third danger, which is a derivative of the two mentioned, is a threat, understood as the announcement of causing a dangerous or disadvantageous situation for the person to whom it is directed. The state will be endangered by threats that induce psychological states detrimental to political decision-making. The indicated threats are materialised by the perpetrators of the action falling within the definition of the individual dangers. It appears that these perpetrators can be attributed with the feature of "agency" – the essential

characteristic of influencing a wider network of social relations through physical and/or psychological interactions with the person in authority[2].

Political assassination is one of the least explained forms of aggression among humans. To date, the efforts of researchers in the fields of history, psychology, sociology and political science fail to provide a complete explanation of this phenomenon[3]. An attempt to create a general theory of political assassination was made by Ronald F. White. He perceived that definitions of this type of homicide focus on three basic criteria: the political significance of the victim, the political motivation (as opposed to, for example, personal motivation) and the effect of the intended action (non-accidental and unnatural). In his opinion, throughout human history, behaviour leading to political assassination has always been shaped by two very complex sets of variables termed "motivations" and "capabilities". These variables are influenced by technological evolution[4]. On this basis, White distinguished the basic elements constituting the theory of political assassination: targets (politicians), assassins and their motivations, capabilities, technologies and techniques[5].

Political killings are, by definition, political events and it is therefore important to distinguish between political and non-political motivations. For an assassination to be considered political, it must be the result of an intentional act. These types of events have a high social resonance. Killers are complimented by some political circles, condemned by others. Some of the perpetrators immediately confess to their deed and give extensive explanations in order to benefit from media attention and publicity, others (...) *proclaim their innocence all the way to the gallows*[6].

---

[2] M. Banks, *Materiały wizualne w badaniach jakościowych* (Eng. Visual materials in qualitative research), Warszawa 2009, p. 35.

[3] R.F. White, *Assassination Discourse and Political Power: The Death of Alexander Litvinenko*, "Assassination Research" 2008, vol. 5, no. 2, https://www.academia.edu/6272282/Assassination_Discourse_and_Political_Power_The_Death_of_Alexander_Litvinenko, p. 1 [accessed: 13 VI 2024].

[4] Nowadays, the impact of new technologies on motivations can be seen within the phenomenon of terrorism, as exemplified by so-called 'grassroot cells', i.e. small groups of individuals. They study internet forums that bring together radicalised individuals and in this way build up and strengthen their motivation to take terrorist action.

[5] R.F. White, *Assassination Discourse and Political Power*..., pp. 3–5.

[6] Idem, *A Prolegomenon to a General Theory of Assassination*, https://www.academia.edu/6272354/A_Prolegomenon_to_a_General_Theory_of_Assassination [accessed: 13 VI 2024].

Many myths have grown up around political assassins. The literature contains descriptions of the "characteristic features of a future murderer" and theses stating that potential killers are individuals suffering from personality disintegration and persecutory mania[7]. In reality, there is no description of what could be called a profile of a political assassin[8], and mental illness is not the only reason for taking action leading to assassinations and attacks.

When writing about theories on political assassination, it is worth recalling a simple model of political assassination operating in the literature, based on Gary Becker's economic theory of crime[9], subsequently extended and empirically tested. The axis of this theory is the assumption that political assassination involves two elements: a demand for the commission of a crime generated by those expecting to profit from the consequences of the crime, and a supply in the form of potential victims (in this case, persons performing public functions) who are in a position to influence the degree to which they are targeted. Both groups are presented with options between which they make choices to maximise their benefits. According to Becker's theory, the number of crimes committed (political assassinations) is the result of the interaction of demand and supply, or equilibrium[10].

Conclusion 2. The behaviour leading to political assassination is shaped by two sets of variables - motivations and capabilities, constantly changing with technological evolution.

[7] For example: J. Kaczyński, *Taktyka działań ochronnych. Ochrona osób* (Eng. Tactics of protective action. Protection of persons), Gdańsk 2009, pp. 31–32.

[8] R.A. Fein, B. Vossekuil, *Protective Intelligence and Threat Assessment Investigations: A Guide for State and Local Law Enforcement Officials*, https://www.ojp.gov/pdffiles1/nij/179981.pdf, p. 13 [accessed: 9 VI 2024].

[9] G.S. Becker, *Crime and Punishment: An Economic Approach*, "Journal of Political Economy" 1968, no. 76, pp. 497–529.

[10] B.S. Frey, *Why Kill Politicians? A Rational Choice Analysis of Political Assassinations*, https://www.zora.uzh.ch/id/eprint/52279/1/iewwp324.pdf, pp. 4–5 [accessed: 24 VI 2024].

Assassins, attackers and their motivations

Psychologists use the term motivation to describe a regulatory mechanism in the process of a person's management of energy in undertaking and performing an activity. Thanks to this mechanism, aspirations are formed in the mind, i.e. inclinations to undertake actions aimed at achieving a goal. A goal should be understood as a state of affairs project that arises in the human mind and acquires the capacity to guide its actions. The realisation of intentions requires the appropriate organisation of activities and concentration of energy, which is an essential function of the motivational process[11].

An important contribution to understanding the characteristics of assassins and attackers, and the motivations that drove them, has been made by empirical studies of assassinations and attacks on public persons[12] as well as other well-known individuals carried out in Western Europe and the United States of America, and on members of the royal family in the UK.

In the USA, the study included 83 imprisoned people who had carried out (or attempted to carry out) 74 assassinations and attacks on public figures or other important people in the country between 1949 and 1996. Six of these were carried out by 16 individuals who were members of organised groups, 68 by individuals acting alone (one person carried out two attacks).

After analysing the data, the researchers concluded that[13]:

- the assassins and attackers did not fit any American descriptive or demographic characteristics (or even several characteristics). Among the assassins and attackers were men and women, of different ages, with different levels of education and employment history, and with a variety of other demographic characteristics;

[11] J. Reykowski, *Procesy emocjonalne, motywacja, osobowość* (Eng. Emotional processes, motivation, personality), series: *Psychologia ogólna* (Eng. General Psychology), T. Tomaszewski (ed.), Warszawa 1992, p. 59.

[12] The author uses the concept of public figure as defined in *Council Decision 2009/796/JHA of 4 June 2009 amending Decision 2002/956/JHA setting up a European Network for the Protection of Public Figures* (Official Journal of the UE L 283/62 of 30 X 2009). A public figure is "any person, either in an official capacity or in a non-official position to whom a protection service is assigned in accordance with the national legislation of a Member State or pursuant to the regulations of an international or supranational organisation or institution".

[13] R.A. Fein, B. Vossekuil, *Protective Intelligence...*, pp. 12–15.

- in most cases, mental illness was not the cause of behaviour leading to the assassination or attack. These actions were undertaken by people who saw them as a way of achieving their goals or solving their problems, which is quite rational. Only in a few cases did mental illness contribute to the carrying out of the assassination or attack. Significantly, the symptoms of the illness did not prevent them from carrying out their intentions (the results of this study contradict the prevailing circular belief in the United States that assassinations and attacks on public figures are often the result of irrational, incomprehensible motivation and that the perpetrators are mentally ill);
- on the issue of threats made by the perpetrators to public figures or state institutions:
  - 44 perpetrators did not direct threats to their victim,
  - less than 10% of the perpetrators addressed direct threats to their victim or state institution,
  - two-thirds of the perpetrators had conversations (with family, friends, acquaintances) or wrote down notes indicating that they were considering carrying out an assassination or attack.

Furthermore, it has been shown that individuals who have carried out an assassination or attack against a public figure often had more than one motive for their actions. They were motivated by, among other things, desire of[14]:

- gaining publicity,
- taking revenge for the wrongs done,
- ending personal problems by being killed by service personnel,
- drawing public attention to an issue,
- protecting a country or the world,
- establishing a special relationship with the victim,
- gaining financial benefits,
- making political change.

The results of this research indicate that mental illness is not a common cause of assassinations and attacks on public figures, and suggest that threats have no prognostic value for predicting and preventing threats.

[14] R.A. Fein, B. Vossekuil, *Assassination in the United States: An Operational Study of Recent Assassins, Attackers, and Near-Lethal Approachers*, "Journal of Forensic Sciences" 1999, vol. 44, no. 2, https://www.secretservice.gov/sites/default/files/2020-04/ecsp1.pdf, pp. 327–328 [accessed: 8 VI 2024].

Another group of researchers analysed assassinations and attacks on politicians that took place in Western Europe between 1990 and 2004[15]. Twenty-four incidents were analysed in which five people were killed and eight seriously injured. The age of the perpetrators ranged from 25 to 57, among them were five women. Apart from one case, they acted alone. In ten cases they were loners isolating themselves from society.

On the basis of the researches carried out, it was found that:

- in ten cases the assassinations and attacks were linked to the mental illnesses of the perpetrators, in nine cases – with political motivation, in four cases – to excessive alcohol consumption, in one case motivation was not established;
- almost all assassins and attackers diagnosed with mental illness, directed warnings in the form of disordered communication with future victims and attempts to physically approach them. In 11 cases, there were behaviours in the assassins and attackers that could be interpreted as warnings. These consisted of: putting up posters with demands, placing advertisements in newspapers, attempting to sue the government, carrying out chaotic correspondence addressed to politicians and the police, sending threatening letters to politicians, telling their friends about plans to carry out an attack or self-immolation. In some cases, such behaviour continued for several years.

The study concludes that early recognition of a fixation with a public figure and the communication carried out with that person can contribute to the identification of potential threat actors.

Through these research, other aspects of the motivation that led to assassinations and attacks on politicians in the Western Europe were also identified. Five of the assassins were members of militias or radical organisations. In three cases, the assassins intended to die in the course of attack, two were motivated by a desire of publicity and fame. Three attackers saw the attack as a revenge for their wrongs, eight wanted to publicise an issues, and four wanted to protect their country[16].

[15] D.V. James et al., *The role of mental disorder in attacks on European politicians 1990–2004*, "Acta Psychiatrica Scandinavica" 2007, no. 116 (5), pp. 334–344. https://doi.org/10.1111/j.1600-0447.2007.01077.x. The attacks took place in Austria, France, Germany, Italy, the Netherlands, Sweden, Switzerland and the United Kingdom.

[16] D.V. James et al., *The role of mental disorder*..., p. 340.

The results of the research in question suggest that, for practical reasons, it is beneficial to apply a distinction between politically motivated attacks and those to which the perpetrator's mental illness contributed. Assassins whose motivations are mainly political in nature very rarely signal their intentions, e.g. in the form of threats made to future victims. Safeguarding against this group of perpetrators consists primarily of direct physical protection of public figures, particularly in public places. Indeed, 22 of the 24 assassinations and attacks analysed occurred in these places. In contrast, in the majority of fatal attacks to which mental illness contributed, the perpetrators took prior actions that signalled their intentions. Most of the behaviour constituting a warning were easy to observe for those paying attention to such manifestations. In this regard, it should be concluded that some assaults caused by mental illness could have been prevented. This would have required greater awareness of the social environment, based on knowledge of the link between unhealthy interest in public figures and the assaults and attacks resulting from it. It is worth noting that a significant proportion of people with mental illness and manifesting such interest does not take dangerous action, but it cannot be ignored that there are some in this group who may do so[17].

In the United Kingdom, 23 attacks[18] on members of the royal family between 1778 and 1994 were analysed descriptively. In most cases (83%), the reigning monarch was the target. Only during two attacks, the perpetrators caused serious physical injuries to the victims, 19 had no such effects. None of the attacks were carried out in royal residences. Thirteen attacks occurred while the victims were moving, boarding or alighting from trains or cars. Two attacks occurred while the victims were riding horses, seven during public appearances (two while in the theatre, one at the races). Fifteen attacks were carried out in London, three elsewhere in the United Kingdom, three in New Zealand and two in Australia[19].

In 13 cases, the perpetrators used a firearm (in six cases it was not loaded with combat ammunition or bang ammunition was used). Apart from one case, it was a short weapon. A knife was used in three attacks, stones in three and brass-headed walking cane in one. In two cases, objects

[17] Ibid., p. 343.

[18] The authors of the study used the term attack in the sense of a hostile action using a weapon or bringing physical contact with the victim.

[19] D.V. James et al., *Attacks on the British Royal Family: The Role of Psychotic Illness*, "The Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law" 2008, vol. 36, no. 1, pp. 59–63.

not causing serious injury were used and in one indecent behaviour towards the Duchess was committed[20].

Based on an analysis of the perpetrators of the attacks, the following motives for their actions were identified[21]:

- extreme political commitment,
- pretension to the throne (delusions),
- a sense of having suffered harm (delusions),
- general anger at the world (delusions),
- anomalies of adolescence (seven of the attackers were in their teenage years),
- mental illness.

The primary aim of most perpetrators was to draw public attention to themselves, to the injustices they believed they had suffered, or to their political views. Many times the attack was a demonstration of discontent rather than an attempt to deprive the victim of life. This fact makes it possible to point out the similarity between the perpetrators of these actions and those who carried out attacks and assassinations on U.S. presidents. Despite the clear differences in the political context, many of the assassins in the two countries were mentally ill and created a spectacle of protest[22]. The research findings from the United States and the United Kingdom presented in this essay are similar. The difference lies in the differently distributed emphases. The paradigm of the person who attacks members of the royal family is the individual who, after a period of chaotic stalking[23] - resorts to a poorly prepared attack. In the U.S. study,

[20] Ibid., pp. 63-64.

[21] The results of James et al.'s study on attacks on members of the royal family are referred to by the authors: J.R. Meloy, L. Sheridan, J. Hoffmann, *Public Figure Stalking, Threats, and Attacks: The State of the Science*, in: *Stalking, Threatening, and Attacking Public Figures. A Psychological and Behavioral Analysis*, J.R. Meloy, L. Sheridan, J. Hoffmann (eds.), Oxford University Press 2008, p. 14.

[22] R.T.M. Phillips, *Assessing Presidential Stalkers and Assassins*, "The Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law" 2006, vol. 34, no. 2, pp. 154–164.

[23] "According to the US statutory definition, stalking - is the intentional, malicious, repeated persecution and harassment of another person, threatening that person's safety. The broad pattern of behaviours that characterise this phenomenon includes: phoning, sending messages (sms, e-mail), sending unwelcome gifts and flowers, threats, aggressive behaviour, following, observing and harming". Quoted after: D. Piotrowicz, *Negocjacje kryzysowe i policyjne. Wybrane zagadnienia psychologiczne i kryminalne* (Eng. Crisis and police negotiation. Selected psychological and criminal justice issues), Warszawa 2010, p. 259.

the emphasis was on the pathway to violence, which is delineated by quasi-rational motivations reflecting mental disorders that have no negative impact on the planning process of the assault or attack. These two different models reflect the different realities in which they arose, as well as different perspectives on the same problem. One points to the need to reduce the risk of assaults and attacks by identifying people who send warning signals and including them in more effective mental health care. The second, on the other hand, emphasises the focus on measures of direct physical protection of public figures. Despite some differences in approach, both the SO14 Royalty Protection Branch (the component of the Metropolitan Police Service responsible for protecting members of the Royal Family in the UK) and the Secret Service maintain large databases with details of individuals who have threatened or harassed public figures. These databases are used, among other things, to regularly control the activities of individuals of interest to these services[24]. Each year, the Secret Service monitors the behaviour of approx. 2,000 individuals who have directed threats against public figures. According to data cited in a 2010 publication, 13% of those monitored were referred for psychiatric treatment and 4% were arrested[25].

It should be noted that the typologies of attackers and assailants developed on the basis of the studies cited above are only an introduction to understanding their motivations. Currently, there is no good typology of those who stalk and attack public figures. Researchers and security services use the one that best fits their research and operational needs. This raises the danger of errors in risk assessment and threat management, caused by automatically fitting a case into a category from an adopted typology[26].

Furthermore, there is still a tendency to explain the behaviour of killers as being caused by personality disorders. This is politically advantageous as it allows the meaning of the assassination to be reduced to a random act of violence on the part of a mentally disturbed person. As a consequence, the killer or would-be killer ends up in a psychiatric institution, which is also politically advantageous as it depreciates his explanations

[24] D.V. James et al., *Attacks on the British Royal Family*..., p. 66.

[25] L. Pastusiak, *Zamachy na prezydentów USA* (Eng. Assassination attempts on U.S. Presidents), Warszawa 2010, pp. 37–44.

[26] J.R. Meloy, L. Sheridan, J. Hoffmann, *Public Figure Stalking*..., p. 13.

for the assassination. The extensive and ever-growing list of mental illnesses offers a set of diagnoses that can be made against an actual or would-be killer[27]. Declaring the perpetrator insane dismisses suspicions of conspiracy, as such a person is considered to be uncooperative[28].

Based on my experience of serving in the Government Protection Bureau (BOR), I can state that in Poland preventive actions against persons making unauthorised contact with protected persons were carried out in a manner similar to that used by other security services in Western European countries. The complexity of activities requiring cooperation with other services and bodies as well as the number of cases conducted contributed to the construction and maintenance of a large database of such persons.

Conclusion 3. Security services should have their own typologies of those making unauthorised attempts to contact the most important people in the state. These typologies should be useful for operational purposes of assessing the risk of carrying out an assassination or attack. Where a risk is identified from a particular person - in the process of background checks of persons who are to have access to protected persons and facilities - that person should be monitored and have restricted access to protected persons.

Intentional covert support and the motivations of the assassins

What makes it difficult to formulate a general theory of political assassination is that some of the perpetrators act alone, while others have undercover associates who can provide them with support in terms of: information (intelligence), weapons, transport, alibi or safe haven after the assassination has been carried out.

Assassinations can be carried out by individuals or groups of individuals with an internal origin (the perpetrators are nationals of the state where the attack on a public figure is carried out) or an external origin (the attackers are nationals of a foreign state). Support can also come

[27] *Jak psychiatria robi z nas wariatów?* (Eng. How does psychiatry make us crazy?), "Świat Wiedzy" 2013, no. 11, pp. 98–105.

[28] M.N. Heyman, *A Study of Presidential Assassins*, "Behavioral Sciences and the Law" 1984, vol. 2, no. 2, pp. 131–149; R.F. White, *A Prolegomenon to a General Theory*...

from either one's own state or from a foreign state, and sometimes from both at the same time.

Due to the varying levels of support for the perpetrator, their internal or external origins and their covert nature, in many cases there is difficulty in uncovering them. For example, after the assassination of John F. Kennedy, doubts arose as to whether Lee Oswald acted alone or was part of a larger conspiracy involving Cuba, the Mafia, oil tycoons, and secret government agents[29]. While these doubts have given rise to a number of conspiracy theories, it would be a mistake to overlook in considering the motivations of political assassins those related to the interests of informal groups acting in an intentionally covert manner.

The following covert networks can be distinguished, which require monitoring for the sake of state security in general[30]:

- criminal organisations,
- complex lobbying and/or fraudulent arrangements,
- terrorist groups,
- freemasonry organisations,
- foreign agent networks,
- anti-systemic social movements,
- subversive organisations.

Crucial in explaining the actions of the actors in these networks are their motivations. Following Jon Elster, four main types of motivations can be distinguished[31]:

- interests,
- emotions/passions,
- values/rationale,
- habits/addictions.

These motives may work synergically, concurrently or divergently. An example would be a paid murderer for whom the "work" performed

[29] R.F. White, *A Prolegomenon to a General Theory*..., p. 11.

[30] See in more detail: M. Lipka, *Motivations Leading to Attacks on Politicians*, "European Journal of Science and Research" 2018, no. 2, pp. 61–72.

[31] J. Elster, *Reason, Interest and Passion In the East European Transitions*, "Social Science Information" 1999, no. 38 (4), pp. 499–519, from: A. Zybertowicz, *Dynamika nieformalnych grup interesów: perspektywa teorii wyboru publicznego – wprowadzenie* (Eng. The dynamics of informal interest groups: a public choice theory perspective - introduction), in: *Za kulisami. Szkice o władzy, interesach i bezpieczeństwie* (Eng. Behind the scenes. Sketches on power, business and security), K. Pietrowicz, P. Stankiewicz (eds.), Poznań 2012, p. 31.

can be a passion and at the same time a way to secure material needs. Of the motives listed, interests are considered to be the most important[32].

Informal groups functioning as more or less loose social networks formed around the interests of their members take action to adapt to or actively influence their environment. In order to protect themselves from internal threats, these groups use discipline in the form of pressure, which in its extreme form is physical violence, and they neutralise external threats by, among other things, creating links that give them a hegemonic position on a particular playing field. This is intended to discourage confrontation with a specific network of links, among others, state agendas[33].

In my experience, identifying possible support to a person posing a potential threat or their links to informal interest groups has been the most time-consuming and complicated part of prevention efforts. This process can be even more complicated when there is a possibility that leading politicians may be involved in organised crime groups or lobbying and fraudulent arrangements.

An important place among the networks requiring monitoring are terrorist groups. The aim of terrorism is to create fear in order to gain control over the observers of a terrorist act through this fear[34]. Terrorism experts repeatedly say that terrorist attacks are theatre aimed at those who watch, not at those who die[35]. *The more important the target of the attack, the larger the audience and the wider the impact of the attack*[36]. Even if the attack fails, it will still serve to publicise a cause.

There are many organisational forms among terrorist actors - hierarchical, networked, hybrid, "grassroots cells" operating as a specific type of franchise[37]. A feature of large terrorist organisations is that decisions

[32] A. Zybertowicz, *Dynamika nieformalnych grup interesów...*, p. 32.

[33] Ibid., pp. 62-64.

[34] M. Filar, *Terroryzm – problemy definicyjne oraz regulacje prawne w polskim prawie karnym w świetle prawa międzynarodowego i porównawczego* (Eng. Terrorism - definition problems and legal regulations in Polish criminal law in the light of international and comparative law), in: *Terroryzm. Materiały z sesji naukowej (*Eng. Terrorism. Materials from the scientific session), V. Kwiatkowska-Darul (ed.), Toruń 2002, p. 17.

[35] Based on an interview with Krzysztof Liedel, Director of Terrorism Research Center at Collegium Civitas, TVN24, 25 IV 2009.

[36] Quoted after: *Encyklopedia terroryzmu* (Eng. Encyclopedia of terrorism), 1 ed., Warszawa 2004, p. 233.

[37] A. Krawczyk, *Terroryzm ugrupowań fundamentalistycznych na obszarze Izraela w drugiej połowie XX wieku* (Eng. Terrorism by fundamentalist groups within Israel in the second half

are taken at different levels. For example, an analysis of the possibility of Western countries being attacked by Hamas has shown that in this organisation, some decisions are made at a central level, others are taken by local commanders, by individual, autonomous cells or by individual members operating on their own, i.e. lone wolves[38]. This makes it difficult to indicate in general terms what motivates terrorist organisations (or individual terrorists) to carry out attacks on public figures. It may be the belief that the assassination of an important politician will change the future and generate publicity for professed political ideas. It may be the belief that the elimination of a significant person will contribute to the overthrow of a government. There are also known cases in which the motivation of terrorists was related, among other things, to financial gain. As such, they have undertaken actions at the behest of state governments, organisations or individuals[39].

Some authors also point to the links between secret organisations and special services, which instrumentally exploit the motivations of terrorist organisations and organised crime groups to achieve their own goals. In his book *The Black Book of Freemasonry*, Guido Grandt described the theory of political ritual murder and his findings[40]. He believes that in the case of political ritual murder assassination is a method of political discourse, a warning and a way of intimidating those involved, and a punishment inflicted on the victim by a secret society. Grandt states that (...) *characteristic*

of the 20th century), Katowice 2007, p. 212; M. Sageman, *Sieci terroru* (Eng. Understanding terror networks), Kraków 2008, pp. 169–170, 211–214; W. Grabowski, *Przyczyny, przebieg i skutki zamachu w Londynie z 7 lipca 2005 roku* (Eng. The causes, course and consequences of the attack in London on 7 July 2005), terroryzm.com, 23 VII 2005, http://www.terroryzm.com/przyczyny-przebieg-i-skutki-zamachu-w-londynie-z-7-lipca-2005-roku/ [accessed: 13 VI 2024].

38 M. Levitt, *Hamas. Polityka, dobroczynność i terroryzm w służbie dżihadu* (Eng. Hamas: politics, charity, and terrorism in the service of Jihad), Kraków 2008, pp. 303–315.

39 Examples are provided by the biography of the notorious terrorist Ilich Ramírez Sánchez, aka 'Carlos', described in the book: J. Follain, *Carlos "Szakal". Czerwony terrorysta* (Eng. Jackal: The Complete Story of the Legendary Terrorist, Carlos The Jackal), Warszawa 1999; R. Faligot, R. Kauffer, *Służby specjalne. Historia wywiadu i kontrwywiadu na świecie* (Eng. Special Services. A history of intelligence and counterintelligence in the world), Warszawa 2006, pp. 758–760.

40 G. Grandt, *Czarna księga masonerii. Tajna polityka, terror państwowy, skandale polityczne od rewolucji francuskiej do śmierci Uwe Barschela* (Eng. The Black Book of Freemasonry. Secret politics, state terror and political scandals from the French Revolution to the death of Uwe Barschel), Bielany Wrocławskie 2010, pp. 125–137.

of (political) ritual murders is their silence and concealment. Fabricating false leads, staging the crime scene, using substituted persons - these are typical activities in these cases[41]. He pointed to the assassination of Italian politician Aldo Moro as an example of an alleged political ritual assassination. It was thought to have been brought about by collaboration between Italian and foreign secret services, terrorist organisations and the Masonic lodge Propaganda Due.

Even if one considers the theories put forward by Grandt as conspiracy it would seem that in order to properly assess and interpret some political assassinations, knowledge of the political, special service, terrorist, grey (the political activities of secret societies) and black (the commissioning of political murders by governments) spheres must be sought. This issue can be organised by the scheme: arbalister - crossbow - arrow - target, already used ca. 2 300 years ago by the Chinese strategist Sun Pin[42]. For example, a target is a public figure, an arrow - a terrorist organisation, a crossbow a secret service. And who is the arbalister?

In Western literature, there is a concept of *direct attacks*. It refers to a situation in which a state carries out the physical elimination of an important political leader or military commander of another state in order to achieve tangible political or military gains for itself[43]. The term *decapitation attack* is also used (e.g. in the Russian Federation) to denote the elimination of key individuals in a state preceding an armed conflict with it[44].

Current examples of a decapitation attacks are the attempts to assassinate the Ukrainian President Volodymyr Zelensky since the beginning of the Russian-Ukrainian war. In 2024, officers of the Security Service of Ukraine (SBU) detained five people, including two colonels of the Ukrainian service protecting top officials, who were planning assassinations of, among others, the president, the head of the SBU and

[41] Ibid., p. 118.

[42] Sun Pin, *Military Methods of the Art of War*, Barnes and Noble Books 1995, pp. 122–126, quoted after: B.Z. Szałek, *Kilka prakseologicznych uwag na temat walki z terroryzmem* (Eng. Some praxeological remarks on the fight against terrorism), in: K. Kowalczyk, W. Wróblewski, *Oblicza współczesnego terroryzmu* (Eng. The faces of contemporary terrorism), Toruń 2006, p. 7.

[43] S.T. Hosmer, *Operations Against Enemy Leaders*, RAND Corporation 2001, pp. 9–46.

[44] J. Kallberg, *Russia's Military – Losing the Will to Fight*, CEPA, 15 IX 2022, https://cepa.org/article/russias-military-losing-the-will-to-fight/ [accessed: 24 VI 2024].

the head of Ukraine's military intelligence service, on behalf of Russian special services. According to information released by the SBU, one of the tasks assigned to the conspirators by the Russian special service was to find someone among the members of the President's security who would take the Ukrainian leader hostage and then kill him. In a published announcement, head of the Security Service of Ukraine Vasily Maluk stated: *A limited number of people knew about our special operation, and I personally monitored its course. The terrorist attack, which was supposed to be a gift to Putin, was in fact a failure of the Russian special services*[45].

These reports show the importance of counterintelligence security of officers directly protecting the most important people in the state. During my service, I organised counter-intelligence prevention training for officers of the Government Protection Bureau, conducted by experienced officers of the Internal Security Agency. An important preventive measure should also be a systematic checking the loyalty of an officer (in the case of protection of the most important persons in Poland, it is the State Protection Service) as part of a psychophysiological examination using a polygraph.

Conclusion 4. In the case of a threat from organised groups acting in an intentional covert manner, the effectiveness of the intelligence and counterintelligence services is of utmost importance. In turn, the security service responsible for the direct physical protection of the most important persons in the state must be ready to repel an assassination or attack attempt at any place and time, even in the absence of advance information about the threat. Direct protection officers should be covered by permanent counter-intelligence security.

Possibilities of carrying out an attack

Whether an assassination attempt will occur and be successful depends on a number of factors relating to the feasibility of the attack. These consist of the capability of the assassins themselves, accessibility to the public figure, knowledge of his or her current whereabouts.

[45] *Pięciu szpiegów FSB planowało zamach na Zełenskiego* (Eng. Five FSB spies planned the assassination of Zelensky), InfoSecurity24, 7 V 2024, https://infosecurity24.pl/za-granica/pieciu-szpiegow-fsb-planowalo-zamach-na-zelenskiego [accessed: 24 VI 2024].

The potential of a person or group of persons means their ability to use a particular method of assassination, which capacity is determined by access to the means used in a particular method. For example, if an assassin intends to carry out an assassination using a gun, he must ensure that he has access to this weapon and ammunition. In order to get close to the victim, he or she must demonstrate reliability in gathering information and specific skills, such as socio-technical skills. These include the ability to "getting into character"[46], which can be improved through training. Getting into character, for example, a uniformed service officer, a soldier or a member of a reconstruction group can enable an armed assassin to approach his or her victim at a reasonable distance without arousing the suspicion of direct protection officers. Once the assassin succeeds in achieving favourable conditions for firing a shot, he or she must demonstrate the mental and motor conditions to overcome the stress, concentrate, get his weapon, aim and fire an accurate shot and possibly subsequent shots, which will already be accompanied by a reaction from the security members.

The potential to be taken into account in the protection of public figures is contained within a continuum defined by two conventional poles - a minimum and a maximum. The minimum potential can be attributed to a single person without adequate knowledge and skills, making a spontaneous attack attempt, equipped with low-tech means (e.g. a knife), the use of which requires a minimum distance from the protected person, i.e. direct physical contact. The latter potential can be attributed to the special services having access to the entire scientific and technological potential of their state.

[46] Getting into character is defined as "creating a fictionalised scenario in order to persuade the victim to disclose certain information or take certain actions. It is the creation of a story and the selection of costume, personality and attitudes that make up the characteristics of the character being played". See: Ch. Hadnagy, *Socjotechnika. Sztuka zdobywania władzy nad umysłami* (Eng. Social engineering: the art of human hacking), Gliwice 2012, pp. 104–105. An example of getting into character can be seen in Ralph Napierski's attempt to get into a meeting of cardinals at the Vatican. In a makeshift disguise resembling a cardinal's outfit, he passed through all the Swiss Guard posts without much trouble and almost got into the meeting room. He was stopped by other cardinals who pointed out his inappropriate attire. See: *Fałszywy kardynał na spotkaniu w Watykanie. Przepasany szalikiem i w kapeluszu a`la Capone* (Eng. Fake cardinal at Vatican meeting. Girded with a scarf and wearing a hat a`la Capone), TVN24, 4 III 2013, https://tvn24.pl/swiat/falszywy-kardynal-na-spotkaniu-w-watykanie-przepasany-szalikiem-i-w-kapeluszu-a-la-capone-ra309849-ls3429198 [accessed: 24 VI 2024].

In the opinion of Robert Oatman, an expert in the field of personal protection, the analysis of hundreds of successful and unsuccessful attacks on public figures allows to distinguish the so-called attack vector, which consists of steps taken by attackers. The standard attack vector includes three phases: planning, preparation and execution. It ends with achieving the goal. As a theoretical construct, the attack vector is not just a spatial path leading from the assassin to the public figure being the target. It consists of many factors and steps that can be woven into the plan of the attack, including the number of the group of assassins, the detail of the plan and the choice of the means of attack. Depending on the whole factors, the attack vector may be characterised by a smaller or larger force[47].

It is worth noting that the literature on the subject provides many examples operating models. Due to operational usefulness for attention deserves the cycle of terrorist attack described in a series of articles posted in 2004, on the Stratfor website. Scott Stewart and Fred Burton, experts on terrorist and criminal threats, pointed out that the assassination process involves six phases forming the so-called terrorist attack cycle. These are: target selection, planning, dislocation, attack, escape, exploitation of the assassination[48].

Terrorists most often choose a target of symbolic significance or the one whose attack will cause the greatest media reaction. During the selection phase, many pre-selected targets are analysed. The detail of the analysis will depend on the potential of the terrorist group and securing the targets before recognition. The internet makes this phase of the attack cycle much easier than in the past. On websites, terrorists can find, among others, photos of events with the participation of public figures, information on security measures, maps, room schedules in buildings.

Years later, after re-examining the subject, Stewart stated that the terrorist attack cycle is still useful, only to be seen flexibly, not statically. For example, with some attacks (such as those on the U.S. embassies in Tanzania and Kenya in 1998), the identification and choice of the target of the attack took a long time and was a complex action. In turn, in others, the identification of the target – when choosing a vehicle as a means of attack

[47] R.L. Oatman, *Executive Protection: Rising to the Challenge*, ASIS International 2009, pp. 95–97; idem, *Executive Protection: New Solutions for a New Era*, Noble House 2006, pp. 57–80.

[48] F. Burton, *Stratfor on the Terrorist Attack Cycle*, Rane Worldview, 3 XII 2012, https://worldview.stratfor.com/article/stratfor-terrorist-attack-cycle [accessed: 8 X 2017].

on passers-by – boiled down to the terrorist's knowledge of the crowded public places[49].

According to the cycle of terrorist attack, the one who wants to commit the attack must choose the target, plan the attack, obtain the weapon he wants to use, observe the target, and then implement his plan. In practice, a lone wolf terrorist is more prone to limitations, because he has to independently carry out each step. In this way, he exposes himself to being detected at more cycle points than a group that can assign individual tasks to different people[50].

In some cases, the possibility of an attack should be associated with the psychological profile of a public person. Some of these people tend to take excessive risks, both in professional and private activities, to ignore the threat of attack and not to comply with the rules set out in the adopted protection option[51]. While the psychological profile of the potential victim is crucial, the most important variables to consider when assessing the possibility of an attack on a public figure are location and accessibility. Nowadays, both of these variables are greatly influenced by technological development.

Conclusion 5. Security services should be able to respond in the event of the worst case scenario, that is, confrontation with the attackers with the highest potential, using complex methods and modern means.

Location and accessibility of public persons

Numerous examples from history can be pointed to confirm the effectiveness of the strategy of reducing the possibility of carrying out an assassination attempt on a targeted person by withholding information about his or her whereabouts (location). For a long time, it was used by, among others, the services protecting Iraqi dictator Saddam Hussein and Libyan leader Mu'ammar al-Gaddafi. In both cases, it was used in the authoritarian

[49] S. Stewart, *The Terrorist Attack Cycle Remains Unbroken,* Rane Worldview, 27 VII 2017, https://worldview.stratfor.com/article/terrorist-attack-cycle-remains-unbroken [accessed: 8 X 2017].

[50] Ibid.

[51] W.S. Crotty, *Presidential Assassinations,* "Society" 1998, vol. 35, no. 2, pp. 99–107.

countries and during the military conflict. Furthermore as part of Hussein's protection, apart from hiding the actual location, information interference was carried out, in which the main form was to simulate the presence of a protected person in a given location. These activities included the use of doubles, organising sham rides, flights, and stays in a specific location. The mocking involved the implementation of a full range of projects performed during actual visits[52]. Hiding the location of public figures is of particular importance during military conflicts, when warring parties use means of fighting with a high force of destruction, such as bombing by aviation. The time factor will speak for this way of attack, because it takes much more to recognise the forces and means of protection, plan the attack and its organisation than to fly planes to the destination[53].

In democratic countries, direct interaction between political leaders and citizens is standard. These leaders take part in events which announcements are made public well in advance. This means that location hiding cannot be fully applied. Nowadays, the effectiveness of this strategy is gradually reduced by constantly developing information systems supporting observation, search and detection, which use, among others, satellites and unmanned aircraft. On the other hand, modern technologies are used to conduct information disruption serving protection of public figures[54].

Incidentally, the question arises, in the context of discussions in the Polish Parliament and the media discussions on the lack of shelters for civilians in Poland, in what condition are the posts used to direct the defence of the state. It should be believed that these are not objects with the characteristics of monuments, with crank phones and control books containing entries by Russian generals from the Warsaw Pact era.

Accessibility to a public figure is the extent to which a measure can be effectively used to carry out an attack on that person at a given time

[52] Based on the author's conversation with a former employee of Hussein's residence, Karbala 2003.

[53] During World War II, for example, the Mediterranean Allied Tactical Air Force attempted to kill Hitler by raiding a hotel in Milan where he was supposed to be staying. It is also known that the British Special Operations Executive planned "to raze the shelter of Hitler in Berchtesgaden" (operation "Hellhound"). From: P. Hoffmann, *Osobista ochrona Hitlera* (Eng. Hitler's personal security), Warszawa 2012, pp. 442–443.

[54] More on information disruption see: J. Janczak, *Zakłócanie informacyjne* (Eng. Information disruption), Warszawa 2001, pp. 39–73.

and place. For example, using a gun effectively requires the time it takes to retrieve and aim weapons and the adequate (usually several meters) distance to the target, which should ideally be clearly visible and stay stationary. Meeting these conditions means a high degree of accessibility. It can be reduced by: physical barriers (e.g. in the form of bulletproof shutters), fences and organisational solutions that increase distance; reconnaissance activities (e.g. in the form of observations) carried out against persons at the closest distance in order to capture the moment taking action and limiting the time needed by the attacker for the implementation of subsequent activities; preventive checking of people who are to be near a protected person, carried out, for example, using a metal detector to find weapons. When analysing the accessibility in relation to a specific time and place, the entire spectrum of means that can be used to carry out the attack must be taken into account. On the basis of the conclusions of such an analysis, appropriate forms, methods and means of protection are selected, which are then integrated into accessibility reduction strategy. At the same time, the attackers are developing their own counterstrategies. The activities of both parties are greatly influenced by technological development, which causes, among others, that the already long list of funds used to carry out attacks is lengthening. Assassins, especially those from terrorist organisations and special services, eagerly reach for new technical solutions, skilfully adapting them to their needs[55]. New measures and their creative use by terrorist organisations (such as bombs placed in the final section of the digestive tract or in underwear) can be a big challenge for security services[56].

Genetic weapons are worth mentioning. Although its use has not been documented, this combining nanotechnology, computing power and synthetic biology with artificial intelligence and robotics, you can imagine the future in which it will be possible to produce and deliver "smart germs"

[55] An interesting example is the arrest by the FBI of two men who planned to carry out an assassination of the U.S. president using a remote-controlled X-ray emitter installed on a truck. Investigators at the FBI have determined that the use of this type of technology on humans causes death, and the symptoms of radiation appear only after some time. See: *FBI foils plot to build strange X-Ray weapon. Possibly targeting president Obama*, ABC News, 19 VI 2013, https://abcnews.go.com/Politics/fbi-foils-plot-build-strange-ray-weapon-possibly/story?id=19440343 [accessed: 24 VI 2024].

[56] J. Winter, S. Weinberger, *Al Qaeda claims new butt bomb*, The Intercept, 25 XII 2014, https://theintercept.com/2014/12/25/al-qaeda-claims-perfected-hidden-bomb/ [accessed: 24 VI 2024].

anytime and anywhere[57]. To develop personalised biological weapons, it is necessary to obtain living cells from the target. The development of the molecular profile of these cells allows for the design, creation and testing of pathogens. The use of this type of weapon is practically impossible to detect – viruses have neither taste nor smell and can be easily sprayed in the air. If such a virus attacked only the DNA of the indicated person, then no one else would get sick. Genetic weapons can be designed to start working after a few months or years. The effects of its action – disease or death – would be associated with natural causes[58].

Such risks are taken into account by the protection of the President of the United States. Protection measures also include protecting their DNA. A group of soldiers take care to sterilise or destroy all things touched by the leader of the state. The idea is that their cells do not fall into the hands of people capable of producing a virus that can attack them[59]. Leaders of other countries carry their own toilets or put on toilet bowls foil bags that capture everything that can be a carrier of information about the state of their body.

It is estimated that most terrorist organisations probably do not currently have the resources or ability to design and use genetic weapons[60].

Conclusion 6. Analysis of accessibility in relation to a specific time and place is an essential element of protective activities from the point of view of their effectiveness and optimal use of resources.

[57] Y. Biberman, *The Technologies and International Politics of Genetic Warfare,* https://www.airuniversity.af.edu/Portals/10/SSQ/documents/Volume-15_Issue-3/Biberman.pdf, pp. 6–33 [accessed: 24 VI 2024].

[58] A. Hessel, M. Goodman, S. Kotler, *Hacking the President's DNA,* The Atlantic, November 2012, https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2012/11/hacking-the-presidentsdna/309147/ [accessed: 24 VI 2024]; S. Liberatore, *China's spy agency claims 'gene weapons' that target specific races are being developed by "certain" countries in eerie warning,* Mail Online, 31 X 2023, https://www.dailymail.co.uk/sciencetech/article-12694501/Chinas-spy-agencyclaims-gene-weapons-target-specific-races-developed-certain-countries-eerie-warning.html [accessed: 24 VI 2024].

[59] R. Kessler, *In the President's Secret Service: Behind the Scenes with Agents in the Line of Fire and the Presidents They Protect*, Crown Archetype 2009, pp. 22–30.

[60] E.R. Troxel, *Genetically Targeted Bioweapons,* Academia, 25 IV 2016, https://www.academia.edu/42155090/Genetically_Targeted_Bioweapons, pp. 20–21 [accessed: 24 VI 2024].

Security management of the most important people in the country in the light of the adaptive model of the decision-making cycle

In research in the field of security sciences, especially in relation to issues related to state security, the achievements of management sciences are used[61]. Such a combination results both from the contemporary dimension of threats, crises and risk factors, requiring a holistic approach to cause and effect relationships, as well as from the need to build adequate security systems, which, due to their complexity, require management. Moreover, as Paweł Tyrała rightly points out, security is such an important element of social life that it cannot be left to an intuitive action based on trial and error. It is subject to the laws of praxeology, that is associated with causal actions[62].

Taking into account the considerations made so far, it must be stated, that the security management of the most important people in the country is a process carried out as part of activities taking into account the resources of protective formations. It is to ensure the identification and elimination of threats, the use of emerging opportunities and efficient (effective, economic and beneficial) performance by these formations of all functions necessary to maintain optimal safety of the protected person.

In managing the security of the most important people in the country the external and internal conditions for the functioning of security services should be taken into account, that is, the sum of elements that may affect decisions and the effectiveness of their operation. It is worth noting that there is no reliable protection for such people[63]. The goal should be to ensure their safety at the optimal level. The main task is therefore to minimise the risk of an attack on a protected person as far as the various circumstances allow. This problem was recognised by, among others, Warren Commission set up to investigate the causes of the assassination

[61] A. Dawidczyk, J. Gryz, S. Koziej, *Zarządzanie strategiczne bezpieczeństwem* (Eng. Strategic security management), Łódź 2006; M.Z. Kulisz, *Zarządzanie strategiczne bezpieczeństwem Rzeczypospolitej Polskiej* (Eng. Strategic security management of the Republic of Poland), doctoral dissertation, Warszawa 2011.

[62] P. Tyrała, *Refleksja nad teorią i praktyką bezpieczeństwa* (Eng. Reflection on security theory and practice), in: *Zarządzanie bezpieczeństwem – wyzwania XXI wieku* (Eng. Security management – challenges of the 21st century), M. Lisiecki (ed.), Warszawa 2008, pp. 43–46.

[63] T.A. Taylor, *Dodging Bullets. A Strategic Guide to World-Class Protection*, University of North Florida 2002, p. 27.

of John F. Kennedy. In the conclusions of the Commission's report, it was stated, among others, that:

> (...) the president's many responsibilities require frequent journeys to all parts of the United States and abroad. Because of their great responsibilities, presidents can never be protected against every potential danger. The security responsibilities of the Secret Service vary depending on the activity and nature of the president's office, as well as his willingness to comply with the steps taken to ensure his safety. In assessing the activities of the secret service, it must be understood that it has to take these limitations into account when fulfilling its duties[64].

Management is decision making. In the opinion of Boleslaw Kuc, management is (...) *deciding what needs to be done, and then implementing it thanks to the effective use of resources*. From a practical point of view, management is a process that consists of logical and rational decision-making and problem-solving actions as well as actions that are the result of judgment, taken intuitively. In practice, management can therefore be a science, but also an art[65].

The decision-making process is closely linked to the information system. Without the necessary information, fully rational decisions cannot be made. The quality of the decision-making process depends on the characteristics of the decision-maker. The basis for the action of any such person is the resource of his knowledge, as well as the ability to use it. Only a few are characterised by above-average intuition and imagination[66].

The considerations so far regarding the security services' use of accessibility limitation strategies and the conditions of the security environment shaped by a complex reality that is uncertain, changing and unpredictable, provide a basis for identifying the requirements for managing the security of the state's most important persons. It appears

[64] Quoted after J. Kolczyński, Z. Wiktor, *Raport Komisji Warrena. Fakty i opinie* (Eng. Warren Commission Report. Facts and opinions), Warszawa 1966, p. 55.

[65] B.R. Kuc, *Zarządzanie doskonałe. Poszukiwanie przenikliwości* (Eng. Excellent management. Searching for perspicacity), Issue 3, Warszawa 2008, pp. 64–66.

[66] B.R. Kuc, M. Żemigała, *Menedżer nowych czasów. Najlepsze metody i narzędzia zarządzania* (Eng. Manager of the new times. Best management methods and tools), Warszawa–Łódź 2010, p. 9.

that the decision-making process at the heart of this management can be based on a repetitive cycle whereby:

- constant observation of the dynamically changing environment is carried out,
- the information is analysed to synthesise the premises to action,
- a conscious decision to choose the variant of action is made,
- a conscious action is taken, the effects of which are again the subject of observation.

The decision-making process based on this cycle is to ensure understanding of the surrounding reality, identification of challenges, opportunities and threats, and shaping the desired security states.

The above concept refers to the essence of the idea of John Boyd, presented in simplified terms as a model of the OODA cycle (Observation-Orientation-Decision-Action), also called the Boyd cycle (Figure 1).

In the work entitled *Patterns of Conflict*[67] the author explains that the observation is feeling yourself and the world around you. Orientation is a complex set of – filters of genetic heritage, cultural conditioning, personal experience and decision-making knowledge. The decision is a review of alternative variants of action and a choice of the one preferred as a hypothesis to be tested. The last element is an action that tests the decision made through its implementation[68].

The OODA "Loop sketch" shows the approach of its creator to the process of individual and organisational adaptation, but goes beyond the specificity of tactics and strategy in the military sense. Boyd, summing up his considerations, stated that: (...) *the key statements, OODA loop sketch, and related insights represent an evolving, open-ended, far from equilibrium process of self-organisation, emergence, and natural selection*[69].

[67] J. Boyd, *Patterns of Conflict*, https://www.danford.net/boyd/patterns.pdf, typescript, pp. 5–39 [accessed: 24 VI 2024].

[68] F. Osinga, *Science, Strategy and War The Strategic Theory of John Boyd*, Eburon Academic Publishers 2005, pp. 2–3.

[69] J. Boyd, *The Essence of Winning and Losing*..., p. 4 [accessed: 25 VI 2024].

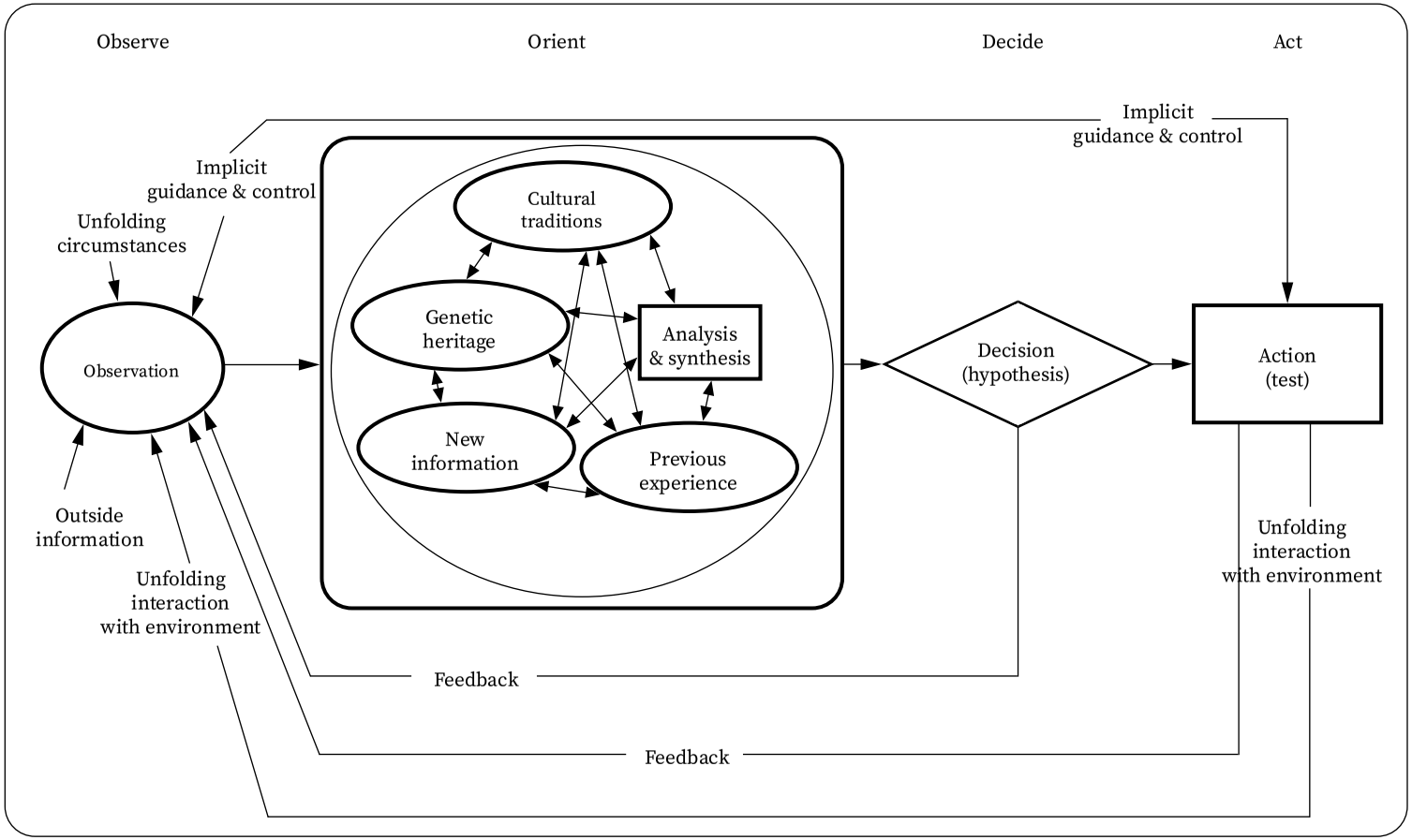

Figure 1. The adaptive cycle of decision-making model by John Boyd (The OODA Loop).

Source: own elaboration based on: J. Boyd, *The Essence of Winning and Losing*, https://slightlyeastofnew. com/wp-content/uploads/2010/03/essence_of_winning_losing.pdf, p. 3 [accessed: 25 VI 2024].

The theory deals with the interaction of mental processes, anticipation and feedback, about learning and adaptation, and about the consequences of not learning or limiting efforts. Boyd argued that adaptation takes place in various time dimensions, and he therefore developed a view of what it means and what is necessary for it at each level. In general terms, adaptability requires maintaining a minimum level of freedom of action at each level of the organisation and a variety of options for future activities so that they can respond in a timely manner to changes in the environment. On the one hand, it is necessary to divide the organisation into different levels and subsystems with orientation models and response options, on the other hand, it is necessary to maintain coherence of activities and objectives, i.e. to maintain appropriate connections between levels and subsystems. Furthermore, the system must operate within explicit and implicit guidelines. In this way, it can survive and thrive in the face of complex change and uncertainty.

Applying this to the security system of the most important persons in the state, it can be pointed out that it should have the capacity to adapt to changes in the security environment, give the required freedom of action at different organisational levels, and its different actors should have their own observation and orientation models and response options. It should be the task of the administrative structures in this system to guarantee the coherence of actions and objectives[70].

It seems that Boyd's model of the adaptive decision-making cycle can also be adapted to the operational and tactical level of security operations carried out by security services. These services would apply the Boyd's cycle entering the decision-making cycle of the assassins. Observation would ensure the detection of actions leading to the assassination, e.g. observation of protected persons and objects. Orientation would allow the correct interpretation of the phenomena and events observed in the environment, and would subsequently indicate options for adequate responses to be triggered (e.g. preventive actions).

In my opinion, the strategy of limiting accessibility to the protected person can be implemented through the appropriate integration of four elements: information management, knowledge management, the Boyd's cycle and network-centrism.

[70] J. Cymerski, *Współczesna formacja ochronna wobec zagrożeń terrorystycznych* (Eng. Contemporary security formation in the face of terrorist threats), Warszawa 2023, pp. 284–289.

Conclusion 7. The management of the security of the most important persons in the state has to take into account complex external and internal circumstances, the personal circumstances of the decision-makers, the extent of information available and organisational circumstances.

Summary

In the VUCA[71] world, the security management of the state's most important persons can be based on a strategy of limiting accessibility or hiding locations (in extraordinary threat situations) and a vision[72] of the security services able to respond to changing conditions in a way that is consistent with a predefined concept and accepted objectives.

The challenge will always remain to obtain the information necessary in the decision-making process for protective measures. Therefore, in the first instance, it is important to demonstrate understanding of the difficulties involved in acquiring information and building communication competence both at the different levels of the protection service concerned and between the actors that make up the system for protecting the most important people in the country. It now seems necessary to apply a network-centric approach to this area of cooperation, based on the requirement for fast, accessible and secure information exchange. The answer to complexity may lie in a clear operating system to identify priority processes, tasks and resources to ensure security in a chaotic situation. Finally, a prerequisite for surviving and thriving in a non-linear world is adaptation to changes in the security environment[73].

I am aware that the subject of the security of the most important persons in the state is multifaceted and much more complex than it has

[71] VUCA - acronym (Volatility, Uncertainty, Complexity, Ambiguity), which was first used in 1987 at the United States Army War College to describe the post-Cold War geopolitical situation. It represents a concept describing an unstable, uncertain, complex and ambiguous world. The term VUCA has, years later, become so universal that it now functions not only in the military, but also in the world of corporate leadership and politics.

[72] Bob Johansen of the Institute for the Future in Silicon Valley recommends that organisations acquire a set of management competencies termed "VUCA Prime": *Vision*, *Understanding*, *Clarity* and *Agility* in response to VUCA. See: B. Johansen, *The New Leadership Literacies: Thriving in a Future of Extreme Disruption and Distributed Everything*, Berrett-Koehler Publishers 2017.

[73] Bob Johansen's model uses the term *agility*. For the purposes of this essay, the author proposes *adaptation*.

been possible to outline using major simplifications. However, I hope that the conclusions presented will be critically evaluated and become a starting point for a discussion on the resilience of state structures.

Marcin Lipka, PhD

Doctor of social sciences in the discipline of defence sciences. Expert of the Research Center on Social and Economic Risks at Collegium Civitas. Former officer of Special Branch of the Military Police and the Government Protection Bureau. Manager with many years of professional experience in corporate security structures in the telecommunications and energy sectors. He specialises in the management of areas related to: business continuity, physical and technical security, defence and national security duties, emergency situations. His research interests focus on the resilience of state and corporate structures as well as analysis of competing hypotheses.

Contact: mlipka@civitas.edu.pl

Terrorism – Studies, Analyses, Prevention, 2024, no. 6: 531–539
CC BY-NC-SA 4.0
https://doi.org/10.4467/27204383TER.24.035.20255

Varia

How to efficiently share counterterrorism knowledge? Lessons learned, best practices and NATO DEEP eAcademy recommendations

Experience in recent years, including intense technological development and the COVID-19 pandemic, has led to an increased interest in web-based training. E-learning allows learners to absorb knowledge at a pace that is tailored to their abilities and teachers to be more flexible in their delivery. The same circumstances that have created new forms of learning and working in a technologically developed society have triggered the rise of hybrid threats and given terrorists modern tools. In response to this trend the North Atlantic Alliance established, among others, NATO DEEP eAcademy – an entity from the sphere of education and training, whose task is to develop optimal solutions for implementing the assumptions of NATO Defence Education Enhancement Programme, i.e. a programme supporting the transformation of the military education systems of NATO partner countries. The director of this institution, Prof. **Piotr Gawliczek**, talks about what NATO DEEP eAcademy offers these countries and the Polish contribution to this project.

Teachers will not be and should not be replaced by e-learning platforms. But those who don't use e-learning platforms will be driven out by those who are creatively using them.

P. Gawliczek

Damian Szlachter: NATO Defence Education Ehancement Programme is a programme and institution at NATO Headquarters from which the Alliance's partner countries can benefit. Since when has NATO DEEP been in operation and why was it established?

Piotr Gawliczek: To explain the purpose of NATO DEEP, it is necessary to go back to its establishment in 2007. Until then, NATO lacked a dedicated entity responsible for training and education at the partner nation level, as well as for creating a unified approach to the organisation of such institutions, the development of their staff, both civilian and military, and their curricula. The launch of NATO DEEP aimed to address these needs by delivering essential knowledge, skills, and experiences within partner nations' environments. After several years, the results of the work of NATO DEEP can already be seen, which today promotes NATO values in 15 partner countries and shares best practices within Higher Military Education Systems.

What is the security significance of NATO DEEP? What does the implementation of this programme look like in practice?

NATO DEEP is an investment in the security of individual countries that contributes to the security of the Alliance. This programme is a vehicle for reform, offering practical, tailored support to its participants in the development and reorganisation of their military educational institutions at both officer and non-commissioned officer levels. Collaboration with partner countries takes place on peer-to-peer basis. We start by identifying the needs and gaps in their military education, then by supporting staff development

and curriculum development NATO DEEP enables partners to modernize and professionalise their education structure and build quality assurance processes. We have eight reference curricula. These cover topics such as defence institution building, professional military education for officers and non-commissioned officers, cybersecurity, counterinsurgency, counterterrorism, and others. DEEP also emphasises pedagogy, providing the latest teaching methods and fostering critical thinking in the classroom. An extension of our areas of cooperation is the annual Clearing House on Defence Education (its tenth edition, in 2021, was held in Kraków – editor's note), which is a forum for the exchange of experiences and needs for Allies and partners as well as experts within the Partnership for Peace Consortium and NATO DEEP.

You are the director of NATO DEEP eAcademy. Please tell us what this unit does.

NATO DEEP eAcademy plays a crucial role in NATO DEEP mission. Its main goal is to foster a common understanding of NATO values among the research and teaching personnel of military universities, both civilian and military. The academy identifies and disseminates best practices in military education and training, complementing national efforts in this field. NATO DEEP eAcademy has introduced several solutions to support NATO DEEP and facilitate our events. Firstly, **NATO DEEP ADL Portal**, which is a comprehensive platform for exchanging knowledge and generating ideas related to distance learning. This portal, based on the LMS ILIAS[1] installation, aims to enhance cooperation within the program, increase the program's reach as well as popularize and disseminate ideas. It also serves as a compendium of expertise in the use and implementation of new technologies for distance-learning education and training courses. We developed a strategy for distance learning support. One of the tools designed for this is **BigBlueButton** (BBB). It is an open-source web conferencing system. This tool, supported by individual developers and commercial companies worldwide, has been customized for our use within NATO DEEP Programme. It offers various functionalities to facilitate interaction between teachers and students, such as audio

[1] Ilias is a free, open-source learning management system (LMS) – editor's note.

sharing, break-out rooms, chatting, emojis, hand gestures, multi-use whiteboards, polling, screen sharing, video sharing, and webcams.

Additionally, we recently introduced IACUBUS, a mobile app inspired by the ILIAS Pegasus project. IACUBUS was developed by NATO DEEP eAcademy developers' team in cooperation with the Polish Association for Security. The key features of IACUBUS include providing access to files, folders, courses, and groups while offline, automatic synchronization when new materials are uploaded, a 'WLAN-only' mode to save data volume by downloading only in WiFi, and a maximum quota setting to save storage space on smartphones. The application is available for download in the App Store and will soon be available on the Google Play Store, compatible with the Android system.

We talk about supporting military education and personnel. But is it only about conventional warfare issues? Is there also a place in NATO DEEP eAcademy for topics related to terrorist prevention and the fight against this threat?

There are several key projects at eAcademy that focus on counterterrorism awareness. Let me highlight four of them. The first one is **Counterterrorism Reference Curriculum (CTRC).** This is a comprehensive reference document designed to provide guidelines and best practices for counterterrorism education. The second one is **e-Counterterrorism Reference Curriculum (e-CTRC)** is an e-learning course based on the CTRC. This is an accessible training on counterterrorism principles and practices. We have also developed **DEEP Dive Podcast Series in which experts share their insights and discuss various** counterterrorism topics. **Copernicus Forum conference series**, on the other hand, facilitates discussions, exchanges, and collaborations on counterterrorism among professionals and experts in the field. These initiatives are designed to enhance knowledge, share best practices and foster collaboration among NATO members and partner nations, ultimately strengthening our collective counterterrorism capabilities.

I understand that the CTRC is the base document in NATO in relation to counterterrorism topics. What was the basis for the guidelines contained therein?

The CTRC is a comprehensive document. It offers an overview of terrorist ideologies, motivations, and methods, along with contemporary counterterrorism practices and potential future projections. It draws on historical examples to provide a well-rounded perspective. This project is the result of close cooperation between NATO DEEP and NATO's Counterterrorism Section, as well as the Partnership for Peace Consortium.

In June 2020, NATO launched its first-ever CTRC. This intention was to support interested Allies and partner countries in enhancing their capabilities to develop national skills and improve counterterrorism strategies adequately to the risks arising from internal circumstances.

This programme was created by 100 experts from nations across five continents, including Tunisia, Jordan, and Mauritania, as well as multiple international organisations. It is worth to note that it was being created during the COVID-19 pandemic. During this time, the threat of terrorism and the resulting security challenges, have not diminished. This was pointed out by Dr. Antonio Missiroli, NATO's Assistant Secretary General for Emerging Security Challenges, who stated that the CTRC fits perfectly with the objectives of (…) *supporting improved awareness, strengthening resilience, and building counterterrorism capacity of both Allies and partners*.

What benefits can partner countries achieve by using NATO DEEP and CTRC?

They can use NATO DEEP to implement professional education in their military institutions and CTRC to develop their own counterterrorism courses, tailored to specific needs. Implementing CTRC provides a robust, holistic and nuanced understanding of terrorism and enhances counterterrorism effectiveness. The challenges of the COVID-19 pandemic and other longer-term trends led NATO to work on introducing the CTRC as an Advanced Distributed Learning (ADL) course. This is how the e-CTRC came into being.

NATO DEEP has its own eAcademy. I understand that its equivalent for the CTRC is e-CTRC. What does this course consist of?

NATO officially launched its standardized counter-terrorism curriculum in 2020. This was the first such initiative within international organisations. Since then, experts have been refining its formula, converting it into a comprehensive online course, known as the e-CTRC, which is being made available in further language versions, including Polish since November 2023. The course is designed to help participants understand the challenges posed by international terrorism and develop effective policies to deal with such incidents.

The e-CTRC course has been running for several years now. Can you share your first summaries?

The course development involved two dedicated teams and 17 experts working on content creation. We also had 13 beta-testers involved in the process. The course features over 350 graphics, including diagrams, pictures, and images, and around 160 interactive elements such as flashcards, timelines, sorting activities, case studies, accordions[2], and hotspots.

The learning is based on the analysis of more than 20 case studies and more than 40 references for further reading. Within four modules, there are 182 knowledge check questions (21 questions in module one, 53 questions in module two, 33 questions in module three and 75 questions in module four, respectively), which helps maintain concentration and reinforces learning. There are 47 detailed questions in the final tests, summarizing each theme, with around 10 to 13 questions per theme. These include multiple choice, multiple answer, type-in, and matching activities. Additionally, there is a 15-question feedback survey at the end of the course. The estimated time to complete the entire course is around 8 hours. Upon finishing the final test and the satisfaction survey, participants

[2] Accordion is a type of menu on a website that displays a list of headings stacked on top of each other. When clicked on (or an interaction with keyboard or screen reader is triggered), these headings will either reveal or hide the associated content (editor's note).

will automatically receive a certificate of completion. The course is available to users with active accounts on NATO DEEP ADL Portal.

The importance of the creation of the e-CTRC was emphasised by, among others, James Appathurai, Deputy Assistant Secretary General of NATO's Emerging Security Challenges Division, who stated: *The launch of the e-CTRC demonstrates NATO's determination to fight terrorism*. Burcu San, Deputy Assistant Secretary General of NATO's Operations Division, added: *Through the CTRC, the Alliance has helped Ukraine and Jordan to develop their own tailored counter-terrorism strategies and courses. Since then, there has been growing interest from other NATO partners to utilize the curriculum* (…). Finally, Dr. Sajjan Gohel, editor of the CTRC, pointed out that: *e-CTRC reflects NATO's innovative capabilities by providing a hands-on learning tool* (…) *and* (…) *serves as a platform for integrated, in-depth, and critical understanding of terrorism*.

You also mentioned the DEEP Dive project. What is it about?

DEEP Dive is a platform for podcasts and webinars that offers commentary on a wide range of topics, including international security and defence, counterterrorism, and geopolitical current events. The main goal of this project is to inform about prevailing global challenges and provide knowledge to facilitate their understanding. DEEP Dive works with academics and presents the results of their research, as well as the viewpoints of journalists and politicians. The entire project is overseen by Dr. Sajjan Gohel and members of his research team - Victoria Jones and Marcus Andreopoulos.

The goal of the DEEP Dive is not only to discuss these global issues but also to learn more about the individuals being interviewed. This provides a unique perspective on what has shaped their careers and their current as well as future research. It is important to note that the opinions expressed in the DEEP Dive series are solely those of the individuals involved and do not necessarily represent those of NATO or more precisely - DEEP.

We are about to launch a series of books containing transcripts from DEEP Dive episodes. The first volume will consist of 20 episodes released between November 2021 and July 2022, the second will cover episodes 21-40, while the third will cover episodes 41-60.

The Copernicus Forum, in turn, is a project aimed at experts. Poles took part in its creation. Please introduce it to our readers.

The Copernicus Forum is a project of NATO DEEP eAcademy, introduced jointly with the Polish Association for Security. Online education is the education of the future, its potential is efficiency and fewer restrictions. We launched the Copernicus Forum to make online education more accessible and professional. It is a meeting place for educators, experts and learners to exchange ideas, explore innovative solutions, both in the field of online education and security, and support the digital learning environment. The Copernicus Forum features lectures by renowned professors and experts on trends, best practices and challenges in military and safety education and other related topics. The events are recorded. In the future, they will be translated and become a repository of knowledge for a broader audience. We are also planning an interactive part in the form of sessions, Q&A panels with networking opportunities. We believe that this project can positively change online education and have a beneficial impact on security, both external and internal.

The Copernicus Forum was officially launched on 22 November 2023 at the University of Warmia and Mazury in Olsztyn. The Forum was inaugurated with a lecture by aforementioned Dr. Sajjan Gohel. The second edition, which took place on 25 April 2024 and, like the first, took place in Olsztyn, was entitled 'NATO and the New Learning Ecosystem – Towards Intellectual Interoperability. NATO Mission Iraq and Iraqi e-Learning Portal as Modus Operandi'. Our guest speakers were Col Firas Al-Bawi from the Iraqi Defense University for Military Studies (DUfMS) and OF-3 Mervin Munnecom from NATO Mission Iraq. The forum is supported by the University of Warmia and Mazury in Olsztyn and the National Defence University of Ukraine in Kyiv.

Interviewed by: Damian Szlachter

Assoc. Prof. Piotr Gawliczek,
Professor at the University of Warmia and Mazury

NATO DEEP eAcademy Director (since 2020). He has implemented e-learning/ADL system solutions, based on the LMS ILIAS and the BigBlueButton platforms, in many military and civilian educational entities. His research activities are focused on Advanced Distributed Learning (ADL), information and communications technologies (ICT), mobile learning and AI/VR/AR/MR solutions within education and training ecosystem. He has written numerous publications on questions of e-learning, Bologna Process, asymmetric threats, and leadership. Doctor Honoris Causa (2020) of the National Defence University of Ukraine in Kyiv, Honorary Professor (2023) of the National Defence University of Ukraine in Kyiv, and Professor Honoris Causa (2023) of the Korolov Zhytomyr Military Institute – ZMI.

Terrorism – Studies, Analyses, Prevention, 2024, no. 6: 541–551
CC BY-NC-SA 4.0
https://doi.org/10.4467/27204383TER.24.036.20256

Varia

Terrorist attacks, major incidents and critical infrastructure. Observations from Berlin

Dramatic security incidents, such as terrorist attacks, generate widespread public interest. They arouse strong emotions, on the wave of which there are appeals to the authorities to counter threats more effectively, passionate demands for changes and declarations of their introduction. This usually lasts for a few months and then the topic goes quiet. In the interview, **Paul Fröhlich** from the Operations Division of the Berlin Police, an expert in the EU Protective Security Advisors programme, refers to a figurative term for this phenomenon - disaster dementia. He suggests ways to counter it, mentioning, among other things, the lessons learned and lessons identified by the Berlin police after the terrorist attack on the Berlin Christmas market. He emphasises the importance of being prepared for crises not only at national but also at individual level and the role of institutional and non-institutional cooperation.

Damian Szlachter: In June 2024, various German politicians told the media and the public that there were no indications of concrete terror plans, but that there was a high "abstract threat situation". Who determines the terrorist threat level in Germany? Are decisions made at central or regional level?

Paul Fröhlich: The Constitution of the Federal Republic of Germany establishes that the majority of police competences reside with the 16 federal states. Additionally, there are federal police forces with special jurisdictions. For example, the Federal Criminal Investigation Department (Bundeskriminalamt – BKA) carries out various central tasks, including assessments of the threat situation related to terrorism. The respective states may adapt the assessments formulated at federal level, but in most cases the evaluations of the BKA are followed. The system has generally proven effective, particularly because the situation can vary significantly from state to state. Unlike some other EU member states, Germany does not use numerical terrorism threat levels, but rather employs descriptive terms. It is up to the individual states to respond to these threats. The actions of the relevant authorities naturally correspond with the evolving situation, whether it is becoming more or less tense. The federal police may support these activities.

What does building social and business resilience to terrorist attacks look like, what is the role of the German Police in this matter?

I would like to respond with a memorable example. In the summer of 2016, the German Federal Minister of the Interior held a press conference where he presented a guide for emergency preparedness and correct action in emergency situations. The focus was primarily on personal preparedness and stockpiling, which makes sense for various situations or crises. Contrary to all professional expectations, this press event received a lot of criticism, and it was accused of exaggerated scaremongering. It was absurd because this guide had existed for many years and only an update was being presented. A few years later, it would have certainly been beneficial in Germany if parts of the population (and parts of the media) had reacted more appropriately, thus reducing panic buying at the start of the COVID-19 pandemic. Whether in the context

of such crises or terrorist attacks, this shows how important it is to communicate appropriate recommendations to the public in a timely, understandable, calm, but also honest manner. In this context, I find the step taken in Sweden in 2018 quite impressive. At that time, all households were made aware with the brochure "IF CRISIS OR WAR COMES". Also, the Swedish Civil Contingencies Agency (MSB) now offers an interesting online course on terrorism preparedness in public spaces.

But back to Germany, my personal opinion is that the events of the recent years have led to only a slightly improved understanding among the public that not only state preparedness but also personal preparation for emergencies and crises is necessary. However, this is undoubtedly insufficient. In addition, something that Albrecht Broemme, the renowned former Fire Chief of Berlin, likes to call "disaster dementia" occurs. Broad interest, outrage, and the drive to make a positive change typically last only a few months after a severe incident and then fade in public (and political) awareness. What can the police do in this regard? Generally, the police can offer recommendations, advice and guidelines for the public in this context. Of course, they also play an important role in crisis communication, along with other actors.

And increasing the resilience of economic entities?

As for the economy and its resilience, one might need to differentiate a bit. While it is possible for (large) corporations to implement more extensive measures, such as having a Chief Security Officer with appropriate staff, considering aspects of cybersecurity, and preparing for Business Continuity Management, this is often not possible, or at least not to a comparable extent, for medium-sized or smaller companies.

Following the European CER Directive (Critical Entities Resilience Directive – editor's note), a corresponding law for critical infrastructures is planned and already drafted in Germany. When it comes into effect, it will particularly regulate their physical protection and introduce mandatory minimum standards nationwide. Another central element is to be the reporting system for significant disruptions, which will also serve to quickly respond to potential

or actual threats. Through these and further coordinated efforts, a robust defence against different types of risks - whether natural or man-made - is to be ensured.

Photo: Paul Fröhlich from the Operations Division of the Berlin Police (left) and Damian Szlachter from Counter-Terrorism Centre of the Internal Security Agency are experts in EU Protective Security Advisors programme.

Source: own materials.

What types of facilities can count on support in the field of terrorist prevention from law enforcement agencies and special services?

Depending on the specific occasion, there can be direct contact and exchange between the requesting facilities and the police or other authorities or services. This includes the provision of information, assessing threats, recommendations for behaviour, and possibly consultations on protection, especially physical protection. If necessary, temporary protective measures by the police can also be implemented. Generally, there are facilities with which special information exchange as well as advice and further measures take place. Notably, these include diplomatic facilities (embassies, consulates and the like), some places of worship, government buildings, public transport as well as critical infrastructures. With

the UEFA EURO 2024 taking place in Germany, stadiums and some other accommodations are also involved. Additionally, there is also an exchange with some organisations, associations, and other forums through which relevant official information and assessments are distributed to various stakeholders.

What is the biggest challenge for the Berlin Police in countering terrorist threats?

The overall challenge is likely to be obtaining relevant and reliable information about such threats in a timely manner, in order to then take the appropriate measures. This is such a general answer that it probably applies not only to Berlin. Berlin is a capital city and the largest city in the European Union (although only since Brexit). This naturally poses a special challenge for the Berlin Police – and also for the Federal Police deployed in Berlin. However, there are certain structures here that help: a really high police density, the largest professional fire brigade in Germany, 37 hospitals for emergency hospitalisation, selected units with CBRN/HazMat capabilities, and much more.

From my perspective, there is a challenge – and again this is likely not unique to Berlin – that sometimes does not receive enough attention. In addition to special units and special investigative units, it is extremely important that the first responders are well-prepared for such operations. This of course includes training and protective equipment, but it also involves designing coherent concepts to enhance operational action. Moreover, there should ideally be no discontinuities between the actions of first responders, riot police, and special units. In this context, the important work of paramedics must also be recognised and made feasible. A lot of work has been done on these points in Berlin in recent years and this is still ongoing.

Was the impetus for the intensification of work provided by the 2016 terrorist attack in Berlin? What preventive measures were implemented after this tragic event?

The evening of 19 December 2016 caused a shock. A terrorist attack on a Berlin Christmas market at Breitscheidplatz killed 13 people and injured many. In December 2020, the European Commission

presented an Agenda for Counter-Terrorism consisting of four pillars - Anticipate, Prevent, Protect and Respond. In the same month, the federal state of Berlin introduced an anti-terrorism plan named "SAVE", which includes preventive and reactive measures. It also has four main pillars - Protection, Clearing up, Prevention and Containment. *Protection* is understood as the implementation of security measures, especially for the protection of public spaces and critical infrastructure. This also includes security research and additional technical equipment for police officers and investigators. *Clearing up* means early identification and clarification of Islamist networks and activities. This encompasses improving the early warning system as well as intensifying and networking law enforcement. *Prevention* refers to efforts to counteract radicalisation through educational, integration, and deradicalisation initiatives. *Containment*, on the other hand, is understood as minimising the impact of potential terrorist attacks. It includes preparation for handling terrorist attacks, the swift and effective response of operational units, and psychosocial emergency care for victims and affected parties.

Was there also an organisational dimension to the solutions introduced?

Training and exercises have been intensified in the Berlin Police, including joint activities with the fire department and emergency medical service. Some units have been better equipped materially and personnel-wise. Operations Division has established new permanent command groups that can lead operations due to exceptional situations. A new command and control structure for certain major incidents has been developed, which can be used by incident commanders like a template and has proven particularly effective in both drills and real situations in Berlin. This has been a real game-changer. It is popular among operational forces too, maybe because the centrepiece is presented very concisely as a one-pager. Additionally, several other concepts were developed and existing training and operational concepts for countering offenders were revised.

Which initiatives of your institution are worthy of being implemented at the EU level as universal, exemplary?

Although there are certainly some successful good or better practice approaches at the Berlin Police, I would like to start by flipping the perspective. In my view, it is fantastic what the Berlin Police has already learned from other EU member states and I would like to mention at least one example. The so-called Quick Identification Teams (QIT) are used in the Netherlands during attacks to very quickly collect crucial evidence at the scene and apply new methods. Colleagues from the Netherlands have greatly supported and trained the Berlin Police, enabling the Berlin Criminal Investigation Department to implement this as well. Something from the Berlin Police that could be somewhat exemplary are our revised designed structure for command and control and essential measures, which have proven very effective in the early phase of a major incident. In both exercises and real situations, it has proven to be useful, effective, and flexible enough. However, these are procedures that take into account significant specifics of Berlin and therefore cannot be fully transferred to all major cities in Germany, nor to large parts of the EU member states. Additionally, I would like to point out that the Berlin Police was significantly involved in a previous EU project. As part of the SafeCi (Safer Space for Safer Cities) project, a manual with six key topics and several good practices was created and made available.

You have been active in national security structures as well as those at EU level for many years. So in conclusion, I would like to ask you what do you think has a real impact on increasing the resilience of facilities to terrorist attacks?

Well, that also depends on the specific facility. Threats or attacks can occur across different dimensions or layers: on land, in the air, in water, or via cyber. So, it really matters what the specific facility is, as a port requires some different solutions or measures compared to a ministry or a gas storage facility.

To answer the question, I can list some points that may sound a bit "old-fashioned", but these classics have proven themselves for decades and will surely remain "in fashion" for the next years. One of them is unauthorised access that should be made impossible

or at least very difficult. Another is using suitable means for early detection of intruders or disturbances. The next point concerns relevant information. They should be quickly gathered, verified and shared with relevant parties. Finally, the countermeasures to be taken. They can be technical in nature, which in many cases will require the presence of (security) personnel. In my experience, this is sometimes underestimated. And one has to ask oneself what good is knowing about a situation to the second if there are simply no (or too few) designated forces to deploy and to handle it?

I would like to emphasise two additional things that I notice in my work. Firstly, it is very valuable that there are mechanisms for concrete mutual support – both nationally and within the EU. This includes the exchange of threat pictures and other relevant information and the possibility to request special equipment, special units, or other units as needed. Secondly, I am very pleased that expertise, methods, and tools are being shared and jointly improved. There are several EU reports, guidelines, and other products that can be directly applied or adapted to specific needs. One example is the "EU quick guide to support the protection of places of worship." Additionally, the Joint Research Centre (JRC) of the European Commission is expanding the promising "Software as a Service" approach and making tools available online. Their development was and is made possible with taxpayers' money, and if interested, these tools can then be provided to member states at no additional cost.

I am only aware of the above points because they were shared with me during training and workshops as part of the EU PSA (Protective Security Advisor) programme. These events also facilitate direct and trusted exchange and sharing of specific experiences from various experts from EU member states.

By the way, I learned about "TERRORISM – studies, analyses, prevention" at such events, and I am pleased to now have the opportunity to contribute to it.

So, finally, *dziękuję* (Paul says *thank you* in Polish - editor's note). I wish us all success in preventing as well as countering terrorism and other challenges, and in 2024 of course, I also wish for successful and peaceful major sports events in Germany, France, and all other countries.

Interviewed by: Damian Szlachter

Paul Fröhlich

He is a Protective Security Advisor (EU PSA) and part of a corresponding pool of experts founded by the European Commission (DG HOME). Since 2019, he has held a teaching position at the Berlin School of Economics and Law.

He has 28 years of service with the Berlin Police (currently in Operations Division), with responsibilities in relation to major incident proceeding. This includes conceptualisation, command and control, enabling exercises, projects and working groups, primarily focusing on attacks, mass casualty incidents and related major incidents.

The opinions expressed by Paul Fröhlich are purely personal and do not represent the official position of authorities mentioned above.

Useful links

Counter terrorism and radicalisation | 2020 Counter-Terrorism Agenda for the EU (English)

https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/internal-security/counter-terrorism-and-radicalisation_en

Berlin Anti-Terror-Plan „SAVE" – Berlin Plan to counter Islamist Radicalisation and Terrorism 2020 (German) | Berlin Senate Department for the Interior and Sport

https://www.berlin.de/sen/inneres/presse/weitere-informationen/artikel.1032697.php

Press conference „Berlin Anti-Terror Plan" from December 18, 2020 (German) | Berlin Senate Department for the Interior and Sport

https://www.youtube.com/watch?v=Zp002466ugM

Guide for Emergency Prepardness and Correct Action in Emergency Situations (English) | Federal Office of Civil Protection and Disaster Assistance (BBK)

https://www.bbk.bund.de/SharedDocs/Downloads/DE/Mediathek/Publikationen/Buergerinformationen/Ratgeber/ratgeber-englisch-disasters-alarm.pdf?__blob=publicationFile&v=12

The brochure If Crisis or War Comes (English) | Swedish Civil Contingencies Agency (MSB)

https://www.msb.se/en/rad-till-privatpersoner/the-brochure-if-crisis-or-war-comes/

Online Course on Terrorism Preparedness in Public Spaces (Swedish) | Swedish Civil Contingencies Agency (MSB)

https://webbutbildning.msb.se/utb/terrorberedskap-internt/

QIT – Quick Identification Team (Dutch) | Dutch Defence Press

https://www.dutchdefencepress.com/qit/

SafeCi – Safer Space for Safer Cities – Trailer, Information & Handbook (English) | Polizei Berlin

https://www.berlin.de/polizei/aufgaben/praevention/safeci/artikel.786181.en.php

Data and Tools to Counter Terrorism & Newsletter (English) | European Commission – Joint Research Center (JRC)

https://counterterrorism.ec.europa.eu/

EU quick guide to support the protection of places of worship (available in 23 languages) | European Commission

https://home-affairs.ec.europa.eu/whats-new/publications/eu-quick-guide-support-protection-places-worship_en

EU Protective Security Advisors (English) | European Commission

https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/internal-security/counter-terrorism-and-radicalisation/protection/eu-protective-security-advisors-eu-psa_en